BEKNOPT

GESCHIED-, AARDRIJKS- EN FABELKUNDIG

WOORDENBOEK.

BEKNOPT

Geschied-, Aardrijks- en Fabelkundig

WOORDENBOEK

DER

CLASSIEKE OUDHEID,

benevens verklaring der meeste kunsttermen en andere benamingen, voor zoo ver zij van het Latijn of Grieksch zijn afgeleid,

VOOR

ONGELETTERDEN,

DOOR

Dr. J. H. A. WEYTINGH,

Rector der Latijnsche Scholen te Harlingen.

Te AMSTERDAM,

bij WEYTINGH & van der HAART.

1841.

VOORREDE.

Wat men in dit boek vinden zal geeft de titel duidelijk genoeg te kennen. Alleenlijk zij hier gezegd, dat de bijvoeging van kunsttermen enz., schoon de eenheid des werks eenigzins verbrekende, mij noodzakelijk is voorgekomen, om het boek voor degene, voor welke het bestemd is, dienstiger te doen zijn.

Misschien zal men hier enkele, zoo geschiedkundige, als andere namen vergeefs zoeken; ik houd mij echter overtuigd, dat onder de namen, die hier zijn weggelaten, geene of althans zeer weinige zijn, die voor den ongeletterde eenige vermelding verdienden. Ook vlei ik mij, de daden en het karakter der personen, uit de geschiedenis als anderzins voor zoo ver de ruimte in een beknopt

woordenboek toeliet, zoo volledig mogelijk te hebben geschetst. Dit zelfde geldt ook omtrent de kunsttermen enz., waarbij men tevens dient in het oog te houden, dat het buiten mijn bestek lag, eene naauwkeurige beschrijving der zaak te geven; doch dat ik slechts de Latijnsche en Grieksche benaming heb willen verklaren.

Mogt mijn arbeid van eenig nut bevonden worden! Ik zou mij dan verheugen, daaraan mijnen tijd te hebben besteed.

De Schrijver.

NAAMLIJST

VAN

INTEEKENAREN.

AB UTRECHT DRESSELHUIS, (J.) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Wolfaertsdijk*, en Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in *Zeeland* . . 1.

ALTA, Secretaris der Grieteny van *Barradeel* . . 1.

AMENT, (H. M.) voor het Onderwijzers-Gezelschap te *Bolsward* . . . . 1.

ARUM, (C. A. VAN) Boekhandelaar te *Amsterdam* . 1.

BAAN, (J. VAN DER) Onderwijzer te *Zaanslag* . 1.

BAKKENES, (L. VAN) Boekhandelaar te *Amsterdam* . 1.

BAKKER, (J. S.) Leeraar der Doopsgezinde Gemeente te *Terschelling* . . . . 1.

BEHRNS, (J. H.) Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in *Friesland*, te *Franeker* . . . . . 1.

BINKSMA, (H.) Apotheker te *Harlingen* . . 1.

BLOK, (K.) Secretaris der stad *Harlingen* . . 1.

BOER, (J. DE) Koopman te *Harlingen* . . . 1.

BONNEMA, (J.) te *Kimswerd* . . . . 1.

BORDES, (W. J. DE) Griffier bij de Criminele Regtbank in *Holland*, te *Amsterdam* . . . 1.

Bouwmeester, Administrateur aan het *Nieuwe Diep*. 1.

Braaksma, (S.) Apotheker aan het *Nieuwe Diep* . 1.

Brouwer, (J.) Onderwijzer te *de Cocksdorp op Texel*. 1.

Brouwer, (W.) Onderwijzer te *Burg op Texel* . 1.

Brug, (J. L.) Onderwijzer der Burgerschool te *Harlingen* . . . . 1.

Burger, (C. H.) Secondant te *Amsterdam* . . 1.

Calisch, (M.) te *Amsterdam* . . . . 1.

Calisch, (N. S.) Onderwijzer te *Amsterdam* . . 1.

Cock, (P. de) Onderwijzer der Jeugd te *Harlingen*. 1.

Cool, (P.) Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te *Harlingen* . . . . 1.

Dade, Secondant te *Amsterdam* . . . . 1.

Dam den Bouwmeester, (J. van) Instituteur aan *den Helder*, c. a. . . . . 1.

Deketh, (Mr. P.) Lid van den Raad der stad *Harlingen* . . . . 1.

Diepenbroek, (F.) Kostschoolhouder te *Gorinchem*. 1.

Dill, (P. C.) Boekhandelaar te *'s Hage* . . 1.

Dorp, (H. M. van) Boekhandelaar te *Utrecht*. . 2.

Dortland, Johz., (A.) te *Gouda* . . . . 1.

Drimmelen, (J. van) te *Rotterdam* . . . 1.

Dijk, (L. van) Zoutbrander te *Harlingen* . . 1.

Engelberts Gerrits, (G.) te *'s Graveland* . . 1.

Ens, (P.) Med. Doctor te *Harlingen* . . . 1.

Epke, (H.) 2de Luitenant bij de 8ste afd. Inf. te *Delfzijl* . . . . 1.

Es, (H. J. van) Magazijnmeester der Marine te *Willemsoord*, bij *den Helder* . . . . . 1.

Esta Tjallingii, (F. van) Koopman te *Harlingen* . 1.

Evertzen, (Mr. U. A.) Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in *Friesland*, te *Heerenveen* . . . 3.

FARRET, (D. P.) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Harlingen* . . . . . 1.
FONTEIN, DPz. (F.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
FONTEIN, (F. D.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
FONTEIN, (W. J.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
FONTEIN TUINHOUT, (J.) Koopman te *Harlingen* . 1.
GERBRANDA, (P.) Ondermeester te *Tjummarum* . 1.
GERLSMA, (S.) Ondermeester te *Almenum* . . 1.
GOOR, (G. B. VAN) Boekhandelaar te *Gouda* . . 2.
GOSLINGS, (M.) Notaris te *Harlingen* . . . 1.
GOUDE, (M.) Boekhandelaar te *Schiedam* . . 1.
GREYDANUS, (J. S.) Onderwijzer der Jeugd te *Burgwerd* . . . . 1.
GROENEWEGEN, (H.) Leeraar bij de Luthersche Gemeente te *Harlingen* . . . . . . 1.
HALLO, (H.) Kostschoolhouder te *Amsterdam* . . 1.
HANEKUYK, (J.) Lid der Gedeputeerde Staten van *Friesland*, te *Harlingen* . . . . . 1.
HANNEMA, (J. S.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
HARMENS, (CORN.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
HAVEMAN, (G. A.) Onderwijzer der Jeugd te *Harlingen* . . . . 1.
HERINGA, (K.) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Delfzijl* . . . . 1.
HOEKSEMA, (A. W.) S. S. Theol. Stud. te *Groningen*. 1.
HOEKSEMA VAN SAANEN, (Y. Z.) te *Groningen* . 1.
HOEKSTRA, (J. F.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
HOLLENGA, (D. S.) Onderwijzer te *Almenum* . . 1.
HOUTKOPER, (H. W.) te *Amsterdam* . . . 1.
HULST, (J. VAN) Koopman te *Harlingen* . . 1.
JENTINK, (M. A.) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Harlingen* . . . . . . 1.

JURLING, (G.) Huis-Onderwijzer te *Leeuwarden* . 1.
KESTEREN, (J. C. VAN) Boekhandelaar te *Amsterdam.* 7.
KIESTRA, (S.) Onderwijzer der Jeugd te *Sixbierum.* 1.
KIKKERT, (J. L.) Notaris te *Burg op Texel* . . 1.
KLEEUWENS, (F.) EN ZOON, Boekhandelaars te *Goes.* 1.
KLOOT, (A. V. D.) Lid van het Pl. Bestuur te *de Cocksdorp op Texel* . . . . 1.
KLUITMAN, (M. H.) te *Gouda* . . . . 1.
KÖLLE, (G. D.) te *Amsterdam* . . . . 1.
KÖNNIGH, (E. C. DE) Geneesh. te *de Cocksdorp op Texel.* 1.
KOOLMAN, (H. O.) Negotiant te *Groningen* . . 1.
KOOLMAN, (U. O.) Koopman te *Kampen* . . 1.
KOOPMAN, (G. L.) Boekhandelaar te *Amsterdam* . 1.
KRAAIJER, (D.) Oud Scheeps-Kapitein te *Harlingen.* 1.
LANG, JR., (G. DE) Stedelijk Heelmeester . . 1.
LANGEVELD, (P.) Assessor van het Pl. Bestuur te *de Cocksdorp op Texel* . . . . 1.
LECHNER, JZ., (J.) Kandidaat-Notaris te *Schiedam.* 1.
LONCQ, (G. J.) Gemeente-Ontvanger te *Harlingen.* 1.
LONDONCK, (G. M. P.) Boekhandelaar te *Amsterdam.* 2.
LONNEMAN, (R.) L. H. Stud. te *Franeker* . . 1.
LOON, (A. VAN) Boekhandelaar te *Tiel* . . . 1.
LOURENSZ, (F.) Onderwijzer te *Pietersbierum* . . 1.
MARTENS, (M.) Lid der prov. Comm. van onderwijs in Friesland, te *Holwerd* . . . . . . 1.
MAST, (A. VAN DER) Boekhandelaar te *Gorinchem* . 2.
MENDEL, (P. J.) Onderwijzer te *Schiedam* . . 1.
MESTDAGH, (N.) Boekhandelaar te *Vlissingen* . . 1.
MEULEN, (S. D. V.) Onderwijzer te *Wijnaldum* . 1.
MEYER CLUWEN, (A.) te *Amsterdam* . . . 1.

MEYER CLUWEN, (Mevr. F.) te *Amsterdam* . . 1.
MEYER CLUWEN, (J.) te *Amsterdam* . . . 1.
MIEDEMA, (S.) Koopman te *Harlingen* . . . 1.
MILLINGEN, (G. VAN) Secondant te *Leeuwarden* . 1.
MOLENAAR, (N.) Ondermeester te *Harlingen* . . 1.
MOLLEMA, (J. C.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
MULLER, (R. Y.) Jur. Stud. te *Groningen* . . 1.
MUNNIK, (J. DE) Boekhandelaar te *Schiedam* . . 2.
NAUTA PETERS, (M.) Med. en Art. Obst. Doctor te *Harlingen* . . . . 1.
NIEUBUUR, (WED. M.) te *Harlingen*. . . . 1.
NIEUBUUR FERFF, (N.) Lid der Provinciale Commissie van Onderwijs in Friesland, te *Bergum*. . . 1.
OLDENHOF, (JB.) Boekhandelaar te *Utrecht* . . 1.
PETTINGA, JR. (G.) Koopman te *Harlingeu* . . 1.
PLAATS, (J. D. V. D.) Lid der Prov. Comm. van Onderwijs wijs in *Friesland*, te *Leeuwarden*. . . . 1.
PLAATS, (M. V. D.) Boekhandelaar te *Harlingen*. . 2.
POELDERS, (H. J.) Boekhandelaar te *Amsterdam*. . 6.
POORT, AZ. (J.) Ondermeester te *Harlingen* . . 1.
POSTHUMUS, (L. H.) Ondermeester te *Harlingen* . 1.
POTTINGA, (J.) Zoutbrander te *Harlingen*. . . 1.
POTTINGA, (S.) Koopman te *Harlingen* . . . 1.
PROVILY, (J.) Kostschoolhouder te *Ysselstein* . . 1.
REYNDERS, (U.) Koopman te *Groningen* . . . 1.
RINGERS, (M. J.) Onderwijzer te *Harlingen* . . 1.
RODENBURG PATER, (A. J.) Geëmpl. ter Provinciale Griffie van Friesland te *Leeuwarden* . . . 1.
RODENHUIS, (A. J.) Koopman te *Harlingen* . . 1.
RÖDER, (J. H.) Huis-Onderwijzer te *Leeuwarden* . 1.

RUITENGA, (W.) Apotheker te *Harlingen*. . . 1.

SAAR, (J. DU) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Harlingen* en Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in *Friesland* . . . . 1.

SANT, (D. VAN 'T) Kostschoolhouder te *Gorinchem* . 1.

SCHELTINGA OOSTERBAAN, (A.) Apotheker te *Harlingen*. 1.

SCHILTHUIS, Jz. (U. G.) Koopman te *Groningen* . 1.

SCHOUWENBURG, (H. VAN) Koopman te *Harlingen* . 1.

SCHURING, (B.) Boekhandelaar te *Weesp* . . . 1.

SEBES, (D.) Onderwijzer te *Harlingen* . . . 1.

SETTELS, (H. J.) te *Amsterdam* . . . . . 1.

SINGELS, (N. J.) Instituteur te *Leeuwarden* . . 1.

SITTERD, (D. W. VAN) Boekhandelaar te *Amsterdam*. 1.

SIXMA Baron van HEEMSTRA, (A. F. R.) Grietman van *Barradeel* . . . . 1.

SMITH, (H.) Oud Griffier te *Harlingen*. . . 1.

STAEL HOLSTEIN, Wethouder te *Kampen*. . . 1.

STEEDE, (T. VAN) Boekhandelaar te *Amsterdam* . 1.

STEEDEN, (A. E. VAN) S. S. Theol. Stud. te *Utrecht*. 1.

STEEDEN, (I. A. VAN) Chir. Cand. te *Amsterdam* . 1.

STEINFORT, (H. L.) Predikant bij de Hervormde Gem. te *Oostereind op Texel* . . . . . . 1.

STORM LOTZ, (A. P. T.) Visiteur der in- en uitgaande regten te *Harlingen* . . . . 1.

STROBAND, (H.) Commissaris van Politie te *Harlingen*. 1.

TERPSTRA NOYON, Med. Doctor te *Harlingen* . . 1.

TIBOUT, (W. J.) Boekhandelaar te *Kampen* . . 2.

TROMP, (H. A.) Koopman te *Woudsend* . . . 1.

TROMP, (L. A.) Koopman te *Woudsend* . . . 1.

TUINZING EN ZN. (WED. PH.) Boekhandel. te *Rotterdam*. 2.

TYDEMAN, (P. H.) Rector der Latijnsche Scholen te *Tiel*. 1.

VEENSTRA, (H.) Predikant bij de Doopsgezinde Gem. te *Burg op Texel* . . . . 1.

VIEWEG, (C. A.) Boekhandelaar te *Nijmegen* . . 1.

VLIET, (ADR. V. D.) Koopman te *Harlingen* . . 1.

VLIET, JR. (A. V. D.) Kargadoor te *Harlingen*. . 1.

VOERMAN, Controleur der Directe Belastingen en Uitgaande Regten te *Harlingen*. . . . . 1.

VRENDENBURG, (C.) Predikant bij de Herv. Gemeente te *Burg op Texel* . . . . . . 1.

WANSLEVEN, (W. C.) Boekhandelaar te *Zutphen* . 1.

WASSENAAR, (J. J.) Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in *Friesland*, te *Joure* . . . . 1.

WEBER, (J. R.) Klerk bij de Marine aan de *Helder* c. a. 1.

WEHLBURG, JR. (W. G.) Med. Doctor te *Amsterdam* 1.

WESTRA, (MR. H. D.) Regter in de Arrondissements Regtbank te *Assen* . . . . 1.

WESTRA, (I. J.) Med. Doctor te *Harlingen* . . 1.

WEYTING, (H.) Gepension. Onder-Inspecteur te *Amsterdam* . . . . 1.

WEYTINGH, (D. W.) Kapitein bij de 8e Afdeeling Inf. te *Delfzijl* . . . . 1.

WITTERAUW, (C. K.) Onderwijzer der Jeugd te *Minnertsga* 1

WITTERAUW, (E. K.) Onderwijzer der Jeugd te *Oosterbierum* . . . . 1.

WYBENGA, (E. P. L.) Apothecar te *Amsterdam* . 1.

WYK RZ., (J. VAN) Kostschoolhouder te *Kampen* . 1.

YSENDYK, (H. E. van) Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Harlingen* . . . . 1.

ZEEGERS, (J.) Huis-Onderwijzer te *Amsterdam*. . 1.

ZEVEN, (J.) Onderwijzer der Jeugd te *Kimswerd* . 1.

ZYLSTRA, (D. C.) Lid der Gedeputeerde Staten van *Friesland*, te *Harlingen* . . . . 1.

De teekens / en \, boven de woorden geplaatst, dienen, het eerste, om aan te duiden, dat de syllabe lang is, en dus op dezelve de klemtoon vallen moet, en het twcede, dat de syllabe kort moet worden uitgesproken, en daarop de klemtoon dus niet moet vallen.

A.

Abàlus. Een eiland, dat, volgens de ouden, in de Noordzee lag, waar zij verhaalden, dat de barnsteen van de boomen vloeide. Zoo iemand aldaar verdronken was en zijn lijk niet gevonden werd, offerde men gedurende 100 jaren aan zijne schimmen.

Abarbarèa. Eene der riviernymphen, waarvan Homérus gewaagt; zij beminde eenen herder Bucolion, bij wien zij tweelingen baarde, Aesépus en Pedàsus, die beide voor Troje sneuvelden.

Abarìmon. Eene landstreek van Scythie (zie dit); wier inwoners, gelijk de oude natuurkundigen verhaalden, verdraaide voeten hadden en in geen andere luchtstreek leven konden.

Abàris. Een man, die van Apollo eene pijl ontving, waarmede hij, volgens de fabel, als hij haar afschoot, de geheele aarde kon rondvliegen. Hij schijnt echter een beroemd geneesheer geweest te zijn, die Griekenland eens in eene vreeslijke pest met geneeskundige hulp bijstond.

Abas. Grootvader van Perseus (zie dezen). Naar hem werden eenige koningen van Argos, in den Poloponnesus, Abantiden genoemd.

Abàtos, woordelijk ontoegankelijk. Een geheimvol gebouw op het eiland Rhodus, waarin niemand binnentreden mogt, en waaromtrent de zeldzaamste vermoedens bestonden. De geschiedschrijvers verhalen, dat Artemisia, koningin van Halicarnassus, in klein Asië, Rhodus had veroverd en wegens deze overwinning aldaar een gedenkteeken had opgerigt, hetwelk haar zelve met lauweren gekroond voorstelde, en Rhodus als slavin aan hare voeten. De trots der inwoners konde dezen smaad niet verdragen, daarom werd rondom dit gedenkteeken een gebouw opgerigt, hetwelk den gemelden naam droeg.

Abbreviatúren of Abbreviatièn. Verkortingen in het schrijven, bij de Romeinen *notae* genoemd; van daar de naam van *notarius*, iemand die zulke *notae* gebruikt, d. i. een snelschrijver. De behoefte om bij het schrijven tijd en ruimte te sparen, dikwijls ook het doel, om voor oningewijden den inhoud van het geschrevene te verbergen, voerde tot de uitvinding van verkortingen in het schrijven. De verkortingen der Romeinen zijn drieledig: verkortingen van geheele woorden of syllaben *siglae;* verwisseling der letters door het geheime schrift en willekeurig uitgevondene teekenen, zoo als die, waarvan men zich thans nog in de wiskunde bedient.

Abdalonìmus. Een inwoner van Sidon, wien Alexander de groote, na het innemen van deze stad, met rijke geschenken begiftigde en zelfs koning maakte, vernemende, dat hij, schoon tot armoede vervallen, van de oude koningen van Sidon afstamde; hij had zijnen

vernederden staat met zoo vele tevredenheid gedragen, dat Alexander van hem zeide: *toen hij niets had, ontbrak hem niets.*

Abdéra. Eene zeestad van Thracie (*Rumelie*); derzelver inwoners waren wegens hun onnozelheid berucht; men leze het geestige stuk van Wieland: *de Abderiten.* De stad werd gezegd, gesticht te zijn door Hercules, ter eere van zijnen beminden vriend Abdérus. Anderen zeggen, dat zij gesticht is door Abdéra, de dochter eens Thracischen konings, waartoe eene munt der Abderieten aanleiding gaf; op de keerzijde dier munt bevond zich eene vrouwelijke figuur, met het onderschrift: *de maagd Abdéra.* De wijsgeeren Democrìtus en Protagòras waren te Abdéra geboren.

Abdicàtie. Vrijwillige nederlegging eener waardigheid, voornamelijk der regering.

Abella. Een stadje van Campanie (*thans een gedeelte van het koningrijk Napels*); het was vermaard door de aldaar groeijende noten.

Abeóna. Eene Romeinsche Godheid, aan welke men de op reis zich begevende leden der familie aanbeval.

Abiërs. Een volk op de grenzen van Thracie (*Rumelie*); zij leefden, zegt Homérus, van melk, beminden den ongehuwden staat en schuwden den oorlog.

Abíla of Abýla. Een berg in Africa behoorende tot het Atlantisch gebergte, aan de straat van Gibraltar; tegenover denzelven, aan gemelde straat, lag de berg Calpé, die beide zuilen van Hercules genoemd werden. De fabel zegt, dat zij eenmaal vereenigd waren; doch dat Hercules hen van elkander scheidde en de Middellandsche zee met den Atlantischen oceaan vereenigde. Calpé heet

bij de Moren *Dsebel al Tarik;* Abíla schijnt men in de nabijheid van het hedendaagsche Ceuta te moeten zoeken.

Ab intestáto. Erven ab intestáto is: als wettig erfgenaam eene nalatenschap verkrijgen, over welke door geen geldig testament beschikt is.

Ablègaat, beteekent in de taal der staatkunde een pauselijk gezant van den tweeden rang, die met eene minder gewigtige zending aan een of ander hof belast is, waar zich geen nuntius bevindt, de titel is eensluidend met *envoyé.*

Abnòba. Een berg in Duitschland, door de ouden aldus genoemd; hij strekte zich uit van de rivier de Main naar de Lippe, evenzoo noemt Tacitus *het Schwartzwald.*

Abnorm. (*lat. ab norma*), beteekent: van den regel, d. i. van den natuurregel afwijkend, van daar abnormiteit, tegennatuurlijke ziekelijke toestand.

Abolítie. Schorsing van een crimineel onderzoek voor dat de schuld bewezen is.

Aborigìnes. Een overoud volk van Italië, in de landstreek, waar Rome ligt.

Abraxassteenen. Een menigvuldig voorkomende klasse van gesnedene steenen, die eenen menschelijken romp met armen, eenen hanenkop en slangenvoeten vertoonen, en tot bijschrift dikwijls het woord Abraxas of meermalen Abrasar voeren, met Grieksche letters, terwijl echter het woord zelf eenen uitheemschen oorsprong verraadt. Steenen van deze soort behoorden, zoo als men meent, aan eene secte van Christenen uit vroegere eeuwen, en waren nu eens een leermiddel, waaraan zich geheime leerstellingen knoopten; dan weder dienden zij als herkenningsteeken, amulet of talisman. Van het woord Abraxas zijn steeds vele uit-

leggingen gegeven; reeds de ouden, beproefden door zamentelling der letters, als cijfers beschouwd, aan dezen naam eene beteekenis te geven en telden er dan de som van 365 uit. De naam van Abraxassteenen werd in nieuweren tijd op eene menigte steenen overgebragt, die, wel is waar, raadselachtige zamenstellingen bevatten; doch die het kenmerkende der Abraxassteenen missen.

Abrentìus. Bevelhebber van Tarente, door Hannibal aangesteld, toen deze in Italië oorlog voerde; doch, door liefde bevangen jegens een schoon Tarentisch meisje, gaf hij, op haar verzoek, de stad over aan den Romeinschen Dictator Q. Fabius Maximus (zie dezen).

Abròta. Eene vrouw om hare buitengewoon ingetogene en kuische zeden beroemd. Na haren dood gelastte haar gemaal Nisus, koning van Megara, (in den Peloponnesus) dat alle vrouwen in zijn gebied, ter eere zijner kuische gemalin, dezelfde vorm van kleed zouden dragen, als zij in haar leven gewoon was.

Absorbentìa. Geneesmiddelen, die de vochtigheid des ligchaams tot zich trekken en het zuur b. v. in de maag inzuigen.

Abstractum. Het algemeene in tegenoverstelling van *Concretum*, *het bijzondere*; dus in abstracto beteekent: in het afgetrokkene, van alle bijzondere onderwerpen afgescheidene.

Absyrtus. Een koningszoon uit Colchis, ten oosten van de zwarte zee. Hij werd door zijne zuster Medéa wreedadiglijk vermoord. Zie Medéa over de aanleiding tot dezen moord.

Abundantìa. De als persoon voorgestelde overvloed bij de Romeinen, zij heette ook Ubertas.

Abýdus. Eene stad in Asië aan den Hellespont (*Dardanellen*). Tegenover hetzelve in Europa lag Sestos; beide zijn vermaard door de liefde van Hero en Leander, welke laatste om zijne beminde te bezoeken, des nachts van Abydos de zeeëngte overzwom; doch eindelijk in de golven omkwam. Toen de hem vergeefs verbeidende Hero, bij het aanbreken van den dag, zijn lijk aan het strand zag aangespoeld, stortte zij zich uit wanhoop in zee en vond den dood even als haar minnaar. In onzen tijd is de Engelsche Lord Byron, op dezelfde plaats, de Dardanellen overgezwommen. — Eene andere stad van dien naam was in Egypte en beroemd wegens eenen tempel van Osiris.

Abyssinìe. Eene groote landstreek van Africa, in Opper-Ethiopie, alwaar de bronnen zijn van den Nyl; thans heet zij *Habesch*.

Académìa. Eene plaats waar de groote Grieksche wijsgeer Plato gewoon was, al leerende, met zijne discipelen te verwijlen; van daar dat wij dit woord in de zamenleving bezigen, om eene plaats aan te duiden, waar hoogere wetenschappen worden onderwezen. Het was eigenlijk een tuin buiten Athene, dus genaamd naar zijnen eigenaar Académus.

Acadínus. Eene bron op Sicilie, welke tot eene soort van proeve bij het eedzweren gebruikt werd. Zij, die eenen eed gedaan hadden, aan welks opregtheid men twijfelde, moesten de woorden des eeds op een bordje schrijven en in de bron werpen; zonk hetzelve, zoo was de dader meineedig.

Acarnanìe, zoo heette oudtijds de landstreek, die thans een gedeelte uitmaakt van *Albanie* en *Livadie*.

Acarnas, zie Calirrhoé.

Acastus, zie Astydamía.

Acatholìci. In het algemeen de gene, die niet tot de katholieke kerk behooren.

Acca Laurentia. Voedster van Romulus en Remus, de stichters van Rome. Zij was de vrouw van eenen herder; ook lag zij onder verdenking van onkuischheid, welke soort van vrouwen men bestempelde met den naam van *lupa* (*wolvin*); waarvan het sprookje is ontstaan, dat Romulus en Remus door eene wolvin zijn gezoogd.

Accerra. Een, bij godsdienstige plegtigheden door de Romeinen gebruikt wierookvat; bij vreugdefeesten en ook bij lijken werd hierin wierook gebrand; het moet doorgaans zeer kostbaar geweest zijn; want bij de wetten werd het verboden, als een voorwerp van weelde.

Accerronìa. Eene vrouw in het gevolg der moeder van keizer Nero; zij werd doodgeslagen, bij den aanslag van Nero op het leven zijner moeder; terwijl zij zich voor de keizerin moeder uitgaf, zie Agrippína.

Accessit. De tweede prijs welken, bij prijsopgaven, hij behaalt, wiens werk, ná dat van den prijsbehaler, het beste gekeurd wordt, woordelijk: hetgeen er bijkomt, het toevoegsel.

Accìa, Actìa of Atìa. Moeder van den keizer Augustus.

L. Accìus. Een Romeinsch Treurspeldichter van weinig naam, wiens stijl zeer gezwollen schijnt geweest te zijn. Er was een beroemd redenaar van dienzelfden naam, ten tijde van Cicero.

Acco. Een aanvoerder der Senonen in Gallie; van wien Caesar melding maakt in zijnen *Gall. oorlog.*

Acé. In de middeleeuwen *Ptolemaïs*, later *St. Jean d'Acre*, bekend in geschiedenis der kruistogten; den laatsten naam verkreeg zij, omdat aldaar de zetel was gevestigd der ridders van de Johanniterorde of orde van den heiligen Johannes (*St. Jean*).

Acephàli. Woordelijk: hoófdeloozen. Scheurmakers in de Christelijke kerk, die zich tegen het geestelijk opperhoofd verzetten of in het geheel geen opperhoofd wilden erkennen.

Aceràtus. Een priester, die, toen de Persische koning Xerxes met een ontzagchelijk leger op Delphi aanrukte, alleen achterbleef, schoon alle zijne stadgenooten de vlugt namen.

Acésas. Een Grieksch kunstenaar, tijdgenoot van Phidias (zie dezen). Hij weefde het prachtig kleed van Minerva (*de peplos*), waarin de daden der godin in goud gestikt waren.

Acésias. Een onbekwaam geneesheer, die, iemand van het podagra zullende genezen, de kwaal nog veel vermeerderde; van daar was een spreekwoord ontstaan; als men eene zaak wilde aanduiden, die door den genen, die ze had willen verhelpen, nog meer bedorven was, zeide men: Acésias heeft het genezen.

Acesìnus. Eene rivier in Indië, die zich in den Indus stort, op wier oevers men zeide, dat het riet tot zulk eene dikte groeide, dat men het middel doorgespleten tot vaartuig kon gebruiken.

Acésius. Bijnaam van Apollo, wegens zijne kennis der geneeskunde; het woord beteekent: de genezende, de reddende.

Acesta, naderhand Segesta. Eene oude stad op Sici-

lie; zij wordt gezegd door Aenéas, op zijne vlugt van Troje, gesticht te zijn, zie Aenéas.

Acéstes. Een koning op Sicilie, vriend der Trojanen, die Aenéas met zijne reisgenooten vriendschappelijk ontving en verzorgde.

Achaeërs. Een naam, bij dichters, voor Grieken, in het algemeen, gebruikt, eigenlijk een volk in den Peloponnesus, dat eerst in het oosten van dit schiereiland woonde; doch naderhand van daar verdreven, zich in het noorden van hetzelve vestigde, en aldaar eene republiek vormde, onder den naam van Achaïa; later werd door deze republiek, met vele andere staten van Griekenland, een verbond gesloten, het Achaïsch verbond genoemd, hetwelk strekte tot handhaving der Grieksche vrijheid. De heerschzuchtige Romeinen wisten echter door list en geweld dit verbond te vernietigen; waardoor dan ook de Grieksche vrijheid geheel verloren ging. Zie Corinthe.

Achaemèniden. Afstammelingen van Achaemènes, eenen der voorouders van Cyrus, den groote, koning der Persen.

Achaeus. De stamvader der Achaeërs, zooals zijn broeder Jon, die der Joniers. — Ook de naam van eenen man die zoo dom was, dat hij, eens nederliggende, zijn hoofd op eene aarden kruik legde; doch, om daarvan de hardheid te verminderen, ze met stroo vulde. — Een ander van dezen naam was landvoogd van koning Antiòchus, den groote. Naar de regering hakende voerde hij gedurende 8 jaren oorlog met dien koning; doch werd verraden en gedood.

Achäné of Acanna. Een soort van vaatwerk, waarin de eetwaren, voor de Goden, naar den tempel gedragen

werden; het was bij Grieken en Romeinen in gebruik.

Achátes. Een getrouw gezel van Aenéas; zijn naam wordt somtijds van eenen getrouwen vriend, zoo als Mentor voor eenen wijzen leidsman gebezigd.

Acheloüs. Een riviergod, vader der Sirenen (zie deze); hij was een der minnaars van Deïanira, de vrouw van Hercules. Om haar bezit met Hercules strijdende, en gevoelende, dat hij niet tegen dezen held bestand was, veranderde hij zich eerst in eene slang en daarna in eenen stier. Hercules sloeg hem toen eenen horen af en wijdde denzelven aan de Godin des overvloeds. Anderen geven aan den horen des overvloeds eenen anderen oorsprong. De rivier die zijnen naam droeg was in Epirus (*Albanie*). Er waren in Griekenland nog een paar andere rivieren, die dien naam droegen; doch die van minder aanbelang zijn.

Acherìus of Halerìus. Een redenaar, ten tijde van den keizer Augustus. Hij sprak zoo snel, dat Augustus van hem zeide: »onze Acherìus moet met den spanket»ting worden tegengehouden;" met den spanketting bedoelde hij eenen ketting, die men gebruikt, om de wielen vast te houden, wanneer een rijtuig van eenen hellenden weg afgaat. Eens iemand, die van onkuischheid beschuldigd was, voor de regters verdedigende, zeide hij: »in eenen vrijgeborene is onkuischheid eene misdaad, »in eenen slaaf eene noodzakelijkheid, in eenen vrijgela»tene een pligt;" bij den laatsten bedoelde hij den pligt der dankbaarheid jegens dengenen, die hem de vrijheid had geschonken. Voorwaar eene fraaije zedeleer!

Achèron. Eene rivier in de onderwereld; doch dik-

wijls voor de onderwereld zelve gebruikt. Overigens is deze naam aan verscheidene rivieren in Griekenland gemeen.

Acherúsia. Een meer in Egypte, waarover men zegt dat, de afgestorvenen gevoerd werden, om, op den anderen oever, volgens eene bekende gewoonte der Egyptenaren, te worden gevonnisd. Een der meest bekende schippers in dat veer heette Charon; vanwaar de fabel van Charon zou ontstaan zijn, die met zijne boot de zielen der afgestorvenen over den Styx zette, om door Pluto en Proserpina gevonnisd te worden.

Achilles. Een Thessalisch vorst; hij was de dapperste der Grieken voor Troje en de schrik der Trojanen; als hij zich in den strijd mengde, waren zij niet bestand tegen de Grieken. Doch toen hij eens, wegens eene oneenigheid met den opperbevelhebber Agamemnon, om het bezit eener gevangene maagd, zich aan den strijd had onttrokken, deden de Trojanen, aangevoerd door den dapperen Hector, zoon huns konings, de Grieken, bij elke gelegenheid, het onderspit delven. Weldra echter aangorde Achilles zich weder ten strijde, om den dood te wreken van zijnen geliefden vriend Patróclus, die door Hector was verslagen. Hij rustte niet voor dat hij Hector, die het waagde zich met hem te meten, had gedood, voor de oogen zelfs van Hectors grijzen vader en bejaarde moeder, die den strijd van de muren aanschouwden, na te vergeefs hunnen zoon te hebben gebeden, den vreeslijken Achilles te vermijden. Aandoenlijk schoon is dit tooneel door Homérus bezongen in het 22ste boek der Ilias. De met het Grieksch niet bekende lezer kan zich, voor het gemis des origineels, eenigzins schadeloos stellen door de Hollandsche

vertaling in versen van den Heer van 's Gravenweerd.

Achilles, zoo zegt de fabel, want in de oude Grieksche geschiedenis is waarheid en verdichting onder een gemengd, Achilles was onkwetsbaar, uitgenomen aan zijnen eenen voet; zijne moeder Thetis, dochter van den zeegod Nereus, had hem, ten einde hem onkwetsbaar te maken, in de wateren van den Styx gedompeld, en alleen de plaats, waar zij hem had vastgehouden, was kwetsbaar, als zijnde niet genoeg met het water van den Styx doortrokken. Juist op die plaats werd hij, op het einde van den Trojaanschen oorlog gewond door Paris, den veroorzaker des oorlogs (zie dezen)en stierf aan deze wonde. Dewijl nu zijne moeder den vroegen dood haars zoons vooruit wist, wilde zij hem daarvoor bewaren, door hem aan het oorlogsgevaar te onttrekken. Zij liet hem daarom, nadat hij als knaap door den Centaurus Chiron was onderwezen, aan het hof van koning Lycomedes verder opvoeden, tegelijk met de dochters van dezen; terwijl ook Achilles een vrouwelijk gewaad droeg. Daar echter het orakel had voorspeld, dat Troje zonder Achilles niet konde ingenomen worden, zocht men hem overal; doch langen tijd te vergeefs; tot dat het den schranderen Ulysses gelukte, zijn verblijf op te sporen en den heldenmoed bij hem te doen ontbranden; zoodat hij een kortstondig maar roemrijk, boven een lang, maar verwijfd en vergeten leven stelde. Hij werd begraven op het voorgebergte Sigaeum (op de noordwestkust van klein Asië bij de Dardanellen). Naderhand werd in de nabijheid van zijn graf eene stad gesticht en naar zijnen naam Achilléum genoemd. In later tijd bezocht Alexander de groote het graf van Achilles en prees hem

gelukkig, dat hem een lofredenaar, als Homérus, was te beurt gevallen.

ACHÍLLES TATÌUS. Een Romanschrijver uit Alexandrie geboortig. Uit deze soort is van hem nog overig de liefde van Clitìphon en Leucippé. Hij schreef ook nog eenige merkwaardigheden uit de geschiedenis en leefde in het laatst der 3de en in het begin der 4de eeuw onzer jaartelling. In gevorderde jaren ging hij tot het Christendom over en verkreeg zelfs de waardigheid van Bisschop.

ACHÍVEN. Zoo heetten ook de inwoners van Achaïa (zie Achaeërs.) Bij de dichters wordt deze naam somtijds voor Grieken in het algemeen gebruikt.

ACHLYS. Het oorspronkelijk wezen, hetwelk, volgens de Grieksche fabelleer, reeds vóór de schepping bestond. Van hetzelve hadden de Goden hunnen oorsprong. De oude schrijvers verbinden nog een ander denkbeeld met dit woord, namelijk: het beeld der ellende; men vindt dit op het schild van Hercules.

ACHÓLAS. Eene der Harpyen (zie deze).

ACHÒRUS. Een afgodsbeeld, dat de Cyrenaeërs, een volk in het noorden van Africa, aanbaden, ter afwering der vliegen, die door hunne menigte de pest aanbragten.

ACHRÒMATISCH. Kleurloos. Wanneer op sommige verrekijkers lichtstralen vallen, ontstaan er veelkleurige randen. Dolland vond verrekijkers uit, die dit niet hebben, en daarom *achròmatische* genoemd worden.

ACIDALÌA. Bijnaam van Venus, naar eene bron van dien naam, waarin de Gratiën zich baadden.

ACILÌUS GLABRÌO. Er zijn verscheidene mannen van dien naam geweest, die bijna allen den naam van Manius

dreegen; twee van hen, vader en zoon, leefden in den besten tijd der Romeinsche republiek, beide bekleedden hooge posten in den staat. De zoon stichtte eenen tempel voor de kinderliefde, op de plaats waar vroeger eene vrouw gewoond had, die haren ouden vader, veroordeeld om in de gevangenis den hongerdood te sterven, heimelijk met hare borsten voedde.

Acis. Een jongeling op het eiland Sicilie; hij werd door den Cycloop Polyphémus (zie dezen) gedood; toen deze op de, door Acis beminde, nymph Galatéa verliefd was. Om zijne nagedachtenis te bewaren, deed de nymph, zegt de fabel, uit zijn lijk eene rivier ontstaan, die zijnen naam droeg. Men meent, dat de rivier thans *Freddo* heet.

Acolúthen of Acolýthen. Zoo heetten, in de eerste eeuwen der Christenheid, zekere kerkelijke dienaars, die belast waren met het ontsteken der lichten, vanwaar zij zij ook *accensores*, en met het dragen van waskaarsen, bij feestelijke gelegenheden, vanwaar zij *ceroferarii* genoemd werden; zij bedienden ook de priesters bij hunne ambtsverrigtingen.

Acontìus. Een Grieksch jongeling, die naar het eiland Delos, tot het groote feest der Godin Diana vertrokken, aldaar in liefde ontbrandde voor eene schoone maagd, met name Cydippé; doch geene hoop hebbende zijne liefde beantwoord te zien, schreef hij op eenen appel de volgende regels:

Ik zweer bij 't zinrijk feest
Der heilige Diaan,
Dat 'k als geliefde bruid,
Wil met u voor het altaar staan;
Om daarna steeds, in vreugde en pijn,
Uw' levensgezellin te zijn.

Dezen appel wierp hij het meisje in den schoot, die het opschrift gelezen hebbende meende, dat zij nu werkelijk moest gehouden worden, als dien eed te hebben gedaan, en alzoo genoodzaakt te zijn hare hand aan Acontius te schenken. Haar vader, die daarvan niets wist, verloofde haar aan eenen anderen; zij werd echter gevaarlijk ziek, verhaalde eindelijk, wat, zonder haren wil, geschied was en genas weldra, toen het haar vergund was, het bij eede beloofde te volbrengen.

ACOUSTIEK. Woordelijk: gehoorleer, d. i. de leer der geluiden en toonen, welke tevens de natuur- en wiskundige gronden der muzijk in zich bevat.

ACRADÍNA of ACHRADÍNA. Burgt van Syracuse, door den Romeinschen Consul Marcellus veroverd (zie dezen).

ACRAEA. Bijnaam van Diána, wegens eenen tempel, ter harer eere gesticht, op den berg Acrae in den Peloponnesus. — ACRAEUS. Bijnaam van Apollo, om dezelfde reden.

ACRÀGAS. Een bekwaam beeldhouwer.

ACRATOPHÒROS. Schenker van onvermengden wijn, bijnaam van Bacchus, als zoodanig werd hij in Arcadie (in den Peloponnesus) vereerd.

ACRIDOPHÀGI. Een fabelachtig Aethiopisch volk, dat van sprinkhanen leefde, die zij in menigte vingen en inzoutten. Zij leefden niet lang, maar stierven vóór hun veertigste jaar aan eene walgelijke ziekte.

ACRISÌUS. Vader van Danaé, door hem in eenen toren opgesloten, opdat zij niet huwen, noch kroost ter wereld brengen zou; zij heette naar hem ook Acrisionéis, en haar zoon Perseus Acrisionìdes. (Zie DANAÉ).

ACRÒATHON. Eene stad op den top des bergs Athos

(*monte Santo*) ; derzelver inwoners werden gezegd langer te leven, dan andere menschen.

Acròceraunìa. Het hooge donder- of bliksemgebergte; dus genoemd omdat deszelfs hooge toppen dikwijls door den bliksem getroffen werden; dit gebergte is op het vasteland van Griekenland en scheidt de Ionische van de Adriatische zee.

Acròcorinthus. Een berg op de landengte van Corinthe; op deszelfs top bevond zich een tempel van Venus, en aan deszelfs voet lag de stad Corinthe.

Acrolíthen. Eene soort van standbeelden bij de ouden; zij waren van hout, doch hadden hoofd, handen en voeten van marmer. Ook is het een bijnaam van Mars, naar een groot marmeren standbeeld van dien God.

Acron. Een Grieksch geneesheer, die, tijdens eene pest te Athene, vuur in de straten deed ontsteken, tot zuivering der lucht.

Acronìus. Oude benaming van het meer van *Constanz.*

Acropòlis. Burgt van Athene.

Acroríta. Bewoner van den bergtop; een bijnaam van Apollo, wegens een tempel op den top van eenen berg nabij Sicyon (*in den Peloponnesus.*)

Acrostìchon. Een gedicht, waarin de eerste en, somtijds ook, de laatste letters van iederen regel eenen bijzonderen naam of zin vormen.

Actaeon. Een jong jager, door de Godin Diána in een hert veranderd en door zijne eigene honden verscheurd; omdat hij, evenwel zonder het te willen, op eene plaats komende, waar de Godin met hare nymphen zich baadde, haar, van hare kleederen ontdaan, aanschouwd had.

ACTÉ. Eene vrijgelatene en bijzit van Nero, met welke hij voornemens was een huwelijk aan te gaan; waarom hij verbreiden liet, dat zij van koninklijke afkomst was en van Attàlus, koning van Pergàmus, afstamde.

ACTIEF en PASSIEF, werkdadig en lijdelijk. Men verbindt aan deze woorden vele bijzondere denkbeelden, als: actieve en passieve schuld, de eerste is werkelijke of rentegevende, de andere doode schuld, of ook wel schuld, die men zelf betalen moet.

ACTÌUM. Eene stad en voorgebergte, (thans *Azio* en *Capo di Figolo*) in Epìrus (*Albànie*). In de nabijheid van dit voorgebergte overwon Octavianus, (later Augustus) in eenen zeeslag Antonius en Cleopàtra. Door dezen slag heeft de plaats een geschiedkundig aanzien gekregen. Toen Octavianus door de begeerte, om met niemand de heerschappij te deelen en door het onzinnig gedrag van Antonius aangespoord, tegen dezen den oorlog ondernam, legerden zich beider strijdkrachten aan de bovengenoemde golf op de tegen elkander liggende oevers. De magt van Octavianus bestond uit 80,000 man voetvolk, 12,000 ruiters en 260 oorlogschepen; die van Antonius uit 100,000 man voetvolk, 12,000 ruiters en 220 oorlogschepen. In weerwil van den raad zijner meest ervarene krijgslieden, besloot Antonius, op aandrijven van Cleopàtra, tot eenen zeeslag. Aanstonds na den aanvang des gevechts nam Cleopàtra, die zich als toeschouwster op de vloot bevond, de vlugt met 60 Egyptische schepen. De onbezonnen Antonius volgde haar op den voet, en weldra besliste zich de overwinning voor Octavianus, niettegenstaande den dapperen tegenweer der krijgslieden van Antonius, die zoo lafhartig

door hunnen aanvoerder verlaten waren. De vloot van Antonius gaf zich aan Octavianus over, welk voorbeeld na zeven dagen door het landleger gevolgd werd. Antonius vlood met zijne geliefde naar Egypte, en door zijnen vijand in het naauw gebragt stortte hij zich in zijn zwaard, terwijl Cleopàtra zich door eene adder om het leven bragt. Octavianus liet, wegens deze overwinning, uit dankbaarheid aan de Goden, den tempel van Apollo te Actium vergrooten, aldaar de veroverde zegeteekenen ophangen en alle 5 jaren spelen vieren ter gedachtenis van den zeeslag; die hem tot heer der toen bekende wereld maakte. (Zie Antonius en Cleopàtra.)

Actorìdes. Bijnaam van Patróclus, den vriend van Achilles, naar zijnen grootvader Actor.

Actuarius. Zooveel als griffier.

Adamantea. Voedster van Jupiter op het eiland Creta, toen hij aldaar, om voor zijnen vader Saturnus, die hem wilde verslinden, verborgen te zijn, werd opgevoed. Zij hing hem met zijne wieg aan eenen boom, opdat hij noch op de aarde, noch in den hemel, noch in de zee zoude gevonden worden; en om hem te beletten, het geschrei des kinds te hooren, deed zij eenige knapen een groot geraas maken, door met eene speer op een koperen schild te slaan.

Adaspii. Een oud volk aan den voet van den Caucàsus.

Addephagìa. Woordelijk: het veel eten. Een Godin op Sicilie vereerd tegelijk met Ceres.

Addùa. Eene rivier in Gallia Cisalpina (*Lombardijsch Venetiaansch koningrijk*). Zij stort zich in Po en heet thans (*Adda*).

Adeóna. Eene Romeinsche Godin, die men op reis

aanbad, om eene gelukkige terugkeering in het vaderland.

Adept. Iemand die in de geheimen eener wetenschap of secte is ingewijd.

Ades of Hádes. Bij de Grieken de God der onderwereld; dezelfde als Pluto bij de Romeinen; dikwijls wordt hij voor de onderwereld zelve gebruikt.

Adgandestrìus. Een opperhoofd der Catten in Germanie, *Duitschland*). Deze schreef aan den Romeinschen senaat om vergif, ten einde den beroemden handhaver der Germaansche vrijheid Arminius (Herman) omtebrengen; doch hij kreeg ten antwoord, dat de Romeinen gewoon waren hunne vijanden openlijk en niet verraderlijk aantevallen. Zoo dachten zij echter niet altijd!

Adhaesie. Aankleving; aanklevingskracht.

Adiatòrix. Een vorst van Galatie in klein Asië, die ten gunste van Antonius eene geheele Romeinsche volkplanting ombragt. In den slag bij Actium gevangen genomen is hij in de gevangenis gedood.

Adimantus. Een bevelhebber der Atheners, op het einde van den Peloponnesischen oorlog. Toen de Spartaansche vlootvoogd Lysander de Atheners overwonnen had, werden drieduizend gevangenen omgebragt; doch Adimantus werd gespaard, omdat hij zich te voren tegen het wreed besluit verzet had, om de krijgsgevangenen de regterhand aftekappen, ten einde hen onbekwaam te maken, de wapens weder te dragen.

Adjudicatie. Het van geregtswege gunnen eener, aan den meestbiedende, verkochte zaak.

Adlibìtum. Naar believen, naar willekeur.

Admété. Priesteres van Juno. Zij was de eerste, die aan Hercules goddelijke eer bewees.

Admétus. Een vorst van Pherae in Italië. Apollo, volgens de fabel, wegens ongehoorzaamheid uit den hemel gebannen, werd hij Admétus in dienst gegeven; doch daar deze hem zagtzinnig behandelde, verleende Apollo hem de gunst, dat hij, als hij sterven moest, in het leven kon gespaard worden, zoo een ander voor hem sterven wilde. Toen nu Admétus op het punt was den tol der natuur te betalen, en niemand, zelfs niet zijn vader noch zijne moeder, voor hem wilde sterven, ging zijne echtgenoot Alcestis vrijwillig voor hem in den dood. Hercules haalde haar echter naderhand uit de onderwereld terug. Ook door de hulp van Apollo had Admétus deze Alcestis gekregen; want daar haar vader, de menigvuldige aanzoeken om hare hand moede, gezegd had, dat hij aan niemand zijne dochter wilde geven, dan aan hem, die in eenen wagen, met twee wilde dieren bespannen, haar als bruid kwam halen; spande Apollo eenen leeuw en een wild zwijn voor den wagen van Admétus, waarmede deze Alcestis, als bruid, naar huis voerde.

Adónis. Zoon en kleinzoon van Cinyras koning van Cyprus; want deze had hem, zonder het te weten, in bloedschande verwekt bij zijne dochter Myrrha. De nymphen des wouds verpleegden hem in zijne jeugd en hij groeide tot zulk eene verrukkende schoonheid op, dat Venus hem tot lieveling koos. Met tedere zorgvuldigheid begeleidde de Godin den jagtminnenden jongeling door de ruwe bosschen, hem de gevaren toonend, aan welke hij zich blootgaf. Hij echter, hare waarschuwing niet achtende, vervolgde met onstuimigheid de verscheurende dieren der wildernis. Doch eindelijk werd hij door een wild zwijn doodelijk gewond. Hoe zeer de Godin, op het vernemen

van dit ongeluk, zich ook spoedde den beminde te hulp te komen, vond zij hem toch reeds ontzield op het gras liggen. Tot verzachting harer smart veranderde zij zijn zielloos overschot in eene kort bloeijende Anemone en verzocht Jupiter, dat Adónis zes maanden in de onderwereld en de andere helft des jaars bij haar op den Olympus mogt doorbrengen, Een feest werd in Griekenland ter zijner eere gevierd. Adónis werd gemeenschappelijk met Venus, als God, vereerd, somtijds in denzelfden, somtijds in eenen afzonderlijken tempel; doch alsdan meestal naast dien van Venus. Sommigen denken, dat de dienst van Adónis uit Egypte naar Griekenland is gekomen.

Adonische Vers. Dit bestaat uit twee maten, eenen dactylus en eenen spondéus – ◡ ◡, – –, of eenen dactylus en trochaeus – ◡ ◡, – ◡. Het is bijzonder geschikt tot vrolijke liederen, wegens zijnen levendigen gang; de ouden verbonden het echter met andere versmaten, omdat het anders te eentonig is.

Adopteren. Als kind aannemen. Dit is door het Romeinsche regt tot ons gekomen; volgens dit regt ging een aangenomen zoon geheel over uit zijne familie tot de familie des aangenomen vaders. Het Fransche code Napoleon heeft de adoptie behouden; doch beperkt. De als kind aantenemene moet reeds zes jaren door den genen die hem wil aannemen, verpleegd zijn geworden of hem uit levensgevaar hebben gered; in dit laatste geval kan de adoptie geschieden, zoodra de aantenemene meerderjarig is, mits de adoptant ouder is dan deze, geene wettige nakomelingen heeft en deszelfs huisvrouw in de adoptie toestemt. Anders moet degene, die wil aannemen, den ouderdom van 50 jaren hebben bereikt, ten minste 15

jaren ouder zijn dan de aantenemene ; terwijl de andere voorwaarden dezelfde blijven.

Adoptianen. Eene godsdienstige secte, ten tijde van Karel den groote, welke beweerde, dat Christus Gods zoon was, als men Hem als Goddelijk wezen betrachtte, maar dat hij als mensch beschouwd Gods zoon werd bij *adoptie*, door middel der doop en der wedergeboorte, waardoor Gods genade ook andere menschen als kinderen aanneemt. Zij oordeelden, dat het niet paste, dat men eenen mensch, in den eigenlijken zin, Gods zoon noemde.

Adorèa. De offerkoeken bij de Grieken en Romeinen, uit meel en zout bestaande.

Adramyttìum. Een volkplanting der Atheners, op de westkust van klein Asië thans (*Landramitti*).

Adrána. Eene rivier in Germanie, waarschijnlijk thans *de Eder (in Hessen Darmstadt)*.

Adrastéa of **Adrastìa**, zie **Nemèsis.**

Adrastii Campi. (*Adrastische velden*). Eene vlakte bij de rivier Granícus (*Susugerle*), waar Alexander de groote eene overwinning behaalde op Daríus, koning der Persen.

Adrastus. Koning van Argos, in het oosten van den Peloponnesus. Om het orakel te gehoorzamen, dat hem beval zijne dochters Argìa en Deiphŷlé aan eenen leeuw en een wild zwijn te geven, gaf hij de eerste aan Polyníces, die met eene leeuwenhuid, en de andere aan Tydeus, die met de huid van een wild zwijn omhangen tot hem kwam. Als Polyníces met zijnen broeder twistte over het bezit van den troon van Thebe, was Adrastus onder de zeven vorsten, die vóór Thebe streden, van welke hij alleen den dood ontkwam. Tien jaren later

trok hij, met de zonen zijner vorige bondgenooten, andermaal naar Thebe en veroverde het; hij verloor hierbij echter zijnen zoon en stierf van droefheid. — Den naam van Adrastus droegen, buiten hem, nog eenige anderen, die minder bekend zijn.

Adrìa of Hadrìa. Oude naam der golf van Venetië.

Adrianopòlis. Eene stad in Thracie (*Rumelie*), door keizer Adriánus of Hadriánus gesticht aan de rivier de Hebrus (*Maritza*). Zij draagt nog heden denzelfden naam, de Turken noemen haar *Edrene*.

Adriánus, zie Hadriánus.

Adstringentia. Zamentrekkende geneesmiddelen.

Advent. *Komst; aankomst.* Bij de Roomsch katholieken, feest of heilige dagen, ingesteld om de komst van den Messias te gedenken. Vier op elkander volgende zondagen, die het kersfeest voorafgaan worden aldus genoemd en in de almanakken aangeduid door de cyfers 1, 2, 3, 4.

Aea. Naam van een meisje, liefhebster der jagt, die volgens de fabel, de omhelzingen van den riviergod Phasis ontvlugtende, door het medelijden der Goden in een eiland werd veranderd, hetwelk haren naam droeg; waar echter het eiland ligt, is onbekend.

Aeacíden. Zoo werden de afstammelingen van Aeàcus genoemd, als Peleus, Achilles, enz.

Aeàcus. Een zoon van Jupiter. Hij regeerde op het eiland Oenodia, hetwelk hij naar zijne moeder, Aegina noemde (zie dit). Toen eens bijna alle zijne onderdanen door de pest waren omgekomen, bad Aeàcus, dat Jupiter dit verlies mogt herstellen; deze verhoorde zijn gebed

en veranderde alle mieren, die op eenen ouden boom gevonden werden in menschen, vanwaar de naam is ontstaan van Myrmidoniers, van een Grieksch woord, dat *mier* beteekent. Hij was beroemd om zijne regtvaardigheid, zoodat de ouden geloofden, dat hij, in de onderwereld, als regter der afgestorvenen was aangesteld, tegelijk met Minos en Rhadamanthus.

AEAEA. Bijnaam van Circé (zie deze). Ook de naam van het eiland, waar zij woonde; dat zou in Middellandsche zee, bij de straat van Gibraltar, hebben moeten liggen. Ulysses deed, op zijnen terugtogt van Troje, dit eiland aan.

AEANTìUM. Eene stad op het voorgebergte Sigaeum, alwaar het graf van Ajax was. (Zie SIGAEUM en AJAX.)

AEDESSA of EDESSA. Eene stad van Macedonie, begraafplaats der Macedonische koningen. Men verhaalde, dat door het orakel voorzegd was, dat het Macedonische rijk zoo lang zou duren, als de koningen aldaar begraven werden; toen nu Alexander de groote op eene andere plaats begraven werd, hield men dit voor de oorzaak van het ophouden der Macedonische heerschappij.

AEDíLES. Overheden te Rome. De Aedíles waren in drie klassen verdeeld. Aan eenigen was het toezigt over maten en gewigten, het herstellen van straten en wegen, enz. toevertrouwd; aan anderen de invoer van koren, die daarom Aediles Cereales genoemd werden; anderen wederom hadden het bestuur over de openbare gebouwen en spelen. Zij werden gedeeltelijk uit het volk, gedeeltelijk uit den raadsheerlijken stand gekozen; deze laatsten heetten Aedíles Curúles, omdat hun een Elpenbeenen gestoelte was vergund.

AEDON. Verschillend zijn de verhalen deze vrouw be-

treffende; volgens Homerus was zij gehuwd met Zethus, broeder van Amphion, wien zij eenen zoon baarde met name Hylus; uit nijd jegens de vrouw haars schoonbroeders, omdat deze haar in getal van kinderen overtrof, wilde zij den oudsten zoon van Amphion dooden, terwijl dit kind zich in haar huis bevond; doch in den nacht dit opzet willende volbrengen, vergiste zij zich en bragt haren eigenen zoon om het leven, hare dwaling bemerkende was zij voornemens geweldadige handen aan zich zelve te slaan, maar werd, door het medelijden der Goden, in eenen nachtegaal veranderd.

Aeéta of Aeétes. Koning van Colchis, (*ten oosten van de zwarte zee*). Hij was bezitter van het gulden-vlies, hetwelk hij aan Phryxus had ontnômen; doch dat hem door Jason en de Argonauten weder werd ontweldigd. Ook was hij de vader der beruchte Medéa. (Zie Jason, Medéa, Phryxus.

Aega. Een eiland in de Aegaeïsche zee (*Griekschc Archipel*). Volgens sommigen ook de naam der geit, met wier melk Jupiter werd gevoed, die haar naderhand onder de sterren plaatste en met haar vel zijn schild (*de aegis*) overtrok. Hare ster is eene van de eerste grootte en te vinden in het sterrenbeeld van den voerman.

Aegaeïsche of Egeïsche zee. Een gedeelte der Middellandsche zee (thans *Grieksche Archipel*).

Aegaeon. Een ontzagchelijke honderdhandige reus, die aan Jupiter eens bijstand bood, toen de overige Goden tegen hem hadden zaamgezworen. De Goden noemden hem Briareus. Men zegt, dat hij eigenlijk een geduchte zeeroover was, die op het eiland Aega woonde, en dat honderd makkers hem op zijne rooftogten vergezelden, het-

welk aanleiding zoude hebben gegeven tot de fabel van dezen honderdhandigen reus.

Aegátes. Drie eilandjes ten noordwesten van Sicilië, merkwaardig door eene nederlaag, welke de Carthagers aldaar leden, in den zeeslag tegen de Romeinen. Ulysses bezocht ze, op zijnen terugtogt naar Ithaca, (thans heeten zij *Levanzo*, *Favagnana en Maretamo*).

Aegeus. Een koning ven Athene, vader van Theseus. Hij benam zich zelf, door een misverstand, uit wanhoop, het leven; want in eenen oorlog met Minos koning van Creta (*Candia*) overwonnen zijnde, werd hem tot straf voor het vermoorden van Androgeus, den zoon van Minos, opgelegd het jaarlijksch leveren van een zeker aantal jongelingen en meisjes; die dan, zoo luidt de fabel, op Creta in het labyrinth (*Doolhof*) aan een Monster, Minotaurus genaamd, ten prooi gegeven werden. Zijn dappere zoon Theseus ondernam het, zijn vaderland van die schandelijke belasting te bevrijden en besloot vrijwillig met de jaarlijksche bezending medetetrekken. Bij zijne afreize had hij met zijnen vader de afspraak gemaakt, dat, als hij gelukkig slaagde, in plaats van het gewone zwarte zeil, waarvan men zich bediende voor het schip, dat deze droevige vracht bevatte, een wit zeil bij zijne terugkomst zou geheschen worden. Gelukkig slaagde Theseus en zijne onderneming, niet zonder de hulp der beminnelijke Ariadné, dochter van Minos; want deze maagd gaf hem eenen draad, om, na het dooden van den Minotaurus, door middel van dezen draad den terugweg uit het doolhof te kunnen vinden. Spoedig scheepte hij zich nu in; doch al te groote haast om naar huis te keeren deed hem het afgesproken teeken vergeten. Aegeus, die dagelijks met verlangen naar zijnen

beminden zoon uitzag, bemerkt eindelijk het bekende schip in de verte; doch, o jammer! het voert nog zwarte zeilen. Hij waant zijnen zoon verloren, wil dit verlies niet overleven en stort zich in zee. Zie **Theseus**.

Aegiàlé. Eene der zusters van Phaëton, die haren broeder ontroostbaar beweenden, toen hij, bij den mislukten togt met den zonnewagen, zoo jammerlijk omkwam. (Zie **Phaëton**). De fabel zegt, dat zij zelven in populieren en hare tranen in barnsteen veranderden. De in den Trojaanschen oorlog beroemde held Diomédes had eene vrouw, die denzelfden naam droeg en die berucht is wegens hare ontuchtige levenswijze gedurende de afwezigheid van haren echtgenoot.

Aegiàleus. Zoon van Adrastus. Hij was met de overige afstammelingen der zeven vorsten, die voor Thebe streden, derwaarts getrokken; doch kwam aldaar om. De oorlog dien zij voerden, is bekend onder den naam van oorlog der Epigónen, *nakomelingen.* (Zie **Adrastus.**)

Aegíde. Het schild van Jupiter, hetwelk hij aan Minerva schonk. Het was uit de huid eener geit gemaakt, hetgeen ook de naam aanduidt, die Grieksch is, schoon men aan die geit zelve den naam van *Aega* geeft. Men ziet hier ook een bewijs, hoe menschelijk de oude Grieken zich hunne goden voorstelden; zij zelve gebruikten in de oudste tijden schilden met geitenvellen overtrokken; niets was dus natuurlijker, dan dat ook hun Jupiter met zulk een schild, doch veel grooter als het hunne, moest uitgedost zijn.

Aegímìus. Een oud man, van wien de dichter Anacrèon vermeldt, dat hij 200 jaren leefde.

Aegína. Het tegenwoordig eiland *Egina* in de Ege-

ische zee. Deszelfs inwoners waren uitstekende zeelieden en hielden het met den Persischen koning Daríus tegen Griekenland. Onder Péricles werden zij aan de Atheners onderworpen.

Aeginetische kunst. De werken dezer beeldhouwkundige school behooren tot den ouden stijl en zijn ligt kenbaar aan de sierlijk gelegde vouwen der kleederen, aan de regelmatig opgebonden haren en aan de eigendommelijke slankheid der gestalten, bij de uitvoerige daarstelling der minste bijzonderheden. Over het geheel was het streven dezer school de getrouwste en naauwkeurigste navolging der natuur, zonder het geringste spoor van idealen. Als stichter wordt zekere Smilis tijdgenoot van Daedàlus genoemd. De meestbekende stukken dezer school bevinden zich in het muséum te München. In 1812 heeft de kroonprins van Beijeren deze merkwaardige kunststukken gekocht van de ontdekkers derzelve, die, in een gezelschap kunstminnaars en kunstvrienden bestaande, in 1811 naar Egina gereisd waren, om den tempel van Jupiter aldaar te onderzoeken.

Aegiòchus. Bijnaam van Jupiter, misschien wegens het dragen der Aegide.

Aegipan. Volgens sommigen de zoon van Jupiter en Aega, de echtgenoot van Pan. Hij werd geëerd als eene genezende Godheid. Zijn beeld vindt men onder de sterren, het is in den steenbok, waar het als half steenbok en half visch verschijnt. Aegipanen waren bosch- en berggoden, die men zich onder de gestalte van kleine, harige menschen voorstelde gehoornd en met bokkepoten. Anderen maken hen tot monsters, die in Africa woonden, met baarden als geiten en staarten als visschen.

Aegisthus. Koning van Argos, zoon van Thyestes, uit het huis van Pelops. Dit vorstenhuis is eene aaneenschakeling van gruwelen en ongelukken. Toen er eens hevige vijandschap ontstaan was tusschen Thyestes en zijnen broeder Atreus, en men het orakel hierover raadpleegde, kreeg men ten antwoord, dat niemand de beledigingen aan Thyestes aangedaan konde wreken, dan een zoon, dien Thyestes bij zijne eigene dochter zou verwekken. Deze van zulk eene bloedschande afkeerig wijdde zijne dochter, als priesteres, aan den dienst van Minerva; doch naderhand, bij toeval, haar in een bosch ontmoetende, deed hij haar, niet wetende dat zij zijne dochter was, geweld aan. Bij deze ontmoeting had hij zijn zwaard achter gelaten, aan hetwelk Pelopéa ontdekte, dat hij, die haar verkracht had, haar eigen vader was. Toen zij nu, na eenigen tijd eenen zoon baarde, leide zij dezen. om hare schande te verbergen, in de bosschen te vondeling, opdat hij alzoo door de wilde dieren zou verscheurd worden en omkomen. Doch de knaap werd gered en aan zijne moeder teruggegeven, die met hem het huis betrok van haren oom Atreus, aan wien zij naderhand huwde. Atreus, zond dezen zoon, Aegisthus genaamd, nadat hij tot jongeling was opgegroeid, heimelijk uit, om Thyestes door sluipmoord van kant te maken, (de zoon zijnen eigenen vader!); toevallig echter was het zwaard, waarvan hij zich zoude bedienen, juist hetzelfde dat Thyestes eens had toebehoord, en deze herkende hieraan zijnen zoon. Woedend van toorn beveelt hij nu, als vader aan zijnen zoon, den verrader Atreus te dooden, hetwelk deze volbrengt en alzoo aan zijnen vader het rijk van Argos verschaft; terwijl Agamemnon en Menelaus, de

zonen van Atreus, uit hun vaderlijk erf verdreven werden. Zij heroverden echter het rijk van Argos, hetwelk Agamemnon, als de oudste voor zich verkreeg. Aegisthus verzoende zich naderhand met zijne neven, doch toen Agamemnon naar Troje ten oorlog getrokken was, leefde hij in ontucht met deszelfs echtgenoot Clytemnestra en vermoordde, met hare hulp den ongelukkigen Agamemnon, toen hij uit den oorlog terugkeerde. Orestes, de zoon van Agamemnon nam hier van wraak door het dooden zijner moeder en haren boel Aegisthus; de ongelukkige jongeling werd echter, om dezen moord, door zulke gewetensangsten gekweld, dat hij nergens rust of duur had; zoodat de ouden zeiden, dat de furiën (*wraakgodinnen*) op zijnen drempel zaten. De Grieksche Treurspeldichters hebben de ongelukken dezer familie tot het onderwerp van eenige hunner treurspelen gemaakt.

Aegos Potàmos. Eene stad en rivier in Thracie (*Rumelie*). Bij den mond der rivier viel de zeeslag voor, waarin Lysander de vloot der Atheners vernielde en alzoo, na 27 jaren, een einde aan den verderfelijken Peloponnesischen oorlog maakte.

Aegyptus. Vader van 50 zonen, die met de dochters van Danàus huwden en, op eenen na, allen door haar werden vermoord. (Zie Danaïden). Hij gaf, zegt men, zijnen naam aan Egypte.

Aelìa. Naam van Jerusalem, nadat het door keizer Aelius Hadrianus weder opgebouwd was.

Aeliànus. Schrijver van nog voorhandene werken, in het Grieksch; het zijn gemengde verhalen en anecdoten, als ook eene natuurlijke geschiedenis der dieren. Schoon hij in het Grieksch schreef, was hij echter in de nabijheid van Rome geboren.

Aëllo. Eene der Harpijen. (zie deze).

Aëllòpos. Zuster van Aëllo.

Aelúrus. Beteekent eigenlijk eene kat. Eene Egyptische godheid, die gestorven zijnde, gewoonlijk begraven werd in de stad Bubastis. Het is bekend, dat de Egyptenaren oudtijds aan de katten goddelijke eer bewezen.

Aemiliánus of Aemyliánus. Zie Scipio.

Aemilìus. Welligt dezelfde naam, als het Nederduitsche *Melis* en het Friesche *Meile*.

Aemilìus of Aemylìus Censorinus. Een wreed dwingeland op Sicilië, die aan de kunstenaars, welke nieuwe werktuigen tot pijniging der menschen uitvonden, groote belooningen uitloofde. Toen eens een zekere Patercùlus hem een koperen paard aanbood, in welks holle buik menschen konden gesloten worden, om ze, door ontsteken van vuur, levendig te braden, nam de tijran hier van de proef met den kunstenaar zelven. Iets dergelijks verhaalt men van Phalàris (zie dezen).

Aemilìus of Aemylìus Papiniánus. Beroemd regtsgeleerde. Hij was tevens een zeer regtschapen man, die den dood niet vreesde, als men hem wilde dwingen de misdaad te verdedigen. Keizer Severus, die hem hoogachtte, had hem stervende de zorg voor zijne beide zonen Geta en Caracalla opgedragen; en toen de eerste door den afschuwelijken Caracalla was vermoord, werd Papiniánus door den tijran gelast, dezen moord met schoonschijnende redenen te verdedigen; Papiniánus echter, hoe zeer hij het gevaar, waaraan hij zich blootstelde, kende, weigerde dit volstandig. Een zeldzaam voorbeeld in die tijden! De bloeddorstige keizer draalde dan ook niet met zijne wraak; hij deed Papiniánus door zijne soldaten doorste-

ken en zag koelbloedig den moord zijns braven leermeesters aan.

Aemilìus of Aemylìus Paullus, (Lucius). Romeinsch consul tegelijk met Terentius Varro, door wiens onbedrevenheid hij in den, voor de Romeinen ongelukkigen slag bij Cannae tegen Hannibal, sneuvelde. (zie Cannae).

Aemilìus of Aemylìus Paullus. Bijgenaamd Macedonicus, wegens eene overwinning op Perseus, koning van Macedonië; hij was de vader van Scipio Africanus, den jongeren.

Aenária. Een eiland in de golf van Napels, nu *Ischia.*

Aenéas. Een Trojaansch prins, die met zijnen ouden vader, welken hij uit de brandende stad op zijne schouders wegdroeg, en met zijnen zoon Ascanius aan het staal der Grieken ontkwam. Met meer andere vlugtende landgenooten landde hij, na veel omzwerven, eindelijk aan de kust van Italië, en wel in Latium, het landschap, waar naderhand Rome is gebouwd. Aldaar werd hij gastvrij opgenomen door den koning Latinus, die hem zijne dochter Lavinia ten huwlijk gaf. Naar den naam van deze vrouw noemde hij eene stad, die hij aldaar stichtte Lavinìum. Zijn zoon Ascanìus, ook wel Júlus geheeten, stichtte naderhand de stad Alba Longa; deszelfs nakomelingen regeerden hier drie eeuwen lang, en uit hen zijn voortgesproten Romulus en Remus, de stichters van het magtige Rome; zoodat de oude Romeinen van Trojaanschen oorsprong waren. De Latijnsche dichter Virgilìus heeft de lotgevallen van dezen Aenéas bezongen, in een heerlijk heldendicht, getiteld *Aenéis;* hetwelk wij thans nog bezitten.

Aënobarbus of Ahenobarbus. Woordelijk: *koper-*

baard. Een bijnaam van Domitius, den vader van keizer Nero, wegens zijnen rosachtigen baard. Hij werd veracht om zijne wreedheid en liederlijk gedrag. De zoon was dus niet ontaard!

Aeolìa. Een landschap op de westkust van klein Azië; de inwoners waren Grieken van oorsprong.

Aeolìsche Eilanden. Zeven eilanden in de nabijheid van Sicilie en Italië, ten noorden van het eerste en ten westen van het laatste gelegen. Zij werden gezegd hunnen naam te ontleenen van Aeòlus.

Aeòlus. Koning der winden en stormen. Hij was zeer bedreven in de zeevaart- en sterrekunde en leerde zijne tijdgenooten het gebruik van zeilen; daarom maakten de dichters hem tot koning der winden. Aan Ulysses, toen deze, zijn vaderland Ithaca zoekende, aan zijn eiland aanlandde, gaf hij, zoo als Homerus verhaalt, een zak met wind mede.

Aequátor. Evennachtslijn, linie.

Aequers. Naburen der Romeinen en met moeite door hen ten ondergebragt.

Aequilibrìum. Evenwigt.

Aequimélium. Eene plaats te Rome, waar het huis van Spurius Melius had gestaan, die beschuldigd werd van naar de alleenheerschappij te streven; zijn huis werd daarom geslecht, na dat hij zelf was omgebragt.

Aequìtas. De Romeinen stelden bijna alle deugden en zelfs ondeugden als goddelijke personen voor. Zoo eene godheid was ook Aequitas de billijkheid, die men dikwijls op munten afgebeeld vindt, als eene vrouw met eene weegschaal in de hand.

Aequivàlent. Hetgeen eene gelijke waarde met iets

anders heeft; ook eene schadevergoeding voor eenig verlies.

Aërianen. Aanhangers van Aërius, die omstreeks het jaar 360 na Christus, als scheurmaker uit de stad Sebaste in Armenie verdreven werd, omdat hij, onder anderen, voorbeden en offers voor afgestorvenen, als nutteloos en schadelijk beschouwde, het vasten wilde afschaffen en het gebruik van het Joodsche Paaschlam onder de Christenen voor onchristelijk hield. Ofschoon slechts tegenstanders van misbruiken der geestelijke heerschzucht en van het bijgeloof, werden de Aërianen evenwel, zooals de geschiedenis meermalen leert, als ketters veroordeeld, en werd deze secte weldra vernietigd. Ook de Protestanten werden in later tijd door de Catholieken van Aërianismus beschuldigd.

Aërodynàmiek. Een deel der hoogere werktuigkunde, dat van de kracht en beweging der vloeibare veerkrachtige stoffen handelt, b. v. van de drukking der lucht.

Aërolithen. Luchtsteenen, steenen of digte en harde stoffen, die uit de lucht vallen.

Aëromantie. De voorgewende kunst uit luchtverschijnselen toekomstige dingen te voorzeggen.

Aërometrie. De wiskundige leer van de eigenschappen der lucht, hare zwaarte, enz.

Aëronautica. De kunst, om in de lucht, even als in het water te varen.

Aëropé. Gemalin van Atreus (zie dezen).

Aërostaat. Het, onder den naam van luchtbol, bekende werktuig. De gedachte, om een werktuig uittevinden, door middel van hetwelk men zich in de lucht verheffen konde, schijnt den menschelijken geest reeds in de oudheid

te hebben bezig gehouden. De uitvoering echter had nooit willen gelukken. Eerst in het laatst der vorige eeuw hebben herhaalde proeven zulk een werktuig doen vinden, en het is bekend, hoe ver men het er thans mede gebragt heeft.

AERUMNA. De Godin der bezwaren, vaderlooze dochter der nacht.

AESAR of AESÁRUS. Eene rivier in Groot-Griekenland, (*beneden Italië*) de rivier heet thans *Esaro.*

AESCHÌNES. Een Atheensch redenaar, staatkundig tegenstander van den beroemden Demosthènes. Hij moest eindelijk voor dezen wijken en ging naar het eiland Rhodus in ballingschap. Aldaar las hij eens, in eene vergadering, eene redevoering voor, die hij tegen Demosthènes had gehouden, en werd daarbij zeer door zijne hoorders toegejuicht; daarop las hij ook eene redevoering van Demosthènes voor, die, in antwoord op de voorgaande, tegen hem gerigt was. Toen nu de bewondering der Rhodiers daarbij ten top steeg, zeide Aeschìnes: »Ja, nu had gij hem zelven eens moeten hooren;" een gezegde, dat zoowel Aeschìnes als Demosthènes vereert! — Denzelfden naam voerde ook een leerling van Socràtes en wordt daarom, in onderscheiding van den eersten, *Socratìcus* genoemd. Toen hij zich bij Socràtes vervoegde met verzoek om door hem onderwezen te worden, zeide hij: »ik ben arm, Socràtes, maar ik geef mij geheel aan u over, en dit is alles wat ik u kan aanbieden;" »Gij kent de waarde van dit geschenk niet," was het antwoord, waarmede Socràtes hem aanstonds als leerling aannam, in welke betrekking hij zijnen leermeester, inzonderheid door zijne uitstekende deugden, zeer veel eer aandeed.

AECHỲLUS. Een beroemd Grieksch treurspeldichter,

van wien wij nog eenige stukken bezitten; hij was de eerste, die aan het treurspel eenen geregelden vorm gaf; zijne nog voorhanden zijnde treurspelen worden door alle deskundigen bewonderd, wegens den verheven stijl en de stoute denkbeelden des dichters. Hij was ook krijgsman en streed met roem tegen de Persen, in de velden van Maràthon en Plataeae en in den zeeslag bij Salàmis.

Aesculánus. Eene Godheid der munt bij de Romeinen. Hoe wel de naam eenen man aanduidt, is het toch eene vrouwelijke Godheid. Doorgaans vindt men haar, tegelijk met twee anderen, waarschijnlijk Argentínus en Aurínus, op geldstukken afgebeeld, in de hand eene weegschaal en eenen horen des overvloeds houdende, terwijl hopen goud en zilver aan hare voeten liggen; op eene munt van keizer Tiberius ziet men Aesculánus, zonder de beide anderen, steunende op een speer zonder ijzer.

Aesculapìus. Een beroemd geneesheer, door de ouden als God vereerd. Hoe minder men in de vroegste eeuwen met de krachten en het gebruik der geneesmiddelen bekend was, die de natuur ons tegen in- en uitwendige kwalen aanbiedt, des te meer bewonderde men de menschenvrienden, die zich deze kundigheden verworven hadden, en des te gereeder plaatste het bijgeloof hen onder het getal der Goden. Dit was het geval ook met Aesculapìus, dien men, om zijne geneeskundige bekwaamheden, voor eenen zoon van Apollo, den God der geneeskunde hield, Hygiaea de gezondheid, ook wel de Godin der gezondheid, was zijne dochter. Doch zulk een man, die zoo vele menschen van den dood redde en dus aan Pluto, den beheerscher der onderwereld, zooveel afbrenk deed, moest zich wel bij dezen gehaat maken; het ge-

volg was dan ook, zegt de fabel, dat Pluto hem aanklaagde bij Jupiter, die hem met zijnen bliksem doodde. Hij werd onder de gedaante eener slang aangebeden, welke slang steeds bij zijne afbeeldingen, meestal om eenen staf gekronkeld, gevoegd werd en een zinnebeeld der gezondheid was; ook vindt men doorgaans eenen haan bij hem. De voorstelling eener slang bij Aesculapius duidt, volgens sommigen, zijnen Aegyptischen oorsprong aan. Overigens vindt men de slang bij vele volken in hunne godsdienst terug.

Aeson zie Jason.

Aesópus. Uit Phrygie in klein Asië geboortig; een wijsgeer en een beroemd fabeldichter. Hij was een geboren slaaf; doch wegens zijn vernuft werd hem de vrijheid geschonken. Zijne geestige fabelen werden gretig gelezen door tijdgenooten en nakomelingen; doch de fabelen, die nog heden onder zijnen naam bestaan, zijn, volgens het oordeel der geleerden, niet van hem, maar van iemand, die eenige eeuwen later leefde en zich van zijnen naam bediende. Velen hebben in later tijd zijn voetspoor gevolgd, om, onder het bevallig kleed des verdichtsels, de waarheid te zeggen en eene zuivere zedeleer aan den man te brengen. Wie kent, onder anderen, de fabelen niet van den voortreffelijke Gellert, La Fontaine enz.

Aestas. De persoonsverbeelding van den zomer bij de Romeinen, naakt met eenen krans van korenaren.

Aesthétiek. De leer des gevoels of liever die wetenschap, welke de schoone kunsten waardeert en bevordert door middel van het schoonheidsgevoel, waarvan, volgens sommigen, de kiem in 's menschen ziel ligt.

Aetae. Dochters van den zegenaanbrengenden Jupiter; zij bragten de beden der menschen aan het oor van den koning der Goden. Zij zijn misschien dezelfde als de *Liten* bij Homerus.

Aeternìtas. De eeuwigheid. Geene Godheid; doch slechts als zinnebeeld voorgesteld bij de Romeinen, gewoonlijk als eene slang die zich in den staart bijt, een ronde bol of de Phénix.

Aethália. Oude naam van het eiland *Elba.*

Aether. Volgens de natuurkunde eene zeer fijne, veerkrachtige vloeistof. In de scheikunde beteekent aether: eene fijne, doorschijnende, zeer vlugtige en ontbrandbare vloeistof van eene meest witte kleur en van zich gevende eene aangename en doordringende geur, die door middel der zuren, uit Alcohol of zeer gezuiverde wijngeest verwekt wordt en naar de verscheidenheid dezer zuren verschillende namen draagt. De Aether wordt als een sterk op de zenuwen werkend middel gebruikt. Ook gebruikt men den aether in de kunsten, b. v. om aan de veerkrachtige hars allerlei gedaanten te geven en er dus verscheidene heelkundige en andere werktuigen van te maken.

Aethiópiërs. Oudtijds gaf men dezen naam aan alle volken van eene donkere of zwarte kleur; de naam zelf beteekent: *verbrand gelaat;* later verstond men onder dezen naam de bewoners van Abyssinie. De Aethiopische vrouwen, welke menigvuldig, als slavinnen, naar Constantinopel gevoerd worden, onderscheiden zich door schoonheid van ligchaamsbouw.

Aethra, moeder van Theseus (zie dezen).

Aetiològie. Oorzakenleer; in de geneeskunde de leer van de oorzaken der ziekten.

Aetna, thans *Monte Gibello;* de hoogste der drie vuurspuwende bergen in Europa, wiens hoogte 12 a 13000 voeten bedraagt. Volgens de fabelleer was Aetna de zoon van Uranus en Géa (*hemel en aarde*) of ook wel een zoon des honderdhandigen Aegaeons. Hij gaf zijnen naam aan den berg; onder denzelven ligt de reus Encelàdon of Typhon; want toen de reuzen den hemel bestormden, wierp Jupiter den berg op hem; nog heden braakt deze reus vuur en vlammen, waardoor de Aetna een vuurspuwende berg is.

Aetólie. Een landschap op de noordkust van den Corinthischen zeeboezem (golf van *Lepanto*); het maakt thans een gedeelte van Nieuw-Griekenland uit. Het land was ruw en onvruchtbaar, in de oudste tijden werden aldaar, volgens Herodòtus en Aristotèles, zelfs leeuwen gevonden. De inwoners waren eerst in verscheidene volksstammen verdeeld en leefden van jagen en roven; zij waren de stamvaders der Hellénen en vormden een verbond, hetwelk zich later met de Romeinen tegen het Achaïsch verbond vereenigde; naderhand gingen zij tot de Macedoniërs over en werden met deze aan het magtige Rome onderworpen.

Affectátie. Aanmatiging van gaven en eigenschappen, die men niet heeft, het staat tegenover het natuurlijke en eenvoudige.

Affiliëren. Als zoon aannemen. Geaffiliëerden noemt men de zoodanigen, welke als leeken deelnemen in de werkzaamheden der geordende geestelijkheid, in de meening door goede werken het lidmaatschep der orde te verdienen.

Affiniteit. Verwantschap door verzwagering; in de scheikunde wordt dit woord ook gebruikt.

Afranìa. Eene vrouw te Rome, die zoo weinig vrouwelijke bedeesdheid bezat, dat zij in het openbaar durfde pleiten.

Afranìus. Een latijnsch blijspeldichter uit de eerste helft der 2de eeuw vóór Christus. Van zijne vele tooneelspelen zijn nog eenige brokstukken voorhanden, die wel zijne levendigheid van voorstelling, maar ook zijne weinige kieschheid verraden.

Afrìca. Dit werelddeel werd door Grieken *Libye* genoemd.

Africánus. Bijnaam van twee beroemde Romeinen (de Scipio's), de een in den 2den Punischen oorlog, wegens het fnuiken der Carthagers; de ander in den 3den Punischen oorlog, wegens het verwoesten van Carthago, aldus genoemd. Zij werden onderscheiden door bijvoeging, wat den laatsten betreft, van *de jongere.*

Agalla. Eene vrouw uit Corcyra (*Corfu*) die eene spraakkunst schreef.

Agalma. Een Grieksch woord, beteekenende: beeld der Goden, ook wel een kostbaar, den Goden gewijd, geschenk.

Agamédes en Trophonìus. Deze hadden zich omtrent het bouwen van den Delphischen tempel verdienstelijk gemaakt; waarvoor zij als gunst van Apollo baden dat hij hun mogt verleenen, hetgeen voor den mensch het beste was. Drie dagen daarna werden zij dood in den tempel gevonden; zoodat men geloofde, dat de God daardoor te kennen gaf, dat sterven het beste was, wat den mensch konde ten deel vallen.

Agamemnon. Koning van Mycéne en Argos, in het oosten van den Peloponnésus, (*Morea*). Hij was de broe-

der van Meneláus, koning van Sparta; beide waren zonen van Atreus, ten minste Homerus noemt hen alzoo. Om den hoon te wreken, zijnen broeder aangedaan door het schaken van deszelfs echtgenoot Helèna, welke de Trojaansche prins Paris, de gastvrijheid, die hij bij Meneláus genoot, schandelijk misbruikende, in afwezigheid van dezen, ontvoerd had; om dien hoon te wreken trok Agamemnon aan het hoofd van het vereenigde Griekenland naar Troje. Te Aulis, eene zeehaven van Boeótie, door tegenwind opgehouden, moest Agamemnon, volgens de uitspraak der wigchelaars, zijne dochter Iphigenía opofferen, ten einde Diana te bevredigen, die den Grieken dezen tegenwind gezonden had, omdat Agamemnon eene hinde, aan haar geheiligd, op de jagt had gedood. Dit geval is het onderwerp van een treurspel des Griekschen dichters Eurìpides; en door latere dichters, in navolging van hem, onder anderen door den Franschen dichter Racine behandelt. Na het veroveren van Troje teruggekeerd werd Agamemnon door zijne echtgenoot Clytemnestra en haren boel Aegisthus van het leven beroofd. (Zie Aegisthus).

Aganippé. Eene bron, welke volgens het verhaal der Grieksche dichters, even als de Hippocréne, op den top van den berg Helicon (*in het tegenwoordige Livadie*), door een slag van het gevleugde paard Pegàsus ontstaan was, en welke de eigenschap had, om dengenen, die er van dronk, in dichterlijke vervoering te brengen.

Agapen. Liefdemaaltijden, welke de eerste christenen hielden (zie den eersten brief van Paulus aan de Corinthiers, 11de Hoofdst.). Zij hadden plaats voor de viering van het avondmaal, ten teeken van onderlinge liefde

en eensgezindheid. De tegenwoordige Hernhutters of Morávische broeders houden ook nog dergelijke maaltijden.

Agapéten. Vrouwen zoowel gehuwd als ongehuwd, die, in de eerste tijden der christenkerk, bij de geestelijken woonden. — Agapéti echter waren manspersonen, die bij de Diaconessen een jaargeld genoten.

Agàrista. Moeder van den grooten Atheenschen staatsman Pericles. Plutarchus verhaalt, dat zij zwanger zijnde, vóór hare bevalling, droomde eenen leeuw ter wereld te brengen en eenige dagen daarna van eenen zoon verloste, den zoo even genoemden Pericles.

Agasìcles. Koning van Sparta; hij was gewoon te zeggen, dat een koning zich jegens zijn volk moest gedragen, als een vader jegens zijne kinderen.

Agatharchìdas. Een Grieksch geschiedschrijver, die gezegd werd het eerst de oorzaken van de overstrooming des Nyls te hebben gevonden.

Agathòcles. Een der stoutste gelukzoekers der oudheid; zijn vader was uit Rhegium (*Reggio*), in beneden Italië, verdreven en had zich te Thermae op Sicilië nedergezet. Als kind werd Agathòcles door zijnen vader te vondeling gelegd; doch door zijne moeder heimelijk opgevoed; zeven jaren oud zijnde werd hij door zijnen vader, die vernam, dat de te vondeling gelegde nog in leven was, weder aangenomen en te Syracuse, waar deze toen woonde, bij eenen pottenbakker in de leer besteld. Tot eenen welgemaakten jongeling opgegroeid viel hij eenen rijken Syracusaan, met name Damas, in het oog, die hem uit zijnen lagen stand verhief en hem weldra zijne dochter ten huwelijk gaf. Door zijne vrijmoedigheid en

dapperheid baande hij zich den weg tot de hoogste posten, maakte zich eindelijk van de alleenheerschappij van Syracuse meester en bragt weldra het geheele eiland onder zijne magt; na eene regering van 28 jaren werd hij door vergif om het leven gebragt.

Agathodaemon. Een goede geest, in tegenoverstelling van Kakodaemon een booze geest.

Agàthon. Een beroemd Atheensch toonkunstenaar, die het eerst in treurspelen het gezang invoerde. Wieland heeft hem tot den held gemaakt van zijn bekend stuk van dien naam.

Agávé. Eene bacchante, moeder van Pentheus, dien zij zelve, bij het vieren van een Bacchusfeest, verscheurde; ook haren man Echíon bragt zij, bij eene dergelijke gelegenheid, om het leven.

Agelastus. De nooit lagchende. Een bijnaam van den beheerscher der onderwereld Pluto.

Agéleia. Buitbrengster. Bijnaam van Minerva.

Agenda. Woordelijk: hetgeen men verrigten moet.

Agendicum. Eene stad van het oude Gallie, thans *Province*, op eenige uren afstand ten oosten van Parijs, of volgens anderen, de stad *Sens* in Champagne.

Agénor. Koning van Phoenície, vader van Cadmus, den stichter van de burgt van Thebe. Velen van minder aanbelang hebben dezen naam gevoerd.

Agent. Woordelijk: uitvoerder, b. v. van eenen last, hem door eenen anderen opgedragen. De zaak zelve is genoegzaam bekend.

Agesìas. Een Grieksch wijsgeer, navolger van Plato; hij leerde, even als deze, de onsterfelijkheid der ziel; doch schilderde den staat na dit leven zoodanig af, dat

vele zijner toehoorders hunnen dood verhaastten; daarom werd hem verboden openbare lessen te houden.

Agésiláüs. Koning van Sparta, de tweede van dien naam. Een der grootste veldheeren van zijnen tijd. Met een leger naar Persie gezonden, (want de Spartaansche koningen waren niet eigenmagtig, maar slechts eerste burgers van den staat en verpligt te gaan, waarheen men hen zond), naar Persie gezonden bragt hij den koning der Persen zoo zeer in het naauw, dat deze een bekend middel te baat nam, om Agésilaus uit zijn rijk te verwijderen; hij wist, namelijk, door groot geld, tweedragt onder de Grieken zelve te verwekken; waardoor de Spartanen, door inlandsche vijanden bedreigd, genoodzaakt werden, Agésilaus terug te roepen. Op zijne terugtogt trachtten de verbondene Atheners en Boeötiers hem den doortogt te beletten; doch hij versloeg hen, schoon zij veel sterker waren in troepen dan hij. Toen de Thebanen, onder den beroemden Epaminondas, op het punt waren Sparta intenemen, werd door de bekwaamheid van Agésilaus, toen reeds eenen grijsaard van 80 jaren, het vaderland gered. Van zijne matigheid en eenvoudigheid in levenswijze en kleeding verhaalt men, dat, toen hij naar Egypte getrokken was, tot hulp van den koning Thacus, en gezanten van dien vorst hem te gemoet gingen, met geschenken bestaande in kostbaarheden en eetwaren met de uitgezochtste lekkernijen, men hem, midden onder zijne soldaten, op den grond vond liggen, in eenen ruwen mantel gehuld; de kostbaarheden, die hem werden aangeboden wees hij van de hand en nam van de eetwaren slechts zooveel, als noodig was om zijnen honger te stillen; het overige verdeelde hij onder zijne

soldaten. Geen wonder, dat zulk een man door zijne soldaten bemind werd en hij bijna het ongelooflijke met hen doen kon.

Agis. Naam van vijf Spartaansche koningen. Van den eersten is niet veel bijzonders opgeteekend. De tweede voerde verscheidene oorlogen met de Atheners en bevrijdde vele Grieksche staten van hun juk; door zijne medeburgers werd hij in de gevangenis gedood. De derde kweet zich dapper in den Peloponnesischen oorlog. De vierde trachtte Griekenland, met behulp der Persen van het juk der Macedoniërs te bevrijden; doch met een ongelukkig gevolg, want met 5 a 60000 der zijnen verloor hij in eenen veldslag het leven. De vijfde schijnt zich weder niet te hebben onderscheiden.

Aglaïa. Eene der Gratiën, (bevalligheden).

Agläus. Een zeer arm man in Arcádie, doch die door het orakel van Apollo voor veel gelukkiger werd verklaard, dan de rijke koning van Lydie Croesus, omdat Agläus zoo weinig behoeften had.

Agnáten. Verwanten door afstamming in de mannelijke linie, in tegenstelling van Cognáten. (Zie dit woord).

Agnus Dei. Woordelijk: het lam Gods. Een gebed van den Roomschen eeredienst, hetwelk met die woorden begint. Ook het stuk van de Musicale mis, hetwelk bij de bediening der hostie wordt uitgevoerd, verder een rond stuk was, waarop de gedaante van het heilig lam met de zegevaan, of ook wel St. Johannes, met het jaargetal en den naam van den paus gedrukt is, hetwelk deze kerkvoogd zegent en in groote menigte wegschenkt.

Agon. Woordelijk: een wedstrijd of strijd in het algemeen; van daar *agonie* de doodstrijd. In het bij-

zonder werden Agónes genoemd de wedspelen bij de Grieken, welke op bepaalde tijden, als ook bij zekere plegtigheden gevierd werden en bestonden in het loopen, vuistvechten enz; voorts in dichtkunde, dans en muzijk; de kunstregters heetten Agonarchen. De voornaamste dezer spelen waren de Olympische, Pythische, Nemeïsche. Ook onder de Romeinsche spelen waren er die men Agónes noemde, zoo als de Agónes Capitolini, die om de vier jaren op den Capitolynschen berg werden gevierd. De Agonalia bij de Romeinen werden gevierd ter eere van Janus, op den 9 Januarij, 21 Maart, 21 Mei en 11 December.

Agorànómen. Tien overheden te Athene, die in de stad en haven de koopwaren onderzochten.

Agràgas of Acràgas. Eene rivier op Sicilië, ook eene stad, dezelfde als Agrigentum. Rivier en stad heeten thans beide *Girgenti.*

Agrarische wetten. De Romeinsche republiek bezat door hare veroveringen op de naburen, groote staatslanderijen, die onder het volk zouden verdeeld worden; doch bijna allen in handen kwamen der voornaamsten en rijken. Alle voorslagen, om eene meer gelijkmatige verdeeling der landerijen daar te stellen, vonden bij de aanzienlijken steeds den hevigsten tegenstand. (Zie Gracchus.)

Agraulìa. Een feest te Athene, ter eere der dochter van Cecrops, welke Agraulos heette. Door de Cypriers werd het ook gevierd, die daarbij, zegt men, in de oudste tijden, menschenoffers slachtten. Wat Agraulos betreft, of Aglauros, zoo als zij ook wel genoemd wordt, men verhaalt, dat zij door Mercurius in eenen steen is veranderd, wegens hare ongevoeligheid; omdat zij niet had willen

toestaan dat Mercurius, die hare zuster beminde, zijne geliefde kwam bezoeken. Eene andere fabel zegt, dat dit aan eene Aglauros dochter van Erechtheus, insgelijks eenen koning van Athene, is gebeurd.

Agricòla (Cajus Julius.) Een Romeinsch Consul ten tijde van den keizer Vespasiánus. Hij bragt het eerst Brittannië onder de Romeinsche heerschappij, omstreeks het jaar 70 onzer jaartelling, en onderscheidde zich als staatsman en veldheer, Zijne levensbeschrijving bezitten wij nog, opgesteld door zijnen schoonzoon den beroemden Tacìtus.

Agrìgentum. Zie Agràgas.

Agrioniën. Een feest ter eere van Bacchus, meestal bij nacht gevierd. Bij dit feest werd Bacchus voorgesteld als aan de Bacchanten ontsnapt: zij zochten hem lang te vergeefs en zeiden eindelijk, dat hij zich bij de zanggodinnen had verscholen. Eene zinnebeeldige voorstelling, waardoor men waarschijnlijk te kennen gaf: het ruwe (*agrion*) wijkt voor liefde tot kunsten en wetenschappen. Het feest werd besloten met het opgeven van raadsels, van daar de naam van Agrionìen voor boeken, die raadsels bevatten.

Agrippa. (Marcus Vipsanius) Schoonzoon des keizers Augustus. Hij voerde het bevel over de Romeinsche vloot in den slag bij Actium en staat te boek als een regtschapen man, die zich jegens zijn vaderland zeer verdienstelijk maakte; ofschoon van geringe geboorte was hij door zijne talenten tot de hoogste waardigheden geklommen. Zijn zoon, die Posthùmus Agrippa heette, was van een zeer slecht gedrag, en is op last van keizer Tiberius gedood. Agrippa. Zoon des Joodschen konings

Aristobúlus; hij werd door Tiberius in de gevangenis geworpen, doch door deszelfs opvolger Caligùla tot koning van Judaea gemaakt, hij heette anders Heródes de III en is dezelfde, die den Apostel Jacobus liet dooden en Petrus in de gevangenis wierp, en wiens ligchaam bij zijn leven door de wormen is doorknaagd. AGRIPPA (MENÉNIUS). Een Romeinsch redenaar, die het volk, dat meende door den raad verdrukt te worden, tot bedaren bragt door het verhalen eener fabel. Het volk bragt namelijk tot grief bij, dat de raad van den onophoudelijken krijgsdienst en de opbrengsten des volks de vruchten plukte, zonder iets daarvoor te doen. Menénius Agrippa sprak daarom tot het volk op deze wijze: »eens »kwamen," zeide hij, »de leden des ligchaams in op»stand tegen de maag, omdat, naar hunne meening, de »maag, op haar gemak, van hunne werkzaamheid de »vruchten genoot; zij zwoeren, geen werk meer ten »gevalle der maag te zullen doen; de handen zouden »de spijs niet meer aan den mond brengen, de mond »ze niet meer ontvangen, de tanden ze niet meer ver»malen, enz. Het gevolg echter hiervan was, dat het »geheele ligchaam uitteerde, en zij ten laatsten de nut»tige werkzaamheid der maag moesten erkennen, die »zoodanig, hetgeen zij ontving, verwerkte, dat alle »deelen des ligchaams krachtig en gezond bleven." Eene niet onaardige vergelijking van het menschelijk ligchaam met het ligchaam van den staat.

AGRIPPÍNA. Kleindochter van Augustus, uit zijne dochter Julia, zij was gemalin van Germanicus (zie dezen) en eene heldhaftige met vele deugden begaafde vrouw. Zij vergezelde haren gemaal op alle zijne veld-

togten, en klaagde deszelfs, door Tiberius omgekochte, moordenaars voor het gericht aan. De tyran, welke haar wegens hare deugden en gunst bij het volk haatte, verbande haar naar het eiland Pandataria (*op de westkust van Italië*); alwaar zij eenen vrijwilligen hongerdood stierf. — AGRIPPINA. Dochter der voorgaande, gemalin van Domitius Ahenobarbus. Zij was de moeder van den vreeslijken Nero. Bij haar tweede huwelijk huwde zij aan haren oom Claudius, na den dood der echtgenoot van dezen, de befaamde Messalina. Na de troonsbestijging van Nero, werd zij, op last van dezen, die haar haatte, vermoord, nadat reeds eene poging daartoe mislukt was (zie Acerronia). Haren moordenaars riep zij toe: »doorsteek vrij den buik, die zulk een monster »droeg." Zij wordt overigens als eene talentvolle vrouw geroemd, doch ook wegens hare heerschzucht en buitensporigheden gelaakt. Zij was geboren te Keulen, hetwelk zij liet vergrooten en naar haren naam *Colonia Agrippina* noemen. — AGRIPPÍNA. Gemalin des keizers Tiberius, deze liet zich, hoezeer hij haar beminde, van haar scheiden, als hij Julia, de dochter van Augustus, weduwe van Agrippa, moest ten huwelijk nemen. Zij huwde naderhand aan Asinius Gallus, wien Tiberius tot eene eeuwige gevangenis veroordeelde, omdat hij niet verdragen konde, dat een ander zijne beminde Agrippina bezat.

AGROSTÍNEN. Hetzelfde als *Oreaden*, bergnymphen.

AGROTÈRA. Een offerfeest te Athene, ter eere van Minerva, de schutsgodin der stad; het was ingesteld door den Polemarch Callimàchus, die in den oorlog tegen Darius koning der Persen, beloofde, zoo vele geiten aan

Minerva te zullen offeren, als er vijanden zouden gedood worden; doch het getal der gedoode vijanden werd zoo groot, dat er geene geiten genoeg waren aanteschaffen, zoodat men besloot, er jaarlijks 500 te offeren, totdat hun getal dat der gesneuvelde Persen evenaarde.

Agyïeus. Beschermer der wegen; bijnaam van Apollo. Alle standbeelden, obelisken enz., die aan geenen bepaalden God gewijd waren, werden aan hem geheiligd.

Ajax. Twee beroemde helden in den Trojaanschen oorlog voerden dezen naam; de een Ajax, Telamons zoon de dapperste der Grieken, uitgenomen Achilles, na wiens dood hij aanspraak maakte op deszelfs wapenrusting; hij twistte daarover met Ulysses, aan wien eindelijk de wapenrusting werd toegewezen. Uit spijt hierover doorstak zich Ajax met het zwaard, hetwelk hij na een tweegevecht met Hector, den dapperste der Trojanen, van dezen had ten geschenke gekregen. Homerus schildert hem als een schoon man, openhartig, vol edel zelfsgevoel en die niet van redekavelen, zoo als Ulysses, maar van handelen wist. Ter zijner eere werden krijgskundige spelen gevierd *Ajantia* genoemd. De ander was Ajax, zoon van Oileus. In den nacht toen Troje werd ingenomen, onteerde hij eene Trojaansche Prinses Cassandra, in den tempel van Minerva, over welke heiligschennis de Godin wraak nam, en hem, toen hij te scheep terugkeerde, in eenen storm deed vergaan.

Aïdes. zie Hades.

Aïdoneus. De onzichtbare. Bijnaam van Pluto.

Ajus Locutius. Eene Romeinsche Godheid, ter eere van welke men eenen tempel stichtte. Vóór de belegering van Rome, door de Galliërs, had iemand verklaard

des nachts eene stem te hebben gehoord, die vermaande de muren te herstellen; 's mans verklaring werd in den wind geslagen, doch de uitkomst bevestigde de waarheid van zijn gezegde; want weldra kwamen de Galliërs opdagen. Na het verdrijven der Galliërs stichtte men daarom eenen tempel voor Ajus Locutìus, welke woorden van latijnschen oorsprong beide afteleiden zijn van woorden, die *spreken* beteekenen. Men geloofde ook, dat de consul Valérius, in den oorlog tegen de Etruriërs, door deze stem tot den slag werd aangespoord.

ALÀLA. Een krijgsgeschreeuw bij de Grieken, gelijk staande met ons *hoerah*. Ook eene krijgsgodin, de zuster van Mars.

ALALCOMÈNAE. Eene stad in Boeötie, waarvan sommigen zeggen, dat Minerva den bijnaam van Alalcomenéis ontleende.

ALALÌA. Eene stad op Corsica, in den eersten Punischen oorlog door Scipio verwoest.

ALAMANNI, ALEMANNI of ALLEMANNI. Een magtig volk van Germanië (*Duitschland*) en den Romeinen vijandig. Zij woonden, waarschijnlijk, in het tegenwoordige Baden, en van hen is misschien de naam van *Allemagne* afkomstig.

ALÀNI. Een volk, dat oudtijds woonde in het tegenwoordig *Europisch Rusland*, niet ver van de zee van *Azof*.

ALÀRES. Een volk, door den geschiedschrijver Tacitus genoemd, waarschijnlijk wonende in het tegenwoordige *Stiermarken*.

ALARÌCUS. (Alarik) Een koning der Gothen, die onder den keizer Honorìus Rome plunderde, in het begin der 5de eeuw onzer jaartelling.

ALAUDA. Zoo heette een legioen krijgslieden, door Caesar geligt uit Transalpynsch Gallië (*Frankrijk*).

ALBA LONGA. Eene stad in Latium (*het landschap waar Rome ligt*). Zij werd gebouwd door Ascanius, den zoon van Aenéas. Zijne nakomelingen hebben aldaar bijna drie eeuwen geregeerd. Na de stichting van Rome zijn de inwoners van Alba Longa derwaarts verhuisd, op last van den koning Tullus Hostilius. (Zie Mettius Fuffetius.)

ALBANIE. Eene landstreek van Azië, bij de Caspische zee.

ALBANUS. Een berg en meer in Italië, (thans *Albano*).

ALBICI. Een volk van Aquitanie (het zuidwestelijk gedeelte van Frankrijk), gedeeltelijk *Poitou* en *Gascogne*.

ALBINUS. De naam van dezen man is der vergetelheid ontrukt, wegens zijnen eerbied voor de godsdienst zijns volks. Toen namelijk, bij den inval der Galliërs, de vestaalsche maagden uit Rome vlugtten, deed hij zijne vrouw en kinderen, die hij op eenen wagen vervoeren en in veiligheid brengen wilde, van den wagen afstijgen, om de vestaalsche maagden denzelven te doen beklimmen, welke hij ook op deze wijze aan het gevaar ontrukte. Zijne vrouwen en kinderen kwamen echter ook behouden bij hem aan. — Een andere ALBINUS was Romeinsch veldheer en streed met Sevérus om de opperheerschappij. Toen de overwinning zich voor Sevérus verklaarde en hij door zijne soldaten als keizer was uitgeroepen, werd Albinus, op last des nieuwen keizers, onthoofd. Door eenen minder bekenden geschiedschrijver werd hem eene buitengewone vraatzucht toegeschreven; hij zou, op eenen maaltijd, 500 vijgen, 100 persiken, 20 pond rozijnen, 10 meloenen en 500 oesters opgegeten hebben.

Albìon. Naam van Groot-Brittannië, volgens sommigen aldus genoemd naar eenen ouden koning Albion; volgens anderen naar de krijtbergen.

Albis. Oude naam van de rivier de *Elbe*.

Albùla. Oude naam van de rivier de *Tiber*.

Album. Bij de Romeinen eene witte tafel, op welke openlijke bekendmakingen werden opgeschreven. Wat men bij ons een album noemt is aan ieder bekend.

Albunèa. Een bosch en bron, in de nabijheid van den Tiber, door den dichter Horatius in eene zijner lierzangen vermeld.

Albutìus. Een vrek te Rome, door den dichter Horatius in zijne satyren (hekeldichten) bespot. Hij liet zijne slaven geesselen, vóór dat zij misdaan hadden, uit vrees, zoo als hij zeide, dat het hem aan tijd mogt ontbreken, om hen te doen straffen, wanneer zij werkelijk hadden misdaan.

Alcaeus. Een beroemd lierdichter bij de Grieken. Van zijne gedichten zijn nog enkele afgebrokene stukken bewaard gebleven.

Alcamènes. Een beroemd beeldhouwer, leerling van Phidìas.

Alcesté of Alcestis. Zie Admétus.

Alchìdas. Een inwoner van het eiland Rhodus, die op een beeld van Cupido, door den beeldhouwer Praxitèles vervaardigd, verliefd werd.

Alchymie of Alchemie. De kunst om door geheimvolle scheikundige bewerkingen onedele metalen in edele te veranderen. Van de Arabieren is die kunst ook in Europa gekomen, en heeft vele beoefenaars, vooral in de middeleeuwen gevonden; doch alle nasporingen van

dezen hebben tot geene uitkomst geleid en slechts bewezen, dat die kunst eene herschenschim is. Evenwel zijn die nasporingen voor de scheikunde niet onnuttig geweest. De eerste syllabe van dit woord schijnt een Arabisch lidwoord te zijn; het overige houdt men voor Grieksch.

ALCIBIÀDES. Een Athener, die eene voorname rol in Griekenland heeft gespeeld. Hem viel voorzeker het benijdenswaardigste aardsch geluk ten deel, dat ooit eenig sterveling was beschoren. Hij leefde in eenen tijd, toen de kunsten en wetenschappen in Griekenland hun toppunt hadden bereikt; hij werd opgevoed in het huis van den magtigsten Athener, den grootsten staatsman van zijnen tijd, den smaakvollen Perìcles; en wat nog meer zegt, hij had tot leermeester den grooten Socràtes, die hem als zijnen zoon beminde; bovendien bezat hij eenen uitmuntenden natuurlijken aanleg voor al wat groot en goed is, werd voor den schoonsten man van zijnen tijd gehouden en was ruim met tijdelijke goederen gezegend. Als de lieveling der Atheners had hij door zijnen onbepaalden invloed zeer veel goeds kunnen daarstellen; doch zijne buitensporigheden en zucht om te schitteren bragten hem ten val. Hij muntte uit als veldheer in den Peloponnesischen oorlog; met eene krijgsmagt naar Sicilië vertrokken zijnde, werd hij in zijne afwezigheid van hoog verraad beschuldigd, en zijne benijders wisten de wispelturige Atheners zoo zeer tegen hem optezetten, dat zij, die hem kort te voren vergoodden, hem nu door priesters lieten vervloeken en dien vloek, ter eeuwiger gedachtenis, op eenen steenen zuil deden uithouwen. Hij bleef nu eenigen tijd uitlandig, werd echter naderhand door zijne mede-

burgers teruggeroepen, van den vloek ontheven en weder tot de grootste eereposten bevorderd; verviel andermaal in ongenade en verliet toen vrijwillig zijn vaderland. Hij wilde zich tot den koning der Persen begeven en werd aanvankelijk door Pharnabázus, deszelfs landvoogd in Klein-Azië, gastvrij ontvangen; doch door de toen overwinnende Lacedaemoniërs opgeëischt, werd hij, op last van Pharnabázus, verraderlijk omgebragt.

ALCÍDES. Bijnaam van Hercùles; volgens sommigen naar zijnen grootvader Alcaeus of Alceus; volgens anderen naar een Grieksch woord, dat *kracht* beteekent.

ALCINÒUS. Koning van het eiland Phaeacia (misschien het tegenwoordige *Corfu*). Ulysses op den terugtogt naar zijn vaderland schipbreuk geleden hebbende dreef op dit eiland aan, en werd door Alcinòus vriendelijk ontvangen, op wiens verzoek hij, bij een gastmaal, alle zijne lotgevallen verhaalt. Alcinòus liet hem vervolgens met een schip, naar zijn vaderland Ithàka terugbrengen.

ALCIS. Eene Germaansche Godheid, door den geschiedschrijver Tacitus vermeld, de Romeinen, die hunne Goden bij vreemde volken meenden wedertevinden, maakten er Castor en Pollux van. — Ook is ALCIS een bijnaam van Minerva, omdat het woord *sterkte* beteekent; onder dezen naam werd zij voornamelijk vereerd door de bergvolken van Macèdonie.

ALCMAEON. Zoon van Amphiaràus (zie dezen). Hij wreekte zijns vaders dood door den moord zijner moeder en werd deswegens door de Furien (wraakgodinnen) vervolgd; van welke hij volgens het orakel niet konde bevrijd worden, voordat hij zich had nedergezet op een land, dat, tijdens den dood zijner moeder, nog geen

land was; bij vond eindelijk een eilandje kortelings in de rivier Achèloüs ontstaan, zette zich hier neder, doch werd weldra omgebragt.

Alcmaeoníden. Een aanzienlijk geslacht te Athéne, afstammende van eenen Alcmaeon, die zijn vaderland van de heerschappij van Pisistràtus bevrijdde.

Alcman. Een oud Grieksch lierdichter, die in de laatste helft der 7de eeuw vóór Christus leefde.

Alcméné. Moeder van Hercùles, van wien zij zwanger werd bij Jupiter, die in afwezigheid van haren echtgenoot Amphitrỳon, de gedaante van dezen had aangenomen en tot haar gekomen was. De Fransche dichter Molière heeft dit onderwerp geestig behandeld in zijn blijspel *Amphitryon*.

Alcyòné of Halcyòné. Echtgenoot van Ceijx, koning van Trachinie in Thessalie. Toen deze om het orakel te raadplegen van huis vertrokken, doch op zijne terugreis verongelukt was, werd zijn lijk door zijne echtgenoot aan het strand gevonden. Zij had, namelijk, van den dood haars mans gedroomd en was daarom naar het strand gegaan om naar hem uittezien. Door droefheid overweldigd stortte zij zich in zee. Beide werden, volgens de fabel, in vogels veranderd; die Alcyonen genoemd werden. Zij nestelen in den winter op in zee staande rotsen en broeden ook aldaar hunne jongen uit, gedurende welke dagen de zee kalm is; daarom werden stille heldere dagen Alcyonische dagen genoemd.

Alcyòna. Eene meeras in Griekenland, waarvan de keizer Nero de diepte vergeefs trachtte te pijlen.

Alcyònéus. Een geweldige reus, die den held Hercùles wilde berooven, doch door dezen verslagen werd,

Aldoábis of Dubis. Eene rivier in Gallie (thans *le Doux* in *Franche Comté*).

Aléa. Bijnaam van Minerva, naar eenen tempel, haar door zekeren Aleus gesticht. Het beeld der Godin, uit marmer vervaardigd, heeft keizer Augustus naderhand naar Rome overgevoerd. — Ook eene stad in Arcadie (in den Peloponnesus) door denzelfden Aleus gesticht, alwaar drie tempels waren van Minerva, Bacchus en Diána. Als het feest van Bacchus werd gevierd, zegt men, dat er vrouwen in den tempel gegeeseld werden.

Alebìon. Een roover, die met zijnen broeder Dercynus in een bosch nabij Massilia (*Marseille*) zich ophield. Zij wilden aan Hercùles, die daar met zijn vee langs trok, zijne kudde ontnemen. Hercùles was ongewapend; doch de Goden kwamen hem te hulp en deden steenen van den hemel regenen, waarmede Hercùles de roovers versloeg. Een veld tusschen Marseille en de Rhone, bezaaid met steenen, die anders in die streken weinig te vinden zijn, wordt nog heden, als het slagveld, aangewezen.

Alecto. Eene der Furien (wraakgodinnen).

Alectorìsche steenen. Eene steenachtige zelfstandigheid, van welke de ouden geloofden, dat zij zich in de maag der hanen of zelfs wel in de lever dier dieren bevinden. Men hield ze in hooge waarde en schreef er gelukaanbrengende kracht aan toe; zij konden liefde verwekken, voor gevaren behoeden, welsprekendheid schenken, enz. Van Perìcles, Demosthènes en andere beroemde Grieken geloofde men, dat zij zulke steenen bezaten.

Alectryòmantie. Waarzegging uit het geschreeuw of ook wel uit het eten der hanen, met dit laatste gingen

de Grieken aldus te werk: in eenen kring werden 24 letters geteekend, op ieder een gerstenkorrel gelegd en een haan in dezen kring gezet, men gaf nu acht, van welke letters hij de korrels eerst wegpikte, en stelde daaruit woorden te zamen.

Alectrỳon. Een Grieksch woord, dat *haan* beteekent. De fabel zegt: dat deze Alectrỳon een knaap was, die door Mars, toen hij Venus een bezoek gaf, als wachter aan de deur geplaatst werd, om hem te waarschuwen voor de komst van Apollo (de zon); uit vrees dat deze, alles ziende, ook zijnen ongeoorloofden minnehandel bemerken en aan Vulcanus, den echtgenoot van Venus openbaren zou. Alectrỳon echter door slaap overvallen ontwaarde de komst der zon niet, zoo dat Mars, met zijne beminde betrapt, ten spot der goden verstrekte. Hierover vertoornd veranderde hij Alectrỳon in eenen haan, die nu, om zijne nalatigheid weder goed te maken, niet ophoudt de aankomst der zon te verkondigen.

Alèmannen zie **Alamanni.**

Alésa. Eene oude stad op Sicilië. Aldaar bevond zich, zegt men, eene bron, die, bij het geluid eener goed gespeelde fluit, blaasjes opwierp.

Alétheia. De Godin der waarheid; zij was een dochter van Jupiter en Métis (het verstand).

Aleuáden. Een koninglijk geslacht van Larissa in Thessalie, afstammende van Aleuas. Zij verriedden hun Vaderland aan den Persischen koning Xerxes.

Aleuromantie. Eene waarzegging, bij de Grieken, uit het knetteren van het meel, hetwelk men daartoe in het offervuur wierp.

Alexander. Meer dan een van dezen naam is koning

over Macèdonie geweest; doch de beroemdste onder hen is Alexander III, de groote bijgenaamd, zoon van Philippus en Olympias. Door de natuur met den gelukkigsten aanleg begaafd, deed hij reeds vroeg den grooten man vermoeden. De overwinningen van Philippus, maakten hem, als knaap, bedroefd, »mijn vader," riep hij eens uit, »zal mij niets te doen overlaten." Philippus gaf hem den beroemden wijsgeer Aristóteles tot leermeester en opvoeder; bij eenen brief, die beiden vereert, maakt hij aan dezen wijsgeer de geboorte van Alexander bekend; »de »Goden," zoo schreef hij, »hebben mij eenen zoon ge»schonken, waarover ik mij zeer verblijde en waarvoor »ik regt dankbaar ben, niet alleen, om dat hij geboren »is; maar ook omdat het hem te beurt viel, geboren te »worden ten tijde van uw leven; ik hoop dus, dat hij »door u opgevoed en onderwezen eens een man zal wor»den, die den troon, welke ik hem zal nalaten, eer aan»doet." Aristoteles nam deze taak op zich en had ook reden zich over zijnen kwekeling te verheugen. Hij boezemde hem niet alleen zucht in voor de kunsten des oorlogs, maar ook door hem werd Alexander een beminnaar der letteren; de Iliade van Homerus was zijn lievelingsboek; nooit legde hij zich ter ruste, zonder eenige bladzijden van hetzelve te hebben gelezen. Tevens versterkte Alexander, op aansporing des leermeesters, zijn ligchaam door gestadige oefening; reeds als jongeling wist hij het wilde paard Bucéphalus te teugelen, hetwelk niemand waagde te bestijgen. Hij was 16 jaren oud, toen Philippus, bij afwezigheid, aan hem het bestuur des rijks toevertrouwde; twee jaren later verrichtte hij wonderen van dapperheid in den slag bij Chaerónéa, waarin hij den roem had de

heilige schaar der Thebanen te hebben verslagen; »mijn »zoon," zeide Philippus, toen hij hem, na den slag, omarmde, »zoek u een ander rijk, want hetwelk ik u »nalaat, is voor u niet groot genoeg." Niet lang daarna besteeg Alexander den troon van Macèdonie, toen zijn vader Philippus bij het vieren van het huwelijk zijner dochter, vermoord werd (335 vóór Christus). De jonge koning was toen naauwlijks 20 jaren oud. Na den slag bij Chaeronéa, die Philippus tot heer van Griekenland maakte, had deze, om den Grieken het juk dragelijk te doen vinden, zich slechts den titel van opperaanvoerder der Grieken tegen den algemeenen vijand (de Persen) laten geven, dit opperbevel ging nu, bij eene algemeene vergadering der Grieken, op Alexander over. Ondertusschen was er een opstand in Thracie en Illyrie uitgebarsten, om dezen te dempen trok Alexander derwaarts; in zijne afwezigheid deed een valsch gerucht van zijnen dood de Thebanen naar de wapenen grijpen, terwijl andere Grieken, inzonderheid de Atheners, op het punt stonden zich met hen te verbinden, ten einde het algemeene juk van den hals te werpen. Alexander hier van de tijding bekomende trok ijlings naar Thebe, en de stad moest hare vrijheidszucht met eene geheele verwoesting boeten; doch hier toonde hij ook weder zijnen eerbied voor het schoone; hij beval namelijk, dat het huis en de famille van den grooten dichter Pindàrus zouden worden gespaard. Thans trok hij tegen de Persen en versloeg het hem tegengestelde Persische leger bij de rivier Granícus (thans *Susugerle*) in het noordwesten van klein Azië; ter eere der in den slag gevallene Macedoniërs vierde hij een prachtig lijkfeest en schonk voorregten aan derzelver naaste betrek-

kingen; waardoor hij de soldaten, die hem schier aanbaden, nog meer aan zich verbond. Nu stond geheel klein Azië voor hem open, het eene gewest na het andere onderwierp zich aan den overwinnaar. Door Gordium een stadje in Phrygie trekkende zag hij aldaar den vermaarden Gordiaanschen knoop, die hij, niet kunnende losmaken, met zijn zwaard doorhakte. (Zie Gordium). Te midden zijner veroveringen overviel hem eene gevaarlijke ziekte, die hij zich, door spoedig verkoelen, had op den hals gehaald; gedurende deze ziekte werd hij door te gedienstige vrienden gewaarschuwd voor zijnen lijfarts Philippus, alsof deze door de Persen was omgekocht, om hem met vergif het leven te benemen; juist had hij den brief, die deze waarschuwing bevatte gelezen, toen Philippus tot hem intrad en hem een' geneesdrank overreikte. Alexander nam den beker en gaf tegelijkertijd dien brief ter lezing aan Philippus over, maar ledigde, terwijl hij dezen aanzag, niet te min onverschrokken den beker. Een sterk blijk van vertrouwen op zijn' lijfarts! de uitkomst regtvaardigde ook dit vertrouwen, want Alexander genas weldra. Naauwelijks hersteld trok hij oostwaards naar Cilicie, en aldaar viel een tweede slag voor bij de stad Issus, op de grenzen van Syrie. De Persen leden weder eene volkomene nederlaag, en de schatten van Darius, benevens deszelfs famille, vielen den overwinnaar in handen; op eene allezins edelmoedige wijze behandelde hij de leden der koninklijke famille. Niets verhinderde hem nu, Syrie binnentetrekken; Damascus werd veroverd en de beroemde handelstad Tyrus, op een eilandje aan de kust gebouwd, werd na eene belegering van 7 maanden ingenomen en verwoest. Hij trok verder door Palestina, bevrijdde Egypte van

het Persische juk en stichtte aldaar Alexandría, dat zich tot eene der eerste steden van de oudheid verhief; van hier deed hij een' togt naar de woestijn van Libye (*Afrika*) naar het orakel van Jupiter Ammon, wiens priesters hem, uit laffe vleijerij, als den zoon van dezen God begroetten. Weldra trok Alexander weder tegen Daríus, die in Assyrie op nieuw een leger verzameld had, en bij de stad Arbéla kwam het tot eenen veldslag, waarin de Persen ook nu voor de zegerijke wapenen van Alexander moesten onderdoen. De koning Daríus vlugtte en liet al het zijne ten buit aan zijne vervolgers; op de vlugt werd hij door eenen der zijnen verraderlijk omgebragt. Men zegt, dat Alexander bij zijn lijk weende, uit hartelijk medelijden met het ongelukkig uiteinde van zoo veel grootheid. Thans was Alexander heer van het grootste rijk der aarde. Babylon en Susa, opgevuld met de schatten van het Oosten, huldigden den gelukkige. Doch hij had ook het toppunt zijner grootheid bereikt en toonde, dat het gemakkelijker is landen te veroveren, dan zich zelven te beheerschen. De groote Alexander werd een slaaf zijner hartstogten! Kort vóór den dood van Daríus deed hij, in dronkenschap de stad Persepòlis, het wonder van Azië, in brand steken; zijnen vriend Clitus, die het waagde, aan den maaltijd, hem zijne verkeerdheden onder het oog te brengen, doorstak hij met eigen hand. Gedeeltelijk uit verlangen naar het vaderland, gedeeltelijk uit misnoegen jegens Alexander, ontstonden er in zijn leger verscheidene zamenzweringen, waarvan hij de medepligtigen op de gruwzaamste wijze strafte. Nu lokte hem het tot nog toe weinig bekende Indië; ook hier maakte hij vele veroveringen, trok over den Indus en was voornemens tot aan

den Ganges voortterukken, zoo niet zijne veldheeren en soldaten, door den onmetelijken buit verrijkt en hunne schatten in rust wenschende te genieten, hem tot den terugtogt hadden gedwongen. Hij keerde; doch zag zijn vaderland niet weder en stierf te Babylon (323 voor Chr.) na eene regering van 12 jaren en 8 maanden. Zijn lijk werd te Alexandríe in eenen gouden kist bijgezet, nadat het in eenen prachtigen wagen was vervoerd. Hij had geenen opvolger benoemd; doch had eenen zoon bij Roxáné, de dochter eens Persischen landvoogds. Op zijn sterfbed, toen men hem vroeg, aan wien hij zijn rijk naliet, antwoordde hij: aan den waardigste. Hieruit ontstond dus een ruim veld voor onlusten, die ook niet achterbleven. Na het uitroeijen van het geslacht van Alexander, behielden zijne veldheeren, die eerst het rijk, onder den titel van landvoogden, hadden bestuurd, de onderscheidene deelen voor zich; doch voerden onophoudelijk oorlog onder elkander.

Alexander Pheraeus. Een wreed dwingeland van Pherae in Thessálie, door zijne gemalin Thebé vermoord, niettegenstaande hij alvorens zich te bed te leggen, de slaapkamer zorgvuldig liet onderzoeken, of er ook wapens in verborgen waren.

Alexander dezelfde als Paris.

Alexander Sevérus. Romeinsch keizer. Zie Sevérus.

Alexandra. Verscheidene koninginnen van Judaea droegen dezen naam. Ook de voedster van keizer Nero heette aldus.

Alexandría. Meer dan eene stad, door Alexander den groote gesticht, droeg dezen naam; de voornaamste echter is Alexandría in Egypte aan de Middellandsche zee,

hetwelk tot heden zijnen naam nog heeft behouden; ofschoon de tegenwoordige stad niet meer op dezelfde plaats staat als de oude, van welke niets dan eenige bouwvallen overig is. Het was eertijds de zetel der Ptolemaeën, koningen van Egypte en bloeide zoowel door handel als geleerdheid. Eene kostbare en ontzagchelijk groote boekerij en een beroemd Muséum bestonden er door de zorg der gezegde koningen; doch dit alles is, tot onherstelbaar verlies der letteren, te niet gegaan.

Alexandrynsche baden. Baden te Rome door Alexander Sevérus gebouwd.

Alexandrynsch Codex. Een voor de oordeelkundige behandeling des bijbels zeer gewigtig handschrift, hetwelk zich thans in het Britsche Muséum bevindt. Het is op pergament en naar alle waarschijnlijkheid in de tweede helft der 6de eeuw van onze jaartelling geschreven en bevat den ganschen bijbel in het Grieksch (het oude testament naar de overzetting der zeventig). Dit handschrift behoorde reeds in 1098 tot de boekerij des Patriarchs van Alexandríe.

Alexandrynsche School. Door de zorg der Ptolemaeën had zich te Alexandríe eene menigte geleerden gevestigd, die vele vakken van wetenschappen beoefenden; de voornaamsten waren taalkundigen en dichters. Onder de eersten behooren Xenodòtus van Ephèse, die de eerste taalkundige school in Alexandríe stichtte, Arístarchus van Semothracìe en anderen; wier verdienste daarin bestaat, dat zij de voorhandene gedenkstukken der oudheid verzameld, beoordeeld en voor de nakomelingschap bewaard hebben. Onder de dichters telt men Apollónius van Rhodus, Callimàchus, Theocrìtus, Arátus enz., benevens

zeven treurspeldichters, die men het zevengesternte van Alexandríe noemde; dan hoezeer men hun eenige goede eigenschappen niet ontzeggen kan, ontbreekt hun echter de geest, welke de vroegere dichtkunde der Grieken bezielde. Ook de wetenschap der wetenschappen de wijsbegeerte werd door hen beoefend, en de wiskunde vond aldaar hare voorstanders in Euclídes, die den grond legde tot het wetenschappelijk behandelen der meetkunde; Apollonius van Perga, in Klein-Azië, van wien nog een werk over de kegelsnede bestaat; Nicomàchus, die het eerst de rekenkunde, als wetenschap, behandelde; voorts sterrekundigen, die de thans nog in zwang zijnde beelden en namen der sterrengroepen bepaalden; aldaar leefde de aardrijkskundige Ptolemaeus; verder natuurkundigen, ontleed-, genees- en heelkundigen, waaronder Demosthènes Philaléthes, die het eerste werk over de oogziekten schreef enz. Alle dezen maakten Alexandríe tot eene der beroemdste zetels van wetenschappen in den ouden tijd.

Alexandrynsche versen. Deze naam is ontleend van een gedicht, in het midden der 12de of het begin der 13de eeuw, op Alexander den groote vervaardigd, waarin de voetmaat gebruikt werd, die dezen naam draagt. Zij bestaat uit zes jambísche (υ -) voeten. De Duitschers bedienden er zich eertijds van in plaats van hexamèters, en thans zijn zij ook weder meer in gebruik.

Alexicàcus. Afweerder van rampen. Bijnaam van Apollo.

Alfénus. Eerst barbier, naderhand consul te Rome; van wien de dichter Horatius in zijne hekeldichten spreekt.

Algìdum. Naam eener stad in Latium, niet ver van Rome. Ook was er een berg Algidus in de nabijheid der stad; de berg heet thans *Aglio.*

Alìa. Feestelijke kampspelen ter eere van Apollo, op het eiland Rhodus gevierd.

Alìbi. Woordelijk: elders. Zijn alìbi bewijzen, is: bewijzen, dat men zich elders bevond, tijdens het voorvallen eener zaak, waarvan men beschuldigd wordt.

Aliénus Caecína. Romeinsch bevelhebber in het zuiden van Spanje, onder keizer Galba; hij verwekte vele onlusten. Tacitus maakt in zijne historien gewag van hem.

Alimentéren. Woordelijk: voeden, onderhouden.

Aliterìa. Woordelijk de molenares. Bijnaam van Ceres, wegens de bereiding van het meel.

Alladìus. Een overoude koning van Latium (landschap waarin Rome ligt); die den bliksem en donder van Jupiter willende nabootsen, door dezen met den bliksem getroffen en gedood werd.

Allégòrie. Eene voorstelling, waarbij men iets anders bedoelt, dan hetgeen de woorden, welke men bezigt, volgens hun gewoon gebruik beteekenen; b. v. van eenen staatsman sprekende: hij klemde het roer met vaste hand en stuurde het schip (*den staat*) te midden der stormen, (*onlusten en woelingen*) in behouden haven. Allégorische voostellingen zijn ook gelijkenissen en fabelen. Ook schilders en beeldhouwers bedienen zich somtijds van de allégòrie of zinnebeeldige voorstelling.

Allemannen, zie Alèmanni.

Allìa. Een riviertje van Italië; het ontlast zich in den Tiber. De Romeinen leden hier eene groote nederlaag door de Galliers onder Brennus.

Alligatierekening. De manier van rekenen, waardoor de verhouding der deelen van een, uit dingen van verschillende waarde te maken mengsel, gezocht wordt, zoodat

het gemengde geheel, daardoor eene bepaalde waarde verkrijgt. Zij moet alzoo van bloote vermengingsrekening wel onderscheiden worden, bij welke slechts de evenredigheid der deelen vooraf bepaald en de waarde of het gehalte van het mengsel eerst daarna gevonden wordt; bij de alligatierekening daarentegen bepaalt men de waarde of innerlijke gehalte van het mengsel eerst, en berekent de verhouding der deelen daarna.

Alliterátie. Deze bestaat in de vereeniging van gelijke consonanten of gelijkluidende syllaben in éénen volzin; dikwijls is deze vereeniging voor het oor onaangenaam. Doch er zijn gevallen, bij de dichters vooral, waarin dit tot eene groote schoonheid worden kan, wanneer het met smaak geschiedt, en de bekwame schrijver datgene zoekt voort te brengen, wat de Franschen *harmonie imitative* (*nabootsende harmonie*) noemen, en hetwlek bestaat in het hoorbaar voorstellen der zaak, die men beschrijft; zoo b. v. bij Homérus in de Odysséa, waar hij eenen storm beschrijvende, zijne woorden zoo kunstig kiest, dat men bij het lezen, als het ware, het scheuren der zeilen hoort; bij de oude schrijvers vindt men hiervan vele voorbeelden, hetwelk de nieuweren hebben nagevolgd; doch niet altijd met evenveel geluk.

Allobrògen. Een krijgshaftig volk van Gallie in de nabijheid der Rhône; gezanten van dit volk speelden eene rol in de zamenzwering van Catilína. (Zie dezen).

Alloprosallos. Een bijnaam, welken Homerus geeft aan den krijgsgod Mars; het beteekent: de *afwisselende*; wegens het krijgsgeluk, dat zoo weifelend is.

Allucìus. Een prins der Celtibériers in Spanje, aan wien Scipio zijne bruid, door de Romeinsche soldaten gevangen genomen, teruggaf. (Zie Scipio).

Allùvie. Aanspoeling van land. 5*

Alóa. Een feest te Athene, ter eere van Bacchus en Ceres door de landlieden gevierd.

Alöeus. Een reus, zoon van Titan en Terra (de aarde).

Alomantie zie Halomantie.

Alotìa. Een feest bij de Arcadiërs, ter gedachtenis eener overwinning op de Lacedaemoniers behaald.

Alpheus. Eene rivier in den Peloponnesus; deze rivier werd door Hercùles afgeleid, om de stal van Augias te reinigen. Verder vermeldt de fabel van deze rivier het volgende: Toen de God van dezen stroom de Nymph Arethúsa met zijne liefde lastig viel, ontrukte Diana haar aan zijne vervolgingen, en bragt haar op Sicilië, (waar men oudtijds eene bron aanwees, die haren naam droeg); doch niet te min wist Alpheus, onder de zee door, zijne beminde te vinden; men verhaalde namelijk, dat de wateren van den Alpheus onder de zee doorvloeijen en zich zonder inmenging van zeewater, met de bron Arethúsa vereenigen, en dat al wat men bij Elis (in den Pelponnesus) in de rivier werpt, na eenigen tijd, op Sicilië in de bron Arethúsa weder bovenkomt; een natuurverschijnsel, dat niet geheel vreemd is, doch dat de oude dichters op de bovengemelde wijze verklaarden.

Alphìtomantie. Waarzegging uit gerstenkorrels; welke men strooide, terwijl uit de figuren, die zij bij het vallen maakten, het toekomende voorspeld werd; het was verschillend van *Alectryomantie*.

Alter ego. Woordelijk: mijn ander ik.

Alternàtief. Toestand, waarin men het eene kiezen moet, om niet tot het andere te vervallen; b. v. het leger bevond zich in het alternatief, zich er door te slaan of gevangen genomen te worden.

ALTERUM TANTUM. Woordelijk: nog eens zoo veel.

ALTHAEA. Moeder van Meleáger, bij wiens geboorte de Parcen (schikgodinnen, godinnen des noodlots), een stuk hout in het vuur hadden gelegd, met de voorspelling dat Meleáger zoo lang zoude leven, als dit hout in wezen bleef; dit hoorende greep de moeder aanstonds dit hout uit het vuur en sloot het zorgvuldig weg; doch vertoornd op Meleáger, toen deze in eenen twist hare broeders (zijne ooms) gedood had, wierp zij het hout weder in het vuur, zoodat Meleáger weldra sterven moest. (Zie MELEÁGER).

ALTHAEMÈNES. Zoon van Cretheus, koning van Creta. Hij verliet zijn vaderland, omdat er voorspeld was, dat hij of zijn broeder hunnen vader zouden dooden, en begaf zich naar Rhodus. Cretheus, zijne andere kinderen door den dood verloren hebbende, wilde zich tot den hem overgeblevenen zoon begeven, maar toen hij op Rhodus was aangekomen, werd hij, als aldaar onbekend, voor eenen vijandigen strooper gehouden en door zijnen zoon zelven, die hem, daar het avond was, niet herkende, gedood. Toen de zoon vernam, dat hij de moordenaar zijns vaders was, bad hij de Goden, dat zij ook hem zouden wegnemen, waarop hij, volgens de fabel, door de aarde is verzwolgen.

ALYATTES. Naam van 2 koningen van Lydie in klein Azië; de tweede van dien naam was vader van den rijken Croesus. Na eene regering van 35 jaren sneuvelde hij in den oorlog tegen de Milesiers. Volgens het weinig geloofwaardig verhaal van Herodòtus zoude men hem een gedenkteeken hebben opgerigt, waarvan de kosten werden gevonden uit het geld, dat de meisjes bij de Lydiërs verdienden met hunne kuischeid veil te hebben.

Alyssus. Eene bron in Arcadie (in den Peloponnesus). heilzaam ter genezing van den dollen hondsbeet.

Amalchìum. Oude naam der IJszee.

Amalthéa. Naam der geit op Creta, die Jupiter zoogde, toen zijne moeder hem aldaar verborg, uit vrees voor Saturnus. Van deze geit was de horen des overvloeds, welke Jupiter aan de dochters des Cretensischen konings Melissus ten geschenke gaf, met de bijvoeging, dat zij alles, wat zij tot haren onderhoud noodig hadden, daaruit konden nemen. Volgens anderen had Melissus eene dochter van dien naam, welke Jupiter met de melk eener geit voedde. Men verhaalt, dat deze Amalthéa, de wieg, waarin de jonge Jupiter zich bevond, aan eenen boom hing. opdat zijn vader Saturnus, die hem zocht, om hem te verslinden, hem noch op aarde, noch in den hemel zoude kunnen aantreffen, en opdat hij het geschrei des kinds niet hooren zoude, liet zij door de Curéten een geweldig geraas maken door het tegen elkander slaan van zwaarden en speren. Ook de sibylle te Cumae (in Italië) droeg dezen naam.

Amanùensis. Bij de Romeinen de slaaf, die door zijnen heer tot schrijven gebruikt werd.

Amarunthìa. Een feest ter eere van Diána, hetwelk gevierd werd in het vlek Amarynthus op het eiland Euboéa (*Negropont*). Het eiland zelve wordt ook wel eens Amarynthus genoemd.

Amàsis. Naam van twee koningen van Egypte; de tweede van dien naam maakte eene wet, dat ieder, jaarlijks bij de overheid, rekenschap van zijn leven moest afleggen.

Amáta. Gemalin van koning Latínus. (Zie dezen.)

Zij bragt zich zelve om het leven, toen zij zag, dat hare dochter, welke zij aan koning Turnus had verloofd, door haren gemaal aan Aenéas werd tot vrouw gegeven. Zie AENÉAS.

AMÀTHUS. Eene stad in het zuidelijk gedeelte van het eiland Cyprus, aan de Godin Venus geheiligd. Het geheele eiland wordt ook wel Amathusia genoemd.

AMAZÒNEN. Een vermaard volk, alleen uit vrouwen bestaande; zij woonden aan de rivier Thermòdon, (thans *Parmon*) in het noordoosten van Klein-Azië; zij bragten het leven in de wapenen en mannelijke oefeningen door en vermeden den omgang met mannen; doch opdat het geslacht niet zoude uitsterven, zochten zij nu en dan gemeenschap met mannelijke naburen. Als haar zonen geboren werden, zonden zij die aan de vaders en behielden alleen de dochters; anderen zeggen, dat zij de mannelijke kinderen ombragten. Zij voerden menigvuldige oorlogen, en ontleenden, zegt men haren naam van de gewoonte, om de jonge meisjes, bij de geboorte, de regterborst digt te schroeijen, ten einde derzelver groei te beletten en haar alzoo geschikter te maken tot het behandelen van pijl en boog: want *Amazònen* beteekent zoo veel als: *zonder borsten*. Teregt misschien houdt men de geheele zaak voor eene fabel.

AMAZONÌA. Beruchte bijzit des keizers Commòdus.

AMBARRI. Een volk van Gallië, door Caesar vermeld; zij woonden ongeveer in het tegenwoordige *Franche Comté*.

AMBARVALÌA. Een plegtig feest ter eere van Ceres, de Godin der veldvruchten; van het woord *ambire*, *rondgaan* en *arva*, *landerijen*, en dus van het, in plegtigen optogt, rondgaan der landerijen ontleende het zijnen naam.

Ambiánum. Eene stad in Gallië, wier inwoners tegen Caesar zamenspanden; waarschijnlijk het tegenwoordige *Amiens.*

Ambiòrix. Koning der Eburonen in Gallië (waarschijnlijk in Zuidbraband). In eenen veldslag tegen Caesar kwam deze koning om met 60,000 der zijnen.

Ambracìa. Eene stad van Epirus (*Albanië*). Na den slag bij Actium noemde Augustus haar Nicopòlis (*overwinningsstad*).

Ambracische zeeboezem. Thans *golf van Arta* ten zuiden van *Albanië.*

Ambrónen. Een volk van Gallië, door overstrooming genoodzaakt te verhuizen en van den roof te leven; van daar dat menschen van eenen roofzuchtigen aard Ambrònen genoemd werden. Zij werden door Marius overwonnen.

Ambrosìa. Een feest ter eere van Bacchus, door eenige staten van Griekenland gevierd. *Ambrosyn* heette ook de spijs der Goden. Het woord beteekent *onsterfelijkheid*, omdat zij, die er van nuttigden, der onsterfelijkheid deelachtig werden. De Goden bedienden er zich ook van, om wonden te genezen. Apollo, zegt Homerus, wreef daarmede het lijk van den held Sarpédon, om het voor bederf te bewaren; ook wreven zij het in het haar, als zij zich opschikten.

Ambubájae. Syrische vrouwen, harpspeelsters en zangeressen. Horatius spreekt er van in zijne hekelschriften.

Amburbìa. Een reinigingsfeest te Rome, bij hetwelk men, met groote pracht, eenen plegtigen omgang door de stad hield, als er een ongeluk gevreesd werd. Van het rondgaan ontleent het zijnen naam: want *ambire* beteekent *rondgaan* en *urbs, stad.*

AMENOCLES. Een Corinthiër, die gezegd wordt het eerst van de Grieken eene galei met drie reijen roeibanken te hebben vervaardigd.

AMESTRIS. Koningin der Persen, gemalin van Xerxes. Volgens den geschiedschrijver Herodòtus zoude zij, uit wraak, de moeder eener minnares haars gemaals op de gruwelijkste wijze hebben verminkt, en veertien zonen van voorname Persen, ten offer aan de onderaardsche Goden levend hebben doen begraven.

AMMIÁNUS zie MARCELLÍNUS.

AMMON of HAMMON. Bijnaam van Jupiter, die onder de gedaante van een ram' geëerd werd, in de woestijn van Libye (Africa); aldaar was een beroemd orakel.

AMMONIUS. Een wijsgeer onder Nero en Vespasiánus; de leermeester van Plutarchus.

AMNESTIE. Woordelijk: vergetelheid; van hier vergetelheid van al het te voren gebeurde, ook kwijtschelding van straf; in de staatkunde wordt dit woord veel gebezigd.

AMOR zie CUPÍDO.

AMORGOS. Eene der Cycladische eilanden, thans *Amorgo*.

AMPHIARÁUS. Volgens sommigen een zoon van Apollo. Hij was door de Goden begaafd met het vermogen om: hetgeen gebeuren zou, vooruit te zien. Opgeroepen om met den zoon van Oedìpus tegen Thebe te trekken, had hij zich verborgen, wel wetende, dat hij aldaar zoude omkomen; doch zijne vrouw verried zijne schuilplaats. Hij nam dus deel aan den togt en kweet zich ook zeer dapper; maar gedurende een gevecht opende zich eensklaps de aarde voor hem en werd hij met zijn strijdwagen door eenen afgrond verslonden; op de plaats waar dit geschiedde, bij de stad Orópus, werd ter zijner eere een

feest gevierd *Amphiaraea* geheeten en aan hem een tempel gewijd, waar ook Godspraken gegeven werden.

Amphíbie. Woordelijk: een dier van tweederlei leven; gewoonlijk zegt men: een tweeslachtig dier. De oude natuurkundigen verstonden onder dezen naam, alle dieren die in het water en op het land leven kunnen; doch thans heeft dit woord eene meer beperkte beteekenis en duidt zoodanige dieren aan, die rood koud bloed hebben en door werkelijke longen ademen. Het koude bloed scheidt hen van de zoogdieren en vogels; het ademhalen door longen echter van de visschen. — Amphibiolithen, zijn versteeningen van Amphibiën.

Amphibòlie. Dubbelzinnigheid.

Amphicaea. Eene oude stad in Phocis (in het tegenwoordige *Livadie*). Aldaar stond een beroemde tempel van Bacchus, welke den om raad vragenden zieken de middelen tot herstelling in den droom openbaarde.

Amphictìjonen verbond. Volgens sommigen ingesteld door eenen zekeren Amphictyon; volgens anderen werd het aldus genoemd, om dat de volken, die het meest in de nabijheid van den tempel te Delphi woonden, er het eerst deel aan namen, tot welke uitlegging de naam aanleiding geeft; als beteekenende: verbond der *omwonenden*, d. i. der volken uit den omtrek. Twaalf volken van Griekenland maakten eerst dit verbond uit; doch ten tijde van Antoninus Pius was het getal reeds tot 30 geklommen; om de twee jaren vergaderde het, en iedere staat die er toe behoorde, zond twee afgevaardigden ter vergadering, welke somtijds te Delphi, somtijds te Thermopylae gehouden werd. Zij legden de geschillen tusschen de onderscheidene Grieksche staten bij, deden uitspraak

over schending van het regt der volken, van den tempel te Delphi enz. Ook werden burgerlijke geschillen voor hunnen regterstoel gebragt. De uitspraak was onherroepelijk, en zoo het een geheel volk was, dat zich tegen de uitspraak verzette, werd ook het geheele verbond opgeroepen, om dit volk tot onderwerping te dwingen of van het verbond uittesluiten; getuige de oorlog tegen de Phocensers, in wier plaats de sluwe Philippus van Macèdonie wist deel te erlangen aan dit verbond. (Zie Phocensische oorlog.)

Amphidromìa. Een feest te Athene, in de huisgezinnen gevierd, op den vijfden dag na de geboorte van een kind; men liep dan, met het kind, op de armen rondom de huisgoden; van waar het feest zijnen naam ontleende, daar het woord zelf *rondloopen* beteekent.

Amphigyeis. Op beide beenen hinkende. Een bijnaam van Vulcanus. Bij eenen huisselijken twist van Jupiter met zijne wederhelft Juno, was Vulcanus, om dat hij zijne moeder wilde bijstaan, door Jupiter in drift van den Olympus geworpen; na eenen geheelen dag gezweefd te hebben, viel hij tegen den avond op Lemnos neder en brak zijne beide beenen. Sedert dien tijd is hij mank gebleven.

Amphìlogiae. Oneenigheden, krakeelen, door den dichter Hesiòdus godinnen genoemd, dochters van Eris (de twist).

Amphilòtus. Een waarzegger, die den uit Athene verdrevenen Pisistràtus bewoog, ten derdenmale tegen de Atheners optetrekken, welke togt hem in de regering herstelde.

Amphimèdon. Een der vrijers van Penélòpé, gemalin

van Ulysses; hij werd door Télémàchus, den zoon des laatsten, verslagen.

Amphinòmus en **Anàpis**. Twee broeders op Sicilië, om hunne ouderliefde beroemd. Toen de stad Catàné, alwaar zij woonden, door eene uitbarsting van den berg Aetna in brand geraakte, droegen zij hunne ouders met gevaar van hun eigen leven uit den brand. Ter hunner eere vierde men jaarlijks een feest, en op munten werd hunne daad vereeuwigd.

Amphíon. Zoon van Jupiter en Antiòpé; zijne moeder, die aan koning Lycus getrouwd was, werd door dezen verstooten, terwijl hij eene andere vrouw nam met name Dircé. Op den berg Cithaeron, werwaards Antiopé gevlugt was, om de lagen van Dircé te ontgaan, baarde zij tweelingen, Amphíon en Zethus, welke beide broeders aldaar door de herders werden opgevoed. Reeds vroeg ontwikkelde zich bij Amphíon aanleg voor de muzijk, en hij bragt het daarin zoo ver, dat vóór hem nooit iemand daarin zulk eene hoogte bereikt had en hij aller oor aan zijne toonen boeide. Later werd hij koning van Thebe (in Boeötie) en vereenigde de boven- en benedenstad door eene muur. Om den invloed zijner muzijk en misschien ook zijner welsprekendheid uittedrukken, zeiden de dichters: dat de steenen op de toonen zijner lier zich van zelf ineengevoegd hadden. Hij wreekte aan Dircé de beledigingzijner moeder aangedaan, door haar aan den staart van eenen wilden stier te binden. Deze Amphíon is echter niet dezelfde als de echtgenoot van Niòbé; want Homerus onderscheidt beide duidelijk. (Zie Niòbé.)

Amphipòles. Overheden te Syracúse, door Timolèon

ingesteld, na het verdrijven van Dionysius den jongen. Hun gezag hield meer dan 200 jaren stand.

Amphistides. Een man van zulk eene stomheid, dat hij niet eens wist of hij wel ouders gehad had; het rekenen willende leeren, konde hij niet verder brengen, als tot 5 te tellen.

Amphithèater. Een ruim overdekt gebouw te Rome van eene eironde gedaante, waarin spelen van allerlei aard aan het volk gegeven werden. Het Koliséum te Rome is het grootste Amphithèater der oudheid; dit, benevens een paar andere Amphithèaters in Italië, heeft het best van alle overblijfselen der Romeinsche grootheid den vernielenden tand des tijds weerstaan.

Amphitrìté. Dochter van Oceànus en Thetys; volgens anderen van Nereus en Doris. Zij was de gemalin van Neptunus, den God der zee, bij wien zij Triton baarde. Bij de oude dichters wordt zij dikwijls voor de zee zelve genomen.

Amphitrỳon. Koning van Thebe in Boeötie, echtgenoot van Alcméné (Zie deze).

Ampia Labiéna lex. Eene wet te Rome door Ampìus Labiénus voorgesteld, waarbij aan Pompejus den groote de eer werd toegestaan het kleed eens zegepralenden veldheers en eene gouden kroon te dragen, als hij bij de groote spelen in den Circus verscheen, en in den schouwburg verschijnende, was het hem, volgens deze wet, geoorloofd de toga praetexta (het kleed met eenen purperen boordsel) door hooge ambtenaren gebruikt, benevens eene gouden kroon te dragen.

Amplificátie. Uitbreiding.

Amputátie. Kunstmatige afneming van ledematen, door middel van heelkundige werktuigen.

AMSANCTUS. Een meer in Italië, geheel met bosch omgeven, hetwelk zulk eenen verpestende damp opgaf, dat degene, die het durfden naderen, er van stierven.

AMULÌUS. Koning van Alba in Latium (landschap waarin Rome ligt), die zijnen broeder Numìtor onregtvaardig van den troon beroofde, deszelfs zoon doodde en, opdat de dochter van Numìtor geen kroost zou ter wereld brengen, hetwelk ter eeniger, tijd den grootvader konde wreken, deze dochter deed opsluiten; doch, zegt de fabel, Mars wist in haren kerker te dringen, en zij baarde Romùlus en Remus, die hunnen oudoom Amulius voor zijne onregtvaardigheid straften, hunnen grootvader Numìtor in zijn rijk herstelden en de stichters van Rome werden.

AMÝCLAE. Oudtijds een stadje in Italië, *het zwijgende* genoemd; want toen er meermalen, door een valsch gerucht van de aankomst van vijanden, den burgeren schrik was aangejaagd, werd er bij eene wet bepaald, dat niemand ooit weder zulk een gerucht verspreiden mogt; zoo dat de stad eindelijk onverhoeds werd aangevallen en ingenomen. — Ook eene stad in den Peleponnesus; hier bevond zich een tempel en zeer groot standbeeld van Apollo, benevens eenen prachtigen troon van dien God, het *Amycldeum* genoemd, hetwelk met de grootste kunstwerken der oudheid in éénen adem genoemd wordt. Nabij den tempel was eene weverij, waar de meisjes van Sparta jaarlijks een prachtig kleed (*Chiton;* weefden, waarmede de God, bij feestelijke gekleed gelegenheden, werd; het feest, waarbij dit geschiedde, heette dan ook *Chitonìa.*

AMÝCUS. Een berucht vechter met den looden handschoen (*Caestus.*) Hij daagde alle vreemdelingen ten strijde, overwon en doodde hen, tot dat hij eindelijk bij

de aankomst der Argonauten in Bebrycie, in Klein-Azië, alwaar hij regeerde, door Pollux, dien hij eveneens had uitgedaagd, gedood werd.

Amyntas. Naam van twee koningen van Macèdonie; de tweede van dien naam was vader van Philippus en grootvader van Alexander den groote.

Amyntor. Bezitter van den beroemden helm, alleen uit dierenvellen gemaakt, hem door eenen zekeren roover Autolycus ontstolen. In de Iliade van Homerus komt deze helm voor, als behoorende aan Merìones, die hem aan Ulysses leende, welke daarmede naar het Trojaansche leger op kondschap ging.

Anàbaptisten. Wederdoopers. Deze secte ontstond kort na de hervorming, en kreeg dien naam, omdat door hen niemand toegelaten werd, tenzij hij andermaal den doop ontving, al was hij reeds als kind of in volwassenen leeftijd gedoopt; dit alleen hadden zij met de doopsgezinden gemeen, schoon zij overigens zeer veel van hen verschilden, want zij bestonden uit een hoop dweepers en bedriegers, waarvan de eersten, als zijnde zeer eenvoudige menschen, door de laatsten werden om den tuin geleid. De beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis kan omtrent hen zijnen weetlust voldoen bij Wagenaar Vaderl. Hist.

Anacalypterìen of Anakalypterìen (volgens de Grieksche uitspraak). Een feest bij de oude Grieken gevierd op den dag dat de bruid zich voor het eerst zonder sluijer vertoonde, waarbij zij dan van den bruidegom, naast bestaanden en vrienden geschenken ontving, die eveneens heetten.

Anaceiá of Anakeia (volgens de grieksche uitspraak). Een feest ter eere van Castor en Pollux, hun tempel te Athene werd *Anakeion* genaamd.

Anacharsis. Een wijsgeer uit Scythie (zie dit) geboortig. Hij was een tijdgenoot en vriend van den wijzen Solon. De begeerte naar kennis dreef hem naar beschaafdere landen; hij hield zich langen tijd te Athene op, maar bezocht ook andere strcken. Toen hij in zijn vaderland teruggekeerd zachtere zeden wilde invoeren, werd hij door zijnen broeder omgebragt. Bekend is het voortreffelijk werk van den Franschen abt Barthelemy: *voyage du jeune Anacharsis.* De Fransche schrijver laat ook zijnen Scyth door Griekenland reizen en onder den vorm van een reisverhaal hangt hij een uitmuntend tafereel op van de geschiedenis, regeringsvorm, zeden en gewoonten enz. der Grieken in het luisterijkste tijdvak.

Anàchoreet. Een monnik, die in de eenzaamheid leeft, een kluizenaar. Diegene, welke gemeenschappelijk leven, heeten *Coenòbiten.*

Anàchrónisme. Een misslag tegen de tijdrekening.

Anacòluthon. Gebrek aan juiste volgorde in de zamenstelling eener rede, wanneer namelijk een volzin uit de voorgaande niet wel volgt, of wanneer de betrekking van de enkele taaldeelen in beide volzinnen niet goed is in achtgenomen.

Anacrèon. Een beroemd lierdichter in Griekenland, van wien nog heden gedichten overig zijn, die liefde en wijn ten onderwerp hebben; natuurlijke eenvoudigheid is het kenmerk derzelve. Anacrèon leefde in de 62ste olympiade, d. i. ongeveer 529 jaar vóór onze jaartelling. Ook in onze taal bestaan vertalingen van zijne gedichten, onder anderen door Dorn Seiffen geleverd; bekend is ook de uitmuntend geslaagde vertaling van het duifje van Anacrèon door Nieuwland; daarenboven is er laatstelijk eene vertaling verschenen van Bosch.

ANACRÚSIS. In de muzijk, zooveel als voorspel; in de versmaat, voorslag.

ANADYOMÈNÈ. Woordelijk: de uit de zee opkomende; een bijnaam van Venus. De schilder Appelles had haar in een beroemd schilderstuk aldus voorgesteld; ten tijde van keizer Augustus bestond dit schilderstuk nog; doch was eenigzins beschadigd; in het uitgestrekte Romeinsche rijk werd echter niemand gevonden, die dit kon verhelpen, zonder dat het te veel van het oorspronkelijk verschilde. Overigens meent men uit den naam te kunnen afleiden, dat de eeredienst van Venus over zee tot de Grieken is gekomen.

ANÀGÓGÈ. Eene der manieren van bijbelverklaren. Anagogisch verklaren beteekent: den letterlijken zin van den tekst op hoogere, hemelsche dingen toepassen; b. v. de bruid en de bruidegom, die in het hooglied voorkomen, den laatste op Christus, de eerste op zijne kerk toepassen.

ANÁGÓGÍA. Een beroemd feest op Sicilie ter eere van Venus, eigenlijk het feest der afreize. Te Eryx stond een aan haar gewijde tempel, in welk zich eene groote menigte duiven bevond; deze verwijderden zich in den winter; men geloofde, dat de Godin met haar vertrok; alsdan vierde men dit feest. Na negen dagen keerden de duiven weder, en onder deze eene roode zeer schoon geteekende, dan vierde men het feest der terugkomst (*katagógìa*). In de huisgezinnen, werd, bij de afreize van eenen vriend of gast, een klein feest gegeven, dat denzelfden naam droeg.

ANAGRAM. Eigenlijk het van achter af lezen der letters: zoo is b. v. *leed* een anagram van *deel*. Ook wel

verplaatsing van letters, om daardoor een of meer nieuwe woorden te vormen; zoo geven *révolution française* (*Fransche omwenteling*), bij verplaatsing: *un veto corse la finira. Een Corsicaansch magtwoord* (*van Napoleon*) *zal ze eindigen.* In vorige tijden waren zulke spelingen des vernufts zeer in zwang.

ANAIDEIA. De onbeschaamdheid, voor welke men te Athene eenen tempel bouwde, om haar, als 't ware, te verzoenen, en alzoo voortekomen, dat zij de menschen kwelde.

ANAITÌA. De onschuld, die te Athene eenen tempel had, om haar, als het ware aan de plaats te boeijen.

ANALECTEN, Eene verzameling van uitgelezene stukken uit verschillende schriften.

ANALÒGIE. Gelijkheid, overeenstemming, *in zekere opzigten*, van eene zaak met eene andere.

ANÀLYSE. Ontleeding, oplossing; in de spraakkunst gebruikt van volzinnen, in de wiskunde, van stelkundige grootheden enz. — *Anàlytisch* staat over tegen *Synthétisch*: zoo, b. v. bij het onderwijs begint de *Anàlytische* leerwijze met het algemeene en gaat zoo voort tot het bijzondere, met de *Synthétische* is het omgekeerd.

ANAMORPHÓSE. De gedaanteverwisseling b. v. van een voorwerp, hetwelk zich aan het bloote oog als wanstaltig voordoet; doch in eenen cylinderspiegel zich regelmatig en overeenstemmend vertoont.

ANANCÉ of ANANKÉ, (volgens de Grieksche uitspraak). De noodzakelijkheid. Zij was eene godin en geliefde van Kronos (de tijd).

ANÁPAESTUS. In de versmaat het omgekeerde van eenen dactylus; de anapaestus is: ⏑ ⏑ —; de dactylus — ⏑ ⏑;

dus bestaan beide wel uit ééne lange en korte twee lettergrepen, doch in omgekeerde orde genomen.

ANAPHÒRA. Eene redekunstige figuur, die bestaat in de herhaling van hetzelfde woord of woorden, bij den aanvang van verschillende op elkander volgende volzinnen, terwijl integendeel de herhaling aan het einde *Epiphòra* of *Omoioteleuton* heet.

ANARCHIE. Regeringloosheid.

ANATHÉMA. Vervloeking; de formulier, waarmede de kerkban wordt uitgesproken.

ANATÒMIE. Ontleedkunde.

ANAXAGÒRAS. Een der voornaamste Grieksche wijsgeeren. Hij was te Clazòméne in Ionie, (westkust van Klein-Azië) geboren, ongeveer 500 jaren vóór Chr. Twintig jaren bragt hij op reizen door, om zijne kennis te vermeerderen, bezocht Egypte en alle landen waar de wetenschappen bloeiden, en zette zich eindelijk te Athéne neder. Om zich te ongestoorder aan de wijsbegeerte te kunnen wijden, schonk hij zijne aanzienlijke goederen weg. Ook bleef hij ongehuwd. Hij was de leermeester van den beroemden Pèricles; eene onafgebrokene beoefening der natuurkunde stelde hem in staat de zons- en maansverduistering, aardbevingen en andere verschijnselen te verklaren. Hij kwam, wegens zijne, van de heerschende denkwijze verschillende, begrippen in verdenking van ongodsdienstigheid en moest Athéne ruimen. Zijne grondstelling was: uit niets ontstaat niets; hij stelde daarom eene soort van atómen (ondeelbare deeltjes), die met de ligchamen, welke zij vormen moesten, van gelijke natuur waren. Deze atomen waren, volgens hem, door een eeuwig, van de stof verschillend wezen, in

beweging gebragt; dit wezen noemde hij *nous*, d. i. *geest*, *verstand*. Door deze beweging en scheiding van het ongelijksoortige en verbinding, van hetgeen van gelijken aard was, had zich de wereld gevormd.

Anaxarchus. Een wijsgeer van Abdéra. Men verhaalt, dat Nicocrèon, koning van Cyprus, die hem vijandig was, hem dreigde, in eenen mortier met ijzeren hamers te zullen tot poeder doen stampen, en daar werkelijk een begin mede wilde maken; Anaxarchus echter uitte geene klagt, maar sprak slechts deze woorden: »Stamp den zak van Anaxarchus, maar hem zelven kunt »gij niet stampen." Toen daarop Nicocrèon dreigde hem de tong te zullen doen afsnijden, beet hij de tong met zijne tanden af en spoog ze den tijran in het aangezicht.

Anaxarété. Eene zeer schoone Grieksche maagd; doch even koel en liefdeloos. Zij had eenen jongeling met de hevigste liefde voor haar vervuld, zonder evenwel die liefde te beantwoorden. Uit wanhoop verhing de jongeling zich eindelijk aan hare deur. Toen zijn lijk ten grave gedragen werd, zag zij van het platte dak harer woning, met de grootste onverschilligheid, het treurig schouwspel aan. Dit was te veel, dan dat de godin der liefde het ongestraft konde laten; zij veranderde de liefdelooze in eenen steen.

Anaxìlas of Anaxìlaüs. Koning van Rhegium (Reggio). Een regtvaardig en gematigd vorst, die zoo zeer bij zijne onderdanen bemind was, dat, toen hij, op zijn sterfbed, zijne, nog zeer jonge, zonen onder de voogdijschap gesteld had van eenen slaaf van beproefde trouw; het volk, zoo als men verhaalt, liever de voogdijschap van eenen slaaf

over den erfgenaam van den troon duldde, dan de uiterste wil van Anaxilas te schenden.

Anaximander. Een wijsgeer, geboren te Miléte (in Klein-Azië, op de westkust) 620 jaren vóór Chr. Hij was een leerling van Thales en een groot wiskundige. Om zijne stellingen in de meetkunde duidelijk te maken, bediende hij zich het eerst van figuren; ook word hij voor den uitvinder der hemelglobe en van den zonnewijzer gehouden. Als wijsgeer beschouwde hij het oneindige als den oorsprong aller dingen, zonder echter van dit oneindige eene voldoende bepaling te geven; volgens hem was het aantal werelden ontelbaar, enz.

Anaximènes. Een leerling des voorgaanden; hij was insgelijks te Miléte geboren, ongeveer 580 jaren vóór Chr. Hij beweerde, dat de lucht, als oneindig en goddelijk, de oorsprong aller dingen was, dat de omtrek des hemels uit aarde bestond en de sterren aardsche ligchamen waren met eene vuurstof omringd, enz. — Een ander van dien naam was volksredenaar te Lampsàcus, eene stad van Klein-Azië, bij den Hellespont (*Dardanellen*). Toen Alexander de groote op de inwoners van Lampsàcus verbitterd, om dat zij Persisch gezind waren, hen alle wilde doen ombrengen; werd Anaximènes gezonden, om van den koning genade te smeeken. Alexander hem ziende, zwoer het tegendeel te zullen doen van hetgeen men van hem bidden zou. Daarop zeide Anaximènes: »ik smeek »u om de weldaad, o koning! dat gij de stad verwoest »en de burgers tot slaven maakt." Hierdoor redde hij de stad.

Ancalìtes. Een volk van Brittannië, door Caesar vermeld, waarschijnlijk in de nabijheid der stad *Cambridge*.

Anchíses. Vader van Aenéas, (zie dezen).

Anchÿrus. Zoon van den Phrygischen koning Midas. Hij is door zijne vaderlandsliefde beroemd; want toen eens de stad Celaeno in grooten nood was, en er zich bij eene aardbeving een diepe afgrond geopend had, waaruit onophoudelijk water voortkwam, zoodat men voor eene overstrooming duchtte; werd het orakel gevraagd, wat er in dezen nood te doen stond. Het antwoord was: dat men het kostbaarste tot demping in den afgrond werpen moest; toen men dit met verschillende voorwerpen te vergeefs beproefd had, stortte zich Anchÿrus in den afgrond, daar hij een menschen leven voor het kostbaarste hield. Eene daad, die naderhand door Curtius te Rome is nagevolgd.

Ancíle. Zoo heette het schild, hetwelk de Romeinsche schrijvers verhalen, dat onder de regering van koning Numa, toen de stad Rome door de pest bezocht werd, van den hemel gevallen was. Daar Numa begreep, dat, voor het behoud van Rome, het bewaren van dit schild noodzakelijk was, liet hij, naar het zelfde model, nog elf anderen maken, opdat, als men het rooven wilde, het regte niet zou kunnen onderscheiden worden. Deze schilden werden bewaard in den tempel van Vesta en op den 1sten Maart in plegtigen optogt door de stad gedragen.

Ancóna. De bekende hoofdstad der *Mark Ancona* of *Marco d'Ancone*, in den Kerkelijken Staat. Reeds bij de ouden was zij onder dien naam bekend; men vindt er nog eene eereboog van wit marmer, ter eere van keizer Trajánus opgerigt; zij heeft den naam gekregen van de gedaante harer haven, die oudtijds op de kromming van den arm of elleboog geleek.

Ancŭlae en Ancŭli. De schutsgoden der slaven en slavinnen te Rome.

Ancus Marcìus. Vierde koning van Rome. Zijne regering duurde 24 jaren. Hij was het, die, bij zijn overlijden, Tarquinius tot voogd over zijne kinderen aanstelde; schoon deze dat vertrouwen zeer slecht beloonde.

Andocìdes. Een Atheensch redenaar, tijdgenoot van Socràtes.

Andriscus. Ook Pseudophilippus of de valsche Philippus geheeten, omdat hij in gelaatstrekken zeer op eenen koning van Macèdonie, met name Philippus, geleek; schoon hij anders van zeer geringe afkomst was. Hij zette de Macèdoniers tegen de Romeinen op; doch werd door Metellus overwonnen en gevangen genomen.

Androcléa. Eene Thebaansche maagd uit een voornaam geslacht. Zij offerde zich, met hare zuster, vrijwillig, voor het vaderland op; toen het orakel had geantwoord, dat de Thebanen zouden zegevieren, als iemand uit een aanzienlijk geslacht zich voor hen opofferde.

Andródus. Een slaaf te Rome, die in den circus tegen wilde dieren zullende vechten, door eenen leeuw herkend werd, wiens gewonde voet hij in de bosschen eens genezen had. Gellius noemt hem Andróclus. De zaak zelve is bekend.

Andrógeus zie Aegeus.

Andrógynen. Woordelijk: manvrouwen, met vier armen, vier beenen, twee hoofden en eene vereeniging van mannelijke en vrouwelijke krachten. Zoo waren, volgens de fabel bij Plato aangehaald, oorspronkelijk de menschen geweest, en daarbij moedig, krachtvol, zoo-

dat zij het waagden, Jupiter op den Olympus aan te vallen, waarbij hunne snelheid hen zeer te stade kwam, daar zij zich als een rollend rad voortbewogen. Jupiter wilde hen niet verpletteren, zoo als hij de reuzen gedaan had; maar deelde hen in twee deelen, scheidde de mannelijke helft van de vrouwelijke, en droeg aan Apollo op, de wonde door dit scheiden veroorzaakt, te genezen; van de wijze waarop dit geschiedde, draagt de mensch nog het lidteeken in den navel. Door deze deeling ging hun oorspronkelijke kracht en ook hun moed verloren. Doch de schoonste der deugden, de liefde en de teederste en tevens magtigste gemoedsaandoening, het verlangen, zijn hun aanwezen aan deze scheiding verschuldigd; want de gescheidene geslachten staan nu in eene naauwe, innige verwantschap, en de beide helften, welke te zamen behooren, zoeken elkander met onbevredigd verlangen, totdat zij elkander gevonden hebben.

Andromàchè. Gemalin van Hector, den dapperste der Trojanen. Zij is beroemd door hare liefde jegens haren echtgenoot. Treffend schoon is de plaats bij Homérus, waar Hector ten strijde trekkende van haar en haar kind afscheid neemt, in het 6e boek der Iliade.

Andromèda. Eene Aethiopische prinses, dochter van koning Cepheus. Hare moeder trotsch op de schoonheid der dochter, had eens gezegd, dat zij veel schooner was dan de dochters van den zeegod Nereus. Deze bewogen Neptunus om hare eer te wreken; waarop Neptunus een zeemonster zond, dat menschen en vee wegroofde. Het orakel werd geraadpleegd, wat men in dezen nood doen moest, en men kreeg ten antwoord, dat Andromèda,

tot bevrediging der beledigde Godinnen, aan dit monster moest ten prooi gelaten worden. Zij werd dan aan eene rots gebonden en wachtte ieder oogenblik de komst van het gedrocht; doch eensklaps komt er hulp. Perseus, een dapper jongeling, kwam van zijnen togt tegen de Gorgónen terug en bragt het hoofd van Medúsa mede (zie Gorgónen). Bij Cepheus aangekomen verneemt hij niet zoodra het ongeval, of hij neemt aan, Andromèda te bevrijden, mits men haar aan hem ten huwelijk belooft; dit werd toegestaan, daar zij anders toch voor haren bestemden bruidegom Phineus verloren was. Perseus nadert nu het monster en doet het door de kracht van het hoofd van Medúsa in steen veranderen. Alzoo werd Andromèda gered. De Goden plaatsten de geheele familie onder de sterren en nog heden zijn ze te vinden onder de namen *Cepheus*, *Perseus*, *Andromèda* en *Cassiopéa*, moeder van *Andromèda*.

Andros. Een eiland in de Egeïsche zee, eene der Cycladen; het draagt ook thans nog dezen naam.

Anekdote. Eigenlijk *anecdòton*, een grieksch woord beteekenende iets dat niet uitgegeven of bekend gemaakt is.

Anemometer, ook Anemoscoop. Een windwijzer.

Aneurysma. Slagadergezwel, eene uitzetting van eene of andere plaats eener slagader.

Angelìa. Eene dochter van Mercurius en Métis (het verstand). Zij brengt aan de afgestorvenen berigt, hoe hunne, op aarde nagelatene, betrekkingen zich bevinden.

Angelolàtrie. Aanbidding der engelen.

Angeronìa. De Godin der stilzwijgendheid bij de Romeinen. Haar feest werd in December gevierd en heette *Angeronalia*.

Angiològie. De leer der aderen of bloedvaten.

Anicétus. Een vrijgelatene, opvoeder van Nero, uitvinder van het vaartuig, dat in een oogenblik uit elkander vallen kon en waardoor Nero's moeder had moeten omkomen. Hij was een booswicht, die zich tot alles liet gebruiken; hij nam ook op zich de moeder van Nero omtebrengen; en toen Nero geene billijke reden vinden konde, om zich van zijne gemalin Octavia te scheiden, gaf Anicétus, om Nero ten dienste te zijn, valschelijk voor, overspel met Octavia te hebben bedreven.

Anìgrus. Eene rivier in Thessalie. In dezelve waschten de Centauren hunne wonden, die Hercùles hun had toegebragt, waardoor het water voor altijd bedorven werd.

Anìo. Eene rivier in Italie, die zich in den Tiber stort; thans heet zij *Teverone.*

Aniptòpoden. Woordelijk: menschen met ongewasschen voeten. Zoo heetten de priesters te Dodéna in Epirus (*Albanie*), die de zich aldaar bevindende heilige eik beklommen, om de godspraak te vernemen.

Ancylométes of Anculométes, (volgens de Grieksche uitspraak). De listige, een bijnaam van Saturnus.

Anna Perenna. Eene Godin of Nymph ter wier eere jaarlijks te Rome een feest gevierd werd, waarop uitbundige vrolijkheid heerschte. Verschillend wordt de oorsprong van dit feest opgegeven; sommigen zeggen, dat deze Anna de zuster was der Carthaagsche koningin Dido (zie deze); na wier vrijwillige dood zij uit Carthago vlugtende eindelijk in Italie kwam; waar zij toevallig door Aenéas herkend werd, die, volgens den dichter Virgilius, op zijn omzwerven, bij Carthago landende eenen minnehandel met Dido aangeknoopt en deze naderhand, op aan-

maning der Goden, verlaten had, waarom Dido zichzelve, uit wanhoop, het leven benam. Anna werd, zoo verhaalt men verder, door Aenéas gastvrij in zijn huis ontvangen, doch gewaarschuwd voor den minnenijd van Lavinia, de gemalin van Aenéas, ontvlugtte zij des nachts en verdronk in den vloed Numicus, waarna ter harer eere dit feest zou zijn ingesteld; doch dit vrolijke feest is kwalijk met zulk een treurig uiteinde te vereenigen. Een ander en meer waarschijnlijk verhaal luidt aldus: deze Anna was eene oude vrouw, welke aan het Romeinsche gemeen levensmiddelen bragt, toen het, wegens oneenigheid met den raad, was uitgeweken (zie Menénius Agrippa). Ter gedachtenis aan deze weldaad, werd naderhand een feest ingesteld, opdat de naam dezer Anna bestendig, dat is; *perenne* zou in aandenken blijven.

ANNALEN. Jaarboeken. De naam komt af van de oudste jaarboeken der Romeinen, welke *annales pontificum* (*jaarboeken der priesters*) of *annales maxími* (groote jaarboeken heetten) en welke de *pontifex maxímus* (*opperpriester*) moest bijhouden.

ANNALIS LEX. Eene wet bij de Romeinen, waarin bepaald werd, op welken ouderdom iemand tot openbare ambten kon worden toegelaten.

ANNATEN. Jaarlijksche inkomsten van den Paus; zij ontstonden in de 14de eeuw en werden hem gegeven uit een geestelijk fonds.

ANNÍBAL zie HANNÍBAL.

ANNICÈRIS van Cyréne (in het noorden van Afrika); een wijsgeer, die Plato uit de gevangenschap bevrijdde en stichter werd eener wijsgeerige school. — Een ander van dien naam, insgelijks van Cyrène, was een beroemd

paardenmenner; hij toonde een staaltje zijner kunst aan den wijsgeer Plato, die hem echter berispte, dat hij tot het leeren van zulke beuzelingen zoo veel tijd besteedde en het hoogere vergat.

ANNIVERSARÌUM. De jaarlijksche terugkeering van eenen zekeren dag; de Roomschen bedienen zich van dit woord voor de feestdagen der heilige martelaars, wier nagedachtenis zij vieren.

ANNOMINÁTIE of PARANOMÁSIA. Bestaat in de herhaling van dezelfde woorden of van woorden van denzelfden stam. Zij kan goed aangewend, zeer liefelijk; doch misbruikt zeer onaangenaam zijn. Eene *Annom.* of *Paron.* is:

..... hem, dien mijn' ziel bemint,
Dien ik bemin, met grooter min, als broedermin.

ANNON zie HANNO.

ANNUÏTEITEN. Jaarlijksche renten, welke in bepaalde, gewoonlijk halfjarige termijnen, aan hen die regt daarop hebben, betaald worden. Zij ontstaan door een contract, bij hetwelk de eene partij aan de andere belooft, zulk een rente te betalen. Zulke contracten kunnen zoo wel tusschen bijzondere personen, als tusschen regeringen, en ook tusschen regeringen en bijzondere personen gesloten worden.

ANODÝNA. Van het Grieksche woord *oduné* (*pijn*) en de zoogenaamde beroovende *a*, die gelijk staat met ons bijvoegsel *on* bij bijvoeglijke naamwoorden; alzoo: *onpijnlijk.* Men gebruikt dit woord, in de geneeskunde, van pijnstillende middelen.

ANOMÁLIE. Afwijking van den regel.

ANOMOEËR. Zie ARIANEN.

ANÓNYM. Naamloos.

Anorganisch. Het tegengestelde van *organisch*. (Zie dit).

Ansibarii. Een volk van Germanië, door den geschiedschrijver Tacitus vermeld; zij woonden waarschijnlijk in *Westphalen*.

Antaeas. Een koning van Scythie, die verklaarde, dat hij liever het hinneken van paarden hoorde, dan de muzijk van den beroemden fluitspeler Ismenias.

Antaeus. Een reus uit Libye (Africa), zoon van Neptunus en Terra (de aarde). Hij was ontzagchelijk groot en sterk, en zoo dikwijls hij in den strijd vermoeid werd, kreeg hij weder nieuwe krachten, als hij de aarde aanraakte; Hercules overwon hem echter, door hem van den grond op te ligten, en verworgde hem. Dien strijd maakten de oude beeldhouwers tot een onderwerp hunner kunst, en hiervan bestaat nog een schoon stuk.

Antaeus heuvel. In de nabijheid van de Atlantische zee, in het westelijk gedeelte van Africa, in Mauritaniën, bevindt zich een niet onbeduidende, in de lengte uitgestrekte berg, van de gedaante eens grafheuvels, welke men in oude tijden voor het graf van den reus Antaeus hield.

Antagònist. Tegenpartij, tegenstrever.

Antagòras. Een dichter van het eiland Rhodus; hij was zeer in aanzien bij den koning Antigònus. Toen hij eens door den koning gevonden werd, bezig met visch koken, vroeg hem de koning, die dit voor een, den dichter onwaardig, bedrijf hield, of hij geloofde, dat Homérus, toen hij de heldendaden van Agàmemnon bezong, ooit aan visch koken gedacht had. Hierop hernam Antagòras: »denkt gij, o koning! dat Agàmemnon, »wien, volgens de uitdrukking van Homérus, volken

»waren toevertrouwd en die zoo veel zorgen had, ooit »in het leger rondliep, om te onderzoeken, wie er »visch kookte."

ANTALCÌDAS. Een Spartaan, die naar Persië gezonden, tot nadeel van zijn vaderland vrede maakte met den koning Artaxerxes.

ANTANÀCLASIS. Is de herhaling van een woord in verschillende beteekenis en als verschillend deel der rede; b. v. zij *paarden* vlugheid met *paarden*-kracht.

ANTARCTISCHE POOL. De zuidpool, omdat zij staat tegenover de arctische pool, dat is die, waar zich de *arctos*, het beerengesternte bevindt, de noordpool.

ANTÉA. Gemalin van Proetus, koning van Argos (in het oosten van den Peloponnésus). Homérus verhaalt van haar het volgende in het VI boek der Ilias: Een zeker schoon jongeling Bellérophon, die ongelukkiglijk zijnen broeder had verslagen, vlugtte en zocht een verblijf bij zijnen vriend in Argos. Deze ontving hem gastvrij en was hem zeer genegen; even als zijne gemalin Antéa, wier genegenheid eindelijk tot eene hevige liefde werd; doch toen zij hare liefde door den jongeling niet beantwoord zag, verklaagde zij hem bij haren gemaal, als of hij het op hare eer toelegde, en vorderde dat hij Bellérophon van kant zou maken; doch de koning huiverde voor die schending van de regten der gastvrijheid, en zond hem naar Jobàtes, den koning van Lycie (in Klein-Azië), den vader van Antéa, aan welken Proetus, in eenen met teekenen of letters geschrevenen brief, de uitvoering zijner wraak opdroeg. Zonder twijfel zou Bèllérophon hier zijn omgekomen, zoo niet de gastvrijheid en wellevendheid der ouden gevorderd had, den aankomeling niet aanstonds

naar zijnen naam en de reden zijner komst te vragen. Jobàtes vroeg dit dus ook eerst op den tienden dag, gedurende welken tijd de beminnenswaardige jongeling de liefde des konings verworven had; zoodat hij den moord, hem opgedragen, niet volbrengen kon, maar hem slechts beval de Chimaera te bestrijden; hetwelk gelukkig afliep en den roem des jongen helds nog zeer vermeerderde. Zie CHIMAERA.

ANTèDILUVIAANSCH. Hetgeen vóór de zondvloed was of geschiedde.

ANTEIUS PUBLIUS. Landvoogd van Syrie onder den keizer Nero. Van eenen aanslag tot staatsomwenteling aangeklaagd nam hij vergif in en, toen dit niet spoedig genoeg werkte, verhaastte hij zijnen dood door zich de aderen te openen.

ANTELùNAREN of (naar het Grieksch) PROSELéNITEN. Een bijnaam, dien de inwoners van Arcadie (in den Peloponnésus) zich gaven; terwijl zij beweerden ouder te zijn dan de maan. Dit zag op de inderdaad hooge oudheid des volks en op de, het eerst bij hen ingevoerde, vereering van de maan en sterren.

ANTéNOR. Een Trojaan, die tijdens den Trojaanschen oorlog leefde en wien zijne gastvriendschap met Ulysses in verdenking bragt van verraad. Hij was een verstandig man en nog vóór den oorlog tweemaal met eene zending naar Griekenland belast, op welke reizen hij met verscheidene Grieken en, in het bijzonder, met Ulysses kennis maakte. De pligt der gastvrijheid was in die tijden heilig, zoo als dit ook in landen, waar zich geene, voor ieder toegankelijke, huizen of herbergen bevinden, niet anders zijn kan, en zoo als het tot op den huidigen dag,

in het Oosten, nog is. Toen nu de Grieken tegen Troje waren opgetrokken, kwam Ulysses, als gezant, in de stad en nam zijnen intrek bij zijnen gastvriend Anténor, die hem, zoo als het den gastheer paste, tegen allen overlast verdedigde. Hiervan komt het, waarschijnlijk, dat latere dichters van zijn verraad spreken, schoon Homérus daarvan zwijgt. Volgens Homérus begeleidde hij den Trojaanschen koning Priàmus naar het slagveld, tot het sluiten van een verbond en ried teregt de teruggave aan van de oorzaak des oorlogs, de schoone Helèna. Na het innemen van Troje door de Grieken, verliet hij zijn vaderland, en zette zich aan de Adriatische zee (*golf van Venetie*) neder, alwaar hij de stad Patávium (thans *Padua*) stichtte.

Antèros. Woordelijk: wederliefde. Eene den ouden Grieken geheel vreemde en later ingevoerde persoonsvoorstelling der wederliefde. Hij was een zoon van Venus en dus broeder van Eros (Amor of Çupído). De fabel zegt, dat Eros niet groeijen konde, zoo lang hij geenen broeder had, en dat hij dien eindelijk in Antèros verkreeg.

Anteverta of Antevorta. Eene godheid bij de Romeinen, die over het verledene, zoo als Postvorta over de toekomst, gesteld was. Beide werden door de barende vrouwen aangeroepen.

Anthéas. Zoon van Eumélus, koning van Patrae (thans *Patrasso* in *Morea*). Triptolèmus, op last van Ceres, over de aarde rijdende, om den menschen den akkerbouw te leeren en hun zaden van veldvruchten te geven, nam bij hem zijnen intrek en wilde, uit dank voor het goed onthaal, hem de weldaad des akkerbouws schenken: hij

liet daarom Anthéas zijnen met draken bespannen wagen bestijgen, om daarmede te ploegen en te zaaijen; doch Anthéas deze dieren niet kunnende besturen, viel van den wagen en verloor alzoo het leven. Triptolèmus vol droefheid, zijnen dood veroorzaakt te hebben, stichtte ter zijner gedachtenis de Achaïsche stad Anthéa. Zie TRIPTOLÈMUS.

ANTHELII. Zoo heetten bij de Grieken alle in de opene lucht staande standbeelden, op straten, pleinen, vóór de huizen enz. Zij stonden alle onder bijzondere bescherming en opzigt van Apollo.

ANTHERMUS. Een beroemd plaatsnijder; deze had met zijnen broeder Bupàlus de beeldtenis vervaardigd van den dichter Hippònax, die buitengewoon leelijk was; zij hadden, uit spotternij, deze beeldtenis openlijk ten toon gesteld. De dichter hierover verontwaardigd, maakte op hen zulk een bijtend schimpdicht, dat zij zich, volgens sommigen, uit wanhoop verhingen; anderen echter trekken dit in twijfel; omdat men meent, dat het kan bewezen worden, dat, na dit voorval, nog verscheidene beeldtenissen door hen vervaardigd zijn.

ANTHESPHORÌA. Een feest op Sicilië, hetwelk aan de, door Pluto geschaakte, Proserpìna gewijd was en hetwelk zijnen naam ontleende van de gewoonte, welke de jonge meisjes hadden, om bij dit feest bloemen te dragen, tot aandenken van Proserpìna, die ook onder het plukken van bloemen geschaakt was. Het woord zelf beteekent: het bloemendragen. Te Argos (in den Peloponnesus) werd, ter eere van Juno, een dergelijk feest gevierd.

ANTHESTERÌEN. Zoo werden alle Bacchusfeesten genoemd; doch in het bijzonder het driedaagsche feest,

hetwelk, bij de Grieken, op den elfden der maand Anthesterion een aanvang nam (deze maand komt overeen met een gedeelte van Februarij en Maart bij ons). Op dit laatste feest werd ook den slaven verlof gegeven, om zich vrolijk te maken, zoo als op de Saturnalien bij de Romeinen.

ANTHÌUS. De bloeijende. Een bijnaam van Bacchus bij de Atheners.

ANTHOLÒGIE. Bloemlezing. d. i. verzameling van het beste uit onderscheidene dichters. De oudste bloemlezingen der Grieken zijn voor ons verloren gegaan; wij bezitten echter nog twee latere; de eene verzameld door Constantinus Cephàlas in de 10de eeuw; deze schijnt die vroegere verzamelingen gekend en uit dezelve geput te hebben: de andere is van Maximus Planúdes uit de 14de eeuw; een monnik te Constantinopel, die echter, door zijne smakelooze keuze uit de Anthològie van Cephalas, de letteren niet zeer veel aan zich verpligt heeft. De inhoud dezer bloemlezingen is door vertalingen in de hedendaagsche talen, vooral in het Hoogduitsch, vrij algemeen bekend; en de rijke dichterlijke geest, die in deze kleine stukjes heerscht, de fijnheid van gevoel, de vrolijke gang van sommigen, de reine, edele en waarlijk beschaafde toon verrukt ook thans nog menig lezer.

ANTHROPÒDAEMON. Een, bij de oude Grieken, vergood mensch, zoo als een held, enz. Het beteekent ook eenen boozen geest, die eene menschelijke gedaante heeft aangenomen.

ANTHROPOGNÒSIE. Menschkunde, de kennis van den geestelijken en natuurlijken mensch; zij verschilt van *Anthropològie*. *Zie dit.*

Anthropòlithen. Versteeningen van menschelijke ligchamen.

Anthropològie. Woordelijk: menschenleer; d. i. manier om, door beoefenen van den geestelijken en ligchamelijken mensch, tot de *Anthropognosie*, d. i. menschkunde, te geraken.

Anthropòmantie. Eene barbaarsche wijze van waarzeggen, om uit de ingewanden van menschen, die men slagtte, de toekomst te leeren kennen. De Romeinsche keizers hebben dezen gruwel dikwijls gepleegd, zoo als Heliogabàlus en anderen. Ook de oudste bewoners van Portugal hadden, zegt men, deze, de menschheid onteerende, gewoonte.

Anthropòmorphiten. Eene secte van Christenen in de laatste helft der 4de eeuw onzer jaartelling, wier stichter was Audìus of Audaéus, naar wien zij ook Audianen genoemd worden; zij stelden zich God in menschelijke gedaante voor, hetgeen hnn den naam van Anthropòmorphiten deed geven.

Anthropophaag. Woordelijk: mencheneter, kannibaal.

Antìca. Zoo noemden de wigchelaars, bij de Romeinen, de zuidelijke streek aan den hemel, (postica, de noordelijke); als zij de ruimte aan den hemel (templum), tot waarneming hunner voorteekenen, met de oogen bepaalden, en niet het beroemde *alio die* uitriepen, d. i. *op eenen andere dag*, (want de dag van heden is niet gunstig.)

Antìchrist. In de laatste eeuwen vóór Chr. knoopten de Joden aan hun denkbeeld van Messias de voorstelling van eenen Tegenmessias, die hun volk, vóór de aankomst van den waren, nog vele rampen berokkenen

zoude. De schriften van het Nieuwe Testament maken melding van den Antichrist, als van eenen of meer valsche profeten, die zich voor den waren Christus uitgeven en de wereld bedriegen zouden; slechts in de openbaring van Joannes, wordt hij als een magtig, tegen de Christenheid vijandig heerscher voorgesteld. De Christenen bleven, in de eerste eeuwen, bij het denkbeeld van zulk eenen geweldigen vijand der kerk, wiens verschijning de wederkomst van Christus tot het 1000 jarig rijk zou voorafgaan. Het geloof aan het 1000 jarig rijk, hetwelk dus, na de vervolgingen der kerk door den Antichrist, zou aanvangen, hield stand tot dat het jaar 1000 zonder vervulling der voorzeggingen, die op hetzelve betrekking hadden, aanving en verliep. Wel is waar gaf de openbaring van Joannes nog steeds aanleiding tot nieuwe berekeningen van de verschijning van den Antichrist; doch weldra droegen de verschillende secten, die zich tegen de magt der Roomsche kerk verzetten, dit denkbeeld over op den Paus; ja zelfs Luther erkende den Paus voor den waren Antichrist, terwijl daarentegen de Roomschgezinden aan Luther en andere hervormers dien titel gaven. Zoo leefde het denkbeeld van Antichrist, als vijand der ware kerk, voort; zelfs in onzen tijd hebben wij gezien, dat men Napoleon voor den Antichrist hield. Ook de afgescheidenen in de hervormde kerk meenen in het meer opgeklaarde denkbeeld omtrent bijbel en openbaring den Antichrist te zien. Onder de Joden bestaat nog sedert de verwoesting van Jerusalem door Titus de voorzegging van eenen strijd, in welke een Tegenmessias, met name Armillus, na eene harde verdrukking der Joden, door den waren Messias zou overwonnen worden.

Anticrăgus. Een berg op de westkust van klein Azië, tegenover den Cragus (*Monte di Gorante*).

Anticrìtiek. Tegenbeoordeeling, wederlegging eener beoordeeling.

Anticy̆ra. Eene stad op het vaste land van Griekenland; zij was vermaard wegens het nieskruid, dat daar groeide en geschikt was ter genezing van krankzinnigheid; van hier ontstond het spreekwoord: hij moet naar Anticyra reizen, d. i. hij is krankzinnig.

Antidaemònist. Iemand die het bestaan van den duivel loochent.

Antidòtum. Tegengift.

Antiek. Sedert de beschaving der nieuwe Europische volken zoo ver gevorderd was, dat deze eenen rustigen blik op de beschaving van den voortijd slaan konden, werd aan de gedenkteekenen van Grieksche en Romeinsche letterkunde en kunst, boven alle bekende overblijfselen van andere volken en tijden, bijna algemeen, de voorkeur gegeven; zij werden, als het meest beduidende en duurzaamste van vroegere eeuwen, antieke overblijfselen, d. i. overblijfselen der oudheid genoemd; de kennis derzelve, vooral wat de kunsten aangaat, werd *oudheidkunde* en de volken zelven *de ouden* geheeten. In eenen uitgestrekten zin noemt men antieken alle kunststukken, die ons van die volken zijn overgebleven, onder welke de kunsten eertijds bloeiden; doch in eenen meer bepaalden zin, de voornaamste overblijfsels van standbeelden, half verheven beeldwerk, munten, gesnedene steenen, schilderstukken en gebouwen, uit de schoonste tijden der Grieksche en Romeinsche kunst. Het tijdvak dezer antieken begint nog vóór Alexander den grooten en eindigt

nog vóór Constantijn. Onder dezelve verdienen eene bijzondere opmerking de standbeelden van Apollo, de Venus, naar den bezitter, de Venus *de Medicis* genoemd; Laocòön, voorts de zwaardvechter, naar den bezitter, den prins van Borgheze, *de Borghesche* genoemd enz., welke voor iederen schilder en beeldhouwer altijd voorwerpen van beoefening en bewondering zullen blijven; men vindt in dezelve de hoogste schoonheid der menschelijke gestalte, inzonderheid der koppen, benevens de gelukkigste vereeniging eener juiste en natuurlijke verbeelding met de verhevenheid en schoonheid derzelve.

Antigòné. De getrouwe dochter van Oèdìpus, die haren vader in het ongeluk vergezelde. (Zie Oedipus) De treurspeldichter Sophòcles heeft haren naam der onsterfelijkheid gewijd.

Antigònus. Een der veldheeren van Alexander den grooten. Toen, na den dood van Alexander, de veldheeren het bestuur over de veroverde landen onder elkander verdeelden, vielen Lydie, Phrygiè en Pamphylie, in Klein-Azië, aan hem ten deel. Nadat de zoon van Alexander door Cassander vermoord was, nam Antigonus den naam van koning aan; na vele twisten en oorlogen met de overige veldheeren van Alexander, sneuvelde hij eindelijk, in eenen veldslag bij Ipsus in Phrygie; 209 jaren vóór onze tijdrekening. Hij was toen reeds 84 jaren oud; zijn zoon Demetrius verloor het rijk, doch werd naderhand koning van Macedonie. — **Antigònus Gonàtas**, zoon van Demetrius en kleinzoon van den bovengenoemden Antigònus; hij volgde zijnen vader op in het rijk van Macedonie; doch werd door Pyrrhus, koning van Epirus (*Albanie*) verdreven; herkreeg echter, na den dood van

dezen, het rijk, hetwelk hij aan zijnen zoon Demetrius naliet. ANTIGÒNUS *Doosoon*, d. i. *die geven zal*; zoo genoemd, omdat hij veel beloofde, maar weinig gaf. Hij was voogd van Philippus, den zoon van Demetrius, den laatstgenoemden koning van Macedonië; doch de moeder zijns pupils trouwende, maakte hij zich meester van het rijk. Hij stierf na eene twaalfjarige regering en liet het rijk over aan zijnen pupil Philippus. ANTIGÒNUS, zoon van Aristobulus II, koning der Joden. Met behulp van den koning der Parthen, aan wien hij duizend talenten ($2\frac{1}{2}$ millioen guldens), benevens 500 vrouwen en eene legermagt beloofde, bemagtigde hij het rijk van Judaea en deed Hyrcánus (*zie dezen*) de ooren afsnijden, opdat hij niet naar het priesterambt zou kunnen staan. Doch hij werd door Heródes gevangen genomen en op last van den Romeinschen veldheer Antonius ter dood gebragt.

ANTILIBÀNUS. Een berg in Syrië, tegen over den Libanon; thans heet hij *Gebel al Chaik.*

ANTILÒCHUS. Een der dapperste strijders tegen Troje; hij was de zoon van den grijzen Nestor en stierf den heldendood, terwijl hij zijnen vader verdedigde. Een der paarden, voor den strijdwagen van dezen gespannen, was gewond, zoodat Nestor, bij het wijken der Grieken, niet spoedig genoeg het gewoel konde ontkomen; de Aethiopiër Memnon, bondgenoot der Trojanen, achterhaalde hem; doch de moedige zoon ijlde zijnen grijzen vader te hulp en stelde zich tegen den vreeslijken strijder; Nestor ontkwam, de edele zoon werd echter door Memnon verslagen. Volgens den dichter Ovidìus zou hij door Hector gedood zijn.

ANTINOÉTA. Jaarlijksche offeranden en vijfjarige spelen

ter eere van Antinoüs, door den keizer Hadriánus te Mantinéa ingesteld, waar Antinoüs als een God geëerd werd.

ANTINÒMIE. Strijdigheid der wetten. De wijsgeer Kant bedient zich van dit woord, om den tweestrijd aan te duiden, waarin de rede, wanneer zij zich zonder oordeel *critiek*, dat is, zonder op hare grenzen acht te geven, in een onderzoek van bovennatuurlijke voorwerpen inlaat, noodzakelijk met zich zelve geraken moet.

ANTINÒMISMUS. Tegenspraak tegen de wet. Zoo noemden Luther en Melanchton de geringachting der zedewet, vooral der Mozaische, welke geringachting J. Agricola zich veroorloofde, ten einde den invloed des Evangelies en der geloofsleer, tot verbetering der menschen, des te nadrukkelijker aanteprijzen.

ANTINÒÜS. Keizer Adrianns had eenen jongeling van dezen naam uit Bithynie medegebragt, welke door hem zeer bemind werd. Hij offerde zich voor den keizer of de keizer hem voor zich op; want men zegt, dat aan Adrianus den dood op een bepaalden tijd was voorzegd, zoo niet een zijner vrienden voor hem stierf. Adrianus voer toen juist op den Nijl en eenigen beweren, dat Antinoüs om zijnen heer te redden, zich in de rivier stortte; anderen zeggen, dat de keizer hem er instiet. Hoe dit ook zij, Adrianus bouwde ter eere van den jongeling tempels, liet hem als God vereeren, bragt hem offers, stelde voor hem feestelijke spelen in, en bouwde eene stad in Egypte, welke zijnen naam droeg; ja men gaf hem zelfs een orakel, en Adrianus, zegt men, vervaardigde daartoe de orakelspreuken. De vervallene, doch toen, voor eenen korten tijd, weder eenigzins herlevende kunst, heeft hem, om den keizer te vleijen, dikwijls tot voorwerp harer af-

beeldingen gemaakt; men heeft hem zelfs aan den hemel geplaatst, want het sterrenbeeld van Antinoüs is in het noordelijk halfrond; het staat onder den adelaar, heeft slechts sterren van de derde grootte en is door niets bijzonder opmerkelijk. Het staat aan den melkweg, omringd van den adelaar, dolfijn, veulen, steenbok, boogschutter en het later ontdekte Sobieskische schild, hetwelk, benevens den adelaar, het naast aan Antinoüs is. Het sterrenbeeld heeft negentien sterren, die met het bloote oog zigtbaar zijn, waarvan er drie van de derde, zes van de vierde, zes van de vijfde en vier van de zesde grootte zijn.

Antiòchía. Verscheidene steden der oudheid droegen dezen naam. De beroemdste derzelve, thans *Antakia* genoemd, was eertijds de zetel der Syrische koningen, de Seleuciden, eene der aanzienlijkste steden en kweekster der wetenschappen. — Een ander Antiòchiá lag in Groot-Phrygie in Klein-Azië, werd door de Romeinen tot eene volkplanting gemaakt en was beroemd door een' tempel van Luna.

Antiòchus. Naam van verscheidene Syrische koningen. De eerste, die onder dezen naam bekend werd, een Macedonier en veldheer van den koning Philippus, was de vader van den beroemden Seleucus (*zie dezen*). De zoon des laatsten Antiòchus Soter (*de redder*), voerde eenige, hoewel niet zeer gelukkige, oorlogen, en is nog bekend wegens de liefde tot zijne stiefmoeder Stratonícé: eene liefde, die hij, wel is waar, trachtte te bestrijden; doch die hem in eene doodelijke ziekte stortte; tot dat de koninglijke lijfarts Erasistràtus de oorzaak der ziekte vond en dezelve den vader ontdekte, welke daarop, uit

groote liefde tot zijnen eenigen zoon, hem in eene plegtige vergadering zijne jonge en schoone gemalin afstond. Een zijner nakomelingen was Antiòchus, de groote, die zijnen broeder Seleucus Ceraunus, als koning van Syrië, opvolgde, 224 vóór Chr. Hij tuchtigde Molo, stadhouder van Medië, sloeg Ptolemaeüs Philopàter, die geheel Syrië aan hem moest overlaten, en was niet minder gelukkig tegen de Parthen, tot dat hij eindelijk ook met de Romeinen in strijd geraakte. Dit is de beroemde oorlog, tot welke hij, in vereeniging met Hannibal, groote toerustingen maakte; hij volgde echter weinig den raad van Hannibal en zond slechts een leger en vloot naar Griekenland; welk leger niets uitregte en eerst bij Thermopỳlae, dan verscheidene malen ter zee geslagen werd. Hierdoor verloor Antiòchus zoo zeer den moed, dat hij den Romeinen niet eens den overtogt naar Azië betwistte, waar deze de overwinning behaalden bij Magnésia en Antiòchus tot eenen schandelijken vrede noodzaakten. Toen hij in het vervolg den tempelschat ontvoeren wilde uit den tempel van Jupiter Elymaeus, werd hij met al zijne lieden gedood. — Zijn 2de zoon Antiòchus Epiphànes (*de doorluchtige*), die in de geschiedenis der Maccabeërs voorkomt, als de ergste verdrukker der Joden, greep den Egyptischen koning Ptolemaeüs Philopàter aan en belegerde Alexandríe, dat hij echter, na eenigen tijd, zoo als ook geheel Egypte, verliet, daar de Romeinen de partij van Ptolemaeüs trokken. Op hem volgden nog verscheidene Syrische koningen met den naam van Antiòchus, onder verschillende bijnamen, tot dat eindelijk Antiòchus Asiàticus door Pompejus den groote verdreven en Syrië tot een Romeinsch wingewest gemaakt werd.

Antiòpé. Zie **Amphíon.**

Antipàros. Zie **Paros.**

Antipàter. Veldheer en vriend van Alexander van Macedonie; Alexander liet hem, toen hij naar Azië trok, als stadhouder over Macedonie achter. Hoezeer hij dezen post roemrijk bekleedde, daar hij den oproerigen stadhouder van Macedonie, Memnon, tot gehoorzaamheid dwong en de naar onafhankelijkheid strevende Spartanen, na eenen harden strijd, overwon; zoo gelukte het toch aan Olympias, de moeder van Alexander, met welke vrouw hij in oneenigheid leefde, hem bij haren zoon verdacht te maken. Alexander riep Antipàter tot zich naar Azië en benoemde Cratérus als stadhouder van Macedonië; doch Alexander stierf nog vóór dat deze verandering plaats had; Antipàter behield, bij de bekende verdeeling, Macedonie en Griekenland en werd tot voogd benoemd van het kind, waarvan Roxáné, Alexanders weduwe, zwanger was. Kort daarop had hij eenen strijd tegen het verbondene Griekenland door te staan; in den beginne was hij ongelukkig; maar toen Leonátus en Cratérus hem te hulp gekomen waren, onderwierpen zich de Grieken op nieuw. Op dezen oorlog volgde een andere met Perdiccas, die even gelukkig geëindigd werd. Antipàter stierf 317 vóór Chr. in eenen hoogen ouderdom, nadat hij aan Polysperchon de voogdijschap des jongen konings had toevertrouwd. De beschuldiging, dat Antipàter den koning Alexander zoude hebben laten vergiftigen, is ten eenenmale onbewezen.

Antipàthie. Afkeer, staat tegen over Sympathie, *overeenstemming.*

Antiphàtes. Koning der Laestrygoniërs en van de stad Telepỳlos. Ulysses leerde hem, tot zijnen schrik, kennen,

want, op zijne omzwerving, in eene ruime, rondom van rotsen ingeslotene haven, inloopende, zond hij twee mannen, benevens eenen heraut, uit, om het land te verkennen en herberging te verzoeken; deze troffen een schoon meisje aan, de dochter van Antiphàtes; terwijl zij juist bezig was uit eene bron water te putten. Zij voerde de vreemdelingen naar de woning haars vaders, waar de reusachtige vrouw van Antiphàtes hun tegentrad en hen met schrik vervulde; doch nog meer ontzetten zij, toen de koningin haren gemaal ontbood, die insgelijks van eene reusachtige gestalte, aanstonds den heraut levend verslond; de beide anderen ontvlugtten; doch de koning riep met vreeslijk geschreeuw zijne onderdanen op, en deze vielen zoo onstuimig op den armen Ulysses en zijne togtgenooten aan, dat vele van hen het leven lieten en van de twaalf schepen slechts ééne, dat van Ulysses zelven, overbleef. — Nog een paar andere mannen van dien naam komen bij de ouden voor.

Antiphèra. Een schoon meisje uit Aetolie, dienstmaagd van Ino, de gemalin van Athàmas (*zie dezen*). Koning Athàmas werd op haar verliefd, waardoor Ino krankzinnig werd en zich zelve doodde. Daaruit ontstond de gewoonte bij het feest van Leucothèa (het feest van Ino, als zeegodin), dat de priester met eene zweep op de trappen des tempels trad en uitriep: »geen knecht noch dienstmaagd trede binnen, geen Aetolier, noch Aetolerin."

Antiphìlus. Een beroemd schilder, die, onder andere voortreffelijke werken, ook eenen knaap schilderde, die, bij het vuur bukkende, hetzelve aanblies, terwijl dit vuur door het aanblazen langzamerhand vermeerde.

rende, het geheele vertrek eenigermate scheen te verlichten.

Antiphlogistisch. Zie Phlogiston.

Antìphon. Een Atheensch redenaar, die door Demosthènes van verraad werd beschuldigd, om dat hij aan Philippus van Macedonìe had beloofd, de schepen der Atheners te zullen in brand steken; waarom hij ook ter dood veroordeeld werd. — Een ander van dien naam was dichter, wien Dionysius de oudere, tiran van Sicilië, deed ombrengen, om dat hij, door den koning vervaardigde, treurspelen gelaakt had, of misschien meer, omdat hij hem door scherpe woorden verbitterd had; want op de vraag van Dionysius: welk soort van koper het best was; antwoordde hij: »dat koper, waaruit de stand»beelden van Harmodìus en Aristogìton gemaakt zijn." Deze hadden den Atheenschen tiran Hipparchus omgebragt.

Antiphònie. Tegenzang of beurtgezang. Met dezen naam bestempelt men, inzonderheid in de Roomsche Kerk, dat gedeelte van het gezang, hetwelk eerst door enkele zangers aangeheven en daarna, wanneer de daarop volgende psalm door twee koren beurtelings gezongen wordt, door het geheele koor wordt herhaald. Hierom noemt men het groote latijnsche gezangboek, waaruit de kanunniken en andere geestelijken zingen, *antiphonarìum* of *antìphonàle*.

Antìphus. Deze doodde, met behulp van zijnen broeder, den dichter Hesiòdus, wien zij valschelijk verdachten hunne zuster te hebben onteerd. Zij wierpen zijn lijk in zee; doch zijn, door middel van den hond des vermoorden dichters, als de daders ontdekt en gestraft.

Antìpoden. Tegenvoeters, wier voeten op den aardbol tegen de onzen staan.

Antipòlis. Eene oude stad van Gallië, door de Massiliensers (inwoners van *Marseille*) gesticht, thans heet zij *Antibes*.

Antiquarìus. Oudheidkenner, onderzoeker en beoefenaar van de gedenkteekenen der oudheid.

Antiquiteiten. Oudheden. Zie Àntiek.

Antispasmodìca. Middelen tegen de kramp.

Antistes. Bij de oude Grieken een beambte, die tot de godsdienst behoorde, een tempeldienaar, eigenlijk niet een priester noch opperpriester, maar een wereldlijke magt in geestelijke zaken. Van de oude Grieken werd deze titel op de voornaamste geestelijken der Christelijke Kerk overgedragen; zoo noemde men de oudste Bisschoppen, Abten, Prioren; en in het hervormde gedeelte van Zwitserland is dit nog het geval met den eersten beambte over kerkelijke zaken en het schoolwezen.

Antisthènes. Een Grieksch wijsgeer, die eerst de redekunde onderwees; doch, nadat hij Socràtes gehoord had, aan zijne leerlingen zeide: »gaat heen, zoekt u »eenen meester, ik heb er reeds eenen gevonden." Aanstonds verkocht en verdeelde hij wat hij had, en behield niets dan eenen mantel. Dagelijks ging hij eenen weg van 40 stadiën (ruim één uur gaans), om Socràtes te hooren. Hij was het hoofd der zoogenaamde Cynische secte en zeer streng in zijne levenswijze; hij stelde de deugd in het vrijwillig ontberen en de onafhankelijkheid van alle uitwendige dingen; verachtte den rijkdom, de waardigheden, ja zelfs de wetenschappen. Hij wilde geest en ligchaam tot de minste behoefte beperken en verscheen

openlijk als een bedelaar, eenen knapzak op den rug en eenen stok in de hand. Plato echter doorzag het ware doel van dit zonderling gedrag en zeide tot hem: ik zie uwe ijdelheid door de gaten van uwen mantel heenschijnen; naderhand kreeg hij den bekenden Diogènes tot leerling.

Antithèi. Woordelijk: degene, die zich tegen de Goden aankanten; booze geesten, welke niemand, volgens het geloof der Romeinen, konde aanroepen, zonder zich te verontreinigen, en welke daarom slechts door tovenaars, om schade te doen, werden aangeroepen.

Antithèsis. Tegenstelling, eene redekunstige figuur, door welke men een gezegde meer doet uitkomen, terwijl men het met een tegenovergesteld denkbeeld verbindt. Deze figuur vereischt scherpzinnigheid, maar doet dikwijls eene goede uitwerking, mits zij niet te veel gebezigd wordt.

Antitrinitarìers. Loochenaars der drieëenheid. Reeds in de vroegste tijden der Christelijke kerk vond men velen, die de leer der goddelijke drieëenheid niet aannamen; bovengemelde naam kwam echter eerst in de 16de eeuw in gebruik en werd aan Socinianen en anderen gegeven.

Antíum. Eene zeestad van Italië; zij was het vaderland van Nero; in dezelve bevond zich een tempel van de Godin Fortúna, en de stad zelve was aan Fortuna gewijd.

Antoménes. Laatste koning van Corinthe; na wiens dood jaarlijksche overheden werden gekozen.

Antonínus Pius. (Titus Aurelius Fulvius). Hij werd door den keizer Hadrianus als zoon aangenomen, 138 na

Chr., en nam zelf L. Verus en M. Annius Verus (Marcus Aurelius) als zonen aan. In hetzelfde jaar besteeg hij den Romeinschen wereldtroon, en onder hem genoot het rijk rust en geluk. Matig en eenvoudig in zijne levenswijze, hulpvaardig voor noodlijdenden, een vereerder van deugd en wijsheid, werd hij de vader zijns volks. Dikwijls herhaalde hij de woorden van Scipio: »ik wil liever het leven van éénen burger behouden, »als duizend vijanden verslaan." Zijne wijze spaarzaamheid stelde hem in staat de belastingen te verminderen. De vervolgingen der Christenen schafte hij, zoo veel mogelijk, af. Hij voerde weinige oorlogen; slechts in Brittannië breidde hij het Romeinsche gebied uit. De Raad gaf hem den naam van *Pius* (*de ouderlievende*), omdat hij het aandenken van Hadrianus, zijnen aangenomen vader, dankbaar vereerde door het bouwen van eenen tempel. De ongelukken door brand, overstrooming en aardbevingen, onder zijne regering voorgevallen, werden op de menschlievendste wijze door hem gelenigd. Hij stierf in het jaar 161 na Chr., in den ouderdom van 74 jaren, na eene 23 jarige regering. Zijn stoffelijk overblijfsel werd in het graf van Hadrianus bijgezet: de Raad wijdde zijner nagedachtenis eene zuil, die onder den naam van *Colonna Antonina* nog voorhanden is. Het gansche rijk treurde en volgende keizers namen zijnen naam, als eenen eernaam, aan. De geschiedenis geeft van hem de vereerende getuigenis: dat, onder alle heerschers, hij bijna de eenige is, die, zonder het bloed van burger of vijand te vergieten, geleefd heeft.

Antoninus (Annius Verus,) Philosophus, de wijsgeer, meest bekend onder den naam van Marcus Aurelius, be-

steeg, 40 jaren oud, na den dood van Antoninus Pius, zijnen aangenomen vader, den troon, in het jaar 161 na Chr. Vrijwillig deelde hij de regering met Lucius Verus (*zie het voorg. artikel*). Hij zag, door de dapperheid zijner veldheeren, zijn rijk in het oosten vergroot; doch had vele oorlogen te verduren tegen in opstand geraakte Europische volken, welke hij echter telkens overwon. In het jaar 178, toen hij tegen de Quaden, een oorlogzuchtig volk van Germanië (*Duitschland*), getrokken was en door de vijanden ingesloten, in grooten nood geraakte wegens gebrek aan water, verhief zich eensklaps een vreeslijke storm, een plasregen verfrischte zijn leger en de Quaden werden geslagen. Hij stierf op eenen zijner krijgstogten, zoo men zegt, te Vindobona (*Weenen*), in het 59ste jaar zijns ouderdoms, na eene regering van 19 jaren. Hij behoort tot de beste keizers, welke het Romeinsche rijk beheerscht hebben; ofschoon zijne wijsbegeerte en de natuurlijke grootmoedigheid van zijn karakter hem niet terughielden van het vervolgen der Christenen.

Antonínus Bassiánus Caracalla. Zie Caracalla.

Antoníus (Marcus). Hij werd geboren 68 jaar vóór Chr. en was aan de familie van Julius Caesar verwant. Uitspattingen kenmerkten zijne jeugd. In Griekenland bestudeerde hij de welsprekendheid en krijgskunde. In den krijgsdienst getreden, betoonde hij veel moed en bedrijvigheid; toegevend en vertrouwelijk jegens de soldaten, werd hij door deze zeer bemind. In den twist tusschen Caesar en Pompejus, ondersteunde hij de partij des eersten. Bij het uitbreken van den burgeroorlog werd hij door Caesar tot opperbevelhebber in Italië benoemd; in den slag bij Pharsalus, waarin Caesar Pompejus over-

won, voerde hij het bevel over den linkervleugel, en keerde als Magister equitum (bevelhebber der ruiterij en onderbevelhebber des Dictators) naar Rome terug, Door zijne buitensporigheden en geweldenarijen verloor hij de achting zoo zeer, dat Caesar, bij zijne terugkomst, hem koel behandelde. Om dezen tijd nam hij tot vrouw Fulvia, die weduwe was en hem eenen tijd lang geheel beheerschte. Naderhand herwon Antonius door vleijerij de gunst van Caesar, en werd zijn ambtgenoot in het Consulschap. Toenmaals wierp hij zich, bij een openlijk feest, aan de voeten van Caesar, en bood hem tweemaal den diadeem aan, welken deze echter, onder de toejuiching der menigte, van de hand wees. Kort daarna kwam Caesar ten val, en Antonius zoude hetzelfde lot ondergaan hebben, zoo niet Brutus, die hem voor de republiek hoopte te winnen, hem beschermd had. Antonius hield op Caesar eene lijkrede, waarbij hij deszelfs met bloed bevlekte kleed ten toon spreidde, en het volk tot woede en wraak ontvlamde. Caesar's moordenaars Brutus en Cassius, met hunne zaamgezworenen, moesten vlugten, en Antonius heerschte eenigen tijd met onbeperkte magt. Met Octavius (dezelfde als Octavianus, naderhand Augustus), die uit staatkunde de partij van den Raad aankleefde, oneenig geworden zijnde, en in schijn zich weder verzoend hebbende, trok hij naar de hem, als Stadhouder, toegewezene provincie van Gallia Cisalpina (*Lombard. Venet. Koningrijk*)) en belegerde aldaar Mutina (*Modéna*) hetwelk door Decimus Brutus dapper verdedigd werd. Ondertusschen hield Cicero zijne beroemde philippische redevoeringen tegen hem, (aldus genoemd in navolging van den Atheenschen redenaar

Demosthenes, die aan de zijne, tegen Philippus van Macedonië, dezen naam gaf). De Senaat verklaarde hem tot vijand, en de beide Consuls, Hirtius en Pansa, begeleid door Octavius, trokken tegen hem op. Antonius behaalde eerst eene overwinning op Pansa; doch bij de aankomst van Hirtius met zijne legermagt werd Antonius geslagen; de beide Consuls echter, waren gesneuveld, en alzoo stond Octavius aan het hoofd der krijgsmagt van de republiek. Antonius vlood naar Gallië tot Lepidus, die aldaar het bevel voerde, en verbond zich met hem; ook nog twee andere veldheeren met hunne legers, namelijk Plancus en Pollio, versterkten de partij van Antonius, zoodat hij, die nog onlangs als vlugteling Italië verliet, nu met 23 legioenen en 10,000 ruiters derwaarts terugkeerde. Thans wierp Octavius, die tot dus ver de rol gespeeld had van aanhanger van den Raad, het masker af, en trok tegen Antonius en Lepidus. Op een eilandje, niet ver van Bononia (*Bologna*) had tusschen hen eene bijeenkomst plaats, waarin zij de Romeinsche wereld onder elkander verdeelden. Hier ook werd besloten, dat het ieder van hen zou vrijstaan, zijne persoonlijke vijanden uit den weg te ruimen. Antonius liet daarop terstond Cicero ombrengen en deszelfs hoofd en de regterhand vastnagelen aan het spreekgestoelte, dat zoo dikwijls van de welsprekendheid des laatsten getuige was geweest. Duizende raadsheeren en ridders kwamen om door deze onderlinge bepaling der driemannen. Nu trokken zij tegen de moordenaars van Caesar, en bij Philippi in Macedonië behaalden zij over hen eene volkomene overwinning; de beide aanvoerders, Brutus en Cassius, bragten zich zelven om het leven. Daarop naar Athene en

vervolgens naar Cilicië, in Klein-Azië, trekkende, ontbood Antonius aldaar de schoone Koningin van Egypte Cleopàtra, om, wegens haar, den driemannen mishagend, gedrag, zich te verdedigen. Zij verscheen en wist hem voor altijd aan zich te boeijen. Antonius volgde haar naar Alexandrië, waar hij, in onafgebrokene vermaken en verstrooijingen, niet eerder aan ernstige zaken dacht, voordat de in Italië, tusschen zijne gemalin Fulvia en Octavius, uitgebrokene vijandelijkheden hem uit zijnen roes wekten. Er volgde een korte oorlog, die echter vóór de aankomst van Antonius in Italië beslist was. De dood van Fulvia maakte de verzoening tusschen de beide mannen gemakkelijker, terwijl het huwelijk van Antonius met Octavia, de zuster van Octavius, er het zegel scheen op te drukken. De beide Heeren des Romeinschen rijks gingen nu tot eene deeling over; Antonius bekwam het oosten, Octavius het westen; aan den zwakken Lepidus viel, in schijn, Africa ten deel. Door de bemiddeling van Octavia heerschte, zoo als men meende, eene volkomene goede verstandhouding tusschen de beide heerschers; doch, na zijne terugkeering naar Azië, gaf Antonius zich aan de schandelijkste levenswijze over, verkwistte provincien en geheele rijken aan Cleopàtra, en bedreef de openlijkste onregtvaardigheden. Octavius verzuimde niet, dit zijn gedrag te baat nemende, het misnoegen der Romeinen tegen hem op te wekken. De oorlog der beide mededingers werd onvermijdelijk, en beide begonnen zich tot denzelven toe te rusten. Antonius verzuimde, onder aanhoudende feesten, zijne gewigtige belangen, en scheidde openlijk van Octavia; deze maatregel moest algemeene verontwaardiging wekken, daar Octavia als eene edele

vrouw bekend, en de trotschheid van Cleopàtra alom gehaat was. Men verklaarde dus eindelijk den oorlog aan de Koningin van Egypte en ontzette Antonius van zijne waardigheden. Antonius verloor in den slag bij Actium de heerschappij der wereld, 31 vóór Chr. (zie ACTIUM). Hij keerde naar Egypte terug, en bij de verschijning van Octavius voor Alexandrië zich eerst dapper kwijtende, verloor Antonius eindelijk den moed, toen hij geheel van de zijnen werd verlaten; hij meende door Cleopàtra verraden te zijn, en begaf zich naar haar paleis, om zich aan haar te wreken; zij redde zich echter door de vlugt en misleidde hem door de valsche tijding van haren dood. Besloten hebbende even eens te sterven, stortte hij zich in zijn eigen zwaard. Plutarchus verhaalt, dat Antonius zijnen slaaf Eros beval hem te dooden; deze hield zich, alsof hij bereid was, te gehoorzamen, en verzocht hem het gezigt af te wenden; doch doorboorde zich zelven en zonk dood aan zijne voeten neder; geroerd door dit bewijs van verkleefdheid, stortte, volgens genoemden Schrijver, Antonius zich in hetzelfde zwaard. Vernemende, dat Cleopàtra nog leefde, liet hij zich tot haar brengen, om in hare armen te sterven. Zie het uiteinde der Koningin op het Art. CLEOPÀTRA.

ANTONOMÁSIE. Is die spraakwending, volgens welke men, in plaats van eigennamen, eene, den persoon duidelijk aanwijzende, eigenschap stelt, b. v. de zoon van Venus voor Amor, of eenen eigen naam in plaats van eene eigenschap, b. v. hij is een Cicèro, d. i. een groot redenaar.

ANÚBIS. Een Egyptische God, vereerd onder de gedaante van een beeld met een' hondenkop. Zijne ver-

eering is uit Egypte naar Griekenland en Italië overgebragt. Eenigen meenen, dat hij dezelfde was als Mercurius, anderen noemen hem den zoon van Osiris, anderen deszelfs broeder. De priesters van Anúbis hadden te Rome een verschrikkelijk einde, omdat zij eenen jongen Romeinschen ridder, met name Mundus, in zijne ongeoorloofde liefde jegens Paulina, eene aanzienlijke Romeinsche vrouw, die voor den God Anúbis grooten eerbied had, ondersteunden. Zij hadden haar namelijk wijs gemaakt, dat Anúbis omtrent haar zekere oogmerken had, waarop Paulina, die hierdoor gestreeld werd, des nachts in de armen van den vermeenden Anúbis snelde. Zij werd naderhand hare dwaling gewaar en deed, door haren gemaal, Keizer Tiberius daarvan onderrigten.

Anxur. Eene stad der Volscen, door de Romeinen ingenomen, 348 na de stichting der stad Rome, in de taal der Volscen werd zij aldus genoemd, bij de Grieken en Romeinen heette zij Tarracina of Terracina.

Anýtus. Een Atheensch redenaar, die te gelijk met Melitus en Lyco, den wijzen Socrates van ongodsdienstigheid beschuldigde en oorzaak was, dat hij den giftbeker moest drinken. Naderhand is hij zelf, met zijne makkers, ter dood gebragt.

Aonìdes. Bijnaam der Zanggodinnen, omdat zij voornamelijk in Aonie geëerd werden.

Aornus. Eene steile versterkte rots in Indië, door Hercùles te vergeefs belegerd; doch door Alexander den Groote veroverd.

Aorta. Groote slagader.

Aozos. De offerende tempeldienaar bij de Grieken.

Apanchomènè. Een bijnaam van Diana, waardoor eene

wreede daad der Arcadiërs vereeuwigd wordt. De naam beteekent *gewurgde*, dewijl een schaar van spelende kinderen, het standbeeld der Godin, eenen strik om den hals geworpen had. De lieden, in wier nabijheid dit geschiedde, wilden de beleedigde eer der Godin wreken en steenigden al deze kinderen. De Godin strafte deze barbaarschheid daardoor, dat zij geene barende vrouw meer hielp; want ook hiertoe werd zij aangeroepen onder den naam van Juno Lucina. In deze verlegenheid vroegen de Arcadiërs het orakel te Delphi om raad; en dit beval hen de kinderen, die zoo onschuldig vermoord waren, eervol te begraven.

Aparatórium. Het lijkhuis, in de nabijheid der begraafplaats, bij de oude Grieken; waar de lijken werden gezet tot voorbereiding van het lijkfeest.

Áparchae. Bij de Grieken en Romeinen maakten de offeranden de voornaamste inkomsten der priesters uit; slechts een gedeelte van het ten offer gebragte werd voor de Goden, op het altaar, verbrand, en dit heette Aparchae. Ook de eerstelingen in het algemeen, zoo als ook de, aan de offerdieren afgesnedene, haren van het voorhoofd; eindelijk later, in de tijden der eerste Christenen, de kransen, die aan de pas gehuwden werden opgezet, droegen denzelfden naam.

Apàté. Bij de Grieken de Godin des bedrogs. De nacht is hare moeder, de droomen zijn hare zusters.

Apathie. Gevoelloosheid; die toestand van den mensch, waarin hij voor geene hartstogten vatbaar of van dezelve los en vrij is. De Stoïcynen beweerden, dat de gevoelloosheid eene wezenlijke eigenschap van een' verstandig man uitmaakt.

Apätoriën. Een overoud volksfeest der Ioniërs, bij hetwelk de jongelingen en jonge meisjes in den rang van burgers en burgeressen werden opgenomen. De wetten hieromtrent waren zeer verschillend. Bij eenige volken van Griekenland geschiedde deze opneming op den derden dag na de geboorte; bij anderen was die tijd onbepaald. Als hoofd van dit feest werd dan eens Jupiter, dan eens Bacchus beschouwd; in latere tijden werd het met de Apaturiën (zie het volgende art.) vereenigd en verwisseld.

Apatúriën. Zoo heetten de drie dagen van het bedrogsfeest, hetwelk, bij alle Ionische volken, in de maand Puanepsion (een gedeelte van Oct. en Nov.) werd gevierd. Een oorlog tusschen de Boeotiërs en Atheners moest door een tweegevecht beslist worden; de Koning, die Xanthus heette, vocht met Melanthus, die voor den Atheenschen Koning in de plaats getreden was. De laatste zag achter zijne tegenpartij eenen man in geitenvel gekleed, en verweet hem, dat hij zich van vreemde hulp bediende; Xanthus zag om en werd in dit oogenblik door zijnen vijand gedood. Ter eere van Bacchus, welke men meende, dat in dit geitenvel verschenen was, werd een tempel gesticht en een feest ingesteld, dat door de Ioniërs, die van denzelfden stam waren als de Atheners, gevierd werd.

Apaulèteria. Tot de huwelijksgebruiken der Grieken behoorde de terugkeer der bruid in het huis haars vaders, op den dag Apaulia (zie volgende art.) Op dezen dag moesten geschenken, door den bruidegom aangeboden, en onder bovengemelden naam, door jonge meisjes feestelijk opgesierd, naar het huis der bruid gebragt worden; den optogt opende eene bevallige kanephorö (korfdraagster) en een in het wit gekleed jongeling.

Apaulia. In Griekenland waren verscheidene dagen, na het huwelijk van een jong paar, den Goden geheiligd, en gedurende dezelve leefden de gehuwden nog niet als echte lieden. Een dezer dagen, de tweede of derde, heette als boven; op denzelven keerde de bruid in het huis haars vaders terug, werwaarts de bruidegom haar geschenken (*apaulèterìa*) nazond.

Apeliótes. De oostewind. Zijn beeld was te zien te Athene aan den beroemden toren der winden; hij was daar gekleed met eenen ligten mantel, droeg bloemen en vruchten, had krullende haarlokken en een vriendelijk gelaat. Wij vormen ons van den oostewind niet zulk een vriendelijk denkbeeld, bij ons is hij koud. Over het algemeen schijnen verscheidene beteekenissen bij de ouden anders dan bij ons te moeten worden opgevat, zoo is de westewind (*zephyrus*), dien wij als een' tamelijk zoelen wind kennen, bij Homerus en bij de Grieken in Klein-Aizë, een snijdende, van het sneeuwgebergte van Thracie afwaaijende noordwestewind geweest.

Apelles. Een beroemd schilder der oudheid. Hij was in aanzien bij Alexander den Groote, wiens beeld hij herhaalde malen schilderde, terwijl de Koning door geenen anderen wilde afgeschilderd worden. Zoo groot was zijn talent, dat, toen bij zijnen dood een beeld van Venus onvoltooid gebleven was, niemand het waagde dit te voltooijen. Men verhaalt, dat hij, toen hij zich eens op het eiland Rhodus ophield, en de werkplaats van den schilder Protogènes bezocht; op eene kleine tafel eenen omtrek met het penseel geteekend had. Protogènes herkende, bij zijne terugkomst, de meesterhand van Apelles, ondernam het echter, denzelven door eenen nog

schooneren en naauwkeuriger geteekenden te overtreffen. Apelles keert weder, men toont hem de teekening van Protogènes, en hij doorsnijdt deze beide omtrekken door eenen derden nog fijneren, zoodat de Rhodische schilder zich voor overwonnen verklaarde. De tafel werd in het vervolg naar Rome gebragt en versierde het paleis der Caesars, tot dat een brand dezelve verwoestte. Volgens Plinius schilderde Apelles slechts met vier kleuren, die hij door een zelf uitgevonden vernis in overeenstemming bragt.

Apellìcon. Een Grieksch wijsgeer, schoon van een slecht gedrag. Door de Atheners met eene krijgsmagt naar het eiland *Délos* gezonden, veroorzaakte hij door zijne nalatigheid, dat de Romeinsche veldheer Oróbius, des nachts aan het eiland landende, den Atheners eene zware nederlaag toebragt. Zijne boekerij is, na zijnen dood, door Sylla naar Rome gebragt.

Apéné. De naam van eenen prachtigen wagen, waarop, bij de Grieken, de beelden der Goden, bij feestelijke gelegenheden, werden rondgevoerd. Later matigden de hoogste overheden zich eene dergelijke onderscheiding aan. Het wagenrennen in de Olympische spelen werd ook aldus genoemd.

Apennynen. Een gebergte, dat niet ver van Genua aanvangt en Italië in twee bijna gelijke deelen deelt. De vulkanen Vésuvius en Etna behooren, naar alle waarschijnlijkheid, tot de onderaardsche verlenging der Apennynen.

Aphélium. De verste afstand eener planeet van de zon.

Aphétor. Titel van den Opperpriester te Delphi, die het bestuur over het orakel had; van daar kwam de

naam van Aphetórische schatten voor onmetelijken rijkdom; dewijl de rijkdom des tempels te Delphi onnoemelijk was.

Aphorismen. Korte stellingen, waarin de hoofdinhoud eener wetenschap wordt voorgedragen. Van daar heet zulk eene wijze van voorstellen: *aphoristische* voorstelling.

Aphríces. Een Indisch Koning, verdediger van de rots Aornus tegen Alexander den Groote. Hij werd door de zijnen verraderlijk omgebragt en zijn hoofd aan Alexander gezonden.

Aphrodisìen. Een feest in Griekenland, aan Venus gewijd. Het was ingesteld door Cinyras, wiens nakomelingen, op het eiland Cyprus, alleen de priesterlijke waardigheid bekleedden. De opperpriester heette steeds Agétor.

Aphrodíté. Bijnaam van Venus, het beteekent woordelijk uit het schuim der zee geboren. Hieruit zou men kunnen afleiden, dat de dienst van Venus over zee tot de Grieken is gekomen; zoo als ook de benaming van Anadyómené schijnt aan te duiden. Zie deze.

Apìa. Oude naam van den Peloponnésus (*Morea*), naar eenen Koning Apis.

Apíanus of Apion. Een Schrijver, die onder de Keizers Tiberius en Caligùla leefde, hij schreef een boek tegen de Joden, hetwelk Josephus heeft wederlegd.

Apicìus. Drie lekkerbekken van dezen naam zijn er te Rome geweest; de eerste leefde onder de oude republiek, de tweede onder Augustus en Tiberius, de derde onder Trajánus. De tweede van hen is voornamelijk berucht geworden; hij schreef een boek over de prikkeling der maag. Nadat hij het grootste gedeelte van zijn ver-

mogen verkwist had, verhing hij zich zelf, uit vrees van honger te zullen sterven. Er was in zijnen tijd een soort van koek te Rome, die naar hem genoemd werd. Het boek over de kookkunst, hetwelk onder zijnen naam voorkomt, is niet van hem, maar van eenen Coelius, welke den bijnaam van Apicius gekregen had.

Apìon. Bijnaam van Ptolemaeus, eenen der afstammelingen des Egyptischen Konings Ptolemaeus Lagus. Er was ook een taalkundige van dien naam.

Apis. Een heilige stier, Godheid der oude Egyptenaren. Nadat Osiris en zijne dienst waren te niet gegaan, was Apis de hoogste God der Nijlbewoners, want in hem was, zoo als men zeide, Osiris overgegaan en bewoonde voortaan het ligchaam van het, naar hun denkbeeld, heiligste der dieren, den akkerbouwenden menschenvoedenden stier. De dierendienst was algemeen in Egypte verspreid; de vereering van Apis echter slechts te Memphis tot eenen zeer hoogen trap gestegen. Deze Apis of stier was zwart van kleur, met eene driehoekige witte vlek op het voorhoofd, in de regterzijde eene witte vlek in den vorm van eene halve maan, een klein zwart uitwas onder de tong en dubbelde haren in den staart. Bij zijn feest, dat zeven dagen duurde, werd hij in plegtigen optogt door de priesters rondgeleid. Hij mogt het 25ste levensjaar niet bereiken, als dat nabij was, smoorde men hem in eene bron; alsdan werd een andere stier gezocht, die dan ook altijd gevonden werd, daar de priesters hem reeds in voorraad hadden; men treurde dan om hem niet; doch als een stier vóór de 25 jaren eenen natuurlijken dood stierf, dan treurde het geheele land, tot dat de nieuwe Apis was gevonden. Hierin is

zigtbaar de verbinding der Egyptische fabelleer met sterrekunde en natuurkrachten; want deze vijf en twintig jaren beteekent het tijdsverloop, na hetwelk de ster Sirius weder op denzelfden dag verschijnt; ook de vereering der bevruchtende natuurkracht onder dit beeld blijkt onder anderen daaruit, dat in het eerst slechts vrouwen hem durfden naderen, en deze voor hem het geheimste onthulden, opdat zij door zijnen blik gezegend zouden worden.

Apitìus Galba. Een bekend potsenmaker ten tijde van Keizer Tiberius.

Apòbomìon. In oud Griekenland een offer, dat zonder altaar, op den vlakken grond geofferd werd.

Apocàlypse. In het algemeen: openbaring; in het bijzonder: openbaring van Johannes.

Apòcryph. Woordelijk: verborgen. Apocryphe boeken zijn ondergeschovene of onechte schriften, wier Schrijver zich zoekt te verbergen of niet bekend is. Met betrekking tot den Bijbel verstaat men onder dezelve zulke, aan welke geen goddelijke oorsprong toegekend wordt. Tegenover dezelve staan de kanonieke boeken des Bijbels, d. i. diegene, wier inhoud als geloofs- en levensregel beschouwd wordt, dewijl men aan dezelve eenen goddelijken oorsprong toeschrijft.

Apòdictisch. Onwederlegbaar. Zoo noemt men eene stelling, die zoo overtuigend bewezen is, dat zij niet kan wederlegd worden.

Apogéum. De verste afstand eener ster of planeet van de aarde.

Apollo. Zoon van Jupiter en Latóna. In de fabelleer verschijnt hij als een, in de behandeling van pijl

en boog bedreven God, als God der dichtkunst, muzijk, zang en voorzeggingskunst, als God der geneesheeren, herders en stedenstichters. In later tijd kreeg hij den bijnaam van Phoebus (*de glanzende*, *de lichtende*) en werd alzoo als Zonnegod vereerd. Het is waarschijnlijk, dat het ontstaan zijner eeredienst eenen historischen grond heeft. De oudste Grieken kwamen uit Azië en bragten hunne Goden van daar mede naar het land, dat zij zich tot woonplaats gekozen hadden. Uit Middel-Azië kwam hij, als herdersgod, in Klein-Asië, alwaar zijne vereering het meest was verbreid; dat dus de herdersvolken hem tot beschermer kozen, is ligt te begrijpen. De beste wapenen van een zwervend volk tegen roofdieren, zijn pijl en boog; deze gaf men den beschermer der kudden; van daar zijne eigenschap als boogschutter. Door hun bestendig verblijf in uitgestrekte vlakten kwamen deze herdersvolken tot het opmerken van de gesteldheid des weders, en leerden het, met eenige waarschijnlijkheid, vooraf gissen; van daar Apollo een profeet. De met de planten zijner vlakte bekende herder, beproefde derzelver kracht aan zieken; vandaar Apollo geneesheer. De met weinig tevredene menschen konden met geringe inspanning in hunne behoeften voorzien, hadden dus geene zorgen en hielden zich gaarne met de toonkunst bezig; het kon niet missen, of hun voornaamste God moest ook meester in deze kunst zijn. Hij, die voor de rust, het welzijn en geluk zijner vereerders zorgde, was ook oorzaak, dat om hunne woonplaatsen hechte, beschermende muren werden opgetrokken; en alzoo werd Apollo ook de stichter der steden. Al deze eigenschappen omgaven hem met zulk eene heerlijkheid en glans, dat het niet te verwon-

deren is, dat men hem weldra met den meest zigtbaren, glansrijksten hunner Goden, de zon, verwisselde of voor één met dezen hield. De dichterlijke zin der Grieken wist dezen goeden *daemon* tot het ideaal der schoonheid van ligchaam en geest te verheffen; bij hen werd hij tot God der Zanggodinnen, tot meester in alle kunsten, die het leven verfraaijen en vervrolijken. Bij hen ook stelden de beeldhouwers hem in die volkomene gestalte voor, welke wij nog in de gedenkstukken der oude kunst bewonderen. Onder de vele standbeelden der oudheid, die Apollo voorstellen, is het beroemdste, het, naar het pavilloen van het Belvedere in het Vatikaan te Rome zoogenaamde, standbeeld van Apollo van Belvedere, ook de Pythische Apollo geheeten, omdat men gelooft, dat de kunstenaar den God heeft voorgesteld als overwinnaar van den slang Python; volgens het oordeel van deskundigen is dit standbeeld het volmaaktste, wat ooit menschenhand heeft voortgebragt. Het werd op het einde der 15de eeuw in de bouwvallen van Antium gevonden. Wat verder tot de geschiedenis van Apollo behoort, vindt men bij de art. Admétus, Marsyas, Daphné, Musen, Python, Orakel, Aesculaap, Typhon, Diána, Niòbé, Paris.

Apollodórus. Een beroemd taalkundige te Athene. Van zijne werken is niets tot ons gekomen, als het werk, getiteld: *Bibliotheek.* Het bevat de geslachtslijst der Goden en oude helden. Ook was er een beroemd schilder van dezen naam te Athene.

Apollonìen. Een groot feest te Sicyon, in den Peloponnésus, ter eere van Apollo en Diána, welke eens door de inwoners uit dit land verdreven en naar Creta

(*Candia*) gevlugt waren. Zij straften hunne vijanden door eene verschrikkelijke pest; eindelijk zonden deze naar Creta zeven knapen en even zoo veel meisjes, om de godheden tot terugkeeren te bewegen, hetgeen ook gelukte, weshalve aan deze laatste een feest, en aan de overredingskunst (*Suada* of *Peitho*) een tempel gewijd werd.

Apollonìus. Een wijsgeer, uit Chalcis op het eiland Euboea (*Negropont*,) ontboden door den Keizer Antonínus Pius, om deszelfs aangenomen zoon Marcus Antonínus te onderwijzen. Te Rome komende, wilde hij niet naar het paleis des Keizers gaan, zeggende: dat het den leerling paste tot den meester te komen. De Keizer dit vernemende, zeide lagchende: »het was dan voor Apollonius gemakkelijker van Chalcis naar Rome te komen, dan van zijne woning te Rome naar mijn paleis zich te begeven." Het blijkt echter niet, dat de leerling tot hem ging. — Een andere Apollónius, van Perga in Pamphylie (Klein-Azië) geboortig, was een beroemd wiskundige; hij kan, benevens Euclídes, Archimédes en Diophantes, als grondlegger der wiskundige wetenschappen beschouwd worden. Apollónius van Rhodus was een dichter en opziener der Alexandrynsche boekerij onder Ptolemaeus Euergètes. Van zijne werken is niets overig, dan een middelmatig gedicht, ten onderwerp hebbende den togt der Argonauten (zie deze) en Argonautica getiteld. — Apollonius van Thyana in Cappadocië (in Klein-Azië). Hij leefde in den aanvang onzer Christelijke jaartelling en stond als wonderdoener en profeet bij zijne tijdgenooten te boek; tot de vele wonderen, die van hem worden verhaald, behoort ook, dat hij het ver-

moorden van den Keizer Domitianus, op het oogenblik, dat het geschiedde, zou geweten en verkondigd hebben. — Ook waren er twee beroemde beeldhouwers van dien naam.

Apologétiek. Men verstaat onder deze benaming: de wetenschappelijke uiteenzetting der gronden voor het goddelijk gezag des Christendoms, en onderscheidt dezelve naauwkeurig van de *polemiek*, welke slechts de verdediging van godsdienstige denkbeelden eener bepaalde partij of secte tegen eene andere ten doel heeft.

Apològie. Verdediging tegen eene beschuldiging of aanklagt; ook verdedigingsschrift.

Apolúsis. De Grieken waschten hunne pasgeborene kinderen en zalfden hen onder godsdienstige plegtigheden met olie; de Spartanen alleen verrigtten dit wasschen met wijn. De handeling van het wasschen heette als boven.

Aponimma. Het heilige water, waarmede zoo wel de misdadiger, als het lijk eens afgestorvenen gewasschen werd.

Apophthegma. Korte krachtige zinspreuk.

Aporetici. Zie Sceptici.

Aposiopésis. Het met nadruk afbreken eener zinsnede, waarbij men een deel der gedachten onderdrukt en aan den toehoorder of lezer overlaat, om het aan te vullen.

A Posterióri. Dus noemt men in de wijsbegeerte alle redeneringen en stellingen, die uit de ondervinding zijn afgeleid. Het beteekent: *van achteren*.

Apostroph. Een teeken in het schrijven (') om het uitlaten eener klinkletter aan te duiden.

Apostrophé. Eene figuur in de redekunst, waarbij zich de redenaar tot meerder nadruk, naar een ander

voorwerp wendt; een afwezend persoon als tegenwoordig, of eene levenlooze zaak als levend aanspreekt.

Apotheóse. Vergoding. Eene plegtigheid bij de Ouden, waarbij een mensch in den rang der Goden geplaatst werd.

Appéndix. Aanhangsel.

Appiánus van Alexandrië. Hij bekleedde eenen hoogen post onder de Keizers Trajanus, Hadrianus en Antoninus Pius, en schreef eene algemeene geschiedenis in het Grieksch, in 24 boeken, waarvan echter slechts vijf boeken zijn bewaard gebleven.

Appische weg. Een straatweg bij de Romeinen, door Appius Claudius aangelegd, in het jaar vóór Chr. 313. Hij was zoo hecht, dat nog heden overblijfselen van denzelven bestaan.

Appius claudius. Verscheidene aanzienlijke mannen van dien naam zijn er te Rome geweest. Een derzelven behoorde onder de Tienmannen, die te Rome benoemd werden, tot het ontwerpen van een wetboek, naderhand de wet der twaalf tafelen genoemd. Eene willekeurige handelwijze van Appius maakte aan hun gezag een einde. Zie virginia. — Een ander, de blinde bijgenaamd, is bekend wegens zijn ijveren, in den raad, tegen den vrede met den Epirischen koning Pyrrhus en was, zoo als men zegt, aanlegger van den Appischen weg.

Applicaten. Zijn regte lijnen, welke binnen eene kromme lijn met elkander paralel getrokken en door de as of eenen diameter in twee gelijke deelen gedeeld worden.

Applicatuur. Is, in de muzijk, de kunst, om, onder het spelen, de vingers juist en doelmatig te gebruiken, hetwelk een der eerste regels is, waaraan zich een leerling noodzakelijk moet gewennen.

APRIL. De tweede maand van het Romeinsche jaar. Sommigen leiden dezen naam af van het Latijnsche woord *aperire openen*; omdat in die maand de aarde, als het ware, zich opent, om ons met hare gaven te verrijken. Anderen zeggen, dat de naam afkomt van *Aphrodité*, de Grieksche naam van Venus; daar ook de maand April aan Venus was geheiligd.

A PRIÓRI. In tegenstelling van *a posterióri*, alle stellingen en redeneringen, die niet uit de ondervinding, maar uit algemeene en noodzakelijke beginselen der rede worden afgeleid. Het beteekent: *van voren.*

APSÍDEN. De twee punten eener planeetbaan, in welke zij zich op den versten of digtsten afstand, hetzij van de zon of van de aarde bevindt.

APULEJUS. Velen zijn er van dezen naam geweest, onder welke de beroemdste is Apulejus geboortig van Madaura in Africa. Hij leefde onder de Antonijnen en schreef vele werken, deels van wijsgeerigen inhoud, waarvan wij nog eenige bezitten; doch zijn beroemdste werk is zijn gouden ezel of de gedaanteverwisseling, een zeer geestig geschrift.

APULIA. Een landschap in Beneden-Italië; het was in drie deelen verdeeld Apulia Daunia, Apulia Peucetia en Messapia of Japygia. Het behoorde tot groot Griekenland, zoo noemde men Beneden-Italië, omdat vele Grieksche volkplantingen zich aldaar hadden nedergezet en de taal er ook Grieksch was. Thans maakt het een gedeelte van het koningrijk Napels uit, het ligt aan de golf van Venetië.

AQUAEDUCT. Waterleiding. De overblijfselen der Romeinsche waterleidingen behooren tot de merkwaardigste gedenkteekenen der Romeinsche bouwkunst.

AQUA MARIN. Ook wel *beryl* genaamd, is een doorschijnend edelgesteente, hetwelk door zijne groene kleur, die door meest alle schakeringen loopt, dezen naam gekregen heeft, die *zeewater* beteekent. Het is het weekste en ligtste onder alle edelgesteenten.

AQUARELL. Het schilderen met waterverw.

AQUARIUS. De waterman aan den hemel onder de sterrenbeelden van den dierenriem. Hij wordt knielend voorgesteld, eene urne omstootende, waaruit water vloeit; hij grenst ten oosten aan den steenbok, ten westen aan de visschen en telt 108 sterren.

AQUA TINTA. Graveren met behulp van inbijtingen door sterk water, men noemt het etsen.

AQUA TOFÀNA. Een gifdrank, waarvan eene Siciliaansche vrouw met name Tofana, naar men zegt, de uitvindster is; op het einde der 17e en in het begin der 18e eeuw baarde dezelve veel opzien; thans hoort men er niet veel meer van. De drank wordt beschreven als helder water zonder eenigen bijzonderen smaak, waarvan 5 a 6 droppen genoegzaam zijn om den dood te veroorzaken, welke na eene langzame uitteering onfeilbaar volgt. Rottenkruid schijnt het hoofdbestanddeel van dezen drank te zijn.

AQUILÉJA. Eene stad in Italië, aan de Adriatische zee. Onder de Romeinsche keizers was zij zeer bloeijend en strekte tot voormuur tegen de invallen der woeste volken. In het jaar 452 van onze jaartelling werd zij door den koning Attila verwoest.

AQUÌLO of BORÈAS. De noordewind. Te Athene werd hem een kleine tempel gesticht, omdat hij de vloot van den Persischen koning Xerxes had vernield.

Aquitánia. Een gedeelte van het oude Gallië. Het strekte zich uit westelijk langs den Atlantischen oceaan van de Loire tot aan de Pyreneën en had eene breedte van de westkust af tot ongeveer het tegenwoordige *Toulouse*.

Arabesken. Een soort van versiersels, grootendeels uit planten, struiken en bloemen zamengesteld, en op eenen grond, naar welgevallen gekozen, geschilderd, of in verheven werk gebragt; men versiert er de vakken van muren mede enz. Zij ontleenen haren naam van de Arabieren, die van dieren en menschen geene afbeeldsels mogten maken, en hierom alleen loof- en bloemwerk tot sieraad gebruikten. Zij worden ook Mooresken genoemd, omdat de Mooren er zich van bedienen; en Grottesken, omdat men ze, daar de oude Romeinen ze ook schenen te hebben, onder de bouwvallen en in de verwulfsels, die men grotten noemde, gevonden heeft.

Arábië. Een groot schiereiland van Azië, tusschen de Arabische en Persische zeeboezems; het werd oudtijds in drie deelen verdeeld: in rotsig of steenachtig, woest en gelukkig Arabië.

Arachné. Woordelijk eene spin. De fabel zegt, dat het een meisje uit Lydie was, zeer ervaren in het weven, zoodat zij Minérva zelve tot een wedstrijd durfde uitdagen. Minerva in toorn ontstoken, verbrak het anders schoone werk van Arachné, waarop deze zich verhing en door de Godin in eene spinnekop werd veranderd.

Arachnològie of araneològie. De kunst om uit de bewegingen en den arbeid der spinnen de verandering van weêr te voorspellen. Bij de ouden vindt men reeds sporen hiervan.

Araeométer. Een werktuig met behulp van hetwelk men vochten weegt.

Arar. Eene rivier van het oude Gallie; thans *Saone;* Caesar in Gallië oorlog voerende liet in éénen dag eene brug over dezelve slaan.

Arátus. Een Grieksch dichter, dien wij slechts uit zijn, ons nagelaten, gedicht: *phaenomena* d. i. natuurverschijnselen, kennen; in dit gedicht handelt hij over den hemel en de verschijnselen aan denzelven. Dit gedicht stond in zulk een aanzien bij de ouden, dat zelfs Cicero en andere beroemde mannen de moeite namen, het in hunne taal over te brengen.

Arbáces. Een Mediër, die na den dood van Sardanapálus, den laatsten koning der Assyriërs, het Medische rijk stichtte. Hij regeerde vijftig jaren en verwierf zich grooten roem door zijne krijgsbedrijven.

Arbéla. Thans *Arbil;* eene kleine stad in het oosten van Assyrië, beroemd door den beslissenden veldslag, dien Alexander aan Daríus koning der Persen leverde.

Arbìter. Scheidsman, bemiddelaar.

Arcáde. Zoo noemt men in de bouwkunst eene rei van bogen, waarvan elk afzonderlijk zich steeds tusschen twee pilaren bevindt.

Arcadìa. Een landschap in het midden van den Peloponnésus; het land was zeer geschikt voor veehoederij.

Arcadìus. Oudste zoon van den keizer Theodósius; hij volgde zijnen vader op in het jaar 395 onzer jaartelling, toen deze het Romeinsch gebied in oostelijk en westelijk rijk verdeeld had. Hij zelf verkreeg het oostelijk gedeelte en vestigde zijnen zetel te Constantinopel; terwijl zijn broeder Honórius, als keizer van het westen,

zijn verblijf te Rome hield. In zijnen tijd deed Alàrik, koning der Gothen eenen inval in het westersche rijk en plunderde Rome.

Arcánum. Een geheim; in het bijzonder een geheim geneesmiddel.

Arcesiláus. Een wijsgeer uit Pitané in Aeólie geboortig. Hij leefde 316 vóór Chr. Zijne stellingen grensden aan het Scepticismus; ook hij beweerde dat men niets wist, zelfs dat niet, dat men niets wist, en verklaarde de waarnemingen, door middel der zintuigen, voor valsch en bedrieglijk. Hij had zich, na het verlaten van zijn vaderland, te Athene nedergezet.

Archaeològie. Oudheidkunde in het algemeen, als leerende den toestand der staatsgesteldheid bij de oude volken; in het bijzonder, de wetenschappen van de kunststukken en gedenkteekenen der Oudheid.

Archaïsmus. Het bezigen van oude, in onbruik geraakte woorden.

Archetìmus. De eerste schrijver eener geschiedenis der wijsbegeerte, die echter niet is bewaard gebleven. Hij leefde ten tijde der zeven wijzen van Griekenland.

Archetýpe, Het eerste voorbeeld of model; het oorspronkelijk van een schilderij, een geschrift, enz.

Archìas. Een overheidspersoon te Thebe, (in Boeotie) door den invloed der Lacedaemoniërs aangesteld; doch door Pelopidas en andere ballingen gedood, hetwelk hij had kunnen ontgaan, zoo hij niet den brief, waarin men hem waarschuwde, en dien hij op een vrolijk gastmaal ontving, onder zijn kussen had gelegd, met de woorden: »Ernstige zaken stel ik uit tot morgen." Zie Pelopidas. — Een andere Archias is bekend door eene redevoering

van Cicero, waarin deze laatste hem, zijnen voormaligen leermeester verdedigt, tegen de beschuldiging, dat hij zich valschelijk voor Romeinsch burger uitgaf.

Archiáter. De opperste in een Geneeskundig Collegie, die tevens in dat vak het toevoorzigt heeft over eene geheele Stad of Provincie; ook een lijfarts van eenen Koning of Vorst.

Archidamía. Eene der beroemdste heldinnen der oudheid. Zij was eene dochter van Cleonymus, Koning van Sparta, en verzette zich, met het zwaard in de hand, tegen den raad en de door denzelven gemaakte bepaling, om alle vrouwen, vóór de aannadering van den koning Pyrrhus, die met een vijandelijk leger op Sparta aantrok, naar Creta, (*Candia*) te zenden. Zij zwoer voor zich en alle Spartaansche vrouwen, de vrijheid des vaderlands niet te willen overleven; maar wel tot dat hare krachten zich begaven, dezelve te verdedigen of met haar onder te gaan. De zegepralende Spartanen, vereerden haar als eene Godin.

Archigallus. Titel des opperpriesters van Cybèlé.

Archilòchus. Een dichter van het eiland Paros. Hij was de eerste die de Jambische versmaat uitvond, en wiens schimpdichten zoo scherp waren, dat hij door dezelve eenen zekeren Lycambes, die aan hem zijne dochter verloofd, doch naderhand aan eenen anderen ten huwelijk gegeven had, zoo zeer tot wanhoop bragt, dat deze zich zelf verhing. Hij leefde ten tijde van Romulus. Zijne boeken werden in Lacedaemon verboden, wegens hunnen oneerbiedigen en zedebedervenden inhoud, en de schrijver zelf, werd uit dien staat gebannen.

Archimédes. Een der beroemdste wiskundigen der

oudheid. Aan zijn vernuft heeft men vele ontdekkingen te danken, die in later tijd den voortgang der wetenschap zeer bevorderd hebben. Hij leefde te Syracuse op Sicilië en wordt gezegd, bij eene belegering dier stad, de Romeinsche vloot door middel van brandspiegels te hebben in brand gestoken. De Romeinsche veldheer Marcellus had, bij de bestorming der stad, last gegeven, Archimédes te sparen; doch een Romeinsch soldaat, die hem niet kende, doodde hem, terwijl Archimédes in meetkunstige figuren zoodanig verdiept was, dat hij van de geheele bestorming niets vernomen had. Men zegt, dat hij den soldaat toevoegde: »Stoor mij toch niet in mijne cirkels." Op zijn graf was, volgens eene door hem geuitte begeerte, een cylinder, met eene spheer er in, geplaatst; en hieraan herkende Cicero, toen hij Quaestor op Sicilië was, het graf van Archimédes, dat niemand meer wist aan te wijzen.

Archipelagus. Archipel, een eilanden groep. In Europa wordt er voornamelijk de Egeïsche zee onder verstaan.

Architraaf. De laagste balk, die onmiddelijk op het kapiteel volgt.

Archíven. Eene verzameling van schriftelijke oorkonden, welke de regten, voorregten, aanspraken, betrekkingen, enz. eener familie, gemeente, stad of rijk, enz. bevatten. Degene die er het opzigt over heeft, wordt *Archivarius* genoemd.

Archonten. Hoogste overheid te Athene, ingesteld na den dood des laatsten Konings Codrus. Eerst werd er slechts één en wel voor zijn leven gekozen; welke tijd daarna in dien van tien jaren werd veranderd, en eindelijk zijn er, in plaats van éénen, negen aangesteld, die alle jaren aftraden.

Archýtas van Tarente. Een aanhanger van de leer van Pythagoras. Hij was voornamelijk als wiskundige beroemd. Men schrijft aan hem de oplossing van vele wiskunstige vraagstukken toe. Ook, zegt men, heeft hij eene automaat (eene vliegende duif), vervaardigd. De dichter Horatius maakt melding van hem in eene zijner lierdichten, als of hij op de Apulische kust verdronken was.

Ardèa. Eene stad van Latium, in de nabijheid van Rome. Tarquinius Superbus belegerde dezelve, toen hij van het koningschap te Rome ontzet en met de zijnen uit de stad gebannen werd.

Ardùenna. Oude naam van het boschrijk gebergte *de Ardennen*.

Arèa. Iedere opene plaats in het algemeen; in het bijzonder de voorplaats eens tempels of ander openbaar gebouw.

Arelátum of Arelàté. Oude naam der Fransche stad *Arles* in *Provence*.

Aremorìca. Eene landstreek van Gallië, naderhand Aquitanie genoemd. Zie dit.

Aréna. Was in het Amphitheâter de opene ruimte, de kampplaats.

Arenácum. Oude naam, zoo als men zegt, van het hedendaagsche *Arnhem*.

Areopàgus. Heuvel van Mars. Dit was de plaats, waar de leden van de beroemde Grieksche regtbank te zamen kwamen, die daarvan haren naam ontleende. Het was het heiligste geregtshof van Griekenland, ja zelfs de beroemde Grieksche redenaar Demosthènes verzekert, dat het nooit een vonnis heeft uitgesproken, waarmede niet

beide partijen te vrede waren. De misdaden, welke voor dit geregt behoorden, waren: opzettelijke moord, roof, brandstichting, zedeloosheid, het invoeren van nieuwigheden in den staat of de Godsdienst; tevens was aan hetzelve de zorg voor de wezen opgedragen. De Areopàgus hield zijne vergaderingen onder den blooten hemel en des nachts. Tot op Pèricles behield deze regtbank zijne geheele zuiverheid; door dezen echter, die ook zonder Archont geweest te zijn, (want dit was eerst een vereischte) zich tot lid van den Areopàgus liet aannemen, werd het voor het eerst geschonden; het was echter nog lang in aanzien; tot dat ook dit aanzien langzamerhand met het verval van Athene verloren ging. De regters heetten *Areopagiten.*

Ares. Grieksche naam van den God *Mars.*

Arètaeus Cappadox. Een bekwaam geneesheer, die waarschijnlijk ten tijde van Nero leefde; hij beoefende vooral de praktijk der geneeskunde en heeft daarover eenige werken nagelaten, die onder de beste der oudheid behooren gerangschikt te worden.

Arétas. Een Arabisch Koning, die zijne dochter aan Heródes Antìpas had uitgehuwelijkt; doch toen zij door dezen was verstooten, hem den oorlog aandeed. Arétas zoude echter waarschijnlijk hebben moeten bukken, zoo niet de dood des Keizers Tiberius de Romeinen verhinderd had aan Heródes hulp te zenden; bij welke gelegenheid Arétas zijne magt schijnt uitgebreid en zelfs Damascus veroverd te hebben; ten minste in het N. T. komt hij als Koning van Damascus voor.

Aretològie. De leer der deugden of de zedenleer.

Arféria. Het water, hetwelk men te Rome, bij

lijkplegtigheden, voor de onderaardsche Goden plengde. Denzelfden naam droeg ook een, voor deze offeranden bestemd, wijnvat.

Arganthónius. Een Koning der Tartessiërs, een volk in Spanje. Plinius verhaalt van hem, dat hij 120 jaren leefde; doch de dichter Silius Italicus zegt van 300 jaren; hetgeen waarschijnlijk wat dichterlijk is.

Argentínus. De God der zilvermunt, een zoon van Aesculanus, (volgens zijnen naam de God van de koperen munt); misschien omdat het kopergeld eerder in gebruik was dan de zilvermunt.

Argilétum. Eene plaats te Rome, op den Palantynschen berg, waar de winkels waren van handwerkslieden.

Argíven. Inwoners van Argos; bij de dichters veelal voor Grieken, in het algemeen gebruikt.

Argólis. Het landschap waarin Argos lag, in het oosten van den Poloponnésus.

Argònauten. Schippers van het schip Argo. De togt dezer Argonauten, behoort tot de vroegste heldenbedrijven der Grieken, en strekte in de gevolgen, even als de Trojaansche en Thebaansche oorlog, niet alleen om hen hunne eigene krachten te leeren kennen, maar ook om hen met nuttige kundigheden te verrijken. Het was de eerste wezenlijke zeetogt der Grieken. Zie verder Jason.

Argos. Thans (Argo). Eene oude en beroemde stad in het landschap Argòlis, in den Peloponnésus. Zij was de zetel der regering; ten tijde van den Trojaanschen oorlog, maakte zij met de stad Mycéne één rijk uit, hetwelk beheerscht werd door Agàmennon. Zie dezen.

Argùment. Bewijsrede; ook het onderwerp of de stof van eene redevoering, of eenig ander geschrift.

Argus. Bewaker van de door Jupiter beminde Io, die uit ijverzucht door Juno, in eene koe was veranderd. (Zie Io.) Hij was over zijn geheele ligchaam met oogen overdekt, van welke altijd de helft waakte, terwijl de andere helft sliep; hij werd op last van Jupiter, die medelijden had met Io, gedood. Mercurius wist hem de wakende oogen, door een zacht spelen op de fluit, insgelijks te doen sluiten, en doodde hem toen gemakkelijk; waardoor hij den naam van Argéphontes, *Argusdooder*, kreeg. De oogen van Argus, plaatste Juno in den staart van den aan haar geheiligden paauw, waarin ze ook nu nog prijken.

Ariadné. Eene van de beroemdste schoonheden der oudheid, dochter van Minos, koning van Creta, (*Candia.*) zij was Theseus behulpzaam om weder uit het labyrinth (doolhof) te geraken, door middel van eenen draad, dien zij hem gaf. Uit liefde besloot zij den jongeling heimelijk naar zijn vaderland te volgen; doch de ondankbare liet haar op het eiland Naxos achter, wegzeilende, terwijl zij nog sliep; hij was namelijk voor het oordeel zijner medeburgers beducht, dewijl het te Athene schandelijk was, eene vreemde vrouw, als echtgenoot naar huis te brengen. De God Bacchus vond haar aldaar, en verrukt over hare schoonheid, nam hij haar mede op zijnen togt naar Indië; zij bleef tot haren dood zijne getrouwe gezellin, en de schoone kroon die hij haar schonk, werd na haren dood, onder de sterren opgenomen.

Ariánen. Aanhangers van den Alexandrynschen Priester Anùs; die omsteeks het jaar 318 van onze jaartelling, beweerde, dat Christus niet God was van natuur, maar door den wil des vaders en alzoo door aanneming. Deze secte breidde zich bij zijn ontstaan zeer uit, zelfs onder de hoo-

gere klassen der Maatschappij, en hoewel zij ook in zich zelve verdeeld was, hield zij toch stand tot de achtste eeuw.

Ariděus. Onechte zoon van den Macedonischen Koning Philippus. Na den dood van Alexander den groote, werd hij tot koning verkozen, tot dat Roxáné de wettige gemalin van Alexander, die bij den dood van dezen, zwanger was, eenen wettigen erfgenaam zou ter wereld brengen. In het zevende jaar zijner regering, is hij met Eurydicé, zijne gemalin, door toedoen van Alexanders moeder Olympìas, omgebragt.

Arimìnum. Thans (*Rimini*). Eene stad in Italië, aan de golf van Venetië. Door het innemen van deze stad, bedreef Caesar de eerste vijandelijke daad in den burgeroorlog tegen Pompejus.

Ariobarzànes. Koning van Cappadócië, in klein Asië; hij werd door Mithridátes den groote, verdreven; doch weder hersteld door de Romeinen, door welke hij ook eerst was aangesteld; in den slag van Pharsália, tusschen Pompejus en Caesar, begunstigde hij de partij des eersten. Na diens val redde hem de welsprekendheid van Cicero.

Aríon. Een zanger en lierdichter van Methymaé op het eiland Lesbos. Hij had door zijne zeldzame gaven, op verre reizen, groote rijkdommen verworven. Hij leefde eenen tijdlang bij den Koning Periander te Corinthe, en voer vandaar naar Italië. Naar zijn vaderland willende terugkeeren, om in rust zijnen rijkdom te genieten, begaf hij zich op een schip, dat naar Corinthe zeilde. Op zee sloegen de schepelingen een begeerig oog op zijne schatten en besloten hem om te brengen. Aríon ziende, dat hij door hen te smeeken zijn leven niet redden kon,

verzocht slechts nog, dat zij hem zouden toestaan, voor het laatst een lied te zingen. Dit werd hem toegestaan en hij trad op de voorsteven van het schip, bespeelde zijne lier en zong zoo schoon, dat hij de dolphijnen lokte, die rondom het schip zwommen. Na het eindigen van het lied sprong hij in zee, en een dolfijn nam hem op zijnen breeden rug en bragt hem behouden aan het voorgebergte Taenàrus (*Kaap Matapan*). Toen het schip te Corinthe aankwam, vroeg koning Periander de schepelingen, of zij hem ook eenig narigt konden geven van Aríon; zij antwoordden: dat hij zich in Italië bevond en bij hun vertrek eene goede gezondheid genoot. Nu trad, op een gegeven teeken Aríon te voorschijn, en alzoo verrast, bekenden zij hun misdrijf en werden op last van Periander ter dood gebragt. De geschiedschrijver Herodòtus, die dit verhaalt, voegt er bij, dat er, in zijnen tijd, op gemeld voorgebergte nog een koperen standbeeld van Aríon was, verbeeldende eenen man, die op eenen dolfijn zit.

Ariòvistus. Een magtig Germaansch koning, die zich vriend des Romeinschen volks noemde. Aan Caesar, in Gallië, weerstand biedende, verloor hij, in eenen slag, 80,000 der zijnen.

Aristarché. De eerste priesteres van Diána te Massílie (*Marseille*). Zij was door deze Godin gelast Ephèsus hare woonplaats te verlaten en den dienst der Godin te verbreiden; daarom scheepte zij zich in naar Massílie, en stichtte aldaar eene volksplanting.

Aristídes. De regtvaardige genoemd; was een tijdgenoot van Themistòcles, door wiens toedoen hij uit zijne vaderstad Athene werd gebannen, omdat hij dezen in

den weg stond. Hij nam deel aan de gevechten in den Persischen oorlog; doch is minder door den roem zijner krijgsverrigtingen, dan door zijne regtvaardigheid bekend. Men verhaalt, dat, Themistòcles eens in de volksvergadering verklaarde, een plan te hebben ontworpen, zeer nuttig voor den staat, en verzocht, dat het volk hem een vertrouwd man zou toevoegen, aan wien hij dit openbaren kon; hierop werd Arístides benoemd, om dit plan aantehooren. Het gehoord hebbende, verscheen hij weder in de vergadering en zeide, dat het wel nuttig, maar niet billijk was; waarna het volk het plan, zonder het gehoord te hebben, verwierp. Zoo groot was de invloed van Arístides. Eene andere anecdote, die niet minder het karakter van Arístides doet kennen, vinde hier nog eene plaats. In de volksvergadering verschenen zijnde en ziende, dat het er op toegelegd werd, om hem te verbannen, verliet hij de vergadering; doch in het heengaan werd hij door iemand uit het volk, die hem niet kende en scheen niet te kunnen schrijven, verzocht, het scherfje van gebakken steen of stembordje (*ostrakon*) voor hem te willen invullen en er Arístides op te zetten, om dien te doen verbannen; »wat heeft u die man dan toch gedaan," vroeg Arístides. »Niets," was het antwoord; »maar het hindert mij, dat ik hem overal den regtvaardige hoor noemen." Arístides nam het stembordje en schreef zijnen eigenen naam op ter verbanning.

Aristíppus. Een wijsgeer, geboortig van Cyréne, in het noorden van Africa. Hij was de stichter eener wijsgeerige secte, die naar hem de Cyreneische heet. Hij was een leerling van Socrates; doch in de zedeleer wijkt hij ver van zijnen leermeester af. Zijne stelling was: alle

gewaarwordingen des menschen laten zich onder twee zaken brengen, genoegen en smart; alle levende wezens zoeken het eerste en vermijden het laatste; het geluk is niets anders dan een voortdurend genoegen, en daar toch ieder mensch naar geluk streeft, zoo moet men zich aan niets onttrekken, dat genoegen geven kan; de rede echter moet ons steeds in onze genoegens leiden, enz.

Aristobúlus. Naam van verscheidene koningen en opperpriesters bij de Joden.

Aristòcràtie. Woordelijk: regering der besten; doch gewoonlijk verstaat men hierdoor de regering der voornaamsten in den staat.

Aristo-démocràtie. Eene gemengde volksregering, waaraan zoo wel het volk, als de voornaamsten in den staat, deel heeft.

Aristogíton en Harmódius. Een broederpaar, dat de Atheners van de dwingelandij der zonen van Pisistratus bevrijdde. Zij hadden besloten Hippìas en Hipparchus beide te dooden, en kozen daartoe de gelegenheid van een feest van Minerva; Hipparchus echter werd alleen gedood; terwijl Hippìas ontkwam en naar Perzië vlugtte, alwaar hij mede de oorzaak werd van den oorlog van koning Daríus tegen Griekenland.

Aristómènes. Een dapper aanvoerder der Messeniërs, in den oorlog tegen Lacedaemon; hij bezweek in de verdediging van zijn vaderland, even als dat vaderland zelf.

Aristophànes. Een Grieksch blijspeldichter, tijdgenoot van Socràtes; wien hij, zoo als ook den treurspeldichter Euripides openlijk ín zijne blijspelen ten toon stelt. Het was aan het oude treurspeel geoorloofd nog levende personen en hunne verrigtingen ten tooneele te

voeren en hen bij hunne namen te noemen; het middelste, zoogenaamde blijspel bezigde verdichte namen bij ware gebeurtenissen van den dag en het nieuwere verdichtte personen en zaken. Men verdeelt namelijk het blijspel der ouden in het oude, middelste en nieuwere blijspel. De blijspelen van Aristophànes behoorden tot de eerste soort; hoewel zijn blijspel Plutus tot de tweede soort schijnt te naderen. Niettegenstaande hij niet altijd even kiesch is in zijne uitdrukkingen, worden zijne stukken echter door alle deskundigen voor meesterstukken gehouden, wegens zijnen bevalligen en zuiveren stijl en echte geestigheid.

Aristotèles. Een beroemd Grieksch wijsgeer, die ongeveer 370 jaar vóór Chr. leefde; hij was een leerling van den grooten Plato, van wien hij echter, in de beoefening der wijsbegeerte, aanmerkelijk schijnt te verschillen. Hij heeft veel geschreven, vooral over natuurkunde en natuurlijke geschiedenis, waarvan een groot gedeelte tot ons is gekomen. Hij was de leermeester van Alexander den groote (zie alexander) en stond teregt bij zijne tijdgenooten in hooge achting. Ook latere tijden beschouwden zijne wijsbegeerte als de eenige ware, terwijl zij nog in onzen tijd vele voorstanders vindt.

Armínius (*Herman*). Een Cherusker. De bekende handhaver der Germaansche vrijheid tegen de Romeinen. Hij versl o den Romeinschen veldheer Quintilius Varus met zijne keurbenden, die, met de bondgenooten, wel 30,000 à 40,000 sterk waren; weinigen ontkwamen en Varus, die dezen smaad niet wilde overleven, stortte zich in zijn eigen zwaard; over de plaats waar de slag is voorgevallen, is men het niet eens; waarschijnlijk was

het in het hedendaagsche vorstendom *Lippe Detmold*. De veldheer Germanicus kwam zes jaren daarna, met eene legermagt, op die zelfde plaats en ijsde op het gezigt van het verbleekt gebeente zoo veler zijner landgenooten. Hij liet dit gebeente begraven. Arminius, de moedige jonge man, die twaalf jaren lang zijne Cherusken tot de overwinning had geleid, werd het slagtoffer van het verraad zijner eigene verwanten; in het 37ste jaar zijns levens werd hij vermoord.

Armorìca. Naderhand door de Romeinen *Gallia Lugdunensis* of *Celtica* genoemd, in het westen van Frankrijk, ongeveer het hedendaagsch *Bretagne*.

Arnus. De tegenwoordige rivier *de Arno*, in *Toscáne*.

Aromàtiek. Specerijachtig; hetgeen de geur van specerijen heeft.

Aroura. Eene Grieksche maat van 50 voet lengte; de Egyptische *aroura* was een vierkant van honderd voet.

Arpínum. Een stadje van Latium (landschap waarin Rome ligt). Het was de geboorteplaats van Cicero en Cajus Marius, den overwinnaar der *Cimbren* en *Teutonen*.

Arrhìdaeüs. Een zoon des Macedonischen konings Philippus, verwekt bij de danseres Philina, dus een halfbroeder van Alexander den groote, wien hij ook eerst in de regering opvolgde; doch Olympias, Alexanders moeder, deed hem ombrengen.

Arrìa. Gemalin van Caecina Paetus, eenen raadsheer te Rome. Haar gemaal was, als deelgenoot van eene zamenzwering tegen den keizer Claudius, ter dood veroordeeld. Geene hoop op vergiffenis hebbende, doorstak zij zich met eenen dolk, en overreikte dien aan Paetus met de woorden: »Ziedaar, Paetus! het doet geen pijn;"

hem alzoo aansporende liever door eigen hand te sterven, dan door de folteringen van den dwingeland.

Arrìus. Een Alexandrijnsch wijsgeer, die Augustus te gemoet ging, toen hij, na den slag bij Actium, naar Alexandrië trok. Hij stond bij Augustus in zulk eene achting, dat deze openlijk verklaarde: om drie redenen de stad Alexandrië te hebben gespaard. Vooreerst uit eerbied voor de nagedachtenis van Alexander, den groote; ten tweeden, wegens de schoonheid der stad en ten derden wegens den wijsgeer Arrìus.

Arsàces. De stichter van het rijk der Parthen. Schoon hij een man van lage geboorte was, hebben de Parthen hem echter deze eer bewezen, dat zij aan alle koningen na hem den naam van Arsàciden gegeven hebben.

Artabánus. Broeder van Darìus I. Hij trachtte eerst Xerxes den oorlog tegen Griekenland te ontraden; na den ongelukkigen uitslag van dien oorlog, bragt hij dezen om het leven, in de hoop van aan de regering te geraken; ook den onschuldigen zoon van Xerxes, Darius, liet hij ombrengen, en leide lagen aan diens tweeden zoon Artaxerxes; doch werd gedood, toen dit ontdekt was.

Artàcaeus. Een bevelhebber in het leger van Xerxes; een man van eene verbazende lengte; hij was, zegt men 8 of 9 voet lang.

Artàphernes. Een der veldheeren van koning Darìus, in den slag bij Maràthon.

Artàvasdes. Een zeer geleerd koning van Groot-Armenië, die niet alleen treurspelen, maar ook redevoeringen en eene geschiedenis schreef. Als bondgenoot der Romeinen stond hij Crassus bij in den oorlog tegen de

Parthen; doch toen hij jegens den Romeinschen veldheer M. Antonius verraad pleegde, beroofde deze hem van zijn rijk, voerde hem, met gouden ketenen gebonden, in zegepraal door de straten van Alexandrië, en liet hem ombrengen, na hem eenigen tijd te hebben gevangen gehouden. — Buiten dezen waren er nog meer koningen van dien naam, die over Armenië regeerden; doch die minder bekend zijn.

Artaxa of Artaxìus. Een veldheer van Antiòchus den groote. Hij ontving, na het overwinnen van dezen door de Romeinen, het rijk van Arménië. Van hem stamde Tigranes af. Zie dezen.

Artaxerxes. Naam van eenige Persische koningen. De eerste *Longimànus*, d. i. *Langhand* bijgenaamd, was de tweede zoon van Xerxes; hij besteeg den troon, toen zijn vader door Artabánus was omgebragt. Hij wordt voor een' regtvaardig vorst gehouden en gaf aan de Grieksche Staten in Klein-Azië de vrijheid; ook was hij den Joden gunstig, zoodat men meent, dat hij dezelfde is als Ahasuérus in de heilige schrift. Hij regeerde 41 jaren. — De tweede is Artaxerxes Mnémon, aldus genaamd wegens zijn sterk geheugen. Hij was de zoon van Darius II (Nothus). Onder hem had die beroemde terugtogt der 10,000 Grieken plaats, die met zijnen broeder Cyrus, den jongere, waren opgetrokken, om hem de regering te betwisten. Hij overleed in hoogen ouderdom, na eene regering van 60 jaren; men zegt, dat hij door zijnen zoon Ochus werd omgebragt. — De derde is Artaxerxes Ochus, die zijnen vader opvolgde. Egypte, dat van hem afvallig was geworden, bragt hij tot gehoorzaamheid terug; doch hij ontheiligde aldaar de gods-

dienst, door den Egyptischen God Apis te doen slagten; hij werd daarom door zijnen veldheer Bagoas met vergif omgebragt, zijn lijk aan de katten ten prooi gegeven en uit zijne beenderen werden gevesten voor zwaarden gemaakt. — Nog een andere Artaxerxes, die ook Artaxàres de eerste heet; hij was gemeen soldaat geweest, en trachtte het rijk der Persen, dat met den laatsten Daríus had opgehouden te bestaan, eenige eeuwen daarna weder te herstellen; waarin hij ook slaagde. Hij leefde ten tijde van den Romeinschen keizer Alexander Sevérus. — Een zijner opvolgers heette Artaxerxes II.

Artemidórus. Van Ephèse geboortig, leefde ten tijde van Antonínus Pius, en schreef een werk over de uitlegging van droomen, dat nog gedeeltelijk bestaat. — Een vroegere Artemidórus was het, die aan Caesar, toen deze naar de raadsvergadering zich begaf, het briefje in de hand gaf, waarin hij voor de zamenzwering tegen hem gewaarschuwd werd; welk briefje, zoo als bekend is, door Caesar niet werd gelezen, zoodat hij het slagtoffer werd van zijne nalatigheid ten dezen opzichte.

Artèmis. Grieksche naam van Diána.

Artèmísia. Koningin van Halicarnassus, eene stad van Carië, op de westkust van Klein-Azië. Zij bouwde voor haren gemaal Mausólus, na zijnen dood, een praalgraf, dat onder de zeven wonderen der wereld werd gerekend; het was een langwerpig vierkant, 411 voeten in den omtrek, en 130 voeten hoog; de voorzijde was met 36 zuilen versierd, en tot den ingang leidden 24 trappen. — Eene andere Artemísia, insgelijks koningin van Halicarnassus, woonde als bondgenoot van Xerxes, in Griekenland den zeeslag van Salàmis bij en gedroeg

zich zoo dapper, dat Xerxes zeide: »de mannen zijn vrouwen en de vrouwen mannen geworden."

Artemísium. Noordelijk voorgebergte van het eiland Euboea (*Negropont*); waar de eerste zeeslag tusschen Xerxes en de Grieken voorviel.

Artèmon. Een Syriër van geringe afkomst, die zoo zeer op den koning Antíochus II. geleek, dat deszelfs gemalin daardoor het volk misleidde; want nadat zij den koning had omgebragt, gaf zij voor, dat hij ziek en zelfs stervende was, en bragt de hovelingen bij zijn bed, waarin echter niet de koning, maar Artèmon lag; hier hoorden deze uit den mond van den koning zelven, zoo als zij meenden, dat hij hun zijnen zoon Seleucus, naderhand Callinícus bijgenaamd, aanbeval als zijnen opvolger. — Denzelfden naam droeg ook een dwaalleeraar in het begin der 3de eeuw onzer jaartelling; hij loochende de goddelijkheid van Christus.

Artériën. Slagaders, die het bloed uit het hart naar alle deelen van het ligchaam voeren.

Arthrítes. Jicht of podagra.

Aruns. Een Etrúrier in het leger van Aenéas; hij doodde de Amazóne Camilla, die Turnus, den vijand van Aenéas, te hulp was gekomen; hiervoor werd hij door de goden omgebragt. De dichter Virgilius behandelt dit onderwerp zeer schoon in het negende boek zijner *Aenéis*. — Een andere Aruns was broeder van Tarquinius Superbus en echtgenoot der snoode Tullia, die hem ombragt, om aan Tarquinius, den gemaal harer zuster, te kunnen huwen, terwijl deze Tarquinius zijne gemalin om dezelfde reden vermoord had. — Een derde van dien naam was oudste zoon van Tarquinius Superbus, die, in den slag

bij het meer Regillus, Brutus, den handhaver der vrijheid en verdrijver des konings, doodelijk wondde en insgelijks door dezen gedood werd.

Arundélianum marmor. Het werd in het begin der 17de eeuw op het eiland Paros gevonden en is een groot stuk marmer, waarop naar tijdsorde de voornaamste voorvallen zijn aangeteekend van Cecrops op het einde der koninklijke regering en het begin van het bestuur der Archonten te Athene tot op den Archont Diognétos, 264 vóór Chr. Door hetzelve verkreeg men eene vaste tijdrekening voor de Grieksche geschiedenis. Het werd door den Engelschen graaf Arundel gevonden en door deszelfs kleinzoon aan de bibliotheek te Oxford geschonken, waarnaar het, behalve marmer van Arundel of van Paros, ook wel marmer van Oxford wordt genoemd.

Aruntius Patercùlus. Zie Aemylius Censorínus.

Aruspìces of Haruspìces. Wigchelaars bij de Romeinen, die, uit de ingewanden van geofferde dieren, de toekomst voorspelden.

Aruscatóren of Asculatoren. Goochelaars en Potsemakers te Rome.

Arváles fratres. Bij de Romeinen eene verzameling van 12 of 6 priesters, die voor den regen des velds offerden; zoo als ook den naam aanduidt, die *broeders van den akker* beteekent. Onder den paus Pius VI, toen men de grondslagen legde tot eene sacristy der St. Pieterskerk, werden er stukken marmer gevonden, waarop de handelingen dezer *fratres* waren gebeiteld, in oud Romeinsche taal, van het jaar 218 na Chr., waaruit bleek, dat zij reeds onder Romulus waren ingesteld en voor hun geheele leven gekozen werden. Zij beslisten alle twisten

over grensscheiding, zonder beroep op eenen hoogeren regter, en om den regen voor de akkers af te smeeken, vierden zij feesten, bekend onder den naam van *Ambarvalia.* Zie dit woord.

Arverni. Een Gallisch volk aan de rivier de Loire. Het werd in een hevig gevecht door Caesar overwonnen en leed eene zware nederlaag.

Asbest. Dit, en inzonderheid de soort derzelve die men *amianth* noemt, werd, waarschijnlijk door de ouden gebruikt, om het onverbrandbaar linnen te vervaardigen, waarin zij de lijken wikkelden, alvorens ze op den brandstapel te leggen, en alzoo hunne asch te kunnen verzamelen. Het is een steen, vezelig van aard en wit- geel- en groenachtig van kleur.

Ascàlon. Eene stad van Palestína, nabij de Middellandsche Zee.

Ascànius. Zoon van Aenéas. Zie dezen.

Ascendenten. Bloedverwanten in de opklimmende linie, als: ouders, grootouders, enz.

Ascéten. Zoo noemde men in oude tijden in de Christelijke kerk de zoodanigen, die zich in vroomheid oefenden, door onthouding van zinnelijk genot en door boetedoeningen; in later tijd gaf men dien naam aan de strengsten onder de monniken.

Asclepiàdes. Een taalkundige, die de daden van Alexander den Groote beschreef. — Er was ook een geneesheer van dien naam, ten tijde van Cicero; omdat hij veel van prikkelende middelen hield, wordt hij wel eens de Romeinsche Brown genoemd.

Ascónius Labèo. Voogd van Keizer Nero.

Ascónius Pediánus. Een vriend van den dichter Vir-

gilius. Er bestaan van hem nog aanteekeningen op eenige redevoeringen van Cicero.

ASCRA. Een vlek in Boeótie. De dichter Hesiòdus werd aldaar geboren, die om deze reden de dichter van Ascra (*vates Ascraeus*) genoemd wordt.

ASCÙLUM. Een stadje in Apúlie (*oostelijk deel van het koningrijk Napels*). Het is bekend door den veldslag, waarin de Romeinsche consuls Curius en Fabricius het leger van Pyrrhus, koning van Epírus (*Albanië*), versloegen.

ASDRUBAL of HASDRUBAL. Naam van twee Carthaagsche veldheeren, die in den oorlog tegen de Romeinen eenen naam hebben verworven. De eerste, de oom van den beroemden Hannibal, wederstond den Romeinen acht jaren lang in Spanje, doch is door eenen slaaf omgebragt; de ander was een broeder van Hannibal. Door dezen was hij, op het laatst van den tweeden Punischen oorlog, naar Italië ontboden, en werd, nog eer hij zich met zijnen broeder kon vereenigen, door de Romeinen verslagen en gevangen genomen. Het hoofd werd hem afgeslagen en over de verschansing in de legerplaats van Hannibal geworpen, die op het gezigt daarvan uitriep: »nu voorzie ik het lot van Carthago!"

ASÍNIUS GALLUS. Zie AGRIPPÍNA.

ASOMÀTON. Het onligchamelijke; geest in het algemeen.

ASPÁSIA. Eene beroemde vrouw, die ten tijde van Socràtes te Athene leefde, zij was geboortig van Miléte, eene Ionische stad, op de westkust van Klein-Azië. Zij hield zich onledig met staatkunde en welsprekendheid; men zegt zelfs, dat Socràtes en Pericles hare leerlingen waren. Haar huis was de verzamelplaats der aanzienlijk-

lijkste, verstandigste en deugdzaamste mannen van Griekenland, en hierdoor wordt de laster wederlegd, dat zij eene vrouw van een onzedelijk gedrag zou geweest zijn, alsook daardoor, dat de groote Pericles haar tot zijne gemalin nam, en haar voortdurend de hartelijkste liefde toedroeg. Zij moet zeer schoon en beminnelijk geweest zijn, zoo zelfs, dat Cyrus de jongere aan zijne beminde Milto geenen schooneren naam wist te geven, dan dien van Aspásia.

Aspecten. De verschillende standen der planeten tot elkander.

Asphalt. Bergpek, aardpek, ook Jodenpek genoemd, omdat het in Palestína of het Joodsche land het eerst gevonden is en meestal voorkomt; het is eene soort van aard, aardhars.

Asphýria. Stilstand van den pols; eene soort van schijndood, welke door de werkeloosheid der longen begint, en van daar tot het hart en de hersenen voortgaat. De mensch, die daardoor aangetast wordt, ligt oogenschijnlijk dood, zonder adem, zonder pols, hartklopping en gevoel.

Assa foetìda. Het bekende geneesmiddel, de duivelsdrek.

Assimilátie. Verandering, welke het voedsel ondergaat, alvorens het tot de zelfstandigheid des ligchaams overgaat.

Assyrie. Eene groote landstreek van Azië, welke op verschillende tijden verschillende grenzen had, en wier hoofdstad eens Babylon was.

Astarté. Eene Tyrische godin, dezelfde als Venus bij de Grieken.

Aster. Een bekwaam Boogschutter uit Amphipòlis, grensstad van Macedonië, die zijnen dienst aan den Macedonischen koning Philippus aanbood, doch door dezen werd afgewezen. Om zich te wreken, schoot hij uit de stad, die door dien koning belegerd werd, eene pijl op hem af, met het opschrift: *voor het regter oog van den koning Philippus*, en miste zijn doel niet. Philippus deed de pijl naar de stad terugschieten, nadat hij er op had doen schrijven: *als Philippus de stad bemagtigt, zal de strop het loon van Aster zijn*, en hij hield woord.

Asterìa. Zie Ortýgia.

Astraea. De godin der geregtigheid. In de gouden eeuw van het menschdom verkeerde ook zij, even als de andere goden, onder de menschen; doch, bij het toenemend zedenbederf op aarde, keerde zij, gelijk de goden, naar den hemel terug; zij was echter de laatste die de aarde verliet.

Astrognòsie. Kennis der sterrenbeelden en der daartoe behoorende sterren.

Astrolabìum. Een werktuig om de hoogte der sterren te meten. Tot het gebruik van hetzelve ook bij zeevarenden, gaf Johan II, koning van Portugal, aanleiding; die aan eenige geleerden een middel vroeg, om voor te komen, dat men op zee verdwaalde. Ook in de meetkunde bedient men zich van een Astrolabìum, om hoogten, afstanden en hoeken te meten, alsmede om een streek lands op te nemen; dit laatste werktuig is echter anders zamengesteld.

Astrològie. De kunst om uit den stand der sterren de toekomst te voorspellen; sterrenwigchelarij; ook sterrekunde.

Astronòmie. Sterrekunde.

Astyàges. Grootvader van Cyrus, den grondvester van het Persische rijk.

Astyànax. Eenige zoon van den Trojaanschen held Hector. Zie Andromàché.

Asýlum. Woordelijk: eene plaats, waar men niemand schaden mag; eene vrijplaats.

Asymptóte. In de meetkunde eene regte lijn, die langs eene kromme lijn loopt, zoodanig, dat hare afstanden steeds kleiner worden, maar zij elkander nooit snijden kunnen.

Asyndèton. Weglating der in eene rede behoorende voegwoorden, waardoor de stijl dikwijls krachtiger en levendiger wordt; b. v. het gezegde van Caesar: *ik kwam, ik zag, ik overwon.*

Atàlanta. Er schijnen twee heldinnen geweest te zijn, die dezen naam droegen. Eene van beiden was tegenwoordig bij de jagt op het Calydonisch zwijn. Zie Meleáger. De andere was zoo snel ter been, dat zij aan hare talrijke vrijers, die haar ten huwelijk vroegen, telkens de voorwaarde stelde, dat zij met haar eenen wedloop zouden doen, en, ingeval zij overwonnen, hare hand zouden bekomen; doch anders het met den dood moesten bekoopen. Nadat alzoo velen door haar overwonnen en gedood waren, gelukte het eindelijk aan Hippomènes, in den wedloop, het eerst de eindpaal te bereiken; doch niet zonder de hulp van Venus, die hem drie gouden appelen gaf, welke hij onder het loopen wegwierp, om Atàlanta, daar zij die schoone appelen waarschijnlijk zou oprapen, in het loopen op te houden. Dit gelukte, en hij voerde Atàlanta als bruid naar huis. Men verhaalt

verder, dat beiden door Cybèlé, de moeder der goden, in eenen leeuw en eene leeuwin veranderd zijn, omdat zij het heiligdom dezer godin ontheiligd hadden.

Ataraxìa. Woordelijk: rust des gemoeds. Een woord door de oude Stoïcynen gebezigd.

Atellánen. Tusschenstukjes, die men gaf bij de treur- of blijspelen der oude Romeinen.

Athàmas. Een koning van Thebe. Hij was de vader van Phryxus en Hellé, welke kinderen (zoon en dochter) hij verwekt had bij Nephèlé. Toen deze echter krankzinnig was geworden, nam hij Ino, de dochter van Cadmus, tot vrouw, die hem Learchus en Melicerta baarde. Ino vol nijd jegens de kinderen van Nephèlé, waarvan de zoon wettige erfgenaam des rijks was, wilde hen van kant maken. Zij ontvlugtten echter het gevaar op een' gouden ram, dien hunne moeder Nephèlé hun uit den hemel of van den Olympus toezond; met dezen ram maakten zij den overtogt over de zeeëngte tusschen Europa en Azië (*de Dardanellen*). Op dezen overtogt verdronk Hellé, en naar haar werd die zeeëngte *Hellespont* d. i. *zee van Hellé* genoemd. Over de handelwijze van Ino, ten aanzien van zijne kinderen, geraakte Athàmas in zulk eenen hevigen toorn, dat hij geheel tot razernij verviel, en in zulk eene vlaag Ino voor eene leeuwin en hare beide zonen voor jonge leeuwen aanziende, hen aanviel en één' der zonen, Learchus, het hoofd tegen eenen steen verpletterde, terwijl Ino met den anderen zoon, Melicertes, ontvlugtende, en door Athàmas vervolgd, zich met dit kind in zee stortte. Ino werd naderhand, onder den naam van *Leucothèa*, als zeegodin, vereerd, en haar zoon Melicertes als zeegod, onder den naam van *Palaemon*.

ATHANÁSIUS. Een der zoogenaamde kerkvaders; hij behoort tot de grootste mannen, die de Christelijke kerk ooit bezat. Zijn verstand, zijn edel hart, onwrikbare moed, vast geloof. onbegrensde liefde tot den naaste, opregte demoed, groote welsprekendheid en strenge leefwijze verwierven hem eerbied en achting. Hij had echter veel te lijden van de vervolgingen der Arianen, van welke hij in godsdienstige begrippen verschilde. Meermalen moest hij hunne lagen ontvlugten, waartegen de keizers Constantinus, Constantius en Valens hem niet altijd konden of wilden beschermen. Zijne laatste levensjaren bragt hij echter door in het ongestoord waarnemen zijner ambtspligten, als patriarch van Alexandrie, alwaar hij stierf in het jaar 373 van onze jaartelling, in den ouderdom van 77 jaren. Zijne geschriften, vooral de geschiedkundige, zijn voor de kerkelijke geschiedenis van groot gewigt.

ATHEIST. Godloochenaar. ATHEISMUS. Godloochening.

ATHENAEA. Feesten ter eere van Minerva; zij waren tweeledig: *de Panathenaea* en *Chalcéa.*

ATHENAEUM. Eene plaats te Athene, aan Minerva gewijd, alwaar de dichters, wijsgeeren en redenaars de vruchten van hunnen geest, als 't ware, ter markt bragten, en leeraren hunne lessen gaven. Van daar, ook bij ons, de naam van Athenaeum, voor eene geleerde school.

ATHÉNE. De beroemdste stad van Griekenland; het middenpunt van geleerdheid en goeden smaak, waar die groote mannen leefden of onderwezen werden, aan welke de wereld zoo veel verpligting heeft, ten aanzien van alle vakken van menschelijke kennis en kunst. Zij heet thans *Setines.* Hare beroemde haven Piraeus, die vijf-

honderd schepen bevatten kon en op raad van Themistòcles door eenen dubbelen, breeden muur met de stad vereenigd was, is nog gedeeltelijk in wezen en heet *Porte Leone*. De overblijfsels harer openbare gebouwen getuigen nog van de pracht en smaakvolle bouworde der oude Atheners. Van die kostbare overblijfselen hebben de domme Turken zeer veel verwoest; doch de tegenwoordige koning van Griekenland Otto laat ijverig opgravingen doen; die reeds meermalen, tot nut der kunsten, met een goed gevolg bekroond zijn.

ATHÉNÉ. Grieksche naam van Minerva; die haren naam gaf aan de stad, in het vorig artikel vermeld.

ATHÈSIS. Thans *de Etsch*. Eene rivier in Gallia Cisalpina (*Lomb. Venet. koningrijk*).

ATHLÉTEN. Kampvechters. Bij de Grieken en Romeinen verstond men eerst, onder dezen naam, worstelaars en vuistvechters, naderhand werd die naam gegeven aan allen, die zich, bij de openbare spelen, in het strijdperk waagden, van welken aard de wedstrijd ook was; om aan denzelven deel te nemen werd veel vlugheid en ligchaamssterkte vereischt.

ATHOS. Thans (*Monte Santo*). Een voorgebergte van het oude Macedónië (*in Europisch Turkije*). Het strekt zich, even als een schiereiland, in de Egeïsche zee uit. Men zegt, dat de Persische koning Xerxes, op zijnen togt naar Griekenland, deze landtong, die een half uur gaans breed is, liet doorgraven, ten einde, bij het omzeilen van het gebergte, niet aan stormen blootgesteld te zijn. In vroegere tijden bevonden zich eenige steden op dezen berg, en thans nog vindt men er verscheidene kloosters, met een groot aantal monniken.

ATLAS. Het bekende gebergte in het noorden van Afrika. Het verheft zich met zijne hoogste toppen ongeveer 12000 voeten boven de oppervlakte der zee en reikt alzoo tot aan de wolken; van daar dat de oude fabel het tot eenen reus maakte, die den hemel op zijnen nek droeg.

ATMOMÉTER. Een werktuig om de uitwaseming des waters te meten. Een bak met water gevuld en op eene en dezelfde plaats bestendig aan de lucht blootgesteld kan, door wegen of meten, de hoeveelheid van het aldaar uitgewasemd water doen kennen; terwijl men, door middel van eene regenmeter, de hoeveelheid van het, in dien zelfden tijd, gevallen water kan onderzoeken. De waarnemingen, ook in ons land, ten dezen opzigte, genomen, hebben tot het besluit geleid, dat er, over het geheel, eene bestendige gelijkheid is tusschen het gevallen en uitgewasemd water. De inrigting van het genoemde werktuig is echter verschillend, naar mate van het doel, dat men zich voorstelt; zoo wordt hiertoe ook wel een ketel van metaal gebruikt, waarin men het water tot op zekeren graad heet maakt.

ATMOSPHEER. Dampkring.

ATÓMEN. Ondeelbare deeltjes. Volgens eenige oude wijsgeeren bestond het heelal uit zulke deeltjes. Ook in later tijd schijnt men dit denkbeeld nog niet geheel te verwerpen.

ATÒNIE. Verslapping der zenuwen.

ATREUS. Een vorst uit het huis van Pelops, zie AEGISTHUS; de hevige vijandschap, waarvan in dit artikel wordt gewag gemaakt, tusschen Atreus en Thyestes, had den volgende oorsprong: Thyestes had het huwelijksbed zijns broeders onteerd; deze, zijne schande ontdekkende, be-

sloot zich op eene verschrikkelijke wijze te wreken. Hij noodigde zijnen broeder ter maaltijd, maakte zich heimelijk van deszelfs beide zonen meester, vermoordde deze kinderen en zette hun vleesch den vader ten eten voor. De zon, zoo zeggen de ouden, verschool zich om deze gruweldaad niet te zien.

ATRÍDEN. Zoo noemt Homerus de beide zonen van Atreus, Agamemnon en Meneläüs.

ATRÒPHIE. Gebrek van voeding. Van daar eene ziekelijke toestand, waardoor de spijzen ophouden voedend en versterkend te zijn.

ATRÒPOS. Eene der Parcen (Schikgodinnen, Godinnen des noodlots) het woord beteekent *onveranderlijk*, *onverbiddelijk*.

ATTÀLUS. Drie koningen van dien naam hebben geheerscht over Pergàmus, in klein Azië. De derde Attàlus is daardoor bekend geworden, dat hij geene kinderen hebbende, bij uitersten wil, al zijne schatten aan het Romeinsche volk vermaakte. Deze schatten waren onmetelijk, zoodat men eenen grooten rijkdom willende aanduiden, denzelven de schatten van Attàlus noemde.

ATTENTAAT. Aanslag, beproeving eener daad, die echter nog niet volvoerd is.

ATTÌCA. Een landschap van Griekenland, waarvan Athéne de hoofdstad was.

ATTÌLA. Koning der Hunnen, die ten tijde van keizer Valentiniánus, met 500,000 man een' inval deed in het Romeinsche rijk en verscheidene deelen van hetzelve verwoestte. Toen hij ook op Rome aantrok, kocht de lafhartige keizer den vrede voor eene jaarlijksche schatting. Hij was gewoon zich de roede Gods te noemen.

Attilius Regulus zie Regulus.

Attisch. Beteekent zooveel als geestig, smaakvol; dewijl de stad Athéne, in Attica, de zetel was van vernuft en goeden smaak.

Attractie. Aantrekking.

Attribuut. Hetgeen men aan personen of zaken toeschrijft, als daaraan eigen zijnde, dus eigenschap.

Atys. Zoon van Croesus, koning van Lydie, in Klein-Azië. Men verhaalt, dat de vader eens droomde, dat zijn zoon door het staal omkwam, weshalve hij hem alle gebruik van wapenen onthield. Toen hij echter, met toestemming zijns vaders, eens deel nam aan eene jagt op een wild zwijn, werd hij, bij ongeluk, door zijnen bewaker Adrastus gedood. — Een ander verhaal van dezen Atys zegt, dat hij stom was; doch in eenen veldslag eenen vijand gereed ziende zijnen vader te doorbooren, zoo veel moeite tot spreken deed, dat eensklaps zijne tong los werd, en hij in deze woorden losbarstte: »man, dood Croesus niet!"

Auditeur. Woordelijk: hoorder. In den krijgsdienst is het de persoon, die de schuldigen of aangeklaagden verhoort.

Augéas of Augías. Koning van Elis, in het noordwesten van den Peloponnésus. Hij had eenen stal met 3000 koeijen; welke stal in lange jaren niet gereinigd was. Tegen eene belooning droeg hij dit werk aan Hercùles op; deze leidde er de rivier Alpheus doorheen en reinigde alzoo den stal van een' mest van 30 jaren.

Augùren. Priesters van het oude Rome, die, uit de vlugt der vogelen, uit den donder en bliksem, en andere luchtverschijnselen, de toekomst voorzeiden. Tot zijne

waarnemingen stelde zich de Augur op eene verhevene plaats, die een ruim uitzigt had naar alle kanten, met het gezigt naar het oosten gekeerd, bakende hij alsdan, met zijne wigchelroede, de ruimte af, binnen welke hij aan den hemel de voorteekenen wilde waarnemen; deze afgebakende ruimte noemde men *templum*. Wat aan de linkerhand werd waargenomen gold voor een gunstig, aan de regterhand echter voor een ongunstig voorteeken. Bij de Grieken was dit omgekeerd, ten minste wat het waarnemen van donder en bliksem betreft.

Augustália. Een feest te Rome, ter gedachtenis van den dag, waarop Augustus, na vrede en rust op den, toen bekenden, aardbodem hersteld te hebben, binnen Rome terugkeerde.

Augustínus. Een kerkvader, die in het jaar 354 na Chr., onder de regering van den keizer Constantinus, geboren werd te Tergaste in Afrika. In zijne jongere jaren gaf hij zich over aan eene neiging voor de vrouwen; naderhand echter hiervan teruggekomen, wijdde hij zich geheel aan ernstige studiën; reisde ook naar Rome en bezocht Milaan, alwaar hij door den bisschop Ambrósius tot het Christendom werd overgehaald. In Afrika teruggekeerd, stichtte hij vele monniken- en nonnenkloosters; de orde der zoogenaamde Augustijner monniken, die van hem hunnen naam ontleenden, is echter niet door hem ingesteld. Hij was een opregt ijveraar voor het Christendom.

Augustus. Beroemd Romeinsch keizer; de eerste die als zoodanig het Romeinsch gebied bestuurde. Hij was de zoon van Octavius, eenen raadsheer en van Accia, de zuster van Julius Caesar. Zijn oorspronkelijke naam was

Cajus Octavius; doch, bij testament, door zijnen oom Julius Caesar als zoon aangenomen, nam hij ook den naam van dezen aan en veranderde, volgens de gewoonte der Romeinen, zijnen eigenen naam in dien van Octaviánus, zoodat hij toen Cajus Octaviánus Caesar heette. Reeds op zijn twintigste jaar bekleedde hij het consulschap, en daar, door den dood zijns ooms, de staat zonder hoofd was, liet hij zich door Antonius en Lepìdus overhalen, om met dezen gemeenschappelijk den staat te besturen. Om, zoo als hij voorgaf, den dood van zijnen aangenomen vader te wreken, vervolgde hij diens moordenaars Brutus en Cassius, vernietigde hunne partij in den beroemden veldslag van Philippi, eene stad van Macèdonië, en werd daarna door den slag bij Actium (zie dit woord) alleen meester van het uitgestrekte Romeinsche gebied. Tot hiertoe was zijn gedrag zeer wreed geweest; doch nu maakte hij zich door zachtheid bemind. De senaat gaf hem den titel van Augustus en de Romeinen, door de onheilen des burgerkrijgs geheel ontmoedigd, zagen in hem hunnen redder, zoodat zij zijne alleenheerschappij met onderwerping droegen. De vrede over den geheelen, toen bekenden, aardbodem hersteld zijnde, verbeterde Augustus het inwendige des bestuurs en beschermde kunsten en wetenschappen, onder hem bloeiden groote vernuften, die hij op alle wijzen aanmoedigde; de dichters Virgilius, Horatius en vele anderen leefden in zijnen tijd; van daar ook, dat de eeuw van Augustus de gouden eeuw der Romeinsche letterkunde genoemd wordt. Hij stierf in den ouderdom van 76 jaren. De geschiedschrijvers schetsen zijn huisselijk leven als zeer ongelukkig, doordien hij, behalve andere onaan-

genaamheden, in zijnen ouderdom de speelbal werd der heerschzucht zijner tweede gemalin Livia. Zijn stiefzoon Tiberius, de zoon dezer Livia, volgde hem op. Naar hem is ook eene onzer maanden genoemd, die vroeger *Sextilis* heette, d. i. de zesde maand (van het Romeinsche jaar.)

AULIS. Eene zeehaven van Boeotie, aan de straat tusschen het vaste land en het eiland Euboea (*Negropont*). Hier vereenigden zich de Grieken, toen zij naar Troje zouden trekken, doch werden door tegenwind belet uit te zeilen, welk beletsel de Godin Diána hun had in den weg gesteld, omdat Agàmemnon eene hinde, aan de Godin geheiligd, op de jagt gedood had; zoodat de Godin niet konde bevredigd worden, voordat de dochter van Agàmemnon aan haar werd opgeofferd. Zie IPHIGENÍA.

AURELIÀNUS. De 35ste Romeinsche keizer. Hij werd, na eene regering van zes jaren, door zijne muitende soldaten omgebragt. Wegens zijne bekwaamheid in den oorlog wordt hij door de geschiedschrijvers geprezen; onder zijne krijgsbedrijven behoort voornamelijk het overwinnen van Zenobia, de beroemde koningin van Palmýra. Hij was streng in het handhaven der wetten en der krijgstucht.

AURÈÜS. Eene Romeinsche munt, ter waarde van drie rijksdaalders hollandsch.

AURÍGA. De Voerman. Een sterrenbeeld aan den noordelijken hemel; men zegt, dat het den Atheenschen koning Erichthonius verbeeldt, welke zich, door de uitvinding van voertuig, verdienstelijk heeft gemaakt. De voerman staat loodregt boven het sterrenbeeld Oríon, hij wordt afgebeeld als een knielend man, die in de

eene hand stijgbeugels en eenen toom houdt, en met de andere eene oude en twee jonge geiten op den rug draagt.

Aurínia. Eene waarzegster, door de oude Germanen vereerd; Tacitus maakt melding van haar in zijne beschrijving van de zeden der Germanen.

Auspìces. Romeinsche priesters, dezelfde als Augùren.

Authentiek. Oorspronkelijk, hetgeen iemand eigenhandig geschreven heeft; ook geloofwaardig, echt.

Autochthònen. Oorspronkelijke bewoners van een land.

Autocràtie. Zelfheerschappij, onbepaalde heerschappij; ook heerschappij over zich zelven.

Autodidact. Iemand die alleen door vlijt en eigen oefening, zonder leermeester, zijne kundigheden verkregen heeft.

Autògraph. Een handschrift, hetwelk de schrijver zelf geschreven heeft, in tegenoverstelling van een afschrift.

Autòmaat. Een werktuig, hetwelk zijne bewegende kracht in zich verborgen heeft en zich alzoo van zelf schijnt te bewegen, zoo ziet men dikwijls houten beelden menschelijke kunsten en verrigtingen, schijnbaar uit eigen beweging, uitoefenen.

Automèdon. Voerman van den strijdwagen van Achilles.

Autopsie. Het zelfzien, het zelf opmerken, in tegenstelling der kennis, die men van iets verkrijgt, door beschrijven, verhaal, enz.

Aventijnsche berg. Een der zeven heuvelen, waarop het oude Rome gebouwd was; aan deszelfs voet stroomt de Tiber.

Avernus. Een meer in de nabijheid van *Napels*; de ouden hielden het voor den ingang der onderwereld.

Averruncus. Eene Godheid, welke de Romeinen, ter afwending van eenig gevreesd kwaad aanriepen.

Avidius cassius. Na den dood van Marcus Aurelius, tot keizer uitgeroepen, werd hij, reeds binnen drie maanden, wegens zijne wreedheid omgebragt.

Axènus pontus. Onherbergzame zee. Zoo werd oudtijds de *Zwarte zee* genoemd, wegens de ruwheid der kustbewoners; naderhand, toen er, door de zich aldaar vestigende Grieksche volkplantingen, meer beschaving heerschte, veranderde men dien naam in *Pontus Euxinus*, *herbergzame zee*.

Axióma. Eene grondsteliing, die zoo klaar en duidelijk is, dat zij geen verder bewijs behoeft.

Azonoi. Godheden bij de Grieken, welke geene bepaalde plaats ter vereering hadden, maar door alle volken gemeenschappelijk vereerd werden; zoo als: de zon, de maan, enz.

Azymiten. Woordelijk: ongezuurden. Zoo werden de Latijnsche Christenen, d. i. de Roomsch Katholijken door de leden der Grieksche kerk genoemd, omdat zij zich, bij het heilig Avondmaal, van ongezuurd brood bedienden.

B.

Babylonie. Thans *Irak Arabi*; eene landstreek van Assyrie, tusschen twee rivieren, den Tiger en den Euphraat. De hoofdstad was het beroemde Babylon, waarvan meerder onder de namen ninus, bélus, semirámis, nebucadnésar.

Baccalaurèus. Een Latijnsch woord van nieuweren stempel. In Frankrijk en Engeland de titel van iemand,

die reeds de drie gevorderde academische examina heeft doorgestaan, doch nog niet de regten heeft van leeraar, waartoe hij eerst den titel van *licenciaat* moet zoeken te verkrijgen. Het is het zelfde woord als het fransche *bachelier;* een krijgsman van minderen rang, schoon een edelman; zoo als dit woord eertijds beteekende.

Bacchanalien. Feesten ter eere van Bacchus. In vele oorden van Griekenland werden zij gevierd door vrouwen, die dan zoogenaamde Bacchusstaven (*Thyrsen*) met wijnranken omwonden in de handen droegen en op de luidruchtigste wijze liederen zongen, ter eere van Bacchus. Zie verder Dionýsia.

Bacchanten. De vrouwen die het Bacchusfeest vierden.

Bacchus. De God des wijns. Zoowel de Grieken, als de Romeinen vereerden hem als den uitvinder van den wijn: de eersten noemden hem ook zeer dikwijls *Dionysos.* Oorspronkelijk was hij, bij de Grieken, geene Godheid, ofschoon hij, bij de Eyptenaren, onder den naam van Osíris schijnt vereerd en ook door Indiers als Godheid aangebeden te zijn. De Grieken en Romeinen noemden hem eenen zoon van Jupiter en Semelé; zie Semelé. Daar hij eerst slechts tot den rang der helden behoorde, verhief Jupiter hem tot dien der Goden. Bacchus maakte zich verdienstelijk door verbetering van wetgeving en zeden, en door de uitbreiding van den handel. Hij was de uitvinder van den wijnbouw en bijenteelt, en verwierf zich op zijne togten naar Indië, door de veroveringen, die hij maakte, grooten roem. Overal werd hij als God vereerd en geloofde men aan de wonderen, die hij verrigt zou hebben. De oude afbeeldingen van Bacchus zijn oneindig veel edeler, dan de onwaardige voor-

stellingen van vele nieuwere kunstenaars. De dichters en beeldhouwers der ouden stelden Bacchus voor als een' schoonen, rijzigen knaap, die eerlang uit de jongelingsjaren tot den mannelijken leeftijd zal overgaan, met een vrolijk, vol en, min of meer, vrouwelijk gelaat.

Bacénis. Een bosch van Germanië, het was waarschijnlijk in het tegenwoordige *Keur-Hessen.*

Bactra. Hoofdstad van Bactriana, eene eertijds groote en vruchtbare landstreek van Azië, en een gedeelte van het oude Persische rijk. De beroemde Zoroaster was een der oudste koningen van dat land, hetwelk zeer door handel en nijverheid bloeide. De stad heet, zegt men, thans *Balk.*

Baculometrie. De kunst om afstanden of lijnen door een' of meer stokken te meten.

Baduhenna. Een woud bij de oude Friesen, alwaar eens 900 Romeinen gesneuveld zijn; men meent dat het in dat gedeelte van Friesland was, hetwelk later *Zevenwouden* genoemd werd, bevattende het zuidelijke en zuid oostelijke gedeelte van Friesland.

Baetìca. Zoo noemden de Romeinen dat gedeelte van Spanje, waardoor de rivier Baetis (*Guadalquivir*) stroomt, tegenwoordig *Andalusie*, waarbij zij een groot gedeelte van *Granada* voegden.

Bajae. Eene plaats in het tegenwoordig koningrijk *Napels*, aan de zee gelegen, beroemd door hare aangename luchtstreek, warme baden en schoone gebouwen; de oude Romeinen hadden aldaar vele prachtige lusthuizen.

Baleáres. Zoo werden oudtijds de bekende eilanden in de Middellandsche zee genoemd, waarvan *Majorka*

en *Minorka* de voornaamste zijn. De naam is Grieksch en schijnt ontleend te zijn van de vaardigheid der inwoners in het slingeren; zij wisten groote steenen met zulk eene kracht op den vijand te werpen, dat zij schild en helm verbrijzelden.

Balista. Eene soort van geschut bij de Romeinen; het werd bij belegeringen gebruikt en groote steenen werden uit hetzelve geslingerd.

Balistiek. De leer der banen, welke geworpene ligchamen, in de lucht, beschrijven; zij maakt een gedeelte van de hoogere werktuigkunde uit en is, voor het artilleriewezen vooral, van groot belang.

Baptae. Priesters van eene Godin Cotytto, die met Venus eenige gelijkheid had, doch alleen in eenen onreineren zin; Thracie was de hoofdzetel dezer Godin. Het schijnt echter, dat er zulk een priesterschap nooit geweest is, maar dat het geloof aan deszelfs bestaan op eene dwaling steunt. De dichter Eupòlus schreef tegen Alcibiàdes, en de Atheensche vrouwen, eene bijtende satyre, een blijspel ten titel voerende: *Baptae*. De personen, welke daarin eenen zedeloozen dans uitvoerden, hebben waarschijnlijk aanleiding tot dit misverstand gegeven, en latere uitleggers werkelijke priesters van hen gemaakt.

Baraeërs. Een volk van Colchis ten oosten der Zwarte zee, hetwelk volgens het verhaal van Aeliànus, de lijken hunner, aan eene ziekte gestorvene, vrienden begroef; doch die der in den oorlog gesneuvelden aan de roofvogels ten prooi liet.

Barbaren. Zoo noemden de Grieken en Romeinen alle buitenlandsche volken. Oorspronkelijk bedoelden zij

degene, die eene ruwe en voor het gehoor onaangename taal spraken.

BARBÀRISME. Eene fout tegen de zuiverheid eener taal.

BARCYNSCHE FACTIE. Zoo noemt de geschiedschrijver Livius die partij te Carthago, welke Hannibal en zijne familie was toegedaan; de bijnaam van die familie was *Barchas* of *Barcas*.

BARDEN. Priesters en dichters bij de oude Galliërs en Brittanniërs. Zij stonden in groot aanzien en bezongen de dappere daden der helden van hun volk.

BARDÌTUS. Volgens den geschiedschrijver Tacìtus was dit een krijgsgeschreeuw der Germanen; het wordt echter betwijfeld of hij dit wel juist en naar waarheid vermeldt; want niet de oude Duitschers, maar de Galliërs gaven dezen naam aan hun krijgsgeschreeuw. Zij hielden daarbij de schilden aan den mond, en bragten eerst eenen zachten, en dan, al opklimmende, eindelijk eenen oorverdoovenden, schrikbarenden toon voort.

BARÒMETER. Woordelijk zwaartemeter, luchtweger. Het werktuig zelf is genoegzaam bekend; alleenlijk zij hier bijgevoegd dat het in 1644 werd uitgevonden door eenen Italiaanschen geleerde, met name TORRICELLI.

BASILICA. In de eerste eeuwen van Rome waren de *Basilica's* prachtige openbare gebouwen, langwerpig vierkant en gewoonlijk met Corinthische zuilen en standbeelden opgesierd, alwaar zich de burgers tot beraadslaging over het algemeene welzijn verzamelden, kooplieden hunne waren ten toon stelden, enz. Constantìnus ruimde aan de Christenen te Rome eenige *Basilica's* in tot het houden hunner openbare godsdienstoefening; van daar, dat de eerste Christelijke kerken den naam van *Basilica's*

bekwamen, en dat men voor nieuwe kerken nog lang de vorm der oude *Basilica's* behield.

Basilius. De groote bijgenaamd, ter onderscheiding van andere kerkleeraars van dien naam, bekleedt onder de Grieksche kerkvaders eene eerste plaats; hij was omstreeks het jaar 370 van onze jaartelling Bisschop te Caesaréa in Cappadocië (Klein-Azië) en stierf in het jaar 379, in den ouderdom van 50 jaren. Zijn ijver voor de Godsdienst, de groote menigte zijner leerredenen, zijn strijd tegen de secte der Arianen en vooral zijne pogingen ter bevordering van het monnikenleven verschaften hem een groot aanzien. De Grieksche kerk vereert hem als eenen harer voornaamste beschermheiligen.

Basis. De grondslag waarop iets rust; in de bouwkunde, het voetstuk. Ook in de meetkunde bezigt men dit woord.

Batavieren. Een heldhaftig volk van Germanië (*Duitschland*). Hun vroegere naam was *Batten;* zij verlieten door hunne naburen verontrust, hunne woonplaatsen aan de *Eder* in *Hessenland*, zakten den Rijn af èn zetten zich neder op het eiland, door Maas en Waal gevormd, dat naar hen het eiland der Batavieren heette; hun gebied strekte zich echter nog over de Waal uit en besloeg een groot gedeelte van het tegenwoordige Gelderland, Utrecht en Holland. De geschiedschrijver Tacitus roemt hunne dapperheid. Aan de Romeinen bewezen zij goede diensten en verwierven den eeretitel van vrienden en broeders des Romeinschen volks. Het verdere over de Batavieren vindt men, onder anderen, bij Wagenaar.

Bathos. Woordelijk de diepte. Onder dit woord verstaat men somtijds: het gemeene en kruipende in den schrijftrant en dichterlijke voorstelling.

BATTOLÒGIE. Groote omhaal van woorden, het woord is ontleend van den naam eens langdradigen dichters, die *Battus* heette.

BAUCIS. Eene oude vrouw, echtgenoot van Philémon. Beiden maken het onderwerp uit van eene der aardigste fabels, welke de dichter Ovidius ons heeft bewaard. Jupiter met Mercurius, in menschelijke gedaante, op aarde rondwandelende, kwam bij nacht aan een rijk dorp, herberging verzoekende; doch alle deuren bleven gesloten; slechts de armste hut, waarin Philémon en Baucis woonden, werd hun gastvrij geopend. Aan het zich steeds weder van zelf vullen der wijnkruik bemerkten de echtelingen, dat de vreemdelingen, die het sober maal met hen deelden, onsterfelijke Goden waren. Hierop maakt Jupiter zich aan hen bekend en voert hen op eenen heuvel niet ver van hunne hut, waar hij hun toont, hoe door hem het verzuim der gastvrijheid wordt gestraft. Zij zien op, en — de geheele landstreek is in eene onstuimige zee veranderd; slechts eene hut staat nog, maar, o wonder! zij verandert plotselijk in eenen schoonen tempel. Op hunne bede werden de goede oude lieden tot bewakers van dien tempel aangesteld; en opdat de een den anderen niet zoude zien sterven, werden zij, op éénen dag en in hetzelfde oogenblik, hij in eenen eik, zij in eenen lindeboom veranderd.

BEATIFICÁTIE. Zaligspreking. Plegtige handeling, waarbij de Paus iemand, na zijnen dood, zalig verklaart.

BEBRYCÌA. Hetzelfde als BITHYNÌA.

BELGIË. Oorspronkelijk een landschap van het oude Gallië; van den westelijken oceaan tot aan den Rijn, en van de *Marne* en *Seine* tot aan de vereeniging van Rijn

en Maas. In het eerst werden deze landen door Celten bewoond; doch sedert eenige Duitsche volken, ten tijde van Caesar, over den Rijn kwamen, en de Celten of verdreven of met zich vereenigden, ontstond hieruit een gemengd volk, hetwelk, in taal en zeden, meer met de Duitschers dan met de Celten overeenkwam, en door Caesar, dapperder dan de overige Galliërs, genoemd wordt. Het grootste gedeelte van dit land behoorde in de laatste tijden tot het *koningrijk der Nederlanden*; doch heeft zich in 1830 daarvan afgescheurd.

Bellocùlus. Eene soort van kostbaren steen, de gedaante van een oog hebbende. De oude Assyriers gebruikten dien tot allerlei bijgeloovigheid.

Bellóna. Door de Grieken ENYO genoemd, Godin des oorlogs, zuster van den krijgsgod Mars. Als deze te velde trok, spande zij de paarden voor zijnen strijdwagen en vergezelde hem in het gevecht.

Bellovàci. Een volk van het oude Gallië. Zij woonden waarschijnlijk in het tegenwoordige *Picardie* en werden door Caesar overwonnen.

Belomantie. Eene bijzondere soort van waarzeggerij, bij de Grieken, uit geheiligde, met allerlei teekens voorziene pijlen, deze werden of in eenen gewijden koker onder een gemengd, en dan als een lot getrokken; of er werd soms, bij het ondernemen eener reis, eene enkele in de lucht geschoten, en de rigting der spits gevolgd. Ook bij de Arabieren en Chaldaeërs was dit in gebruik.

Bélus. Een oud koning van Babylon en stichter dezer stad, men houdt hem voor denzelfden als Nimrod.

Beneventum. Oude hoofdstad der Samniten, thans *Benevento in het koningrijk Napels*. Men vindt hier

nog zeer vele overblijfselen van Romeinsche oudheden; onder anderen onderscheidt zich een prachtige, wel onderhoudene triumfboog van den keizer Trajanus, thans eene stadspoort van *Benevento*, onder den naam van *gouden poort*.

Berenícé. Echtgenoot van den Egyptischen koning Ptolemaeus Euergètes. Toen deze in den oorlog naar Syrie trok, deed Berenícé eene gelofte haar hoofdhaar, dat zeer schoon was, aan Venus te zullen offeren, indien haar gemaal behouden terugkeerde. Toen zij haren wensch verkreeg, sneed zij hare schoone lokken af en legde ze in den tempel van Venus neder. Den volgenden dag was het hoofdhaar vermist, en de sterrekundige Conon verklaarde, dat het onder de sterren geplaatst was. Men vindt, onder den naam van Berenícé, aan den sterrenhemel eene sterrengroep, in de nabijheid van den staart des leeuws.

Bessus. Moordenaar van den Persischen koning Daríus Codomannus, na den slag bij Arbéla. Hij werd gevangen genomen en voor koning Alexander gebragt, die hem aan Oxathres, den broeder des vermoorden konings, overleverde; deze liet hem de handen afkappen, kruisigen en zoo met pijlen doorboren.

Bias. Geboren te Priéne, eene der voornaamste steden van Jonie (Klein Azië) 570 jaar voor Christus. Hij werd onder de zeven wijzen van Griekenland geteld. Bij gelegenheid eener belegering, besloten de burgers van Priéne hunne stad te verlaten en namen alles, wat van waarde was, mede; Bias echter maakte geene toebereidselen om iets mede te nemen, toen zijne vrienden zich daarover verwonderden en hem deswegens ondervroegen, antwoordde

hij »ik draag al het mijne bij mij." Verscheidene spreuken zijn er van hem bekend.

BIBLIOGRÀPHIE, ook BIBLIOGNÒSIE of BIBLIOLÒGIE. Boekenkennis, ook kennis der letterkunde; bij de Grieken kennis der oude handschriften.

BIBLIOMÀNIE. Zucht tot verzamelen van boeken; dit woord wordt echter ook in eenen beteren zin gebezigd, als de enkele zucht om vele boeken te bezitten, zonder ze te lezen.

BIBLIOPHÍLE. Een boekenvriend, en BIBLIOPHILIE. Boekenliefde; eensluidend met het bovenstaande.

BINOMISCH. Tweedeelig, tweeledig. B. v. in de wiskunde een Binomisch wortelgetal.

BIOGRÀPHIE. Levensbeschrijving.

BION. Een wijsgeer uit Scythië, uitstekend beoefenaar der dichtkunde en muzijk. — Ook een Grieksch dichter uit Smyrna, die herdersdichten heeft geschreven; op hem bestaat een schoon lijkdicht van den dichter Moschus. — Een ander van dien naam was leeraar der welsprekendheid; Horatius maakt, in zijne brieven, van een door hem geschreven werk, ter loops, gewag.

BIQUÀDRAAT. De vierde magt eener grootheid in de wiskunde.

BITHÝNIA. Een landschap in het noordwesten van Klein-Azië bij de Zwarte zee. Het bloeide oudtijds door den handel.

BITON zie CLEÒBIS.

BLASPHÉMIE. Godslastering.

BOCCHUS. Een koning van het oude Getúlie, in het noorden van Afrika, een vriend van het Romeinsche volk; hij leverde den Numidischen koning Jugurtha gebonden aan de Romeinen over. Zie JUGURTHA.

Boëdromion. Eene Atheensche maand, met een gedeelte van onze maanden Augustus en September overeen komende en aldus genaamd naar het feest Boëdromia, hetwelk in die maand gevierd werd, ter eere van Ion, wegens de hulp die hij den Atheners verleend had tegen de stad Eleusis, het woord beteekent: *het te hulp ijlen.*

Boeötarchen. Overheden der Boeötiërs.

Boeötië. Een landschap van Griekenland, ten noorden van Attica.

Bojen. Drie volken van dien naam vindt men oudtijds genoemd. 1 in *Bourgogne.* 2 in het hertogdom *Modena.* 3 in *Bohemen*, hetwelk waarschijnlijk van hen zijnen naam ontleent, als zijnde verbasterd uit *Bojohenum*: *het land der Bojen.*

Bomilcar. Zoon van Hamilcar, een bevelhebber der Carthagers. Bij zijne landgenooten verdacht, van met den Sicilischen koning Agathòcles zamen te spannen, werd hij omgebragt.

Bona dea. Onder dezen naam vereerde men te Rome zekere Fauna of Fatua, eene vrouw, die zoo kuisch was geweest, dat zij, gedurende haar huwelijk, door geenen man, behalve haren echtgenoot, gezien was. Daarom werd er jaarlijks een feest gevierd, ter harer eere, des nachts in het huis van den eersten overheidspersoon, door de aanzienlijkste vrouwen; geen man mogt hierbij tegenwoordig zijn. Evenwel slopen er somtijds mannen binnen, in vrouwenkleeding; zoo als eens Clodius, om bij Caesars gemalin te zijn, de schoone Pompeja, waarmede hij eenen geheimen minnehandel onderhield. Hij werd daarom door den raad in regten betrokken.

Bonónia. Oude benaming der stad *Bologna* in Italië.

Boötes. Woordelijk ossendrijver. Icarius, een herder; door Bacchus in den wijnbouw onderrigt, verloor zijn leven, toen hij eenige schaapherders wijn had te drinken gegeven, die hem in hunne dronkenschap doodsloegen. Hij werd in eene bron geworpen en met steenen toegedekt; doch zijn trouwe hond gaf aanleiding tot ontdekking der misdaad, daar hij die plaats niet verlaten wilde, totdat Erigòné, de dochter van Icarius, het lijk haars vaders vond. Zij stierf van droefheid over het verlies haars vaders, en werd nu met hem en den trouwen hond onder de sterren geplaatst. De hond is Procyon, Erigòné de maagd, in den dierenriem, en Icarius het sterrenbeeld, hetwelk wij onder den naam van Boötes kennen en te vinden is nabij den grooten beer.

Borysthènes. Oude naam van de rivier *de Dnieper*.

Bospòrus. Bij de ouden vindt men twee zeeëngten van dien naam. 1 de Bospòrus Thracius, *Straat van Constantinopel*, 2 Bospòrus Cimmerius, de zeeëngte waardoor de zee van *Azof* met *de Zwarte zee* wordt vereenigd en thans *zeeëngte van Caffa* heet. De naam beteekent eene plaats waardoor een os waden kan.

Botànie. Kruidkunde.

Brachmànen. Half fabelachtig, half waar is het, hetwelk de Grieken ons van eene Indische secte verhalen, in welke wij bijna geheel de Braminen erkennen. Zij werden door hen Gymnosophisten genoemd; moesten naakt gaan, in wouden eenzaam leven, zich eene harde levenswijze getroosten; enz. alles zoo als wij het thans nog vinden bij diegene der Braminen, die zich Jogi's noemen. Voorts legden zij zich op de wetenschappen

toe, lazen de heilige boeken, mogten geen vleesch eten en meer andere dingen, die wij bij de eigenlijke Braminen weder vinden.

Brachygràphie. De kunst om bij verkorting te schrijven.

Brasìdas. Een beroemd veldheer der Lacedaemoniers. Door de Atheners in het naauw gebragt redde hij zich door eene schrandere krijgslist. Hij breidde zijn leger zoodanig uit, dat de Atheners, hem omsingelende, op vele plaatsen zich moesten verzwakken en zoo sloeg Brasìdas er zich gemakkelijk door.

Brennus. Naam van eenen Gallischen veldheer; het beteekent eigenlijk opperhoofd, want niet onwaarschijnlijk is het, dat dit woord moet afgeleid worden van het Celtische woord *brenn, opperhoofd.* — Een aanvoerder der Senonen, eene Gallische volksstam, die onder deze benaming voorkomt viel omstreeks 390 vóór Chr. in het Romeinsche gebied, nam Rome in en verbrandde het behalve het Capitolium, hetwelk de Romeinen nog verdedigden. Dit ook op het punt zijnde, van in de handen van Brennus te vallen, werd gered, door het geschreeuw van ganzen, die aldaar werden onderhouden, en die door dit geschreeuw, de geen gevaar vermoedende wachters, deed ontwaken. Eindelijk echter, toen men reeds onderhandelde, om Brennus met goud af te koopen, kwam Camillus, schoon door zijne medeburgers verbannen, zijn benaauwd vaderland edelmoediglijk te hulp, en verdreef Brennus met zijne woeste krijgslieden.

Breve. In het algemeen, eene korte lijst; ook een kort schriftelijk bevel; en in eenen meer bepaalden zin eene pausselijke brief aan eenen vorst of regering.

BREVIA. Meervoud van BREVE. Oudtijds verstond men hierdoor, bij de Romeinen, het register der te Rome studerende jongelingen, met vermelding van elks vorderingen en gedrag, hetwelk den keizer jaarlijks werd voorgelegd.

BREVIARIUM. Oorspronkelijk kort verhaal. Bij de Roomsch Katholijken is het een zakboekje, dat zekere plaatsen uit den Bijbel, voor iederen dag, benevens gebeden en gezangen bevat.

BRIÀREUS zie AEGAEON.

BRIGANTIUM. Oude benaming van de stad Bregenz, aan het meer van Constanz. Het meer zelf heette *lacus Brigantinus*.

BRITTANNIA. Zoo heette ook oudtijds het, onder dezen naam, thans nog bekende eiland. Julius Caesar zette hier het eerst van alle Romeinen, voet aan wal in het jaar 56 vóór Chr. De bevelhebber Agricola ontdekte het eerst, dat het een eiland was, daar hij het eiland rondzeilde. Van den tijd van Julius Caesar tot het jaar 506 onzer jaartelling bleef het aan de Romeinen onderworpen, doch slechts gedeeltelijk; want Schotland is nooit door hen ten onder gebragt. Toen de Romeinen aldaar landden, hadden de inwoners de gewoonte hunne huid te beschilderen (*tatoueren*).

BRITTANNÌCUS. Zoon van den Romeinschen keizer Claudius en Messalìna. Hij heette eigenlijk Tiberius Claudius Germanicus; doch kreeg van den raad den naam van Brittanìcus, even als zijn vader, aan wien deze eernaam was gegeven wegens eenen togt naar Brittannië. Toen Claudius, bij een tweede huwelijk, met Agrippina huwde, werd hij, schoon de regtmatige erfgenaam van den troon

achtergesteld bij Nero, den zoon van Agrippina, die hem naderhand liet ombrengen.

BRUCTèREN. Een oud volk van Germanië (*Duitschland*); zij woonden waarschijnlijk in *Westphalen*, op de grenzen van *Nederland*.

BRUNDISIUM. Zeestad van het oude Calabrië aan de Adriatische zee, thans *Brindise*, in het koningrijk *Napels*.

BRUTTII. Een volk, dat oudtijds de zuidelijkste landtong van Italië bewoonde; in den tweeden Punischen oorlog vielen zij van de Romeinen af en voegden zich bij Hannibal, om welke trouwloosheid zij steeds in minachting waren.

BRUTUS. Twee mannen van dezen naam zijn in de Romeinsche geschiedenis bekend, als voorstanders der vrijheid. De eerste Lucius Junius BRUTUS was afschaffer van het koningschap te Rome. Zie LUCRETIA over de aanleiding hiervan. Hij werd *Brutus* d. i. *de onnozele* genoemd, omdat men algemeen hem daarvoor hield; deze onnozelheid was echter slechts geveinsd; dewijl hij anders, bij den heerschzuchtigen koning Tarquinius, zijn leven niet veilig achtte; hij sneuvelde in een gevecht tegen den verdrevenen koning, terwijl hij en 's konings zoon Aruns met zulk eene onstuimigheid op elkander inreden, dat beide, bij den eersten schok, door wederzijdsche lanssteken, ontzield van het paard zegen. — De tweede was Marcus Junius BRUTUS, een der hoofden van de zamengezworenen, door welke Julius Caesar werd omgebragt. Ofschoon hij veel aan Caesar had te danken, deed echter zijne overdrevene vrijheidszucht hem met Cassius tegen dezen zamenspannen. Men zegt, dat Caesar, toen hij Brutus onder zijne aanvallers zag, uitriep: »Ook gij mijn

zoon"; en daarop zich liet afmaken, zonder zich verder te verdedigen. Hij was overigens een beminnaar der letteren en zeer welsprekend redenaar, zoodat hij zelfs door Cicero geroemd werd.

Bucéphàlus. Woordelijk: Ossenkop. De naam van het bekende paard van Alexander, den groote. Deze stichtte, in Indië, ter zijner eere, eene stad.

Bucólische gedichten. Herders zangen; waarin, onder andere, hebben uitgemunt de Grieksche dichter Theocritus, en bij de Romeinen Virgilius.

Bulla. Bij de Romeinen een gouden of ook wel lederen bal, in welke een behoedmiddel tegen tooverij besloten was. De gedaante dezer bulla was niet altijd dezelfde; zij behoorde ook tot het plegtgewaad der zegevierende veldheeren.

Bustróphèdon. Eene zeer oude wijze van schrijven bij de Grieken; men begon van de linker naar de regter hand; maar vervolgde dan van de regter naar de linker; even als de voren van beploegd land; hiervan had het dan ook zijnen naam; het woord beteekent: *omwending der ossen*, bij het ploegen.

Byrsa. Een versterkt kasteel van Carthago. Rondom deze versterkte plaats zegt men, zou Dido de stad Carthago hebben gesticht; men houdt het woord voor Phoenicisch. De fabel echter, waarvan ook de dichter Virgilius heeft gebruik gemaakt, zegt: dat Dido, bij hare aankomst op de Africaansche kust, van de inwoners zoo veel grond kocht, als zij met eene ossenhuid konde bedekken, en dat dit de oorsprong is van den naam; Er is ook een dergelijk Grieksch woord, dat *huid* beteekent.

Byzantìum. Oude naam van het tegenwoordige *Konstantinopel*.

C.

Caballínus. Latijnsche benaming van Hippocrène, hetwelk Grieksch is, het beteekent: hengstebron.

Cabúra. Een bron van Mesopotamië, het land tusschen den Tigris en den Euphraat; in welke bron de fabel zegt, dat de Godin Juno zich baadde, waardoor dit water eenen aangenamen geur verkreeg.

Cacodaemon of Kakodaemon. Zie Agathodaemon.

Cacus. Een berucht roover, zoon van Vulcanus. Hij was van eene ontzagchelijk groote ligchaamsgestalte en bezat eene verbazende kracht. Zijn verblijf was een hol in den Aventijnschen berg, een der heuvelen, waarop naderhand Rome is gebouwd; dit hol prijkte van binnen met de geraamten der door Cacus verslagene, menschen. Toen Hercùles, uit Spanje terugkeerende, de ossen van Geryon (zie dezen) hier langs dreef, roofde Cacus, terwijl Hercùles sliep, eenige dezer dieren en bragt ze in zijn hol; doch om den eigenaar te misleiden, trok hij hen bij den staart in het hol. Hercùles, bij zijn ontwaken, een gedeelte zijner ossen missende, werd door het geloei der dieren van hun verblijf verwittigd. Waarop hij den roover greep en na een verschrikkelijk gevecht met zijnen knods versloeg. Hij bouwde voor deze overwinning een altaar, het *groote* geheeten.

Cadméa. Burg van Thebe, door Cadmus gesticht.

Cadmus. Zoon van den Phoenicischen koning Agenor. Hij is een der genen, die bij de, toen nog ruwe, Grieken eenige beschaving invoerde. De fabel verhaalt van hem het volgende: Zijn vader had hem uitgezonden, om zijne,

door Jupiter geschaakte, zuster Europa te zoeken, met den last, zonder haar niet terug te keeren. Toen nu Cadmus zijne zuster langen tijd te vergeefs gezocht had en het orakel om raad ging vragen, kreeg hij ten antwoord, dat hij op den plaats, waar hij het eerst eene jonge koe zou vinden leggen, eene stad moest bouwen, die hem, daar zijne vader het wederkeeren hem weigerde, tot toekomstig verblijf kon strekken. Weldra vond Cadmus de hem aangeduide koe en wilde uit dankbaarheid den Goden offeren. Toen hij, daartoe water behoevende, uit eene naburige bron trachtte te putten, zag hij deze bron bewaakt door eenen vreeslijken draak, welken hij echter, met behulp van Minerva, doodde. Op bevel van die zelfde godin zaaide hij vervolgens de tanden van dien draak, waaruit aanstonds een oogst van gewapende mannen te voorschijn kwam, die met elkander strijdende allen, op vijf na, omkwamen. Uit deze vijf overgeblevenen, die Cadmus hielpen in het stichten van Cadméa, zijn de vijf aanzienlijke geslachten van Thebe gesproten, zij werden *Sparten* d. i. *gezaaiden* genoemd.

Caducìfer. Bijnaam van Mercúrius, naar zijnen gevleugelden slangenstaf. De oorsprong dezer slangen is, volgens de fabel, aldus: Mercurius eens twee slangen ziende vechten, wierp zijnen staf tusschen hen, om hen te scheiden; waarop zij beide aanstonds het gevecht staakten en zich eendragtelijk om den staf kronkelden; vandaar dat deze staf een zinnebeeld is des vredes. Ook zegt men, beteekent de staf: heerschappij, de slangen: rijkdom en de vleugels: nijverheid.

Caduk. Bouwvallig. Caduke goederen, waren, in het leenregt, goederen die aan den leenheer vervielen. Ook

bezigt men dit woord voor landerijen, die onbebouwd blijven liggen.

CAEA, CEOS of CEA. Eene eiland in de Egeïsche zee, thans *Zea*.

CAECÙBER WIJN. Eene voortreffelijke soort van wijn, die nabij Caecùbum, een stadje van Campanie (*in het koninkrijk Napels*), groeide.

CAELIUS. Een jongeling door Cicero verdedigd wegens deelgenootschap aan de zamenzwering van Catilina. — Ook een der zeven heuvelen, waarop Rome was gebouwd.

CAEPIO. Romeinsche Consul en bevelhebber in Gallie, (in *Frankrijk*) ten tijde van den oorlog met de Cimbren en Teutónen, 105 vóór Chr. Toen hij den tempel te *Tolosa* (*Toulouse*) had geplunderd, verloor hij al zijne troepen en werd dit als eene straf des hemels aangemerkt; te Rome terugkeerd is hij daarvoor met den strop gestraft.

CAERÉ. De hoofdstad van Etrúrie, ten noorden van Latium (landschap waarin Rome ligt.) Toen Rome door de Galliers was ingenomen, waren de Vestaalsche maagden naar deze stad gevlugt en door de inwoners gastvrij ontvangen; voor deze weldaad verleenden de Romeinen hun naderhand het burgerregt, zonder hun evenwel het stemregt te schenken; van daar heetten de registers, waarop de Censors diegenen plaatsten, welke zij, wegens wangedrag, van het stemregt beroofden, *Caerites tabulae*, *Caeritische registers*.

CAESAR Cajus Julius. Deze was een der grootste mannen van zijnen tijd, en zoude ongetwijfeld een zegen voor zijn vaderland geweest zijn, zoo niet zijne heerschzucht groote onheilen aan hetzelve had berokkend. Hij muntte

uit als veldheer, staatsman, redenaar en schrijver. Zijne oorlogen in Gallie en elders, als ook den burgeroorlog met Pompejus heeft hij zelf beschreven; welke geschriften nog aanwezig zijn en van zijne bekwaamheid als schrijver getuigen. Na het ten onderbrengen van de partij van Pompejus, nam hij den naam aan van Dictator perpetuus, (zie het woord *Dictator*) en bestuurde, als alleenheerscher, den staat. Nu maakte hij plannen tot groote verbeteringen, die voorzeker het welzijn der volken zouden bevorderd hebben, en welke hij ook waarschijnlijk, door zijnen grooten geest, zou hebben ten uitvoer gebragt; zoo niet de dood hem daarin had verhinderd; hij werd door eenige heethoofden, die het verlies der oude Republiek betreurden, in de raadsvergadering vermoord. Zie Brutus. Na hem zijn de volgende Romeinsche alleenheerschers *Caesars* genoemd, waaruit het hedendaagsche *keizer* is voortgesproten.

Caesar Augusta. Oude naam der stad *Saragossa* in Spanje.

Caesaréa. Vele steden waren er oudtijds van dien naam, door Caesar en de Caesars gesticht, onder andere in Klein-Azië en Palestina.

Caesia Silva. Een bosch in Germanie (*Duitschland*), waarvan de geschiedschrijver Tacitus gewaagt; het moet omstreeks *Kleef* gestaan hebben.

Caesónia. Gemalin van keizer Calligùla; zij was even losbandig als hij, en kwam om, tegelijk met hem en hare dochter.

Caestus. Zoo werden de handschoenen genoemd, waarvan de oude vuistvechters zich bedienden; zij waren van leder en van binnen was er lood in genaaid.

CAESUUR. In een vers, de plaats, welke tot rustpunt dient. Ook in de muzijk bezigt men dit woord.

CAJÉTA. Thans *Caëta in het koninkrijk Napels.* De naam is ontleend van Cajéta, de voedster van Aenéas, omdat zij aldaar begraven was.

CAJUS en CAJA. Mannen en vrouwen voornaam, bij de Romeinen; de eerste schreef men met eene enkele C, en de laatste met eene omgekeerde, aldus: Ɔ.

CALàBER. Vervaardiger van een gedicht in 14 boeken, bevattende alles wat Homerus, omtrent Troje, niet vermeld had; men noemt hem Calaber, omdat dit gedicht in Calabrië gevonden en de naam des schrijvers onbekend is.

CALABRIA. Een gedeelte van Beneden-Italië, en de oostelijke landtong, thans behoorende tot het koningrijk *Napels.*

CALAGURRITáNEN. Inwoners van de oude stad Calagurris in Spanje; zij zijn bekend wegens de heldhaftige verdediging hunner stad tegen de Romeinen; toen de leeftogt hun ontbrak, wilden zij liever hunne vrouwen en kinderen tot spijs gebruiken, dan zich aan Pompejus overgeven. De stad was in het tegenwoordige *Arragonië.*

CALàÏS EN ZÉTHES. Zie *Zèthes.*

CALáNUS. Een Indisch wijsgeer, die, schoon reeds hoog bejaard, Alexander den groote op zijnen togt volgde; doch, ziek geworden zijnde, voor zich eene brandstapel liet oprigten, en daarop liggende, in het gezicht van Alexander, zich liet verbranden.

CALCHAS. Een Grieksch waarzegger, die met de Grieken naar Troje trok en een' grooten invloed aldaar uitoefende.

Calcineren. In het algemeen: ligchamen, die tegen het vuur bestand zijn, min of meer sterk gloeijend maken. In eenen meer bepaalden zin verstaat men hierdoor de veranderingen der metalen en metaalkalk. De metalen kunnen op verschillende wijze, of door eene soort van verbranding in de vrije lucht of door oplossing derzelve en nederploffing hunner kalk gecalcineerd worden.

Calcùli. Steentjes, waarvan de oude Romeinen zich bedienden bij het rekenen. Zij waren klein, glad en doorgaans cirkelrond. Te Nijmegen en elders heeft men soms zulke steentjes opgedolven.

Caledonièrs. Een volk, dat oudtijds in het tegenwoordige *Schotland* woonde.

Calendae. De eerste dag van elke maand bij de Romeinen.

Calena. Eene stad van Campanie (*in het koningrijk Napels*); alwaar wijn groeide, die bij de ouden beroemd was.

Caligùla. Vierde Romeinsche keizer. Hij was de zoon van Germanicus en Agrippina en kleinzoon des keizers Tiberius. Zijn eigenlijke naam was Cajus Caesar Augustus Germanicus; den naam van Caligùla had hij verkregen door de kleine soldatenlaarsjes, die hij als knaap in het leger droeg; want het woord beteekent: *laarsje*. In het begin scheen hij goed te zullen regeren en verrigtte ook werkelijk eenige edelmoedige daden; doch, na 8 maanden de regering in handen gehad te hebben, verviel hij in eene zware ziekte, en daarvan hersteld zijnde was hij plotseling in eenen wilden, onzinnigen tyran veranderd. Zonder de minste reden liet hij, als tot tijdverdrijf, de aanzienlijkste mannen martelen en ter dood brengen.

Hij wenschte eens, dat alle Romeinen gezamenlijk slechts één hoofd hadden, om hen met éénen slag te kunnen vernietigen, wanneer hij daartoe lust gevoelde. Zijne leus was: »Dat zij mij haten, als zij mij slechts vreezen." Zijne onzinnige bedrijven doen met regt twijfelen, of hij wel bij zijn verstand is geweest; zoo ondernam hij b. v. eenen krijgstogt tegen Brittannie, en liet, in plaats van over te steken, zijne soldaten aan het strand schelpen verzamelen, en trok met dien buit des oceaans, zoo als hij zeide, zegevierende naar Rome terug. Zijn paard beminde hij bovenal, aan hetwelk hij een eigen huis en kostbare meubelen schonk, benevens eenen grooten stoet bedienden, die het uit marmer en goud moesten spijzigen; ook liet hij het in het genootschap der priesters opnemen en was voornemens het tot consul te verheffen. Het was dus geen wonder, dat men tegen dezen dwaas weldra eene zamenzwering smeedde en hem, na eene regering van ruim drie jaren, om het leven bragt.

Calicrátes. De naam van eenen kunstenaar, die, uit ivoor, mieren en andere kleine diertjes vervaardigde, zoo klein, dat men derzelver deelen met het bloote oog niet zien kon.

Callimáchus. Een Grieksch geschiedschrijver en dichter. Hij leefde te Alexandrië, onder Ptolemaeus Philadelphus; van zijne lofzangen, ter eere der Goden, hebben wij eene vertaling van onzen Bilderdijk.

Calliòpé. Eene der zanggodinnen, die over het Heldendicht gesteld was.

Callisteia. Het feest der schoonheid, gevierd op het eiland Lesbos, in de Egeïsche zee. Op dit feest moesten alle vrouwen zich in den tempel van Juno verzamelen,

alwaar aan de schoonste eenen eereprijs werd uitgereikt.

Callisthènes. Een wijsgeer door Alexander den Groote omgebragt, omdat hij hem te vrijmoedig zijne dwaasheden onder het oog bragt.

Calomel. De geneesheer Theodoor Magerne wist, door scheikundige bewerking, de kwik in eene zeer zachte gedaante daar te stellen. Bij deze bewerking was hem een jonge Neger behulpzaam, en ter zijner eere, zegt men, gaf hij aan zijn praeparaat den Griekschen naam *kalos melas*, d. i. *schoone zwarte*. Het heeft sedert dien tijd den naam van *Calomelas* behouden.

Calpé. Dsebel al Tarik (*het tegenwoordige Gibraltar*) zie Abila.

Calpurnius bestia. Een aanzienlijk Romein, die met een leger tegen den Numidischen koning Jugurtha gezonden, zich door dezen liet omkoopen. — Calpurnius piso. Schoonvader van den beroemden Julius Caesar. — Calpurnius. Een Latijnsch dichter, die in de 3e eeuw van onze jaartelling leefde, en herdersdichten schreef, die niet van verdienste ontbloot en nog aanwezig zijn.

Calva. Bijnaam van Venus, bij de Romeinen. Tijdens de belegering van het Capitolium door de Galliërs, onder Brennus, ontbrak het den belegerden aan touwwerk; de vrouwen gaven toen hare haren prijs; en tot aandenken aan deze gebeurtenis, werd er voor Venus een tempel gesticht onder bovengemelden bijnaam, welke *de kale* beteekent.

Calydon. Eene stad in Aetólië, voornamelijk beroemd wegens de jagt op het Calydonische zwijn, hetwelk door Diana gezonden was tot straf, omdat de koning Oeneus hare eeredienst had verwaarloosd. Dit zwijn werd gedood door Meleáger. Zie dezen.

Calypso. Eene Nymph, die het eiland Ogijgia bewoonde, aan de kust van beneden Italië. Ulysses leed bij haar eiland schipbreuk, toen hij uit Troje terugkeerde en werd door haar gastvrij ontvangen en verpleegd.

Cambýses. Vader van Cyrus den groote. Hij was een man van wel aanzienlijke, doch niet koninglijke afkomst, en van eenvoudigen aard; daarom en omdat hij tot de Persen behoorde, die toen in minachting en aan de Meden onderworpen waren, gaf Astyàges de koning der Meden zijne dochter Mandáné aan dezen Cambýses ten huwelijk en zond haar met hem naar Persie, om voortekomen, dat, zoo als hij gedroomd had, zijn kleinzoon hem eens onttroonde; doch niettegenstaande hij ook den kleinzoon, bij zijne geboorte, voor het wild gedierte op de bergen liet werpen, baatte hem al deze voorzorg toch niets. Zie Astyàges. — Cambyses, kleinzoon des voorgaanden, zoon en opvolger van Cyrus, den groote. Naauwlijks den troon beklommen hebbende bragt hij Egypte ten onder; en wilde nn ook vele andere krijgstogten òndernemen; doch alle mislukten. Uit spijt hierover woedde hij tegen de Egyptenaren, doorstak met eigen hand, op een feest, hunnen heiligen stier en liet de priesters geesselen. Om zijn verdriet, wegens het mislukken zijner ondernemingen, te verzetten, gaf hij zich over aan onmatig gebruik van wijn, deed in dronkenschap zijnen broeder Smerdes ombrengen, en doodde zijne zuster door eenen schop, omdat zij den dood van Smerdes beweende. Dit verwekte misnoegen tegen den koning, en een der Magi of priesters bediende zich hiervan, om onder den naam van Smerdes, alsof deze niet gestorven was, den troon te bemagtigen. Cambýses dit vernemende, wilde naar

zijne hoofdstad ijlen, om hen te straffen; doch, in het te paard stijgen, wondde hij zich met zijn zwaard in de heup en stierf aan deze wonde; zonder kinderen na te laten.

CAMÉLAE. Godinnen der huwelijksliefde te Rome; aan haar offerden de jonge meisjes, voordat zij een huwelijk aangingen.

CAMÈRA CLÁRA: *heldere kamer*, in tegenoverstelling van *camera obscura: donkere kamer*. De eerste bezit het voordeel, dat het aftebeelden voorwerp niet door de zon behoeft beschenen te worden; alle voorwerpen vertoonen zich daarin grooter en duidelijker, èn men kan er zich bij donker en helder weder, bij zonneschijn en maanlicht met een gelijk voordeel van bedienen. De CAMÈRA OBSCÚRA is eigenlijk eene donkere kamer, welke haar licht alleen ontvangt door eene opening, waarin een bolrond glas geplaatst is, hetwelk de lichtstralen der daar buiten zijnde voorwerpen breekt, die vervolgens op een, binnen de kamer geplaatst, scherm of raam vallen, waarop men dan eene verkleinde afbeelding ziet. Men heeft ze ook die draagbaar zijn, en uit een vierkant kastje bestaan. De CAMÈRA LUCÌDA heeft met de voorgaande alleen dit gemeen, dat zij dient om de voorwerpen te kunnen afmalen, zonder dat men de teekenkunst verstaat; het bestond eertijds uit een vierkant prisma van glas; doch is naderhand verbeterd en bestaat thans uit eenen metalen spiegel, op welken de voorwerpen worden teruggekaatst en van daar nog eens op eene glazen ruit, op welke men de voorwerpen dus weder regtstandig ziet, en die tevens toelaat, door denzelven, op een papier te zien, waarop men dus de voor-

werpen kan afmalen. Het is bekend hoe ver Daguerre het met zijne uitvinding onlangs gebragt heeft.

Camilli en Camillae. Knapen en meisjes, welke de priesters te Rome bij den altaardienst bijstonden.

Camillus. Een der groote mannen van het oude Rome. Schoon hij door zijne talenten en moed, bij het bestrijden der vijanden zijns vaderlands, uitstekende diensten aan hetzelve had bewezen, werd hij echter, onder een nietig voorwendsel, als of hij den buit, op de vijanden behaald, ongelijk verdeeld had, door zijne ondankbare medeburgers verbannen. De groote man vergat echter alle beleediging, zoodra hij het vaderland in gevaar zag; want toen ook hem het gerucht ter ooren kwam van het innemen van Rome en het belegeren van het Capitolium door de Galliërs, onder Brennus, verzamelde hij ijlings eene krijgsmagt en redde de bedrukte stad. Daarna werd hij, als 't ware, de tweede stichter van Rome, door te beletten, dat de Romeinen hunne verwoeste stad verlieten en naar elders verhuisden.

Camoenae. Bijnaam der Zanggodinnen.

Campánie. Oude naam van een landschap in het Koningrijk *Napels*, waarvan Capua, dat thans nog dien naam draagt, de hoofdplaats was.

Campus Martius. Het veld van Mars. Een plein te Rome, aldus genaamd naar eenen aldaar zich bevindenden tempel van Mars. De jongelingen oefenden er zich in allerlei ligchaamsoefeningen; ook werden er volksvergaderingen gehouden.

Canária. Oorspronkelijk de naam van een eiland op de westkust van Africa. Het lag zeer nabij de eilanden, welke de ouden, om hun heerlijk klimaat, den naam

gaven van gelukkige eilanden; deze eilanden zijn in het vervolg, naar den naam van het eerstgenoemde, alle Canarische eilanden geheeten.

CANDACÉ. Eene koningin van Aetheopie, ten tijde van keizer Augustus; zij was zoo bemind bij haar volk, dat alle Aethiopische koninginnen in het vervolg naar haar genoemd zijn.

CANDAULES. Een koning van Lydië, in klein Azië. Hij verloor, volgens het verhaal van Herodòtus, kroon en leven op de volgende wijze. Hij had eene zeer schoone gemalin en was kinderachtig en dwaas genoeg de schoonheid dezer vrouw, bij zijne hovelingen telkens te prijzen. Eens dat hij weder over haar sprak tot een' zijner hovelingen, met name Gyges, eindigde hij met deze woorden: »Gyges, het is niet genoeg, dat ik u hare schoon»heid beschrijf, ik kan ze niet naar waarde beschrijven, »gij moet het zelf zien. Ik zal u in de gelegenheid »stellen haar te beschouwen, als zij zich ontkleedt en te »bed begeeft, en zal u daarom in het slaapvertrek achter »eene deur verbergen". Hoezeer nu Gyges, het gevaar, van zulk eene onderneming voor zich inziende, dit den koning trachtte af te raden, bleef echter Candaules onverzettelijk. Gyges moest dus tegen zijnen wil, de koningin zich zien ontkleeden en te bed begeven. Dit geschiedde echter niet zoo heimelijk of de koningin, die waarschijnlijk meer slimheid bezat dan haar gemaal, merkte de geheele toedragt der zaak. Zij ontbood des morgens den hoveling en sprak hem aldus aan: »Gyges, »gij hebt u laten overhalen, om in een vertrek te drin»gen, waarin niemand, dan mijn gemaal, zijne voeten »zetten mag, ik geef u dus de keuze tusschen eenen

»oogenblikkelijken dood of de kroon met mijne hand, »mits gij, in dit laatste geval, Candaules zelven om het »leven brengt, waartoe ik u de middelen zal aan de »hand geven". Gyges koos het laatste en werd op deze wijze koning van Lydië. Een ander meer fabelachtig verhaal zegt, dat hij eenen ring zou hebben gevonden, door middel van welke hij zich onzigtbaar kon maken, en dat hij, met behulp van dezen ring, de regering bemagtigde.

Candelàber. Eene lamp bij de ouden, die of aan de zoldering der vertrekken hing, of, op een ligt beweegbaar voetstuk, zoo gesteld werd, dat zij, tot de gewone bezigheden, genoegzaam licht gaf. De Grieksche kunst wist aan dezelve allerlei schoone vormen te geven. Oorspronkelijk waren zij van aardewerk, doch werden naderhand van metaal vervaardigd. Beroemd in de oudheid, waren de Candelaberfabrieken van Tarente en Aegina. Te Herculanum, hetwelk, zooals bekend is, eeuwen lang onder de asch van den Vesuvius is bedolven geweest, zijn zeer schoone vormen van Candelabers opgedolven.

Candidaat. Woordelijk: een in het wit gekleed man. Bij de Romeinen verschenen, degene, die naar een ambt stonden, in heldere witte kleeding. Wat wij door *Candidaat* verstaan is genoegzaam bekend.

Canícula. Latijnsche benaming van het sterrenbeeld *de kleine hond.*

Canephòrae. Heetten, bij de Atheners, jonge meisjes, die bij de plegtige optogten, ter eere der Goden, korfjes met vruchten en andere zaken op het hoofd droegen.

Caninèfaten. Een volk naburig van de Batavieren.

Cannae. Een vlek van Apulie, in beneden Italië; beroemd door de nederlaag, welke de Romeinen aldaar leden, onder de Consuls Paulus Aemilius en Terentius Varro, toen de Carthaagsche veldheer Hannibal hun geheele leger vernielde, en 40000 Romeinen het leven verloren.

Canópus of Canóbus. Eene stad in Egypte, wier inwoners, wegens hunne weelderigheid, berucht waren; zij werd gezegd gesticht te zijn door den stuurman van Menelaüs, (zie dezen). De naam van dezen stuurman prijkt ook onder de sterren, het is eene heldere ster van de eerste grootte, in het *roer van het schip*. Het was ook een bolvormig watervat, waaraan de oude Egyptenaren eene godsdienstige vereering verbonden.

Cantábriërs. Een krijgshaftig volk in Spanje; het weêrstond den Romeinen langen tijd; doch werd eindelijk door den keizer Augustus ten onder gebragt.

Cantium. Oude benaming van *Kent*, een landschap van Groot-Brittanië.

Capacìteit. Eigenlijk de maat van hetgeen een hol ligchaam bevatten kan. Oneigenlijk wordt het, in de zamenleving, van bekwaamheden gebruikt.

Capella. Eene ster van de eerste grootte, op den schouder van den *Voerman*. De dichters zeggen, dat het de geit is, die Jupiter gezoogd heeft.

Capellae télum. Naam van het sterrenbeeld *de schutter*.

Capitólium. Burg van het oude Rome; hij stond op den Capitolijnschen berg, een' der heuvelen, waarop de stad gebouwd was. Hij is in de burgeroorlogen, die Rome eudtijds verscheurden meermalen verwoest; doch

ook telkens weder opgebouwd. Er bevonden zich drie tempels, van Jupiter, Juno en Minerva; die, vooral de eerste, prachtig versierd waren. Op de bouwvallen van den voormaligen tempel van Jupiter, staat thans eene kerk van de orde der Franciscanen.

Capitolynsche spelen. Jaarlijks te Rome gevierd, ter eere van Jupiter; omdat hij het Capitolium tegen de Galliërs beschermd had, toen zij Rome aanvielen, onder Brennus.

Cappadócië. Eene landstreek van Klein-Azië, wier inwoners wegens hunnen stompen en slaafschen aard berucht waren.

Capreae. Een eiland aan de golf van *Napels*, thans heet het *Capri.* Het was oudtijds berucht, door het verblijf aldaar van den keizer Tiberius, die er zich aan den schandelijksten wellust overgaf.

Caprìcornus. Latijnsche benaming van het sterrenbeeld *de steenbok.*

Capùa. Eene voorname stad van Campanië, in het koningrijk *Napels.* Zij werd oudtijds het tweede Rome genoemd. Na den slag bij Cannae deed Hannibal hier zijn leger de winterkwartieren betrekken; doch tot groot nadeel voor Carthago; want, door de menigvuldige aanleiding tot ongebondenheid in deze groote stad, ging de krijgshaftige geest der overwinnende Carthagers grootendeels verloren.

Caràcalla. Zoon van den Romeinschen keizer Septimius Severus; tegelijk met zijnen broeder Géta volgde hij zijnen vader op. Hij was een der monsters, die den Romeinschen troon onteerden. Om alleen de heerschappij in handen te hebben, doorstak hij zijnen broeder Géta in de armen zijner moeder. Zie Aemylìus Papínianus.

Hij nam de weduwe zijns vaders tot vrouw; om deze redenen noemde men hem, al spottende, Oedipus, wijl deze griek dit ook gedaan had; deze scherts kostte echter aan zeer velen het leven. Hij ontving weldra het loon voor deze en menigvuldige andere euveldaden, en werd omgebragt op last van eenen zekeren Macrínus, die hem ook opvolgde, in het jaar 217 van onze jaartelling, nadat Caracalla zes jaren geregeerd had.

Carìa. Eene landstreek in Klein-Azië.

Carínae. Eene plaats te Rome, met prachtige paleizen bezet, waar, onder anderen, Pompéjus de Groote en Antonìus woonden.

Carínus. Een Romeinsch keizer, door zijne wellustige levenswijze en wreedheid berucht. Hij werd, bij het leven van zijnen vader Carus, tegelijk met zijnen broeder Numeriánus tot troonsopvolger bestemd; doch volgde alleen zijnen vader op, dewijl Numeriánus reeds vroeger vermoord was. Hij zelf werd vermoord door eenen soldaat, wiens vrouw hij verleid had.

Carmentalía. Een feest te Rome, ter eere van Carmenta, eene waarzegster, aan welke men, na haren dood, goddelijke eer bewees. Zij was in Italië gekomen met den Arcadischen prins Evander, die uit zijn vaderland verdreven, zich nederzette in het oord, waar naderhand Rome is gebouwd. Na haar werd ook eene poort te Rome *porta Carmenta* genoemd; welke naderhand de naam kreeg van *porta scelerata*: *afschuwelijke poort*, omdat door dezelve het geslacht der Fabiussen, bestaande uit 306 leden, getrokken was; die alleen, met hun geslacht, den oorlog tegen de Vejenten ondernamen, doch in eene hinderlaag gelokt, allen werden afgemaakt.

Carnātie. Heet in de schilderkunst, het nabootsen der vleeschkleur.

Carneādes. Een Grieksch wijsgeer, die zich voornamelijk op de zedekunde toelegde en ook blijken gaf eene groote mate van welsprekendheid te bezitten; want met twee anderen naar Rome gezonden zijnde, als afgezanten van de Atheners, zeide de strenge Cato van hem: »dat men zich voor dezen man wachten moest, die door »zijne overredingskracht gemakkelijk, al wat hij wilde, »van den raad zou kunnen verkrijgen."

Carpātus. Een eiland in de Middellandsche zee, tusschen *Rhodus* en *Candia;* thans heet het *Scarpanto.*

Carthago. De beroemde mededingster van het oude Rome; zij lag op de Noordkust van Afrika, in de omstreken van het tegenwoordige *Tunis.* Zij was eene volkplanting der Pheniciërs, zoo men zegt, door Dido gesticht. Reeds vroeg verhief zij zich, zoo door den handel, als door de wapenen tot eenen hoogen trap van aanzien. Vasten voet op Sicilië verkregen hebbende, werden de Carthagers eindelijk, door de Romeinen, van dit eiland verdrongen. Wereldberoemd is hunne driemaal herhaalde worstelstrijd met de Romeinen, welke met de vernietiging van Carthago eindigde. Deze strijd is bekend onder den naam van de *drie Punische oorlogen*; want de Romeinen noemden de Carthagers ook *Puniërs*, *Poeniërs* of *Phoeniciërs.* In deze oorlogen deden zij den Romeinen zeer veel afbreuk en bragten zelfs, in den tweeden oorlog, onder hunnen dapperen bevelhebber Hannibal, Rome meermalen op den rand des verderfs. De Romeinen vreesden hen dan ook zoo zeer, dat Cato de oudere, als men hem, in den raad, over andere zaken zijn ge-

voelen vroeg, er altijd bijvoegde: »en bovendien ben ik »van oordeel, dat Carthago moet verdelgd worden". Hiertoe werd dan ook eindelijk besloten. Om een voorwendsel tot dien oorlog te vinden, dwong men, door allerlei onregtvaardigheden, de Carthagers tot het opvatten der wapenen, en Scipio, de jongere, werd naar Afrika gezonden, die dan ook, na eene wanhopige verdediging, de stad stormenderhand innam en verwoestte. Naderhand werd er een tweede Carthago, niet ver van het oude, door de Romeinen, gesticht; doch dit is later door de Saracénen zoodanig verwoest, dat er thans, behalve eene waterleiding, niets meer van overig is. De stad Carthagèna in Spanje is eene, thans nog bestaande, stichting der Carthagers en door hunnen veldheer Hasdrùbal gebouwd.

Carus. Een Romeinsch keizer, die eenigen oorlogsroem behaalde; hij regeerde slechts twee jaren. Hij was opvolger van den keizer Probus en werd zelf opgevolgd, door zijnen zoon Carínus, die insgelijks slechts kort regeerde.

Cassander. Zoon van Antipàter, die, na Alexanders dood, over Macedónië heerschte. Hij volgde zijnen vader op en had tot echtgenoot de zuster van Alexander den Groote. Olympias, de moeder van dezen laatsten, die eene poging deed, om het geslacht van haren zoon weder op den troon te plaatsen, liet hij ombrengen, ook Roxáné, de echtgenoot van Alexander, benevens haren zoon, werd op zijnen last gedood. Hij stierf, na eene regering van 19 jaren, aan de waterzucht en werd door zijnen zoon Antipàter opgevolgd.

Cassandra. Eene dochter van Priàmus, den laatsten

koning van Troje. Zij werd door Apollo bemind, die haar de gave der voorzegging schonk; en, na die geschonken te hebben, ook vorderde, dat zij hem zoude toebehooren. Zij weigerde aan deze voorwaarde te voldoen; daarom gaf Apollo, daar hij zijn eens gegeven geschenk niet konde terugnemen, deze wijziging aan hetzelve, dat niemand haar zoude gelooven, wanneer zij de toekomst voorspelde. Toen zij nu het verraad bemerkte, dat in het houten paard schuilde, door middel van hetwelk Troje door de Grieken werd ingenomen, waarschuwde zij hare stadgenooten voor de listen der Grieken, doch het baatte niets, daar niemand haar geloofde. De dichter Virgilius stelt haar voor als verloofd aan eenen uitlandschen prins, met name Coroebus, die, in dien tijd, naar Troje gekomen was, om zijnen aanstaanden schoonvader bij te staan; doch in de bescherming zijner beminde tegen eenen hoop vijanden, in den noodlottigen nacht van Troje's ondergang, zijn leven verloor. Cassandra werd in den tempel van Minerva onteerd door Ajax, die hiervoor met zijn leven boette, en, bij de verdeeling van den buit, viel zij aan den opperbevelhebber Agamemnon ten deel.

Cassiaansche regters. Zeer strenge regters, aldus genaamd naar eenen zekeren Lucius Cassius te Rome, die zijn ambt zeer gestreng uitoefende.

Cassiòpé of Cassiopéa. Moeder van Andromèda. (zie deze). Haar sterrenbeeld bevindt zich aan den noordelijken hemel, kenbaar aan 5 sterren, welke ongeveer staan als een Grieksche Σ.

Cassius. Naam van een aanzienlijk geslacht te Rome, waartoe, behalve vele staatsmannen en krijgsoversten, ook

behoorde C. Cassius, die, met Brutus, het hoofd was der zamenzwering tegen Caesar.

Castalídes. Bijnaam der zanggodinnen, naar eene bron Castalia.

Castrátie. Ontmanning.

Castor en Pollux. Zonen van Jupìter uit Léda; zij waren dus ook broeders van de schoone Helèna. Men vindt hen ook vermeld onder den naam van *Dioskuren*, dat is: *zonen van Jupiter*, en ook van *Tyndariden*, zonen van Tyndareus; deze was de echtgenoot van Léda. Zij waren beroemd, Castor in het paardrijden, en Pollux in het vuistvechten, en namen deel aan den togt der Argonauten. Op dezen togt werden er, bij eenen hevigen storm, vlammetjes op de hoofden van Castor en Pollux gezien, waarop ook terstond de storm bedaarde. Deze vlammetjes naderhand dikwijls gezien, werden de vlammetjes van Castor en Pollux genoemd, en voorspelden, bij hunne verschijning, verbetering van het weêr aan de schippers; doch zoo er slechts een gezien werd, hetwelk men Helèna noemde, werd dit voor een slecht voorteeken gehouden. Alleenlijk aan éénen der beide broeders was de onsterfelijkheid toegezegd en toen dit lot Pollux trof, verzocht hij Jupiter, dat dit liever zijnen broeder mogt te beurt vallen; dit hem niet toegestaan zijnde, verzocht hij, dat zij te zamen beurtelings in den hemel mogten wonen en hij dus de onsterfelijkheid met zijnen broeder mogt deelen; en zoo brengen beide halve dagen bij elkander in de onderwereld en halve dagen in den hemel door. De naam dezer beminnende broeders is vereeuwigd in het sterrenbeeld: *de tweelingen.*

Casuistiek. Dat gedeelte der voormalige godgeleerd-

heid en zedekunde, hetwelk zich bezig houdt met de grondstellingen, naar welke moeijelijke gewetensvragen beslist moeten worden. Vandaar beteekent *Cassuist* een zedekundige, die dergelijke vragen zoekt op te lossen.

Catachrésis. Verkeerd gebruik van een woord, wanneer men namelijk bijvoegelijke naamwoorden gebruikt bij zaken, waarbij zij niet te pas komen.

Catádúpen. Plaatsen, waar het water uit eene rivier met groot geraas nederstort.

Catalògus. Register, lijst, naamlijst.

Catanèa. Eene hedendaagsche stad op Sicilië, die in de oudheid denzelfden naam droeg en thans nog eene aanmerkelijke stad is, bijzonder merkwaardig door hare overblijfselen van oude gedenkstukken, onder anderen van het theater, van hetwelk Alcibiàdes eene aanspraak aan het volk deed, terwijl zijne troepen zich van de stad meester maakten.

Catapult. Een soort van geschut door de ouden gebruikt, om groote steenen en ook lange spiesen naar een zeker punt te slingeren.

Catarracte of Katarracte. Een waterval, die over rotsen loopt.

Catechuméni. Zoo heetten in de eerste tijden des Christendoms, de onchristenen, welke gedoopt moesten worden en eerst bij het avondmaal niet mogten verschijnen. Naderhand werden degene, die voor het eerst het avondmaal gebruikten, met dezen naam bestempeld.

Cathétus. Elk der beide regtshoekszijden van eenen regthoekigen driehoek.

Catilína. Een Romein van aanzienlijken huize, doch van een zeer slecht gedrag. Toen hij door weelde en

losbandigheid zijne goederen verkwist had, ging hij eene zamenzwering aan met verscheidene lieden van denzelfden stempel, met oogmerk, om te vuur en te zwaard eene nieuwe staatsregeling in te voeren en zich zelven alsdan aan het hoofd te plaatsen. De waakzaamheid van den beroemden Cicero, die toenmaals consul was, ontdekte en verijdelde deze zamenzwering. Eenige hoofden der zamengezworenen werden gevat en in de gevangenis geworgd. Catilina echter, die zich bij het legertje bevond, dat hij had bijeengeraapt, verdedigde zich tegen de op hem afgezondene krijgsmagt, en toonde een' moed en veldheerstalenten, eene betere zaak waardig. Zijne soldaten ziende bezwijken, stortte hij zich in het digtste der vijanden en vond, dapper strijdende, den dood. Keurig is deze zamenzwering beschreven door Sallustius, waarvan eene nederduitsche vertaling bestaat door den Hoogleeraar J. ten Brink, die er ook de voortreffelijke redevoeringen van Cicero tegen Catilina, vertaald, heeft bijgevoegd.

Cato. Marcus Porcius, Een oud Romein van den echten stempel; hij is bekend onder den naam van den *Censor*, *zedenmeester;* omdat hij in dit ambt met gestrengheid, zonder aanzien des persoons, te werk ging. Hij trachtte steeds de Grieksche letterkunde uit Rome te weren; dewijl hij vreesde, dat, tegelijk met deze, de Grieksche wulpsheid zou insluipen. In zijnen ouderdom echter kon hij de lust niet weerstaan, om ook de schoonheid dier letterkunde te leeren kennen, en legde zich, schoon hoog bejaard, nog op het Grieksch toe. Hij was het, die in den raad altijd aandrong op het verwoesten van Carthago. Ook als schrijver is hij niet on-

bekend; hij schreef eene geschiedenis der eerste bewoners van Italië, en thans bezitten wij nog van hem een werk over den landbouw. — M. Cato, bekend onder den naam van den *Uticenser*, was een achterkleinzoon des voorgaanden; ook hij was van een zeer ingetogen levensgedrag. Hij wordt de *Uticenser* genoemd, omdat hij, in den burgeroorlog tusschen Pompejus en Caesar, de partij des eersten toegedaan, te Utica, een stad op de noordkust van Afrika, door Caesar belegerd werd, en geen kans ziende de stad langer te verdedigen, zich zelf doorstak, om niet levend in de handen van Caesar te vallen; men vond bij hem een geschrift van Plato, over de onsterfelijkheid der ziel, hetwelk hij, alvorens zich te doorsteken, gelezen had.

Catoptrìca of Katoptrìca. Spiegelkunde of onderzoek der wetten, volgens welke de lichtstralen, op afspiegelende vlakten vallende, worden teruggekaatst.

Catullus. Een dichter uit den besten tijd der Romeinsche letterkunde; wij bezitten van hem nog gedichten, die, in eenen zuiveren stijl geschreven, den smaakvollen dichter kenmerken; zij zijn echter hier en daar besmet met het zedebederf van zijnen tijd.

C. Lutatius Catulus. Deze is bekend door het vernielen van zeer vele Carthaagsche schepen, in den eersten *Punischen* oorlog, nabij *Sicilië*.

Caudium. Eene oude stad van Italië; zij lag in het tegenwoordig koningrijk *Napels* en is beroemd door het insluiten van het Romeinsche leger, in eene engte nabij deze stad; de Samnitische veldheer Pontius deed hun den smaad aan van het geheele leger onder het juk te laten doorgaan. Dit juk bestond uit twee, in den grond

gestoken spiesen, met eene derde er dwars aangebonden; hier liet men het leger onder doorgaan, te kennen gevende, dat zij in der vijanden magt zijnde, tot slaven konden gemaakt worden; doch, alleen door de genade des veldheers, hunne vrijheid behielden.

Caustiek. Schilderen door middel van inbranding. Men bereidt was van verschillende kleuren en brengt die verwen, door middel van vuur, in zekere orde op hout of elpenbeen. Ook in de geneeskunst bezigt men dien naam.

Cautie. Zekerheid, waarborg.

Cayster. Eene rivier in Klein-Azië, bij de oude dichters vermeld wegens de groote menigte zwanen, die zich aldaar ophielden.

Céa of Céos. Zie Caea.

Cebes. Een wijsgeer uit Thebe, in Boeótie, afkomstig, een leerling van Socràtes. Van zijne werken is nog in wezen zijn *Pinax* of tafereel van het menschelijk leven; hetgeen echter sommige geleerden aan eenen lateren schrijver van dien naam toeschrijven.

Cecrops. Eerste koning van Athéne. Hij was een regtvaardig en vredelievend vorst en schonk aan elke billijke klagt een vriendelijk gehoor. Hij verzachte de zeden van het ruwe volk en voerde vele, uit Egypte afkomstige gebruiken in; van daar de meening, dat hij uit Egypte in Attica was gekomen; schoon anderen hem voor eenen inboorling houden. De burgt van Athene heette naar hem Cecrópia.

Celères. Zoo heetten 300 der aanzienlijkste jongelingen, welke Romulus, eerste koning van Rome, tot zijne lijfwacht koos. Hun bevelhebber had den titel van *Tribunus Celérum.*

Celsus. Een geneesheer, die te Rome, onder den keizer Tibérius, leefde. Hij schreef over verschillende onderwerpen; doch van zijn geschrift over de geneeskunst zijn nog 8 boeken aanwezig. Men noemde hem de *Romeinsche Hippocràtes.*

Celten. Oudtijds werden onder dezen naam, in het algemeen, alle volken verstaan, die Duitschland, Frankrijk, Spanje, ja zelfs, volgens sommigen, ook Groot-Brittanje bewoonden. Meer bepaaldelijk echter past deze naam op dat gedeelte van Frankrijk, dat tusschen de Garonne en Seine ligt en Celtisch Gallië werd geheeten.

Celtibériers. Een volk van Spanje, hetwelk zijnen oorsprong ontleende van de Celten; doch zich in Spanje aan de rivier Ibérus (*Ebro*) nederzettende, zich Celten van den Ibérus of Celtibériers noemden. Zij verzetten zich lang tegen de Romeinen en Carthagers en waren om hunne dapperheid beroemd. Het landschap, waar zij woonden, heet thans *Arragon.*

Cemménus. Een berg in Gallië (*Frankrijk*); dezelfde die ook *Gebenna* of *Cevenna* genoemd wordt. Thans heet hij *les Cevennes.*

Cenotáphium. Woordelijk: ledig graf. Eene graftombe, opgerigt voor iemand, wiens lijk vermist en niet gevonden is.

Censoren. Een overheidsambt bij de oude Romeinen. De Censoren waren twee in getal en hadden het toezigt over de zeden der burgers, waardoor zij ook *censores morum* of *zedenmeesters* waren. Hunne magt was zoo uitgestrekt, dat zij zelfs raadsheeren, om hun slecht gedrag, uit den raad konden weren en tot eenen lageren stand verwijzen. Ook waardeerden zij de bezittingen der bur-

gers, welke handeling *census* heette; deze census bestond in de schatting van het geheele volk, zoo ten aanzien van deszelfs getal, als vermogen. Servius Tullius, de zesde koning van Rome, stelde denzelven in. Hij verdeelde, volgens deze schatting, de burgers in zes klassen; elke klasse had haar afzonderlijk wapen en bijzondere plaats bij het leger. De onderdeelen der klassen, heetten *centuriën* (*honderdtallen*).

CENTAUREN. Een volk, hetwelk Thessalie bewoonde (*een deel van Livadie*). Zij waren de eersten, die, in hunnen omtrek, het gebruik van paarden leerden kennen en in uitoefening bragten, zoodat hunne naburen, voor het eerst eenen ruiter ziende, hem voor één en denzelfden met het paard aanzagen. De ondervinding heeft geleerd, dat dit het geval is bij alle volken, die voor het eerst eenen man te paard zien. Toen Columbus op Hayti paarden ontscheepte en de Spanjaarden dezelve bereden, vloden de wilde bewoners van het eiland naar de bosschen, daar zij man en paard voor een en hetzelfde vreesselijk monster aanzagen. De naam van Centauren beteekent *stierenprikkers*, en werd hun gegeven, zoo als men meent, wegens hunne gewoonte, om te paard zittende met een scherp werktuig hun vee naar huis te drijven, of van het jagtmaken op wilde stieren. Beroemd is, in de fabel, de strijd der Centauren en Lapithen, in welke te beschrijven de dichters der oudheid hun vernuft gescherpt hebben. Toen namelijk, op de bruiloft van Pirithous en Hippodamia, de Centauren door den wijn bevangen, zich van de aanwezige vrouwen en zelfs van de bruid meester maakten, terwijl Theseus, Hercules en eenige Lapithen (Thessaliërs) hun dit trachten te belet-

ten, ontstond er een hevige strijd, die met de nederlaag der Centauren eindigde.

Centimánen. Honderdhandige reuzen, die Jupiter in den strijd tegen de Titanen bijstonden.

Cento. Eene bonte lap uit verschillende stukken te zamen gezet; zoo als b. v. een Arlequinspak. Oneigenlijk beteekent het: een, uit plaatsen van verschillende dichters zamengesteld, vers.

Centumvìri. Honderd mannen. Dit waren regters te Rome; uit iedere wijk werden er drie gekozen; hetgeen, voor de 35 wijken, 105 uitmaakte. Zij werden echter met dit ronde getal benoemd en spraken regt in zaken van aanbelang.

Centurien zie Censoren.

Cephalénia. Een eiland, hetwelk thans tot de Jonische eilanden behoort en, *Cephalónia* heet.

Cephàlus. Een jonge Griek, echtgenoot van Procris, dochter des Atheenschen konings Erechteus. De Godin Aurora, op den jongen man verliefd, ontvoerde hem heimelijk; doch kende hem de liefde voor zijne echtgenoot niet doen vergeten. Zij zond hem dus terug, en had hem een andere gedaante doen aannemen, ten einde hij alzoo de trouw zijner echtgenoot zoude op de proef stellen. Procris was op het punt van onder die proef te bezwijken, toen Cephàlus zijne vorige gedaante hernam en haar hare ontrouw verweet. Procris verborg zich vol schaamte in de bosschen; naderhand echter, met elkander verzoend, leefden zij eenen tijd lang gelukkig. Cephàlus, een liefhebber der jagt zijnde, hield zich somtijds geheele dagen met de jagt bezig. Dit menigvuldig afwezig zijn, baarde achterdocht bij Procris, wier minnenijd nog werd

aangezet door eenige gedienstige vriendinnen, die meenden te weten, dat hij, in het eenzame bosch, geheime zamenkomsten had met eene zekere Aura. Dit vermoeden was daaruit ontstaan, dat Cephălus, als hij, vermoeid en verhit van het jagen, uitrustte, dikwijls uitriep: »Aura (*koeltje*) kom en verkwik mij." Procris besloot, van de vermeende ontrouw haars mans zich met eigene oogen te vergewissen, en volgde heimelijk zijn spoor. Toen hij nu, op den middag, nederlag om uit te rusten en weder de gemelde woorden sprak, sloop zij zagtjes nader. Cephălus, eenig geritsel achter zich, in het geboomte, hoorende schoot zijne werpspies af naar de plaats, van waar hij het geritsel had gehoord en Procris stortte doodelijk gewond ter aarde.

Cépheus. Vader van Androměda (zie deze). Hij werd met zijne echtgenoot Cassiopéa, zijne dochter, benevens Perseus, onder de sterren geplaatst. Zijn sterrenbeeld bevindt zich nabij den melkweg, tusschen *Cassiopéa* en de *Zwaan*.

Cephren. Een koning van Egijpte. Hij leefde vóór omtrent 4000 jaren en was de stichter, zoo als men zegt, van eene der thans nog bestaande *Pyramiden*.

Cepio of Caepio. Een Romeinsch consul, die, na het innemen van Tolosa, (*Toulouse*) alle gouden sieraden uit den tempel aldaar wegnam. Sedert dien tijd liep het hem tegen, uithoofde van deze heiligschennis, zoo als het volk geloofde. Want hij werd door de Cimbren geslagen, het bevelhebberschap hem ontnomen en, na het verbeurdverklaren van zijne goederen, werd hij in de gevangenis gedood.

Ceramĭcus. Dezen naam droegen twee plaatsen te Athene.

Eene, alwaar de in den oorlog gesneuvelden begraven werden, terwijl men eene lijkrede op hen hield; in de andere hielden de ontuchtige vrouwlieden zich op.

Ceràsus. Eene stad in Cappadócie, in klein Azië; van waar de Romeinsche veldheer Lucullus het eerst den kersenboom naar Europa overbragt.

Cerbèrus. De hond, die volgens de oude dichters, den ingang der onderwereld bewaakte. Hij wordt meestal voorgesteld met drie koppen. Hij liet alle schimmen, die zich aanmeldden, binnen; doch zorgde, dat niemand er weder uitkwam. Dezen hond te bevredigen was daarom eene moeijelijke onderneming voor allen, die, bij levenden lijve, de onderwereld bezochten. Orpheus, toen hij zijne vrouw uit de onderwereld zoude halen, deed hem insluimeren door de toonen zijner lier. Onder de twaalf werken, aan Hercùles opgelegd, behoorde ook het halen van den Cerbèrus, hetgeen hij gelukkig volbragt. Men vindt den Cerbèrus ook onder de sterren, in het noorderdeel van den hemel.

Cereálien. In het algemeen de feesten ter eere van Céres, bij de Romeinen.

Céres, bij de Grieken Demeteer, was de Godin van den Akkerbouw. Hare dochter was Proserpina, de echtgenoot van Pluto, den God der onderwereld. Deze had haar geschaakt en medegenomen naar het schimmenrijk. Céres, hare dochter niet vindende, zocht haar over de geheele aarde, totdat eindelijk de zon (Apollo), die het schaken gezien had, haar het verblijf harer dochter bekend maakte. Onder het zoeken naar hare dochter kwam zij ook te Eleusis, in Attica, en werd aldaar, door den koning Céleus, gastvrij opgenomen. Uit dankbaarheid hier

voor wilde zij den zoon des konings, met name Triptolèmus onsterfelijk maken; doch door al te groote bezorgdheid der ouders werd dit verijdeld; zij gaf hem echter allerlei zaden, om die aan de menschen uitte deelen en alzoo den landbouw te bevorderen; de fabel zegt, dat zij hem eenen wagen gaf, met draken bespannen, om, daarmede over de aarde rijdende, overal de zaden uit te strooijen. Céleus stichtte haar eenen tempel, beroemd door de geheimnissen van Céres, wier ingewijden een minder ongerijmd denkbeeld over goddelijke zaken schijnen gehad te hebben. Haren naam draagt een der planeten, wier loopkringen, tusschen die van Mars en Jupiter, bijna op gelijken afstand van de zon, gelegen zijn.

Cessie. Afstand; wanneer iemand zijn regt of zijne goederen aan een' ander' overdraagt.

Cethégus. Een Romeinsch consul, in den tweeden Punischen oorlog bekend en beroemd wegens zijne welsprekendheid. — Een der hoofden van de zamenzwering van Catilina; hij werd in de gevangenis geworgd.

Ceyx. Zie Alcyonen.

Chabrìas. Een beroemd Atheensch veldheer en wijsgeer; hij leefde ten tijde van den bekwamen Lacedaemonier Agésilaüs, dien hij eens, in eenen veldslag nabij Thebe, overwon. Ook elders verrigtte hij groote daden, b. v. in Egypte, alwaar hij den koning Nectanébus op den troon herstelde. Hij sneuvelde in de belegering van de haven van het eiland Chíos, welke voorviel in de tweede helft der vierde eeuw vóór Christus.

Chaeronéa. Eene stad van Boeòtie (*Europisch Turkijë*). Deze stad is beroemd door den veldslag, waardoor de Macedonische koning Philippus heer werd van Griekenland,

in het jaar 338 vóór Chr. Ook werd hier de beroemde Grieksche schrijver Plutarchus geboren.

Chalazophylakes. Waren priesters, wier pligt het was, eene naderende hagelbui, door offeren, af te wenden, en die, in geval van nood, als zij geen lam of hoen, tot offeren bij de hand hadden, hun eigen bloed moesten ten beste geven.

Chalcedon. Eene, onder de Romeinsche heerschappij, bloeijende stad in Bithynie, op de noorwestelijke landpunt van klein Azië, tegen over *Constantinopel*, niet ver van het tegenwoordige *Scutari*; thans is het een dorp, *Kademki* genaamd. Hier hield in de herfst van het jaar 451 de keizer Marcianus de vierde algemeene kerkvergadering.

Chalcographie. Graveerkunst.

Chaldaea. Eene landstreek van Azië, tusschen den Tigris en Euphraat; de hoofdstad was Babylon. De inwoners legden zich op de sterrekunde toe, tot welker beoefening hun vlak land bij uitstek geschikt was.

Chaomantie. Was bij de Grieken de voorspelling uit den wind, de regen en, in het algemeen, de luchtverschijnselen en weersveranderingen.

Chaos. De ruwe klomp, waarin, volgens de meening der ouden, alle elementen onder een gemengd waren. Uit deze oorspronkelijke stof ontstond alles, wat leeft en is, de Goden, zoowel als hemel, lucht, aarde, zee en alles wat dezelve bewoont. Men gebruikt dit woord wel eens in de zamenleving, als men spreekt van eenen verwarden toestand.

Chares. Er zijn vele mannen van dien naam geweest, van welke, onder anderen, bekend is, een beeldhouwer, die, te Rhodus, het beruchte standbeeld, *de Colossus*, vervaardigde.

Charientismus. Eene redekunstige figuur; men bezigt

dezelve, om, op eene schertsende wijze, zijne al te stoute uitdrukkingen, te verachten.

CHARÍSIA. Een feest bij de Grieken, ter eere van de gratiën (bevalligheden).

CHARISTÌA. Liefdefeesten bij de Romeinen. Bij zulke feesten was elke familie bijeen; men legde ontstane twisten bij en haalde den band der eendragt en liefde nog naauwer toe.

CHARÌTES. Grieksch; hetzelfde wat bij de Romeinen de *Gratiën* waren.

CHARON. Zie ACHERÚSIA.

CHARÓNDAS. Wetgever der inwoners van Thurium, eene stad van Beneden-Italië. Hij bragt zich zelf om het leven als 't ware, om zich te straffen voor de overtreding zijner eigene wetten. Want eens van het land komende, begaf hij zich ijlings naar eene volksvergadering, die door hem was bijeengeroepen en vergat, in de haast, dat hij nog gewapend was; er was, namelijk, ook in zijne wetten bepaald, dat niemand gewapend in de volksvergadering mogt verschijnen. Iemand, die zich in zijne nabijheid bevond, verweet hem dezen misslag, waarop hij aanstonds zijn zwaard trok en zich doorstak, om alzoo zijne wetten met zijn bloed te bevestigen,

CHARÝBDIS. Volgens de fabel eene dochter van Neptunus en der aarde, zij was wegens hare onverzadelijkheid door Jupiter in zee geworpen, waar zij als draaikolk, elk schip, dat haar naderde, naar den grond trok en verslond. De aanleiding tot deze fabel was eene draaikolk, in de straat van *Messina*, welke oudtijds voor de onkundige schippers des te gevaarlijker was, daar zij zich, in hunne poging, om haar te ontwijken, aan

het gevaar blootstelden, van schipbreuk te lijden tegen de klippen der Scylla (zie deze). Thans echter wordt de Charybdis door de schippers niet meer gevreesd, welke, bij stil weder, vooral als er geen zuidewind waait, veilig over dezelve heen varen. Thans heet zij *Calofara* en *la Rema*.

CHAUCI. Een volk van Germánie (*Duitschland*), wonende in het hedendaagsche *Bremen* en *Oldenburg*.

CHELIDÓNIA. Een feest te Rhodus, door knapen gevierd. Zij gingen daarbij van huis tot huis en baden om eene gift, waarbij zij een lied zongen van het wederkeeren der zwaluw, in betrekking op Chelidónis.

CHELIDÓNIS. Zie PROCNÉ.

CHEMIE. Scheikunde.

CHEOPS of CHEOSPES. Koning van Egypte, voorganger van Céphren. *Zie dezen*. Hij was stichter der grootste Pyramide. Om deze te voltooijen, liet hij het volk, zelfs op feestdagen, werken en sloot de tempels. Om ons te doen oordeelen, over het aantal werklieden, die hij daartoe gebruikte, verhalen de ouden, dat er aan uijen en knoflook voor hen besteed werd eene som, die, volgens onze munt, meer dan twee millioenen gulden zoude bedragen.

CHERUSKEN. Een groot volk van Germanie (*Duitschland*). De beroemde Herman behoorde tot dit volk. Zij woonden in *het Brunswijksche*, *Maagdeburg*, *Halberstad* en *Thuringen*.

CHILIASTEN. Voorstanders van de meening omtrent *het duizendjarig rijk*.

CHILO. Een der zeven wijzen van Griekenland. Hij was uit Lacedaemon. Het *ken u zelven*, hetwelk op

den Delphischen tempel geschreven stond, wordt voor eene zijner spreuken gehouden.

Chimaera. Een monster, hetwelk, volgens de oude dichters vlammen braakte, het hoofd en de borst van eenen leeuw, het lijf eener geit en de staart van eenen draak had. Het werd overwonnen door Belleròphon. Het schijnt echter een vuurspuwende berg geweest te zijn in Lycie, een landschap van klein Azië. Dat op den top des bergs leeuwen werden gevonden, in het midden van denzelven geiten weidden en aan den voet zich slangen ophielden, schijnt aanleiding tot die fabel te hebben gegeven. Belleròphon schijnt den berg het eerst bewoonbaar te hebben gemaakt, daarom werd hij gezegd de Chimaera te hebben overwonnen. Plutarchus zegt, dat het een zeerover was, wiens schip prijkte met de beelden van eenen leeuw, eene geit en eene slang. Het was ook de naam eener oude stad in Epírus (*Albánie*); tegenwoordig heet zij *La Ciméra* of *Chiméra.*

Chios. Een eiland in den *Griekschen Archipel*, thans *Scio*. De wijn van dit eiland was oudtijds beroemd.

Chiràgra. Het handeuvel; zoo als het *podàgra*, het voeteuvel.

Chirógrapharisch. Hetgeen op eene schriftelijke bekentenis berust, b. v. eene schuld.

Chirològie. De kunst om met de handen en vingers te spreken, waarvan zich de doofstommen zich bedienen.

Chiròmantie. De voorgewende kunst om uit de binnenste lijnen der handen iemands lotgevallen te voorspellen.

Chíron. Een Centaurus en tevens een groot geneesheer. Hij was ook bedreven in vele andere kunsten en

daarom de leermeester van vele Grieksche helden, onder anderen van Achilles. Hij is onder de sterren geplaatst, en men vindt zijn gesternte in den dierenriem, onder den naam van *boogschutter.*

CHIRONÒMIE. De kunst van de beweging der handen onder het spreken (*gesticulatie*).

CHLÒRINE. Is een verzuurd zoutzuur, onder dien naam bij de scheikundigen bekend. Het heeft eene geelgroene kleur, hetgeen ook de naam aanduidt, die grieksch is.

CHLORIS. Dezelfde als FLORA.

CHOERILUS. Een Atheensch Treurspeldichter. Hij heeft 180 treurspelen uitgegeven, en 13 malen den prijs der dichtkunst behaald. — Er was ook een Geschiedschrijver van dien naam, die de overwinning der Grieken op den Persischen koning Xerxes, in versen, heeft beschreven. — Ook een dichter, ten tijde van Alexander, den groote; aan welken koning hij, zoo als men verhaalt, een groot dichtstuk opdroeg. De koning zou toen het volgende verdrag met hem gemaakt hebben: voor iederen goeden regel zou hem een goudstuk worden uitgeteld, voor iederen slechten echter eene oorveeg. De uitslag was; dat hij onder het aantal oorvegen bezweek.

CHOLèRA MORBUS. Dit woord stamt af van een Grieksch zelfstandig naamwoord, hetwelk *gal* beteekent; woordelijk zou het dus *galziekte* te kennen geven. Eene beschrijving der zaak behoort niet tot ons bestek.

CHòLIAMBE. De hinkende jambus. Eene zesvoetige regel uit *jamben* ᴗ – bestaande; welks laatste voet echter een *trochaeus* – ᴗ of *spondaeus* — — is, waardoor de hinkende beweging ontstaat.

CHOOR. Bij de oude Grieken oorspronkelijk eene troep

zangers en dansers, welke dienden tot verhooging van het feestgenot, bij plegtige feesten. In den besten tijd van het Attische treurspel was het choor of koor een gezelschap van mannelijke en vrouwelijke personen, die tusschen de handelingen van het stuk liederen zongen, tot het stuk betrekkelijk, om den indruk te versterken, en die somtijds door raad, troost, vermanen of afraden deel aan de handeling namen. Men deelde somwijlen het choor in twee deelen, die bij afwisseling zongen. Deze afdeelingen waren dàn in beweging en gingen van de eene zijde des tooneels naar de andere, van welke beweging de benaming van *Strophe* en *Antistróphe* afkomstig zijn, die men in de oude treurspelen vindt. De bezorging van het choor was, in Athene, eene burgerlijke eerepost en heette Chorágie. De aanvoerder van zulk een choor werd Coryphaeus genaamd. Choragen waren ook bij de Grieken de zoodanige, die, voor eigene rekening, eene offerande of plegtige feesten, ter eere der Goden gaven. Bij de Romeinen werden aldus genoemd degene die voor eigene kosten, tooneelstukken lieten vertoonen of aan wie, door eenen *Aedilis*, de zorg voor het uitdeelen der gelden was opgedragen.

Choregràphie. De kunst om, door zekere teekenen, de beweging der dansers aan te wijzen, even als in het gezang door noten geschiedt.

Chòriambe. In de dichtmaat een voet uit vier lettergrepen bestaande; het is zamengesteld uit eenen *Choraeus* of *Trochaeus* - ᴗ en eenen *jambus* ᴗ -, op deze wijze: - ᴗ ᴗ -.

Chorographie. Plaatsbeschrijving.

Chrestomàthie. Eene verzameling van schoone en nut-

tige plaatsen, uit onderscheidene schrijvers bijeen gebragt, ten nutte der jeugd.

CHRIË. Een redekundig opstel, volgens eene bepaalde verdeeling bearbeid.

CHRISMA. Zalving. (Bij de Roomsch Katholijken de heilige olie). CHRISTUS de gezalfde.

CHROASTÁCEN. Steenen, die van kleur veranderen, naarmate van de verandering van het licht.

CHROMÌUM. Eene soort van wit metaal, hetwelk tot smelten eenen zeer hoogen graad van hitte vereischt.

CHROMÀTIEK. De leer der kleuren.

CHROMÁTISCH. In de muzijk wordt de trapsgewijze opvolging in den toonleider *Chromatisch* genoemd.

CHRONISCH. Van een Grieksch woord, hetwelk *tijd* beteekent, tijdelijk, wat op zekere tijden gebeurt of wederkeert, b. v. *Chronische* ziekten.

CHRONODISTÌCHON. Een regel, waarvan enkele letters, welke dan ook met hoofdletters gedrukt zijn, een jaartal aanwijzen.

CHRONÒGRAM. Hetzelfde, als bovenstaande.

CHRONOLÒGIE. Tijdrekenkunde.

CHRONÒMETER. Tijdmeter.

CHRONOS of KRONOS. Grieksche naam van Saturnus. Het woord beteekent *de tijd.* Kronos had de gewoonte zijne eigene kinderen te verslinden; hij was de oudste der Goden en wordt afgebeeld, als een grijsaard met eene zeis in de hand, of ook wel met eene slang, die zich zelve in den staart bijt. Een aardig zinnebeeld van den tijd. Ook deze vernietigt weder, hetgeen hij voortbrengt, en is de oudste der dingen. Zoo dachten de Grieken; doch waarschijnlijk is Kronos oorspronkelijk eene ooster-

sche Godheid, die men door kinderoffers meende te dienen.

CHRYSAMMOS. Woordelijk: goudzand.

CHRYSOLITH. Woordelijk: goudsteen; een soort van edelgesteente.

CHRYSSIPPUS. Een beroemd wijsgeer in Griekenland, van de secte der Stoicynen. Hij was vooral sterk in het redetwisten en schijnt ook zeer veel geschreven te hebben, waarvan echter weinig of niets meer overig is. Hij bereikte eenen hoogen ouderdom en stierf 206 vóór Chr.

CHRYSOGÒNUS. Een vrijgelaten slaaf en gunsteling van Sylla. In de gevaarlijke tijden der heerschappij van dezen laatste waagde echter Cicero het, den toen veelvermogenden Chrysogònus openlijk ten toon te stellen, wegens zijne hebzucht; men zie de beroemde pleitrede van Cicero voor Roscius Amerínus.

CHYDÒNAX. Een opperste der Druïden bij de Galliers; men vond zijn graf in 1598, bij *Dyon*, met het Grieksche opschrift: dit graf bevat het overblijfsel des ligchaams van Chydònax, den opperpriester.

CIBÓRIUM. Oorspronkelijk een Egyptisch drinkvat. In de Roomsche kerk is het datgene, waarin de heilige hostiën bewaard worden.

CICÈRO. Marcus Tullius. De beroemde Romeinsche redenaar. Hij was geboren te Arpínum, in het tegenwoordig *terra di Lavoro*, 106 vóór Chr. Reeds in zijne jeugd openbaarde zich zijn heerlijke aanleg, zoo dat velen de school bezochten, waarin hij onderwijs genoot, ten einde dat wonderkind te zien. Schoon tot den ridderstand, en dus niet tot den eersten stand in den staat behoorende, baande hij zich toch, door zijne buitenge-

wone begaafdheden, weldra den weg tot eerambten; vooral toen zijne welsprekendheid had uitgeblonken in de voortreffelijke pleitrede voor Roscius van Améria. Hij nam dan ook een groot deel aan de staatkundige gebeurtenissen van den woeligen tijd, dien hij beleefde. Als jongeling zag hij de gruwelen van den burgerkrijg tusschen Marius en Sylla; de onrustige en gevaarlijke omstandigheden, die hiervan het gevolg waren, werkten mede om hem het consulschap op te dragen, in welke betrekking hij de zamenzwering van Catilina ontdekte en verijdelde; eene zamenzwering waaraan zeer vele voormalige aanhangers en soldaten van Sylla hadden deelgenomen; vervolgens werd hij persoonlijk gewikkeld in den twist tusschen Caesar en Pompéjus; de partij van den laatsten was hij gevolgd; doch verzoende zich met Caesar, toen deze, na den dood van Pompejus en het vernietigen van zijnen aanhang, alleen meester was geworden. Na het vermoorden van Caesar door de zamenzwering van Brutus en Cassius, geraakte hij in onmin met Antonius, die zich eerst voor den wreker van Caesar uitgaf en zich daarna met Octavius en Lepidus vereenigde, om gezamenlijk den Staat te besturen. Deze oneenigheid met Antonius was oorzaak van zijnen dood; want tot voorwaarde van zijne vereeniging met Octavius en Lepidus had Antonius gesteld, dat het aan elk lid van het driemanschap zou vrijstaan zijne persoonlijke vijanden uit den weg te ruimen. Het langst verzette zich hier tegen Octavius, die veel verpligting aan Cicero had; doch de begeerte om te heerschen deed hem eindelijk toegeven, en alzoo werd Cicero aan zijnen wraakzuchtigen vijand overgelaten, die hem ook weldra liet ombrengen. Zoo-

danig was het treurig uiteinde van eenen man, die, hoezeer niet van gebreken vrij te pleiten, toch in vele opzigten de grootste zijner eeuw verdient genoemd te worden. Zijne pleitredenen, waarvan wij nog vele bezitten, getuigen van zijn talent als redenaar; zijne wijsgeerige stukken doen ons den diepdenkenden wijsgeer kennen, terwijl zijne overige schriften ten bewijze verstrekken van zijnen goeden en gezuiverden smaak. — Marcus cicero, zoo heette de zoon des vorigen; hij was echter geheel van zijnen vader ontaard — Quintus cicero, deze was de broeder van den grooten Cicèro; in het ongeluk van dezen medegesleept en, even als hij, omgebragt.

Cilície. Een landschap in het zuidoosten van Klein-Azië, aan de Middellandsche Zee; thans maakt het een deel uit van Aziatisch Turkije.

Cimbren. Een Duitsch volk, dat aan den *Weichsel* woonde, en gemeenschappelijk met de Teutonen zich den Romeinen gevreesd maakte. In het jaar 114 voor Chr. verscheen plotselijk eene ontzagchelijke menigte van deze volken, welke den Romeinschen Consul Papírius Carbo, in het hedendaagsche Stiermarken versloegen en vervolgens in het land der Allobrogen (*een gedeelte van Zwitserland*) vielen; de Romeinen stelden hun twee legers tegen, doch beide werden verslagen. Nu overstroomden zij Gallië en overwonnen twee op nieuw op hen afgezondene Romeinsche legers. Daarop besloten zij eenen inval te doen in Italië; Rome sidderde en zou misschien het verderf niet ontkomen zijn, indien de bekwaamheid van den Consul Marius het niet gered had. Deze versloeg hen zoo volkomen, dat sedert dien tijd geen spoor van Cimbren meer overig bleef. Men zegt,

dat zij door overstrooming genoodzaakt waren hunne woonplaats te verlaten, welke ook eenigen in Denemarken stellen.

CIMON. Een beroemd Athener, zoon van Miltíades. Hij bragt in zijne jeugd eenen tijd lang in de gevangenis door, en wel zonder aan eenig vergrijp schuldig te zijn. Zijn vader Miltíades was in de gevangenis gezet, omdat hij eene geldboete, hem van staatswege opgelegd, niet konde betalen; toen hij nu in de gevangenis gestorven was, moest, volgens de wetten der Atheners, de zoon aldaar de plaats des vaders innemen, tot dat de boete werd betaald. Er deed zich echter weldra een middel op, om hem uit de gevangenis te verlossen. Een zekere Calliàs, een rijk man, had het oog geslagen op de jonge en schoone vrouw van Cimon en bood aan de boete voor hem te betalen, mits hij zijne vrouw afstond. Cimon verwierp, in het eerst dit voorstel; doch zijne echtgenoot verklaarde, niet te zullen dulden, dat het kroost van den grooten Miltíades in boeijen versmachtte, wanneer zij het verhinderen kon, en dat zij bereid was hare hand aan Calliàs te schenken, als deze zijne belofte volbragt. Cimon gaf dan toe en werd alzoo uit de gevangenis verlost. Weldra bragten zijn moed en bekwaamheden hem aan het hoofd des legers en bewees hij zijn vaderland uitstekende diensten. Hij onderscheidde zich bij vele gelegenheden in den Persischen oorlog. Vooral is beroemd de slag aan den mond der rivier Eurymèdon, aan de kust van Klein-Azië, waarin hij de vloot der Persen, die hem in aantal van schepen ver overtrof, vernielde en daarna zijn volk ontscheepte en op denzelfden dag ook het landleger der Persen versloeg. Hij

wordt ook geprezen om zijne milddadigheid, toen hij naderhand, door grooten buit, op de vijanden behaald, zich schatten verworven had.

Cincinnátus. Een Romein, om zijne eenvoudige zeden beroemd. Hem werd eens eenstemmig de hoogste post in den staat, het Dictatorschap, opgedragen; daar hij zich juist op het land bevond, moest men hem eenen bode zenden; deze vond hem, op zijnen akker, bezig met ploegen. Cincinnátus, het verlangen zijner medeburgers vernomen hebbende, voldeed aanstonds aan deze roepstem, versloeg de vijanden zijns vaderlands, en keerde rustig naar zijnen ploeg terug.

Cinèas. Een gunsteling van Pyrrhus, koning van Epírus (*Albanie*). Toen deze koning Rome beoorloogde, in de eerste tijden der Romeinsche republiek, werd Cinèas tot den Romeinschen raad gezonden, om vredesvoorslagen te doen, en, in den raad binnen gelaten, werd hij zoo zeer door de achtbaarheid der raadsheeren getroffen, dat hij terugkomende uitriep: »o Pyrrhus, ik heb eene vergadering van koningen gezien."

Cinna (Lucius Cornelius). Bekend in den oorlog tusschen Marius en Sylla. Hij was eenen aanhanger van Marius, en dus van de volkspartij. Toen Marius verbannen was, werd hij Consul en verzette zich, bij alle gelegenheden, tegen de partij van den raad, welke ook die van Sylla was; zoodat het eens tusschen beide partijen tot een bloedig gevecht kwam in de stad; 10,000 menschen kwamen hierbij om het leven en Cinna moest vlugten. Hij verzamelde echter eene legermagt, vereenigde zich met den gebannen Marius en trok met dezen Rome binnen; allen die niet van de partij des volks

waren en inzonderheid de raadsheeren werden vermoord; dit bloedbad duurde vijf dagen. Toen echter Sylla weder verscheen en Cinna hem wilde tegentrekken, weigerden zijne soldaten de dienst en vermoordden hem. Marius was weinig te voren gestorven. — Cinna (Cornelius.) Een kleinzoon van Pompejus. Hij was het hoofd eener zamenzwering tegen den keizer Augustus, die hem grootmoedig vergaf en zelfs tot Consul verhief. Cinna bleef daarom den keizer, tot aan zijnen dood, getrouw.

Cinýras zie Adónis.

Circé. Eene tooveres, woonachtig op het eiland Aeaea, hetgeen, volgens de ouden, nabij Italië liggen moest. Toen Ulysses, op zijnen togt, aan haar eiland kwam, veranderde zij een gedeelte zijner reisgezellen in zwijnen, doch werd door Ulysses gedwongen, hun hunne vorige gedaante terug te geven; deze was door een kruid, hetwelk Mercurius hem gegeven had, tegen hare tooverijen bestand. Vervolgens bewees zij Ulysses veel vriendschap, ja wilde hem zelfs onsterfelijk maken en bij zich houden. Ook Télémachus kwam tot haar, toen hij zijnen vader zocht.

Circensen. Openlijke spelen te Rome, vooral in den grooten *Circus* (of schouwplaats) gevierd. In dezelve werden allerlei soorten van wedstrijden gehouden, als vuistvechten, worstelen, loopen, enz.

Circulátie. Rondloop, omloop.

Circumferentor. Een bouwkundig werktuig om hoeken te maken; het is een koperen cirkel met eenen wijzer. Ook de landmeters gebruiken het.

Circumvallátielijn. De verschansing, waarmede zij, die eene vesting belegeren, hunne legerplaats omgeven.

Cisalpynsch gallie. Gallie aan deze zijde der Alpen. Zoo noemden de Romeinen Opper-Italië.

Citéren. Het, door den schrijver van eenig geschrift, aanhalen der namen van andere schrijvers. Woordelijk beteekent het: oproepen; in het dagelijks leven wordt het, zoo als bekend is, gebruikt voor dagvaarden.

Cithaeron. Een berg in Boeotië (*in het noorden van het tegenwoordig Griekenland*). Hij was berucht wegens de Bacchusfeesten aldaar gevierd.

Civíle lijst. Beteekent: de lijst, bevattende vermelding der inkomsten, aan eenen regerenden vorst toegestaan, tot onderhoud van zijn huis, zijnen hofstoet enz.

Civílis (Claudius). De beroemde handhaver van de vrijheid der Batavieren tegen de Romeinen. Zijne daden zijn, uit de vaderlandsche geschiedenis, te veel bekend, dan dat het noodig is, hier breeder over hem uit te weiden.

Classiek. Hieronder verstaat men: hetgeen het best is in zijne soort, vooral als men van kunsten en wetenschappen spreekt.

Claudiànus. Een beroemd Latijnsch dichter, die onder den keizer Theodósius en deszelfs zonen Arcádius en Honórius leefde, en alzoo in het begin der 5e eeuw van onze jaartelling. Wij bezitten van hem nog verscheidene gedichten, welke, hoewel ver beneden die van den besten tijd der Latijnsche letterkunde, evenwel niet van verdienste ontbloot zijn.

Claudìus. Vele Romeinen van dezen naam zijn bekend in de geschiedenis, de voornaamste zijn: Appius claudius. Een der Tienmannen te Rome, aangesteld tot het vervaardigen van een wetboek, de wet der XII

tafelen genaamd. Er was bepaald, dat zij de hoogste magt zouden in handen hebben, tot aan de voltooijing dier wetten. Doch zij misbruikten deze magt, en Appius vooral gaf, door eene willekeurige en schandelijke handelwijze, aanleiding dat de Tienmannen afgezet, en gedeeltelijk met dood en gevangenis gestraft werden. De zaak droeg zich aldus toe: Appius had een wellustig oog geslagen op een jong en schoon meisje, met name Virginia, de dochter van eenen hoofdman Virginius, die zich op dien tijd in het leger bevond. Hij had met eenen zijner handlangers het plan beraamd, dat deze het meisje voor het geregt zou dagen, als hij zitting hield, en haar, als eene, van hem weggeloopene slavin, opeischen. Appius zou dan, natuurlijk, dezen eisch inwilligen, en haar alzoo in zijne magt krijgen. Het welgelukken van dit helsche plan, bouwden zij op de afwezigheid van den vader, waardoor het meisje van haren natuurlijken beschermer verstoken was. De vrienden van het meisje, waaronder ook de aan haar verloofde jongeling, vermogten, met al hunne bewijzen, niets tegen den willekeur. Zij verzochten dus nog eenig uitstel van het vonnis, hopende, dat de vader, intusschen van het gevaar verwittigd, zijne dochter zoude kunnen redden. Appius, om den schijn van regtvaardigheid aan te nemen, gaf aan dit verzoek toe. De vader werd in allerijl ontboden, en kwam, tegen de verwachting van Appius, juist te Rome, toen zijne dochter voor de tweede maal te regt stond en op het punt was aan haren vermeenden meester te worden toegewezen. De bewijzen door den vader bijgebragt, noch de getuigen, die deze bewijzen ondersteunden, niets baatte tegen de magt van

den wellustigen tijran. Virginius zijne dochter niet kunnende redden, verzocht verlof, zich nog eenige oogenblikken met haar te onderhouden; dit hem toegestaan zijnde, geleidde hij het meisje terzijde naar eenen slagerswinkel, die in de nabijheid was. Aldaar greep hij een mes en doorstak zijne dochter met de woorden: »ga vrij en rein mijne dochter, tot uwe moeder en voorouders." Toen allen een oogenblik verbaasd stonden, trok hij het mes uit de wonde, en zich tot Appius wendende, zeide hij: »met dit bloed, o Appius! wijd ik u ten verderve." Daarop verdween hij onder den volkshoop, zoodat Appius hem niet konde doen vatten. Eer nog het bevel der Tienmannen in het leger kwam, om hem gevangen te nemen, had hij zich reeds onder de soldaten eenen grooten aanhang gemaakt en trok met hen op Rome aan, waar zijne komst het sein was tot den opstand en het einde van de willekeurige regering der Tienmannen. — APPIUS CLAUDIUS, de blinde bijgenaamd, naar wien de Appische weg genoemd is, die van Rome naar Brundusium leidde, hij had zoo veel invloed, dat, op zijn gezag alleen, aan den Epirischen koning Pyrrhus, de vrede werd geweigerd.

CLAUDIUS. (Tiberius Drusus Nero). Oom en opvolger van den dwazen keizer Caligùla. Ook hij was een onnoozel vorst, die de teugels der regering aan zijne gunstelingen overliet en het liederlijk gedrag zijner gemalin, de beruchte Messalina, niet bemerkte, voordat zij, voor het oog der geheele wereld, met eer en schaamte den spot dreef. Op zijn bevel werd zij toen omgebragt, en hij zelf nam tot vrouw de echtgenoot van Domitius Aenòbarbus de listige Agrippina, die hem door hare lagen om het leven bragt, ten einde haren zoon, den beruchten Nero,

den troon te doen beklimmen. — Claudius II. (Flavius). Hij werd tot keizer verkozen in het jaar 260 na Chr. en was een goed vorst, die echter, tot groot verlies van het rijk, reeds na eene regering van twee jaren overleed.

Clavìger. Woordelijk: sleuteldrager, een naam die gegeven wordt aan degenen, die belast zijn met het sluiten en ontsluiten van openbare gebouwen. Het beteekent ook knodsdrager, en is alzoo een bijnaam van Hercùles.

Clèanthes. Een wijsgeer, opvolger van Zéno, den Stoïcijn. Hij was zoo arm, dat hij, om den kost te verdienen, des nachts water schepte, ter begieting der tuinen, en des daags zich aan de wijsbegeerte wijdde.

Clèarchus. Van dezen naam werden twee wijsgeeren genoemd; de een leerling van Aristotéles; van hem is nog voorhanden, bij Flavius Josephus, een stuk van eene verhandeling *over den slaap*. Een ander, die in Klein-Azië woonde, ondernam eene reis naar Athene, om Plato te hooren; doch, onderweg door eenen droom afgeschrikt, keerde hij terug. Ook wordt een legerhoofd Clearchus genoemd, die bij Cyrus, den jongeren, diende en tot stelregel had, dat een soldaat meer zijnen bevelhebber moest vreezen, dan den vijand.

Cleòbis. Cleòbis en Biton waren zonen eener priesteres van Juno. Zij zijn beroemd om hunne kinderlijke liefde. Toen eens hunne moeder zich tot den dienst der godin, naar den tempel moest begeven, die een eind wegs van hare woning verwijderd was, en de ossen, welke zij gewoonlijk voor den wagen spande om er heen te rijden, niet in tijds gehaald waren, stelden zich de jongelingen voor den wagen en trokken hunne moeder

naar den tempel. Over dit blijk van kinderlijke liefde verrukt, bad de priesteres, dat de godin aan hare zonen mogt verleenen, het beste wat den mensch kan overkomen. Toen nu de jongelingen aan het feestmaal hadden deel genomen, legden zij zich ter ruste en werden des morgens dood gevonden. Men geloofde dus, dat de godin had willen te kennen geven: dat het voor den mensch het beste geschenk der godheid is, na het verrigten eener schoone daad te sterven.

Cleobúlus. Een der zeven wijzen van Griekenland.

Cleombrótus. Drie koningen van dezen naam zijn in Sparta geweest. De eerste maakte het plan, om op de landengte van Corinthe eenen muur op te rigten, ten einde de aanvallen der Persen tegen den Peloponnésus (*Morea*) af te weren; doch hij werd door eene zonsverduistering hiervan afgeschrikt. — De tweede sneuvelde in een gevecht tegen den beroemden Epaminondas. — De derde had zich wederregtelijk de regering aangematigd; doch werd verdreven en stierf in ballingschap. — Ook noemt men nog eenen jongeling van dien naam, uit Ambracia, in Epirus (*Albanië*); die, niets dan voorspoed genoten hebbende, zichzelven om het leven bragt, na het lezen van Plato's geschrift *over de onsterfelijkheid der ziel*.

Cleoménes. Naam van eenige koningen van Sparta. De derde die dezen naam droeg is het meest bekend. Hij maakte zich gehaat door zijne inbreuk op de Spartaansche staatsregeling en zijn willekeurig bestuur. Hij trachtte het Achaisch verbond te vernietigen, doch Arátus, het hoofd van dat verbond, riep de hulp in van den Macedonischen koning Antigónus, door wien Cleoménes overwonnen werd en naar Egypte vlugtte tot

den koning Ptolemaeus Euergètes; deze ontving hem eerst gastvrij, doch liet hem naderhand ombrengen.

Cléon. Een beroemd Atheensch veldheer in den Peloponnésischen oorlog. Schoon van geringe afkomst, had hij zich, door zijne talenten, den weg tot de hoogste eerambten gebaand. Hij sneuvelde in een gevecht tegen den Spartaanschen veldheer Brasìdas.

Cleopàtra. De geschiedenis noemt verscheidene vrouwen van dien naam, ook in Egypte. De beruchtste van allen is de dochter van Ptolemaeus Aulétes, zuster en echtgenoot van Ptolemaeus Dionysius. Zij was eene uitstekend schoone vronw, maar van zeer losbandige zeden. Eerst wist zij Caesar zoodanig te verblinden, dat hij haar in het bezit van den Egyptischen troon stelde; men zegt, dat zij bij hem eenen zoon had, met name Caesarìon. Vervolgens hield zij Antonius in hare netten verstrikt, die, om haar, zijne uitmuntende gemalin Octavia verstiet, en zich daardoor eenën oorlog op den hals haalde met zijnen schoonbroeder Octaviánus. Zie verder Actìum en Antonius.

Clepsýdra. Wateruurwerk; de oude Grieken bedienden zich van hetzelve tot het bepalen van den tijd aan de redenaars tot spreken toegestaan.

Clienten. Waren in Rome gemeene burgers, die uit de hoogere klassen zich eenen Patroon (beschermer) kozen, wiens pligt het was hun in regtszaken bijtestaan, vaderlijk voor hen te zorgen en hun veiligheid te verschaffen. Bij ons noemt een zaakwaarnemer dengene, wiens zaak hij waarneemt, zijnen client.

Clío. Eene der negen zanggodinnen, onder haar toezigt stond de geschiedenis.

Clitus. Vriend en gunsteling van Alexander den groote. Toen hij, op eenen maaltijd, den koning rondborstig zijne gebreken onder het oog bragt, werd hij door dezen, die te veel gedronken had, met eene spies doorboord; hierover had Alexander echter den volgenden dag zulk een berouw, dat zijne vrienden hem naauwelijks van eenen zelfmoord konden terughouden.

Clodius. Een woelziek jongeling, doch van aanzienlijken huize. Hij was het, die om bij Pompeja, de echtgenoot van Caesar, te zijn, heimelijk diens huis binnensloop, in vrouwelijk gewaad, toen de vrouwen aan de *Bona Dea* offerden, bij welke plegtigheid geen man geduld werd. Hij werd ontdekt en van heiligschennis aangeklaagd; doch de regters, hetzij hem vreezende, hetzij omgekocht, spraken hem vrij. Hij was een vijand van Cicero, en deed zich door eenen man uit den burgerstand tot zoon aannemen, ten einde volkstribuun te kunnen worden. Als zoodanig bewerkte hij dan ook, dat Cicero gebannen werd; deszelfs huis en buitenverblijven stak hij in brand en verkocht zijne goederen in het openbaar, Tegen zijnen wil echter, werd Cicero terug geroepen, en Clodius is daarna door zekeren Milo gedood; wien Cicero, toen hij over dezen moord werd aangeklaagd, met goed gevolg voor den regter verdedigde.

Cloelia. Eene aanzienlijke maagd te Rome, die met andere meisjes aan den Etrurischen koning Porsenna in gijzeling gegeven was. Deze koning was tegen Rome opgetrokken om den verdreven koning Tarquinius te helpen herstellen. Cloelia ontkwam heimelijk aan hare wachters en zwom den Tiber over. De koning over zoo veel moed, in eene vrouw, verbaasd, liet haar de vrijheid behou-

den, en de Romeinen rigtten haar naderhand een standbeeld op.

Clótho. Eene der schikgodinnen of godinnen des noodlots, die den draad van 's menschen leven sponnen.

Cluilius. Veldheer der Albanen, ten tijde van den Romeinschen keizer Tullus Hostilius. Toen hij tegen de Romeinen opgetrokken was, legerde hij zich niet ver van Rome, en omgaf zijne legerplaats met eene gracht, die gedurende eenige eeuwen is in stand gebleven en de Cluilische gracht genoemd werd.

Clymèné. Vele vrouwen van dezen naam worden in de fabelkunde vermeld; de meest bekende is de moeder van Phaëton.

Clytemnaestra. Gemalin van Agamemnon. Zie dezen.

Coadjútor. Woordelijk: medehelper.

Coàlitie. Vereeniging, verbond. Het schijnt van *alliantie* te verschillen in dezer voege, dat eene mogendheid het verbond harer vijanden tegen haar *coalitie*, haar eigen verbond met anderen echter *alliantie* noemt.

Cocles. Een dapper Romeinsch jongeling, die zich onderscheidde, toen de Etrurische koning Porsenna Rome belegerde, om den Romeinen hunnen verdreven' koning Tarquinius weder op te dringen. Cocles, met eenige anderen, op eenen buitenpost geplaatst, werd van dien post door eene overmagt van vijanden verdreven. Van nabij door den vijand vervolgd vreesde hij, dat zij, tegelijk met hem en de zijnen, de brug des Tibers overtrekken en met hen in de stad zouden dringen. Er was geen ander redmiddel, dan de vijanden eenen tijd lang optehouden; totdat de brug zou afgebroken zijn; hij zelf ondernam dit met twee anderen, die hem niet wilden verlaten;

aan de overigen gelastte hij, met alle magt de brug af te breken. Hij plaatste zich dus vooraan bij de brug, en wachtte de vijanden af. Deze verbaasd over den moed des jongelings, vielen hem in het eerst niet aan, als eerbiedigden zij zoo veel dapperheid. Doch toen zij zagen dat men vorderde met het afbreken van de brug, en Cocles ook zijne beide makkers reeds weggezonden had, trachtten zij hem te verdringen; op dit oogenblik stort de brug in, en Cocles dit hoorende springt in den Tiber en zwemt onder eene hagelbui van pijlen, behouden naar de zijnen over.

Cocýtus. Eene der rivieren in de onderwereld. Zij heeft haren naam van een Grieksch woord, hetwelk *weeklagen* beteekent.

Codex. Eigenlijk het hout hetwelk onder de bast van eenen boom zit. Oudtijds, voordat men het papier kende, schreef men op houten plankjes, met was overtrokken, daar nu *codex: hout* beteekent, bestempelde men ook de aldus beschrevene plankjes met dien naam. In het vervolg werd ieder geschrevene rol of boek *codex manuscriptus* genoemd of verkort *Cod. MS.* en in het meervoud *Codd. MSS.* geschreven.

Codìcil. Eigenlijk het verkleiningswoord van *codex*, en dus een klein boekje. Onder de Romeinsche keizers noemde men *codicil* eene eigenhandige aanschrijving van den Keizer. In later tijd bezigde men dit woord voor bijlagen tot een testament.

Codòmannus. Bijnaam van Darius, den laatsten koning der Persen, door Alexander den groote overwonnen.

Codrus. Laatste koning der Atheners, die zich vrijwillig voor zijn vaderland opofferde. Want toen eens de

Lacedaemoniers met Athene in oorlog waren, en het orakel voorspeld had, dat het volk wiens aanvoerder sneuvelde de overwinning zou behalen, verkleedde Codrus zich als houthakker, en kwam alzoo aan de vijandelijke legerplaats; hier zocht hij twist met eenige soldaten en werd door hen gedood. Op het vernemen van den dood des Atheenschen konings ruimden de Lacedaemoniers het veld, en de dankbare Atheners vereerden de nagedachtenis huns konings door een besluit, waarbij zij verklaarden, dat niemand onder hen, waardig was, zulk eenen koning op te volgen. Er werden dus in het vervolg Archonten, d. i. bestuurders, gekozen.

COËFFICIENT. Beteekent, in de wiskunde, het getal, dat aanwijst, hoe vele malen eene grootheid bij zich zelve moet worden opgeteld.

COELÉSYRÌE. Woordelijk: het holle Syrië; eene landstreek van Azië, tusschen den berg Libánus en Antilibànus.

COELÌBAAT. Ongehuwde staat.

COELÌMONTIUM. Een gedeelte van het oude Rome, op den heuvel Coelius, een der zeven heuvelen, waarop de stad gebouwd was. Het was een der schoonste en volkrijkste gedeelten der stad.

COELUS. Volgens de fabelleer de oudste der Goden, van wien Jupiter en de andere Goden afstammen.

COENÒBIET. Woordelijk: iemand die gemeenschappelijk met anderen leeft, van daar een kloosterling.

COEÜS. Een reus, zoon des hemels en der aarde.

COGIDÚNUS. Een koning van Brittannië, door den geschiedschrijver Tacìtus vermeld; hij was een getrouw bondgenoot der Romeinen.

COGNÁTEN. Bloedverwanten van moeders zijde.

Cohaesie. Zamenhang, aankleving, b. v. door de aantrekkingskracht bewerkt.

Cohorte. Bij de Romeinen was dit eene afdeeling soldaten, het 10de gedeelte van een *legioen*. Zie dit.

Colchis. Eene landstreek van Azië, ten oosten van de zwarte Zee, het rijk van Aeëtes. Zie dezen.

Coliséum. Zie **Amphitheáter.**

Collàteralen. Zijdelingsche verwanten; als broeders, zusters, broeders en zusters-kinderen, enz.

Collatínus. (L. Tarquinius). Echtgenoot van Lucretia, die door Sextus, den zoon van den Romeinschen koning Tarquinius Superbus, onteerd zijnde, zich zelve doorstak en oorzaak werd van het verdrijven des konings; waarna Collatínus, tegelijk met Brutus, het eerste consulschap bekleedde. Hij moest echter kort daarop insgelijks de stad verlaten, omdat hij aan Tarquiníus verwant was en het volk niemand van dit geslacht in de stad wilde dulden.

Collátor. Iemand, die het regt heeft van *collatie*, d. i. begeving van eenig, vooral geestelijk, ambt.

Collectief. Iets, dat verscheidene dingen van dezelfde soort in zich vereenigt. Zoo zijn, in de spraakkunst, eene kudde, het volk; enz. collective naamswoorden. Van daar ook is collectiefglas hetzelfde als brandglas, om dat het de lichtstralen op één punt vereenigt.

Collégie. Vereeniging van verscheidene personen, die een of ander bestuur uitmaken; ook wel van leermeesters en leerlingen.

Collísie. Het zamenstooten of zamentreffen van twee dingen, die elkander door hunne toevallige ontmoeting hinderlijk zijn, b. v. in de zedekunde van twee tegen elkander overstaande pligten. Ook in de werktuigkunde

bezigt men dit woord van twee tegen elkander stootende ligchamen.

Colónos. Eene heuvel nabij Athene, waar Oedìpus, na Thébe verlaten en met zijne dochter Antigónè gezworven te hebben, aankwam om te sterven. Beroemd is het treurspel van den dichter Sophòcles, getiteld: *Oedìpus op den heuvel;* waarin de rampen des ongelukkigen mans treffend zijn voorgesteld.

Colòphon. Eene stad in Klein-Azië, aan de Egeïsche zee. Zij was oudtijds beroemd door eenen tempel van Apollo. Thans vindt men slechts een dorp op die plaats, hetwelk men *Otobocco* noemt. Men vond in de omstreken der oude stad eene soort van gele was, die men voor de snaren van muziek-instrumenten bezigde; van daar, zegt men, dat de Franschen vioolhars *colophane* noemen.

Coloratuur. In de muzijk alle vlugge toonverbindingen, en, bijzonder in het zingen der *bravouraria's*, de rollende passages, die de zanger met eene zekere vaardigheid moet voortbrengen.

Colòriet. Term in de schilderkunst, van de kleuren gebruikt.

Colossae. Eene stad van Phrygië, in Klein-Azië, nabij Laodicéa, alwaar eene Christelijke gemeente bestond, tot welke gerigt was de brief van Paulus aan de Colossensen.

Colossus. Een koperen standbeeld, door de Rhodiërs ter eere der zon, opgerigt. Het werd onder de zeven wonderen der wereld gerekend, was 70 ellen hoog en stond aan den ingang der haven, zoodat menigmaal een schip met volle zeilen onder deszelfs beenen doorvoer. Door eene aardbeving stortte het neder en toen in het jaar 677 na Chr., de Saracenen Rhodus veroverden,

werden de overblijfsels van dit standbeeld verkocht en op 900 kameelen vervoerd.

COLUMELLA. Een latijnsch schrijver, die onder den keizer Claudius leefde. Hij schreef een werk over den landbouw, hetwelk wij nog bezitten.

COMÁNA. Eene stad van Cappadocie in Klein-Azië, alwaar een beroemde tempel was van Bellóna, de Godin des oorlogs. Men zegt, dat er 6000 tempeldienaars waren, die allen onder het bestuur van eenen priester stonden, en op feestdagen een spiegelgevecht hielden; waarbij zij elkander somtijds gevaarlijke wonden toebragten.

COMBINÁTIE. Verbinding van gelijke of verschillende voorwerpen. Ook in de wiskunde bedient men zich van dezen term.

COMÉTARIUM. Een werktuig, dat de loop der kometen om de zon aanwijst.

COMÍTIEN. Volksvergaderingen bij de Romeinen, in welke bij meerderheid van stemmen over staatszaken werd beslist. Naar de verschillende verdeelingen des volks in *centurien*, *curien* en *tribus* (zie deze woorden) heetten zij *comitia centuriata*, *curiata* en *tributa*. De gewigtigste waren de *comitia centuriata*.

COMMÒDUS. Zoon en opvolger van den keizer Marcus Aurelius Antoninus. Hij was echter zeer ongelijk aan zijnen vader en aan allerlei snoodheid en walgelijken wellust overgegeven; zoo zelfs, dat hij zijne eigene zuster onteerde, en eene derzelve vermoordde, toen zij hem niet te wille was. Om zijne verkwistingen goed te maken, drukte hij het volk met zware belastingen, verkocht de ambten en onthief zelfs misdadigers van de welverdiende straf, tegen betaling eener somme gelds. In navolging

van Hercules droeg hij eene knods en leeuwenhuid. Hij woedde niet alleen tegen de Christenen, maar tegen allen, zonder onderscheid. Eindelijk eene menigte zijner vrienden willende om hals brengen, werd hij voorgekomen door zijne bijzit Martia, die eene lijst vond, waarop, benevens andere ter dood bestemden, ook haar naam stond. Zij maakte dus eene zamenzwering tegen zijn leven. Men gaf hem eerst vergif in, en, toen dit niet spoedig genoeg werkte; werd hij door zijnen gunsteling Narcissus, een beroemd kampvechter, geworgd.

Commúnie. Gemeenschap. Eene benaming der viering van het heilig Avondmaal, omdat zij in gemeenschap met meerdere Christenen geschiedt.

Compètent. Een woord, in regten gebruikt, om de bevoegdheid eener regtbank ter beslissing van eenig pleit, aan te duiden.

Compitálische spelen. Een feest ter eere van de beschermgoden der wegen en landerijen, hetwelk doorgaans in Januarij of December door slaven, op straat, gevierd werd.

Compònist. Woordelijk een zamensteller; gewoonlijk bedoelt men er mede een' vervaardiger van muzijkstukken.

Compressibilìteit. In de natuurkunde wordt dit woord gebezigd voor de eigenschap, die de ligchamen, in het algemeen, bezitten, om te kunnen worden zamengedrukt.

Comus. De God der maaltijden, en in het algemeen, de godheid der vrolijkheid.

Concaaf. Woordelijk: hetgeen uitgehold is; van daar de holle zijden van een vlak.

Concept. Schets of voorloopig opstel over eenig onderwerp.

Concessie. Woordelijk: het toestaan eener zaak; in het bijzonder, de van staatswege gegevene, bevoegdheid tot het uitoefenen van eenig handwerk of winstgevend bedrijf.

Concílie. Aldus werden eertijds de kerkvergaderingen genoemd, bijeengeroepen ter beslissing van godsdienstige leerstukken en andere kerkelijke zaken.

Conclave. De plaats, waar de kardinalen bijeenkomen tot het kiezen van eenen paus; ook beteekent het: de vergadering zelve der kardinalen, tot het doen dezer keuze, bijeengekomen.

Concordaat. Een verdrag, gesloten tusschen den pauselijken stoel en eene regering, ter vereffening van kerkelijke aangelegenheden.

Concrétum. Zie Abstractum.

Concubinaat. Het zamenleven van eenen man met eene bijzit. Bij de Grieken en Romeinen was dit oudtijds, zelfs aan gehuwde mannen, geoorloofd; doch het Christendom deed deze zedelooze gewoonte in onbruik geraken en afschaffen.

Concussie. Onder dit woord verstaat men de misdadige handeling van eene overheid, om den geringen burger, die met de wetten onbekend is, geld af te persen, door hem vrees aan te jagen voor straf, wegens eene gewaande misdaad.

Condensatíe. Verdikking, b. v. van vloeibare ligchamen, zoo als damp tot water, verdikking der lucht, enz. Condensator noemt men het werktuig hiertoe dienende.

Conductor. Geleider. In de natuurkunde is het een werktuig om de electrieke stof af te leiden.

Conformisten. Heeten in Engeland degene, die zich naar de instelling der Engelsche kerk gedragen en Bisschoppen erkennen. Hen, die zich hiermede niet vereenigen, noemt men *Dissenters* of *non Conformisten.*

Congestie. Ophooping van bloed in eenig deel des ligchaams.

Congiárium. Eigenlijk een geschenk van olie of wijn, van de hoeveelheid van eenen *Congius* (eene Romeinsche maat voor vloeistoffen, ongeveer onze *kan*). Naderhand verstond men er allerlei giften door, voornamelijk van de keizers aan het volk, welke giften doorgaans in levensmiddelen bestonden.

Congregátie. In het algemeen verzameling, vereeniging. In het bijzonder, vereeniging van Roomsch Katholijke geestelijken.

Congres. Bijeenkomst. In het bijzonder de bijeenkomst van gevolmagtigden van verschillende mogendheden, ten einde over algemeene belangen te raadplegen.

Congrùent. Overeenkomende, b. v. in de Meetkunde van twee figuren, die met elkander overeenkomen.

Conísaltus of **Conisàlus.** Eene Atheensche godheid, even als Priapus, het zinnebeeld der vruchtbaárheid tot voortplanting van het menschelijk geslacht.

Conisch. Kegelvormig.

Conjunctie. Vereeniging. Een woord, dat ook in de sterrekunde gebruikt wordt.

Conon. Een beroemd Atheensch veldheer. Toen de Lacedaemonische vlootvoogd Lysander door de vernieling der Atheensche vloot, een einde maakte aan den Peloponnesischen oorlog en Athene bemagtigde, begaf Conon, die toen afwezig was, zich tot den Persischen landvoogd,

met wiens hulp hij veel toebragt tot de verlossing van zijn vaderland.

CONSECRÁTIE. Inwijding, wijding. Ook zegening van het brood en den wijn bij het heilig Avondmaal. In de Roomsche kerk wordt hieronder verstaan de verandering van het brood en den wijn in het ligchaam en bloed van Christus; voorts de plegtige inwijding van eenen Bisschop enz.

CONSENT. Inwilliging, toestemming.

CONSÈQUENT. Dit woord bezigt men van iemand, die zichzelven gelijk blijft in denken, spreken, handelen enz.

CONSERVATÓRIUM. Plaats, waar men iets legt, om het voor bederf, als anderzins te bewaren. In Italië noemt men *Conservatoriën*, muzijkscholen bestemd om de kunst te bevorderen en in derzelver reinheid te bewaren.

CONSÒNANT. Overeenstemmend van toon. In de muzijk wordt dit woord gebezigd. Ook zegt men van getuigen, die, in hunne verklaring voor het geregt, overeenstemmen: het zijn *Consonante* getuigen. In de spraakkunst is het een medeklinker.

CONSONTES. Bij de Romeinen de twaalf opperste goden. Zij waren Jupiter, Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus en Apollo.

CONSTANTINOPÒLIS. Constantinusstad. Toen de Romeinsche keizer Constantinus, de zetel der regering van Rome naar Byzantium overbragt, noemde hij deze laatste naar zijnen naam.

CONSTANTÍNUS. Bijgenaamd de groote. Hij was de eerste Romeinsche keizer, die de Christelijke godsdienst aannam. Bij zijne komst tot de regering, waren er,

buiten hem, nog drie mededingers, Lucinus, Maxèntius en Maximinus, die hem den troon betwistten; doch hij overwon hen allen. Vóór het leveren van een gevecht tegen eenen hunner, Maxentius, zegt men, dat hem een kruis aan den hemel verschenen was, met het opschrift: *in dit teeken zult gij overwinnen;* van welk verhaal echter de waarheid betwijfeld wordt. Hij bragt den zetel der Romeinsche heerschappij over naar Byzantium en noemde die stad naar zijnen naam; welken zij nog heden draagt.

Constellátie. De oude sterrekundigen hadden den sterrenhemel in verscheidene vakken verdeeld. die zij *Constellatiën* noemden; van elke zoodanige verzameling van sterren bedachten zij een beeld, en gaven overeenkomstig dit beeld, eenen naam aan dezelve.

Constitútie. Eigenlijk beteekent dit woord: inrigting, gesteldheid, en wordt als zoodanig ook van het menschelijk ligchaam gebezigd. Doch in het staatkundige heeft het, in latere tijden, eene ruimere beteekenis gekregen, en men verstaat er meestal door: eene regeringsvorm bij vertegenwoordiging.

Consul. Na het verdrijven van den koning Tarquinius Superbus (*de trotsche*) werd dit overheidsambt ingesteld. Jaarlijks werden twee Consuls gekozen. Zij voerden het bevel over het leger, hadden voorzitting in den raad en waren, zoo als men thans zegt, de uitvoerende magt. Deze magt echter ging onder de Keizers geheel te niet.

Consult of Consultátie. Zoo noemt men de vereeniging van geneesheeren, bij een ziekbed, om over den aard der ziekte en de middelen tot herstel te raadplegen.

Consumtie. Het, door de bewoners van een land,

stad enz. gebruiken van levensmiddelen, als anderzins.

CONSUS. Een door Romulus uitgevonden God. Toen het naauwelijks gestichtte Rome met den ondergang bedreigd werd, omdat het den burgers aan vrouwen ontbrak, besloot Romulus, nadat hij te vergeefs bij zijne naburen om hunne dochters aanzoek gedaan had, zich door list en geweld vrouwen te verschaffen. Hij gaf voor een altaar onder de aarde gevonden te hebben, hetwelk was gewijd geweest aan eenen God Consus, tot wiens eer hij feestelijke spelen vieren wilde. Om deze spelen bij te wonen noodigde hij de naburige volken uit. Deze kwamen in groote menigte met vrouwen en kinderen, vooral daar zij begeerig waren, de nieuw gebouwde stad te bezigtigen. Eensklaps, te midden der spelen, schoten de Romeinen toe en namen de aanwezige huwbare meisjes weg; het grootste getal der aldus geroofde maagden behoorde tot de Sabynen, van waar de naam van roof der Sabynsche maagden is ontstaan. De beledigde naburen gingen wraak dreigende naar huis en deden ook weldra den Romeinen den oorlog aan, welke echter ten voordeele dezer laatsten eindigde. Tot aandenken van dezen welgeslaagden list werd sedert dien tijd, jaarlijks een feest gehouden ter eere van den God Consus, bij welke gelegenheid, men zijn; steeds in de aarde begraven, altaar opgroef.

CONTINENT. Het vaste land. CONTINENTAAL STELSEL. Het plan van Napoleon, om Engeland van alle verbindtenis met het vaste land van Europa uittesluiten.

CONTINGENT. De krijgsmagt, welke oudtijds de Rijksstenden, ieder voor hun deel, tot het Duitsche rijksleger leveren moesten.

CONTRAST. Zoo noemt men datgene, wat ontstaat, wanneer twee, lijnregt tegen elkander strijdende, dingen worden bijeengevoegd.

CONTUBERNÌUM. Heette bij de Romeinen het zamenwonen van eenige soldaten in dezelfde tent. Van daar *Contubernaal*, iemand die met ons hetzelfde huis bewoont.

CONTÙMAX. Iemand, die, na gedagvaard te zijn, niet voor den regter verschenen is; doch niettegenstaande een vonnis heeft erlangd.

CONVENIÉREN. Overeenkomen; van daar, in het dagelijksch leven, met iemands omstandigheden overeenkomen, iemand passen of voegen.

CONVENT. Zamenkomst. In kloosters, eene vergadering van monniken, ook wel de plaats, waar zij bijeenkomen, en het klooster zelf.

CONVEX. Zoo noemt men iets dat bolrond is; het is het tegenovergestelde van *concaaf;* zoodat de inwendige, naar de wijzerplaat gekeerde, zijde van het glas eens zakuurwerks *concaaf;* doch de buitenste zijde *convex* is.

CONVICTÓRIUM. Eene plaats, waar de studenten, vooral op de Duitsche hoogescholen; te zamen spijzigen en daarvoor of zeer weinig, of in het geheel niets betalen.

CONVULSIE. Krampachtige zamentrekking.

COPULÉREN. Verbinden, b. v. door het huwelijk. Ook in de boomkweekerij: het enten.

CORBIS en ORSUA. Twee zonen van eenen Spaanschen koning, die, toen Scipio de Afrikaner, in nieuw Carthago, ter eere van zijnen gesneuvelden vader en oom,

een schouwspel van zwaardvechters gaf, in het strijdperk traden, om hun geschil over de troonsopvolging door een tweegevecht te beslechten.

CORBŬLO. Een bevelhebber in onze gewesten, onder den keizer Nero; een man, die eenigen krijgsroem verworven had, maar vooral bekend was wegens strenge handhaving der krijgstucht.

CORCŸRA. Eene der Iönische eilanden. Ulysses dreef, na schipbreuk geleden te hebben, aan dit eiland aan en werd er door den koning Alcinoüs gastvrij opgenomen en verpleegd; het heette toen Phaeacia; thans wordt het *Corfu* genoemd.

CORDŬBA. Eene reeds in de oudheid beroemde stad van Spanje, het vaderland der beide Seneca's en van den dichter Lucánus; thans heet zij *Cordova.*

CORINNA. Eene dichteres uit Thébe, die gezegd wordt den grooten dichter Pindărus vijfmaal, in eenen wedstrijd der dichtkunst overwonnen te hebben, hetgeen men echter meer aan hare schoonheid, dan aan haar vernuft toeschreef.

CORINTHE. Eene van de beroemdste steden der oudheid. Zij lag op het midden der landëngte, die den Peloponnésus (*Moréa*) met het overige Griekenland verbindt. Door hare voordeelige ligging, ook voor den handel, nam zij zoo zeer in magt en grootheid toe, dat zij zelfs het magtige Rome trotseerde en de Romeinsche gezanten durfde beleedigen. De Romeinen bleven niet in gebreke hierover wraak te nemen en zonden hunnen veldheer Mummius met eene krijgsmagt naar Griekenland. Corinthe werd ingenomen en verwoest. Ontzagchelijk groot was de buit, die de overwinnaars naar Rome sleep-

ten; want, behalve kostbaarheden van allerlei aard, was Corinthe opgevuld met meesterstukken van schilder- en beeldhouwkunst, die den overwinnaars in handen vielen. Julius Caesar bevolkte de stad op nieuw; doch zij kreeg haren vorigen luister niet weder. De Apostel Paulus predikte er het Evangelie in het jaar 52 onzer tijdrekening, en zijne zendbrieven, aan de Corinthiërs, zijn gerigt aan de Christelijke gemeente, die hier gevestigd was. Corinthe stond aan het hoofd van het Achaïsch verbond. Zie ACHAEËRS.

CORIOLÁNUS. Een aanzienlijk Romein in de eerste tijden der Romeinsche republiek. Hij heette eigenlijk Cajus Marcius; doch had den eerstgenoemden naam verkregen wegens het innemen van *Coriòli*, eene stad der Volscen, een volk van Latium, (het landschap waarin Rome lag.) Hij was een hevig tegenstander van de magt des volks en had zich daardoor den haat der volksgezinde partij op den hals gehaald. Toen eens, bij eene schaarschheid van levensmiddelen, de raad koren had doen opkoopen, ten einde, voor verminderde prijzen, de geringere klasse van brood te voorzien, verhief Coriolánus zijne stem in den raad en verklaarde: »dat nu de tijd gekomen was, om den verloren invloed van den raad te herwinnen en den moedwil des volks te fnuiken, en dat hij van gevoelen was, dat men aan de mindere klassen geen brood moest verstrekken, dan onder voorwaarde, dat het volk afstand deed van de verkregene voorregten." Deze woorden verwekten zulk eenen haat tegen Coriolánus, dat hij genoodzaakt was zijn behoud in de vlugt te zoeken, terwijl zijne vijanden het zoover bragten, dat hij, bij eene volksvergadering, voor altijd uit Rome ge-

bannen werd. Hij begaf zich tot hetzelfde volk, dat hij eens bestreden had, de Volscen, en werd door hen, wegens zijne erkende bekwaamheden, gaarne opgenomen. Daar hij in zijne gramschap zwoer, Rome in hunne magt te zullen brengen, gaven zij hem het bevel over hunne krijgsmagt, en met deze trok hij op Rome aan. Groot was de ontsteltenis in de stad, bij de aannadering van een vijandelijk leger, onder aanvoering van eenen even bekwamen als wraakzuchtigen bevelhebber. Te vergeefs zond men hem gezanten, te vergeefs kwamen hem priesters, in hun plegtgewaad, te gemoet en smeekten hem van het bestrijden van zijn vaderland af te zien. — Coriolánus bleef onverbiddelijk. Eindelijk zag men eenen trein van aanzienlijke Romeinsche vrouwen, aan wier hoofd de moeder van Coriolánus was, benevens zijne echtgenoot met hare twee zoontjes, in rouwgewaad zich naar de vijandelijke legerplaats begeven. Op het zien hiervan wil Coriolánus, verblijd over het wederzien der zijnen, het eerst zijne moeder in de armen snellen; doch deze stoot hem van zich met de woorden: »eerst moet ik weten, of ik tot eenen zoon of tot eenen vijand kom;" en nu weet zij, door hare redenen en door hem op zijne hulpelooze vrouw en kinderen te wijzen, zoo zeer het hart van haren zoon te treffen, dat deze van de belegering afziet en onverrigter zake terugtrekt. Volgens sommige schrijvers werd hij door de Volscen omgebragt; volgens anderen stierf hij in eenen droevigen en kwijnenden ouderdom en een gedurig verlangen naar zijn vaderland. Tot erkentenis van den dienst door Veturia, de moeder van Coriolánus, aan het vaderland bewezen, stichtte de raad eenen tempel en

heiligde dien aan *de fortuin der vrouwen*; alleen vrouwen werden in dezen tempel toegelaten.

CORNÉLIA. Dochter van Scipio, den eersten Afrikaner en echtgenoot van Semprónius Gracchus, die haar, bij zijnen vroegtijdigen dood, de zorg overliet voor een talrijk kroost. Zij was eene der edelste vrouwen van het oude Rome en bleef groot zelfs onder de grievendste rampen. Tot deze rampen kan men tellen het verlies van vele harer kinderen, meest alle in volwassenen leeftijd, en vooral den gruwelijken moord, door het opgeruide volk gepleegd aan hare twee uitmuntende zonen, Tibérius en Cajus Gracchus (zie deze). In haren weduwenstaat werd zij ten huwelijk gevraagd door den Egyptischen koning Ptolemaeus Physcon; doch daar het zedelijk gedrag van dezen vorst niet van den besten stempel was, en misschien ook om andere reden, wees zij zijn aanzoek af; — zij, eene weduwe, belast met de zorg voor twaalf nog jonge kinderen, verwierp een konings kroon! — Bekend is haar gezegde tot eene vriendin, die haar een bezoek gaf: Deze had, bij dit bezoek, een kistje met kostbare vrouwelijke versierselen medegebragt, ten einde dezelve door Cornélia te doen bewonderen. Juist had de vreemde vrouw deze sieraden ten toon gespreid, toen eenige van Cornélia's kinderen, uit de school komende, binnentraden; terstond vat Cornélia het woord op en, vol edel zelfsgevoel, op hare kinderen wijzende, zegt zij: »ziedaar mijne versierselen." En inderdaad, zij maakten, door hun gedrag, het sieraad der moeder uit.

COROLLÁRIUM. Zoo noemt men eene reeks van gevol-

gen, die voortvloeijen uit eene stelling, die als bewezen wordt aangenomen.

Corpus delicti. Regtsterm, waarvoor men verstaat het voorwerp, dat aanleiding tot een misdrijf heeft gegeven; b. v. bij eenen diefstal is het gestolene voorwerp het *corpus delicti*.

Corpus juris. Eene verzameling van wetten, in het latijn geschreven, die, op last van den Griekschen keizer Justiniánus, in de 6de eeuw onzer jaartelling zijn bijeengebragt. In de 12de eeuw werd het door Italiaansche regtsgeleerden in den vorm gebragt, waarin wij het thans bezitten. Het heeft ten grondslag gestrekt van alle Europische wetboeken en is thans nog, op de hoogescholen, de leiddraad bij het onderwijs in het Romeinsche regt.

Correctie. Verbetering. Van daar correctioneele straf: eene straf, die voor ligtere misdrijven wordt opgelegd, om hem, die ze bedreven heeft, te verbeteren; terwijl men, bij zwaarder misdrijf of misdaad (*crimen*), zwaardere straffen, als levenslange gevangenis of doodstraf opleggende, geene verbetering ten doel kan hebben van den misdadiger zelven; doch een voorbeeld stelt tot afschrikking.

Corybanten. Priesters der Godin Rhea of Cybèlé. Met een woedend geschreeuw en hevige krampachtige bewegingen, voerden zij eenen gewapenden dans uit, welke hunne droefheid over den dood van Atys, den geliefde van Cybèlé, moest uitdrukken.

Cos. Een eiland in de Egeïsche zee (*Grieksche Archipel*), ook Cea of Ceos genoemd (zie dit).

Cotýtto. Eene Godin der zinnelijke begeerten; zij

had, even als alle Goden van Griekenland, hare vereerders, en hare feesten werden in Corinthe, Athene en elders met de grootste ongebondenheid gevierd.

Cranològie. Schedelleer. Eene leer, door Dr. Gàll aan het licht gebragt, om uit 's menschen schedel zijne zielshoedanigheden te kennen. Zij vindt echter heden ten dage weinig beoefenaars.

Crantor. Een Grieksch wijsgeer, leerling van Plato. De dichter Horatius maakt melding van hem in zijne brieven.

Crassus. Verscheidene mannen van dezen naam zijn in de Romeinsche geschiedenis bekend; doch de meest bekende onder hen is Marcus Crassus, een der rijkste, maar tevens een der hebzuchtigste Romeinen. Hij plagt te zeggen, dat niemand rijk kon genoemd worden, die niet, op eigen kosten, een aanzienlijk leger onderhouden kon. In de onrustige tijden, waarin hij leefde, speelde hij eene voorname rol; zelfs van de zamenzwering van Catilína werd hij verdacht niet onkundig geweest te zijn en dezelve in het geheim te hebben begunstigd, hopende, zoo zij gelukte, ligtelijk door zijn groot vermogen aan het hoofd van den staat te zullen komen. Hij behaalde eenigen krijgsroem door het dempen van den slavenopstand in Italië en het overwinnen van hunnen aanvoerder Spartàcus, die reeds eenige malen de Romeinsche legers verslagen had. Met Caesar en Pompejus verbonden, stond hij met hen aan het hoofd van het Gemeenebest, en toen hem het bestuur over Syrië was ten deel gevallen, plunderde hij den tempel te Jeruzalem en verdrukte geheel Judaea. Eindelijk dreef hem zijne gouddorst tot eenen krijgstogt tegen de Parthen, een Aziatisch volk,

van de oude Persen afkomstig; doch zijn leger werd geslagen door den veldheer des Partischen konings Oródes; 20000 Romeinen, benevens den zoon van Crassus, sneuvelden, hij zelf werd met 10000 der zijnen gevangen genomen. Men zegt, dat de koning hem gesmolten goud deed in den mond gieten, met bijvoeging van deze honende woorden: »verzadig u nu met het metaal, waar naar gij in uw geheele leven gedorst hebt."

Cratérus. Een Macedoniër, medgezel van Alexander den groote, op deszelfs togten. Hij was zoo wel letterkundige als krijgsman, en heeft ook de daden van Alexander beschreven.

Crátes. Een Grieksch wijsgeer, tot de Cynische of hondsche secte behoorende; een leerling van den beruchten Diogènes. Men zegt, dat hij al zijn geld wegwierp, om, in navolging van zijnen meester, zijne behoeften zoo veel mogelijk te beperken.

Cràtippus. Een wijsgeer te Athene, wiens lessen de zoon van Cicèro bijwoonde.

Credentiaal. Geloofsbrief, die aan gezanten of afgevaardigden gegeven wordt, om hen, op de plaats hunner bestemming, als zoodanig te doen erkennen.

Cremèra. Een riviertje in Etrurië (*Toscane*), berucht door de nederlaag der 300 Fabiussen. Zie Fabius.

Cremmi. Oudtijds eene haven aan het meer van *Azof*; waarvan misschien de naam van *Krim* is ontstaan.

Cremóna. Eene stad van Gallia Cisalpina (*Lomb. Venet. Koningrijk*). Zij draagt ook thans nog dezen naam. Na den oorlog tusschen Antonius en Octaviànus werden de inwoners van Cremóna uit hunne bezittingen verdreven, welke de overwinnaar aan zijne oude solda-

ten schonk, en toen de landerijen der Cremonensers niet toereikende waren, om aan allen een gedeelte te schenken, ontnam Octaviánus ook van de burgers van Mantua een gedeelte van hun grondgebied, niettegenstaande zij zijne partij waren toegedaan.

Créon. Koning van Corinthe, die zijne dochter ten huwelijk gaf aan Jason, doch met haar jammerlijk omkwam, door de lagen van Medéa. Zie JASON en MEDÉA.

Creta. Het tegenwoordige eiland *Candia.* Oudtijds regeerde aldaar koning Minos, door zijne regtvaardigheid beroemd en stichter van het Labyrinth (*doolhof*). Zie AEGEUS en LABYRINTH. Volgens de fabelleer is Jupiter op Creta opgevoed.

Creúsa. Echtgenoot van Aenéas. Zij verdween bij het innemen van Troje door de Grieken. Toen Aenéas haar gedurende den nacht, in de brandende stad te vergeefs zocht, verscheen hem hare schim, en maakte hem met een gedeelte zijner volgende lotgevallen bekend. De dichter Virgilius heeft dit zeer schoon voorgesteld in zijn heldendicht *Aenéis.*

Crimìneel zie Correctie.

Crisis. Beoordeeling, beslissing. In de zamenleving wordt dit woord gebruikt voor de beslissende keer, die eene zaak neemt, b. v. eene ziekte.

Critérium. Kenmerk.

Critìas. Een der zoogenaamde dertig tirannen, welke, op het einde van den Peloponnésischen oorlog, door de Lacedaemoniers aan het hoofd van den Atheenschen staat gesteld werden. Schoon een leerling van Socrates was hij een der wreedste vervolgers der tegenpartij. Hij sneuvelde in een gevecht tegen de uitgewekene burgers.

Critiek. Oordeelkunde. In eenen meer bepaalden zin, beoordeeling van eenig geschrift, waarbij het aan de regels van het ware en schoone getoetst wordt.

Críto. Een vriend van Socrates en leerling van dezen grooten wijsgeer; hij bezocht hem, met andere leerlingen getrouwelijk in den kerker en was getuige, hoe gerust zijn vriend en leermeester den doodenden beker ledigde, nadat hij zich met zijne vrienden over de onsterfelijkheid der ziel had onderhouden. Het was Crito, die Socrates trachtte over te halen, om uit den kerker te ontvlugten, en daartoe reeds toebereidselen gemaakt had, welk voorstel echter door den grooten man werd van de hand gewezen, daar hij zelfs geen schijn van schuld wilde op zich laden.

Crocus. In het gedicht van den latijnschen dichter Ovidius, getiteld: *Gedaanteverwisselingen* wordt gewag gemaakt van eenen jongeling, die aldus heette en die door liefde jegens eene jonge maagd, met name Smilax, zoo zeer verkwijnde, dat hij door de medelijdende goden veranderd werd in eene bloem van zijnen naam.

Croesus. Een koning van Lydië, in Klein-Azië, de rijkste man van zijnen tijd. Hij was zeer trotsch op zijne rijkdommen en hield zich voor den gelukkigste der stervelingen, dewijl de vleijers, aan zijn hof, hem dit dagelijks herhaalden. Merkwaardig is, hetgeen de geschiedschrijver Herodòtus van hem verhaalt. Toen eens de wijze Solon, op zijne reizen, in Lydie kwam, en aan het hof van Croesus werd toegelaten, liet deze hem, door zijne hofbedienden, al zijne schatten toonen, niet twijfelende of Solon zoude over al die heerlijkheid verbaasd staan. Toen deze nu, op zijn gemak, alles be-

schouwd had, liet hij hem tot zich roepen en sprak hem aldus aan: »gij, wijze Solon, hebt zoo vele landen doorreisd en zoo vele menschen gezien, wien houdt gij toch wel voor den gelukkigste van allen, die gij tot nog toe hebt aangetroffen." Hij hield zich overtuigd, dat Solon antwoorden zou: »buiten twijfel u, o koning." Doch de wijsgeer niet gewoon iemand te vleijen, al zat hij ook op eenen troon, noemde geheel andere menschen, die, na een wel doorgebragt leven, waarin weinig rampen hen hadden getroffen, door de achting en liefde hunner landgenooten achtervolgd, ten grave gedaald waren; en beduidde verder den teleurgestelden koning, dat, daar het menschelijk leven aan zoo vele lotwisselingen is blootgesteld, niemand vóór zijnen dood, kan gelukkig genoemd worden. Hierop liet Croesus hem vertrekken, niet voldaan over dezen man, wiens wijsheid, volgens zijn oordeel, ten onregte zoo zeer geprezen werd. Eenige jaren later geraakte Croesus in eenen oorlog met den grondlegger der Persische heerschappij, den veroveraar Cyrus, en deze oorlog had dien ongelukkigen uitslag voor hem, dat zijn land vermeesterd, zijne hoofdstad in de asch gelegd en hij gevangen genomen werd. Volgens het regt des overwinnaars besloot Cyrus zijnen vijand te doen ombrengen, en had daartoe bevolen eenen brandstapel opterigten. Toen nu Croesus dezen brandstapel bestegen had en den dood voor oogen zag, herinnerde hij zich het gezegde van den wijsgeer, en riep bij herhaling uit: o Solon, Solon. Cyrus zich hierover verwonderende, liet hem vragen, wat deze uitroep beduidde; waarop Croesus zijn gesprek met Solon verhaalde. De Persische koning, nadenkende over de onzekerheid van het men-

schelijk geluk, deed hem van den brandstapel stijgen en schonk hem het leven.

CROTO, CROTON of CROTÓNA. Eene stad aan de golf van Italië, (misschien het tegenwoordige *Cotrone*). Zij was het vaderland van den beruchten vuistvechter Milo, en vele van derzelver burgers behaalden prijzen in de Olympische spelen. De wijsgeer Pythagoras bragt een groot gedeelte van zijn leven aldaar door, en aan hem hadden de burgers van Croton veel te danken, ten opzigte van hunne zedelijke verbetering; want vóór dien tijd waren zij in zedeloosheid verzonken.

CRYPTOGÀMIE. Geheim huwelijk. Zoo heeten de gewassen, die geene zichtbare bloesems hebben of wier bevruchtingsdeelen geene stofvaten of stempels zijn.

CTÉSIAS. Een Grieksch geneesheer en geschiedschrijver. Hij volgde Cyrus den jongere op deszelfs togt tegen zijnen broeder, den Persischen koning Artaxerxes. Hij werd gevangen genomen en bleef in Persië, gedurende 17 jaar, zijne kunst aldaar uitoefenende, nadat hij den koning van eene bekomene wonde genezen had.

CTESIBÌUS. Van Alexandrië geboortig; een beroemd werktuigkundige. Hij vond werktuigen uit, die door middel van water in beweging gebragt werden. Ook vervaardigde hij een wateruurwerk, waarmede hij de uren van den dag kon aanwijzen.

CTÉSIPHON. Een Atheener, die het volk overhaalde, om den beroemden redenaar Demosthènes, openlijk op het tooneel te bekransen, wegens zijne, den staat bewezene, diensten. Dit was de grootste eer, die een' Atheensch' burger kon te beurt vallen. De redenaar Aeschines, staatkundig tegenstander van Demosthènes, klaagde Ctési-

phon hierover aan, alsof hij voor een onwaardig voorwerp die eer had voorgesteld. Tegen deze aantijging verdedigde Demosthènes hem en zichzelven in zijne beroemde rede *de Corona* (over de bekransing) welke wij nog bezitten.

Cubus. Woordelijk: teerling, dobbelsteen. In de meetkunde, een ligchaam dat lengte, breedte en hoogte heeft. Van daar het *cubiek*, hetwelk men, bij de berekening van ligchamelijken inhoud bezigt.

Culminátie. In de sterrekunde het doorgaan der sterren door de middagslijn, omdat zij, in het oogenblik van het doorgaan, den hoogsten top (*culmen*) harer baan bereikt hebben.

Cultuur. Bebouwing. Dit woord wordt, behalve van de bebouwing van akkers, ook van de beschaving van den menschelijken geest gebruikt; zoodat men zoowel van het *cultiveren* van menschen, als van het *cultiveren* van landerijen hoort gewagen.

Cumae. Eene oude zeestad van Italië; zij lag in het tegenwoordig koningrijk *Napels*. Nabij deze stad was het hol der waarzeggende Sibylle (zie deze).

Cunáxa. Eene plaats in Assyrië, bekend door den veldslag tusschen Cyrus, den jongere en deszelfs broeder, den Persischen koning Artaxerxes.

Cupído. De God der liefde. Men stelde oudtijds twee goden van dien naam; de een was de god der kuische, de ander der onkuische liefde. Hij wordt door de dichters voorgesteld als een knaap, naakt en gevleugeld, met een' fakkel in de hand en met eenen boog gewapend en pijlen, die verschillende kracht hadden, waarvan eenigen, die scherp waren, liefde verwekten, en anderen, die eene stompe punt hadden, de liefde weerden.

Cures. Eene oude stad der Sabynen; zij lag niet ver van Rome en werd geregeerd door den koning Titus Tatius, met wien Romulus, om den oorlog wegens den maagdenroof, te eindigen, een verbond maakte, waarbij men overeenkwam, dat de inwoners van Cures met de Romeinen voortaan één volk zouden uitmaken en in ééne stad zouden wonen; waarvoor de Curíten, tot vergoeding van het verlies hunner stad, dit zouden erlangen, dat het gemeenschappelijk volk ook Curíten of Quiríten genoemd werd.

Curìa. Een der 30 deelen, waarin het Romeinsche volk door Romulus verdeeld was. Later gaf men dien naam ook aan de openbare gebouwen, waar de raad bijeenkwam. Zulke gebouwen waren er drie: *de Curia Hostilia*, door Tullus Hostilius gesticht, de *Curia* van Pompejus, waarin Caesar vermoord werd, en de *Curia* van Augustus.

Curiátius. Naam der drie Albaansche jongelingen, die tegen de drie Romeinsche broeders Horatius streden, ter beslissing van den oorlog tusschen Rome en Alba; doch die alle drie sneuvelden, waardoor Alba aan Rome onderworpen en door de Romeinen geslecht werd. Zie verder Horatius.

Curiónes. Priesters, die aan het hoofd stonden van eene Curia.

Curiosolíten. Een oud Gallisch volk, dat in het tegenwoordige Fransche landschap *Bretagne* woonde.

Curìus Dentátus. Een Romeinsch veldheer, die op vijanden van zijn vaderland vele overwinningen behaalde, en onder anderen den Epirischen koning Pyrrhus, bij Tarente, versloeg. Ook is hij beroemd om zijne inge-

togene levenswijze. Toen eens gezanten der Samniten tot hem kwamen, om hem tot hunne belangen over te halen, vonden zij hem bij den haard, bezig met rapen koken. Zij boden hem eene aanzienlijke som gouds aan, welke Curius van de hand wees, met deze woorden: »ik wil liever gebieden over hen, die goud hebben, dan het zelf bezitten."

Cursief. Dit woord bezigt men van schrijfletters en drukletters, die eenen minder regtstandigen vorm hebben.

Cursus. Woordelijk: de loop. Ook de zamenhangende voordragt der verschillende deelen eener wetenschap; zoo zegt men: een cursus der wiskunde. Ook beteekent het: eenen bepaalden studietijd.

Curtius rufus. Een beroemd geschiedschrijver te Rome, die men meent, dat ten tijde van den Keizer Vespasiánus geleefd heeft. Hij schreef eene geschiedenis van Alexander den groote, welk werk wij nog bezitten.

Curúlis sella. Een verheven gestoelte te Rome, met elpenbeen versierd; hetwelk eerst de koningen en naderhand de hoogste overheidspersonen gebruikten, zoo als de Consuls, Praetors, Dictators en sommige Aediles; die daarvan ook *magistratus curules: curilische overheden* genoemd werden.

Cutiliae. Eene bron, nabij de stad Reáté, (in den tegenwoordigen *Kerkel. Staat.*) Het water van deze bron had de kracht om gezwellen te genezen.

Cyàné. Een meisje uit Syracúse, hetwelk, door haren eigenen vader in dronkenschap onteerd, den bedrijver dier bloedschande, bij de haren, naar het altaar sleepte en aldaar vermoordde, vervolgens op zijn lijk zich zelve doorstak, om de pest te doen ophouden, die, zoo als men

meende, wegens dit gruwelstuk door de Goden gezonden was.

CYANÈAE. Twee klippen aan den ingang van de straat van *Konstantinopel*, bij de Zwarte Zee; zij werden ook *Symplégaden* genoemd, omdat zij, volgens het fabelachtig verhaal, tegen elkander sloegen, als er een schip doorging; zoodat hetzelve verbrijzeld werd. Dit sprookje schijnt daarvan zijnen oorsprong te hebben, dat zij, op eenigen afstand, slechts één schenen te zijn. Toen de Argonauten langs dien weg voeren, lieten zij er, zoo als de dichters zeggen, eene duif doorvliegen, die terstond door de elkander naderende klippen verbrijzeld werd; zoodra zij zich weder begonnen te openen, namen de schepelingen die gelegenheid waar, om er spoedig door heen te roeijen. Een ander verdichtsel zegt, dat de toonkunstenaar Orpheus, die zich mede op het schip *Argo* bevond, door de toonen zijner lier de klippen deed stilstaan, sedert welken tijd zij onbeweeglijk zijn gebleven. De benaming aan het hoofd van dit artikel beteekent: *donkerblaauw*, hetgeen de kleur dier klippen was.

CYAXÀRES. Een koning der Meden, die zich een groot deel van Azië onderwierp. Hij regeerde 40 jaren. CYAXÀRES II. Insgelijks een koning der Meden, die men voor denzelfden als Darius den Meder houdt.

CYBÉBÉ. Dezelfde als CYBÈLÉ.

CYBÈLÉ. Door de Romeinen de moeder der Goden genoemd. Men had haar beeld uit Klein-Azië naar Rome overgebragt, op de uitspraak van het orakel, dat alle vijanden konden geweerd worden, wanneer men de Godin Cybèlé naar Rome haalde. Sedert dien tijd werd

hare vereering ook over Italië verspreid. Hare feesten werden met luidruchtigheid gevierd. Hare priesters droegen den naam van *Galli*, *Curétes* en *Corybanten*.

CYCLÀDES. De eilanden, die in eenen kring liggen. Hierdoor verstaat men de eilanden in den *Griekschen Archipel*, die onder bovengemelden naam bekend zijn.

CYCLISCHE DICHTERS. Woordelijk: de dichters van den kring. Zoo noemt men die Grieksche dichters, die de daden der Goden en vaderlandsche helden, in heldendicht en in eenen zekeren zamenhang, volgens tijdorde bezongen.

CYCLOÏDE. Woordelijk: kringvormig. Het is eene kromme lijn, die naast de kegelsneden, eene der voornaamste lijnen is voor de beoefening der wiskundige natuurkunde; hare gedaante is gelijk aan eene lijn, die in de lucht beschreven wordt door eenen spijker aan het rad van eenen wagen, terwijl het over den weg rolt.

CYCLÒMETRIE. Cirkelmeting.

CYCLÓPEN. Zoo genoemd, omdat zij één rond oog in het midden van het voorhoofd hadden. Zij waren dienaars van Vulcánus en dezen behulpzaam in het smeden van den bliksem voor Jupiter. Het schijnt echter een volk geweest te zijn op Sicilië, nabij den berg Aetna, waarin, volgens het geloof der ouden, Vulcánus zijne smederij had; van daar dat zij dienaars van dezen God genoemd werden. En wat betreft het verhaal van hun één oog; dit schijnt hieruit ontstaan te zijn, dat zij de gewoonte hadden soms hun gelaat te bedekken, eene kleine ronde opening voor de oogen openlatende.

CYCLUS. Woordelijk: een kring. Met dit woord bestempelt men ook wel den tijdkring, dien de hemellig-

chamen, zoo als: zon en maan, besteden tot volbrenging van hunnen bepaalden omloop.

Cycnus. Een zoon van den krijgsgod Mars. Hij had de wreede gewoonte alle reizigers, die bij zijne woning voorbij kwamen, om te brengen, alleen om zich van hun hoofd meester te maken, wijl hij zijnen vader beloofd had, hem eenen tempel te bouwen van louter menschenschedels. Doch Hercules, wien hij eveneens aanviel, doodde hem.

Cydnus. Eene rivier in Cilicië (Klein-Azië). Zij stroomde voorbij de stad Tarsus. Alexander de groote hier voorbijtrekkende, werd zoo bekoord door de helderheid van haar water, dat hij bezweet, zoo als hij was, zich in de ijskoude rivier stortte; maar zich ook daardoor eene bijna doodelijke ziekte op den hals haalde.

Cylinder. In de meetkunde bezigt men dit woord en duidt daardoor aan de figuur, die gevormd wordt, wanneer een regthoek om eene van zijne zijden, die dan als as dient, wordt rondgedraaid.

Cylléné. Een berg in Arcádie, landschap van den Peloponnésus (*Morea*), alwaar de God Mercúrius gezegd werd geboren te zijn, die daarvan de Cyllénier heette.

Cynaegírus. Een Athener, die in den Persischen oorlog, wegens zijn hardnekkig strijden is bekend geworden. Want met zijne regterhand greep hij een vijandelijk schip, om het, als het ware, te enteren. Toen hem deze hand werd afgehouwen, greep hij het schip met de linker; ook deze verloren hebbende trachtte hij het, als een razende, met zijne tanden vast te houden.

Cynìkers. Eene wijsgeerige secte, waarvan Antisthènes, een leerling van Socrátes, de stichter was. Zij hadden hunnen naam van *Cynosargé*, eene plaats van Athene,

alwaar Antísthènes zijne lessen gaf. Het volk noemde hen echter, uit spot, *hondsche* wijsgeeren; omdat de, aan het hoofd van dit artikel geplaatste benaming, dit ook beteekende. Dezen schimpnaam haalden zij zich zelf op den hals, door hunne onwelvoegelijke wijze van leven. Want zij stelden de deugd in het ontberen en de onafhankelijkheid van al het uitwendige; doch deze eenvoudigheid van levenswijze overdreven zij zoo zeer, dat zij in morsigheid en verwaarloozing van al het welvoegelijke ontaarde. Het kenmerkende hunner wijsbegeerte kwam echter aan de Socratische het meest nabij, voornamelijk daardoor, dat zij de practische zedeleer tot het voornaamste onderwerp hunner wijsbegeerte maakten. De beroemdsten onder hen waren, behalve den stichter, Diogènes van Sinòpé, Crates van Thébe, met zijne echtgenoot Hipparchia, en Menippus, die ook de laatste was; want daarna vormde zich, uit deze secte, die der Stoicynen, welke een waardiger aanzien had.

Cyno. De pleegmoeder van Cyrus, den grondlegger der Persische heerschappij.

Cynosargé zie Cynikers.

Cynosúra. Woordelijk hondsstaart. Het noordelijk gesternte; de kleine beer. Volgens de fabelkunde was Cynosúra eene nimf, die door Jupiter onder de sterren geplaatst is. Naar deze ster rigtten de oude volken, bijzonder de Pheniciërs, den koers bij hunne zeetogten; van daar, dat dit woord, nog heden ten dage, als eensluidend met rigtsnoer gebezigd wordt.

Cynthiùs en Cynthià. Bijnaam van Apollo en Diána, naar den berg Cynthus, op het eiland Délos, (*in den Griekschen Archipel*), alwaar zij gezegd werden geboren te zijn.

Cyparissus. Een schoon jongeling van het eiland Cos. Hij werd door Apollo bemind, die hem een tam hert schonk. Toen hij, bij ongeluk, dit hert had doodgeschoten, treurde hij hierover zoo zeer, dat hij geheel verkwijnde, waarom Apollo hem in den boom veranderde, die zijnen naam draagt, de Cypres.

Cypriánus. Een kerkvader: die in de derde eeuw leefde. Hij was te Carthago geboren en aldaar leeraar in de welsprekendheid. In mannelijken leeftijd ging hij tot het Christendom over. Onder den keizer Decius vlugtte hij voor de vervolging; doch uit zijne schuilplaats vermaande hij steeds de geloovigen tot volharding. Omdat hij in de nabijheid van Carthago het Evangelie gepredikt had, werd hij onthoofd. Wij hebben van hem eene verklaring van het Onze Vader, in 81 brieven, die veel opheldering geven omtrent den toestand der kerk in zijnen tijd.

Cyprus. Het bekende eiland in de Middellandsche zee droeg oudtijds ook reeds dien naam, en was beroemd wegens de eeredienst van Venus, welke Godin haren naam *Cypris* van het eiland ontleende. Het schijnt ook door handel gebloeid te hebben, daar deszelfs vruchtbare grond verscheidene artikelen tot uitvoer opleverde.

Cyrénaïkers. Aanhangers van den wijsgeer Aristippus, van Cyréne, in het noorden van Africa, geboortig. Zij stelden het hoogste geluk in het genot, en achtten daarom de deugd prijzenswaardig, omdat zij de bewerkster was van genot. Zij werden door de Epicuristen vervangen. Zie deze.

Cyréne. Eene beroemde stad in Noord-Afrika, de hoofdplaats van het gewest Cyrenaica. Zij was door

Grieksche volkplantelingen gesticht en heeft vele beroemde mannen opgeleverd, als: Callimàchus, Eratosthènes, Carneàdes, Aristippus, enz. De stad lag, met het landschap, in het tegenwoordig gebied van *Tripoli.*

Cyríllus. Een kerkvader, in het jaar 315, te Jeruzalem geboren; hij leefde onder den keizer Constantius en Valens, en was een tegenstander der Ariänen, wier bisschop hem zelf aanklaagde, kostbaarheden uit de kerk te hebben verkocht, hetwelk Cyrillus ook gedaan had, doch met het loflijk doel, om de armen te ondersteunen. Er worden nog twee andere kerkvaders van dien naam genoemd: Cyrillus van Alexandrië en Cyrillus van Thessalonica, waarvan de eerste door zijn woelig leven en strijd tegen de Nestorianen bekend is; en de laatste later leefde (in de 9e eeuw) dan dat ons bestek toelaat bijzondere melding van hem te maken.

Cyrnus. Oude naam van het eiland Corsica.

Cythéra. Een eiland op de kust van den Peloponnésus (*Morea*); het was aan Venus gewijd, die van hetzelve den bijnaam van *Cytheréa* bekwam. Thans heet het eiland *Cérigo.*

Cythnos. Een eiland in de Egeische zee (*Grieksche Archipel*), het was door het vervaardigen van kaas beroemd. Thans heet het *Thermio.*

Cyzìcum en Cyzìcus. Een schiereiland in den Propontis (*zee van Marmora*). Thans heet het *Kapataoni.* Oudtijds was er eene beroemde stad, die ook Cyzìcus heette, welke de Romeinsche veldheer Lucullus bevrijdde, toen zij door den koning Mithridates belegerd werd.

D.

Dacie. Eene groote landstreek, die een gedeelte van het tegenwoordige *Gallicië*, *Hongarijë*, geheel *Zevenbergen* en *Wallachijën* bevatte. Zij werd door den keizer Trajanus in het Romeinsche gebied ingelijfd, in het jaar 105 na Chr.

Dactỳli Idaei. Priesters van Cybelé; het was eene aloude priestervereeniging, welke in bezit was van eene, voor hunnen tijd, groote kennis van geneesmiddelen, en velerlei kunsten, die tot beschaving van het menschelijk geslacht bevorderlijk zijn, vooral het bearbeiden van metalen.

Dactyliòtheek. Verzameling van gesnedene steenen. De kunst van het in steen snijden, was bij de ouden in groote achting; zij hadden deze kunst tot eene aanmerkelijke hoogte gebragt. Reeds bij de oude Romeinen ontstonden er rijke verzamelingen dezer steenen. Ook hadden zij de gewoonte ze in ringen te dragen (waarvan de naam is ontleend, die Grieksch is) en ze tot zegelen te gebruiken.

Dactylològie. De kunst, om door middel der vingerspraak, zijne gedachten uit te drukken.

Dactylonòmie. De kunst, om door middel der vingers alle getallen uit te drukken en alzoo op de vingers te rekenen.

Dactỳlus. Eene voetmaat, die door de ouden veel gebruikt werd, vooral in het heldendicht, als wanneer zij met den spondaeus (- -) vereenigd werd; de dactylus bevatte drie lettergrepen, eene lange en twee korte, op deze wijze: - ᴗ ᴗ.

Daedàlus. Een groot kunstenaar in het oude Griekenland; hij was van Athene geboortig en de uitvinder van vele nuttige werktuigen. De, in zijnen tijd, nog ruwe beeldhouwkunst bragt hij tot grootere volkomenheid; ook als bouwkundige had hij groote verdiensten. Wegens het ombrengen van eenen zijner bloedverwanten moest hij zijn vaderland ontvlugten, en begaf zich naar het eiland Creta (*Candia*) tot den aldaar regerenden koning Minos. Bij dezen kwam hij weldra in groote achting en bouwde voor hem, zegt men, eenen onderaardschen doolhof (*Labyrinth*). Doch bij den koning in ongenade gevallen zijnde, omdat hij deszelfs gemalin in eene ongeoorloofde liefde was behulpzaam geweest, werd hij zelf, met zijnen zoon Icàrus, in dezen doolhof opgesloten en hem, op alle wijzen, het ontvlugten moeijelijk gemaakt. Doch de vindingrijke Daedàlus, zoo luidt het verhaal, wist raad; hij maakte voor zich en zijnen zoon vleugels, door was aaneengehecht, om alzoo vliegende te ontkomen. Icàrus echter, tegen de waarschuwing zijns vaders, te hoog en te digt bij de zon gevlogen zijnde, boette deze onvoorzigtigheid met den dood; want, daar door de hitte der zon het was zijner vleugels smolt, viel hij in zee en verdronk. Eene waarschuwing voor hen, die te hoog willen vliegen! Daedàlus kwam behouden op Sicilië aan. Bij dit verdichtsel der vleugels ligt echter waarheid ten grondslag; want men zegt, dat Daedàlus de eerste was, die de proef nam om zeilen te gebruiken, daar men vroeger slechts roeide; van daar dat de dichters zeiden: »Daedàlus vloog over de zee."

Daemon. Bij de Grieken, een booze, zoowel als

goede geest, die invloed had op het lot der menschen. Van daar *Daemonològie*, de leer der Daemonen, en *Daemonolátrie*, aanbidding derzelve.

Dalmátie. Dit kustenland aan de Adriatische zee, dat aan *Croatië*, *Bosnië* en *Albanië* grenst en tot hetwelk verscheidene eilanden behooren, had oudtijds denzelfden naam en ongeveer dezelfde uitgestrektheid; door den keizer Augustus werd het aan Rome onderworpen. De inwoners bedreven toen veelal zeerooverij en stonden meermalen tegen de Romeinen op.

Damascus. Eene aloude stad in Syrië, voormaals rijk en beroemd, en de zetel der koningen; zij draagt ook thans nog denzelfden naam.

Damàsippus. Verscheidene mannen van dien naam worden genoemd; een der voornaamste is. een Praetor te Rome, die de aanzienlijkste burgers, welke de partij van Sylla waren toegedaan, ombragt, doch zelf naderhand op last van Sylla werd gedood.

Damastes. Een ontzagchelijke reus en beruchte roover, welke op de landengte van Corinthe woonde, de voorbijgangers noodzaakte hem de voeten te wasschen en hen dan in zee wierp. Nog lang toonde men witte, uit de zee oprijzende klippen, die men voor beenderen van dien reus hield.

Damo. Dochter van den wijsgeer Pythagòras. Ook zij beoefende de wijsbegeerte onder de leiding haars vaders, en toen deze gestorven was, en, bij uiterste wil, bepaald had, dat zijne geschriften niet zouden openbaar gemaakt worden, wees Damo alle voordeelige aanbiedingen van de hand en bleef stipt den wil haars vaders eerbiedigen.

Damòcles. Een hoveling van den Syracusaanschen tijran Dionysius. Toen hij eens uit vleijerij het geluk des konings hemelhoog verhief, vroeg hem deze, of hij niet lust gevoelde, ook eens die heerlijkheid te genieten. Damocles verzekerde, dat niets hem gelukkiger zou maken. Dionysius gaf dus last, dat men hem in de koninklijke vertrekken zou leiden en aldaar op zijne wenken bedienen, even alsof hij de koning zelf ware. Buiten zich zelven van vreugde over deze vorstelijke gunst, zette Damòcles zich neder op den gewonen zetel des konings en genoot volop zijn tegenwoordig geluk. Doch toevallig opziende, ziet hij een scherp zwaard, slechts aan een paardenhaar, juist boven zijn hoofd hangen; nu verdween alle grootheid voor zijne oogen en hij zag niets dan het doodsgevaar, waarin hij verkeerde. Vol angst liet hij den koning bidden, hem te vergunnen, deze gevaarlijke plaats te verlaten. Dionysius wilde hem hiermede voor zijne vleijerij straffen en tevens te kennen geven, met hoe veel gevaar die grootheid somtijds gepaard gaat.

Damon. Een beroemd toonkunstenaar te Athene, gemeenzaam vriend van den grooten Pericles.

Damon en **Pythìas.** Twee jongelingen, als voorbeelden van getrouwe vriendschap, in de oudheid beroemd. Toen een van hen door den tijran van Syracuse, Dionysius, ter dood veroordeeld was en de gunst verzocht om zich eenige dagen te mogen verwijderen tot regeling zijner zaken, werd de ander borg voor hem en nam vrijwillig op zich, indien zijn vriend op den bepaalden tijd niet terug kwam, voor hem te zullen sterven. Reeds was nu de tijd, voor de terugkomst bepaald, verstreken, reeds

werd de achterblijvende ter strafplaats geleid om zijn borgschap met den dood te bevestigen, reeds verheugde hij zich zijnen vriend het leven te hebben gered; terwijl de vorst met eenen medelijdenden glimlach den armen dwaas beschouwde, die op de vriendschap had gebouwd. Doch daar doet zich van verre een geroep hooren, daar opent zich de omringende volksmenigte — en de veroordeelde valt ademloos in de armen van zijnen vriend. Hijgende en met vreugdetranen in de oogen verhaalt hij, dat schier onoverkomelijke hindernissen op den weg hem bijna hadden belet zijn gegeven woord te houden, Getroffen door dit blijk van trouwe vriendschap schonk de koning vergiffenis en bad hen, hem als derde in hun vriendschapsverbond te willen opnemen. Duitschlands groote dichter Schiller, heeft dit onderwerp uitmuntend behandeld, in eene ballade.

Danacé. Oorspronkelijk eene kleine Persische munt; bij de Grieken gewoonlijk de benaming van den penning, welken men den gestorvenen in den mond legde, om aan Charon het veergeld over den Achèron te betalen.

Danaé. Dochter van Acrisius, koning van Argos, in den Peloponnésus. Aan dezen Acrisius was voorzegd, dat een zijner nakomelingen hem van het leven zou berooven. Hij liet derhalve zijne eenige dochter, Danaé, om haar het huwelijk en de gemeenschap met mannen te beletten, en alzoo de geboorte van eenen kleinzoon te verhoeden, opsluiten in eenen koperen toren, dat is, wiens wanden met koperen platen belegd waren. Doch Jupiter, zegt het verhaal, vond middel zich toegang tot de schoone Danaé te verschaffen: hij veranderde zich namelijk, in eenen gouden regen. Het gevolg van dit

bezoek was, dat Danaë eenen zoon ter wereld bragt, dien zij Perseus noemde. Het is duidelijk, dat deze gouden regen het omkoopen der wachters beteekent, dewijl aan een kind, waarvan de vader niet bekend was, het volkssprookje altijd eenen der Goden tot vader gaf. Acrisius, woedend op het vernemen hiervan, deed moeder en zoon in eene opene kist zetten en aan de zee prijs geven. De kist dreef aan op het eiland Seriphus (thans *Seripho in den Griekschen Archipel*), alwaar zij door den koning Polydectes menschlievend ontvangen en verpleegd werden. Danaë werd de gemalin van Polydectes, en haar zoon groeide op tot eenen beroemden held. Naderhand echter naar Argos teruggekeerd, vervulde hij het orakel, buiten zijn weten, door zijnen grootvader te dooden.

Danaï. Eigenlijk eene benaming der bewoners van Argos, naar eenen koning Danaus; doch de oude dichters gebruikten dezen naam ook voor Grieken in het algemeen.

Danaïden. Zoo heetten de vijftig dochters van den koning Danaus, aan welke, in de onderwereld, tot eeuwigdurende straf is opgelegd, om een bodemloos vat met water te vullen. Deze straf was haar opgelegd, omdat zij allen, op eene na, in den bruiloftsnacht hare jonge echtgenooten vermoordden. Deze moord geschiedde echter op bevel van haren vader, aan wien het voorzegd was, door zijnen schoonzoon van troon en leven te zullen worden beroofd. De jonge mannen waren zonen van zijnen broeder Aegyptus.

Danaus. Een Egyptenaar, die eerst, in zijn land, met zijnen broeder de regering deelde; doch naderhand met zijne 50 dochters naar Griekenland verhuisde en koning werd van Argos. Zie het vorige art.

Danubìus. Oude benaming van de rivier de *Donau*, zij werd ook *Ister* genoemd. Men meent echter, dat het bovenste gedeelte der rivier oudtijds *Danubìus* en het benedenste gedeelte *Ister* heette. Zij was langen tijd de noordelijke grensscheiding van het Romeinsche gebied.

Daphné. Eene schoone nimf, dochter van den riviergod Peneus. Zij werd door Apollo bemind; doch eens, door hem vervolgd, zijne omhelzingen niet kunnende ontvlugten, bad zij haren vader om hulp, die haar in eenen laurierboom veranderde. Sedert dien tijd is de laurierboom aan Apollo geheiligd.

Daphnòmanteia. De kunst om uit eenen lauriertak de toekomst te voorspellen. Hiertoe wierp men denzelven op het vuur, en nam het knitteren waar, zoowel als de bewegingen van den tak; en uit deze teekenen maakte men de toekomst op.

Dardàni en Dardàniden. Zoo worden dikwijls, bij de oude dichters, de Trojanen genoemd, naar eenen ouden koning Dardànus.

Dares. Uit Phrygië, in Klein-Azië, een Trojaansch priester, door Homérus vermeld. Hij schreef een werk over den Trojaanschen oorlog in het Grieksch, welk werk Aeliánus zegt, dat in zijnen tijd nog voorhanden was, in het begin der 3de eeuw, na Chr.

Daríus. Naam van verscheidene Persische koningen. De voornaamste zijn Daríus, zoon van Hystaspes, eerst landvoogd en naderhand koning van Persië, tot welke waardigheid hij op de volgende wijze geraakte: met eenige aanzienlijken tegen eenen bedrieger, onder den naam van Pseudo Smerdis of den valschen Smerdis bekend, zamengezworen hebbende, kon hij het met hen

niet eens worden over de troonsopvolging. Eindelijk kwam men overeen, dat men de beslissing aan de zon, de godheid der Persen, zoude overlaten, en daartoe, bij den opgang der zon, op eene bepaalde plaats, te paard verschijnen, dat vervolgens de eigenaar van het paard, hetwelk alsdan het eerst hinnikte, koning zou zijn. De stalknecht van Darius, hiervan iets vernomen hebbende, vond een gemakkelijk middel uit, om zijnen heer de regering te verschaffen. Hij bragt, op den avond vóór de zamenkomst, het paard zijns meesters met eene merrie op de bepaalde plaats, en liet daar eerst de merrie achter, die hij naderhand insgelijks weghaalde. Toen nu, op den volgenden morgen, het paard van Darius de merrie niet meer vond, begon het aanstonds te hinniken, waarop de anderen van het paard sprongen en hem als koning begroetten. Zijne regering was merkwaardig, zoo door de gevoerde oorlogen, als door de nuttige inrigtingen door hem verordend. Den Scythen, die het noordoostelijk Europa bewoonden, deed hij den oorlog aan, doch niet met een gelukkig gevolg. De Scythen handelden, in dien veldtogt, op gelijke wijze ten opzigte van zijn leger, als de Russen, in onzen tijd, ten opzigte van het leger van Napoleon: zij trokken steeds terug, op hunnen weg alles verwoestende, totdat Darius door gebrek en koude genoodzaakt was terug te trekken, op welken terugtogt zijn leger door de hem vervolgende Scythen deerlijk gehavend werd. Even ongelukkig was zijn veldtogt tegen Griekenland, alwaar de velden van Maràthon getuigen waren zijner nederlaag; zie Maràthon; terwijl reeds vroeger een leger en eene vloot, door hem naar Griekenland gezonden, verloren ging, alvorens dit land te be-

reiken. Gedurende eene nieuwe uitrusting tegen Griekenland stierf hij, 485 voor Chr. en liet de zorg voor dezen nieuwen togt over aan zijnen zoon Xerxes. — Darìus III, bijgenaamd *Codòmannus*, is bekend door zijn ongelukkig uiteinde in den oorlog met Alexander, den groote. Zie dezen. — **Darìus**, *de Meder*. Zie **Cyaxàres**.

Dasymèter. Een werktuig, hetwelk dient, om de digtheid der lucht te meten.

Datàmes. Een beroemd veldoverste, wiens leven door Cornelius Nepos is beschreven. Hij was in dienst van den Persischen koning Artaxerxes, en deed dezen uitstekende diensten door zijnen moed en zijne schranderheid. Doch ten laatste gewaarschuwd voor de lagen der hovelingen, die hem zochten ten val te brengen, verliet hij de dienst des konings, en werd door dezen als vijand behandeld. Na eenige mislukte pogingen, om hem in handen te krijgen, werd hij eindelijk door zekeren Mithridàtes, die op hem was afgezonden, en zich als zijn' vriend en bondgenoot voordeed, verraderlijk vermoord.

Datarìa. De pausselijke kanselarij te Rome, waar de Bullen worden uitgevaardigd. Zij wordt dus genoemd naar het gewone formulier, dat men onderaan stelt: *Datum* etc. d. i. *gegeven* enz.

Datis. Veldheer van den Persischen koning Darìus, tegelijk met zijnen ambtgenoot, in den beroemden slag bij Maràthon, door Miltiàdes overwonnen.

Decàde. Een tiende deel; ook wel een tijdvak van tien dagen.

Decatè. Een feest bij de Grieken, gevierd tien dagen na de geboorte van een kind, bij welke gelegenheid men het eenen naam gaf.

Decebàlus. Een bekwaam veldheer der Daciers, die de legers van den Romeinschen keizer Domitiánus versloeg; doch naderhand, door den keizer Trajánus overwonnen, zich zelven om het leven bragt; waarna Dacie in het Romeinsch gebied werd ingelijfd.

Deciméren. Het tiende gedeelte (den tienden penning) heffen. Ook beteekent het den tienden man eener leger-afdeeling of eener bevolking ter dood doen brengen.

Decìus. Naam van drie vaderlandlievende Romeinen, vader, zoon en kleinzoon. Zij offerden zich, in den slag, vrijwillig op voor het vaderland, door zich in het midden der vijanden te storten, om den moed bij de hunnen aan te wakkeren. De vader deed dit in eenen oorlog met de Latijnen, de zoon in eenen oorlog met de Etruriers, en de kleinzoon in den oorlog met koning Pyrrhus.

Declamátie. De kunst om een gedicht of ander opstel behoorlijk voor te dragen.

Declinátie. Afwijking, verandering. Van de magneetnaald en in de sterrekunde, alsook in de spraakkunst wordt dit woord gebezigd.

Decorátie. In het algemeen, versiering, van eene kamer, het tooneel enz.

Deductie. Woordelijk: afleiding. Van daar afleiding der gevolgen uit eene bewezene daadzaak.

Definítie. Bepaling, verklaring der eigenschappen van eene zaak.

Deïaníra. Gemalin van Hercùles. Zij bragt zich zelve om het leven, nadat zij, buiten hare schuld, haren gemaal ellendig had doen omkomen, door hem het kleed te schenken, hetwelk de Centaur Nessus met zijn bloed

geverwd en aan haar gegeven had, met de verzekering, dat dit kleed de kracht bezat, om haar voor altijd de liefde haars mans te doen behouden. Dit kleed echter geraakte, bij de minste beweging van hem, die het droeg, in brand, en was ook de oorzaak van den jammerlijken dood van Hercùles.

Dejotàres. Door den Romeinschen senaat tot koning van Galàtie, in Klein-Azië, verheven, op aanraden van Pompéjus. Daarom volgde hij ook de partij van dezen laatste in zijnen burgeroorlog met Caesar. Na den slag van Pharsàlus en het verslaan der Pompejaansche partij, werd hem door Caesar een gedeelte van zijn rijk ontnomen; doch de koninklijke titel gelaten. Beschuldigd van aan Caesar lagen te hebben gelegd, toen deze bij hem zijnen intrek had genomen, werd hij door Cicero, tegen deze aantijging, verdedigd in eene schoone pleitrede, welke wij nog bezitten.

Deïphòbus. Een der dapperste Trojanen, broeder van Hector. Hem werd, na den dood van Paris, de schoone Helèna ten deel, die hem verried, om vergiffenis van haar vroeger misdrijf te erlangen. Zij voerde heimelijk haren vroegeren gemaal Menèlaüs, met eenige anderen, in het vertrek, waar Deiphòbus sliep; deze konde zich niet verweren, omdat Helèna zijne wapens had weggenomen, en werd alzoo door hen omgebragt.

Deïsmus. Hierdoor verstaat men gewoonlijk het stelsel van hen, die, wel is waar, aan het bestaan en bestuur van eenen God gelooven, maar het gezag der Openbaring verwerpen.

Delegàtie. Afvaardiging, ook overdragt van iets aan eenen anderen.

Délia. Een feest, door de Atheners jaarlijks op het eiland Delos gevierd, ter eere van Apollo. Het was door Theseus ingesteld, toen hij naar Creta vertrekken moest. Zie Aegeus. Hij deed namelijk eene gelofte, om, als hij behouden terugkeerde, eenen plegtigen optogt naar den tempel van Apollo, op Delos, te zullen doen. Van den tijd af dat het naar Delos vertrekkende schip uitzeilde, totdat het terugkwam, mogten geene doodvonnissen worden voltrokken. Waardoor ook de doodstraf van Socrates dertig dagen lang werd uitgesteld.

Deliàcum probléma, d. i. Délisch vraagstuk. Toen op het eiland Delos de pest woedde, werd het orakel van Apollo gevraagd, welk middel men daartegen moest aanwenden. Het antwoord was: dat het altaar van Apollo verdubbeld moest worden, in dier voege echter, dat het aldus nieuw te bouwen altaar gelijkvormig aan het oude werd. Men dacht nu na, hoe die verhouding bepaald moest worden, en zoo ontstond het Delisch vraagstuk, namelijk: om tusschen twee gegevene lijnen twee middelevenredige te vinden.

Délos. Het bekende eiland in de Egeïsche zee, eene der Cycladen, hetwelk thans nog denzelfden naam draagt. Het was de geboorteplaats van Apollo en Diana.

Delphi. Eene stad van Phocis, in het tegenwoordige *Livadië*. Hier was het beroemdste orakel der oudheid, hetwelk dikwijls eenen veelvermogenden invloed had op de staatkundige aangelegenheden van Griekenland. Dit orakel, zoo luidt het verhaal, werd door Apollo zelven aldaar gevestigd, nadat hij de groote slang Python had verslagen. Eene priesteres gaf de orakelspreuken en heette Pythia. Zij zat op eenen drievoet boven eene

opening in den grond des tempels, waaruit eene bedwelmende damp opsteeg, die haar benaauwdheid veroorzaakte, en, zoo het heette, in vervoering bragt, zoodat zij woorden en klanken uitte zonder zamenhang, waaruit dan de priesters een antwoord zamenstelden, zoo als zij dienstig oordeelden.

Delta. Landstreek van Neder-Egypte, zoogenaamd, omdat zij in gedaante gelijkt aan de Grieksche letter van dien naam, die ook eenen driehoekigen vorm heeft, aldus Δ; uit deze letter is, door ronding van den eenen hoek, onze D ontstaan.

Demàdes. Een Atheensch redenaar, tijdgenoot van den grooten Demosthènes. Hij had zich vele rijkdommen verworven en leidde eene weelderige levenswijze. In zijnen ouderdom werd hij, op vermoeden van verraad, omgebragt.

Demàgoog. Volksleider; iemand die zich de gunst des volks ten nutte maakt, om hetzelve naar zijne inzigten en bedoelingen te leiden.

Déméteer. Grieksche naam der Godin Céres. De feesten ter harer eere heetten *Démétria.*

Demétrius. Verscheidene mannen van dien naam komen in de geschiedenis voor. De voornaamste zijn: Demétrius *Poliorcétes*, d. i. *de steden veroveraar*, zoon van den Macedonischen koning Antigònus, die na den dood van Alexander, den groote, het bewind over Macedonië voerde. Deze Demétrius was een bekwaam veldheer, doch bezwalkte soms zijnen oorlogsroem door willekeur en hebzucht. Hij regeerde zeven jaren over Macedonië en stierf, uit zijn rijk verdreven, in Syrië, 284 voor Chr. — Demétrius, zoon van Antigònus Go-

nátas, die reeds als knaap, in afwezigheid zijns vaders, den Epirischen koning Alexander, die met eenen inval dreigde, verdreef; hij regeerde 10 jaren over Macedonië. — Demétrius, kleinzoon des voorgaanden. Als gijzelaar te Rome verkeerende, was hij, bij den raad, door zijn innemend gedrag, eene voorspraak voor zijnen vader Philippus, die hem echter, toen hij teruggekeerd was, door vergif ombragt, op eene valsche aanklagte van zijnen anderen zoon Perseus; naderhand de onschuld zijns zoons ontwarende, stierf de vader van droefheid. — Demétrius, bijgenaamd *Soter*, d. i. *de redder*, koning van Syrië. Hij was, door zijnen vader Seleucus Philopàtor, als gijzelaar naar Rome gezonden; doch toen, na den dood zijns vaders, deszelfs broeders Antiòchus Epiphànes zich van het rijk meester maakte, en ook deze, eenigen tijd daarna, stierf, ontvlugtte hij uit Rome, doodde den zoon zijns ooms, die zich intusschen de regering had aangematigd, en beklom alzoo den vaderlijken troon, doch sneuvelde in een gevecht tegen Alexander Bala, die hem den troon betwistte. — Demétrius *Nicátor*, d. i. *de overwinnaar*, zoon des voorgaanden. Hij volgde zijnen vader in de regering op; doch was een nietswaardig vorst, die zich aan alle ongebondenheid overgaf en het rijk door zijne gunstelingen liet besturen. Hij werd eindelijk verdreven en kwam op de vlugt om. — Demétrius *Phaleréus*, d. i. van *Phalèré*, nabij Athene. Een leerling van den wijsgeer Theòphrastus; hij was een groot redenaar, wien zijne talenten tien jaren lang aan het hoofd deden blijven van den Atheenschen staat. Hij verfraaide de stad Athene met vele prachtige gebouwen, en verwierf zich zoo zeer de gunst des volks, dat men

hem ruim 300 standbeelden oprigtte. Doch naderhand door zijne benijders bij de wufte Atheners verdacht gemaakt, werd hij ter dood veroordeeld en stierf in ballingschap, 247 voor Chr. Hij was een geleerd man en schreef over verschillende takken der wijsbegeerte, alsook over andere wetenschappen; zijne werken zijn echter door den tijd verloren geraakt, en het weinige, dat nog onder zijnen naam voorhanden is, houdt men voor het werk van eenen anderen. — Demétrius. De *Cynische* wijsgeer, die onder de Keizers Caligùla en Nero leefde. Hij was zeer stout in het berispen der bedorvene zeden van zijnen tijd, zoo zelfs, dat Nero hem eens met den dood dreigde; doch Demétrius verachtte deze bedreigingen en voerde den bloeddorstigen keizer te gemoet: »gij bedreigt mij met den dood, en de natuur bedreigt u daarmede."

Demochàres. Een Atheensch redenaar, die met andere gezanten tot den Macedonischen koning Philippus gezonden werd. Toen zij hunnen last volbragt hadden, vroeg de koning, wat hij nog ten gevalle der Atheners doen konde, waarop Demochàres antwoordde: »u ophangen, o koning!" Toen de omstanders over dit stoute antwoord verbaasd stonden, zeide Philippus tot de gezanten: »Zegt aan uwe medeburgers, dat zij, die zoo iets durven zeggen, als waarvan gij zoo even getuigen waart, veel slechter handelen, dan zij, die dit aanhooren, zonder het te straffen." Door dit en andere blijken van zachtmoedigheid zocht Philippus de genegenheid der Atheners te winnen.

Democràtie. Eene regeringsvorm, waarin de hoogste magt bij het volk berust.

Democrìtus. Een Grieksch wijsgeer van *Abdéra* geboortig (Zie dit). Hij doorreisde, om zijne kennis te vermeerderen, een groot gedeelte der, in dien tijd, bekende wereld; en keerde, na met deze reis zijn geheel vermogen te hebben uitgeput, in armoede naar Abdéra. Terwijl nu aldaar zij, welke door eigen schuld hun vermogen verloren hadden, bij de wet strafbaar waren, zoude Democrìtus zich ook aan deze wet hebben moeten onderwerpen; doch, nadat hij een zijner uitmuntendste werken aan de Abderiten had voorgelezen, spraken deze hem niet alleen vrij, maar vereerden hem ook eene groote som gelds en rigtten hem een standbeeld op. Men zegt, dat hij steeds om de dwaasheden der menschen lachte. Aan den Persischen koning Darius, die over het verlies zijner gemalin treurde, beloofde hij, haar in het leven te zullen terugroepen, mits de koning hem de namen opgaf van drie menschen in zijn rijk, bij wier dood het gebleken was, dat hun nooit iets onaangenaams was overgekomen; daar deze nu niet te vinden waren, raadde hij den koning, zijn verlies geduldig te dragen. Hij bereikte eenen hoogen ouderdom en stierf in het jaar 322 voor Chr.

Demònax. Een wijsgeer, die ten tijde van den keizer Hadriánus leefde; hij behoorde tot geene bijzondere wijsgeerige secte; doch was het meest de gevoelens van Socràtes toegedaan. Hij zonderde zich niet, zoo als velen, in de eenzaamheid af, doch vond zijn grootste vermaak in den omgang met menschen. Hij voorzag zich voor zijne reizen nooit van reisgeld, maar ging, als hij aan iets behoefte had, het eerste huis het beste binnen. Hij bereikte den ouderdom van 100 jaren, en verzocht stervende den om-

standers, indien hij zijne rol goed gespeeld had, even als voor eenen tooneelspeler, door handgeklap hunne goedkeuring te kennen te geven.

Demonstrátie. Heet in de krijgskunst: eene beweging om den vijand te misleiden. In de wijsbegeerte, zoowel als in de wiskunde is het: bewijs eener stelling.

Demóphoön. Zoon van den Atheenschen koning Theseus. Op zijnen terugtogt van Troje kwam hij in Thracië, en werd aldaar door de dochter des konings Lycurgus, de beminnelijke Phyllis, gastvrij ontvangen. Hij won de liefde van het meisje, en verliet haar, om naar zijn vaderland terug te keeren, belovende binnen eenen bepaalden tijd weder bij haar te zijn; doch hij hield zijn woord niet, en Phyllis bragt zich zelve, uit verdriet over zijn wegblijven, om het leven. Verder verhaalt men, dat zij hem bij zijn vertrek een kastje had medegegeven, met verzoek, het niet te openen, voordat hij alle hoop had opgegeven, haar weder te zien. Toen hij nu den dood zijner beminde vernam, opende hij het kastje, en sedert dien tijd omzweefde hem steeds de geest van het beminnende meisje.

Demosthènes. Zoon van eenen wapensmid te Athene. Hij is bekend als de welsprekendste redenaar, dien de oudheid voortbragt. Zijn vader liet hem een aanzienlijk vermogen na, dat echter, door de ontrouw zijner voogden, grootendeels verloren ging. Het verlies van zijn vermogen was oorzaak, dat hij zich reeds in zijne jeugd met ijver op de welsprekendheid toelegde, ten einde zijne zaak tegen de ontrouwe voogden zelf te kunnen bepleiten. De natuur scheen echter hem niet tot redenaar te hebben willen vormen, en reeds bij zijne eerste proeve, in het openbaar,

werd hij door het volk uitgelagchen. Dit verdroot hem zoo zeer, dat hij geheel mistroostig zich naar huis begaf; doch een tooneelspeler, Satyrus genaamd, die hem gehoord had, en met den jeugdigen redenaar medelijden gevoelde, volgde hem en gaf hem zijn leedwezen te kennen over de mislukking zijner eerste proeve, sprak hem echter moed in en vroeg, of hij niet eenige regels van een' of ander' dichter van buiten kende; op het bevestigend antwoord van den jongeling, zeide Satyrus: »welnu, zeg mij dan eenige regels op." Toen dit geschied was, begon de tooneelspeler, op zijne beurt, dezelfde regels op te zeggen; en nu gevoelde Demosthènes duidelijk de schoonheid en kracht dier verzen. »Ziet gij het nu wel," hervatte Satyrus, »van de uitvoering hangt alles af." Sedert dien tijd begon hij zich met verdubbelden ijver, vooral op de uiterlijke welsprekendheid, toe te leggen. Om zijn spraakgebrek (de letter R konde hij niet uitspreken) te boven te komen, nam hij steentjes in den mond, en zeide, bij herhaling, met luider stemme, plaatsen uit de dichters op; om zijne stem te versterken, begaf hij zich naar het zeestrand, als de zee onstuimig was, en oefende zich aldaar in het luide spreken. Vervolgens sloot hij zich, maanden achtereen, in een onderaardsch vertrek op, terwijl hij zijn hoofd halverwege had laten kaalscheren, om genoodzaakt te zijn, aldaar te blijven. Ten einde zijnen stijl te oefenen, werkte hij hier de redevoeringen van beroemde redenaars om, en schreef de geschiedenis, door Thucydides uitgegeven, acht malen af. Door zulk eene volharding verhief hij zich tot den grootsten redenaar, en zijn voorbeeld toont ons, wat een ijzeren wil vermag. In het staat-

kundige speelde hij eene voorname rol, en was een hevig tegenstander van den verdrukker der Grieksche vrijheid, Philippus van Macedonië, wiens listige bedoeling hij doorzag. Bij elke gelegenheid waarschuwde hij de Atheners tegen hem, en voer niet zelden hevig tegen Philippus uit. Deze stoutheid haalde hem den haat der Macedoniërs op den hals en kostte hem later het leven. Want, na den dood van Philippus en deszelfs zoon Alexander, liet Antipàter, die toen het oppergezag over Griekenland uitoefende, hem door gewapende soldaten opzoeken. Toen hij zich achtervolgd zag, vlugtte hij, zich op de kust van Argòlis bevindende, in eenen tempel van Neptunus aldaar; en ziende, dat de soldaten zich bereid toonden, hem uit deze, anders heilige vrijplaats, met geweld weg te voeren, nam hij vergif in, dat hij bij zich droeg, en werd nog zieltogende uit den tempel gedragen. Hij stierf in den ouderdom van 62 jaren, 319 jaren voor Chr. Zijn karakter is niet geheel vrij te spreken van ijdelheid, eerzucht en gouddorst. De Grieksche taal echter heeft zeer veel aan hem te danken; hij bragt haar tot eene volkomenheid, als zij vóór hem niet gehad had. In nadruk, overtuigingskracht, scherpzinnigheid in het uitvinden en voor den dag brengen van bewijsgronden, voorts in de overeenstemming van alle deelen zijner rede, schoonheid en kracht van uitdrukken en welluidendheid van taal overtrof hij zijne voorgangers en tijdgenooten. Door dit alles kan men den grooten invloed verklaren, die deze beroemde man op zijne tijdgenooten uitoefende.

Denarìus. Eene kleine Romeinsche zilvermunt, naar ons geld ongeveer 8 of 9 stuivers waardig.

Dendríten. Boom- of struikvormige teekeningen van verschillende delfstoffen.

Dendròmeter. Woordelijk: boommeter; een werktuig dienende om de lengte en dikte van boomen, hoe die ook staan, te meten.

Dephlogistiséren. Een ligchaam van zijne brandbare stof berooven.

Deportátie. Verbanning, met bepaling der plaats, waar de verbannene zijn vast verblijf moet houden.

Depositum. Eene zaak, die men nederlegt bij iemand of aan iemand overgeeft ter bewaring, onder voorwaarde van dezelve terug te ontvangen, wanneer men zulks begeert.

Depressie. Eigenlijk: drukking. Een woord in de sterrekunde gebezigd, om den afstand aan te duiden eener ster, beneden den gezigteinder.

Dercèto. Moeder van Semiràmis, koningin der Assyriërs. Het verdicht verhaal zegt: dat zij de Godin Venus beleedigd had; die haar daarom liefde inboezemde jegens eenen jongen Assyriër, van welke liefde Semiràmis de vrucht was. Dercèto zich over deze liefde en derzelver gevolgen schamende, had den jongeling laten ombrengen, hare dochter te vondeling gelegd en toen zich zelve in zee gestort. Daar nu niemand wist, van waar Semiràmis kwam, hare kostbare kleeding echter eene hooge afkomst, en de omstandigheid, dat duiven haar gedurende verscheidene maanden gevoed hadden, eene bijzondere gunst der Goden deden vermoeden, zoo noemden degene, die het kind vonden, haar de dochter der lucht. Op de plaats, alwaar Dercèto in zee gesprongen was, bouwden de Assyriërs voor haar eenen

tempel. Zij werd afgebeeld met het gelaat eener jonge vrouw, doch met het lijf van eenen visch.

Descendénten. Afstammelingen.

Desmològie. De leer der pezen.

Desorganisátie. Onordelijke toestand der werktuigen. In een ligchaam, de werkeloosheid der zintuigen.

Despoot. Heer, onbeperkt heerscher. — Despotisme, onbeperkte heerschappij.

Determinísmus. De leer dergenen, die alles wat geschiedt, ook iedere menschelijke handeling afhankelijk maken van eene wet der noodzakelijkheid, waaraan, volgens hen, alle dingen zijn onderworpen. Het is bijna eensluidend met Praedestinatie. Zie dit.

Detriánus. Een beroemd bouwkundige, die ten tijde van den Romeinschen keizer Hádriánus leefde, en Rome met vele schoone gebouwen versierde.

Deucálion. Een Grieksch vorst, die in Thessalie regeerde. In zijnen tijd, 1526 voor Chr., viel de groote watervloed voor, die geheel Griekenland én naburige landen overstroomde, ja zelfs, zoo als de oude dichters zeggen, geheel de aarde onder water zette. Alleen Deucálion en zijne gemalin Pyrrha werden in het leven gespaard, door op den berg Parnassus te vlugtén. Na het zakken der wateren, werd het zich op den berg bevindende orakel door hen geraadpleegd, op welke wijze het menschelijk geslacht, dat, op hen beiden na, verdronken was, weder kon hersteld worden. Het antwoord was: dat zij de beenderen hunner moeder over den schouder moesten werpen. Zij begrepen weldra, dat hier steenen bedoeld werden; deze alzoo geworpen zijnde, bragten die van Deucálion mannen, die van Pyrrha vrouwen voort.

Zoo luidt het verhaal; wat den watervloed betreft, deze is wel eens beweerd, dezelfde te zijn als de zondvloed; doch door de Grieken op hunne wijze verhaald.

Devolutie en Devolvéren. De overgang en het overgaan van eenig regt of goed op eenen anderen.

Dia. Zie Naxos.

Diabétes. Een werktuig, waardoor het vocht uit eenig vat loopt; eene soort van hevel.

Diacaustica. Wanneer de zonnestralen door middel van een brandglas worden gebroken, noemt men *diacaustica* de lijn, die door de punten gaat, in welke zij elkander snijden. Volgens de woordelijke beteekenis is het de lijn, die door het brandpunt gaat.

Diagnósis. Kenteeken, waaraan een geneesheer den aard eener ziekte erkent.

Diagònaal. Hoeklijn, eene lijn, die in eene vier- of meerhoekige figuur van eenen hoek naar eenen anderen getrokken wordt en het vlak van die figuur snijdt.

Diàgram. Figuur, dienende tot oplossing van meetkunstige stellingen.

Dialect. Tongval.

Dialectica. Redeneerkunde.

Dialoog. Gesprek.

Dialysis. Afscheidingsteeken, hetwelk boven de laatste van twee op elkander volgende klinkers geplaatst wordt, tot afscheiding derzelve.

Diaméter. Middellijn. Eene lijn, die in den cirkel door het middelpunt gaat, en aan weerskanten in den omtrek eindigt.

Diána. Volgens de fabelleer, de dochter van Jupiter en Latóna, en tweelingzuster van Apollo. Even als

Apollo de God des zonlichts was, vereerde men in Diána als de maan. Ook vereerde men haar als de Godin der jagt. Op hare bede verkreeg zij van haren vader Jupiter de vergunning, om ongehuwd en in den maagdelijken staat te mogen leven; zij werd daardoor de Godin der kuischheid. Nergens was de eerdienst van Diána zoo luisterrijk als te Ephèse. Te Rome vereerde men Diána ook als *Lucina*, of helpster der barende vrouwen. Hoezeer Diána eenen afkeer had van het huwelijk, zoo was zij toch niet ongevoelig voor den schoonen herder Endymìon, dien zij eens slapende vond, terwijl zij van den hemel afdaalde, om den jongeling van nabij te kunnen beschouwen.

Diandrìa. Zijn, volgens Linnaeus, gewassen, die tweeslagtige bloesems met twee stofdraden hebben, zoo als: de lindeboom, de zwarte populier en andere.

Dìaphaan. Doorschijnend,

Diaphanòmeter. Een werktuig, waardoor men, in een gedeelte van den dampkring, de hoeveelheid der uitwaseming meet.

Diaphragma. Zoo noemt men den ring, die in de verrekijkers geplaatst wordt; door middel van denzelven wordt het overtollige licht afgesloten. Hij wordt van koper, hout of bordpapier vervaardigd.

Diastiméter. Een wiskundig werktuig, om den afstand van eenig verwijderd voorwerp te bepalen, wanneer de grootte van dit voorwerp bekend is.

Diasyrmus. Eene redekunstige figuur, bestaande in het overdrijven der verkleining van een voorwerp.

Diatribé. Verhandeling of geschrift over eenig vak van wetenschappen.

Dicastérium. Geregtshof.

Dichotòmos. Grieksche benaming, welke aanduidt de gesteldheid der maan, wanneer juist de helft van haar halfrond voor ons verlicht is.

Dictátor. Een overheidspersoon te Rome, die slechts gekozen werd, wanneer de staat in gevaar was, en er spoedige maatregelen vereischt werden. Na het benoemen van eenen Dictátor zweeg al het andere gezag, en zijn bevel alleen werd opgevolgd. Hij zelf benoemde den *magister equitum, bevelhebber der ruiterij*, die onder hem diende en zijn plaatsvervanger was.

Dictys. Van Creta geboortig, een geschiedschrijver, die met den koning Idomeneus naar Troje trok en den geheelen Trojaanschen oorlog beschreef; welk geschrift niet meer bestaat, want de boeken, die thans onder zijnen naam voorkomen, zijn niet van hem.

Didáctisch. Onderwijzend, leerend. Dit zegt men b. v. van een gedicht, ook van den stijl.

Didìus Juliánus. Een Romeinsch keizer, die slechts zestig dagen regeerde. Nadat de soldaten der keizerlijke lijfwacht den keizer Pertinax gedood hadden, kocht hij de regering van hen, doch werd op zijne beurt door Sevérus omgebragt.

Dido. De stichtster van het oude Carthago. Van haar verhaalt men het volgende. Zij was gehuwd met Sichaeus, eenen priester van Hercules. Haar broeder Pygmalìon, die zijnen vader in de regering was opgevolgd, begeerig naar de schatten van dezen Sichaeus, bragt hem verraderlijk om het leven; waarop Dido, de schatten in allerijl verzamelende, met eenige getrouwen het land verliet en aan de kust van Africa landde, ter plaatse waar thans

Tunis ligt; aldaar kocht zij van de inwoners een stuk land, zoo veel als men met eene ossenhuid beslaan kon. Daarop deed zij zulk eene ossenhuid in dunne riemen snijden, en besloeg alzoo een gedeelte gronds, groot genoeg om een kasteel te bouwen, hetwelk den naam van *Byrsa* verkreeg, naar een Phoenicisch woord, dat *huid* beteekent, en de oorsprong was van het latere Carthago. Toen, na verloop van tijd, dit haar kleine rijk reeds eenige meerdere uitgestrektheid had gekregen, deed een naburige koning Hiarbas aanzoek om hare hand en dreigde, na een weigerend antwoord, met eenen oorlog. Dido hierdoor verschrikt, bragt zich zelve om het leven. De dichter Virgilius verhaalt de oorzaak van haren dood op eene andere wijze: hij doet zijnen Aenéas aan de kusten van Carthago landen, toen deze, van Troje vlugtende, een nieuw vaderland zocht. Dido, in liefde voor hem ontstoken, wenschte hem bij zich te houden; doch in den droom door Jupiter gelast, Italië op te zoeken, als zijn nieuw vaderland, verliet hij haar, zonder op de tranen zijner geliefde acht te slaan. De ontroostbare Dido liet toen eenen brandstapel oprigten, en dezen beklommen hebbende, doorstak zij zich, voordat hare vrienden het konden beletten; van het zwaard, door Aenéas achtergelaten, bediende zij zich bij dezen zelfmoord. Dit laatste echter is eene dichterlijke voorstelling, die geenszins met de waarheid overeenkomt, daar Dido en Aenéas misschien wel eene eeuw in leeftijd verschillen.

Didynamia. Zijn, volgens Linnaeus, de gewassen, die vier stofvaten hebben, van welke twee langer dan de overige zijn. Hiertoe behooren de klimop, tym, lavendel, enz. Het woord beteekent: iets, dat twee krachten heeft.

DIEET of liever DIAET. Leefwijze, leefregel.

DIËS IRAE. Dit zijn de eerste woorden van een Latijnsch gedicht, voorstellende het laatste gerigt; het is van eenen monnik uit de 13de eeuw, met name Thomas van Callano. Dit gedicht maakt een hoofddeel van de zielenmis (het requiem) uit.

DIFFESSIE en DIFFITEREN. Ontkenning en ontkennen. Van daar het voor valsch verklaren van eenig, bij het gerigt ingediend, bewijsstuk.

DIGESTA. Hetzelfde als *Pandecten.* Een gedeelte van het *Corpus juris* des keizers Justiniánus; het bevat de uitspraken der oude Romeinsche regtsgeleerden.

DIGESTIE. Spijsvertering.

DIGLYPHEN. Woordelijk: wat twee kloven heeft. Van dit woord bedient men zich, om in de bouwkunst, voornamelijk in de Dorische bouworde, aan te duiden de versierselen, die tevens dienen tot steunsels onder de kroonlijst, tegen de fries van een gebouw.

DIGNITÁRIS. Iemand, die eene hooge waardigheid bekleedt.

DIJAMBUS. In de versmaat een voet, die twee jamben (⏑ -) beslaat en dus vier syllaben bevat, op deze wijze: ⏑ - ⏑ -

DILEMMA. Dubbele sluitreden, in de redekunde, bij wederleggingen gebruikelijk, als men uit eene stelling twee valsche gevolgen kan afleiden; en dus partij in het naauw brengen kan.

DINARCHIE. Regering van twee personen, die beide het bewind in handen hebben.

DIO CASSIUS. Een geschiedschrijver, die ten tijde van den Romeinschen keizer Alexander Sevérus leefde. Hij

schreef eene Romeinsche geschiedenis, van Aenéas af tot op zijnen tijd. Het grootste gedeelte van dit geschrift is door den tijd verloren geraakt.

DIOCÉSE. Hierdoor verstond men bij de Romeinen, onder de latere keizers, eene vereeniging van landschappen onder éénen landvoogd. Onder de roomsch-katholijke Christenen duidt dit woord aan: een zeker getal kerkelijke gemeenten onder het bestuur van éénen bisschop, en bij de protestanten, in Duitschland, eenige gemeenten onder het toezigt van éénen surperintendent.

DIOCLETIÁNUS. Cajus Valérius, bijgenaamd *Jovius*. Schoon van eene onaanzienlijke geboorte werd hij door het leger tot Romeinsch keizer uitgeroepen, 284 na Chr. Hij voerde gelukkig zijne oorlogen tegen de vijanden des rijks en maakte zich door zijne goedheid bemind. Gedurige opstanden der overwonnen volken noodzaakten hem eenen mederegent te kiezen, en hiertoe koos hij Maximiánus, een' heerschzuchtig en ruw krijgsman, die, terwijl Diocletiánus in het oosten streed, Gallië weder tot rust bragt. In het jaar 292 nam Diocletiánus nog Galérius tot caesar of troonsopvolger; terwijl Constantius Chlorus, als zoodanig, door Maximiánus werd aangenomen. Zoolang Diocletiánus aan het bestuur bleef, duurde ook de overeenstemming; doch hij legde in het jaar 305 de regering neder, en Maximiánus volgde zijn voorbeeld in hetzelfde jaar. Diocletiánus begaf zich naar Salóna, in zijn vaderland Dalmátië, en leefde aldaar in ongestoorde rust, zich met tuinarbeid bezig houdende. Hij stierf in het jaar 313, 68 jaren oud.

DIOCTAHÉDRIA. Dubbele achthoek. Een uit twee achthoekige pyramiden zamengesteld glas, hetwelk kris-

talvormig en doorschijnend is, waarvan de bases aan elkander vereenigd zijn.

Diodórus van Sicilië, en daarom ook Diodórus Sicùlus genoemd, was een beroemd geschiedschrijver, die onder den Keizer Augustus leefde. Dertig jaren besteedde hij aan het schrijven eener geschiedenis, welke hij geschiedkundige bibliotheek noemde, en handelde in dezelve over meest alle toen bekende volken der aarde. Weinig slechts is van dit werk tot op onzen tijd bewaard gebleven.

Dioecìa. Woordelijk: hetgeen twee huizen of huishoudens heeft. Zoo worden, volgens Linnaeus, die gewassen genoemd, welke op den eenen stam alleen mannelijke bloesems met stofvaten, en op den anderen slechts mannelijke bloesems met stempels dragen.

Diogènes. Van Sinopé in Klein-Azië. Een der meest bekende wijsgeeren van de secte der Cynikers. Hij was een der ijverigste volgers van Antisthènes, den stichter dezer secte. Hij berispte de gebreken van zijnen tijd, overal waar hij ze vond, zonder aanzien des persoons. Zeer eenvoudig was hij in zijne leefwijze, en beperkte zoo veel mogelijk zijne behoeften, zoodat hij dit misschien wel eens te ver trok. Men twijfelt echter, of wel alles, wat van hem verhaald wordt, overeenkomstig de waarheid is. Dit is echter zeker, dat hij bij de Grieken in groote achting stond, die dan ook vele vernuftige gezegden van hem bewaard hebben. Op eene reis naar het eiland Aegína werd hij door zeeroovers gevangen genomen, naar Creta gevoerd en aldaar als slaaf aan den Corinthiër Xeniàdes verkocht. Deze schonk hem de vrijheid, en droeg hem de opvoeding zijner kinderen op, welken post hij met den grootsten ijver waarnam. Terwijl

hij bij dezen Xeniades te Corinthe vertoefde, gebeurde het, dat Alexander de groote eens aldaar kwam en buiten de stad Diogènes aantrof, die in de zon lag. De koning verwonderd, dat hij niet vóor hem oprees, liet zich met den wijsgeer in een gesprek in, en werd toen zoo zeer met hem ingenomen, dat hij hem verlof gaf, om eene gunst te verzoeken. Doch Diogènes antwoordde: »ik verlang niets dan dat gij mij een weinig uit de zon gaat;" als wilde hij zeggen: »beneem mij slechts niet, hetgeen gij mij niet geven kunt." Een antwoord, zeer geschikt om de trotschheid des konings te vernederen. Ook ging hij eens op helder lichten dag met eene lantaarn rond, en op de vraag, waarom hij dit deed, antwoordde hij: »ik zoek menschen!" Hij stierf in hoogen ouderdom, 324 voor Chr.

Diogènes Laertìus. Aldus genaamd, omdat hij van Laerté op het eiland Sicilië geboortig was. Een wijsgeer, die de leer van Epicúrus (zie dezen) was toegedaan. Hij schreef tien boeken over het leven der wijsgeeren, welk werk nog aanwezig en zeer nuttig is tot de geschiedenis der wijsbegeerte.

Diòmédes. Zoon van Tydeus; hij was een der dapperste Grieken in den oorlog vóór Troje. In een allergunstigst daglicht komt hij bij Homérus voor. Hij is daar de beminnelijke, zachtmoedige held, wiens dapperheid alleen door zijne zedigheid wordt geëvenaard. Niets was overigens voor zijnen moed te moeijelijk; alleen van Ulysses vergezeld waagde hij het uit de legerplaats van den Thracischen koning Rhésus, die den Trojanen te hulp kwam, des nachts de paarden van den koning weg te halen, zoodra hij deszelfs aankomst had vernomen, omdat

voorspeld was, dat Troje niet kon ingenomen worden, zoodra die paarden Trojaansch voeder geproefd en uit de rivier Xanthus gedronken hadden; ook met behulp van den listigen Ulysses nam hij heimelijk het *Palladium* (standbeeld der Godin Minerva) uit de vijandelijke stad weg, om de bescherming dier Godin te onttrekken; hij was ook een der genen, die zich in het houten paard waagden, door middel van hetwelk Troje werd ingenomen. In den strijd kon niemand zijne woeste dapperheid weerstaan, zelfs den oorlogsgod Mars en de Godin Venus, die de Trojanen kwamen helpen, wondde hij in het gevecht. Een blijk van edelen moed gaf hij, toen eens de Grieken voor den dapperen Trojaan Hector moesten wijken, en allen vlugtten, terwijl niemand zich bekommerde om den grijzen koning Nestor, die door zijne hooge jaren niet zoo spoedig volgen kon en waarschijnlijk in vijands handen zou gevallen zijn, indien niet Dioméedes was teruggekeerd en den grijzen held zoo lang tegen de aanvallen der vijanden had beschermd, tot dat hij in veiligheid was. Wegens het ergerlijk gedrag zijner gemalin Aegialéa, aan welke Venus, uit wraak over hare verwonding, eene schandelijke liefde had ingeboezemd, zoodat zij hare pligten vergat, wegens dit gedrag zijner gemalin, zeg ik, wilde Dioméedes, na het eindigen van den oorlog niet naar zijne staten terugkeeren, maar begaf zich naar Italië en stichtte aldaar de stad Arpi, naderhand Argyríppé genoemd, alwaar hij overleed.

Dion. Een beroemd Syracusaan, die ten tijde der beide Dionysiussen leefde en aan hen vermaagschapt was. Hij wordt geroemd als een man van een edel karakter, die brandende van begeerte naar kennis, den tijran Dio-

nysius II aanspoorde om den grooten wijsgeer Plato naar Syracuse te ontbieden. Deze kwam ook, en was eerst in groote achting bij den koning; doch werd naderhand door hem wreedelijk mishandeld; ook Dion werd door den achterdochtigen dwingeland genoodzaakt, zijn vaderland te verlaten. Zijne vaderlandsliefde spoorde hem echter aan, om zijne medeburgers van het gehate juk te bevrijden. Met eene geringe magt trok hij naar Sicilië; en vond bij de bevolking zoo veel bijval, dat hij den trotschen tijran, die juist afwezig was, van den troon beroofde en alzoo aan zijn vaderland de vrijheid schonk. Dion had echter met de meeste groote mannen ook dit gemeen, dat het hem niet aan vijanden ontbrak en zoo werd hij zelf door eenen schijnbaren vriend, Calippus of, zoo als anderen zeggen, Callicràtes genoemd, verraderlijk vermoord.

Dióné. Moeder der Godin Venus, welke laatste zelve ook wel Dióné genoemd wordt.

Dionysìus I. Deze, eerst veldheer in den oorlog tegen de Carthagers, maakte zich eindelijk van de heerschappij over het eiland Sicilië meester. Hij behaalde eenigen oorlogsroem; doch was een wreed en een achterdochtig dwingeland. Ja zelfs maakte hij zich aan heiligschennis schuldig en plunderde de tempels; het standbeeld van Jupiter beroofde hij van deszelfs gouden mantel en hing hem daarvoor een' wollen mantel om, er spottende bijvoegende: »dat een wollen mantel hem beter voor de koude beschutte." Ook het standbeeld van Aesculapìus beroofde hij van deszelfs gouden baard. Na zijnen dood werd hij opgevolgd door zijnen zoon Dionysius II, die even slecht als zijn vader, door Dion (zie dezen) verdreven werd en

te Corinthe, in behoeftige omstandigheden stierf, nadat hij, om zich tegen den honger te beveiligen, het bedrijf van schoolmeester had uitgeoefend. — Dionysius, van Halicarnassus, in klein Azië. Hij schreef een werk over de Romeinsche oudheden, in 20 boeken, waarvan nog elf aanwezig zijn.

Dionýsus. Grieksche naam van Bacchus. Dionysia. Het Bacchusfeest.

Diòphantes. Een wiskundige, die in de tweede eeuw onzer jaartelling te Alexandrië leefde. Hij is de oudste schrijver van wien wij iets over de *Algebra* bezitten; van zijn werk hierover, dat uit 13 boeken bestaat, zijn nog 6 boeken aanwezig, zijn zamenstel over deze wetenschap is echter niet volledig. Evenwel zijn zijne oplossingen van bepaalde voorstellen zeer schoon en worden nog heden gebezigd, schoon vereenvoudigd en verbeterd.

Dioptra. Woordelijk: doorzigtig werktuig. Het is voorzien van eene lange spleet, waardoor men de voorwerpen beschouwt. De landmeters, onder anderen, gebruiken zulk een werktuig.

Dioptrìca. De leer van de breking der lichtstralen.

Diorâma. Zie Orâma.

Dioscùri. Grieksche benaming van Castor en Pollux.

Diòtimé. Eene geleerde vrouw in Griekenland, ten tijde van Socràtes. Zij hield zich met de wijsbegeerte onledig.

Diphìlus. Een bouwkundige, die zeer traag was in het voltooijen van hem opgedragene werken; zoodat het tot een Spreekwoord werd, als men van een traag mensch sprak: »hij is nog trager, dan Diphìlus."

Diphthong. Tweeklank d. i. twee klinkers, die als eene lettergreep worden uitgesproken.

DIPLÓMA. Woordelijk: een zamengevouwen brief. Ook eene bulle die aan hen gegeven wordt, die tot doctor in eenig vak van wetenschap bevorderd worden. Voorts een koninglijk handvest, een open of besloten brief van een' vorst, bij welke regten of vrijheden of ook wel adeldom verleend worden. — DIPLOMATIEK. De kennis van oude oorkonden en staatsstukken. — CORPS DIPLOMATIQUE. De gezamelijke gezanten aan een hof.

DIPONDÌUS. Een Romeinsche munt, bedragende 2 assen, ongeveer 1½ stuiver, ook een gewigt van 2 oncen en eene lengtemaat van 2 voeten.

DÍRAE. Dezelfde als de Furien, wraakgodinnen.

DIRCÉ. Zie AMPHÍON.

DIS. Dezelfde als Pluto, de God der onderwereld.

DISCIPLÍNE. Tucht.

DISCURSIEF. Staat tegenover *intuïtief*. Discursive kennis is die, welke men verkrijgt door verbinding van denkbeelden en begrippen; intuitive kennis is die, welke men door aanschouwen verkrijgt.

DISCUS. Bij de ouden eene werpschijf, eene ronde schijf, welke vlak en uitgehold en in het midden doorboord was. Zij werd door riemen aan de hand vastgemaakt. Ook bij de Olympische spelen werd met deze schijf geworpen, en de overwinnaar genoot eene groote eer.

DISPENSÁTIE. Opheffing of wijziging van eene verbodswet, in een bijzonder geval.

DISPONDAEUS. Een dubbele Spondeus of eene voetmaat uit vier lange lettergepen bestaande.

DISPOSÍTIE. Gesteldheid, ook regeling, beschikking.

DISPUTÁTIE. Eigenlijk: verschil van meening. Vandaar een mondelinge, soms openlijk ingestelde, geleerde

strijd, waarbij de eene partij de stelling der andere tracht te wederleggen.

Disséntërs. Andersdenkenden, vooral in zaken van Godsdienst.

Dissìdenten. Zie het voorgaande artikel.

Dissònant. Een woord in de muzijk gebezigd, het tegengestelde van *Consonant*, zie dit.

Distìchon. Een tweeregeling vers.

Dithỳrambe. Oorspronkelijk een lofzang op Bacchus, die op de feesten van dien God gezongen werd; daar het nu bij zulke feesten wild toeging, is later met den naam van *dithyrambe* bestempeld, elk gedicht vol wilde verbeeldingskracht, of ook wel zulk een, dat stoute beelden en woordenverbindingen bevat.

Divìdend. De uitdeeling of rente, welke een deelhebber van eenig handelgenootschap, enz. ontvangt.

Divitàcus. Een opperhoofd der Aeduers in Gallie, ten tijde van Caesar. Hij was dezen en het Romeinsche volk zeer genegen.

Dodecaëdrum. In de meetkunde een ligchaam, dat uit twaalf gelijke deelen bestaat.

Dodecagonaal getal. Een getal, dat voortkomt, uit de som van twee of meer getallen eener rekenkunstige evenredigheid, waarvan het verschil der termen 10 is.

Dodecagónum. Eene figuur, die twaalf zijden heeft.

Dodecandrìa. Volgens Linnaeus gewassen, die bloesems hebben met 12 of meer stofvaten.

Dodecarchie. Regering van twaalf opperhoofden.

Dodecatemórion. Woordelijk: het twaalfde deel, gewoonlijk het twaalfde deel des dierkrings.

Dogmátiek. De wetenschappelijke of stelselmatige verklaring der christelijke geloofsleer.

Dolábella. Schoonzoon van Cicèro. In den burgeroorlog tusschen Caesar en Pompejus, was hij de partij des eersten toegedaan, terwijl zijn schoonvader, die des laatsten volgde. Na den dood van Caesar echter werd hij, waarschijnlijk door bewerking zijns schoonvaders, landvoogd van Syrië; doch werd om zijn willekeurig gedrag tot vijand van den staat verklaard en te Laodicéa, in klein Azië, belegerd zijnde, bragt hij, toen hij geen uitkomst zag, zich zelf om het leven. Hij was klein van gestalte, zoodat Cicero hem eens met een lang zwaard omgord ziende, spottende vroeg: »wie heeft mijn' schoonzoon aan dat zwaard gebonden?"

Dolopièrs. Een volk van Thessalie, onder de heerschappij van Peleus, den vader van Achilles; zij trokken mede naar den Trojaanschen oorlog.

Domicílie. Woning, woonplaats.

Domitiánus. Titus Flavius, zoon van den Romeinschen keizer Vespasiánus. Hij volgde zijnen broeder Titus op, die na eene regering van slechts 2 jaren, tot groot ongeluk van de geheele toen bekende wereld, overleed. Doch Domitiánus verschilde veel van den ijverigen, weldadigen Titus. Hij was een vadzig en wreed tijran. Hij bragt een groot gedeelte van den dag door met het vangen van vliegen, die hij vermaakshalve met eene scherpe schrijfstift doorstak. Hij was wreed jegens allen, zelfs jegens zijne bloedverwanten. IJverzuchtig op den krijgsroem van zijnen veldheer Agricòla, wilde hij te veld trekken tegen de Catten, een volk in Germanië, (*Duitschland*); doch keerde weldra terug, zonder iets verrigt te

hebben, liet eenige slaven als Germanen verkleeden en trok met hen, als met gevangene vijanden, zegepralende Rome weer binnen. Door zijn gedrag haalde hij zich verachting en haat op den hals en bragt zich zelf ten val. Toen eens zijne gemalin Domitia eene lijst vond, waarop, benevens vele andere slagtoffers, ook haar naam, als ter dood bestemd, was opgeteekend, kwam zij den dwingeland voor en liet hem in zijne eigene kamer vermoorden. Hij was 45 jaar oud geworden en had 15 jaren geregeerd.

Domitìus. Zie Aënobarbus.

Donátus. Aelius. Een taalkundige, die, in de 4e eeuw onzer jaartelling, te Rome leefde. Er bestaat van hem eene latijnsche spraakkunst.

Doris. Een Grieksch landschap, beslaande een gedeelte van het tegenwoordige *Livádie.* De inwoners waren oudstijds dikwijls van woonplaats veranderd en zonden volkplantingen naar Beneden-Italië, Sicilië en Klein-Azië, zoodat, aldaar zoowel als op vele plaatsen in Griekenland, de Dorische tongval gevonden werd. Deze tongval was minder zacht dan de Ionische, ja had zelfs iets hards en ruws; doch wegens hare oudheid had zij iets eerwaardigs en werd daarom ook bij statige gezangen, b. v. de koren in de treurspelen, gebruikt. Even als de taal moest ook de Dorische bouwkunde in het smaakvolle voor de Ionische onderdoen, en veel verschilden de dikke en smakelooze Dorische van de slanke en sierlijke Ionische zuilen.

Dorso. Cajus Fabius. Een Romein uit het geslacht der Fabiussen, die, toen Rome door de Galliers ingenomen en het niet gevlugte gedeelte der bevolking op het Capitolium belegerd werd, midden door de belegeraars ging, om op den Quirinaalschen heuvel de gewone offer-

ande te verrigten, waarmede zijn geslacht belast was. De vijanden, hetzij uit eerbied voor den Godsdienst, hetzij uit verbazing over zijne stoutheid, lieten hem ongehinderd heen en weder trekken.

DORYPHÒRI. Lansdragers. Lijfwacht der Romeinsche keizers.

DÓSON of DOOSOON. Zie ANTIGÒNUS.

DOTÁTIE. Gift, geschenk.

DRACHMA. Eene Grieksche munt, ter waarde van ongeveer 30 centen Nederlandsch. Ook een gewigt, in de geneeskunde gebruikelijk.

DRACO. Een Atheensch wetgever, wiens wetten zoo streng waren, dat zij voor het geringste misdrijf de doodstraf bepaalden, waarom zij werden gezegd met bloed geschreven te zijn; Solon verbeterde naderhand die wetten en behield alleen de doodstraf voor opzettelijken moord.

DRAMA. Woordelijk, eene handeling. Van daar eene handeling, die op het tooneel wordt voorgesteld, een tooneelstuk. Gewoonlijk verstaat men onder dit woord een tooneelstuk, dat het midden houdt tusschen treur- en blijspel.

DRAMÀTURGIE. Leer van het vervaardigen der tooneelstukken.

DRASTISCH. Hetgeen sterk en snel werkt, b. v. sterke geneesmiddelen.

DREPÀNA en DREPÀNUM. Een voorgebergte op de noordwestkust van Sicilië, van de gedaante eener zeis, hetgeen ook de naam aanduidt, er was ook eene stad van dien naam. Het voorgebergte is misschien hetzelfde, wat thans kaap *Boco* heet.

DRIMÀCHUS. Hij was een, zijnen heer ontloopen slaaf,

verzamelde een beduidend aantal slaven, die, door mishandelingen gedwongen, hunne heeren ontliepen en vormde eenen rooversstaat in het gebergte op het eiland Chios. Tegen hem zonden de Chiers eene krijgsmagt uit, doch te vergeefs. Drimàchus onderhield echter goede tucht onder zijne lieden, en veroorloofde geene willekeurige afpersingen, zoodat men op Chios zijnen dood zelfs betreurde, want na hem hadden de Chiers van deze benden zeer veel te lijden. Aangaande zijnen dood verhaalt men, dat, daar er een prijs op zijn hoofd gesteld was, hij dien prijs aan eenen zijner begunstigde dienaars wilde laten verdienen, weshalve hij dezen aanspoorde hem over te leveren. De Chiers de goede tucht erkennende, die hij onder de roovers had gehouden, stichtten hem ter eere eenen tempel.

DROSOMÉTER. Een werktuig, dienende om de hoeveelheid der gevallen dauw te meten. Het is eene schaal, wier eene einde eene plaat draagt, die de daauw goed aanneemt, en het andere een tegengewigt heeft, hetgeen niet zoo ligt bedauwd wordt.

DRUENTÌUS. Eene rivier van Gallie (Frankrijk), thans *Durance*.

DRUÍDEN. Priesters in het oude Gallie en Brittannie, die eenen grooten invloed op hun volk uitoefenden; zij waren in drie deelen verdeeld; barden of dichters, waarzeggers en de zoogenaamde Druiden.

DRÚSUS. Er was een aanzienlijk geslacht van dien naam te Rome. De voornaamsten van deszelfs leden waren: 1°. DRÚSUS (Marcus, Livius, Salinátor), die den Carthager Hasdrubal overwon. — 2°. DRÚSUS (Marcus Livius), de oom van Cato den Uticenser; hij was een eerzuchtig en trotsch

man, die in zijnen tijd bijna eene rol speelde, als de Gracchen, (zie dezen); doch in zijn huis vermoord werd. — Drúsus (Nero Claudius), die ook in onze geschiedenis bekend is en den Rijn met den IJssel vereenigde en van wien de stad Drusenheim, in den Elzas, haren naam ontleent; de brave en door zijne bekwaamheid bij het volk beminde Germanìcus was zijn zoon, wien de achterdochtige keizer Tiberius door vergif liet ombrengen; ook was hij de vader van den keizer Claudius. — Voorts heette nog DRUSUS, de zoon des keizers Tiberius; hij was even slecht als zijn vader, doch minder geveinsd; hij werd door vergif omgebragt, met weten zijns vaders.

Dryáden. Boomnimfen.

Dúbis. Eene rivier van Gallie, die bij Caesar in zijnen Gallischen oorlog Aldùbis genoemd wordt; thans heet zij *Saóne.*

Duïllìus. Een Romeinsch consul, die het eerst eene overwinning ter zee behaalde, door het vernielen der Carthaagsche vloot. Hem werd hierom de eer bewezen, dat, als hij des avonds van eene maaltijd zich naar huis begaf, slaven met fakkels en een fluitspeler hem vooruit gingen. Deze eer werd aan eenen overwinnenden veldheer toegestaan op den dag zijner zegepraal; door aan Duillius aanhoudend deze eer te bewijzen, wilde men te kennen geven, dat hij eene bestendige zegepraal verdiend had.

Dulichìum. Een eilandje, behoorende tot het gebied van Ulysses; het ligt aan den ingang der *golf van Lepanto.*

Duodecagónum. Eene meetkundige regelmatige figuur, die 12 gelijke zijden en even zooveel gelijke hoeken heeft.

Duodecìmo. Een boekenformaat, ter grootte van het twaalfde gedeelte van een vel.

DUODRÁMA. Een tooneelstuk, waarin slechts twee handelende personen in voorkomen.

DURÍUS. Oude naam der Spaansche rivier *de Douro*.

DYNAMÉTER. Eigenlijk krachtmeter. Van dit werktuig bedient men zich om het vergrooten der verrekijkers te meten.

DYNÀMIEK. Leer der krachten.

DYNAST. Een heerscher, een vorst. — DYNASTIE. Heerschappij.

DYRRACHÌUM. Eene aanzienlijke stad van Illyrie, aan de Adriatische zee. Cicero werd in dezelve vriendschappelijk opgenomen, toen hij, als balling, *Rome* verlaten moest; thans heet zij *Durazzo*, in *Albanië*.

E.

EBURÓNEN. Een volk van het oude België; zij woonden in het tegenwoordige *Luik*.

ECBATÀNA.. Thans *Hamadan* in Persië. Oudtijds was zij de Hoofdstad des Medischen rijks. Zij was omringd met zeven muren, van welke de eerste de hoogste was, terwijl de anderen telkens in hoogte afnamen,, zoodat de buitenste de laagste was. Deze muren waren met pennen van verschillende kleur bezet; de pennen van de 1e muur waren verguld, van de 2e verzilverd, van de 3e rood, van de 4e blaauw, van de 5e purperkleurig, van de 6e zwart en van de 7e wit.

ECCEHOMO. *Ziet den mensch*. Woorden van Pilátus, toen hij het verhevene geduld van den Heiland bewonderde. De schilders verstaan er door: een Christusbeeld met het

kleed, waarin hij door Pilàtus aan de Joden werd voorgesteld; ook de buste met den doornenkroon.

ECCENTRISCH. Zie EXCENTRISCH.

ECCLESIASTIEK. Kerkelijk.

ECHèTLAEUS. Volgens de Grieksche uitspraak ECHETLAIOS. De held met de ploegschaar. In den slag bij Maràthon verscheen een landman met een ploegijzer en versloeg daarmede vele vijanden. Na den slag was hij niet meer te vinden. Het orakel, aangaande hem ondervraagd zijnde, beval, dat men hem Goddelijke eer zoude bewijzen, dat is: aan hem offeren als aan eenen goeden geest.

ECHIDNA. Een monster, waarvan het ligchaam van boven eene schoone jonge vrouw vertoonde en van onderen in eene slang eindigde. Zij was moeder der Chimaera en der Sphinx.

ECHÍNADEN. Vijf kleine eilanden nabij de *golf van Lepanto.*

ECHINÍTEN. Versteende zee-egels.

ECHO. Eene nimf, die de aandacht der Godin Juno dikwijls door haar snappen afwendde, opdat zij het niet zou bemerken, als Jupiter zijne minnaressen bezocht. De Godin merkte echter eindelijk de list en wreekte zich daardoor, dat zij haar eene hopelooze liefde jegens den schoonen Narcissus inboezemde, waardoor zij zoo zeer verkwijnde, dat haar niets dan de stem overbleef.

ECLECTìCUS. Een wijsgeer, die uit verschillende stelsels het beste kiest.

ECLIPTìCA. Zonneweg.

ECLòGE. Eigenlijk: iets dat uitgezocht, uitgelezen is. De dichter Virgilius noemde alzoo zijne herderszangen.

ECTYPON. Een afdruksel, b. v. van een gedenkpenning of ander oud gedenkstuk.

EDESSA. Zie AEDESSA.

EDICT. Bevelschrift.

EDON. Een berg in Thracie, een tak van den Haemus (*Balkan*). Naar dien berg noemden de oude dichters de Thraciers somtijds *Edoniers*.

EGÉRIA. Eene bronnimf. Het marmeren bekken der bron, die haren naam droeg, wordt nog heden in de nabijheid van Rome getoond. Het verhaal zegt, dat zij de geliefde des tweeden Romeinschen konings Numa Pompilius was. Om zijne wetten en instellingen bij het volk ingang te doen vinden, gaf hij voor, ze van haar te hebben ontvangen.

EGOISMUS. Liefde tot zijn eigen *ik*, eigenbelang.

ELAPHèBOLÌA. Een feest ter eere van Diána, bij de Grieken. Op dit feest werden aan de Goden koeken geofferd, die de gedaante hadden van een hert. De maand, waarin dit geschiedde heette *Elaphebolion* en kwam overeen met het midden van *Februarij* tot het midden van *Maart*.

ELASTIEK. Veerkrachtig.

ELAVER. Eene rivier in Gallie (*Frankrijk*) een tak der *Loire*.

ELEATISCHE SECTE. Eene wijsgeerige secte, waarvan Zeno de stichter was. Zie dezen.

ELECTRA. Dochter des konings Agamemnon. Toen deze, van Troje teruggekeerd zijnde, door zijne trouwelooze gemalin en haren boel Aegisthus vermoord was, liepen des konings kinderen ook gevaar hetzelfde lot te ondergaan; doch Electra redde haren broeder Orestes, en zelve werd zij aan eenen gemeenen man uit Argos tot

vrouw gegeven, opdat Aegisthus van hare kinderen, die alsdan in eenen lagen stand geboren en opgevoed zouden worden, niets mogt te vreezen hebben. Haar echtgenoot echter, uit eerbied voor de dochter des konings, maakte geen gebruik van zijne regten, en toen Orestes, tot jongeling opgegroeid, den moord zijns vaders gewroken had door den dood zijner moeder en van Aegisthus, werd Electra aan Pylàdes, den boezemvriend haars broeders tot vrouw gegeven, terwijl haar vorige man, rijkelijk begiftigd, afstand van haar deed. De dichter Sophòcles heeft haar tot het onderwerp van een' zijner treurspelen gemaakt, welk stuk wij nog bezitten.

Electriek. Barnsteenachtig; naar een Grieksch woord, dat *Barnsteen* beteekent. Bij den barnsteen, namelijk, heeft men het eerst die natuurkracht waargenomen, die den naam draagt van Electriciteit, waardoor sommige ligchamen, als zij gewreven worden, andere ligte ligchamen aantrekken. De wijsgeer Thales, van Miléte, heeft, zegt men, dit verschijnsel het eerst ontdekt. Latere eeuwen echter hebben het nut van deze ontdekking eerst regt ingezien en aan dezelve de grootste uitgebreidheid gegeven. Verder over dit onderwerp uit te weiden gedoogt het bestek van dit woordenboek niet.

Elègie. Eigenlijk treurzang. Later gebruikten de Grieksche en Romeinsche dichters deze dichtsoort ook tot andere onderwerpen; zij gebruikten daartoe eene versmaat, die bij afwisseling een *hexameter* of *zesvoetige* en een *pentameter* of *vijfvoetige* regel bevat en die uit *dactyli* en *spondaei* (- ◡ ◡ en - -) bestaan. Nieuwere dichters gebruikten voor de Elegie Trochaleën (- ◡) of ook wel Jamben (◡ -).

Elementen. Grondstoffen van alles wat zich in de natuur bevindt; van daar beteekent *Elementen* ook wel grondbeginselen eener wetenschap.

Elephantiàsis. Een huidziekte in warmer luchtstreken, welke ziekte meestal doodelijk is; de voeten van den lijder zwellen in die ziekte op met knobbels, krijgen eene donkere kleur en hebben alsdan eenige gelijkheid met eenen olifantspoot, waardoor de naam dier ziekte onstaan is.

Elephantína. Een eiland in Opper-Egypte; het wordt door den Nijl gevormd en als zeer schoon beschreven.

Elephantíni. Zoo werden zekere boeken te Rome genoemd, waarin de handelingen van den raad en der overheden werden opgeteekend; zij waren met olifantstanden of ivoor versierd, vanwaar zij den naam ontleenden.

Elephantophàgi. Olifanteneters; een oud volk in Aethiopie.

Eleusis. Zie Céres.

Eleuthéria. Het feest der vrijheid, door de Grieken gevierd, ter gedachtenis aan de overwinning op de Persen.

Elis. Een landschap in het noordwesten van den Peleponnésus (*Morea*).

Ellips. Een langwerpig rond; welke figuur de hemelligchamen, zoo als: de Cométen, in hunnen loop beschrijven.

Elissa. Dezelfde als Dido. Zie deze.

Elpénor. Een der reisgezellen van Ulysses, op zijnen terugtogt van Troje. Hij was om zijnen roes uit te slapen, op het plat dak geklommen van het huis van Circé, bij welke zij zich toen bevonden. Ontwakende door het gedruisch zijner makkers, die zich tot het vertrek gereed

maakten, vergat hij, dat hij eenen ladder was opgeklommen, stortte van de hoogte neder en kwam alzoo om.

Elúrus. Zie ook Aelúrus.

Elysium en Elyseesche velden. Eene plaats vol van genot, in de onderwereld, waarheen, volgens het geloof der ouden, de zielen verhuisden dergenen, die op aarde wel geleefd hadden.

Emanátio. Uitvloeisel. In de wijsbegeerte der ouden, de leer van het uitvloeisel aller dingen uit een hooger beginsel. In de christelijke Godgeleerdheid is het de leer der Drieëenheid, volgens welke zoon en heilige geest, als uitvloeisels der Godheid, aangemerkt worden. In de natuurkunde verstaat men daardoor de stelling van Newton, volgens welke de lichtstralen uitvloeijende deeltjes van lichtende ligchamen zijn.

Emancipátie. Eigenlijk, bij de Romeinen, het ontslaan van eenen slaaf uit de magt zijns meesters; ook van den zoon uit de magt des Vaders. Ook thans nog noemt men *emancipátie*, het vrijlaten der negerslaven, en, in Groot-Brittanië, de opheffing der burgerlijke en kerkelijke beperking, waarin de Roomsch Katholieken, vooral in Ierland verkeerden en gedeeltelijk nog zijn.

Embléma. Bij de Grieken alle arbeid, die ingelegd was, mozaïk. Thans beteekent het een zinnebeeld.

Embryo of volgens de Grieksche uitspraak Embrùos. De vrucht van mensch of dier in hare eerste wording.

Emética. Braakmiddel.

Emigrant. Woordelijk: iemand die verhuist, vooral naar een vreemd land.

Emissárius. Een bespieder, spion. Ook iemand, die met een' geheimen last is uitgezonden.

EMPEDÒCLES. Een Grieksch wijsgeer, die tegelijk geschiedschrijver en dichter was. Hij leefde te Agrigentum, op Sicilië, in de 5e eeuw vóór Chr. Hij was een man van groote talenten, die bij zijne medeburgers in hooge achting stond, zoodat zij hem zelfs de heerschappij wilden opdragen, hetwelk hij echter van de hand wees. Omtrent de oorzaak van zijnen dood waren reeds oudtijds vele verhalen in omloop. Sommigen zeiden, dat hij door zucht naar onderzoek gedreven, zich te digt aan den rand des kraters, op den Etna, waagde en in denzelven viel. Anderen, dat hij er heimelijk ingesprongen is, om bij den hoogen dunk, die het volk van hem had, door zijn plotselijk verdwijnen te doen gelooven, dat hij ten hemel gevaren was, hetgeen echter minder waarschijnlijk is, als het eerst aangevoerde.

EMPHÀSIS. Nadruk, klem, klemtoon.

EMPÍRISCH. Wat op de ondervinding gegrond is.

ENCAUSTIEK. De kunst van inbranden. Eene soort van schilderkunst, bij de ouden ingebruik; welke kunst thans is verloren gegaan.

ENCÉLÀDUS. Een ontzagchelijke reus, een der genen, die den hemel bestormden.

ENCRÀTITEN. Woordelijk: die hunne hartstogten kunnen beteugelen.

ENCYCLOPÉDIE. Bij de oude Grieken de kring der wetenschappen, welke tot eene goede opvoeding behoorden. Later verstond men hierdoor een overzigt van het geheele gebied der menschelijke kennis, of ook wel van eene wetenschap in het bijzonder.

ENDÉMIE. Hetgeen een volk of land eigen is, b. v. eene ziekte.

Endymion. Zie Diána.

Energie. Volgens de Grieksche beteekenis: bedrijvigheid, ijver.

Engyiom. Eene stad op Sicilië, die, in den tweeden Punischen oorlog, met grooten ijver de partij der Carthagers was toegedaan.

Enipeus. Eene rivier in Thessalië, bekend door de overwinning, welke Caesar aldaar op Pompejus behaalde.

Enna. Eene stad op Sicilië, in welks nabijheid de dichters verhalen, dat Proserpina de dochter der Godin Céres geschaakt werd door Pluto, den God der onderwereld.

Ennius. Een latijnsch dichter, die ten tijde van den tweeden Punischen oorlog leefde. Cicero maakt dikwijls met lof melding van hem en zegt onder anderen, dat zijn beeld op het familiegraf der Scipio's prijkte, om dat hij de daden van eenige leden van dat geslacht in zijne versen bezongen had.

Ennosigaeus. Aardschudder, bijnaam van Neptúnus.

Enthusiast. Eigenlijk: die door eenen God bezield is, d. i. vol geestdrift. Enthusiasmus. De toestand van zoo iemand.

Entomòloog. Kennis der insecten. Entomologie. De leer der insecten. Entomolithen. Versteende insecten.

Enyo. (Bij de de Romeinen Bellóna), de zuster van Mars, die van daar ook Enylius genoemd wordt.

Epacta. Dus noemt men een getal, dat na de ontdekking van den maancirkel uitgedacht is, en den ouderdom aanwijst, dien de maan bij den aanvang van het jaar heeft; te weten: wanneer de lengte van twaalf maneschijnen met de lengte van ons jaar volkomen overeen-

stemde, zou de ouderdom der maan, bij het begin van het jaar, alle jaren dezelfde zijn, maar dewijl deze, in plaats van 365 dagen, slechts 12 maal $29\frac{1}{2}$ of 354 dagen uitmaken, is het duidelijk, dat, wanneer de maan, bij het begin van eenig jaar nieuw is, zij, bij den aanvang van het daarop volgende jaar, niet nieuw kan zijn, maar reeds 11 dagen oud moet wezen. Deze ouderdom der maan nu, is hetgeen men de Epacta van dit jaar noemt.

Epaminóndas. Een beroemd veldheer uit Thébe en Boeótie geboortig. Hij verhief zijn vaderland tot den eersten staat van Griekenland, schoon het vóór zijnen tijd steeds aan eene vreemde heerschappij was onderworpen geweest. Na zijnen dood konde het dien hoogen rang niet behouden. De Macedonische koning Philippus, de vader van Alexander den groote, die, in zijne jeugd, als gijzelaar te Thebe verkeerde, had veel aan den omgang van Epaminóndas te danken.

Epaphrodítus. Vrijgelatene slaaf van den keizer Nero, wien hij behulpzaam was in zijnen zelfmoord. — Denzelfden naam droeg degene, die door de christelijke gemeente te Philippi, naar Rome gezonden werd.

Ephemére. Een diertje van éénen dag; een insect, dat slechts éénen dag leeft.

Ephémeríden. Dagbladen. Ook sterrekundige boeken, waarin de dagelijksche stand der sterren wordt opgegeven.

Ephesísche letters. Overoude letters, heilige woorden uitdrukkende, welke op den gordel, de kroon en aan de voeten van het standbeeld der Godin Diána gegraveerd waren. Men droeg ze op plaatjes van goud of ander metaal gegraveerd, bij zich, als een zeker beschermmiddel tegen den invloed van booze geesten.

EPHÈSUS. Eene beroemde handelstad van Ionie, op de westkust van Klein-Azië. Zij was beroemd door eenen tempel van Diána, die onder de zeven wonderen der wereld werd gerekend. Zie HEROSTRÀTUS. Ook de Apostelen bezochten haar en er bevond zich binnen hare muren eene Christelijke gemeente.

EPHIÁLTES. Broeder van Aloeus, (zie dezen). Beide broeders, zegt het verdicht verhaal, groeiden zoo sterk, dat zij elke maand 9 duim in lengte toenamen.

EPHÓREN. Woordelijk opzieners. Eene overheid te Sparta, die zelfs boven de Spartaansche koningen gesteld waren.

EPICHÀRIS. Eene vrouw te Rome, van een slecht levensgedrag; eene tegen den keizer Nero gesmeede zamenzwering vernomen hebbende, spoorde zij de medepligtigen aan en zocht ook eenen bevelhebber der vloot, met name Chelaribus, daartoe over te halen. Deze bragt dit bij Nero aan. Epicharis werd gevat, doch wilde de schuldigen niet noemen; zij werd op de pijnbank gebragt; vreezende echter, dat eene al te hevige pijn haar de namen dier mannen mogt doen verraden, bragt zij zich zelve om het leven.

EPICTÉTUS. Een Stoicynsch wijsgeer. Hij diende te Rome als slaaf bij Epaphroditus, den vrijgelatene van keizer Nero. Hij schreef een werk, onder den titel van handboekje, hetwelk vele nuttige lessen bevat.

EPICÚRUS. Een beroemd Atheensch wijsgeer, die in de 3e eeuw vóór Chr. leefde. Hij stelde het hoogste geluk in den wellust, verstond hierdoor echter niet uitsluitend het zinnelijk genot, doch een genoegen, dat uit het betrachten der deugd voortspruit. Velen, die zich

voor zijne volgers uitgaven, verstonden hem verkeerd, en gaven daardoor een verkeerd denkbeeld van zijne leer, alsof hij alleen ligchamelijken wellust bedoelde.

EPICÝCLUS. Een cirkel, wiens middelpunt in den omtrek van eenen anderen cirkel is.

EPIDAURUS. Eene stad in den Peloponnésus (*Morea*), het vaderland van Aesculápius, wiens tempel en standbeeld zich aldaar bevond.

EPIDÉMIE. Eene ziekte, die zich op denzelfden tijd over een geheel land of volk verspreidt.

EPIDERMÍS. De opperhuid.

EPIGLOTTIS. De keeldeksel aan de longpijp.

EPIGÓNEN. Nakomelingen der zeven vorsten, die met Polynices tegen Thebe streden. Zie *Adrastus.*

EPÌGRAM. Opschrift, ook kort gedicht, puntdicht.

EPIGRÀPHÉ. Opschrift: Bij de oude Grieken beteekende het ook nog: naam, titel, voorwendsel; voorts aangift van het vermogen bij de schatting, en de daarna berekende belasting; ook vrijwillige bijdragen tot de staatslasten. — EPÍGRÀPHIE de kennis der opschriften.

EPILÈPSIE. Vallende ziekte.

EPILÒGUS. Slot eener redevoering. Bij de ouden ook de toespraak der tooneelspelers tot de aanschouwers bij het einde van het stuk.

EPIMENÌDES. Zoon eens rijken veehoeders uit Gnossus, op het eiland Creta, (*Candia*). Men verhaalt van hem, dat hij eens, onder het weiden van zijns vaders kudde, een schaap der kudde verloren hebbende, vermoeid van zoeken in een hol geraakte, en aldaar in slaap viel. Toen hij weder ontwaakte ging hij met zoeken voort, doch verwonderde zich, dat de landstreek hem geheel

onbekend was. In zijns vaders huis komende bemerkte hij, dat hij niemand meer kende, en ook door niemand gekend werd. Eindelijk loste zich het raadsel op; hij had namelijk 56 jaren geslapen; zijn vader was gestorven, zijn broeder een grijsaard geworden. Toen dit wonder zich in Griekenland verbreidde, werd hij, zegt men, als een heilige vereerd. Ook zou hij 290 jaren oud geworden zijn. Dit alles schijnt verdicht; evenwel heeft er toch iemand van dien naam aldaar geleefd, die men voor eenen profeet hield, volgens het getuigenis van den Apostel Paulus, in zijnen brief aan Titus. 1ste hoofd. vs. 12.

Epimétheus. Deze naam beteekend iemand, die te laat bedenkt, in tegenstelling van Prométheus, die vooraf overlegt. Beide waren broeders, de laatste was een verstandig man, de eerste een dwaas, die steeds door schade leerde. Door Jupiter was hem een wezen toegezonden, door alle Goden met de edelste gaven beschonken. In weerwil van de waarschuwing zijns broeders, had Epimétheus de hem toegezondene *Pandóra* (dit was de naam dier schoone vrouw,) tot zijne echtgenoot aangenomen. Deze onbezonnenheid, zoo luidt dit verhaal, is het menschdom duur te staan gekomen; want Pandóra bragt eene doos mede, met uitdrukkelijken last dezelve niet te openen; doch nieuwsgierigheid dreef haar om te zien, wat de doos bevatte. De dwaze Epimétheus konde niet beletten, dat zij haar heimelijk opende, en nu vloog er een heirleger van ziekten en kwalen uit en verspreidde zich over de aarde. Toen zij door schrik verbijsterd eindelijk ter naauwernood de doos weder gesloten had, was er niets ingebleven dan — de hoop!

Epiphànes. De doorluchtige, bijnaam des konings Antiòchus van Syrie; die ook in het nieuwe Testament voorkomt.

Epiphanìa. De verschijning, ook de verschijning van Christus; de eerste Christenen noemden alzoo den dag der geboorte van den Heiland.

Epiphonéma. De, bij eene schildering of voorstelling gevoegde, spreuk. Ook eene stelling aan het slot eener rede, in zoo verre zij uit het voorafgaande natuurlijk volgt, en eenen nadruk in zich bevat.

Epiphòra zie **Anaphòra.**

Episceníum. Het voorste gedeelte van het tooneel.

Epírus. Een landschap van Griekenland, het zuidelijk gedeelte van het tegenwoordige *Albanië.* De beroemdste koning van dit landschap was Pyrrhus, die omstreeks het jaar 278 vóór Chr., met de Romeinen oorlog voerde.

Epische dichtsoort. In het algemeen verhalende poëzij; in het bijzonder wordt het heldendicht hiertoe gerekend.

Episcópaal. Woordelijk: bisschoppelijk. In Engeland heet aldus de Protestantsche kerk, aan wier hoofd bisschoppen staan.

Episóde. Een bijvoegsel, dat in een gedicht is ingelascht, schoon niet regtstreeks tot het onderwerp behoorende. Eene uitweiding in ieder ander geschrift draagt ook dien naam.

Epitaphìum. Grafschrift.

Epithalamìum. Bruilofsgedicht.

Epithèton. Bijvoegsel tot eenen naam, bijnaam, zoo als Alexander *de groote.*

Epizoötien. Algemeen in een land heerschende ziekten onder de dieren, bijzonder de huisdieren.

Epóde. Bij de ouden het slot van een koorgezang; in het algemeen slotzang. De dichter Horàtius noemt het vijfde boek zijner lierzangen aldus, omdat het als het ware, een toevoegsel tot dezelve is.

Eporedòrix. Een jongeling van groot aanzien onder de Aeduers in Gallië (*Frankrijk*). Caesar maakt gewag van hem in zijnen *Gallischen oorlog*.

Epulónen. Een soort van Priesters bij de Romeinen. Zij moesten de offermaaltijden regelen.

Equiria. Een feest te Rome, waarbij in het veld van Mars, een paardenwedloop werd gehouden.

Erasistràtus. Een beroemd geneesheer. Zie Antiòchus Soter.

Eráto. Eene der zanggodinnen, onder wier opzigt de minnezangen stonden.

Eratosthènes. Van Cyréne in Afrika. Hij was een groot wiskundige en leefde onder de Ptolemaeën, omstreeks 275 vóór Chr. Hij beoefende met een uitstekend gevolg de wiskundige Aardrijksbeschrijving en was de eerste, die den omtrek der aarde mat. Ook was hij opzigter der boekerij te Alexandríe. Van zijne schriften is weinig meer overig, slechts een geschrift *Catasterismi* getiteld, hetwelk over de sterrenbeelden handelt, bezitten wij nog van hem.

Erèbus. Zoon van de chaos en de duisternis; hij had tot gemalin de nacht. Hij had zijn verblijf in de onderwereld en wordt door de dichters dikwijls voor de onderwereld zelve genomen.

Erectheum of Erechtheion. Een beroemde tempel

te Athene, of liever twee tempels onder één dak, waarvan de eene helft aan Minerva, de andere aan Neptunus was geheiligd; in de eerste werd onder andere zeldzaamheden nog gevonden, het kostbare zwaard, hetwelk de Persische veldheer Mardónius gedragen had in den slag bij Plataeae, waar hij sneuvelde. Niet minder merkwaardig was de andere helft, aldaar was de wonderbare bron *Erechtheis*, welke zeewater bevatte en luid bruischte, wanneer de zee hol stond, hetwelk bijzonder bij zuidewinden het geval was. De bouwvallen van dezen tempel, doen nog heden ten dage, wegens de schoonheid en grootte des tempels, den aanschouwer verbaasd staan.

Erechtheus. Koning van Athene. De Godin Céres, naar luid van het fabelachtig verhaal, werd door hem geherbergd, en onder zijne regering werd het bebouwen van den grond tot zaaijing van veldvruchten uitgevonden.

Eresiòné of Ecrésiòné. De olijftak, dien de heraut des vredes droeg. Verder een soort van krans van olijftakken, welke vooral te Athene, met wol omwonden, aan de huisdeur werd gehangen, als aan het huis zegen aanbrengende en de booze geesten afwerende.

Erétria. Eene beroemde stad op het eiland Euboea (*Negropont*). Zij werd door de Persen verwoest, bij hunnen inval in Griekenland.

Erichthónius. Een koning van Athene, die het eerst onder de Grieken het gebruik van wagens invoerde, omdat hij slecht ter been was. Omtrent zijne geboorte, waren allerlei ongerijmde sprookjes in omloop.

Eridànus. Eene rivier van Opper-Italië, die zich in de Po stort of misschien de Po zelve; de dichters verhalen,

dat Phaëton, toen hij uit den zonnenwagen viel, in deze rivier nederstortte. Dezen naam draagt ook een sterrenbeeld, tot de zuidelijke sterrenbeelden behoorende; het bevindt zich tusschen Orion, de haas en de walvisch.

Erigòné. Naam van het sterrenbeeld *de Maagd*. Zij was de dochter van zekeren Icàrus, wien de landlieden hadden omgebragt, omdat hij hun wijn had te drinken gegeven, waardoor zij bevangen zijnde, meenden vergeven te zijn. Erigòné, den dood haars vaders vernemende, bragt zich zelve om het leven.

Erinnys. Naam eener Furie of Wraakgodin.

Erysichthon. Een Thessalier, die de eeredienst van Céres, de godin der veldvruchten, verachtende, door haar met zulk eenen gestadigen honger gekweld werd, dat hij ten laatste zijne eigene ledematen verteerde.

Eros. Grieksche benaming der liefde. Van daar de naam van *Erotische* dichtsoort, voor minnedichten, liefdezangen.

Erotomànie. Waanzin uit verliefdheid.

Erycína. Bijnaam der Godin Venus, naar den berg Erijx op Sicilië, alwaar zij eenen tempel had.

Esoterisch en exoterisch. Zoo werd, bij de ouden, het onderrigt genoemd, hetwelk in de godsdienstige geheimnissen (*mysterien*) gegeven werd; het eerste aan ingewijden, het laatste aan niet ingewijden.

Esquilynsche berg. Een der zeven heuvels, waarop het oude Rome gebouwd is.

Eteòcles. Zoon van Oedìpus, na wiens ongelukkig einde hij met zijnen broeder Polynices, bij jaarlijksche afwisseling over Thebe zou regeren; doch Eteòcles, die het eerste jaar het bestuur in handen had, wilde het-

zelve na verloop van dat jaar aan zijnen broeder niet overgeven; waarom Polyníces de hulp van eenige andere Grieksche vorsten inriep, met welke hij tegen Thebe optrok. Al deze vorsten sneuvelden, behalve Adrastus. Polyníces zelf zijnen broeder in den strijd ontmoetende viel op hem aan en werd door dezen aangevallen; zoodat beiden, door wederkeerige wonden doodelijk getroffen, nederstortten. De ouden dichters verhalen; dat de haat der beide broeders jegens elkander zoo groot was, dat toen beider lijken op den brandstapel lagen, zelfs de vlam, die hun verteerde, zich van een scheidde. De grieksche Dichter Aéschylus heeft dezen broederkrijg behandeld in zijn treurspel, getiteld: *de zeven vorsten tegen Thebe.*

Ethìca. Zedeleer of leer der pligten.

Ethnogràphié. Volkenbeschrijving. De geschiedenis *ethnographisch* behandelen is; de geschiedenis van elk volk afzonderlijk bewerken.

Etrúrië. Nagenoeg hetzelfde als het hedendaagsche *Toscáne.* De oude Etruriërs waren beroemd door hunne bedrevenheid in de bouwkunde, scheepsbouw, geneeskunde enz., ook in de schilderkunst, en andere beeldende kunsten muntten zij uit en waren, onmiddelijk na de bouwing van Rome, de leermeesters der oude Romeinen, die ook vele godsdienstige gebruiken van hen overnamen. Van hunne kunstvoorbrengselen bezitten de kunstkabinetten van Europa nog vele voorwerpen, als standbeelden, gesneden steenen, vazen enz.

Etymològie. Is dat gedeelte der spraakkunst, dat over de regte uitspraak en beteekenis der woorden, en derzelver afleidingen handelt.

Eubáges. Waren Gallische en ook Brittannische priesters, die zich met de offeranden, en ook met waarzeggerijen bezig hielden.

Euboea. Het tegenwoordige *Negropont* in den griekschen Archipel.

Euclídes. Van Megára, in de nabijheid van Attica. Hij was een leerling van Socràtes, en zoo begeerig om den geachten meester te hooren, dat hij, ten tijde van eenen oorlog tusschen de Atheners en Megarensen, des nachts heimelijk, als eene vrouw verkleed, zich tot hem begaf. Een andere Euclídes was een groot wiskundige, en leefde te Alexandrie, ten tijde van Ptolémaeus Lagus. Van hem hebben wij nog een werk over de meetkunde, dat niet zonder verdienste is en aan latere wiskundigen ten grondslag gediend heeft.

Eudaemonist. Aanhanger van de leer der gelukzaligheid; iemand die de bereiking der gelukzaligheid, tot het doel van al zijn streven stellende, steeds daarom zijnen pligt betracht, omdat hij op de gelukzaligheid, als belooning hoopt, en dus verschillend handelt van hem, die de deugd om haar zelve betracht, en het goede doet, omdat het goed is; deze laatste wordt *moralist* genoemd.

Eudiométer. Luchtmeter, waardoor men de zuiverheid der lucht onderzoekt.

Eudócia. Gemalin van den Griekschen keizer Theodosius, den jonge. Zij was de dochter van den Atheenschen wijsgeer Leontius en leefde in de 5e eeuw onzer jaartelling; om hare geleerdheid, zoowel als hare schoonheid was zij beroemd en eerde de beoefenaars van kunsten en wetenschappen; zoo zelfs dat de Keizer daar-

over jaloersch werd, eenen van hare geleerde gunstelingen, met name Paullinus, liet ombrengen en Eudócia wegzond. Zij verklaarde echter steeds dat zij onschuldig was.

Eudóxus. Een beroemd sterrekundige, wiskundige en geneesheer, hij leefde ten tijde van Plato, in de vijfde eeuw vóór onze jaartelling. De ouden, onder anderen Cicero, prijzen hem zeer. Men zegt, dat hij de eerste der Grieken was, die het jaar bepaalde.

Euménes. Een der veldheeren van Alexander, den groote. Schoon van geringe afkomst had hij zich tot dezen hoogen rang weten te verheffen. Na den dood van Alexander, viel hem, bij de verdeeling van deszelfs rijk, Paphlagonie en Cappadocie, in Klein-Azie, ten deel. In de oorlogen, die de veldheeren van Alexander onder elkander voerden, speelde hij eene voorname rol; doch werd eindelijk, tegen Antigonus oorlogende, verraden en gedood. — Eumenes I. koning van Pergàmus, leefde ten tijde van Hannibal, den beroemden Carthaagschen veldheer; doch koos, in den oorlog tusschen de Romeinen en Carthagers, de partij der eersten. Hij was een beminnaar der letteren. — Eumenes II., ook deze was een bondgenoot der Romeinen en als bevorderaar der wetenschappen vermeerderde hij de boekerij van Pergàmus, door zijne voorouders gesticht, met vele werken, in alle vakken van geleerdheid.

Euméniden. Wraakgodinnen.

Eumolpíden. Priesters, die over de eeredienst van Ceres, te Eleusis, gesteld waren. Zij ontleenden hunnen naam van eenen Thracischen koning Eumolpus, van wien zij afstanden. In eenen oorlog van dezen tegen den Atheenschen koning Erechtheus, sneuvelden beide

koningen, waarop de vrede gesloten werd, echter op deze voorwaarden: dat het priesterambt van Ceres voortdurend in het geslacht van Eumolpus zoude blijven. Het bleef dan ook in dit geslacht gedurende 1200 jaren. Deze priesters moesten eene gelofte van kuischheid doen.

EUNUS. Een slavenopperhoofd, in den oorlog, die de Romeinen tegen de opgestane slaven te voeren hadden. Verscheidene malen versloeg hij de Romeinsche legers; tot dat hij eindelijk gevangen genomen en gekruisigd werd. Hij had zich eenen grooten aanhang verworven en de slaven vereerden hem als een' God; want, door eene bekende kunstgreep, wist hij vonken vuurs uit zijnen mond te blazen, hetgeen de domme menigte voor een wonder aanzag.

EUPHÉMISMUS. Het in zachte en betamelijke woorden voorstellen van eene zaak, die kiesche ooren kwetsen kan of het verzachten van eene minder aangename zaak door andere bewoordingen.

EUPHÒNIE. Welluidendheid.

EUPHORBUS. Een aanzienlijk Trojaan, ten tijde van den oorlog der Grieken tegen Troje. De wijsgeer Pythagóras, die de verhuizing der zielen van het eene in het andere ligchaam leerde, verklaarde, den oorlog tegen Troje te hebben bijgewoond, daar zijne ziel zich toen in het ligchaam van Euphorbus bevond; hij toonde ook een schild, hetwelk hij zeide, toen gedragen te hebben.

EUPHRÁTES. De bekende groote rivier in Azie, die thans ook nog dezen naam draagt. Ter plaatse, waar zij zich met den Tigris vereenigt, noemen hem de Arabieren *Sot-al-Arab* (*vloed der Arabieren*).

EUPHROSYNÉ. Eene der Gratiën (Bevalligheden).

Eupòlis. Een Atheensch dichter, schrijver van het oude blijspel, bij hetwelk nog levende personen bij hunne namen genoemd en met hunne gebreken op het tooneel gesteld werden. Hij stond in groote achting bij zijne medeburgers, en, toen hij in eenen zeeslag gesneuveld was, was de smart over zijn verlies zoo groot, dat men den dichters, bij eene wet, verbood de wapens te omgorden.

Eupyrìon. Een werktuig om spoedig vuur te maken; in het bijzonder zulk een werktuig, als men thans vele in gebruik ziet, die een chemisch zamenstel bevatten.

Euripìdes. De jongste der drie beroemde Grieksche treurspeldichters. Wij bezitten van hem nog verscheidene stukken, die den meester in het vak doen zien. Evenwel berispt men in hem, dat hij te veel wijsgeerige redenering in zijne stukken mengde, waarom hij dan ook reeds oudtijds de wijsgeer van het tooneel genoemd werd. De fransche dichter *Racine* heeft enkele stukken van hem nagevolgd. Hij was een tijdgenoot van Socràtes.

Europa. De beroemde geliefde van Jupiter, om wier wille hij zich in eenen stier veranderde, haar op zijnen rug naar Creta droeg en aldaar Minos, Rhadamanthus en Sarpédon bij haar verwekte. Zij was de dochter van den Phoenicischen koning Agénor; deze zond, toen hij zijne dochter vermiste, al zijne zonen uit, om haar te zoeken, met bevel zonder haar niet terug te keeren. Geen van hen vond haar, zij zetten zich dus in vreemde landen neder, en de vader had daardoor al zijne kinderen verloren.

Eurótas. Eene rivier van Lacónie, een landschap in het zuiden van den Peloponnésus (*Morea*).

Eurydìcé. Echtgenoot van den dichter Orpheus. Deze beminde haar zoo zeer, dat hij, na haren vroegtijdigen dood, zich naar de onderwereld begaf, om Pluto en Proserpina te smeeken, hem zijne beminde Eurydìcé terug te geven. Door zijn liefljjk snarenspel had hij hen ook zoo vermurwd, dat zij hem zijne bede toestonden, onder voorwaarden, van niet eerder naar haar om te zien, voor dat hij met haar de bovenwereld bereikt had. Bijna had Oedipus het licht bereikt en alzoo zijne echtgenoot gered, toen hij zijn verlangen om haar te zien niet meer weerstaan kon; hij zag om en — zij was verdwenen.

Eurýstheus. Koning van Mycéne en een ouder broeder van Hercules. Hij zond dezen tot alle gevaarlijke ondernemingen, met oogmerk om hem te doen omkomen; doch Hercules kwam telkens behouden en met roem beladen terug. Na den dood zijns broeders woedde Eurystheus tegen deszelfs kinderen; doch werd eindelijk door Hyllus, eenen zoon van Hercùles gedood.

Eurythmíe. Schoone overeenstemming, bijzonder in de toonkunst.

Euterpé. Eene der negen zanggodinnen, onder hare bescherming stond de toonkunst.

Euthanásia. Het gelukkig sterven, bijzonder door eenen zachten dood.

Euthymìa. Bij de Grieken de Godin der vrolijkheid.

Eutropìus. Schrijver eener verkorte Romeinsche geschiedenis, van de stichting der stad tot aan den Keizer Valens, aan wien hij dit werkje opdroeg.

Euxìnus pontus. Zie *Axènus* pontus.

Evìdent. Duidelijk, blijkbaar, ontwijfelbaar.

Evolutiën. Bewegingen van eene groote afdeeling krijgsvolk tot oefening als anderzins; het is hetzelfde als *groote manoeuvres.*

Exarchaat. Toen het Romeinsche Keizerrijk in het westen was te niet gegaan, oefenden de keizers te Constantinopel nog eenig gezag uit over Italië, na dit gewest weder op de Oost-Gothen te hebben veroverd, en stelden landvoogden aan, die zij *Exarchen* noemden. Deze hadden hunnen zetel te Ravenna.

Exaltátie. Verheffing; bijzonder, geestverheffing; ook in eenen minder goeden zin, b. v. bij ziekten, dweeperij, enz.

Exanthémen. Huidziekten met koorts verbonden, zoo als roodvonk, mazelen, enz.

Exaudi. Volgens de latijnsche overzetting des bijbels, het eerste woord van de 27ste Psalm, het 7de vers, dat aldus begint: *Exaudi, Domine, vocem meam, Hoor, o Heer, mijne stem.* Dit vers wordt in de Roomsche kerk voorgelezen op den feestdag, des zondags na Hemelvaart, welke feestdag daarnaar *Exaudi* genoemd wordt.

Excentrisch. Dat van zijn middelpunt afwijkt. Een woord in de sterrekunde gebezigd. Overdragtelijk gebruikt men het van iemand, die niet bij zijn stuk blijft of eene zaak overdrijft.

Exceptie. Uitzondering. Ook in regtszaken hoort men dit woord wel eens, terwijl het als dan bijna zoo veel beteekent als: uitvlugt.

Excommunicátie. Uitsluiting van de gemeenschap der kerk.

Excússie. *Beneficium excussionis* is in regten voor dengenen, die voor iemand borg is, een voorregt van te

kunnen vragen, dat de voornaamste schuldenaar eerst wordt aangesproken.

Exegése. Verklaring in het algemeen; in het bijzonder verklaring der heilige schrift.

Exéquien. Uitvaart, lijkdienst. In de Roomsche kerk zijn het zielmissen voor overledenen.

Exorcismus. Het bezweren of bannen van booze geesten.

Exoterisch. Zie Esoterisch.

Exótische planten. Planten van vreemden bodem.

Expansié. Uitbreiding, verwijding.

Experìment. Onderzoek, proeve.

Exploràtor. Beproever, onderzoeker. In de natuurkunde is dit een werktuig, bestaande uit eene geïsoleerde stang, op eene hoogte in de opene lucht geplaatst; aan deze stang wordt eene metalen draad bevestigd en binnens huis geleid, om zoo, door middel van eene Electrometer de electriciteit der buitenlucht te beproeven.

Explósie. Ontploffing.

Exportátie. Uitvoer.

Expòsitie. Tentoonstelling, uitlegging, verklaring.

Extensie. Uitzetting, verwijding.

Extremìteit. Uiterste. *Extremiteiten* noemt men ook de uiterste deelen des ligchaams.

F.

Fabìus. Dit aanzienlijk geslacht te Rome, heeft vele voortreffelijke mannen opgeleverd. Het bestond reeds in de vroegste tijden dier stad. Reeds in den oorlog met de Vejenten, naburen der Romeinen, toen Rome's ge-

bied nog weinig uitgestrektheid had, nam het geslacht der Fabiussen alleen dezen oorlog op zich; 306 weerbare mannen trokken uit, om den vijand te bestrijden. Na verscheidene voordeelen behaald te hebben, vielen zij eindelijk in eene hinderlaag, hun door de Vejenten gelegd, en kwamen allen om. Een knaapje, dat, wegens zijne kindsche jaren, niet mede ten strijde had kunnen trekken, was in de stad achter gebleven, en plantte het geslacht voort. Onder de meestbekende der Fabiussen telt men FABIUS MAXIMUS RULLIÁNUS, die als *magister equitum* (bevelhebber der ruiterij) in den oorlog tegen de Samniten diende onder den Dictator Papirius. Deze laatste genoodzaakt zich voor eenen korten tijd van het leger te verwijderen, had het bevel overgegeven aan Fabius, met den last, in geen geval den vijand slag te leveren. Doch zijnen kans schoon ziende waagde Fabius zich in een gevecht met de Samniten en versloeg hen. Deze ongehoorzaamheid aan den opperbevelhebber, zoude hem het leven gekost hebben, zoo niet de gunst des volks hem gered had. — Voorts Q. FABIUS MAXIMUS. Aan dezen schranderen man had Rome zijn behoud te danken, toen, in den tweeden Punischen oorlog, de Carthaagsche veldheer Hannibal den oorlog naar Italië had overgebragt en geen Romeinsch leger tegen zijne overwinnende wapenen bestand scheen. In dezen hagchelijken tijd werd Fabius Maximus tot Dictator benoemd. Het zedelijk overwigt kennende, dat een overwinnend leger steeds over de tegenpartij heeft, ontweek hij voorzigtig elke ontmoeting met Hannibal, schoon deze hem meermalen tot een gevecht uitlokte. Het volk dit aan vrees toeschrijvende, noemde hem spottende, in plaats

van *Dictátor*, *Cunctátor* (talmer). De uitkomst bewees echter van hoe veel nut dit talmen was. Voor Hannibal, die zich, ver van zijn vaderland en aan zichzelven overgelaten, in een vijandelijk land bevond, was het noodzakelijk zich spoedig de behaalde overwinningen ten nutte te maken; doch de schrandere Fabius belette hem dit. Hij wilde den vijand alleen door kleine gevechten afmatten en bezette steeds de hoogten, waar de ruiterij hem niet naderen konde. Wanneer Hannibal voorttrok, vervolgde hij hem; maar liet zich in geenen veldslag in. Op bevel des volks, hetwelk hem begon te verdenken, moest Fabius de helft van het leger afstaan aan zijnen onderbevelhebber Minucius. Deze trotsch op zulk eene eer, begon weldra met Hannibal een gevecht, waarin hij met al zijn volk zou verloren zijn geweest, indien niet Fabius, zijne stelling op de bergen verlatende, hem te hulp gesneld was. Hannibal zeide hierop van Fabius: »Die wolk, welke op de toppen der bergen plagt te »hangen, heeft zich eindelijk in regen met storm ontlast." — Fabius pictor. Een Romeinsch geschiedschrijver.

C. Fabricius luscínus. Een Romein, die ten tijde van den oorlog met Pyrrhus koning van Epírus (*Albanie*) zich beroemd maakte zoowel door zijne krijgskundige talenten, als door zijne onwrikbare eerlijkheid. Men verhaalt van hem, onder anderen, het volgende: koning Pyrrhus 's mans bekwaamheden hoogachtende, wenschte hem aan zich te verbinden en bood hem een groot gedeelte van zijn rijk aan, zoo hij tot hem wilde overkomen; doch Fabricius wees dit van de hand. Op eenen anderen tijd deed hij hem eene aanzienlijke som gouds aanbieden, Fabricius, schoon zich in behoeftige omstan-

digheden bevindende, weigerde dit echter aan te nemen. Eens kwam de lijfarts van Pyrrhus tot hem en bood aan, tegen eene belooning, den koning te vergiftigen; Fabricius liet hem vatten en zond hem gebonden aan Pyrrhus terug. Vol bewondering over zoo veel grootheid van ziel riep Pyrrhus uit: »de zon zal eer van haren loop, als »Fabricius van de eerlijkheid afgebragt worden." Toen hij eens, met eene zending, tot den koning gekomen was, liet deze, van achter eene gordijn, eensklaps een' olijphant te voorschijn komen, deze dieren had Pyrrhus naar Italië overgebragt, om in het gevecht den Romeinen schrik aan te jagen, daar zij zulke ontzagchelijke beesten nooit gezien hadden; doch zonder de minste vrees te verraden, zeide Fabricius: »onlangs verachtte ik uw goud, o koning, thans beef ik niet voor uwe monsters."

Fac Simile. Volkomene nabootsing van een geschrift of handteekening.

Faculteit. Magt, vermogen. Aan de *Academiën* is het eenig vak van geleerdheid.

Faesŭlae. Eene oudtijds niet onbelangrijke stad in Italië, nabij het hedendaagsche Florence; doch welke door de opkomst der laatste is vervallen, en waarvan thans nog slechts een overblijfsel is in het dorpje *Fiosole.*

Falérii. Eene stad der Faliscers, in Etrurie (*Toscane*). In de eerste tijden der Romeinsche republiek werd zij belegerd door den veldheer Camillus, die van Rome tegen deze stad was opgetrokken; doch niet de wapenen, maar eene daad van grootmoedigheid, zoo als men in de Romeinsche geschiedenis er vele vindt, bragt dezelve in zijne magt. Een onderwijzer, aan wien de kinderen der voornaamste ingezetenen waren toevertrouwd, had dezelve

tot eene wandeling buiten de stad geleid en ongemerkt verder gaande hen in de Romeinsche legerplaats gebragt. Hier wilde hij hen aan den veldheer overgeven; opdat deze, hen als gijzelaars houdende, de ouders tot de overgave zoude kunnen dwingen. Camillus zulk eene trouweloosheid verfoeijende, deed hem, de handen op den rug gebonden, naar de stad terugdrijven door de knapen zelve, die hij, ten dien einde, elk met eene roede gewapend had. Door die edele daad bewogen gaven de Faliscers hunne stad aan de Romeinen over.

Fanàtismus. Dweeperij.

Fasces. Bundelbijlen. Bijlen, bij de Romeinen, om welke een bundel gladde staafjes gebonden was; zij werden den hoogen overheidspersonen vooruit gedragen, ten teeken van magt over leven en dood.

Fasti. Bijna zoo veel als bij ons de *Almanak.* Het waren marmeren tafelen te Rome, waarop de jaarlijksche feestdagen waren uitgehouwen. Ook werden er soms de namen der Consuls, Dictators enz. op aangeteekend.

Fata Morgána. Zoo noemen de Italianen eene luchtspiegeling, die zich in de straat van *Messina* somtijds zeer duidelijk vertoont, en aldaar, onder het bijgeloovige volk, tot eene menigte zonderlinge vertelsels heeft aanleiding gegeven.

Fatàlismus. Het geloof aan een onvermijdelijk noodlot (*fatum*).

Faunen. Boschgoden, bij de Grieken *Satyrs* genoemd. Men stelde zich dezelve voor met staarten, spitse ooren en bokkenpooten.

Faunus. Een overoude koning van Italië, na zijnen dood door de inwoners als God vereerd.

FAUSTÙLUS. De herder, die Romùlus en Remus, toen zij te vondeling gelegd waren, vond en opvoedde.

FEBRUA. Eene godin, die over de godsdienstige reinigingen gesteld was, welke plaats hadden in de maand Februarij, die daarvan den naam heeft.

FECIÁLEN. Oorlogsherauten bij de Romeinen, zij moesten tevens over de regtvaardigheid van den te voeren oorlog beslissen.

FELIX. Landvoogd van Judaea, Samaria, Gallilèa en het Overjordaansche. Hij was een vrijgelaten slaaf en gunsteling van den Romeinschen Keizer Claudius. Van hem wordt ook nog gewag gemaakt in *de handelingen der Apostelen.*

FERÀLIEN. Een familiefeest bij de Romeinen, dat vrede en liefde ten doel had. Het werd gegeven ter eere van de schimmen der afgestorvenen, aan welke men offers bragt, om hen wegens mogelijke beleedigingen te verzoenen. Een algemeen liefdemaal besloot het feest, bij hetwelk alle oneenigheden onder de familie moesten bijgelegd worden.

FERÓNIA. Eene Godin bij de Romeinen. In haren tempel ontvingen de slaven hunne vrijheid; hun werd alsdan een hoed geschonken. Van daar dat men op de zoogenaamde vrijheidsboomen eenen hoed ziet prijken.

FESCENNISCHE VERSEN. Een soort van gedichten uit zamenspraken bestaande; zij waren doorgaans van eenen onkieschen inhoud en ontleenden hunnen naam van de stad *Fescennia* in *Etrurie* (*Toscane.*) Zij werden naderhand door den keizer Augustus verboden.

FESTUS (Porcius). Opvolger van Felix, als landvoogd van Judaea.

FICTIE. Verdichting.

FIDÈI COMMIS. Woordelijk: aan iemands goede trouw overgegeven. Er wordt gewoonlijk door verstaan: het door eenen erflater aan iemand, als vruchtgebruiker, toevertrouwd goed, hetwelk na diens dood in eigendom vervalt aan dengene, die bij testament als erfgenaam benoemd is.

FINGÉREN. Verdichten.

FIRMÀMENT. Het schijnbare gewelf des hemels, het uitspansel. Deze benaming heeft zijnen oorsprong in de voorstelling, bij meest alle onbeschaafde volken, dat, hetgeen wij boven ons zien, een vast gewelf is.

FISCAAL. Een beambte, die de regten van de schatkist (*fiscus*) handhaven en verdedigen moet.

FLACCUS. Zie VALÉRIUS en HORÁTIUS.

FLAGELLANTEN. Woordelijk: geesselaars; eene secte van godsdienstige dweepers, die meende voor de zonde boete te moeten doen, door zich zelve te geesselen.

FLAMINIùS of FLAMINÍNUS. (Titus Quinctius). Een Romeinsch veldheer, bekend in den 2den Punischen oorlog. Hij was oorzaak, dat de Bithynischen koning Prusìas, tot wien Hannibal, uit zijn vaderland gevlugt en door de Romeinen vervolgd, zijn' toevlugt genomen had, dezen zijnen beschermeling, uit vrees voor de Romeinen, aan hen prijs gaf; waarop Hannibal, om niet levend in de handen der Romeinen te vallen, zich zelf door vergif het leven benam.

FLÓRA. Dezelfde als bij de Grieken Chloris, de Godin der bloemen. Haar feest werd in April, met veel uitgelatenheid, te Rome gevierd.

FLORUS. (Lucius Annaeus). Een Romeinsch ge-

schiedschrijver, die in het begin der 2e eeuw na Christus leefde. Hij schreef eene verkorte Romeinsche geschiedenis in 4 boeken, van de stichting van Rome tot den tijd van Augustus.

Fócus. Het brandpunt, waarin zich de stralen vereenigen, b. v. in een brandglas.

Foederàlismus. Zoo werd in het laatst der vorige eeuw het stelsel genoemd dergenen, die in Frankrijk tegenstanders waren van de ondeelbaarheid der Republiek. Ook in ons vaderland werden, in dien tijd, met den naam van foederalisten bestempeld degenen, die de oude verdeeling der republiek in provinciën wilden behouden.

Foetus. De vrucht, nadat zij reeds gevormd is, en dus ophoudt *Embryo* te zijn. Zie dit laatste woord.

Fortificátie. Vestingbouw.

Fortúna. De Godin des geluks, bij de Grieken *Tyché* genoemd.

Fortunataé insúlae. Zoo noemden de ouden de *Canarische* eilanden. Het beteekent: *gelukkige eilanden.*

Forum Het beroemde plein te Rome, waar vele openbaren zaken verhandeld werden, waar Cicero zijne redevoeringen voor het volk hield, enz. Het was toenmaals eene prachtige plaats, die tegelijk tot wandelplaats diende. Thans is het bijna eene woeste vlakte, met eene menigte bouwvallen bedekt en heet *Campo Vaccino*, (*Koeijenveld*). Vele steden, onder de Romeinsche heerschappij, voerden dezen naam, met bijvoeging van den naam des stichters, zoo als Forum Julïï (*Frejus in Provence*) enz.

Fossílien. In het algemeen al wat uit de aarde gedolven dus ook wat uit de mijnen gegraven wordt, delfstoffen.

FRAGMENT. Brokstuk in het algemeen: in het bijzonder van een geschrift.

FRONTÍNUS (Sextus Julius). Een aanzienlijk Romein, die in de eerste eeuw na Christus leefde. Hij was veldheer van den Keizer Vespasiánus en voerde oorlog in Brittannie. Onder den Keizer Nerva kreeg hij het opzigt over de waterleidingen en schreef daarover een werk. Wij bezitten nog van hem een geschrift, getiteld: *de Strategematibus* (*over de krijgslisten*).

FRONTO. Leermeester in de wijsbegeerte en de welsprekendheid te Rome. Hij had den Keizer M. Antoninus tot leerling, die hem zeer hoogachtte.

FRUCTUARÌUS. De vruchtgebruiker, iemand die het vruchtgebruik heeft van eenig goed.

FULVIA. Gemalin van den beruchten Antonius, in haar tweede huwelijk; zij was eerst aan eenen Clódius gehuwd geweest. Beide hare mannen waren hevige vijanden van Cicero. Daarom, toen Cicero op last van Antonius was omgebragt en aan dezen het hoofd en de regterhand des grooten mans gebragt waren, ontzag Fulvia zich niet, de tong, die eens aan hare beide echtgenooten, met zoo veel kracht, hunne misdaden had verweten, met haarspelden te doorboren.

FURÌEN. Zie EUMENÍDEN.

G.

GABII. Zie SEXTUS TARQUINIUS.

GÁDES. Oude benaming van het tegenwoordige *Cadix.*

GAEOLÒGIE. Zie GEOLÒGIE.

Galactiet. Eene schoone steen van eene graauwe kleur, die tot poeder gestampt en met water vermengd eene melksap geeft.

Galactòmeter. Melkmeter. Een werktuig uitgevonden, om de hoeveelheid water te meten, die zich in de melk bevindt.

Galathéa. Zie acis.

Galàtie. Eene landstreek in Klein-Azie, genaamd naar de Galliers, die, oorspronkelijk aan de Seine wonende, zich naar Italië begeven hadden en, na Rome te hebben ingenomen, door den Romein Camillus verslagen werden en zich eindelijk in Klein-Azie nederzetten. Deze landstreek wordt ook wel Gallo-Graecia genoemd, omdat zich, met die Galliers, Grieken vermengd hadden. Hier bevond zich de christelijke gemeente, aan welke de bekende brief van Paulus is gerigt.

Galba. (Servius Sulpicius). Romeinsch Keizer, opvolger van Nero. Hij was reeds 72 jaren oud, toen hij door de benden der lijfwacht (*milites praetoriàni*), die, in die verwarde en ongelukkige tijden, naar willekeur over den troon beschikten, tot keizer werd uitgeroepen. Door zijne gierigheid en omdat hij zijne gunstelingen onbepaald liet heerschen, haalde hij zich eenen algemeenen haat op den hals, waarvan het gevolg was, dat hij, reeds na eene regering van drie maanden, door de soldaten werd vermoord, die eenen zekeren Otho in zijne plaats stelden.

Galénus. Een Grieksch geneesheer die in het begin der 2de eeuw na Chr. leefde en te Pergàmus in Klein-Azie geboren was. Van zijne geschriften, die vele in getal waren, is echter het grootste deel verloren gegaan.

Galérius. Een romeinsch keizer, die in het begin der 4de eeuw na Chr., tegelijk met Constantius Chlorus, tot keizer werd gekozen. Hij was een hevig vervolger der Christenen en bovendien losbandig en wreed.

Galìlea. Ten tijde onzes Heilands, het noordelijkste gedeelte van Palaestina. Het was ten oosten door de Middellandsche zee en Phoenicie, ten noorden door Syrie en den berg Libànon begrensd. In dit land waar de Verlosser eens weldoende rondwandelde en vele wonderen deed, heerscht thans domheid en geweld; het smacht onder den druk der Turksche dwingelandij, slechts weinige en onderdrukte Christenen bewonen de door den Heiland eens betredene plaatsen.

Galli. Zoo werden de priesters der Godin Cybélé genoemd; zij vierden de feesten dier Godin met de teugelloosste buitensporigheid.

Gallicismus. Het gebruik van eene eigendommelijke Fransche uitdrukking, in het Nederduitsch of eene andere taal.

Gallie. Dit land besloeg ten tijde der Romeinen een groot gedeelte van het westelijk Europa, het strekte zich uit van de Pyreneën tot aan den Rijn en, aan de zijde van Italie, tot aan de Adriatische zee. Men verdeelde het in *Gallia Transalpina* (*Overalpisch Gallie*) en *Gallia Cisalpina* (*Gallie aan deze zijde der Alpen*), aan de zijde van Rome namelijk. Dit laatste was nog weder verdeeld in *Gallia Transpadana* (*Gallie over de Po*) en *Gallia Cispadana*, (*Gallie aan deze zijde der Po*); welke beide deelen ongeveer het tegenwoordig Lombardije besloegen. De meeste steden bestonden hier reeds

ten tijde der Romeinen en hebben, met eene kleine verandering, hunne oude namen behouden; zoo als in Gallie over de Po: Tergesta (*Triest*), Patavium (*Padua*), Vincentia, (*Vicenza*) Verona, Mantua, Cremona, Brixia (*Brescia*), Mediolanum (*Milaan*), Augusta Taurinorum (*Turin*); in Gallie aan deze zijde der Po: Ravenna, Bononia (*Bologne*), Mutina (*Modena*), Parma, Placentia (*Piacenza*). Gallia Cisalpína heette ook Gallia Togáta, omdat de inwoners het Romeinsche opperkleed (de toga) droegen. Overalpisch Gallie werd ook Gallia Comáta genoemd, omdat de inwoners hun hoofdhaar (coma) lang lieten groeijen en Gallia Braccáta, omdat zij broeken (bracca) droegen; hetgeen bij de Romeinen niet de gewoonte was. Het omvatte het eigenlijke *Frankrijk*, *België*, een groot gedeelte van *Nederland*, *Zwitserland*, en den linker Rijnoever. Het werd door Julius Caesar in 4 deelen verdeeld: I. Aquitanië, hoofdplaats Burdigala (*Bordeaux*). 2. Belgica, voornaamste steden Vesentio (*Besançon*), Treveri (Trier), en langs den Rijn: Colonia Agrippina (*Keulen*), Moguntiacum (*Mainz*), Argentoratum (*Straatsburg*). 3. Lugdunensis of Celtica, voornaamste steden: Lugdunum (*Lyon*), Alessa (*Alise*), Augustodunum (*Autun*), Lutetia Parisiorum (*Parijs*). 4. Narbonensis, hetwelk ook Provincia Romána heette, omdat het reeds vroeger in het Romeinsch gebied werd ingelijfd, het heeft daarvan zijnen naam *Provence* nog behouden; hier waren de steden Narbo Martius (*Narbonne*), Tolósa (*Toulouse*), Nemansus (*Nimes*), Vienna (*Vienne*), Massilia (*Marseille*); deze laatste was een oude Grieksche volkplanting. Julius Caesar bragt dit geheele overalpisch Gallie onder de Romeinsche heerschappij, en

heeft dit beschreven, in zijn werk, dat nog bestaat en den titel voert van: *Gallische oorlog*.

Galliénus. Een Romeinsch keizer, die in het jaar 259 na Chr. aan de regering kwam. Hij volgde zijnen vader Valeriánus op, met wien hij eerst gemeenschappelijk regeerde. In den beginne beloofde hij een goed regent te zullen worden; doch weldra gaf hij zich aan ongebondenheid over en werd wellustig en wreed. Na eene regering van 9 jaren werd hij vermoord.

Gallograecia. Zie galátie.

Gallománie. De vooringenomenheid met de Franschen en zucht naar al wat van hen afkomstig is.

Gallus. Een dichter ten tijde van Augustus, wiens gedichten zijn verloren gegaan; want die onder zijnen naam in wezen zijn, hebben eenen anderen maker. Verdacht zijnde van deelgenootschap aan eene zamenzwering tegen den keizer, bragt hij zich zelf om het leven. — Gallus, Romeinsch Keizer, die in het jaar 251 na Chr. den troon beklom; hij had den vorigen Keizer Decius, wiens veldheer hij was, door verraad omgebragt. Ten eenen male ongeschikt voor de regering hield hij zich meer met zijne vermaken, dan met 's rijks zaken bezig. Na eene regering van slechts twee jaren sneuvelde hij in een gevecht tegen Aemilianus, eenen zijner Veldheeren, wien de soldaten tot Keizer hadden uitgeroepen. Na hem echter werd Valeriánus tot Keizer gekozen.

Galvánismus. Zoo noemt men het stelsel, aangaande de *dierlijke electriciteit*, van den beroemden geneesheer Galvani, die, in de laatste helft der vorige eeuw te Bologne leefde.

Gamélion. Huwelijksmaand. Eene maand bij de Grie-

ken, die bij ons met het laatst van *Januarij* en het begin van *Februarij* overeenkomt.

GANGRAENA. Koud vuur; in wonden, enz.

GANYMÉDES. Een schoone knaap uit Phrygie (Klein-Azie). Jupiter liet hem door zijnen arend van de aarde naar den Olympus halen, om hem tot schenker aan te stellen, bij de gastmalen der Goden, in plaats van Hébé, die in ongenade gevallen was.

GARAMANTITES. Een kostbare steen, aldus genoemd, omdat hij bij de Garamanten, een oud volk in het noorden van Afrika gevonden werd. Hij heeft eene donkere kleur en goudkleurige stipjes, is overigens glinsterend en doorschijnend.

GARUMNA. Oude naam van de rivier *de Garonne.*

GASTROMÀNIE. Zwelgerij.

GASTRONÒMIE. De kennis van al wat op eten en drinken betrekking heeft.

GAZA. Eene aanzienlijke stad in Palaestina, door Alexander, den groote, na eene belegering van 6 maanden, ingenomen.

GEBENNA. Oude benaming van het gebergte *Cevennes* in *Frankrijk.*

GELA. Eene aanzienlijke stad van Sicilie, thans *Terra Nuova.*

GELLIUS. (Aulus). Een Romeinsch schrijver, die onder den Keizer Hadrianus en de Antonijnen leefde. Hij heeft een werk nagelaten, getiteld: *Attische nachten*, hetwelk taalkundige navorschingen en opmerkingen bevat, die hij gedurende zijn verblijf te Athene. uit de beste Grieksche en Latijnsche schrijvers, in de winternachten, opgezameld had.

Gelo. Een alleenheerscher van Syracuse, op Sicilie. Hij leefde ten tijde des Persischen oorlogs. Hij versloeg de Carthagers op Sicilie, denzelfden dag, waarop de slag van Maràthon voorviel. Gelo was een braaf en zachtmoedig vorst, wiens eenigste streven was, zijn vaderland gelukkig te maken; zijne regering duurde echter slechts 7 jaren; zijne medeburgers betreurden zijnen dood, even als die van eenen vader.

Gemini. De Tweelingen, een sterrenbeeld van den dierenriem, in hetwelk Castor en Pollux aan den hemel verplaatst zijn.

Genàbum. Oude naam der stad *Orleans.*

Genealògie. Kennis en voorstelling van den oorsprong, de voortplanting en de verwantschap van bijzondere familien.

Generàtie. Eigenlijk: teling, voortbrenging, gewoonlijk verstaat men er door: een menschen geslacht, een menschen leeftijd.

Genèsis. De geboorte, de wording. Men noemt het 1e boek van Moses aldus, omdat het over de eerste wording der dingen handelt.

Genethliàcon. Een geboortedagsgedicht. Genethliacus is iemand, die zich bezig houdt met de gewaande kunst, om, bij de geboorte van een kind, deszelfs lot te voorzeggen.

Genétische kracht. Teelkracht.

Genètrix venus. De stammoeder Venus. Julius Caesar had haar, als zoodanig, eenen tempel gesticht, omdat hij voorgaf, dat zij de stammoeder van zijn geslacht was.

Geniùs. Zoo noemden de ouden eene godheid, die zij geloofden, dat den mensch, van zijne geboorte af,

verzelde. Zij stelden er twee, eenen goeden en kwaden *genius*.

GENTÍUS. Een koning van Illyrië, die door den Macedonischen koning Perseus omgekocht, de Romeinsche gezanten mishandelde. Zijne hoofdstad werd daarom door de Romeinen vermeesterd, en hij moest met vrouw en kinderen den zegewagen des overwinnenden veldheers vooruitgaan, toen deze de stad Rome binnentrok.

GEOCÉNTRISCH. Al wat tot het middelpunt der aarde behoort.

GEOCÝCLUS. Een werktuig, om aanschouwelijk te maken, hoe de afwisseling der jaargetijden, het langer en korter worden der dagen, enz. plaats heeft op de aarde.

GEODAESIE. Landmeetkunde.

GEOGÈNIE. De leer van het ontstaan der aarde.

GEOGNÒSIE. Kennis der aarde in haren natuurlijken staat; ten opzigte der delfstoffen, rotsen enz.

GEOLÒGIE. De leer van het ontstaan der aarde en van de veranderingen, door haar ondergaan.

GEOMANTIE. De voorgewende kunst om uit zekere, in het zand gemaakte, teekenen waar te zeggen.

GEOMÈTRIE. Woordelijk: landmeetkunde; in het algemeen meetkunde, een deel der wiskunde.

GEORÁMA. Aanschouwelijk tafereel der aarde. Zoo noemt men een kunststuk, dat zich te Parijs bevindt. Het is eene ontzagchelijk groote aardglobe van 40 voet in doorsnede. Binnen in dezelve is een dubbele trap aangebragt, die naar drie boven elkander geplaatste galerijen leidt, tot gemak van den beschouwer, die nu, wel is waar, de voorwerpen, op deze globe afgeteekend, omgekeerd aanschouwt; doch daarentegen in staat

is, de aarde in hare geheele uitgestrektheid te overzien.

GERMANICUS. Zoon van Claudius Drusus Nero en van Antonia, eene nicht des keizers Augustus. Hij behaalde grooten roem door zijne overwinningen, op de Germanen, waardoor hij ook den eernaam van *Germanicus* verwierf; ook was hij algemeen bij het volk bemind, wegens zijne voortreffelijke hoedanigheden, een erfdeel zijner uitmuntende moeder. De keizer Tiberius had hem tot zoon aangenomen; doch ijverzuchtig op den roem des jongen helds, riep hij hem uit Germanië terug, en om zich van eenen man te ontslaan, die hem, wegens de liefde des volks, gevaarlijk scheen, zond hij hem naar het oosten, om de aldaar uitgebroken onlusten te dempen; tevens werd Cnejus Piso tot stadhouder van Syrië benoemd, een man, die den edelen Germanicus persoonlijk haatte en hem weldra, waarschijnlijk op last van Tiberius, heimelijk door vergif liet om het leven brengen. Hij stierf in den ouderdom van 34 jaren, ongeveer in het 20ste onzer jaartelling. Geheel Rome was in rouw op de tijding van zijnen dood, en geen wonder, want het verloor eenen zijner dapperste en edelste mannen. Hij liet bij zijne gemalin Agrippina negen kinderen na en, onder dezen, de afschuwelijke Calligùla, zijnen grooten vader onwaardig.

GERMANIË. Zoo noemden de Romeinen niet alleen het tegenwoordige Duitschland, maar ook Nederland, ten noorden van den Rhijn, en voegden er zelfs Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland en Lijfland bij; omdat derzelver bewoners in gestalte, zeden en taal eene gemeenschappelijke afkomst aanduidden. De zeden der

bewoners van Germanië heeft de Romeinsche geschiedschrijver Tacitus voortreffelijk beschreven, in zijn boek: *over de zeden der Germanen*, hetwelk wij nog bezitten.

GERMANÍSMEN. Woorden en uitdrukkingen, aan de Hoogduitsche taal uitsluitend eigen en in eene andere taal gebezigd.

GEROCÓMIA. Woordelijk: zorg voor den ouderdom. De kennis en het aanwenden der gepaste middelen, om eenen hoogen ouderdom te bereiken.

GERONTEN. Woordelijk: ouden van jaren. Zoo heetten eenige overheden der Spartanen.

GERÝON. Waarschijnlijk een koning van drie eilanden, in de Middellandsche zee; de dichters noemden hem daarom eenen reus met drie ligchamen. Hij bezat eene talrijke kudde schoone ossen, welke Hercúles hem ontnam, terwijl hij Gerýon zelven doodde.

GÉTA. Zoon van den Romeinschen keizer Sevérus. Hij was, te gelijk met zijnen broeder, tot opvolger benoemd; doch werd door dezen, den wreeden Caràcalla, zelfs in de armen zijner moeder, vermoord.

GÉTEN. Een volk, dat oudtijds woonde in de oorden, die thans den naam dragen van *Bosnie*, *Servie* en *Bulgárie*.

GIGÁNTEN. Ontzagchelijke, onoverwinnelijke reuzen der oude fabel; zij wilden den hemel bestormen, stapelden daartoe bergen op elkander en slingerden rotsen en groote boomstammen tegen de Goden. Hercules, door de Goden te hulp geroepen, doodde de voornaamste van hen, de anderen werden, door den bliksem van Jupiter en de pijlen van Apollo en Diana, ten ondergebragt.

GLADIATÓREN. Kampvechters, die te Rome, tot ver-

lustiging des volks, in het worstelperk, op leven en dood met elkander moesten strijden. In den beginne werden hiertoe gevangenen, slaven en veroordeelde misdadigers gebruikt; doch in het vervolg werden er scholen voor hen opgerigt, waarin zij in het zwaardvechten werden onderwezen. Wanneer in een openlijk tweegevecht een gladiator door zijne tegenpartij overwonnen werd, besliste het volk, door een teeken met de hand, of hem den doodsteek moest gegeven worden, dan of hem het leven zou worden geschonken.

Glaucus. Verscheidene mannen van dien naam worden in de oudheid vermeld. Een van hen verwisselde met den Griek Diomédes, in den Trojaanschen oorlog, zijn gouden tegen diens koperen borstharnas. — Ook werd een' zeegod van dien naam genoemd, die vroeger visscher zijnde, door het proeven van zeker kruid, onweerstaanbaar gedrongen werd in zee te springen en dien men naderhand, als zeegod, vereerde. — Een andere Glaucus was de zoon van Minos, koning van Creta (*Candia*); hij kwam reeds als knaap om, door in een honigvat te vallen.

Glycìum. Zoo heet, naar een grieksch woord, dat *zoet* beteekent, de zoogenaamde berilaarde, die in de beril of smaragd ontdekt is, wanneer die namelijk met zuren vereenigd is, heeft zij een zout van eenen zoeten smaak.

Glyptiek. De kunst om in metaal of steen te graveren.

Glyptòtheek. Aldus wordt genoemd het in München opgerigte gebouw, bestemd tot bewaring zoo van kunstwerken, vervaardigd naar de kunst in het vorig artikel vermeld; als van andere voorwerpen van kunst.

GNÓME. Eene korte, zinrijke spreuk.

GNOMONÌCA. De kunst om zonnewijzers te maken.

GNÓSIS. Zie GNOSTIEKEN.

GNOSTIEKEN. Eene secte van Christelijke leeraars, in de eerste eeuw van het Christendom; zij noemden zich naar het grieksche woord Gnosís, hetwelk *kennis* beteekent. Zij weken zeer van de ware leer af; schoon zij zich beroemden eene grootere godsdienstige kennis te bezitten. Ook beweerden zij, dat Christus niet in een wezenlijk li; chaam op aarde was verschenen, en dat dus zijn lijden slechts in *schijn* was, van daar ook de naam van *docéten* dat is: degene, die de leer van de schijnbare menschwording van Christus aankleefden.

GONIÒMETRIE. H ekmeting.

GORDIAANSCHE KNOOP. In den tempel van Jupiter, te Gordium, een stadje van Phrygië in Klein-Azië, was een juk geplaatst, dienende tot het voorspannen van ossen voor eenen wagen; in de koord, waarmede dat juk aan den wagen werd vastgemaakt, was een zoo kunstige knoop gelegd, dat niemand in staat was, denzelven los te maken. Er was voorspeld, dat aan hem, die dezen knoop zoude losmaken, de heerschappij over geheel Azië ten deel moest vallen. Alexander, de groote, op zijnen veroveringstogt, te Gordium komende, liet zich den knoop toonen en vergeefs beproefd hebbende denzelven los te maken, hakte hij hem door met zijn zwaard. De knoop was gelegd door eenen landman Gordiús genaamd, die, door de uitspraak, des orakels Koning werd en de stad Gordium stichtte.

GORDIÁNUS. Marcus Antonius Africánus. Deze man was nog in zijn 80ste levensjaar, tegen zijnen wil, door

de soldaten tot Romeinsch Keizer uitgeroepen; toen ook Maximinus zich van de regering zocht meester te maken. Hij nam zijnen zoon tot mederegent aan, die echter in een gevecht tegen Maximinus sneuvelde; waarover de oude man zoo veel droefheid gevoelde, dat hij zich zelf het leven benam, na eene regering van slechts zeven maanden. Beide, vader en zoon, waren brave mannen en gelukkige beoefenaars der letteren. — GORDIÀNUS. (Marcus Antonius Pius). Hij was een kleinzoon des voorgaanden; op zijn zestiende jaar tot Romeinsch Keizer verkozen, deed hij reeds in dien jeugdigen leeftijd, eenen grooten aanleg blijken en stelde de goede verwachting ook niet te leur; een zeldzaam voorbeeld in die ongelukkige tijden! In zijnen schoonvader den welsprekenden Misìtheus had hij eenen verstandigen raadgever, zoodat zijne regering eene gelukkige toekomst voorspelde; doch hij werd reeds na vijf jaren, door verraad van zijnen bevelhebber Philippus, omgebragt. Hij regeerde van het jaar 238 tot 243 onzer jaartelling.

GORGÌAS Een beroemd wijsgeer, geboortig van Leontium, eene stad op Sicilie. Hij was een man die, in meer dan een vak van wetenschappen, boven zijne tijdgenooten uitmuntte. Hem werd, in den tempel te Delphi, door het gezamenlijke Griekenland een gouden standbeeld opgerigt. Hij leefde ongeveer ten tijde van den wijzen Socràtes.

GORGÒNEN. Drie zusters van buitengewone schoonheid, doch, wegens hare trotschheid op dezelve, in monsters veranderd, die zoo afschuwelijk waren, dat zij ieder, die haar aanzag, in steen veranderden. Zij heetten Steno, Euryàle en Medúsa, welke laatste alleen sterfelijk was.

De held Perseus gezonden om haar hoofd te halen, sloeg haar hetzelve af; uit haar bloed ontstond aanstonds het gevleugelde paard Pegàsus (zie dit). Men zegt dat Perseus haar hoofd aan Minerva ten offer bragt, die het in haar schild plaatste.

Gothen. Een Germaansche volksstam, die oorspronkelijk zijne woonplaats had aan de kusten der Oostzee, tusschen de Weichsel en de Oder. Zij speelden eene groote rol in Europa, gedurende verscheidene eeuwen, sedert het begin der derde eeuw onzer jaartelling, toen hun naam voor het eerst bekend werd. In de tweede helft der vierde eeuw verdeelden zij zich in oost en west Gothen, welke laatste, onder hunnen koning Alarik in het begin der 5e eeuw, naar Galliё (*Frankrijk*) trokken en in Spanje een nieuw west gothisch rijk stichtten; een groot gedeelte van het noordelijk en oostelijk Europa hadden zij reeds vroeger veroverd. Dit volk bezat eenen, voor die tijden, vrij aanmerkelijken kunstzin en kennis; de bisschop Ulphilas, bij de Gothen in Moesie (*Servie en Balgarie*) was, reeds in het jaar 360, de uitvinder der schrijfkunst onder zijn volk en overzetter van het nieuwe testament in de Gothische taal, zoodat ook reeds vroeg het Christendom tot hen doordrong. De sierlijke bouworde der Gothen is genoegzaam bekend.

Gracchus. Tiberius en Cajus, zonen van T. Sempronius Cracchus en de beroemde Cornelia. Dit broederpaar werd, de een, eenige jaren, na den anderen, het slagtoffer van hunnen ijver voor de belangen des volks; het doordrijven der Agrarische wet (zie dit art.) maakte hen bij de aanzienlijken gehaat en berokkende hun den ondergang. Zij leefden in de eerste helft der

7e eeuw, na de stichting van Rome, ruim honderd jaren vóór onze jaartelling.

GRADÁTIE. Opklimming. In dit opzigt hetzelfde als *Klimax*. Het voortgaan van eene zwakkere tot eene sterkere gedachte. In de beeldende kunsten wordt dit woord ook gebezigd.

GRADÍVUS. Bijnaam van den krijgsgod Mars.

GRAMME. De grondslag of éénheid van het gewigt, bij de Franschen gebruikelijk. Door vermenigvulding en deeling worden daaruit alle grootere en kleinere gewigten gemaakt.

GRANÍCUS. Eene rivier in Bithynië, Klein-Azie, beroemd door den veldslag tusschen Alexander, den groote en den Persischen Koning Darius.

GRATIÁNUS. Zoon van den Romeinschen keizer Valentiniánus I; hij volgde zijnen vader en oom Valens in het bewind op en was een verstandig vorst, die zoo wel door zedigheid en kuischheid, als door welsprekendheid en dapperheid uitmuntte. Hij nam Theodósius tot deelgenoot in het rijksbestuur aan. In Gallië werd hij door zijne soldaten, die tot Maxìmus overliepen, verraden en vond aldaar zijnen dood. — GRATIÁNUS een soldaat, die in Brittannië door zijne makkers tot Romeinsch keizer werd uitgeroepen, ten tijde des keizers Honórius; hij werd echter, reeds na vier maanden, weder vermoord door dezelfde lieden, die hem kort te voren tot dien hoogen rang verheven hadden.

GRÁTIEN. Godinnen der bevalligheid. Bij de Grieken droegen zij den naam van *Charìtes* en werden aldaar oudtijds afgebeeld als in een dun gewaad gekleede meisjes; later werden zij ook zonder kleederen voorgesteld.

GROTESKEN. Zie ARABESKEN.

GROT VAN ANTIPÀROS. Deze grot bevindt zich op het eiland Páros, in den griekschen Archipel. Zij is zeer ruim en diep, en men vindt in dezelve vele voorwerpen van kristallisering, welke, bij fakkellicht gezien, een prachtig gezigt opleveren.

GULDENVLIES. Zie PHRIXUS en HELLÉ.

GYGES. Zie CANDAÚLES.

GYMNÁSIEN. Oorspronkelijk eene plaats bij de Spartanen, waar men allerlei ligchaamsoefeningen hield; zulks geschiedde naakt, van daar de naam, die afgeleid is van het grieksche woord *gymnos*, hetwelk naakt beteekent. Thans hecht men er de beteekenis aan van oefenschool in oude talen en waarin men wetenschappelijk onderrigt erlangt. — GYMNASTISCHE OEFENINGEN zijn ligchaamsoefeningen.

GYMNOPTÈRA. Insecten met naakte vleugels, dat is: met vleugels, die met geene stof bedekt zijn.

GYMNOSÒPHISTEN. Woordelijk: naakte wijsgeeren. Zoo noemden de Grieken zekere Indische wijsgeeren; de weinige kennis, die zij van Indië hadden, deed hen voor waarheid aannemen het sprookje, dat deze wijsgeeren naakt gingen; zij waren echter dezelfde als de Bramínen en oefenden zich in eene uiterst strenge levenswijze, om zich daardoor bij de Godheid aangenaam te maken. Zij verbrandden zich zelven somtijds levend, zoo als b. v. Calànus. Zie dezen.

GYNAECÉËN. Vrouwenvertrekken. De vrouwen, bij de Grieken, leefden afgezonderd van de mannen. Zij bewoonden alzoo een afzonderlijk gedeelte van het huis, hetwelk GYNAECÉUM, *vrouwenvertrek*, heette.

Gynaeològie. Leer van de natuur des vrouwelijken geslachts.

Gynandrìa. Vrouwelijk-mannelijke planten met tweeslachtige bloemen, waarin de stofdraden niet op den bodem, maar aan de stengels zitten.

Gyròmantie. Kringvoorzegging, dat is: voorzegging door middel van kringen, door den waarzegger, onder het uitspreken van geheimzinnige woorden, beschreven.

H.

Hades. Grieksche naam van Pluto, den God der onderwereld.

Hadriánus. De 15de Romeinsche keizer en opvolger van Trajánus. Hij wordt beschreven als een man van groote bekwaamheden; doch niet zonder groote gebreken. Hij was een voorstander van kunsten en wetenschappen, en had, zegt men, zulk een geheugen, dat hij een boek, na de eerste lezing, van buiten kende. Om zijn uitgestrekt rijk te leeren kennen, ondernam hij te voet eene reis door al zijne Staten. Op deze reis bragt hij 17 jaren door en stichtte hier en daar veel goeds. In Egypte zijnde verloor hij zijnen geliefden Antinous, die in den Nijl verdronk. Op de plaats van den verwoesten Jeruzalemschen tempel liet hij eenen tempel bouwen ter eere van Jupiter; hetwelk eenen opstand der Joden ten gevolge had, die $2\frac{1}{2}$ jaar duurde. Hij stierf na eene regering van 21 jaren en werd opgevolgd door Antoninus Pius.

Haemónië. Hetzelfde als Thessálië.

HAEMORRHOÏDES. Eene ziekte, die zich door opzwelling der bloedaders aan het einde van den dikken darm of door bloedontlasting bij den stoelgang openbaart en den lijder veel pijn veroorzaakt.

HAEMUS. Oude benaming van het gebergte *Balkan*.

HAERETIEKEN. Ketters.

HALCYÒNÉ. Zie ALCYÒNÉ.

HALÌACMON. Oude naam der rivier *Platamónè*, in Macedonie, (*Makdonia of Filiba Vilajeti*).

HALÒMANTIE. De voorgewende kunst om uit opeengestapelde zouthoopjes waar te zeggen; bij de Grieken oudtijds gebruikelijk.

HALYS. Eene rivier in Klein-Azie, waarschijnlijk tegenwoordig *Kisil Irmak*. Zij is beroemd door eenen veldslag, waarin de Lydische koning Croesus, door Cyrus den groote, werd overwonnen en zijn rijk verloor.

HAMADRYÁDEN. Boomnymphen. Volgens de oude fabelkunde, vrouwen van eene buitengewone schoonheid, die met de boomen geboren werden en stierven, en de boomschenders gestrengelijk straften.

HAMÀTON. Een grieksch woord *te zamenklinkend* beteekenende. Het is een muzijk instrument in den vorm van een clarinet, doch van koper vervaardigd.

HANNÌBAL. Een van de grootste veldheeren der Oudheid. Hij werd in het jaar 247 vóór Chr. te Carthago, in Africa, geboren. Negen jaren oud zijnde volgde hij zijnen vader Hamilcar Barcas naar Spanje; alwaar deze een leger aanvoerde tegen de Romeinen. De negenjarige knaap moest echter eerst zweren, altijd een vijand van Rome te zullen zijn; en aan dezen eed is hij getrouw gebleven tot aan zijnen laatsten ademtogt. Hij heeft de

magtige Romeinen meer dan eens doen sidderen. Na den dood zijns vaders werd hem, eenen jongeling van weinig meer dan 20 jaren, het opperbevel over het leger opgedragen. Weldra deed hij zien, dat hij niets vuriger wenschte, als eenen bestendigen oorlog met de Romeinen. Eene aanleiding om het gesloten vredesverdrag te verbreken werd weldra gevonden. De spaansche stad Saguntum had een bondgenootschap met de Romeinen; doch Hannibal, dit niet achtende, belegerde de stad en nam ze stormenderhand in, nadat de inwoners zich acht maanden lang hardnekkig verdedigd hadden. Toen de Romeinen de belegering vernamen, zonden zij, in plaats van aanstonds met eene krijgsmagt de stad te hulp te komen, gezanten naar Carthago, om over dit onregt te klagen; terwijl dus hier vruchteloos onderhandeld werd, ging het bloeijende Saguntum te gronde, schoon de dappere inwoners vergeefs naar hulp hunner bondgenooten hadden uitgezien. Dit gaf in later tijd aanleiding tot het spreekwoord: *terwijl de Romeinen onderhandelen, gaat Saguntum verloren.* Nu verklaarden de verbitterde Romeinen den oorlog. Hannibal verdubbelde zijne strijdkrachten, en nam het stoute besluit de, in dien tijd bijna ontoegankelijke, Alpen over te trekken en de Romeinen in hun eigen land aan te tasten. Hij trok met 90,000 man voetvolk, 40 olijfanten en 12,000 ruiters over het gebergte, en nam zijnen weg over den kleinen St. Bernard. Na oneindige moeijelijkheden, die zoo wel de natuur, als de gewapende bergbewoners hem tegenstelden en welke alleen de moed van eenen Hannibal konde te boven komen, volbragt hij dien overtogt; doch van zijn leger was slechts 20,000 man voetvolk

en 6,000 ruiters overig; ook had hij vele olifanten verloren. Doch verscheidene volken van Opper-Italie kozen aanstonds zijne zijde en hierdoor gesterkt versloeg hij den hem tegentrekkenden Consul Publius Scipio bij de rivier Ticìnus (*Tessino*). Eene andere legermagt onder den Romeinschen Consul Sempronius onderging weldra hetzelfde lot. Nu betrok Hannìbal de winterkwartieren. Bij het weder openen van den veldtogt zag hij zich twee nieuwe legers tegen gesteld; hij besloot ze ieder afzonderlijk aan te grijpen, misleidde hen door valsche marschen, waarbij hij vier dagen lang door een moeras moest trekken, welks ongezonde dampen hem eene oogontsteking veroorzaakten, waardoor hij het gebruik van zijn eene oog voor altijd verloor. Het moeras doorgeworsteld hebbende, zocht hij gelegenheid den Consul Flaminius tot een gevecht te brengen en het gelukte hem dezen, na eenen bloedigen slag, bij het meer *Thrasiméne* te overwinnen. De verschrikte Romeinen besloten nu tot het benoemen van eenen Dictátor (zie dit woord) en kozen daartoe Fabius Maxìmus, aan wiens voorzigtig talmen Rome grootendeels haar behoud te danken had (zie Fabius Maxìmus). Door het voorbeeld van dezen schranderen man waren ook de volgende Romeinsche veldheeren voorzigtiger geworden, zoodat Hannìbal, die, in een vijandelijk land, door overwinningen zich moest staande houden, reeds het moeijelijke van zijnen toestand ondervond, toen het geluk hem den onwetenden en verwaanden Consul Terentius Varro tegenstelde, die bij het vlek Cannae in Apulie (*Beneden Italië*) eene vreesselijke nederlaag leed, waardoor Rome op den rand des verderfs werd gebragt, want zoo Hannìbal zijn voordeel

vervolgd en zijn overwinnend leger tegen die stad gevoerd had, ware het met de werelddwingster gedaan geweest. Ook was de schrik zoo groot, dat, als er in later tijd, een' hooge nood zou aangeduid worden, men het spreekwoord bezigde: *Hannibal is voor de poorten.* Doch Hannibal wendde zich naar Capua en in deze weelderige stad verzwakte het krijgshaftige Carthaagsche leger zoo zeer, dat Hannibal geene groote voordeelen meer behaalde, te meer, daar hem door den invloed zijner vijanden en benijders te Carthago, geen onderstand werd toegezonden. Met moeite gelukte het zijnen broeder Hasdrubal hem 12 000 man voetvolk en 2500 ruiters toe te voeren; doch deze krijgsmagt werd, alvorens zich met Hannibal te vereenigen, door den Consul Claudius Nero verslagen; Hasdrubal sneuvelde en zijn afgehouwen hoofd werd in de legerplaats van Hannibal geworpen, die, bij den aanblik van hetzelve, vol smart uitriep: »nu voorzie ik het lot van Carthago." Thans zonden de Romeinen den Consul Scipio naar Africa, om de Carthagers in hun eigen land te bestrijden, waardoor deze genoodzaakt waren Hannibal uit Italie terug te roepen, die, na een verblijf van 16 jaren, het tooneel van zijnen roem, met tranen in de oogen, verliet. Te Carthago aangekomen werd hij weder aan het hoofd van een leger gesteld en trok tegen Scipio op. Een, tusschen deze beide veldheeren gehouden, mondgesprek, waarin Hannibal vredes voorslagen deed, bleef zonder uitwerking, en zoo kwam het, bij Zama, tot eenen veldslag, waarin de Carthagers eene volkomene nederlaag leden en 40,000 man aan gesneuvelden en gevangenen verloren. Nu verklaarde Hannibal in den Carthaagschen

raad, dat hun eenig heil in den vrede bestond, die dan ook tot groot nadeel van Carthago gesloten werd. Zoo eindigde deze tweede Punische oorlog, die 17 jaren geduurd had. Hannibal zich in zijne geboortestad niet veilig achtende wegens den nijd zijner vijanden, begaf zich tot den Koning Antiochus (zie dezen); wien hij weder verlaten moest; nadat de Koning vrede gemaakt had met de Romeinen. Daarop volgde hij de uitnoodiging van Prusias, Koning van Bithynie (in *Klein-Azie*). Hier bevorderde hij een verbond tusschen Prusias en eenige andere vorsten tegen Eumènes, Koning van Pergamus (in Klein-Azië), die een bondgenoot van Rome was. Aan het hoofd van een leger behaalde hij verscheidene overwinningen. zoo te land, als ter zee. Doch de vrees voor de magtige Romeinen deed Prusias zijnen beschermeling verlaten, toen Romeinsche gezanten hem kwamen opeischen. De held voorkwam echter zijne gevangenneming door vergif, hetwelk hij altijd, in eenen ring, bij zich droeg. Zoo stierf hij in den ouderdom van 64 jaren, in het jaar 183 vóór Chr. Door zijnen dood werden de Romeinen van hunnen gevaarlijksten vijand verlost.

HANNO. Van verscheidene Carthagers, die dezen naam voerden, gewaagt de geschiedenis. Een Hanno, die in de 6de eeuw vóór Chr. leefde, was een vermaard zeereiziger. Hij zeilde langs de westelijke kusten van Afrika; kwam tot aan de kusten van *Guinéa;* want hetgeen hij verhaalt van de woeste volken aldaar, past volkomen op de negers. Van zijne reisbeschrijving bezitten wij eene grieksche vertaling, onder den titel van: *Periplus* (*omvaart*) *van Hanno*.

HARMÓDIUS. Z'e ARISTOGÍTON.

HARMÓNIE. Overeenstemming; vooral van de toonen in de muzijk.

HARPÀGUS. Een dienaar van den Medischen Koning Astyàges. Aan hem was opgedragen, Cyrus, naderhand den grondlegger des Persischen rijks, bij zijne geboorte te vondeling te leggen. Toen het naderhand bleek, dat Cyrus, schoon tegen den wil van Harpàgus, in het leven gespaard was, wreekte zich de Koning op zijnen dienaar daardoor, dat hij den zoon van Harpàgus vermoordde en den vader, wien hij te gast genoodigd had, op het vleesch zijns vermoorden kinds onthaalde. Harpàgus om zich op zijne beurt, te wreken, was naderhand Cyrus behulpzaam in het onttroonen van zijnen grootvader Astyàges.

HARPALỲCÉ. Dochter eens Thracischen Konings Harpalycus. De dichters verhalen van haar, dat zij, in den wapenhandel zeer bedreven, haren vader in den slag eens het leven redde en zoo snel kon loopen, dat zij het snelste paard in den loop inhaalde.

HARPOCRÀTES. Eene Egyptische Godheid, die ook te Rome, als God der stilzwijgenheid, werd vereerd. Zijn eeredienst werd op eene zeer ontuchtige wijze gevierd.

HARPOCRATÌON. Verscheidene van dezen naam worden er genoemd, waarvan een de schrijver is van een woordenboek op de redevoeringen van tien Atheensche redenaars, welk werk nog bestaat.

HARPYÏEN. Afschuwelijke monsters der oude fabel. Zij waren roofvogels met het aangezigt eener maagd. Gewoonlijk werden zij door de Goden afgezonden tot straf der misdadigers. Zoo werd Phíneus, omdat hij zijne kinderen van het gezigt had beroofd, door de

Goden met blindheid geslagen en door de Harpyïen verontrust, die hem steeds de spijs van voor den mond wegroofden. Door de Argònauten werd hij van deze monsters verlost.

HARUSPÌCES. Eene soort van priesters bij de Romeinen. Zij gaven voor, uit de ingewanden der offerdieren, het toekomende te voorzeggen.

HASDRÙBAL. Zie ASDRÙBAL.

HÉBÉ. De Godin der jeugd. Zij schonk voor de Goden den Nectar; doch toen zij eens, onder het bedienen, uitgleed en viel, zoodat zij ten spot der aan tafel zittende Goden verstrekte, ontnam Jupiter haar, in zijnen toorn, dit ambt en benoemde daartoe Ganymédes (zie dezen). Homérus zegt echter, dat zij den overigen Goden bleef schenken, en dat Jupiter, voor zich alleen, Ganymédes tot schenker had.

HEBRAÏSMUS. Eene uitdrukking in den geest der Hebreeuwsche taal.

HEBRUS. Eene snelstroomende rivier in Thracië (*Europisch Turkijë*); wier bedding, volgens het verhaal der ouden, goud bevatte; thans heet zij *Maritza*.

HECÀTÉ. Eene Godin met eene drievoudige gestalte. Zij werd vereerd op plaatsen, waar een weg naar drie zijden uitliep. Zij had de sleutel tot drie wegen: tot de onderwereld, tot den hemel en tot een gelukkig leven op aarde. Haar doen en werken was altijd in den nacht; van daar hare verwisseling met de maangodin, zooals haar naam in den hemel is; Dianá werd zij op aarde en Hecàté in de onderwereld, genoemd; van daar ook de invloed op tooverij, die men aan de maan toeschreef; terwijl niet zelden ook Dianá bij tooverkunsten werd aangeroepen.

HECATÒMBAEON. Te Athene de eerste maand, overeenkomende gedeeltelijk met Junij, gedeeltelijk met Julij; zij werd aldus genaamd, wegens de Hecatomben, die dan geofferd werden.

HECÀTOMBE. Oorspronkelijk een offer van honderd stieren; in het algemeen van honderd stuks vee.

HECATONPÒLIS. Met honderd steden voorzien. Zoo heette het eiland Creta (*Candia*) oudtijds.

HECATONPYLOS. Met honderd poorten voorzien. Oude bijnaam der stad Thebe in Egypte.

HECATONCHÍRES. Grieksche benaming, hetzelfde als Centimánen.

HECTISCH. Beteekent woordelijk; het bevinden, de toestand; doch gewoonlijk wordt hierdoor aangeduid eene koorts of andere ziekte of ook wel eene persoon, bij welke de tering zich openbaart. Enkele verschijnselen, welke zulk eene ziekte doen vermoeden, worden ook *hectisch* genoemd.

HECTOR. Zoon des Trojaanschen konings Priàmus. Hij is een der hoofdpersonen, die in de Iliade van Homérus voorkomen. Hij, de dappere held, was alleen in staat zijn vaderland tegen de Grieken te beschermen. Waar hij zich vertoonde, dreef hij de verschrikte Grieken, als kudden schapen, voor zich uit. Slechts aan Achilles, den onoverwinnelijken zoon der Zeegodin Thetis, was het gegeven den moedigen Hector te overwinnen. De dood van Hector door Achilles verslagen maakt eene der heerlijkste plaatsen uit van de Iliade. Aandoenlijk schoon is aldaar in het 22ste boek het tooneel, waar de grijze ouders van den held hem te vergeefs trachten af te houden van het gevecht met den gevreesden Griek.

Hecùba. Moeder van Hector.

Helèna. Dochter van Jupiter uit Léda en alzoo zuster van Castor en Pollux. Zij was de schoonste vrouw van haren tijd; doch die schoonheid kwam, helaas! den Grieken duur te staan en bragt Troje ten verderve. Toen zij, als jonge maagd, door vele Grieksche vorsten werd ten huwelijk gevraagd en toch slechts aan éénen kon gegeven worden, besloot Tyndáreus, die voor haren aardschen vader doorging en de wraak der afgewezene vrijers vreesde, hen allen te doen zweren, dat, hoe ook zijne keuze mogt uitvallen, zij den gekozenen bruidegom altijd zouden bijstaan. Daarop gaf hij haar aan Menelaüs, zoon van Atreus, tot vrouw, die hem ook opvolgde in de regering over Sparta. Eenen tijd lang leefde deze gelukkig met zijne jonge en schoone echtgenoot, die hem ook weldra eene dochter schonk. Dit geluk werd echter verstoord door Paris, eenen Trojaanschen prins. Op aanzetten der Godin Venus, aan welke hij eens den prijs der schoonheid had toegekend, zeilde deze naar Sparta en werd aldaar zeer gastvrij ontvangen. Hij wist echter door zijne vleitaal, ondersteund door eene schoone gestalte, weldra de gunst der jonge koningin te winnen. Eene afwezigheid van Menelaüs maakte hij zich ten nutte en beloonde de genotene gastvrijheid door het ontvoeren der jeugdige gemalin zijns gastheers. Nu herinnerde de gehoonde echtgenoot de vorsten van Griekenland aan hunnen eed, en weldra zeilden duizend schepen, eene talrijke menigte strijdbare mannen voerende, naar de Trojaansche kust. Tien jaren lang werd hier met afwisselend geluk gestreden, tot dat eindelijk list bewerkte, wat dapperheid te vergeefs had beproefd.

Troje viel en Helèna werd naar haar vaderland terug-gevoerd.

Helénen vuur. (ook st. Elms, st. Elmo of Elias vuur). Een luchtverschijnsel, uit ontvlambare dampen ontstaande; het is in de gedaante eener vlam zigtbaar en laat zich dikwijls aan de masten van schepen zien.

Helènus. Zoon des Trojaanschen konings Priàmus. Hij was een dapper vorst en tegelijk een beroemd waarzegger, wiens raad den Trojanen dikwijls heil aanbragt. Hij nam naderhand Andromàché, weduwe van zijnen broeder Hector, tot vrouw en stichtte een klein rijk in Epìrus (*Albánie*), alwaar Aenéas, op zijnen togt naar Italie, hem vond.

Heliáden. Dochters der zon en zusters van Phaëton. Zij waren ontroostbaar over het ongeluk haars broeders; zie phaëton. Hare tranen, zooals de dichters melden, veranderden in barnsteen. De Goden, met hare smart begaan, veranderden de meisjes zelve in boomen, die nu nog steeds tranen vergieten, waaruit de barnsteen ontstaat.

Heliásten. Regters te Athene. Zij hadden hunnen naam, naar een grieksch woord, dat *zon* beteekent, omdat zij namelijk onder den blooten hemel beraadslaagden. Het getal dezer regters was niet altijd hetzelfde, maar grooter of kleiner, naar mate van het gewigt der aanhangige zaken.

Helìcé. Eene nimf, die Jupiter, in zijne jeugd, verpleegde en, uit dankbaarheid, door dien God aan den hemel geplaatst werd. Het is het gesternte bekend onder den naam van: *groote beer*.

Helìcon. Een berg in Boeotie. De Grieken plaatsten

aldaar den zetel der zanggodinnen. Hier waren ook de bronnen Aganippé en Hippocréne. De landstreek was vruchtbaar en zoo gezond, dat zelfs de slangen aldaar haar gif verloren. Thans heet de berg *Sagara* in *Livádie.*

HELIÒCENTRISCH. Wat tot het middelpunt der zon betrekking heeft of hetgeen uit dat middelpunt zoude kunnen gezien worden, wanneer een waarnemer zich aldaar kon bevinden.

HELIOCÒMEET. Bij zonnenondergang vertoont zich somtijds een luchtverschijnsel, in de gedaante van eene verlichte staart, hetwelk daarom den naam draagt, aan het hoofd van dit art. geplaatst.

HELIODÓRUS. Een grieksch schrijver, van wien nog bestaat zijne *Aethiopische geschiedenis* of de liefde van *Theagènes* en *Charicléa.* Hij leefde op het einde der vierde eeuw na Chr. en was bisschop van *Tricca in Thessalië;* doch werd op het einde van zijn leven afgezet. — Een vroegere HELIODÓRUS was veldheer van koning Seleucus Philopàtor, op wiens bevel hij den tempel te Jeruzalem trachtte te plunderen.

HELIOGABÀLUS OF ALAGABÀLUS, (Marcus Aurelius Antonínus). Zoon van Antonínus Caracalla. Hij volgde Macrínus en Diaduménus op in het Romeinsche Keizerrijk en bezoedelde zich met allerlei ondeugden. Na eene regering van 2 jaren en 8 maanden werd hij, bij een oproer der soldaten, vermoord.

HELIOLÀTRIE. Aanbidding der zon.

HELIOMÉTER. Een werktuig, dienende om de schijnbare middellijn van zon en maan te meten.

HELIOPÒLIS. Woordelijk: zonnestad. Eene oude stad

van Egypte, beroemd door eenen tempel aan de zon gewijd, waarin zich een groote spiegel bevond, die het zonnelicht terugkaatste en, alzoo, gelijk men geloofde, de geheele wereld verlichtte. Op hare puinhoopen is het tegenwoordige *Kairo* gebouwd.

Helioscoop. Woordelijk: zonnekijker. Een werktuig om het vlak der zon te beschouwen.

Heliostàta. Een werktuig, dienende om de stralen der zon altijd in de zelfde rigting te zien, in weerwil van de dagelijksche omwenteling der aarde.

Hellas. Zoo werd Griekenland genoemd, zoo als men meent naar Hellen, den zoon van Deucalion.

Hellé. Dochter van Athàmas, koning van Thebe en van Nephèlé. De lagen van hare stiefmoeder ontvlugtende, voer zij, zoo als de dichters verhalen, op een' vergulden ram over den Hellespont en gaf haren naam aan deze zeeëngte, die *zee van Hellé* beteekent.

Hellénen. Zoo heetten ook de Grieken, naar Hellen, den zoon van Deucaliòn.

Hellenismus. Navolging der Grieken.

Hellénisten. Zoo werden de Joden genoemd, die, na den ondergang van het koningrijk Juda, omstreeks 600 jaar vóór Chr. naar Egypte verhuisden, en die, door de joodsche volkplantingen, welke Alexander, de Groote, 336 jaar vóór Chr. tot bevolking van Alexandrie, en na hem Ptolemaeus, de zoon van Lagus, daarheen zond, zoo zeer toenamen, dat onder de regering van den Romeinschen Keizer Augustus, bijna een millioen Joden zich in Egypte bevond. Hier vestigde zich nu, door vermenging van het Joodsche en Egyptische volkskarakter en door den invloed der grieksche

taal en wijsbegeerte door deze Joden aangenomen, een tijdperk van grieksch-joodsche beschaving, die den naam van hellenistische verkreeg.

HELLESPONT. Oude benaming der *Dardanellen.* Zie HELLÉ.

HELMINTHAGÓGA. Een wormafdrijvend middel.

HELMINTHIÁSIS. De wormziekte, welke in de ingewanden ontstaat.

HELMINTHÒLITHEN. Versteende wormen.

HELMINTHOLÒGIE. De leer aangaande de wormen.

HELÓTEN. Openbare slaven te Sparta. De stad Helos, in de nabijheid van Sparta, was omstreeks 1000 jaar vóór Chr. door de Spartanen veroverd, en derzelver inwoners, naar de gewoonte dier tijden in slavernij weggevoerd. Zij moesten allerlei handenarbeid verrigten en ook het land bebouwen. De wreede behandeling die zij ondergingen, deed hen dikwijls tegen hunne meesters opstaan. Door hunne kleeding, die uit kattenvel vervaardigd was, en door eene bijzondere soort van lederen muts, waren zij van de vrije Spartanen onderscheiden.

HELVETIE. Oude naam van het tegenwoordige Zwitserland, schoon dit oudtijds van geringeren omvang was.

HEMERÒDROMEN. Een soort van loopers bij de Grieken, die, wegens hunne buitengewone snelheid in het loopen, als boden gebruikt werden.

HEMISPHEER. Halfrond.

HENDECàGONUM. Eene meetkundige figuur, die elf gelijke zijden heeft.

HENDECASYLLàBUS. Een vers van elf lettergrepen, door de oude dichters somtijds gebruikt.

HENÈTÌ. Een oud gallisch volk, waarvan sommigen beweerden, dat de Venetiers afstamden.

HEPHAESTÌO. Een taalkundige van Alexandrië, hij leefde onder den keizer Verus en schreef een handboekje over de dichtmaat.

HEPHAESTÌON. Een veldheer en vriend van Alexander den groote. Hij vergezelde Alexander op zijne togten en stierf te Ecbatàna in Medië. De koning was ontroostbaar over zijn verlies en liet den geneesheer ter dood brengen, omdat deze, naar zijne meening, den zieke verwaarloosd had. Voor Hephaestìon liet hij een praalgraf oprigten.

HEPHAISTOS. Grieksche naam van Vulcánus.

HEPTÀCHORD. In de muzijk, de zevende toon in de opklimmende toonen eener octaaf.

HEPTÀGON. In de meetkunde eene figuur, die 7 zijden en even zoovele hoeken heeft.

HEPTÁNDRIA. Gewassen, welke 7 stofvaten van gelijke lengte hebben, zoo als b. v. de ros-kastanje.

HEPTÀRCHIE. Woordelijk: heerschappij van zeven. Zoo noemde men de zeven Saksische koningrijken, welke in de middeleeuwen in Engeland bestonden.

HERÀCLES. Grieksche naam van Hercùles.

HERACLÍDEN. Afstammelingen van Hercùles. Zij deden meermalen eenen inval in den Peloponnésus, om hun regt op hetzelve te doen gelden, hetwelk zij van hunnen stamvader geërfd hadden, en veroverden eindelijk bijna het geheele schiereiland.

HERACLÍTUS. Een Grieksch wijsgeer van eene sombere gemoedsgesteldheid, zoodanig, dat hij het gezelschap van menschen ontweek en zich naar eene eenzame

plaats begaf; eene ziekte noodzaakte hem echter tot de menschen terug te keeren, waarop hij ook weldra stierf, in den ouderdom van 60 jaren, omstreeks 560 vóór Chr. Men zegt, dat hij over de menschelijke dwaasheden steeds schreide.

HERALDIEK. Wapenkunde, kennis der adelijke familiewapens.

HERBARÌUM. Een boek, waarin men gedroogde planten bewaart, ter beoefening der kruidkunde; een kruidboek.

HERCULÁNUM of HERCULANÉUM. Deze stad, in de nabijheid van *Napels* gelegen, is, in het jaar 79 onzer jaartelling, onder de regering van den keizer Titus, bij eene uitbarsting van den Vesuvius, geheel onder de asch bedolven; welk lot meer andere steden, in dien tijd, trof, zoo als Pompeji, Stabiae enz. Zij is echter voor een groot gedeelte, als het ware, uit het graf herrezen, waartoe eene toevallige omstandigheid aanleiding gaf. In het jaar 1711 (van vroegere nasporingen, die niet onwaarschijnlijk zijn, is niets bekend), in dat jaar vond men bij het graven van eenen put, de eerste sporen der bedolvene stad. Sedert zijn de opgravingen wel dikwijls gestaakt; doch telkens weder hervat. Veel schoons, betrekkelijk de oude kunst, is aldaar bereids gevonden.

HERCÙLES. Zoon van Jupìter en Alcméné. Hij was de grootste held der oudheid en van hem werd veel wonderbaars verhaald; het schijnt zeker, dat hij eene buitengewone ligchaamskracht bezat en zijnen landgenooten vele diensten bewees, zoo door het bestrijden van wilde dieren, als het verslaan van dwingelanden en roovers. Waarom hij dan ook, na zijnen dood, als God vereerd

is. De dichters verhalen van hem, dat hij veel te lijden had van de ijverzucht der Godin Juno, die hem op allerlei wijzen vervolgde. Het zoude te lang zijn, hier alle lotgevallen en daden van Hercùles op te noemen, vooral, daar er meer dan één Hercules schijnt geweest te zijn, wier lotgevallen en daden alle aan éénen zijn toegeschreven, bovendien zullen dé meeste daden van Hercules vermeld worden op de artikels, die daartoe betrekking hebben: zoo als de Nemeische leeuw, de Lernaeïsche waterslang, het Erymantische zwijn, de stal van Augìas, de Stijmphalìden, de Amazonenkoningin, Hippolyté, Geryon, de tuin der Hesperiden, de Cerbèrus, Omphalé, Deïaníra, Nessus, Iölé, enz. Zie verder HERACLÍDEN.

HERCULèUM FRETUM. Zoo noemde men oudtijds ook *de straat van Gibraltar*, omdat Hercules aan weerskanten van deze straat zijne zoogenaamde zuilen had geplaatst.

HERCùLESZUILEN. Zie ABILA en CALPÉ.

HERCYNISCH WOUD. Een groot bosch beslaande het tegenwoordig *Hartzwald*, *Schwartzwald*, *Thuringerwald* en *Westerwald* in *Duitschland.*

HéRé. Grieksche naam der Godin Juno.

HERENNIUS. Een Romeinsch hoofdman, die eens door Cicèro's welsprekendheid van den dood was vrijgesproken, en naderhand dien dienst met den zwartsten ondank beloonde; want door Antonìus, den vijand van Cicèro, ter vervolging van dezen afgezonden, hieuw hij zijnen weldoener het hoofd en de regterhand af en bragt ze in zegepraal aan Antonius.

HERMANDUREN of HERMUNDUREN. Een oud volk van Germanie (*Duitschland.*) Zij woonden tusschen de Saale, de Elbe en de Main.

HERMAPHRODÍTUS. Kind van Hermes (Mercurius) en Aphrodíté (Venus). De dichters vermelden, dat dit wezen half man en half vrouw was en den naam van vader en moeder beide ontvangen had. Zij verhalen desaangaande nog de volgende fabel: de nimf Salmacis beminde den jongeling Hermaphrodítus, die toen nog niet van beiderlei geslacht was. Hare liefde werd echter niet beantwoord, en Salmacis bad de Goden haar voor altijd met den geliefden jongeling te vereenigen. Dit geschiedde en zoo werd Hermaphrodítus half man, half vrouw.

HERMEN. Standbeelden van Mercurius; hoedanig er eene menigte te Athene was. Het waren vierkante steenen pilaren, met een hoofd voorzien.

HERMENEUTIEK. Wetenschap, welke de grondbeginselen der uitlegkunde bevat. Gewoonlijk gebruikt men dit woord, als men van de uitlegging der heilige Schrift spreekt.

HERMES. Grieksche naam van Mercurius.

HERMÉTISCH SLUITEN. Zoo noemen de natuurkundigen het sluiten b. v. van eene glazen buis, zoodanig dat er geen lucht kan indringen.

HERMIÒNÉ. De dochter van den Koning Meneláus en de beruchte Helèna.

HERMODÓRUS. Een wijsgeer te Ephèse, door zijne landgenooten verdreven, omdat hij hun al te geleerd was, want, zeiden zij, »wij willen niet, dat de eene burger boven den ander zal uitmunten."

HERNÌA. Een breuk, een ligchamelijk gebrek.

HÉRO. Zie ABYDUS.

HERÓDES. Bijgenaamd de groote of Ascaloníta. Hij

was een listig en wreed vorst, echter kent men hem dapperheid en liefde voor de schoone kunsten toe. Onder zijne regering werd onze Heiland geboren; hij is ook de gene, die de Bethlehemsche kindermoord beval. Zijne eigene gemalin, zijnen zwager Aristobúlus, benevens diens moeder Alexandra, den ouden vorst Hyrcánus en drie zijner eigene zonen deed hij ombrengen. Hij stierf na eene regering van 37 jaren. Op zijn sterfbed beval hij, dat men alle aanzienlijke joden zou ombrengen, ten einde verzekerd te zijn, dat men bij zijnen dood zou treuren. — Heródes II. Antipas. Zoon des eerstgenoemden. Hij was het, die Joannes, den dooper deed onthoofden en tot wien Christus door Pilatus gezonden werd. Op bevel des Keizers Caligúla werd hij naar Lugdunum (*Lyon in Frankrijk*) verbannen met zijne gemalin, alwaar beide zijn omgekomen. — Heródes III. Agrippa. Zie AGRIPPA. — Heródes Atticus. Een beroemd wijsgeer en leeraar der welsprekendheid. Hij leefde te Rome, onder de beide Antonynen. Van zijne schriften is nog iets voorhanden.

Herodiánus. Een taalkundige te Alexandrie. Hij leefde onder den keizer Commòdus, in de 3de eeuw na Chr. Hij schreef eene Romeinsche geschiedenis, in het grieksch, van den dood des keizers Marcus Aurelius Antoninus tot op Maximinus. Zijn stijl is zuiver en duidelijk.

Herodòtus. Een Grieksch geschiedschrijver, die in de 2de helft der 5de eeuw vóór Chr. leefde. Hij is de oudste der geschiedschrijvers, wier geschriften tot ons gekomen zijn. Hij schreef eene algemeene geschiedenis, die een tijdvak van 240 jaren bevat en, tot opzameling

van bouwstoffen hiertoe, doorreisde hij de meeste der, in zijnen tijd bekende, landen. Zijne werken zijn voor geschiedenis en aardrijkskunde van groot belang en zijn stijl onderscheidt zich door natuurlijke eenvoudigheid.

HERON. Een beroemd werktuigkundige, die in het laatst der 2de eeuw vóór Chr. te Alexandrie leefde. Naar hem is het waterkundig werktuig, de *Heronsbal*, genoemd.

HEROPHÌLUS. Een beroemd ontleedkundige, die in de 3de eeuw vóór Chr. te Alexandrie leefde.

HEROSTRÀTUS. De beruchte brandstichter, die den prachtigen tempel van Diána te Ephèse in brand stak, om zich daardoor bij de nakomelingschap eenen naam te maken.

HERSÍLIA. Gemalin van den eersten Koning van Rome, Romùlus. Zij viel hem ten deel bij de Sabijnsche maagdenroof.

HESIÒDUS. Een Grieksch dichter, die te Ascra in Boeótië leefde, zoo als men meent, bijna gelijktijdig met Homérus. Wij hebben van hem een voortreffelijk gedicht over den landbouw, getiteld *dagen en werken*, hetwelk hij schreef tot onderrigt van zijnen verkwistenden broeder Perses; de Hoogleeraar van Lennep, heeft dit gedicht in schoone nederduitsche verzen overgebragt. Ook heeft Hesiodus nog nagelaten een gedicht over den oorsprong der Goden (*Theogònia*), hetwelk echter voor het eerstgemelde in belangrijkheid onderdoet en niet in zijn geheel tot ons is gekomen.

HESPERÌA. Het westland; zoo noemden de Grieken Italie, hetwelk ten westen van Griekenland ligt.

HESPERÍDEN. Dochters van Atlas. Zij waren bewaak-

sters van eenen tuin, waarin een boom met gouden appelen prijkte; toen zij echter zelve daarvan plukten, werd er een vreesselijke draak bijgesteld. Hercules doodde dezen en plukte eenige appelen van den boom.

HESYCHASTEN. De rustenden. Naam eener secte van monniken op den berg Athos (*Monte Santo*). Zij waren in de 14de eeuw door hunne dweeperij bekend.

HESYCHIÙS. Schrijver van een uitlegkundig woordenboek in het grieksch. Hij leefde in het laatst der 6de eeuw van onze jaartelling.

HETAEREN. Woordelijk vriendinnen. Zoo noemden de Grieken de bijzitten, en ontuchtige vrouwlieden.

HETERÒDOX. Woordelijk: die van eene andere meening is. In het bijzonder iemand, die begrippen koestert, in strijd met de aangenomen leerbegrippen eener kerk.

HETERÒGEEN. Iets dat van verschillenden aard is, met eene andere zaak vergeleken zijnde.

HETEROSCII. Zoo noemden de ouden de bewoners van die landen, waar de middagschaduw zich slechts naar eene der beide polen neigt.

HEURISTIEK. Kunst of gave van uitvinding.

HEXÀGON. Eene meetkunstige figuur, die zes zijden en even zoo vele hoeken heeft.

HEXAMÈTER. Eene versmaat, door de ouden gebruikt. Zij bestond uit zes voeten, zoo als ook de naam aanduidt.

HEXANDRÌA. Gewassen, die van 6 stofvaten, van gelijke lengte, voorzien zijn, zoo als b. v. de sneeuwklok.

HEXÀPLA. Een bijbel in 6 talen.

HIÀTUS. Opening, gaping.

HIBERNIA. Oude naam van Ierland, anderen noemden

het Juverna, Juvernia, ook Overnia, Bernia en Iris; Aristotèles noemt het Jerna. De Romeinen hebben het nooit in hunne magt gehad.

Hibridisch of hybridisch. Onecht, bastaard, van tweederlei geslacht afstammend; het wordt zoowel van planten als van dieren gebruikt.

Hièrarchie. Heerschappij der geestelijkheid.

Hièro I. Koning van Syracuse. Hij volgde zijnen broeder Gélo in de regering op, 478 vóór Chr. Daar Gélo wegens zijne uitmuntende hoedanigheden bij het volk in hooge achting gestaan had, miste Hiero, in den beginne, de gunst des volks, hetwelk tusschen hem en zijnen voorganger eene vergelijking maakte; in het vervolg echter deed hij zich beminnen als een grootmoedig en verstandig vorst, die ook de wetenschappen begunstigde. De dichters Simonìdes en Pindàrus leefden aan zijn hof; onder de lierzangen des laatsten bezitten wij nog eenige, waar in hij de overwinningen bezingt, door Hièro behaald, in de Olympische spelen. Hij stierf na eene regering van elf jaren. — Hièro II. regeerde over Syracuse, bijna twee eeuwen na den vorigen. Onder zijne regering barstte de eerste Punische oorlog uit. Eerst koos Hièro de zijde der Carthagers, doch later maakte hij vrede en vriendschap met de Romeinen, wier getrouwe bondgenoot hij bleef tot aan zijnen dood. Hij gaf wijze wetten en hield zich eeniglijk met het geluk zijner onderdanen onledig. Ook hij was een begunstiger der wetenschappen en kunsten; vele prachtige tempels en paleizen werden door zijne zorg gebouwd. Ook liet hij, zegt men, een schip bouwen, hetwelk in grootte en pracht nooit zijns gelijken had en naar eene drijvende

stad geleek. Hièro stierf in den hoogen ouderdom van 90 jaren, na eene 54 jarige regering.

Hièrocràtie. Hetzelfde als hièrarchie.

Hièrodúlen. Priesteressen van Venus, die zich in de nabijheid van den tempel dier Godin ophielden en zich den vreemdeling prijs gaven. Deze gewoonte was naar Griekenland overgekomen uit Indië, waar dit ook nu nog het geval is met de *Dewedaschies* (*Bagadères*); die de geschenken, welke zij voor het verleenen harer gunsten ontvangen, den priesters moeten overgeven, hetwelk een gedeelte der inkomsten van deze laatsten uitmaakt. Zelfs bij den tempel van Diana te Ephèse, bevonden zich zulke priesteressen.

Hieróglyphe. Heilige beeldspraak, voornamelijk der Egyptenaars. Dergelijke beeldspraak heeft men op vele oude Egyptische gedenkstukken gevonden, en eenige geleerden, onder anderen de Franschen Champollion, vader en zoon, hebben zich, met tamelijk goed gevolg, moeite gegeven, dezelve te ontcijferen, hetwelk niet zonder voordeel is voor de beoefening der geschiedenis.

Hieròmantie. De voorgewende kunst, om uit offeranden het toekomende te voorspellen.

Hièronymus. Kleinzoon van Hièro II. Hij volgde zijnen grootvader op in de regering over Syracuse. De vermaning van dezen, zich steeds aan de Romeinen te houden, sloeg de dwaze jongeling in den wind en volgde de partij van de Carthagers. Na eene korte regering, vol dwaasheid en willekeur, werd hij door zijne medeburgers omgebragt.

Hieròphant. De opperste priester, bij de godsdienstige geheimnissen van Céres, te Eleusis, in Attica.

HIËRÒPHANTIDEN. Priesteressen van Ceres en Proserpìna. Zij waren van koninklijke afkomst, stonden in hoog aanzien en onderscheidden zich door reine zeden.

HIËROSOLỲMA. Zoo noemden de Romeinen Jerusalem; naderhand is het *Aelia* genoemd, naar den Keizer Aelius Hadrianus.

HIPPÁRCHUS. Zoon van Pisistràtus. Tegelijk met zijnen broeder Hippiàs aanvaardde hij, na den dood zijns vaders, de regering over Athene, doch werd omgebragt door Hermódius en Aristogíton. Zie dezen.

HIPPIAS. Zie ARISTOGÍTON.

HIPPIÁTRICA. Geneeskunde der paarden.

HIPPOCENTAUREN. Zie CENTAUREN.

HIPPOCRÀTES. Een van de beroemdste geneesheeren der oudheid. Hij was geboren op het eiland Cos, 456 vóór Chr. Hij was de eerste, die deze kunst, wetenschappelijk, beoefende. Een groot gedeelte zijns levens bragt hij op reizen door, om zijne kunst te volmaken, en bereikte den ouderdom van 90 jaren. Vele zijner schriften zijn ons nog overig, schoon men deze niet alle aan éénen Hippocràtes toeschrijft, daar er meerdere van dien naam schijnen geweest te zijn.

HIPPOCRÉNÉ. Zie AGÀNIPPÉ.

HIPPODAMÍA. Dochter van Oenomáus, Koning van Elis, in den Peloponnésus (*Moréa*). Zij was van eene buitengewone schoonheid en trok daardoor vele rijke vrijers aan het hof haars vaders. Aan dezen echter was voorzegd, dat zijn schoonzoon hem zoude ombrengen. Om nu hen, die naar de hand zijner dochter stonden, niet af te schrikken, maakte hij eene bedinging, dat ieder met hem eenen wedren houden moest. Daar nu Oeno-

máus zeer snelle paarden had, overwon hij hen ligtelijk, die dan ook allen, volgens eene gestelde voorwaarde het leven verloren. Zoo had hij er reeds zeventien omgebragt, en het scheen, dat niemand zich meer wagen durfde, toen eindelijk Pélops zich opdeed; deze begrijpende, dat hier list moest worden in het werk gesteld, kocht den wagenmenner om van Oenomáus, wiens wagen, door het bedrog des menners, in het midden van den loop omstortte. De Koning kwam, door dit ongeval, om het leven en Pélops won de bruid. Doch daar hij, in plaats der beloofde belooning, den wagenmenner van kant maakte, wekte hij hierdoor den toorn van Neptúnus, die, om zijnen zoon (den wagenmenner) te wreken, eene reeks van rampen over het huis van Pélops bragt. Zie AEGISTUS.

HIPPODRÒMUS. Woordelijk: paarden wedloop. Zoo heette in Griekenland de renbaan. De merkwaardigste was te Olympia, in het landschap Elis. ZIE DIT. Te Byzantium (*Konstantinopel*) was er een, die nòg heden de verbazing wekt. De Turken noemen deze plaats *Atmeidan*; dat is: *paardenplaats*, en herinneren daardoor nog aan hare voormalige bestemming.

HIPPÒGRYPH. Een fabelachtig dier, hetwelk men zich als een grijpvogel voorstelde, wiens ligchaam in dat eens paards eindigde. Het was een zinnebeeld van Apollo.

HIPPÓLYTÉ. Koningin der Amazonen, van welke Hercùles den beroemden gordel moest halen.

HIPPOLYTUS. Zoon van den Atheenschen Koning Théseus. Hij was een schoon jongeling, jegens wien zijne stiefmoeder Phaedra in liefde ontstak. Daar hij echter deze liefde niet beantwoordde, klaagde zij hem, als een

ander Potifars wijf, bij zijnen vader aan, alsof hij onbehoorlijke dingen van haar had gevergd. Théseus, in toorn ontstoken, riep de wraak van Neptunus in over zijnen zoon. Toen nu de jongeling langs het strand reed, kwam, door toedoen van Neptunus, een monster uit zee op, waardoor de paarden schrikten en Hippolytus alzoo jammerlijk om het leven kwam. De Fransche dichter Racine heeft dit onderwerp behandeld, als navolging van een grieksch treurspel. Verder vermeld de fabel, dat Hippolytus door eene nimf Aricia, die hem beminde, in het leven werd terug geroepen, door zekere tooverkruiden.

Hippomànes. Zoo noemden de Grieken eenen drank, dien zij voor een liefdewekkend middel hielden. Het bestond uit een zeker vocht, dat men van eene merrie trok.

Hipponé. Oude benaming der Afrikaansche stad *Bona*.

Hippònax. Zie anthermus.

Hippopotàmus. Woordelijk: rivierpaard. Het bekende Nijlpaard.

Histáspes. Legerhoofd en bloedverwant van den Persischen Koning Darius Codòmannus; hij kwam om in den oorlog tegen Alexander, den groote.

Histològie. Woordelijk: weefselleer. De wetenschap, die over het maaksel van ieder der grovere deelen, welke de bewerktuigde ligchamen zamenstellen, in het bijzonder handelt. Men noemt haar ook, algemeene ontleedkunst.

Hol der zeven slapers. Ten tijde des Romeinschen Keizers Diocletianus moesten de Christenen zware vervolging lijden. Men verhaalt, dat zeven aldus vervolgde Christenen zich in een hol verborgen en aldaar 200

jaren sliepen. De zaak zal wel verdicht zijn; doch het hol toont men ter plaatse, waar eens de tempel van Diäna te Ephèse stond.

Holométrum. Een wiskunstig werktuig, tot allerlei metingen dienstig.

Holothúrien. Zeedieren, tot de geleiachtige of straaldieren behoorende, zij worden ook wel zoöphyten (dierplanten) genoemd. Hunne vorm is niet ongelijk aan die van eenen komkommer.

Homérus. De beroemdste dichter der oudheid. Hij leefde in Iónie, een landschap op de westkust van Klein-Azië; de plaats zijner geboorte is onzeker. Hij stond in hooge achting bij zijne landgenooten, zoodat oudtijds zeven steden elkander de eer betwistten, de geboorteplaats van Homérus te zijn. Alom in Griekenland werd het lezen zijner gedichten als een noodzakelijk vereischte beschouwd, bij de opvoeding der jeugd. Deze achting voor den grooten man is op latere tijden overgegaan, en nog heden, na bijna dertig eeuwen, bewondert ieder, die de geschriften van Homérus leert kennen, in hem den onnavolgbaren dichter. Een bewijs, dat het ware schoon, zich aan geene tijden of plaatsen bindt, maar eenig en eeuwig is! Wij bezitten nog van hem de Iliáde, een heldendicht, den oorlog der Grieken voor Troje ten onderwerp hebbende, en de Odyssea, een verhaal der lotgevallen van den griekschen held Ulysses, die mede naar Troje was getrokken. Eenige lofzangen ter eere der Goden, benevens een gedicht: de muizen en kikvorschen strijd, worden door deskundigen niet voor het werk van Homérus gehouden. Zijne gedichten, die vroeger verspreid, door zangers Rhap-

söden, aan de hoven der koningen en in de huizen der aanzienlijken, stuksgewijze werden opgezongen, zijn, zoo als men zegt, bijeenverzameld door of op last van den Atheenschen koning Pisistràtus. Lang is er getwist over de vraag of Homèrus al of niet zijne gedichten geschreven hebbe. Sommige beweeren het laatste op grond, dat in zijnen tijd de schrijfkunst nog niet bekend zoude zijn geweest. Doch hoe dit zij; het schijnt onmogelijk, dat zulke aaneengeschakelde en uitgebreide dichtstukken eeuwen lang, bij overlevering van vader op zoon, zouden zijn voortgeplant. Ook het verhaal, dat Homérus blind zou geweest zijn, houdt men voor een sprookje.

Homilétiek. De wetenschap, welke het opstellen en houden van godsdienstige voordragten leert.

Homòcentrisch. Al wat het zelfde middelpunt heeft.

Homógeen. Wat van denzelfden aard is met eene andere zaak.

Homoeòmerie. Gelijkheid van deelen.

Homoeopàthie. Een geneeskundig stelsel, daarin bestaande, dat tegen iedere ziekte een middel gebezigd wordt, hetwelk bij gezonden eenen toestand te weeg brengt, zeer nabij aan den toestand des lijders, bij wien dit middel wordt aangewend.

Honorárium. Vereerend geschenk of belooning voor letterkundige voortbrengselen.

Honórius. Zoon des keizers Theodósius. Hij volgde, met zijnen broeder Arcádius, zijnen vader in de regering op, in dier voegen, dat hij het westelijk en zijn broeder het oostelijk deel des keizerrijks bestuurde. Toen werd voor het eerst het Romeinsche rijk in oostersch en westersch rijk verdeeld en Rome bleef de zetel van het

westersch rijk, terwijl Byzantium (*Konstantinopel*) de zetel der regering werd van het oostersch rijk. Honorius schoon geen slecht mensch, was echter traag en voerde zelf weinig uit.

HORÁTIUS. Naam van drie broeders in het Romeinsche leger, tijdens den oorlog tegen de Albanen. Zij streden tegen drie broeders in het Albaansche leger, met name Curiatius. Men was namelijk, om bloedvergieten te verhinderen, overeengekomen, dat het volk, waartoe de drie overwinnende kampvechters behoorden, over het andere heerschen zou. Reeds in het begin van het gevecht sneuvelden twee broeders Horatius, terwijl de drie Curiatiussen alle gewond waren. De overblijvende Horatius, die nog ongewond was; doch tegen drie vijanden zich alleen niet bestand zag, bedacht de volgende list: hij veinsde te vlugten, wel wetende dat de vijanden hem zouden vervolgen; doch op eenen afstand de een van den ander zouden blijven, wijl zij niet alle even zwaar gewond waren. Toen hij nu omziende zijn vermoeden bevestigd zag, viel hij den hem naastbijzijnde aan en versloeg hem, voor dat de tweede zijnen broeder kon te hulp komen; hetzelfde lot ondergingen de beide anderen. Zoo verschafte Horatius aan zijn vaderland de heerschappij over Alba. Doch weldra bezoedelde hij zijne overwinning door eenen moord; want door het juichende volk, in zegepraal, naar de stad geleid, ontmoette hij in de poort zijne zuster, die aan eenen der Albaansche Curiatiussen verloofd, op het hooren van den uitslag des gevechts, zich schreijende naar buiten begaf. Op het zien der tranen zijner zuster, die zoo zeer bij de algemeene vreugde afstaken,

liet de jongeling zich door zijne drift vervoeren en doorstak het meisje met zijn zwaard. Hij zou echter de straf voor zijne euveldaad niet ontgaan zijn, zoo niet zijne, zoo pas behaalde, overwinning hem bij het volk ten voorspraak had gestrekt. — HORATIUS COCLES. Zie COCLES. — HORATIUS FLACCUS. Een der grootste dichters, die Rome heeft voortgebragt. Hij leefde ten tijde van den keizer Augustus, bij wien hij zeer in gunst was. Wij bezitten van hem eene menigte lierzangen, die door deskundigen bewonderd worden, alsmede brieven in hekeldichten, waarin hij met echt geestige luim, al lagchende de waarheid zegt. Verder bestaat er nog van hem een brief aan twee aanzienlijke Romeinen, de jonge Piso's, geschreven, in welken hij hun eenige voorschriften, aangaande de dichtkunst geeft; de fransche dichter Boileau heeft dezen brief nagevolgd in zijne *art poëtique*.

HÓREN. Volgens de dichters, Godinnen, die de deur des hemels bewaakten, het opzigt hadden over den tijd en des morgens de paarden voor den zonnewagen spanden.

HOROSCÓPIUM. Een wiskundig werktuig, waarvan de oude sterrekundigen zich bedienden, om de stelling der sterren waar te nemen, bij de geboorte van een' mensch; zij schreven aan deze stelling der sterren eenen grooten invloed toe op het lot der menschen.

HOSTIE. Woordelijk offerande. De Roomsche kerk geeft dien naam aan den ouwel, die bij het avondmaal gebruikt wordt.

HOSTILÌUS. Zie TULLUS. — HOSTILÌUS. Een beroemd redenaar te Rome en tijdgenoot van Cicero, die met hem om den voorrang wedijverde.

Hórus. De laatste der Egyptische koningen, die vergood werden. Hij was een zoon van Isis en Osiris en werd door de Grieken voor denzelfden gehouden als Apollo.

Hórus Apollo of Hórapollo. Een Egyptisch schrijver, die men zegt, dat een werk over de Hiëroglyphen heeft geschreven; wij bezitten daarvan eene vertaling in het Grieksch.

Huisgoden zie Laren en Penáten.

Humaniòra. Onder dit woord verstaat men de kunsten en wetenschappen die den beschaafden mensch vormen; in het bijzonder de taal, kunsten en wetenschappen der Grieken en Romeinen.

Húmor. Onder het woord *humour* verstaan de Engelschen ten naasten bij datgene, wat wij *luim* noemen. Wij hebben daar *humor* van gemaakt, hetwelk echter als latijnsch woord *vocht* beteekent.

Húmus. Woordelijk aarde, teelgrond. De natuurkundigen verstaan hieronder eene zelfstandigheid, die uit verrotte ligchamen van dieren en planten geboren wordt en dus den teelgrond mede uitmaakt.

Hunnen. Een volk van Noordelijk Azië, hetwelk tijdens de groote volksverhuizing, in het laatst der 4e eeuw na Chr. met de Alanen vereenigd, naar Europa kwam. Zij voerden oorlog met de Romeinen en dienden ook somtijds onder hunne vanen. Met hunnen koning Attila aan het hoofd maakten zij groote veroveringen en stichtten een uitgebreid rijk, hetwelk na den dood van Attila weder verviel.

Hyàcinthus. Een schoon jongeling, die de liefde van Apollo verwierf. Ook Zephyrus beminde hem en deed uit jaloerschheid, den jongeling omkomen, toen hij zich

met het werpen naar de schijf verlustigde; Apollo, zoo zeggen de dichters, deed uit zijn lijk eene bloem te voorschijn komen, die zijnen naam draagt, en waarop de letters A I, zijnde de klaagtoonen die Apollo aanhief over den dood zijns lievelings, te lezen zouden zijn. Doch op de bloem, die dezen naam heden nog draagt, zijn die letters niet te vinden. De latijnsche dichter Ovidius verhaalt dat de hyacinth is voortgekomen, uit het bloed van Ajax, die zichzelf doorstak en dat A I de eerste letters van zijnen naam zijn. Zie AJAX.

HYÀDEN. Nimfen, zusters van eenen zekeren Hyas, die door eene leeuwin verscheurd werd. Zij waren ontroostbaar over den dood haars broeders en weenden onophoudelijk. Uit medelijden plaatsten de Goden haar onder de sterren, waar zij het bekende gesternte in den kop des stiers vormen. Waarschijnlijk echter bekwamen deze sterren den naam van een Grieksch woord, hetwelk *regenen* beteekent: dewijl er bij haren op- en ondergang gewoonlijk regen volgt. Deze bijzonderheid gaf waarschijnlijk aanleiding tot de fabel.

HYÀLIET. Woordelijk: glasaarde. Eene stof, die zeer hard wordt en waaruit men fraai vaatwerk vervaardigt.

HYÀLURGIE. Glasbereiding.

HYBLA. Oude naam van eenen berg op Sicilië; waarschijnlijk een gedeelte van den Etna. Hier vond men tym en bijen in menigte, zoo dat de honig van den Hybla oudtijds beroemd was.

HYDASPES. Eene rivier in Indië, tegenwoordig *de Djalem*. Hier staakte Alexander de groote zijne veroveringen in Indië.

HYDRA. Eene waterslang bij het meer Lerna in Argòlis

(*Peloponnésus*). Zij werd door Hercùles gedood; doch niet dan na zeer vele moeite; want zij had vele koppen, en zoo dikwijls Hercùles er een afsloeg, groeiden er weder twee in de plaats.

HYDRAÙLIEK. In het algemeen, de leer der vloeistoffen.

HYDRÒCEPHÀLUS. Woordelijk: waterhoofd.

HYDRODYNÀMIEK. Een gedeelte der *Hydrauliek*; handelende over de beweging der vloeistoffen.

HYDROSTÀTICA. Een gedeelte der *Hydrauliek*, handelende over het evenwigt der vloeistoffen.

HYDRÒGEEN. Waterstof.

HYDROGRÀPHIE. Beschrijving van het water; b. v. van zee, meren en rivieren.

HYDROMANTISCHE MACHINE. Een werktuig, waarmede men door hulp van het water, een beeld kan voorstellen en weder onzigtbaar maken. Het geheele kunststuk bestaat daarin, dat men op het beeld, in den bodem van het vaatwerk geschilderd, water kan doen vallen en weder doen wegloopen.

HYDROMéTER. Watermeter.

HYDROPHÒBIE. Watervrees.

HỳDROPS. Waterzucht.

HYDROSCÓPIUM. Een werktuig, hetwelk oudtijds door middel van water het uur aanwees.

HYDROTECHNÌCA. Waterbouwkunst.

HYETÒMETRUM. Regenmeter.

HYGIEIA. De Godin der gezondheid.

HYGÌEINE. Gezondheidsleer.

HYGÍNUS. Een vrijgelaten slaaf van keizer Augustus. Hij schijnt een geleerd man geweest te zijn, want hij

droeg den naam van *Polyhistor* (*Veelweter*). Aan hem worden, doch met niet genoegzame zekerheid, de fabelen toegeschreven, die onder den naam van Hyginus in wezen zijn.

Hygròmeter. Vochtmeter.

Hylóbiën. Woordelijk: die in het bosch leven. De Grieken noemden alzoo de Indische wijzen, die zich in bosschen en holen afzonderden, om zich te ongestoorder aan hunne overdenkingen over te geven.

Hylològie. Woordelijk: de leer van de stof, voor zoo ver die zich in de ruimte beweegt en dezelve vult.

Hylozoísmus. De stelling aangaande het leven van de stof. Dit leven leiden sommigen van eene door de natuur verbreide wereldziel af.

Hymen. Een schoon, doch arm jongeling te Athene; hij beminde een rijk meisje en vond wederliefde; doch zonder hoop, wijl de vader boven hem stond in aanzien. Eens had hij zich in meisjes kleederen, aan de zijde zijner beminde naar een feest begeven te Eleusis; toen eene bende zeeroovers hem en de aldaar zich bevindende Atheensche meisjes wegvoerden. Op een eiland in den Archipel aangeland, gaven zich de roovers zoo zeer aan dronkenschap over, dat zij alle gemakkelijk door Hymen verslagen werden. Nu keerde hij eerst alleen terug en bood aan, zoo men hem zijne geliefde ten huwelijk gaf, alle ontvoerde meisjes aan hare bedroefde ouders te zullen teruggeven. Met vreugde stemde men in deze voorwaarde, en in zegepraal voerde nu Hymen de meisjes naar Athene terug. Zijn gelukkig huwelijk, dat hierop volgde, gaf aanleiding om Hymen in alle huwelijksliederen te gedenken, tot dat men, na verloop van

tijden, de aanleiding hiertoe vergat en Hymen tot eenen God maakte, die met Amor hand aan hand ging.

HYMNEN. Lofzangen ter eere der Goden. Zij werden bij plegtige gelegenheden door de Grieken gezongen.

HYMÉTTUS. Een berg in Attica (thans *Trellowuno*), beroemd door de groote hoeveelheid en voortreffelijkheid van den honig, welken de bijën hier inzamelden.

HYPÀTHIA. Eene geleerde Grieksche vrouw te Alexandrië. Zij leefde ongeveer in de 5de eeuw na Chr., gaf eenige geschriften uit en onderwees de wiskunde in de stad harer inwoning. Zij was de dochter van den wiskundigen Theon. In een oproer werd zij omgebragt.

HYPERBÒLÉ. In de redekunst beteekent dit: overdrijving eener zaak.

HYPERBORÉËRS. Een fabelachtig volk, hetwelk men meende, dat hoog in het noorden woonde, zeer gelukkig leefde en den ouderdom van eenige eeuwen bereikte; doch reeds oudtijds wederlegden verstandige mannen deze fabel en verklaarden, dat onder dien naam slechts de, ver noordelijk wonende, volken te verstaan waren.

HYPERCRÌTIEK. Overdrevene beoordeeling.

HYPERÌDES. Een beroemd Atheensch redenaar, tijdgenoot van Demosthènes. Nadat de Atheners door den Macedonischen stedehouder Antipàter overwonnen waren, is hij op last des laatsten gedood, alvorens echter had hij zelf zich de tong afgebeten, om geene geheimen te verraden.

HYPERÍON. Woordelijk: die boven (de hoofden) gaat. Bij de dichters een bijnaam der zon.

HYPERMNESTRA. De eenigste der dochters van Danàus, die haren echtgenoot Lynceus spaarde. Zie DANAÍDEN.

HYPERSÒPHIE. Wijsheid, die de grenzen van het menschelijk verstand overschrijdt.

HYPÒCHONDRIE. Woordelijk: hetgeen onder de ribben is, dus de onderbuik. Van daar gebruikt men het voor de bekende ziekte, die haren zetel in den onderbuik heeft.

HYPOCRÌSIE. Beteekende bij de Grieken vermomming; hypocritische muzijk was een soort van dans, waarin men de handelingen van personen nabootste. Hypocriet is dus iemand, die zich vermomt, een huichelaar.

HYPÒMÓCHLIUM. In de werktuigkunde het steunpunt, om hetwelk werktuigen zich bewegen.

HYPOSTÁSE. Hetgeen onderligt, ondergesteld is, de grondslag; ook de wezenlijkheid, het bestaan.

HYPOTENÚSE. In de meetkunde, de langste zijde van eenen regthoekigen driehoek. Het woord beteekent eigenlijk: iets, dat ondergespannen is.

HYPÒTHEEK. Hetgeen ondergesteld is; dus onderpand. Het beteekent ook: vermaning, raad.

HYPOTHÉSE. Onderstelling. Het beteekent overigens bijna hetzelfde als het bovenstaande.

HYPOTYPÓSE. Het aanschouwelijk voorstellen eener zaak.

HYPSIPỲLÉ. Zie THOAS.

HYRCÁNIE. Een gewest van het oude Persië, thans de noordelijke helft van *Khoràsan.* Hyrcanische zee heette oudtijds de Caspische zee.

HYSTASPES. Vader van Daríus I.

HYSTÈRIE. Eene ziekte der vrouwen, eenigermate hetzelfde als *Hypochondrie* bij de mannen; doch gewijzigd naar het ligchaam en karakter der vrouwen. Zij schijnt ook bij deze uit eene groote gevoeligheid van het zenuwgestel voort te komen.

I.

Iacchus. Bijnaam van Bacchus.

Iactus veneris. Zoo heette bij de Romeinen de gelukkigste worp in het dobbelspel, dien men meende aan de gunst van Venus verschuldigd te zijn.

Iamblichus. Een wijsgeer uit Chalcis in Coelesyrië; hij leefde onder de regering van Constantinus, den groote. Hij maakte zich als dweeper, profeet, geestenbezweerder en zoogenaamd wonderdoener bekend. Van zijne vele schriften is niets overig, als een stuk van een geschrift over Pythagoras, waarin hij van dezen beroemden wijsgeer vele wonderbare zaken verhaalt. Eenige wiskundige schriften, als ook een boek over de Egyptische geheimnissen worden hem, volgens het oordeel der geleerden, ten onregte toegekend.

Iambus. Een voetmaat der ouden, bestaande uit eene korte en eene lange lettergreep, op deze wijze: ᴗ —.

Ianiculus. Een berg of liever heuvel, in de nabijheid van het oude Rome, naderhand bij de stad aangetrokken; aldaar was het graf van Numa den tweeden koning van Rome. De koning Porsenna, toen hij Rome belegerde, had aldaar zijn leger opgeslagen. Ook werd Janus aldaar aangebeden, thans heet hij *Monterio*.

Ianus. Een oude koning van Italië, die zeer wijze wetten gaf en zijn volk den landbouw leerde. In later tijd vereerde men hem als eenen God en wel als den beschermer der deuren en poorten; ook is de maand Januarij naar hem genoemd. Hij wordt afgebeeld met twee aangezigten. — Ianus heette ook eene overdekte doorgang,

die ten allen tijd door het publiek kon gebruikt worden, en droeg dezen naam, dewijl de tempel van Janus in oorlogstijden altijd openstond, en daar de Romeinen bestendig in oorlog waren, zoo gebeurde het, dat dezelve in 700 jaren slechts driemaal werd gesloten.

IAPYGIA. Zoo heette oudtijds in beneden Italië, dat gedeelte, hetwelk ten oosten van de zeeboezem van *Tarente* ligt.

IARCHAS. Een Indisch wijsgeer, die, zoo verhaalt men, door de kracht van zeven ringen aan afgeleefde oude lieden de jeugd kon wedergeven.

IASON. De beroemde aanvoerder der Argonauten. De dichters verhalen, dat zijn oom Pélias hem wederregtelijk van den troon weerde en dien zelf bezat. Aan dezen Pélias was voorspeld, dat hij, die met éénen schoen tot hem kwam, hem van den troon zou berooven. Toen nu Iason, eens door zijnen oom tot een feest genoodigd, bij het doorwaden van een riviertje, éénen zijner schoenen in den modder verloor en alzoo met éénen schoen tot het feest kwam, vroeg Pélias hem, wat hij dacht, dat hij met iemand moest aanvangen, wien hij wist, dat hem van den troon berooven zou. Iason antwoordde: ik zoude hem naar Colchis zenden, om het gulden vlies te halen. Dit luidde in dien tijd als een doodvonnis; want, bij de geringe kennis der zeevaart, was zulk een togt hoogst gevaarlijk. »Nu dan," zeide Pélias, »zoo zult gij u tot dien togt gereed maken." Het avontuurlijke van zulk eenen togt behaagde onzen jongen held, en weldra had hij eene menigte jonge lieden uit geheel Griekenland om zich verzameld, die van begeerte brandden, om dien gewaagden togt met hem te deelen. Met

behulp van Minerva werd een schip gebouwd, dat naar deszelfs maker, den naam van Argo verkreeg, en men vertrok. Na vele moeijelijkheden werd eindelijk Colchis bereikt; doch, zoo luidt verder het fabelachtig verhaal, het begeerde vlies werd bewaakt door een monster, dat eerst moest worden overwonnen. Medéa echter, de dochter des Colchischen konings Aeétes, was op den schoonen jongen Griek verliefd geworden en hielp hem in het bedwinge van dit monster; zoo keerde Iason met zijne gezellen in zegepraal naar Griekenland terug en nam Medéa mede. Hij verliet haar evenwel, schoon hij twee zonen bij haar verwekt had, en stond, zich in het huwelijk te begeven met de dochter des Corinthischen konings Creon, toen die prinses door de listen der jaloersche Medéa, tegelijk met haren vader om het leven kwam. Zie verder Medéa, en, omtrent het gulden vlies, Phrixus.

Ibérië. Oude benaming van Spanje, naar de rivier Ibérus (*Ebro*). — Ook een landstreek van *Ibérië*, een gedeelte van het tegenwoordig *Georgië*. — Ibérië was ook de naam van een gewest in Indië, welks hoofdstad Minnagàra heette, thans *Mahmudahah*.

Ibis. Een heilige vogel bij de oude Egyptenaren; denzelven omtebrengen was op doodstraf verboden. — Ook de naam van een hekeldicht, door den Griekschen dichter Callimàchus geschreven tegen zijnen ondankbaren leerling Apollónius Rhódius. Ook de latijnsche dichter Ovidius heeft dezen naam gegeven aan een gedicht, waarin hij iemand, die hem kwalijk behandeld had, hevig doorhaalt.

Ibycus. Een dichter van Rhegium (*Reggio*) in Be-

neden-Italië. Hij werd op eene reis naar Athene vermoord. Op het oogenblik dat hij werd aangevallen, vlogen eenige kraanvogels boven zijn hoofd, en daar deze alleen de getuigen waren van den moord, zoo riep Ibycus, in zijnen angst, deze vogels aan, om zijnen dood te wreken. Eenigen tijd daarna, toen zijne moordenaars zich te Athene bevonden en er toevallig eenige dier vogels voorbijvlogen, zeiden zij tot elkander: ziedaar de wrekers van Ibỳcus. Een meisje, hetwelk dit hoorde en den moord vernomen had, bragt het aan en zoo ontvingen de booswichten hunne verdiende straf.

Icàrus. Zie Daedàlus.

Icéni. Een oud volk in Engeland; zij waren bondgenooten der Romeinen. Hunne hoofdstad heette Càmbretonium (*Bretenham*).

Ichnogràphie. Platte grond; ook grondteekening, plan of bestek.

Ichnúsa. Oude benaming van het eiland Sardinië. De naam is ontleend van een Grieksch woord, dat *voetstap* beteekent, wegens de gelijkheid met eenen menschelijken voetstap.

Ichthyophàgi. Vischeters. Een oud volk van Aethiopië.

Ichthyològie. De leer aangaande de bijzondere soorten van visschen.

Ichthyòlithen. Versteende visschen.

Icon. Een beeld. — Van daar Iconismus. Een naar het leven vervaardigd beeld. — Iconolàtrie. Aanbidding der beelden. — Iconòclasten. Beeldstormers. — Iconòmáchie. Beeldenstrijd. — Iconògràphie. Beschrijving van de beelden der ouden. — Iconòlògie. De leer aangaande de beelden.

Icosaëdrum. Een der vijf regelmatige ligchamen, ingesloten binnen 20 gelijkzijdige driehoeken.

Icosandrìa. Gewassen, die, volgens het stelsel van Linnaeus, tot de 12de klasse behooren. Hunne stofvaten zitten op den kelk of de kroon van den bloesem, en zijn somtijds meer dan 20 in getal. Van deze soort zijn de witte hagedoorn, de roos, enz.

Ida. Een gebergte in het noord-westen van Klein-Azië; aan deszelfs voet lag de beroemde stad Troje. — Ook een berg op het eiland Creta (*Candia*); thans heet hij *Psiloriti*.

Idálium. Een berg op het eiland Cyprus, met eene stad van denzelfden naam, eertijds aan Venus geheiligd, die van daar de naam van *Idália* had.

Idanthyrsus. Een koning der oude Scythen; hij weigerde, zegt men, zijne dochter aan den Persischen koning Darìus ten huwelijk te geven, waarom deze hem den oorlog aandeed.

Idèaal. Een voorwerp der hoogste volmaaktheid, zoo als wij ons door denken en door middel der verbeeldingskracht kunnen voorstellen. — Idealiséren is het werkelijke als *idéaal* voorstellen. — Ideàlismus. Een wijsgeerig stelsel, volgens hetwelk de dingen, buiten ons, door het menschelijk voorstellings vermogen verklaard worden.

Identìteit. Gelijkheid van voorwerpen, die men zich in gedachten voorstelt.

Idióma. Bijzondere tongval of spreekwijze van eenig gewest. — Idiotìcon. Een woordenboek, hetwelk zulke eigendommelijke woorden en spreekwijzen bevat. — Idiótismus. Eigendommelijkheid van uitdrukking.

IDOLÀTRIE. Beeldendienst.

IDOMÈNEUS. Koning van Creta (*Candia*). Hij trok met de overige Grieken naar Troje. Na het verwoesten van deze stad terugkeerende, werd hij door eenen hevigen storm overvallen en deed aan Neptúnus de onvoorzigtige gelofte, hem, als hij behouden in zijn land aankwam, den eersten, die hem alsdan te gemoet zou komen, te offeren. Hij landde gelukkig aan, en de eerste, die hem te gemoet kwam, was zijn eigen zoon. Hij offerde dezen echter aan den God; doch werd door zijne onderdanen wegens deze gruweldaad verdreven en ging naar Italië. Anderen zeggen, dat hij, tot aan zijnen dood, lang en vreedzaam regeerde, en spreken van deze gelofte in het geheel niet.

IDUS. Dit was bij de Romeinen de 15de dag der maanden Maart, Mei, Julij en October, en van de overige maanden de 13de.

IDYLLE. Een klein beeld, eene schildering; ook een klein gedicht. In het bijzonder verstaat men hierdoor een herdersdicht, of een gedicht, dat de menschen in eene gelukkige eenvoudigheid voorstelt.

IERÌCHO. Eene stad van het oude Judaea. Zij lag ten noord-oosten van Jerusàlem. Thans vindt men in hare plaats een ellendig dorp, *Rioha* genaamd.

ILERDA. Oude naam der Spaansche stad *Lerida*.

ILÌA. Zie RHEA SILVIA.

ILÌAS. Zie HOMÉRUS.

ILITHyìa of EILITHYIA. Dezelfde als Juno Lucina.

ILIUM. Hetzelfde als de stad Troja. Thans nog is op die plaats eene stad onder den naam van TROJAHI.

ILLUMINÀTEN ORDE. De orde der verlichten. Een ge-

heim genootschap, hetwelk in het laatst der vorige eeuw in Duitschland bestond en zich de hoogere beschaving der menschheid ten doel stelde.

Imáus. Oude benaming van het tegenwoordig *Himalaya gebergte.*

Immatriculátie. Inschrijving in het stamboek.

Immensurábel. Onmeetbaar.

Immunìteit. Vrijheid van belastingen.

Impraegnátie. Is in de Chemie de vereeniging van zekere zelfstandigheden, wanneer zij bij de oplossing elkander, als 't ware, verzwelgen; b. v. de oplossing van zout in water.

Improviséren. Voor de vuist opzeggen; zoo als men b. v. dichters vindt, die, over ieder opgegeven onderwerp, aanstonds voor de vuist een gedicht opzeggen.

Inàchus. Een oud koning van Argòlis, in den Peleponnésus. Naar hem werd eene rivier aldaar Inàchus genoemd, en hij zelf als riviergod vereerd.

Inaugùreel. Hetgeen tot inwijding dient; b. v. inwijdingsrede.

Incest. Bloedschande.

Inclinátie. Overhelling, neiging. Ook in de wiskunde en sterrekunde bezigt men dit woord.

Incognìto. Eigenlijk een Italiaansch woord; doch van latijnschen oorsprong; het beteekent: onbekend. Men bezigt het van eenen vorst, als hij reist onder eenen vreemden naam en met aflegging der teekenen van zijnen rang.

Incolaat. Regt van inwoner.

Incubátie. De ouden geloofden, dat men in den tempel en, als het ware, in de nabijheid der Goden in-

sluimerende, eenen voorspellenden droom verkreeg. Dit insluimeren noemden zij *incubàtio.*

INCUNàBELEN. Woordelijk: de wieg, oorsprong. Van daar de eerstelingen der drukpers, toen deze nog in hare kindschheid was.

INDèPENDENT. Onafhankelijk. In het bijzonder heet alzoo de secte der Puriteinen in Engeland.

INDEX. Woordelijk: aanwijzer; van daar register; ook lijst van verbodene boeken.

INDICTIE CIRKEL. Is een tijdkring van 15 jaren, welken men, te Rome, 3 jaren vóór onze tijdrekening begonnen is te tellen; deszelfs oorsprong is onzeker.

INDIGèTES DII. Zoo heetten bij de Romeinen alle voorvaderen, die na hunnen dood vergood waren; het woord beteekent: inlandsche Goden.

INDIFFERENTISMUS. Onverschilligheid, bijzonder in het godsdienstige.

INDIGèNAAT. Regt van inboorling.

INDIVIDùEEL. Hetgeen tot eene enkele zaak of persoon (*individu*) behoort en daarom niet kan gescheiden worden, zonder de zaak zelve te vernietigen.

INDùCTIE. Een term der redeneerkunde; gevolgtrekking van het bijzondere tot het algemeene.

INDùSTRIE. Nijverheid. Volksvlijt.

INFàMIE. Eerloosheid, verlies der eer, als burger.

INFANT. Een latijnsch woord, dat *kind* beteekent. In Spanje en Portugal is het de titel der koninglijke prinsen, met uitzondering van den kroonprins. De prinsessen dragen den titel van *Infante.*

INFéRIEN. Lijkoffers bij de ouden; zij werden den onderaardschen Goden gebragt voor de zielen der afgestorvenen.

Infinitésimaalrekening. Rekening en oplossing van het oneindige. Zij is een deel der wiskunde en bevat de *Differentiaal* en *integraal* rekening.

Infùla. De priestermuts bij de oude Romeinen. Het hoofdsieraad, hetwelk in onzen tijd de Roomsche Bisschoppen dragen, heeft denzelfden naam.

Infúsiediertjes. Zoo noemt men de diertjes, die zich in de vloeistoffen onthouden, welke voor het bloote oog onzigtbaar zijn.

Initiéren. Inwijden. Bij de ouden bediende men zich van dat woord, om aan te duiden: het inwijden in de geheimnissen van Céres.

Injúrie. Beleediging, benadeeling, onregt.

Ino. Tweede gemalin van den Thebaanschen koning Athàmas. Zij mishandelde de kinderen van Athàmas, met name Phrixus en Hellé, uit zijn eerste huwelijk verwekt, zoodanig, dat zij genoodzaakt waren te vlugten. Om deze reden en omdat zij de voedster was geweest van Bacchus, eenen onechten zoon van Jupiter, strafte Juno, de gemalin van Jupiter haar daardoor, dat zij den koning Athàmas tot razernij bragt; die, in zijnen waanzin, zijnen zoon Learchus, bij Ino verwekt, vermoordde en Ino, met haren tweeden zoon Melicertes, zoo zeer vervolgde, dat zij zich eindelijk in zee stortte en verdronk. Neptunus nam haar op onder de zeegodinnen en zij werd onder den naam van Leucothea vereerd.

Inoculátie. Inënting, in het algemeen.

Inquisítie. In het algemeen onderzoek, van daar geloofsonderzoek; zoo heette, gelijk bekend is, de geduchte geestelijke regtbank in Spanje, *de heilige inquisitie*.

INSCRIPTIE. Opschrift.

INSOLVENT. Onbekwaam om te betalen.

INSPIRÀTIE. Ingeving; in het bijzonder goddelijke ingeving.

INSÙBRES. Oud volk van Gallia Cisalpina (*Opper-Italië*). Zij woonden in het tegenwoordig *Lombardisch Venetiaansch Koningrijk*.

INSURRECTIË. Opstand.

INTÁGLIEN. Gesnedene steenen.

INTEGRITEIT. Gaafheid, ongeschondenheid.

INTELLECTUEEL. Verstandig; ook wat men met het verstand of de rede bevatten kan.

INTENSIE. De innerlijke kracht, in tegenoverstelling van *extensie*.

INTERDICT. Een regterlijk gebod of verbod. Ook de groote ban, die de Paus over een geheel land of volk uitspreekt.

INTÈRIM of AD INTÈRIM. Hieronder verstaat men eene handeling, die tot nadere verordening voortduurt; b. v. *ad interim* waarnemen van eenen post is: dien waarnemen, tot dat eene bepaalde benoeming geschied is.

INTERNÚNTIUS. Een gezant, door den Paus naar hoven van minderen rang gezonden.

INTERLÚNIUM. De tijd, wanneer de maan onzigtbaar is.

INTERPOLÉREN. Invoegen, tusschenschuiven.

INTERPRETÁTIE. Uitlegging, vertolking.

INTERPÚNCTIE. De plaatsing der scheiteekens in het schrijven.

INTERREGNUM. Tusschenregering.

INTERVAL. Tusschenruimte.

INTERVENTIE. Tusschenkomst.

INTOLÈRANT. Onverdraagzaam.

INTONÁTIE. Het aangeven der toonen door stem of muzijkinstrument.

INTRODUCTIE. Inleiding.

INVÉRSIE. Omkeering, omzetting, b. v. van woorden in eene rede.

INVESTÌTUUR. In het leenregt was dit de bevestiging van eenen leenman, in de, hem door zijnen vorst of leenheer, gegevene leengoederen. Ook de bevestiging van eenen Bisschop in zijn wereldlijk gebied.

INVOCAVIT. Bij de Roomsche kerk de eerste zondag in de vasten, omdat oudtijds op dien dag de godsdienst aanving met de woorden van Psalm 91 vs. 15, *invocavit me.* Hij heet ook quadragesima of de 40ste dag, dewijl van dezen tot goeden vrijdag 40 dagen verloopen.

IÖ. Dochter van Inàchus, koning van Argos. Van haar verhalen de dichters het volgende. Jupiter beminde het schoone meisje en gaf haar een bezoek; doch, door Juno op den voet gevolgd, veranderde hij haar in eene koe. Juno, de waarheid gissende, verzocht die koe van haren gemaal ten geschenke, en deze, wilde hij haren argwaan niet versterken, was genoodzaakt, haar zijne, aldus veranderde beminde, af te staan. Om nu het voorwerp van haren haat des te beter te bewaken, stelde zij, tot wachter bij de koe, eenen zekeren Argus, die honderd oogen had, waarvan er vijftig altijd waakten. Mercurius echter, door Jupiter afgezonden, wist, door het spelen op zijne fluit, den waakzamen Argus te doen insluimeren en, door het dooden van den wachter, de beminde van zijnen meester te bevrijden. Juno, die de zaak weldra bemerkt had, boezemde nu aan de ver-

meende koe zulk eene dolheid in, dat zij onophoudelijk over de geheele aarde voortholde, totdat zij eindelijk in Egypte kwam, alwaar zij door de zorg van Jupiter hare vorige gedaante herkreeg en, na haren dood, als *Isis* vereerd werd.

IOCÁSTA. Moeder van den ongelukkigen Oedìpus; met dezen haren zoon trouwde zij, zonder hem te kennen. Zie OEDÌPUS.

IODÉ. Woordelijk: viooltje. Deze benaming geven de scheikundigen aan eene grondstof van eene donkerblaauwe kleur.

IOLCOS. Eene stad in Thessalië; zij was de geboorteplaats van Jason. Zie dezen.

IOLÉ. Dochter van den koning Eurytus. Deze laatste had de hand zijner schoone dochter aan dengene beloofd, die hém in het boogschieten overtrof. Hercùles won den prijs, en, toen Jolé hem geweigerd werd, voerde hij haar met geweld weg. De gemalin van Hercùles Deïaníra had van den, door Hercùles gedooden, Centaurus Nessus een kleed gekregen, doortrokken met vergif, zoodat hij, die het aandeed, onvermijdelijk sterven moest. Met dit kleed konde zij zich, volgens de verzekering van Nessus, op Hercùles wreken, als hij haar ontrouw werd. Dit kleed zond Deïaníra aan Jolé, met betuiging, dat, als Hercùles dit droeg, zij altijd van zijne trouw verzekerd kon zijn. De ligtgeloovige Jolé verzocht Hercùles dit kleed te dragen; doch naauwelijks had de held het aangedaan, of hij kwam op eene ellendige wijze om het leven. Zij huwde naderhand aan den zoon van Hercùles, Hyllus genaamd.

IÖN. Zoon van Xuthus en kleinzoon van den Atheen-

schen koning Erechtheus. Naar hem heette een gedeelte van Griekenland, oudtijds Ionië, van daar de Ionische zee en de Ionische eilanden, alsmede de Atheensche volkplanting *Ionië* in Klein-Azië. Dit laatste aan de Middellandsche zee gelegen, kwam door handel en scheepvaart reeds vroegtijdig tot groote welvaart en bevatte een aantal aanzienlijke steden, als Ephèsus, Smyrna, Clazoméne, Erythra, Colòphon en Milétus. Deze steden maakten het Ionische verbond uit en waren herhaalde malen aan de Persen onderworpen, tot dat Alexander de groote een einde maakte aan de Persische heerschappij. De Ioniërs hadden zeer veel smaak voor kunsten en wetenschappen, en in dit opzigt waren zij de leermeesters der Grieken in Europa. De dichter Homérus, de schilders Apelles en Parrhásius waren, zegt men, Ioniërs. De nog heden bekende Ionische bouworde bewijst hunnen zin voor het schoone in de bouwkunde; deze bouworde onderscheidt zich, onder anderen, daardoor, dat de hoogte der zuilen acht maal grooter genomen is, dan derzelver middellijn. Overigens was ook de taal der Ioniërs veel zachter en liefelijker, dan die der andere Grieken.

Jordánes. De uit de heilige Schrift bekende rivier de Jordaan, thans *Arden*. Zij doorsnijdt Palestína van het noorden naar het zuiden, en ontlast zich in de Doode Zee.

Jota. Grieksche naam van de letter *i*. De eenvoudigheid van deze letter gaf aanleiding tot het spreekwoord: *Er ontbreekt zelfs geen Jota aan.*

Josèphus (Flavius). Een beroemde Jood, die, bij de verwoesting van Jerusalem, in handen der Romeinen viel. Hij was een geleerd man en zeer in aanzien aan het hof te Rome. Hij schreef eene geschiedenis der Joodsche oor-

logen, ook Joodsche oudheden; verder heeft hij een geschrift nagelaten tegen Apíon, eenen bestrijder der Joden. Al deze werken, die wij nog bezitten, zijn in het Grieksch geschreven.

Joviánus (Flavius Claudius). Hij werd, na den dood van Juliánus tot Romeinsch keizer verkozen, maakte vrede met de Persen op onvoordeelige voorwaarden en werd, na eene regering van 7 maanden, door kolendamp in zijn bed verstikt. Hij was de Christelijke godsdienst toegedaan.

Jovilábium. Een werktuig, om de schijngestalten der wachters van de planeet Jupiter te kunnen voorstellen.

Joviniánus. Het hoofd der secte van de *Jovinianisten*, in de vierde eeuw. Hij stelde, dat de maagd Maria, na hare verlossing, niet maagd was gebleven. In de kerkvergadering te Milaan werden zijne stellingen veroordeeld.

Iphìclus. Tweelingbroeder van Hercules; deze laatste, zeggen de dichters, was een zoon van Jupìter; Iphìclus echter een zoon van Amphitryo.

Iphicràtes. Een Atheensch veldheer, door zijne verbeteringen in het krijgswezen beroemd. De soldaten, door hem gevormd, werden, bij uitnemendheid, de soldaten van Iphicràtes genoemd.

Iphigenìa. Zie Agamémnon.

Iréne. Eene der Horen. Het woord is Grieksch en beteekent: vrede.

Iris. De boodschapster der Godin Juno; haar zigtbaar beeld was de regenboog, volgens de oude dichters. — Dezen naam draagt ook, in de ontleedkunde, een vlies van het oog, dat achter het doorschijnende hoornvlies geplaatst is. De voorste oppervlakte van dit vlies heeft verschillende kleuren, waaraan het zijnen naam verschuldigd is.

Irònie. Men verstaat hierdoor eene soort van fijnere spot. Zij kan zich verschillend voordoen; b. v. als gewaande onnoozelheid, terwijl men eene valsche meening voor waar schijnt te houden, en dezelve echter in zulk een duidelijk licht stelt, dat zij noodzakelijk blijkt valsch te zijn. Ook neemt soms de irònie het masker van *schalksche* eenvoudigheid aan.

Irrationaal. Zoo noemt men grootheden, die niet uit de eenheid of derzelver deelen kunnen worden zamengesteld; zoo als b. v. de vierkants wortel uit 2, die wel bij benadering, doch nooit naauwkeurig kan getrokken worden.

Irregulier. Onregelmatig, al wat van den regel afwijkt.

Irritabiliteit. Prikkelbaarheid.

Irus. Een bedelaar op het eiland Ithàca. De vorsten, die, gedurende de afwezenheid van Ulysses, zich op Ithàca ophielden en om de hand van Penelòpé wierven, gebruikten hem dikwijls als hun' boodschapper. Toen Ulysses, als een onbekend zwerver, in zijn vaderland terugkwam, daagde Irus hem uit tot een tweegevecht, ter verlustiging der vreemde vorsten; doch hij werd door Ulysses verslagen. Zijne armoede is tot een spreekwoord geworden.

Isaeus. Een beroemd Atheensch redenaar, leermeester van den grooten Demosthènes. Er zijn nog tien redevoeringen van hem aanwezig.

Isar of Isàra. Oude naam der rivier Isère in *Frankrijk*. Zij is bekend in de Romeinsche geschiedenis door eenen veldslag, die in hare nabijheid voorviel, toen Q. Fabius Maximus de Allobrògen versloeg.

ISIS. Eene Egyptische Godheid. Haar dienst werd ook naar Griekenland en Rome overgebragt; doch, wegens misbruiken, dikwijls verboden. Onder keizer Augustus waren de Isistempels vrijplaatsen der grootste ongebondenheid. De kleeding van Isis bestond in een naauw sluitend onderkleed en eenen mantel, die op de borst in eenen knoop zamengeslagen en bevestigd was. Haar hoofd was met eene soort van huif bedekt. Somwijlen werd zij, als de algemeene moeder, afgebeeld met eene menigte borsten.

ISISTAFEL. Een oud Egyptisch gedenkstuk, waarop de dienst der Godin Isis is voorgesteld. Het is eene vierkante koperen tafel, met kunstig ingelegde zilveren plaatjes. Het bevindt zich thans in het paleis te *Turin*.

ISOCHRÓNISCH. Woordelijk: gelijktijdig.

ISOCRÀTES. Een groot leermeester der welsprekendheid te Athene, een tijdgenoot van den wijzen Socràtes. Wij bezitten nog vele door hem geschrevene redevoeringen, die door deskundigen hoog geschat worden. Hij zelf sprak nooit in het openbaar.

ISOLÉREN. Is, in de leer der electriciteit, een ligchaam buiten verbinding stellen met een ander, dat niet geleidend is; b. v. als men een ligchaam, hetwelk men electriseren wil, op een voetstuk van glas plaatst, dan is dit ligchaam geïsoleerd, omdat het glas de electriciteit niet verder leidt.

ISOPERIMÉTRISCH. Wat gelijken omtrek heeft.

ISSUS. Eene stad tusschen Syrië en Cilicië. In de nabijheid derzelve overwon Alexander het eerst den Persischen koning Darius.

ISTER. Oude benaming van den *Donau*.

ISTHMUS. In het algemeen: landengte; in het bijzonder: de landengte van Corinthe, die den Peloponnésus (*Moréa*) met het vaste land van Griekenland verbindt. Op dezelve werden de Isthmische spelen gevierd, die even als de Olympische spelen door geheel Griekenland werden bijgewoond. Zie OLYMPISCHE SPELEN.

ISTRÌA. Een schiereiland van Opper-Italië, aan de Adriatische zee. Het maakt thans een gedeelte van Illyrië uit.

ITALÌCA. Eene stad van Spanje, de geboorteplaats der keizers Trajánus, Hadriánus en Theodósius I; thans heet zij *Sevilla la Veja.*

ITHÀCA. Een der Iönische eilanden; het was het vaderland van den vermaarden Ulysses. Thans heet het *Thiaki*, ook wel *Val di Compáre;* komt echter ook onder zijnen ouden naam voor.

ITÓNUS. Een oude koning van Thessalië; men zegt, dat hij het smelten van metalen en het munten van geldstukken heeft uitgevonden.

ITURAEA. Eene landstreek van Palaestina; zij werd ook Trachonítis genoemd.

ITYS. Zie PROCNÉ.

JUBA. Koning van Numidië en een gedeelte van Mauritánie in Noord-Afrika. Hij hield de partij van Pompéjus tegen Caesar en werd, na een hevig gevecht door dezen laatste, verslagen. Zijn zoon, die denzelfden naam droeg, werd door Caesar in zegepraal naar Rome gevoerd; doch aldaar zorgvuldig opgevoed en naderhand door Augustus tot koning over Mauritánie en Getúlië gesteld. Daar hij eene geletterde opvoeding had genoten, werd hij ook als schrijver bekend; doch van zijne werken zijn slechts zeer weinige brokstukken overig.

IUBILÂTE. De eerste zondag na Paschen; oudtijds werd, in de Roomsche Kerk, op dien dag de Godsdienst aangevangen met de woorden van Psalm 66: vs. 2. *Jubilate Deo, omnes terrae:* d. i. *Juich, Gode, gij gansche aarde.*

JUBILAEUM. Een feest, hetwelk, na verloop van zeker tijdvak gevierd wordt. Oorspronkelijk was het een feest, dat om de 50 jaren plaats had bij de Joden; alsdan werden de slaven vrijgelaten, de schulden gelost, verzoening tusschen vijanden bewerkt, enz. Ook verscheidene Pausen schreven Jubileën uit, waarbij de bedevaartgangers zich naar Rome begaven, om voor vrome giften eenen grooten aflaat van zonden te verwerven.

JUDAEA. Zie PALAESTÍNA.

JUDÌCA. Zoo heet in de Roomsche kerk, de vijfde zondag na de vasten, dewijl oudtijds op denzelven de godsdienst begon met de woorden van Psalm 43 vs. 1: *Judìca me domine*, d. i. *oordeel mij, o Heer!*

JUGURTHA. Zoon van Manastàbal, den broeder van Micipsa, koning van Numidië, in Afrika. Na den dood zijns vaders werd hij opgevoed aan het hof van zijnen oom Micipsa, te gelijk met deszelfs beide zonen Adherbal en Hiëmpsal. Weldra muntte hij uit, zoo door zijne geestvermogens, als bedrevenheid in alle ridderlijke oefeningen. Doch Micipsa, zijnen heerschzuchtigen aard bemerkende, begon te vreezen, dat hij eens voor zijne beide zonen een gevaarlijk mededinger zoude worden. Hij vormde dus eerst het plan, hem heimelijk van kant te helpen; doch werd daarvan teruggehouden door vrees voor het volk, wiens lieveling Jugurtha was. Hij zond hem dus naar Spanje, tot het leger van den Romeinschen

veldheer Scipio, den jongere, die toen Numantia belegerde, en hoopte, dat hij aldaar den dood zou vinden, daar zijn moed hem tot de gevaarlijkste ondernemingen zou aansporen. Jugurtha kwam echter, met roem beladen, terug. Eerlang stierf Micipsa en had, bij testament, bepaald, dat Jugurtha een derde gedeelte van het rijk zoude beheerschen. Nu bleek het, dat de vrees van den ouden koning maar al te gegrond was geweest, want eerst liet hij eenen zijner neven heimelijk van kant maken en den ander belegerde hij in eene der vestingen. Niettegenstaande deze laatste hem bij den Romeinschen raad deed aanklagen en de raad aan Jugurtha het bevel zond, zich van alle vijandelijkheden tegen zijnen neef te onthouden, ging hij echter voort met het beleg, wel wetende, dat hij te Rome voor geld alles kon bewerken en dus van dien kant niets te vreezen had. De ongelukkige Adherbal, zoo heette de jonge prins, werd eindelijk tot de overgave gedwongen en door Jugurtha, met schending van zijn gegeven woord, omgebragt. Onder het volk te Rome ging een kreet van verontwaardiging tegen Jugurtha op, zoodat de raad genoodzaakt werd een leger naar Africa te zenden; dit rigtte echter niets uit tegen den listigen man; totdat eindelijk Marius, naderhand overwinnaar der Cimbren en Teutonen, door het volk tot opperbevelhebber werd verkozen. Deze wist hem weldra in handen te krijgen, en Jugurtha boette zijne euveldaden in den kerker met den dood. De geschiedschrijver Sallustius heeft den oorlog tegen Jugurtha beschreven, welk werk wij nog bezitten.

JULIA. Meer dan eene vrouw van dien naam is be-

kend in de Romeinsche geschiedenis. Onder de meest bekende zijn: 1°. Julia, de dochter van Julius Caesar, die eerst aan Corn. Caepio gehuwd was, van wien zij op bevel haars vaders, zich scheidde, om met Pompejus te trouwen. Zoo lang zij leefde, wist zij de uitbarsting van vijandschap te verhoeden tusschen haren vader en gemaal; na haren vroegen dood echter verscheurde de heerschzucht alle banden tusschen deze beide, anders groote mannen, en Rome werd ten prooi aan de rampen van eenen burgeroorlog. — 2°. Julia, de dochter van den keizer Augustus. Zij was eene zeer schoone, doch hoogst ongebondene vrouw. Na reeds twee mannen te hebben verloren, werd zij door haren vader aan Tiberius, naderhand opvolger van Augustus, ten huwelijk gegeven. Deze, hare losbandigheid kennende, durfde zich echter tegen des keizers wil niet verzetten; doch verwijderde zich weldra van het hof. De keizer eindelijk haar slecht gedrag vernemende, verbande haar naar een onbewoond eiland, aan de kust van Italië, en liet haar naderhand overbrengen naar de stad Rhegium (*Reggio*) in Beneden-Italië. Na haars vaders dood werd zij door haren gemaal op het wreedst behandeld, die haar zelfs het kleine jaargeld, haar door Augustus toegelegd, onttrok; zoodat zij in armoede stierf, na eene 15 jarige verbanning.

Juliánus. Bijgenaamd: de afvallige. Hij was een kleinzoon van Constantinus, den groote, en te Constantinopel geboren in het jaar na Chr. 331. In zijne jeugd was hij in de Christelijke godsdienst opgevoed; doch was schoon hij het ontveinsde, van dezelve steeds afkeerig. Na den dood zijns vaders Constantius, aan het hoofd der

regering gekomen, zwoer hij het Christelijk geloof af en werd een vervolger zijner vorige geloofsgenooten. Hij was overigens een vorst, die vele goede hoedanigheden bezat en eenigen krijgsroem behaalde tegen de Persen. in welken oorlog hij aan zijne wonden overleed.

Julius. Het geslacht der Juliussen te Rome was een der oudste en aanzienlijkste; de beroemde Julius Caesar stamde uit dit geslacht; naar dezen laatste is onze maand Julij genoemd. Zie verder Caesar.

Julus. Dezelfde als Ascanius, zoon van Aenéas.

Juno. Gemalin en zuster van Jupiter. Heerschzucht en minnenijd waren de hoofdtrekken van haar karakter, welke laatste hartstogt, door de aanhoudende ontrouw van Jupiter, steeds werd aangeprikkeld. Hare eerdienst schijnt van Egyptischen oorsprong te zijn en was overal verspreid. De Romeinen schijnen in het algemeen, dezelfde beteekenis en eigenschappen aan deze Godin te hebben toegeschreven, als de Grieken. De naam echter verschilt. De Grieken noemden haar Héré. Beiden vereerden Juno als de beschermgodin van het huwelijk; de Romeinen echter aanbaden haar ook onder den naam van Lucína, als helpster der vrouwen in barensnood. Bij hare afbeeldingen vindt men de paauw, die haar was toegewijd, steeds aan hare zijde. Zij werd ook wel afgebeeld op eenen wagen zittende, door twee paarden getrokken.

Jupìter. De hoogste en magtigste der Goden was Jupiter, door de Grieken Zeus genoemd. Daar zijn vader Saturnus of Crónos zijne eigene kinderen verslond, werd Jupiter heimelijk door zijne moeder op het eiland Creta verborgen en door Corybanten opgevoed. Hij dreef zijnen

vader uit het rijk en verdeelde het met zijne broeders zoodanig, dat hij zelf het gebied des hemels behield, terwijl Neptunus beheerscher werd der zee en Pluto van de onderwereld. Hij hield zich meestal op den Olympus op, eenen berg van Thessalie, dien de dichters, wegens de helderheid van zijnen kruin, voor de geschikste verblijfplaats der Goden hielden. De eerste gemalin van Jupiter heette Métis waarschijnlijk is deze naam afkomstig van een Grieksch woord, dat *beleid* beteekent. Maar dewijl het noodlot bepaald had, dat Métis eerst eene dochter en daarna eenen zoon zou ter wereld brengen, op wien het gebied des hemels moest overgaan, verslond Jupiter de zwangere Métis, voordat zij het eerste kind ter wereld bragt. Eenigen tijd daarna kwam Minerva of Athéné uit zijn hoofd te voorschijn. Naderhand nam hij zijne zuster Juno tot gemalin, bij welke hij Mars en Vulcanus verwekte. Vele liefdesgeschiedenissen worden van Jupiter, door de dichters, vermeld. Ook de eerdienst van Jupiter was algemeen verbreid en schijnt insgelijks van Egyptischen oorsprong te zijn. Volgens den dichter Homérus bestuurt en verdeelt Jupiter het lot der menschen en heeft hij hun geluk en ongeluk in zijne hand, houdt als zoodanig de weegschaal van ieders lot en deelt aan ieder vreugde en smart, naar zijne wijsheid, uit. Hij is almagtig en bestuurt de wereld naar zijnen wil. Hij raadpleegt niemand, en niemand doorgrondt zijne ontwerpen. Hij is de bron van alle wijsheid. Zijn woord is onveranderlijk en onherroepelijk. Hij kent de daden der menschen. Hij is regtvaardig en ieder ongelukkige vindt in hem eenen beschermer, en hij, die den berouwhebbenden misdadiger niet vergeeft, is strafbaar in zijne oogen.

Eindelijk is hij liefderijk en wil ook dat de menschen elkander liefderijk behandelen. Hij is beschermer der vreemdelingen en wil gulle gastvrijheid onder de stervelingen. Teregt roept hierbij eene onzer vaderlandsche geleerden uit: hoe was het schier mogelijk, dat men zoo veel verhevens met zoo veel kinderachtigs kon vermengen!

JUSTINIÁNUS. Keizer van het Romeinsche rijk in het oosten, in het laatst der 5e eeuw geboren. Hij is beroemd als wetgever. Na den dood zijns ooms Justínus I, werd hij tot keizer uitgeroepen in het jaar na Chr. 52 . Eene tooneelspeelster met name Theodóra, welke hij tot den rang zijner gemalin had verheven, oefende eenen onbepaalden invloed op hem uit. Onder zijne regering hadden vele bloedige tooneelen plaats, tusschen de beide partijen, die, onder den naam van blaauwen en groenen bekend zijn. Door zijne veldheeren Belisárius en Narses breidde hij zijn gebied aanmerkelijk uit. Zijn voornaamste werk echter zijn de nog bestaande wetten. Hij gaf aan 10 regtsgeleerden den last, uit zijne eigene wetten en die zijner voorgangers een nieuw wetboek zamen te stellen; hierbij voegde hij naderhand de zoogenaamde Pandecten, Instituten en Novellen, welke naderhand, onder den naam van *corpus juris civilis, burgerlijk wetboek,* vereenigd werden, en mede ten grondslag gestrekt hebben van alle latere Europische wetten. Ofschoon de tijd van Justinianus niet regtstreeks tot de classieke oudheid behoort, vermeenden wij echter hem niet te moeten voorbijgaan.

JUSTÍNUS. Een latijnsch schrijver, die onder de regering der Antonijnen leefde. Hij schreef een uittreksel

uit eene algemeene geschiedenis, door Trogus Pompejus vervaardigd, wiens werk is verloren geraakt. Dit uittreksel, dat wij nog bezitten, bevat, benevens vele misslagen, ook veel merkwaardigs, uit de oude geschiedenis.

JUSTITIA. De Geregtigheid. Bij de Grieken Diké, Astraea, of Themis. Op munten verschijnt zij dikwijls als eene jonkvrouw met zwaard en weegschaal in de hand; somtijds ook eenen schepter, in plaats van zwaard.

JUSTITIUM. Stilstand van het regt.

JUVENÁLIS. Een latijnsch dichter, die in het laatst der eerste eeuw onzer jaartelling leefde. Wij bezitten van hem eenige hekeldichten, waarin hij de verdorvenheid zijner eeuw hevig doorhaalt. Zijne verzen ofschoon niet zonder gebreken, zijn niet van verdienste ontbloot.

JUVENTA. De, als godheid voorgestelde, jeugd bij de Romeinen.

IXÍON. Van hem verhalen de dichters, dat hij zijnen schoonvader vermoordde; doch in plaats van straf, door Jupiter wegens zijn innemend voorkomen, aan de tafel der Goden werd toegelaten. Hier pleegde hij een nieuw misdrijf, hij waagde het der verhevene Juno zijne liefde te verklaren; deze klaagde hierover aan haren gemaal, en de koning der menschen en goden vergaf hem ook dit vergrijp; ja zelfs, om zijnen gunsteling te wille te zijn, schiep Jupiter eene wolk die de gedaante van Juno had, en voerde die in de armen van Ixion. Toen hij echter openlijk met de gunst der Godin praalde, nam de goedertierenheid van Jupiter een einde; hij wierp den onverlaat in de onderwereld, waar hij, op een rad gebonden, onophoudelijk wordt rondgedraaid.

JYNX. Eene soort van specht; een vogel, aan welken de oude Grieken eene tooverkracht toeschreven, bijzonder om liefde te verwekken.

K.

De letter K werd bij de oude Romeinen, den, wegens laster, veroordeelden op het voorhoofd gebrand, en beduidde *kalumniator*, d. i. lasteraar.

KACHEXIE. Een ziekelijk ligchaamsgestel.

KALEIDOSCOOP. Woordelijk: schoone beelden beschouwer. Een koker voorzien van bonte stukjes glas, als anderzins, welke stukjes, door middel van twee in den koker geplaatste spiegeltjes, allerlei aardige gedaanten aan het oog vertoonen.

KALLIGRAPHIE. Het schoonschrijven.

KANON. Een regel, rigtsnoer. KANONIEKE BOEKEN der heilige schrift zijn zulke, wier Goddelijken oorsprong in het bijzonder de Roomsche kerk, buiten twijfel stelt. KANONIEK REGT is kerkelijk regt. KANONISATIE. Heilig verklaring van eenen afgestorvene. Ook in kunsten en wetenschappen wordt het woord *kanon* gebruikt.

KARDINOÏDE. Hartvormig. Eene kromme lijn in de hoogere meetkunde.

KARYATIDEN. Gekleede vrouwelijke beelden, aan gebouwen geplaatst, tot schraging der balken.

KATADIOPTRISCH. Zie DIOPTRICA.

KATAKOMBEN. Grafgewelven; b. v. van Egyptische mummiën; ook onderaardsche gangen, waarvan het onzeker is, of zij ooit tot grafplaatsen gediend hebben.

KATAKOUSTIEK. De leer van den weerklank.

KATAPHRAKTEN. Geheel geharnaste ruiters bij de Romeinen.

KATAPULT. Een soort van geschut of werptuig bij de ouden.

KATARRH. Verkoudheid.

KATASTRÓPHE. Wending eener zaak, ook ontknooping van een verhaal.

KATEGÒRIE. Een woord oorspronkelijk door de oude wijsgeeren, inzonderheid door Aristotèles, gebruikt; het beteekent, in het algemeen, *kenmerk*. — KATÈGORISCH, wordt meermalen gebruikt in de beteekenis van: stellig uitgemaakt. — KATEGORISCHE IMPERATIF is, volgens den wijsgeer KANT, het onvoorwaardelijk gebod der rede, het hoogste zedelijk beginsel.

KLIMAX. Eene redekunstige figuur, waardoor eene opklimmende of afdalende reeks van begrippen wordt aangeduidt. Opklimmende is: *boos, verachtelijk, afschuwelijk*.

KLINISCHE SCHOOL. Van een Grieksch woord, dat *bed* beteekent. Dus eene school der geneeskunde, waar men den leerlingen aan het ziekbed zelf der lijders onderrigt geeft.

KOSMÉTISCHE MIDDELEN. Zijn middelen ter vermeerdering der schoonheid.

KOSMISCH. Wat op de wereld betrekking heeft.

KOSMOGÒNIE. De leer van het ontstaan der wereld.

KOSMOLÒGIE. De kennis der wereld, in het algemeen.

KOSMOPÒLIET. Wereldburger.

KURIAAL STYL. Woordelijk: de stijl van het raadhuis; gewoonlijk: de schrijfwijze, waarvan men zich in geregtelijke stukken bedient.

Zie verder op letter C.

L.

LABORATÓRIUM. In het algemeen, eene werkplaats; in het bijzonder, eene werkplaats voor scheikundigen.

LABYRINTH. Doolhof. De beroemdste doolhoven waren oudtijds in midden Egypte, in de landstreek, welke thans *Fejum* heet; verder, op het eiland Creta (*Candia*), door den grooten Daedàlus gebouwd, en in Etrúrie (*Toscane*). Sommigen meenen, dat zij tot begraafplaatsen gediend hebben. Het waren overigens onderaardsche gangen; van enkelen, zoo als dat op Creta, zijn, volgens de verzekering der reizigers, nog overblijfsels.

LACÁVUS. Gallische naam van den krijgsgod Mars; men vindt dien in een opschrift bij Nismes.

LACEDAEMON. Hetzelfde als Sparta of liever het grondgebied dier stad. Zie SPARTA.

LACHÈSIS. Eene der Parsen of Schikgodinnen.

LACÓNIE. Een landschap in het zuiden van den Peloponnésus (*Morea*). Deszelfs hoofdstad was Sparta. De inwoners waren, reeds in de oudheid, bèkend wegens de krachtige kortheid hunner uitdrukkingen, van daar de naam van *lacòniek* voor dergelijke gezegden.

LACRYMAE CHRISTI. Christus tranen. Eene soort van wijn, die in Italië, aan den voet van den Vesuvius, alsook op de Grieksche eilanden groeit. Hij draagt dien naam, omdat hij, nog voordat de druiven geperst worden, als tranen uit de wijnpers vloeit.

LACTANTÌUS. Een leeraar der welsprekendheid en onderwijzer van den oudsten zoon van Constantinus, den groote. Hij heeft veel van godsdienstigen inhoud ge-

schreven en werd, om zijnen zuiveren schrijfstijl, de christelijke Cicero genoemd. Hij leefde in het begin der 4e eeuw na Chr.

Lacýdes. Een wijsgeer, geboortig van Cyréne, in het noorden van Africa. Hij was de stichter der zoogenaamde nieuwe Academische secte; terwijl Plato die der oude was.

Ladas. Een looper van Alexander, den groote. Hij liep zoo snel, dat men de sporen zijner voeten op het zand niet zien kon.

Laelius. Een Romeinsch consul en beroemd redenaar. Hij droeg den eernaam van den wijze en was een groot vriend van Scipio Africanus. Ook als krijgsoverste heeft hij zich roem verworven.

Laena of Leaena. Eene vrouw van slechte zeden, die in de zamenzwering van Harmódius en Aristogíton was gewikkeld; toen men haar door pijnigingen wilde dwingen, om hare medepligtigen te noemen, beet zij zich de tong af.

Laërtes. Koning van Ithàca, en vader van den beroemden Ulysses.

Laestrỳgonen. Een oud volk van Sicilie, waarvan Homérus zegt, dat zij menschenvleesch aten en vele reisgezellen van Ulysses verslonden.

Laetáre. De vierde zondag in de vasten. Oudtijds plagt men op denzelven de godsdienst aan te vangen met de woorden van den Psalm *laetare* etc. *verblijd u* enz.

Lagus. Vader van Ptolemaeus I, koning van Egypte, wiens nakomelingen naar Lagus den naam van Lagiden verkregen hebben.

Laïs. Eene Hetaere, d. i. eene vrouw van slechte

zeden, die te Corinthe leefde; hier huldigden zelfs vorsten, redenaars en wijsgeeren hare bekoorlijkheden. Onder hare aanbidders noemt men den wijsgeer Aristippus. De beroemde redenaar Demosthènes reisde, om haars wille, naar Corinthe; doch toen zij eene te groote som voor hare gunsten vorderde, keerde hij terug, zeggende: »zoo duur wil ik het berouw niet koopen." Men zegt, dat zij in Thessalië, waarheen zij zich naderhand begaf, door, op hare schoonheid ijverzuchtige, vrouwen, in den tempel van Venus is vermoord.

Laïus. Vader van den ongelukkigen Oedipus, en door zijnen zoon onwetend gedood. Zie **Oedipus.**

Langòbarden. Zie **Longòbarden.**

Laocoön. Zoon van den Trojaanschen koning Priamus en priester van Neptunus. Tot straf, omdat hij het, aan Minerva gewijd, houten paard had ontheiligd, door er zijne lans in te werpen, dewijl hij het teregt voor een listig werktuig der Grieken hield; tot straf hiervan, zoo verhaalt de dichter Virgilius, werd hij met zijne beide jonge zonen, toen hij met offeren bezig was, door twee ontzagchelijk groote slangen, die uit zee opkwamen, gegrepen en met zijne kinderen jammerlijk om het leven gebragt. Naar het dichterlijk verhaal van den zoo even genoemden Virgilius hebben de beeldhouwers de groep van Laocoön voorgesteld, terwijl de slangen hem en zijne kinderen omslingeren. Eene zoodanige, zeer schoone groep is ons nog uit de oudheid overgebleven; zij is in het jaar 1506, bij het graven in eenen wijnberg, nabij Rome, gevonden en aan Paus Julius II verkocht, die haar in het Belvedère liet plaatsen, waar zij zich thans nog bevindt; schoon zij, met andere kunststukken, onder

Napoleon, naar Parijs vervoerd was. Eene overschoone kopij van dezelve vindt men op het voorplein van het koninklijk lusthuis in den Haarlemmerhout.

Laodamía. Echtgenoot van den Griekschen vorst Protesiláus. Toen deze laatste, bij de aankomst op de Trojaansche kust het eerst van alle Grieken omgekomen was wilde Laodamía het verlies van haren man niet overleven; zij verkreeg echter, tot troost in hare droefheid, van de Goden de vergunning, de schim van haren echtgenoot te aanschouwen en gaf in zijne omhelzingen den geest.

Laodicéa. Eene stad van groot Phrygië, in Klein-Azië; zij bloeide eens door den handel en bevatte eene der eerste Christelijke gemeenten binnen hare muren.

Laomèdon. Koning der Trojanen en vader van den ongelukkigen Priàmus. Met behulp van Neptunus en Apollo bouwde Laomèdon de muren van Troje; doch wilde aan de Goden het bedongen loon niet geven, waarom Neptunus met eenen watervloed en Apollo met eene pest het land straften. Het orakel over de middelen tot afwending van dezen ramp geraadpleegd zijnde. gaf ten antwoord: dat, om de vertoornde Goden te verzoenen, jaarlijks eene Trojaansche maagd aan de zeevisschen moest ten prooi gegeven worden. Toen nu, na eenige jaren, het lot Hesiòne, des konings dochter, trof, beloofde Hercules, die daar juist was aangekomen, de maagd te verlossen, zoo de koning hem zijne paarden, van een edel ras, ten geschenke gaf. Volgens zijne gewoonte hield de koning ook nu zijn woord niet, waarop Hercules de stad belegerde en innam, terwijl Laomèdon het leven verloor.

Lapidaarschrift. Het schrift, hetwelk men op gedenksteenen vindt. Daar de stijl van zulk schrift, wegens de kleine ruimte, kort moest zijn, geldt *lapidaarschrift* gewoonlijk voor eene korte en bondige schrijfwijze.

Lapithen. Een Thessalisch volk, naar Lapithus, eenen vorst van Thessalie, aldus genoemd. Op de bruiloft van Pirithoüs en Hippodamia, streden zij met de Centauren, die de bruid wilden ontvoeren en versloegen hen.

Laren. Huisgoden bij de Romeinen, doch verschillend van Penaten in diervoegen, dat deze laatsten ook beschermgoden van steden en van goddelijken oorsprong waren. Als huisgoden werden beide bij den haard geplaatst en om hunne bescherming aangeroepen, terwijl hun, als aan goden, offers gebragt werden.

Larissa. Eene stad in Thessalie, naar welke de held Achilles, somtijds de Larissaeër heet, hetgeen dan dezelfde beteekenis heeft als *Thessaliër.*

Larius. Oude naam van het meer *Como* in *Opper-Italië.*

Larve. Beteekent bij de Romeinen een spook, eenen kwaden geest, (in tegenoverstelling der *Lares*). Het beteekent ook een momaangezigt. Eindelijk is Larve de naam, welke alle, aan verandering onderworpene, insekten dragen, aanstonds na de ontwikkeling uit het ei, en dus in het eerste tijdperk huns levens.

Latèraan. De Romeinsche consul Plautus Lateránus werd, op last van den Keizer Nero omgebragt, die zijn prachtig paleis zich toeeigende. Constantijn de groote schonk het aan den Paus, en nog heden neemt ieder nieuw gekozen Paus, plegtig bezit der kerk, die door Constantijn aan dit paleis gebouwd werd, welke kerk

den naam draagt der kerk van den Heiligen Johannes van Lateraan.

LATERNA MAGICA. Tooverlantaarn.

LATÍNUS. Een oude koning van Latium; door hem werd Aenèas, bij zijne aankomst in Italië, gastvrij opgenomen en verkreeg zijne dochter Lavinia ten huwelijk, schoon zij eerst verloofd was aan eenen naburigen vorst Turnus, die daarom aan Latínus en aan Aeneas den oorlog aandeed, doch door den laatsten overwonnen en eigenhandig gedood werd.

LATIUM. Een landschap van Italië, waarin Rome is gesticht. De inwoners werden *Latijnen* genoemd.

LATÓNA. Eene der minnaressen van Jupiter. De gemalin van dezen, de jaloersche Juno vervolgde de arme Latóna zoo zeer, dat zij op de geheele aarde geene schuilplaats vond; zoodat Neptunus uit medelijden, het eiland Delos, in de Egeische zee, deed ontstaan, waarop zij Apollo en Diana ter wereld bragt. In weerwil van Juno werd zij echter tegelijk met Apollo en Diana, bijna overal vereerd.

LEANDER. Zie ABYDUS.

LEARCHUS. Zie INO.

LECTISTERNIUM. Eene godsdienstige plegtigheid bij de Romeinen. Bij dezelve rigtte men, voor de Goden, prachtige maaltijden aan, terwijl tevens aanlegbedden voor hen gespreid werden, hetgeen ook de naam aanduidt. Men deed dit, bij eenen grooten nood, om de hulp der Góden af te smeeken.

LEDA. Eene minnares van Jupiter en gemalín van den Laconischen koning Tyndareus. Volgens het fabelachtig verhaal kwam Jupiter tot haar in de gedaante van eene

zwaan, terwijl Leda zich baadde. Het gevolg van dit bezoek was, dat zij, na eenigen tijd, twee eijeren ter wereld bragt, uit een van welke Pollux en Helèna, als kinderen van Jupiter, voortkwamen; terwijl uit het andere Castor en Clytemnaestra, als kinderen van haren gemaal Tyndareus geboren werden.

LEGENDE. Woordelijk hetgeen moet gelezen worden. Oudtijds was men in de Roomsche kerk gewoon, bij de openbare godsdienst, alsook in de eetzalen der kloosters, iets voor te lezen uit de beschrijvingen van het leven der heiligen en martelaren; welk gebruik, als dienende tot versterking in het geloof, zeer aangeprezen werd.

LEGIO. Eene afdeeling van het Romeinsche leger. De sterkte van zulk een legio steeg, in later tijd, tot 9 a 10000 man. Van hier dat, in de zamenleving, het woord, tot aanduiding van een groot aantal, gebezigd wordt.

LEGITÍMA. Wettig deel, b. v. van eene nalatenschap.

LEGITIMITEIT. Wettigheid. In eenen meer bepaalden zin, de wettige opvolging in eene monarchie.

LEMÀNUS (Lacus.) Oude naam van het meer van *Genève*.

LEMNOS. Het noordelijkste eiland van de Egeische zee (*Grieksche Archipel.*) Oudtijds was hier een vuurspuwende berg, van daar, dat Vulcànus aldaar vereerd werd; welke men zeide, dat door Jupiter uit den hemel geworpen, op Lemnos nederviel. Thans heet dit eiland *Stalimene*.

LEMÙRES. Bij de oude Romeinen, de zielen der afgestorvenen, en wel dezulke, die in den nacht, als spoken, de menschen verontrusten. Om ze te verbannen vierde men, in de nachten van 9, 11 en 13 Mei, een feest, hetwelk *Lemuria* heette.

Lentùlus. Naam van een aanzienlijk geslacht van het oude Rome. Tot dit geslacht behoorde ook Corn. Lentùlus, die, als medepligtige aan de zamenzwering van Catilína, in de gevangenis is gewurgd.

Leonìdas. Koning van Sparta. Toen de Persische koning Xerxes, met een ontzagchelijk leger, op Griekenland aanrukte, werd hij met 300 dapperen afgezonden, om den bergpas der Thermopylen te bezetten, waardoor het leger trekken moest, om in Griekenland door te dringen. Hier kreeg Leonìdas weldra versterking van andere Grieksche staten; zoodat zijne troep weldra tot 4000 man aangroeide. Xerxes zich den doortogt betwist ziende, trachtte Leonìdas door aanzienlijke beloften over te halen, om zijn vaderland ontrouw te worden; toen hij hierin niet slaagde, liet hij hem zijne wapenen afvorderen; doch Leonìdas antwoordde, met de kortheid van zijnen landaard: »kom en haal ze." Met de grootste hardnekkigheid verdedigde hij den hem toevertrouwden post, en Xerxes zoude waarschijnlijk hier gestuit zijn, zoo niet een verrader, wiens naam, tot zijne eeuwige schande, aan de nakomelingschap is overgebragt, hij heette Ephialtes, een bijpad aan de Persen had gewezen. Leonìdas ziende, dat een aanzienlijk leger gereed was, hem in den rug te vallen, zond het grootste deel zijner manschap weg, ten einde hen niet vruchteloos op te offeren; hij zelf echter meende, met zijne Spartanen, den post, door zijn vaderland hem toevertrouwd, niet te mogen verlaten, maar denzelven tot zijnen laatsten ademtogt te moeten verdedigen. Begunstigd door de duisternis van den nacht, besloot hij eenen aanval op het leger der Persen te doen, en, zoo mogelijk, den koning zelven in zijne tent aan te vallen.

Angst en schrik verbreidde zich door het gansche leger des konings, terwijl de weinige dappere Grieken alles op hunnen weg ter neder velden. Duizende der hunnen beten reeds in het stof, toen de aanbrekende dag, den Persen het klein getal vijanden deed zien, hetwelk deze verwoesting had aangerigt. Met groote overmagt vielen zij nu op de Grieksche helden aan, die allen hier den dood vonden. De dankbare Grieken rigtten naderhand voor Leonìdas en de zijnen een gedenkteeken op, met dit eenvoudig opschrift: o vreemdeling, verkondig den Spartanen. dat wij, gehoorzaam aan hunne wetten, hier ter neder liggen. Op de andere zijde van het gedenkteeken stond vermeld, dat 4000 Grieken de groote magt der Persen gestuit hadden.

Leontium. Eene vrouw van dubbelzinnige zeden, eene leerling en beminde van den wijsgeer Epicúrus. Men zegt, dat zij eene verdediging der leer van Epicúrus geschreven heeft, welk geschrift door sierlijkheid van stijl uitmuntte.

Leotychìdes. Koning der Lacedaemoniers. Hij was een der opperhoofden, onder wier bevel de Persen, in den zeeslag bij Mijcàlé verslagen zijn. Naderhand van halsmisdaad beschuldigd, vlugtte hij, als tot eene vrijplaats, in den tempel van Minerva en vond aldaar den dood.

Lepìdus. Een der driemannen, die, na den dood van Caesar, met Octaviánus (naderhand Augustus) en Antonius, den Romeinschen staat bestuurde. Hij was wreed en hebzuchtig en liet zelfs zijnen eigenen broeder op de banlijst plaatsen. Naderhand de zaak van Augustus ontrouw wordende, werd hij naar een klein stadje, in

Italië, verbannen, en eindigde aldaar, van elk vergeten, zijn leven.

LERNA. Een moeras in den Peloponnesus (*Morea*). Aldaar hield zich eene slang op van ontzagchelijke grootte. Een der bevelen, door den koning Eurystheus aan Hercules gegeven, was ook, deze slang te dooden. Hercules viel haar aan, doch zoodra hij haar den kop afsloeg, kwamen er weder twee nieuwe te voorschijn. Met behulp van Joláus, die, met een brandend hout, telkens den afgeslagen kop digt schroeide, gelukte het hem, dit monster te verslaan.

LESBOS. Een eiland in de Egeïsche zee (*Grieksche Archipel*). Het was het vaderland van Pittàcus, de dichter Alcaeus en de dichteres Sappho zongen er éens hunne wereldberoemde gezangen, die, slechts wat de laatste betreft, in brokstukken tot ons zijn overgekomen. Ook was het eens de verblijfplaats van den grooten wijsgeer Aristotèles. De hoofdstad was Mityléne, waarnaar het eiland thans nog *Metelin* heet.

LÉTHÉ. Eene rivier in de onderwereld, die, volgens de dichters, de kracht had, de afgestorvenen, die daaruit dronken, al het aardsche te doen vergeten.

LEUCAS OF LEUCÁDIA. Een eiland aan de westkust van Griekenland, thans *Santa Maura*, een der Jonische eilanden. De zuidelijke kaap van dit eiland, thans kaap *Ducato*, was beroemd door den sprong, die menigeen, van de steile rots, vrijwillig deed, om zich van de kwellingen eener ongelukkige liefde te bevrijden; want deze uitwerking schreef men aan dien sprong toe. Men verhaalt, dat eenigen denzelven meer als eens gedaan

hebben; dikwijls echter vonden de ongelukkigen den dood in de golven. Onder de laatsten worden twee vrouwen genoemd, Artemisia, koningin van Carie, en de dichteres Sappho.

LEUCI. Een volk van het oude Gallia Belgica; het woonde in *Lotharingen.* Zij werden gezegd goede slingeraars te zijn.

LEUCIPPUS. Een wijsgeer van Abdéra, leermeester van Demócritus. Hij was de stichter van de leer der *atómen.*

LEUCOTHÉA. Zie INO.

LEUCTRA. Een vlek van Boeótie (in het tegenwoordige *Livádie*). Het is beroemd wegens den veldslag, waarin de groote Thebaansche veldheer Epaminondas de Lacedaemoniers overwon en daardoor aan het groote overwigt van Sparta, boven andere staten van Griekenland, een einde maakte. Deze slag viel voor in het jaar 371 vóór Christus.

LEXICON. Woordenboek.

LIBÀNON. Een gebergte van Syrië; met den Anti-Libànon maakte het oudtijds de noordelijke grenzen van Palaestína uit. Op een gedeelte van dit gebergte zijn nog overblijfsels van de, weleer zoo beroemde, cederen van den Libànon voorhanden.

LIBÁTIE. Een plengoffer b. v. van wijn, welken de ouden, ter eere der Goden plengden.

LIBÉL. Bij de Romeinen een klaagschrift, hetwelk een klager den regter overreikte; verder een smeekschrift aan den keizer, en schriftelijke bevelen van denzelven aan den raad; ook openlijke verordeningen aan het volk. Uit het latijnsche woord *libellus* is waarschijnlijk het engelsche *bill* ontstaan.

Liber. Bijnaam van Bacchus, bij de Romeinen.

Liberalìteit. Eigenlijk: denk- en handelwijs, die eenen vrijen man passen. Dit woord wordt in onze dagen wel eens misbruikt.

Libertas. De persoonsverbeelding der vrijheid, bij de Romeinen. Op Romeinsche munten wordt de *libertas* met ongedekten hoofde voorgesteld. De, met eenen diadeem en sluijer voorziene, *libertas* is de godin der vrijheid.

Libitína venus. In den tempel dezer godin werd verhuurd en verkocht al wat tot de begrafenis behoorde.

Licentiaat. Dit is, op eenige buitenlandsche academien, de titel van hem, die, na een doorgestaan examen, de vergunning verkrijgt, om Doctor in eenig vak te worden en reeds vooraf alle voorregten van dien graad geniet.

Licenten. Vrijbrieven, in het bijzonder, voor den koophandel.

Lictóren. Een soort van geregtsdienaars, bij de Romeinen. In dienst zijnde, droegen zij, op hunne schouders, bijlen in een bundel stokjes gebonden, die daarvan bundelbijlen heetten. De hoogste ambtenaars, zoo als de Consuls, werden door 12 Lictoren voorafgegaan; ook de Vestaalsche maagden en sommige priesters, als zij in het openbaar verschenen, deden 2 tot 6 dezer lieden voor zich uitgaan. Zij gingen niet naast elkander, maar eén voor één achter elkander. Zij moesten op bevel der overheden de misdadigers grijpen en straffen, met stokken slaan en zelfs onthoofden.

Ligárius. Een aanzienlijk Romein in den burgeroorlog, tusschen Caesar en Pompejus, de partij des laatsten toegedaan. Hij werd daarom bij Caesar, na diens over-

winning, aangeklaagd, doch voortreffelijk en met goed gevolg door Cicero verdedigd, welke verdediging wij nog bezitten.

LIGàTUUR. Verbinding; b. v. van toonen of van twee noten in de muzijk.

LIGER. Oude naam der rivier *Loire*, in Frankrijk.

LIGúRIA. Een landschap, dat oudtijds een gedeelte van het tegenwoordig gebied van *Genua* uitmaakte.

LILYBAEUM. Een voorgebergte van Sicilië, thans *Capo di Marsalla.*

LINUS. Een der oudste dichters en toonkunstenaars van Griekenland. Men zegt, dat hij de leermeester was van Hercules, die hem door eenen slag met zijne lier doodde, omdat Linus lachte over de onhandigheid van zijnen leerling.

LIPòGRAMMATISCHE OPSTELLEN. Zijn dezulken, waar sommige letters met opzet vermeden worden, zoo als b. v. eene leerrede, waarin de letter R in het geheel niet voorkomt.

LIQUOR. Woordelijk: vloeibaar vocht. Men noemt alzoo, in de geneeskunde, de geestrijke vochten, als sterkwater enz.

LITAE. De Godinnen van het gebed.

LITERàTUUR. Letterkunde.

LITHòCHROMIE. De kunst, om met olieverf op steen te schilderen en dan op linnen af te drukken.

LITHOGRàPHIE. Steendruk.

LITHòTRITIE. Eene heelkundige bewerking om, door middel van een werktuig, de steen in de blaas te verbrijzelen.

LITHURGIEK. Zie MINERALòGIE.

Litótes. In de redekunde, de verkleining van een voorwerp waardoor hetzelve eigenlijk nog meer verhoogd wordt; b. v. het zijn niet de slechtste vruchten waaraan de wespen knagen; d. i. het zijn de beste vruchten.

Littorale. Eene landstreek, die aan de kust ligt.

Liturgie. De inrigting van de openbare godsdienstoefening in christelijke kerken. In eenen meer bepaalden zin, de gebedeboeken en formulieren voor die openbare godsdienstoefening.

Livìa drùsilla. Eerst gemalin van Tiberius Claudius Nero, bij wien zij Tiberius, den opvolger van Augustus, en Drusus Germanicus ter wereld bragt. Naderhand nam Augustus haar tot vrouw, schoon zij bij haren eersten gemaal zwanger was. Om haar verstootte Augustus zijne gemalin Scribónia; hij verwekte echter geene kinderen bij haar. Livia was eene trotsche vrouw en die meesterlijk de kunst verstond haren man te regeren. Teregt houdt men haar ook verdacht van wreedheid jegens de familie van Augustus, daar zij slechts ten doel had, haren zoon Tiberius op den troon te verheffen. Het eerst van alle vrouwen is zij door de Romeinen vergood.

Livìus. (Andronicus) De eerste, die te Rome tooneelspelen schreef; hij was een geboren Griek, uit beneden Italië, ook groot Griekenland genaamd. Hij was naar Rome gekomen, als opvoeder der kinderen van den consul Livius Salinàtor. Van zijne werken zijn nog slechts enkele brokstukken overig. — Titus Livius. Een beroemd Romeinsch geschiedschrijver, wiens werk wij, voor een groot gedeelte, bezitten; hij was geboren te Padua en kwam in het jaar 59 vóór Christus naar Rome, alwaar

hij zich bij Augustus bekend maakte. Twintig jaren arbeidde hij aan zijne Romeinsche geschiedenis en verwierf zich daarmede zulk eenen roem, dat zelfs een inwoner van Cadix naar Rome kwam, alleen om Livius te zien, en, toen hij hem gezien had, terstond terugkeerde. Na den dood van Augustus keerde hij naar zijne vaderstad Padua terug; alwaar men, in de 15e eeuw, zijne begraafplaats meende gevonden te hebben, en hem een prachtig gedenkteeken oprigtte. Zijne geschiedenis neemt eenen aanvang met de komst van Aenéas in Italie en loopt tot de regering van Augustus.

LOCRIS. Een landschap van Griekenland; de inwoners werden in drie deelen verdeeld: de Locri Ozólae, Epicnemidii, en Opuntii. Het strekte zich uit noordoostwaarts van de golf van *Lepanto* tot aan het kanaal van *Talanti.* De hoofdstad der Locri Ozólae bestaat nog en is het tegenwoordige *Lepanto,* hetwelk oudtijds Naupactus heette.

LOCUSTA. Eene beruchte giftmengster, die de gunst van keizer Nero genoot; met hare hulp vermoordde Agrippina, Nero's moeder, haren gemaal Claudius en haren stiefzoon Brittannicus.

LOGARITHMUS. Verhoudingsgetal. De Logarithmentafelen zijn gevormd door eene meetkunstige reeks, die met dezelfde rede of verhouding en door eene rekenkundige reeks, die met hetzelfde verschil opklimt.

LOGÌCA. De wetenschap, om zijne gedachten behoorlijk te verbinden.

LOGÒGRIPH. Woorden, of liever letterraadsel.

LONDÌNUM. Latijnsche benaming der stad *London.*

LONGIMÀNUS. Langhand. Bijnaam van den Persischen

koning Artaxerxes; de Grieken noemden hem *Macròchir*, hetgeen dezelfde beteekenis heeft.

Longimètrie. Lengtemeting.

Longìnus. Een wijsgeer en zeer geleerd man. Hij leefde onder den keizer Aureliánus, op wiens bevel hij gedood is, omdat hij aan Zenobia, koningin van Palmýra, wier leermeester hij geweest was, eenen zeer scherpen brief aan dien keizer had voorgezegd. Vele zijner geschriften zijn door den tijd verloren gegaan, alleenlijk bezitten wij nog van hem een geschrift over den verheven stijl.

Longòbarden. Een volk in Germanie (*Duitschland*). Zij woonden, oorspronkelijk, aan beide zijden der Elbe, van het Lunenburgsche tot het Maagdenburgsche, naderhand breidden zij zich ook over een ander gedeelte van Duitschland uit, totdat zij in de laatste helft der zesde eeuw geheel Opper-Italië bemagtigden, dat toen het rijk der Longobarden en later door naamsverbastering, *Lombardyë* genoemd werd.

Lotophàgen. Lotus-eters. Een volk van Noord-Afrika, waar Ulysses op zijnen togt aanlandde, en die zijne reisgezellen te eten gaven van den lotus, welke de kracht had, om hun het vaderland te doen vergeten. De plant zelve is eigenlijk een boom met kleine, dadelvormige zoete vruchten en die nog tegenwoordig in Noord-Afrika groeit. Ook is de lotus een gewas, hetwelk veel overeenkomst heeft met de Steenklaver.

Loxodromitisch kromme lijn. Is de kromme lijn, welk een schip op de oppervlakte der aarde zoude beschrijven, zoo het altijd in denzelfden streek, mits geen der vier hoofdstreken zijnde, voortging.

Lucánie. Zoo heette oudtijds de landstreek van Italië, die zich uitstrekte van de tegenwoordige rivier *Silo*, ten noorden, tot aan kaap *Palinur* ten zuiden. Het maakt thans een deel van het koningrijk *Napels* uit.

Lucánus. Een Latijnsch dichter, geboren te Corduba (*Cordova*) in Spanje. Reeds als kind was hij naar Rome gevoerd, genoot aldaar eene geleerde opvoeding en bekleedde, in volwassenen leeftijd, eenige aanzienlijke posten. Hij waagde het, deel te nemen aan eene zamenzwering tegen Nero, op wiens last hij, toen dezelve ontdekt was, werd omgebragt. Wij bezitten van Lucánus slechts één gedicht, *Pharsalia* getiteld; waarin hij den burgeroorlog tusschen Caesar en Pompejus bezingt.

Lucères. Het derde deel van het Romeinsche volk, zoo als het door Romulus was ingedeeld, de beide overige deelen droegen den naam van Tatiensen en Ramnensen.

Luciánus. Uit Samosáte, in Syrie geboren. Hij leefde in de 2e eeuw na Christus. Eerst had hij de beeldhouwkunst beoefend, doch legde zich naderhand op de wetenschappen toe. In zijne geschriften hekelde hij de zeden van zijnen tijd, op eene geestige, doch scherpe wijze; vooral maakte hij het veelgodendom bespottelijk, schoon hij niet tot het Christendom overging en daarom den naam van godloochenaar ontving. Van zijne geschriften, die thans nog in wezen zijn, munten uit zijne zamenspraken der Goden, zamenspraken der afgestorvenen en Timon of de menschenhater, allen in het Grieksch geschreven.

Lucìfer. De ster van Venus, die, als zij de zon voorafgaat, dat is: als zij zich, met het aanbreken van den dag, in het oosten vertoont, *de morgenster*, en als zij

de zon volgt of zich na zonsondergang in het westen laat zien, *de avondster* genoemd wordt. Het woord zelf beteekent: lichtaanbrenger.

LUCÍLIUS. Een Romeinsch ridder, die men beschouwt als den uitvinder van het Romeinsch hekeldicht. De dichter Horatius vergelijkt hem met eene rivier, die, bij veel vuilnis, ook goudzand met zich voert. Van zijne hekeldichten zijn slechts enkele verspreide stukken overig.

LUCÍNA. Zie JUNO.

LUCRÉTIA. Zie COLLATÍNUS.

LUCRÉTIUS CARUS. Een Romeinsch wijsgeer en dichter, die in de eerste eeuw vóór Christus leefde; hij was een aanhanger van de leer van Epicúrus, en wij bezitten van hem een gedicht getiteld, *over de natuur der dingen;* waarin hij de leerstellingen van Epicúrus voordraagt.

LUCULLUS. Een aanzienlijk Romein, die eenen grooten krijgsroem behaalde, in den oorlog tegen den Persischen koning Mithridátes, en ook Tigránes, koning van Arménie, die Mithridátes te hulp kwam, overwon. Daar zijne soldaten, die hem van hebzucht beschuldigden, hem gehoorzaamheid weigerden, werd hij naar Rome teruggeroepen en leefde nu, als ambteloos burger, in groote pracht, waartoe hem zijne ontzagchelijke rijkdommen, die hij uit Azie had mede gebragt, in staat stelden. Hij was overigens een man van smaak en beoefende zoo wel de wijsbegeerte, als de Grieksche en Latijnsche letterkunde.

LUGDÚNUM. Zoo noemden de Romeinen de tegenwoordige fransche stad *Lyon.* LUGDÚNUM BATAVORUM is de latijnsche benaming der stad *Leiden.*

LUNA. De maan, zij werd bij de Romeinen als godheid vereerd, en voor dezelfde gehouden als Diana.

Lupercal. Een feest te Rome, in de maand Februarij gevierd, ter eere van den herdersgod Pan. De priesters van Pan liepen, op dit feest, naakt rond met eene zweep in de hand, waarmede zij ieder, die hun ontmoette, sloegen; de vrouwen stelden zich aan deze slagen vrijwillig bloot, omdat men zeide, dat daardoor hunne vruchtbaarheid bevorderd werd.

Lupìa. Zoo werd, door de Romeinen, de rivier *de Lippe* genoemd; er was ook eene stad van dien naam, zij lag aan dit riviertje.

Lusitánia. Het hedendaagsche *Portugal.*

Lustrum. Eigenlijk reinigingsoffer. Eene handeling, bij de Romeinen, waarbij, door een zoenoffer, het volk, als het ware, gezuiverd werd. Daar dit, na vijf jaren, telkens werd herhaald, zoo werd dit woord ook gebruikt voor een tijdvak van 5 jaren.

Lutétia. De stad *Parijs* werd door de Romeinen aldus genoemd.

Lyaeus. Bijnaam van Bacchus, den god des wijns. Dit woord leidt men gewoonlijk af van een Grieksch woord, hetwelk *losmaken* beteekent; zoodat Bacchus aldus zou genoemd zijn, omdat de wijn de harten van zorgen losmaakt.

Lycámbes. Zie Archilòchus.

Lycáon. Een oude koning van Arcádië. Van dezen verhaalt de dichter Ovidius, dat hij door Jupiter, om zijne wreedheid, in eenen wolf veranderd is; toen namelijk Jupiter eens op aarde was neergedaald, om met eigene oogen zich van de verdorvenheid der menschen te vergewissen. Op dezen togt kwam hij ook bij Lycáon die hem herbergde; doch toen Jupiter, door teekenen,

zijne hoedanigheid had geopenbaard, liep het volk van alle kanten toe, om te offeren en hem te aanbidden. Lycáon echter lachte om deze bijgeloovigheid, en zeide, dat hij wilde beproeven, of hij werkelijk eenen God tot gast had. Hij trachtte hem dus in den nacht van kant te maken; toen hij hierin verhinderd werd, doodde hij eenen der gijzelaars door het volk der Molossiers hem gezonden, en zette diens vleesch aan Jupiter ten eten voor. Hierover ten hoogste verontwaardigd legde de God hem bovengenoemde straf op.

Lycaónie. Eene landstreek van Klein-Azië. Zij werd onder Augustus in het Romeinsche rijk ingelijfd en grensde, ten noorden, aan Galátie. Zie dit.

Lycéum. Eene school waar men eene wetenschappelijke opvoeding geniet. De naam is afkomstig van eene oefenschool te Athene, welke in de nabijheid stond van den tempel van *Apollo Lycaeus*, waarvan zij haren naam ontleende.

Lycìa. Eene landstreek in het zuiden van Klein-Azië.

Lycomédes. Een koning van het eiland Scyros. Bij hem verborg de moeder van Achilles dezen haren zoon, in vrouwenkleederen, om hem aan den krijg te onttrekken; doch Ulysses haalde hem van daar.

Lycòphron. Een grieksch dichter, die onder Ptolemaeüs Philadelphus, te Alexandrie leefde, in het laatst der 3e eeuw vóór Christus. Van zijne vele schriften is slechts nog een treurspel overig, *Cassandra* getiteld, hetwelk, wat dichterlijke schoonheden betreft, volgens het oordeel van deskundigen, geene waarde heeft.

Lycóris. Beminde van den Romeinschen dichter Gallus. Haar naam werd door zijne gedichten aan de

vergetelheid ontrukt; zoo als wij ten minste uit andere dichters weten, want van de gedichten van Gallus is niets meer overig. Die in omloop zijn onder zijnen naam hebben, zegt men, eenen anderen maker.

Lycurgus. Verscheidene mannen van dien naam vindt men in de geschiedenis van Griekenland; de beroemdste onder hen was de wetgever van Sparta. Na den dood zijns broeders, die zonder mannelijke erven gestorven was, moest hij, naar regt, opvolgen; doch zoodra hij vernam, dat zijns broeders weduwe door dezen zwanger was achtergelaten, besloot hij het bestuur des rijks bij voorraad op zich te nemen; doch over te geven, zoo een mannelijk erfgenaam geboren werd en mondig was geworden. Toen nu de koningin weduwe eenen zoon ter wereld bragt, verklaarde Lycurgus aan het volk, dat hij, als voogd des jonggeborenen, de teugels des bewinds zou in handen houden, tot dat deze eenen leeftijd zoude hebben bereikt, geschikt om zelf de regering te aanvaarden. Hij hield zich steeds onledig met het verbeteren der instellingen van zijn volk en vervaardigde een nieuw wetboek. Na eenige jaren gaf hij de regering aan zijnen neef over. Daar nu zijne wetten reeds met goed gevolg werden gebruikt, wenschte hij dezelve duurzaam te vestigen; hij begaf zich daarom op reis, doch deed vooraf de Spartanen zweren, tot zijne terugkomst geene zijner wetten te zullen afschaffen. Hij kwam echter niet terug. De wetten van Lycurgus bleven verscheidene eeuwen in stand en gedurende dien tijd stond Sparta aan het hoofd van Griekenland.

Lydië. Eene landstreek van Klein-Azië. Zie Croesus.

Lynceus. Zie Danaïden en Hypermnestra.

Lyra. De lier, het oudste muzijkinstrument, dat bij de Grieken in gebruik was; zij schreven de uitvinding daarvan aan Mercurius toe. De lier van Orpheus is onder de sterren geplaatst en staat oostwaarts bij Hercules en zuidwaarts onder den Draak.

Lysìas. Een beroemd Atheensch redenaar, gemeenzaam vriend van den wijzen Socràtes. Ook hij moest door de dwingelandij der zoogenaamde 30 tijrannen lijden en werd tot ballingschap verwezen. Na de herstelling der vrijheid keerde hij terug en was, in onderscheidene opzigten, zijn vaderland nuttig. Hij bereikte eenen hoogen ouderdom en heeft vele redevoeringen nagelaten, waarvan wij er nog eenige bezitten, die door deskundigen geprezen worden.

Lysimàchus. Een der veldheeren van Alexander, den groote. Hem viel na Alexanders dood, de regering ten deel van Thracie (*Europisch Turkije*) en hij nam, in navolging der andere veldheeren, den titel van koning aan.

Lysíppus. Een beroemd beeldhouwer, ten tijde van Alexander, den groote. Door hem alleen wilde Alexander zijne standbeelden vervaardigd hebben. Eens door eenen zijner vrienden gevraagd zijnde, welken meester hij zich ten voorbeeld stelde, wees hij op de natuur. Geen wonder, dat hij, zulk eenen meester navolgende, zich grooten roem verwierf!

Lysis. Een grieksch wijsgeer en leermeester van den beroemden Thebaan Epamìnondas.

M.

MACEDÓNIA. Een land ten noorden van oud Griekenland. Het Macedonisch rijk werd in het begin der vierde eeuw vóór Chr. door den koning Philippus en naderhand door deszelfs zoon Alexander den groote, zeer uitgebreid en werd in het jaar 148 vóór onze jaartelling in het Romeinsche rijk ingelijfd; thans heet het *Makdonia* of *Filiba Vilajeti*.

MACHÁÖN. Een geneesheer, die met de Grieken naar Troje trok.

MACRA. Oude benaming van de rivier *de Magra*, in het hertogdom *Parma*.

MACRIÁNUS. (Titus Fulvius Julius). Een Egyptenaar van lage geboorte, die van gemeen soldaat tot Romeinsch keizer werd uitgeroepen, met zijne beide zonen Macriánus en Quiétus. Hij werd, kort na zijne verheffing, met zijnen zoon Macriánus vermoord, op last van Galliénus, die, in zijne plaats, den troon beklom.

MACRÍNUS. Een Romeinsch keizer, opvolger van Caràcalla. Hij was van eene onaanzienlijke geboorte en werd, van trap tot trap, tot die hooge waardigheid verheven; doch om zijne wreedheid bij de soldaten gehaat, werd hij reeds na eene regering van 2 maanden en 3 dagen vermoord.

MACRÓBIUS. Een latijnsch schrijver, die ten tijde van keizer Theodósius leefde. Hij schreef een werk, *Saturnalia* getiteld, waarin hij eenige geleerden met elkander laat spreken over oudheden en oude sch[illegible]

MACRÒCHIR. Zie LONGIMÀNUS.

Maeánder. Eene rivier, in het westen van Klein-Azië; zij stort zich in de Egeïsche zee en heet thans *Meender.*

Maecénas. Een aanzienlijk Romein, ten tijde van keizer Augustus. Hij was de gunsteling des keizers en bevorderaar van kunsten en wetenschappen; de dichters Virgilius, Horatius en anderen hadden veel aan zijne bescherming te danken. Zijn zedelijk gedrag echter wordt niet zeer geprezen.

Maemactérion. Benaming eener maand, bij de oude Atheners; zij was de vierde van het jaar.

Maenáden. Zie Bacchanten.

Maeonìdes. Bijnaam van den dichter Homérus, naar zijnen vader *Maeon.*

Maeótisch meer. Zoo noemden de ouden de zee van *Azof.*

Magen. Een soort van wijzen en waarzeggers, bij de oude Persen; zij oefenden eenen grooten invloed uit in het staatkundige. Vandaar is waarschijnlijk ontleend het woord magie, tooverkunst.

Magister Equitum. Zie Dictátor.

Magnáten. Grooten, annzienlijken. Zoo heetten eertijds in Polen en thans nog in Hongarije de rijksstanden, welke aan de regering deelnemen.

Magnésia. Eene stad in het westen van Klein-Azië, aan de rivier Maeander; zij was de verblijfplaats van Themistòcles, nadat hij uit Athene verbannen was, en hem door den Persischen koning, in eigendom, geschonken. Bij dezelfde stad werd koning Antiòchus door Scipio overwonnen. Er bestaat ook thans nog in Klein-Azië eene stad van dien naam, verschillend echter van het oude

Magnésia. Dezen naam draagt ook een bekend geneesmiddel.

Magnificat. In de Romeinsche kerk een lofzang van Maria; aanvangende met de woorden: *magnificat anima mea Dominum;* d. i.: mijne ziel verheerlijkt den Heer.

Magnificus. Heerlijk, hoog. Een titel van de Rectoren der Academieën, zij worden, gewoonlijk, voor den tijd van twee jaren, door den koning zelven benoemd. — Magnificentie. Heerlijkheid, hoogheid.

Mago. Naam van verscheidene Carthagers, onder de meest bekenden is de broeder van Hannibal, in den tweeden Punischen oorlog.

Maja. Moeder van Mercúrius.

Major. In de redeneerkunde, de hoofdstelling, waaruit men de verdere gevolgen trekt.

Major Domus. De titel van den hoogste beambte in het oude Frankische rijk; hij had voornamelijk het bestuur over het koninklijk huishouden; doch de majores domus wisten zich naderhand eene uitgestrekte magt te verschaffen, getuige de beide Pepyns.

Majoraat. In het algemeen, erfopvolging, welke naar den ouderdom bepaald wordt.

Majorenniteit. Mondigheid.

Mamertynen. Eertijds een volk van Beneden-Italië, door den Syracusaanschen koning Agathócles, als hulptroepen, gehuurd; doch naderhand, wegens een oproer, verdreven zijnde, begaven zij zich naar Messána (*Messina*), maakten zich van de stad meester en noemden die naar hunnen naam. Door eenen lateren koning Hièro zijn zij weder ten ondergebragt.

MANDAAT. In het algemeen, een lastbrief, volmagt. Ook een zoodanige, die door eene regering afgegeven wordt, tot de betaling van gelden.

MANDÁNÉ. Moeder van Cyrus, den grondlegger der Persische heerschappij.

MANDÚBIERS. Een oud Gallisch volk; het woonde waarschijnlijk in de tegenwoordige departementen *Côte d'or* en *Yonne*.

MÁNES. Een slaaf van den wijsgeer Diogènes. Hij ontliep zijnen meester, en toen de vrienden des wijsgeers dezen wilden bewegen, om hem te doen zoeken, zeide hij: »het zoude schande zijn, dat Mánes zonder Diogènes kon leven en Diogènes niet zonder Mánes. — MÁNES. De zielen der afgestorvenen bij de Romeinen. Ook de beschermgeesten der afgestorvenen, wier graven zij bewaakten.

MÁNES of MANÌCHAEUS. Een geboren Perziaan, die in de derde eeuw onzer jaartelling leefde. Hij predikte eene leer vol dwalingen. In navolging van Christus, koos hij zich, uit zijne leerlingen, twaalf mannen, en daarenboven nog een dertiende, om den persoon van den Zaligmaker te vertegenwoordigen. Deze werden, naar hem, *Manicheën* genoemd.

MANÈTHO. Schrijver eener Egyptische kronijk, waarvan nog heden stukken aanwezig zijn, die men voor niet onbelangrijk houdt. Hij leefde in het laatst der derde eeuw vóór Chr.

MANILIUS (Cajus). Een Romeinsch dichter, ten tijde van Augustus. Hij schreef een werk over de sterrekunde, hetwelk nog, gedeeltelijk, bestaat; het heeft echter meer wetenschappelijke dan dichterlijke waarde. — MANILIUS

(Titus). Een geschiedschrijver, die ten tijde van Marius en Sylla, te Rome leefde; Cicero maakt melding van hem in zijne redevoering voor Roscius.

Manípel. Bij de Romeinen een gedeelte krijgsvolk het dertigste deel van een legioen; het was waarschijnlijk 100 man sterk.

Manipulátie. Behandeling, in het bijzonder, door het magnetismus.

Manlìus (Torquátus). Een beroemd Romein. In zijne jeugd werd hij door zijnen vader, wegens een spraakgebrek, in afzondering op het land opgevoed. Een zekere Pompónius, die dit voor eene slechte behandeling hield, klaagde, deswegens, den vader aan. De jongeling dit vernemende begaf zich naar de stad en, met eenen dolk gewapend, trad hij in het huis van Pomponius; dreigende hem te doorsteken, zoo hij niet van de vervolging zijns vaders afzag. Dit blijk van kinderlijke liefde trof het volk zoodanig, dat het hem, het volgende jaar, tot krijgstribuun (bevelhebber van een legioen) benoemde. In deze hoedanigheid trok hij met het leger tegen de Galliërs, en doodde in een tweegevecht eenen Galliër, die, met veel ophef, den dapperste der Romeinen had uitgedaagd; den verslagene beroofde hij van den halsketen, welken hij droeg en die in het latijn *torques* heet; vanwaar hij den naam van *Torquátus* verkreeg. Naderhand werd hij, als legerhoofd, bekend door zijne strenge krijgstucht. Eens had, tegen zijn uitdrukkelijk bevel, zijn eigen zoon zich met eenen vijandelijken bevelhebber in een tweegevecht ingelaten; de jongeling bleef overwinnaar; doch werd op bevel zijns vaders, den veldheer, wegens inbreuk op de krijgstucht, onthoofd; daarna wer-

den, bij wijze van spreekwoord, strenge bevelen, *Manlische* bevelen, genoemd. — MANLIUS (Capitolinus). Een aanzienlijk en dapper Romein, die toen de Galliërs, onder Brennus, Rome veroverd hadden en het Capitolium ingesloten hielden, hetzelve tegen eenen nachtelijken overval met goed gevolg verdedigde. In alle stilte beklommen de Galliërs de rots, waarop het Capitolium was gebouwd; de schildwachten, dezelve voor onbeklimbaar houdende, hadden zich aan den slaap overgegeven, toen Manlius, door het geschreeuw der, aan Juno geheiligde, ganzen, ontwaakte en bemerkte, dat reeds twee vijanden den top bereikt hadden; aanstonds grijpt hij naar zijne wapenen, doodt den eenen en stoot den anderen, met zijn schild, naar beneden. Door het gedruisch gewekt liep de geheele bezetting te wapen, en de poging der Galliërs was verijdeld. Naderhand, door zijne eerzucht vervoerd, naar de opperheerschappij staande, werd hij veroordeeld, van dezelfde rots afgeworpen te worden, en verloor alzoo het leven.

MANNUS. Een held der oude Duitschers; hij werd, na zijnen dood, als een beschermgod vereerd, en was bij hen, gelijk aan Mars bij de Romeinen.

MANÒMETER. Een werktuig, dienende om, hetgeen uit den dampkring naar beneden komt, als regen, sneeuw, dauw, enz., te meten.

MANTIEK. De voorgewende kunst van waarzeggen.

MANTINÉA. Eene stad van Arcádie, in den Peloponnésus. Zij is beroemd door de overwinning, welke de Thebaansche veldheer Epamìnondas, in derzelver nabijheid, op de Spartanen bevocht.

MANTUA. Eene van ouds beroemde Italiaansche stad, die ook thans nog dien naam draagt. Toen Octaviánus

(naderhand Augustus) de partij van Brutus en Cassius, de zamengezworenen tegen Caesar, had overwonnen, moest ook Mantua lijden, schoon het niet tot de overwonnene partij behoord had; want door den overwinnaar waren de landerijen der inwoners van het naburige Cremóna aan zijne soldaten uitgedeeld en, toen die niet toereikende waren, moesten die van Mantua ook van het hunne afstaan. In de nabijheid van Mantua was de dichter Virgilius geboren, wiens bezittingen ook door den overwinnaar werden ontnomen; Augustus schonk ze hem echter naderhand weder.

Manumissie. De vrijlating der slaven, bij de Romeinen.

Manuscript. Handschrift. Bij verkorting wordt dit aldus geschreven: MS. en in het meervoud: MSS.

Maràthon. Een vlek in Attica, beroemd door de overwinning, welke de Atheners onder aanvoering van Miltiàdes, hier op de Persen behaalden.

Marcellínus (Ammiánus). Een Romeinsch geschiedschrijver, die onder den keizer Theodósius leefde. Hij schreef eene Romeinsche geschiedenis van den Keizer Nerva tot aan Valens. Een gedeelte daarvan is nog overig.

Marcellus. Meer dan een van dezen naam is in de Romeinsche geschiedenis bekend. Claudius marcellus muntte uit in den oorlog tegen de Galliers en doodde den Gallischen koning Viridomàrus in een tweegevecht. Ook was hij de eerste Romeinsche veldheer, die gelukkig tegen Hannibal streed. Hij veroverde Syracuse, bij welke verovering de beroemde wiskunstenaar Archimédes, tegen den uitdrukkelijken last van Marcellus, om het leven kwam. — Cajus Marcellus, zusters zoon van Augustus. Hij was een jongeling van groote verwachting, die echter

door eenen vroegen dood werd weggerukt. De dichter Virgilius vermeldt in zijn gedicht, Aenéis, in schoone verzen, den vroegen dood des jongelings en las, zegt men, deze verzen aan het hof voor, in tegenwoordigheid van Augustus en Octavia, de moeder des jongelings.

Marcòmannen. Een oud en magtig volk in Duitschland; het woonde oorspronkelijk tusschen den *Rijn* en den *Donau*. De Marcomannen streden meermalen tegen de legers der werelddwingende Romeinen.

Mardónius. Persisch veldheer en schoonzoon van koning Daríus. Na den zeeslag bij Salàmis, waarin de vloot van Xerxes vernield werd, liet deze hem met een groot leger in Griekenland achter, om den oorlog te vervolgen. Hij werd echter door de Grieken, onder Pausánias en Aristídes, bij Plataeae overwonnen en sneuvelde in het gevecht.

Marìus. (Cajus.) Een Romein van onaanzienlijke geboorte, die zich, door zijne dapperheid, tot de hoogste waardigheid in den staat verhief. Hij bewees zijn vaderland meermalen uitstekende diensten, vooral toen hij, door het verslaan der Cimbren en Teutónen, Rome van den ondergang redde. Ook was hij overwinnaar van den dapperen en listigen Numidischen koning Jugurtha. Doch al dien roem bezwalkte hij naderhand door zijnen bloedigen burgeroorlog met Sylla. Hij moet een man geweest zijn van eene indrukwekkende gestalte; dit bleek, toen hij, voor Sylla vlugtende, gevat en in de gevangenis te Minturnae, een Italiaansch stadje, gebragt was. Men zond eenen Gallier gewapend tot hem, met last om hem van kant te maken. Toen deze man in zijne gevangenis trad, rigtte Marius zich op en eenen door-

dringenden blik op hem vestigende, riep hij hem toe: »wilt *gij* Cajus Marius dooden." De Gallier werd daardoor zoo zeer van zijn stuk gebragt, dat hij de gevangenis uitliep en verklaarde: zulk eenen man niet te kunnen ombrengen. Kort daarna vond hij gelegenheid te ontsnappen tot ongeluk van Rome, hetwelk hij weldra met bloed en moord vervulde. — MARIUS. (M. Aurelius). Een Gallier van afkomst, die van smid, tot veldheer des keizers Galliènus opgeklommen, daarna Romeinsch keizer werd; doch slechts drie dagen regeerde. Hij werd vermoord door eenen soldaat, die eertijds smidsknecht bij hem was geweest.

MARMER KRONIJK. Zie ARUNDELIÁNUM MARMOR.

MARO. Naam van den dichter Virgilius.

MARS. De God des oorlogs bij de Romeinen; hij was een zoon van Jupiter en Juno. Het is in ons zonnestelsel, de naam van eene der planeten, welke naast Mercurius de kleinste is.

MARSEN. Een Italiaansch volk, hetwelk met Rome eenen hevigen oorlog voerde om het Romeinsche burgerregt, welke oorlog ook die der bondgenooten en Italiaansche oorlog genoemd wordt. Het was ook de naam van een oud volk in Duitschland. Na de nederlaag van Varus (zie dezen) zette dit zich aan de beide oevers der Lippe neder; doch werd naderhand door de Romeinen van daar verdreven. Het schijnt echter tot de Cherusken te hebben behoord en niet lang een zelfstandig volk geweest te zijn.

MARSÍNGEN of MARSIGNEN. Een oud Duitsch volk; het woonde waarschijnlijk in *Silezie*.

MARSYAS. De oude dichters zeggen van hem, dat hij

de luit gevonden had, welke Minerva had weggeworpen. Hij leerde dit instrument, zoo voortreffelijk bespelen, dat hij zelfs Apollo tot eenen wedstrijd uitdaagde, welken wedstrijd de zanggodinnen ten gunste van Marsyas beslistten; doch nu wilde Apollo, dat hij ook met hem in het zingen zou wedijveren, en hoezeer Marsyas zich hiertegen verzette, beweerde toch de God, regt te hebben, om dit te vorderen. Daar nu Apollo hem in het zingen overtrof, zoo moest de ongelukkige door den dood zijne roekeloosheid boeten, met eenen God te hebben willen wedijveren. Na hem gedood te hebben trok Apollo hem de huid af. Hij wordt doorgaans als een satyr of boschgod voorgesteld.

Martiális. Een beroemd schrijver van puntdichten, te Rome. Hij was een geboren Spanjaard, kwam te Rome, onder de regering van Nero, en leefde aldaar tot Trajánus, onder wiens regering hij naar zijn vaderland terugkeerde en in het jaar 101 van onze jaartelling stierf. Onder zijne, nog voorhandene, puntdichten zijn er zeer vele, die de geestigheid des dichters bewijzen.

Masìnissa. Een koning van Numidië, in het noorden van Africa. Hij streed eerst met de Carthagers tegen de Romeinen; doch naderhand, ingenomen met het beminnelijk gedrag van Scipio Afriçánus, verbond hij zich met de Romeinen, wier getrouwe bondgenoot hij bleef tot aan zijnen dood, die hem eerst in den ouderdom van meer dan 90 jaren uit zijnen aardschen loopbaan wegnam. Men verhaalt van hem, dat hij reeds 90 jaren oud, nog reizen te paard ondernam, somtijds met ongedekten hoofde en in het ruwste weder.

Massagéten. De algemeene naam der, in de oudheid

nog onbekende Noord-Asiatische volken; zij woonden aan de *Caspische zee*, waar thans *Turkestan* is. De Alánen stamden van hen af.

MASSÌCUS. Oude benaming van eenen berg in Campánie, (eene landstreek van het koningrijk *Napels*); de Massische wijn was beroemd bij de ouden.

MASSÍLIA. Zoo noemden de Romeinen het tegenwoordige *Marseille*; het is oorspronkelijk eene Grieksche volkplanting.

MATERIÀLISMUS. Een wijsgeerig stelsel, volgens hetwelk beweerd wordt, dat de materie. of de stof d. i. ligchamelijke zelfstandigheid, de grondoorzaak aller dingen is. Met betrekking tot de ziel, beweert het materialismus, dat ook zij een stoffelijk wezen is. Verder hierover uit te wijden ligt buiten ons bestek.

MATRÍKEL. Stamboek, boek waarin men van degenen, die in een genootschap of corps worden ingelijfd, de naam, toenaam, geboorteplaats enz. opschrijft.

MATRÒNA. Bij de Romeinen de naam der Fransche rivier de *Marne*.

MÁVORS. Verlengde vorm van den naam van MARS.

MAURETÁNIË. Het hedendaagsche *Barbarije*. Het was oudtijds verdeeld in twee deelen, Mauretánia Caesariënsis (het rijk van *Algiers*) en Mauretánia Tingetána (de rijken van *Fez* en *Marokko*).

MAUSÓLUS. Zie Halicarnassus.

MAXENTÌUS. Een zoon van den Romeinschen keizer Maximiánus. Toen zijn vader de keizerlijke waardigheid nederlegde, matigde hij zich de heerschappij aan; doch werd door Constantinus, den groote, overwonnen en ver-

dronk in den Tiber. Hij was een wreed dwingeland, die ook de christenen hevig vervolgde.

Maximiánus (M. Aurel. Valerius Hercùles) en Maximiánus (Galerius Valerius). Deze beiden waren mededingers naar de keizerlijke heerschappij te Rome, tegelijk met Constantínus den groote; doch beide kwamen om.

Maximínus. Een Thraciër van geboorte, die, medepligtig aan den dood des Romeinschen keizers Alexander Sevérus, door de soldaten tot keizer werd uitgeroepen; doch kort daarna door hen vermoord werd. Hij was een wreed dwingeland.

Maxìmum. Het grootste, het meeste; in tegenoverstelling van *minimum*, het *minste*.

Maxìmus Tyrius. Een wijsgeer te Rome, aanhanger van de leer van Plato. Hij was de leermeester des keizers Marcus Aurélius. Er zijn van hem nog vele verhandelingen aanwezig, van wijsgeerigen en zedekundigen inhoud.

Mechániek. In het algemeen, werktuigkunde.

Medéa. Eene beruchte tooveres der oudheid, dochter van den Colchischen koning Aeëtes. Toen de Argonauten, met Jason aan het hoofd, naar Colchis voeren, om het guldenvlies te halen, was zij dezen, door hare tooverkunsten, behulpzaam in het verkrijgen van hetzelve. Vervolgens met Jason op wien zij was verliefd geworden, naar Griekenland vlugtende, nam zij haren broeder Absyrtus mede; toen zij nu vervolgd werd, en geen kans zag om te ontkomen, ging zij aan land en vermoordde haren broeder, in het gezigt der vervolgers, die zoo als Medéa verwacht had, eenen tijd lang door hetbegraven van den vermoordde werden opgehouden, want de ouden hielden

het voor ongeoorloofd, een lijk onbegraven te laten liggen. Dit oponthoud maakte zij zich ten nutte, om te ontsnappen. In Griekenland aangekomen, maakte zij, door hare kunst, den ouden Aeson, vader van Jason, weder jong; en toen de dochters van Pelias, (dengenen, die Jason willekeurig van den troon beroofde), op raad van Medéa beproefden, hunnen vader de jeugd te hergeven, bragten zij den ouden man daardoor om het leven. Nu moesten Jason en Medéa hun heil in de vlugt zoeken, zij begaven zich naar Corinthe, alwaar Jason, met verlating van Medéa, des konings dochter ten huwelijk vroeg, die hem ook werd toegezegd. Om zich hierover te wreken, zond Medéa der bruid een kleed ten geschenke, hetwelk bestreken was met eene stof, die het in brand deed geraken, zoodra diegene, die het aan had, zich bewoog. Zoo werd de ongelukkige koningsdochter jammerlijk door de vlammen verteerd, toen zij dit kleed aantrok; terwijl haar vader, die de vlammen wilde blusschen, er insgelijks door werd aangestoken. Met deze wraakoefening nog niet te vreden, vermoordde zij de kinderen, die zij bij Jason had, en vloog toen, zoo luidt verder het verdicht verhaal, op eenen wagen, met draken bespannen, door de lucht, naar Athene, waar zij aan den Koning Aegeus huwde.

Médië. Eene groote landstreek van Azië, ten noorden door de Caspische zee begrensd. Vóór Cyrus waren, behalve andere volken, ook de Persen aan de Meders onderworpen; doch deze veroveraar, stichter van het Persische rijk, maakte de Persen tot het heerschende volk.

Medúsa. Zie Gorgónen.

Megaera. Eene der Furiën.

Megàra. Hoofdstad van het landschap Megàris, nabij de landengte van Corinthe. Het was eertijds eene beroemde stad, thans is er, op die plaats een arm dorp.

Méla. Pompónius. Een Spanjaard van geboorte, schrijver van een aardrijkskundig werk, in het latijn. Hij leefde onder den keizer Claudius. Zijn werk is nog aanwezig.

Melámpus. Een Griek, van wien veel wonderbaars verhaald wordt. Hij verstond, zegt men, de taal der vogels en andere dieren, en voorspelde daaruit de toekomst. Hij genas ook krankzinnigheid door nieskruid, hetwelk van hem den naam van *Melampodisch kruid* verkreeg.

Melanchòlie. Woordelijk: Zwartgalligheid. Wat men, in het daaglijksch leven hierdoor verstaat is genoegzaam bekend.

Meleáger. Een Grieksche held, die ook den togt der Argonauten bijwoonde. Hij onderscheidde zich voornamelijk bij de jagt op het Calydónisch zwijn. Hij doodde dit zwijn en schonk deszelfs huid aan zijne beminde Atàlanta; doch de broeders zijner moeder ontnamen de huid aan het meisje, waarom Meleáger in toorn, zijne ooms doodde, hetwelk oorzaak werd van zijnen vroegtijdigen dood. Zie Althaea.

Melìcertes. Zie Athàmas en Ino.

Melíta. Oude naam van het eiland *Maltha.*

Melítus. Een der aanklagers van den wijzen Socràtes. Hij werd naderhand, met zijne medeaanklagers ter dood gebragt, toen de Atheners berouw kregen over den geregtelijken moord, aan den wijze gepleegd.

Mélius, (Spurius). Een romeinsch ridder, die zich

door omkoopingen, den weg tot den troon zocht te banen; doch door den *Magister equitum* Ahala gedood werd.

MELODRÁMA. Een tooneelstuk; waarbij de voordragt door de muzijk ondersteund wordt.

MÉLOS. Oude naam van het tegenwoordige eiland *Milo;* een der Cycláden.

MELPOMÈNÉ. Eene der zanggodinnen; zij had het toezigt over het treurspel.

MEMNON. Een dapper koning van Aethiópië. Hij kwam met een groot leger den Trojaanschen koning Priámus, tegen de Grieken te hulp en viel door de hand van den held Achilles.

MEMPHIS. Oudtijds eene groote en prachtige stad van Middel-Egypte. In de zevende eeuw werd zij door de Saracenen veroverd en verwoest. Een dorp, *Moniet Rahinet* genaamd, bevindt zich, zoo als men zegt, thans op de plaats, waar eens Memphis stond.

MENÁNDER. Een beroemd blijspeldichter bij de Grieken. Van zijne talrijke blijspelen zijn slechts eenige brokstukken overig. De latijnsche dichter Terentius heeft hem nagevolgd. Hij leefde te Athene, in de vierde eeuw vóór Chr. en behoorde tot het zoogenoemde nieuwe blijspel, waarbij zoowel personen als zaken verdicht waren.

MENECRÀTES, Een Syracusaansch geneesheer, die zoo ijdel en verwaand was, dat hij zich zelf *Jupìter* noemde. Hij schreef eens eenen brief aan den Macedónischen koning Philippus, aan het hoofd van welken hij deze woorden plaatste: Menecràtes Jupiter wenscht aan Philippus heil! (de gewone aanhef van een brief bij de ouden). De koning antwoordde hem: Philippus wenscht aan Menecràtes gezond verstand.

Menedémus. Een Grieksch wijsgeer, van Erètria, op het eiland Euboea (*Negròpont*). Hij was een leerling van Plato en de stichter der zoogenaamde Eretrische school, welke een tak der Socratische was.

Menelaus. Zie Agamemnon en Helèna.

Menénius Agrippa. Zie Agrippa.

Ménes. Volgens sommigen een zoon van Cham en kleinzoon van Noach. Hij was zegt men de eerste koning van Egypte.

Mentor. Een Vriend van Ulysses; aan hem had deze laatste, bij zijn vertrek naar Troje, het bestuur over zijne bezittingen toevertrouwd, alsook de leiding van zijnen zoon Telémàchus. De Godin Minerva nam zijne gestalte aan, om Telémàchus, op zijnen togt naar Pylos te geleiden.

Mercúrius. Een Romeinsche God, wien de Grieken *Hermes* noemden. Sluwe list en behendigheid waren de hoofdtrekken van zijn karakter, zoo dat hij niet alleen voor den God des koophandels, maar ook voor dien der dieven gehouden werd. Dit moet daar aan worden toegeschreven, dat men, in de vroege eeuwen der oudheid, het stelen voor groote vlugheid hield. Hij was voorts de God der welsprekendheid, de heraut der goden, de bode van Jupiter enz. Gewoonlijk wordt hij afgebeeld met eene staf, die twee slangen omkronkelen, in eene vliegende houding, met vleugels aan het hoofd en de voeten. Hij was een zoon van Jupiter en Mája. Zijne vereering schijnt van Egyptischen oorsprong te zijn.

Meridìaan. Middagcirkel, middagslijn. Deze lijnen, die men zich voor elke plaats op den aardbod verbeelden kan, worden aldus genoemd, omdat het altijd des mid-

dags ten 12 uren is, wanneer de zon tegenover den meridiaan eener plaats staat.

Meriònes. Een der Grieksche helden voor Troje. Hij was de wagenmenner van Idómeneus, koning van Créta, wanneer deze zich op zijnen strijdwagen in het gevecht begaf.

Meroë. Een schiereiland van het oude Aethiópië, in het oosten van Afrika; van hier kwam de beschaving naar Egypte.

Meròpé. Gemalin van den Messenischen koning Cresphóntes. Haar gemaal met twee harer zonen gedood zijnde door zekeren Polyphontes, die zich van de regering meester maakte, wreekte de derde overgeblevene zoon, die door zijne moeder verborgen was gehouden, naderhand den dood zijns vaders, door Polyphontes te dooden, en beklom daarop den vaderlijken troon. Dit onderwerp is door verscheidene dichters, onder anderen door *Voltaire*, behandeld.

Mesopotámië. Woordelijk het land tusschen twee rivieren. Het is een landschap in Azië, door den Euphraat en de Tigris ingesloten, en heet thans *El-Dschesira* of *het eiland der Arabieren.*

Messála. (Valérius Corvínus). Een, door zijne deugden en smaak voor de letteren, beroemd Romein. Hij was een vriend van Cicero. Na den dood van Brutus en Cassius, de hoofden der zamenzwering tegen Caesar, verzoende hij zich met deszelfs aangenomen zoon Octaviánus, naderhand Augustus, en bleef dezen getrouw. Onze beroemde landgenoot Mr. M. C. van Hall, heeft een tafereel geschetst van den letterkundigen toestand te Rome, onder Augustus; dit werk draagt den naam van dezen

Messála, dewijl hij in hetzelve, als hoofdpersoon, voorkomt.

MESSALÍNA. Zie CLAUDIUS.

MESSÁNA. Oude naam der stad *Messina* op Sicilië.

MESSÉNIË. Eene vruchtbare landstreek in den Peloponnésus (*Morea*). De hoofdstad was Messéne, thans *Mawra Matia*. Mothone, Coróné, thans *Modon* en *Koron*, en Pylos, het tegenwoordige *Navarino*, waren hare havensteden. Beroemd zijn de drie oorlogen, welke de Messeniers tegen de Spartanen te voeren hadden, en de dappere daden hunner aanvoerders vullen menige schoone bladzijde in de geschiedenis. Op het einde van den tweeden oorlog werden zij geheel onder het juk gebragt en als slaven behandeld. Na eene slavernij van 200 jaren grepen de Messéniers, geholpen door de Helóten, wederom naar de wapenen, toen eene aardbeving Sparta verwoest had. Met de hulp van den beroemden Epamínondas keerden zij naar hun vaderland terug en behielden nu hunne onafhankelijkheid, tot dat de Romeinen Griekenland aan zich onderwierpen.

METALLÚRGIE. Is dat deel der scheikunde, hetwelk de leer der verbindingen en scheidingen der metalen bevat.

METAMORPHÓSE. Gedaanteverwisseling.

METAPHORA. Overdragtelijke spreekwijs. Ontelbare malen gebruikt men, ook in het dagelijksch leven, zulk eene metaphòra; b. v. de avond des levens, voor: den ouderdom, enz,

METAPHRÁSE. De prosaïsche overzetting van een gedicht,

METAPHYSICA. Gewoonlijk noemt men haar: boven-

natuurkunde. De naam is afkomstig van den wijsgeer Aristotèles, die, na zijn werk over de natuurkunde, ook een wijsgeerig onderzoek schreef, aangaande bovenzinnelijke dingen, en dit werk *meta ta physica* d. i. *na* de natuurkunde of, als het ware, aanhangsel der natuurkunde noemde.

Metastásis. De verplaatsing eener ziektestof, van het eene deel des ligchaams in een ander.

Metellus. Een aanzienlijk geslacht te Rome, welks beroemdste leden waren Q. C. Metellus, *Macedonicus* genaamd, wegens de geheele onderwerping van Macedónie. — Q. C. Metellus, met den bijnaam *Numidìcus*, wegens zijne verdiensten in den oorlog tegen den Numidischen koning Jugurtha. Door de kuiperijen van Marius werd hem echter het opperbevel over dien oorlog ontnomen, en hij genoodzaakt Rome te verlaten. — Q. C. Metellus, de zoon des laatsten, bij bekwam den bijnaam van Pius, d. i. ouderlievende; wegens zijn aanhoudend smeeken om de terugroeping zijns vaders; zijne beden vonden gehoor en zijn vader werd, als in zegepraal, te Rome ingehaald. Hij onderscheidde zich, zoo in den oorlog der bondgenooten, als bij andere gelegenheden.

Metempsychóse. Zielsverhuizing.

Meteóren. Luchtverschijnselen. — **Meteórològie.** De leer der *meteóren.* — **Meteórolíthen.** Luchtsteenen. — **Meteóroscoop.** Een wiskunstig werktuig, dienende om de breedte en lengte der plaatsen, op onzen aardbol, te meten.

Methóde. De wijze, om, volgens een geregeld plan, eene zaak, b. v. eene wetenschap te behandelen. — **Methodològie.** Methodenleer.

Métis. Zie Jupìter.

Méton. Een beroemd sterrekundige te Athene, die den maankring van 19 jaar, thans in den almanak met den naam van guldengetal bestempeld, heeft uitgevonden.

Metonýmia. Woordelijk: naamverwisseling. Eene redekunstige figuur, waardoor aangeduid wordt, de verwisseling, die plaats heeft, als men b. v. het uitwerksel in plaats van de oorzaak stelt, het voorgaande voor het volgende, enz. en omgekeerd. Zoo is het eene *metonymia;* als men het woord *grijsheid* voor *ouderdom* bezigt, omdat gewoonlijk de grijsheid een uitwerksel van den ouderdom is.

Metréten. Eene oude Grieksche maat, waarvan 50 een' Amsterdamsch last uitmaken.

Metrològie. Maat- en gewigtkunde.

Metrònome. Maatmeter.

Metropòliet of Metropolìtaan. Een titel slechts in de Grieksche kerk gebruikelijk, het is die van eenen aartsbisschop. *Metropòlis* beteekent hoofdstad, en daar de bisschoppen uit de hoofdstad, boven anderen, onderscheiden werden, zoo verkregen zij ook eenen bijzonderen titel.

Métrum. Versmaat.

Miasma. Woordelijk: verontreiniging. Het woord wordt bij aanstekende ziekten gebezigd.

Micipsa. Zie Jugurtha.

Micròmeter. Een werktuig, dienende tot meting van kleine voorwerpen. Gewoonlijk wordt het bij verrekijkers of vergrootglazen aangebragt.

Mídas. Een koning van Phrygië, in Klein-Azië; hij werd door Bacchus, dien hij eens gastvrij had ontvangen,

daardoor beloond, dat, zoo als hij verzocht had, al wat hij aanraakte, goud werd; doch nu veranderde ook zijne spijs in goud, en de arme Midas zag zich genoodzaakt, Bacchus te bidden, zijn geschenk terug te nemen. Bij eenen wedstrijd tusschen Apollo en den Herdergod Pan, besliste Midas ten gunste des laatsten; waarom Apollo, uit wraak, hem een paar ezelsooren schonk.

Milétus. Eene beroemde stad van Ionië, in Klein-Azië. Zij bloeide door den handel; vooral was de Milétische wol in de oudheid beroemd.

Milo. Een beroemd kampvechter der oudheid; hij behaalde vele malen den prijs in de Olympische spelen. De oude schrijvers gewagen van zijne buitengewone ligchaamskracht. Hij droeg eenen stier, op zijne schouders, naar het altaar en doodde hem door eenen vuistslag. Eens was de tempel, waarin hij zich bevond, op het punt van in te storten, Milo greep eene der hoofdzuilen en verhinderde daardoor het instorten zoolang, tot dat alle aanwezenden den tempel verlaten hadden. Zijne kracht was echter de oorzaak van zijnen dood. Hij zag in een bosch eenen sterken boomstam, dien men aanvankelijk had beginnen te kloven; hij trachte denzelven vaneen te scheuren, en door zijne inspanning, vielen de spaken, die men er ingeslagen had, er uit; doch zijne krachten begaven hem en nu bleven zijne handen tusschen het hout geklemd, zoodat hij, daar niemand in de nabijheid was, om hem te helpen, door de wilde dieren verscheurd werd.

Miltiàdes. De beroemde Atheensche veldheer, onder wiens aanvoering het groote leger der Persen, door eene

kleine Grieksche krijgsmagt, bij Maràthon verslagen werd. Zie verder CIMON.

MIMALLONÌDES. Vrouwen, die het Bacchusfeest vierden.

MÍMEN. Waren bij de oude Grieken en Romeinen kleine tooneelspelen, die dikwijls slechts uit enkele, meestal kluchtige tooneelen bestonden. De tooneelspelers, die deze stukken speelden, droegen denzelfden naam en waren onderscheiden van de *Pantomimen*, die alles door gebaarden voorstelden. MIMIEK. Is de kunst, om, door hulp van gebaarden, de gemoedsaandoeningen voor te stellen.

MIMNÉRMUS. Een beroemd Griekscb minnedichter, die ongeveer 600 jaren vóór Chr. leefde, hij was een tijdgenoot van den wijzen Solon. Van zijne gedichten zijn nog eenige brokstukken over.

MÍNE. Een gewigt bij de Grieken, ongeveer drie nederlandsche oncen. Als munt bedroeg het, ten naasten bij, dertig guldens Ned.

MINERÁLIA. Delfstoffen. MINERALÒGIE. Leer der delfstoffen.

MINERVA. De Godin der wijsheid. Hare eeredienst schijnt van Egyptischen oorsprong te zijn. Zij was eene dochter van Jupiter en, zooals de oude dichters zeggen, uit zijn hoofd geboren. Zij was ook de beschermgodin der kunsten en wetenschappen en wordt voorgesteld als eene ongehuwde maagd, en steeds met helm en speer gewapend; de Romeinen vereerden haar ook als Bellóna (de krijgsgodin).

MINÌMUM. Zie MAXÌMUM.

MINÒRENNÌTEIT. Minderjarigheid.

MINOS. Een koning van Creta (*Candia*). Hij was in de oudheid beroemd, wegens zijne regtvaardigheid; weshalve men zeide, dat hij, na zijnen dood, als regter, in de onderwereld, geplaatst was, om de zielen der afgestorvenen te oordeelen. Zie ook AEGEUS.

MINÒTAURUS. Een fabelachtig wezen, zoon van Pasiphäë, gemalin des Konings Minos en van eenen stier, of liever van eenen man, die Taurus (stier) heette. Hij was in het, door Daedàlus vervaardigde, *labyrinth* geplaatst. Zie verder AEGEUS.

MINÚCIUS. Een Romeinsch bevelhebber, die, door zijne onvoorzigtigheid, in den oorlog tegen Carthago, door Hannibal in eene hinderlaag gelokt was; doch door den schranderen Fabius Maximus werd gered, weshalve hij zich gewillig, in het vervolg, aan diens bevelen onderwierp. — MINUCIUS FELIX. De schrijver van een zeer geprezen werkje, *Octavius* getiteld, bevattende eene verdediging der christelijke leer. Hij is een der latijnsche kerkvaders en leefde in de derde eeuw onzer jaartelling.

MISERÉRE. Een gezang in de roomsche kerk. Het is de 57 psalm, die aldus aanvangt: *miserére mei, domine*, d. i. Heer, ontferm u mijner. — Eene vreeslijke ziekte, die door verstopping in den onderbuik veroorzaakt wordt, draagt ook dien naam.

MISERICORDÌA. Op den tweeden zondag na Paschen wordt, in de roomsche kerk, een gedeelte van den 33 psalm gezongen, waarvan het tweede gedeelte van het 5de vers, volgens de latijnsche vertaling, met het woord *misericordia*, d. i. *goedertierenheid* aanvangt.

MISÌTHEUS. Zie GORDIÁNUS.

MISÒGYNOS. Woordelijk, vrouwenhater.

Missálen. Zoo noemt men de grootste letters; omdat eertijds de *missalen* of misboeken daarmede geschreven of gedrukt werden.

Missalia. Het geld, dat aan den priester, voor zielmissen, wordt betaald.

Missie. Zending. Missionáris. Zendeling.

Mithra. Eene godheid, die te Rome vereerd werd; deze vereering was afkomstig van de Persen, die, onder dien naam, de zon aanbaden.

Mithrìdates. Een beroemd koning van Pontus, in Klein-Azië. Hij leefde in de tweede eeuw vóór Chr. en was een hevig vijand der Romeinen, tegen welke hij 40 jaren oorlog voerde. Hij werd eindelijk door Pompèjus overwonnen en wilde zich toen door vergif het leven benemen, hetwelk hem echter niet gelukte, daar hij, door telkens vergif in te nemen en zijne maag daaraan te gewennen, ten einde zich tegen vergiftiging te beveiligen, deze maag, als het ware, zoo verstaald had, dat het hevigst werkend vergif bij hem geene uitwerking deed; hij liet zich dus door een' ander' doorsteken. Deze Mithrìdates was de VII koning van dien naam.

Mitra. Het hoofdhulsel der oude Persische koningen.

Mitylène. Beroemde stad van het eiland Lesbos. Zij was het vaderland van Pitàcus, eenen der zeven wijzen van Griekenland, van den dichter Alcaeus en andere groote mannen, als ook van de dichteres Sappho.

Mnémon. Bijnaam van den Persischen koning Artaxerxes, wegens zijn uitstekend geheugen.

Mnemòniek. De kunst om het geheugen te oefenen.

Mnemosyné. Woordelijk: het geheugen. Zij was de moeder der Zanggodinnen. Een niet onaardig zinnebeeld,

daar toch het geheugen een der eerste hulpmiddelen is, tot het gelukkig beoefenen van kunsten en wetenschappen.

MODULÁTIE. In het algemeen, de afwisseling van toonen in de muzijk of toonleiding.

MOERIS. Een oud meer in Egypte, op bevel des konings Moeris gegraven. Het diende om het land te bevochtigen, waar de overstroomingen van den Nijl niet konden komen. Dit meer bestaat nog, doch wordt thans niet meer gebruikt; het ontvangt zijn water uit den Nijl.

MOESIË. Eene landstreek, door de Romeinen bij Germanië (*Duitschland*) gevoegd; het bevatte het tegenwoordige *Bosnië*, *Servië* en *Bulgarië*.

MOGÚNTIA. Aldus werd, door de Romeinen, de stad *Maintz* genoemd.

MOLÓSSERS. Een volk van het oude Epírus (*Albanië*).

MÓMUS. Bij de Romeinen, de God, die over het hekeldicht het toezigt had. Hij was een zoon van den nacht; oorspronkelijk schreven hem de ouden de rol toe, om de daden der Goden met scherpen spot te berispen.

MÓNA. Romeinsche benaming van het eiland *Anglesey*.

MONÁDEN. Deeltjes, die voor geene verdere deeling meer vatbaar zijn, en waaruit volgens den wijsgeer Leibnitz, de zamengestelde ligchamen bestaan.

MONARCHIE. Alleenheerschappij.

MONASTÉRIUM. Latijnsche benaming der stad *Munster*.

MONOCHRÓMEN. Schilderijen, met ééne kleur geschilderd. Het is de eenvoudigste en oudste soort van schilderkunst.

MONODRÁMA. Een tooneelstukje, waarin slechts één persoon ten tooneele verschijnt. Het behoort tot het *Melodráma*, zie dit.

Monogàmie. Het huwelijk met ééne vrouw, in tegenstelling van *polygàmie* (veelwijverij).

Monògram. Door dit woord verstaat men: de handteekening, het naamcijfer.

Monogràphie. Een geschrift, hetwelk slechts over een enkel deel eener wetenschap handelt.

Monocràtie. Is zoo verre van *Monarchie* onderscheiden, dat in de laatste ook het volk door zijne vertegenwoordigers, eenig deel aan het bestuur der zaken kan hebben, hetwelk bij de *monocràtie* geen plaats heeft.

Monòloog. Alleenspraak.

Monomànie. Een soort van waanzin, die slechts op één onderwerp gerigt is.

Monophỳsiten. Eene secte van Christenen, die slechts ééne natuur in den persoon van Christus aannamen.

Monopólie. Woordelijk: alleenhandel.

Monòtheïsmus. De vereering van eenen eenigen God.

Monòtoon. Eentoonig.

Mònstrans. Bij de Roomschen, het vat van goud, zilver of ander metaal, waarin de gewijde hostie bewaard, en den volke getoond wordt.

Moraal. Door dit woord, verstaat men gewoonlijk, zedeleer.

Morganàtisch huwelijk. (*Matrimonium ad legem morganaticam*). Huwelijk met de linkerhand. Het woord is eigenlijk gotisch en dus geen echt latijn.

Morpheus. Een dienaar van den slaap. Op bevel zijns meesters neemt hij de gedaanten van allerlei menschen aan, hunne woorden, gewoonten enz. nabootsende.

Morphològie. De leer der vorming en verandering van bewerktuigde ligchamen.

Mósa. Latijnsche benaming der rivier *de Maas*.

Mosäiek. Een soort van schilderstukken, uit gekleurde steenen, glas, marmer of hout, van verschillende kleuren, zamengesteld. De oude Grieken hadden deze kunst tot eene hooge volkomenheid gebragt, en ook de Romeinen hadden die van hen overgenomen.

Moschus. Zie Idyllen.

Mosélla. Latijnsche benaming der rivier *de Moezel.*

Mortificéren. Het dooden; in het bijzonder, het dooden des vleesches of der vleeschelijke lusten, door zelfskastijdingen, als anderzins. Ook neemt men het in den zin van: ongeldig verklaren.

Mucius cordus. Zie Scaevòla.

Mulcìber. Bijnaam van Vulcánus.

Mummìus. Een Romeinsch veldheer, die tegen de stad Corinthe, welke Romeinsche gezanten gehoond had, werd gezonden en dezelve verwoestte. Eene ontzagchelijke buit van allerlei aard bragt hij naar Rome; maar was zoo belangeloos, dat hij daarvan niets voor zich zelven had behouden. Eene groote menigte schilderijen en standbeelden door de grootste meesters vervaardigd, bevonden zich onder den gemaakten buit; Mummius liet de overbrenging daarvan, naar Italië, aanbesteden, en liet den aannemers uitdrukkelijk zeggen, dat zij te zorgen hadden, dat geen dezer stukken verloren ging of beschadigd werd; want dat zij anders nieuwe stukken, daarvoor in de plaats moesten geven. Zoo weinig kunstkennis bezat, in dien tijd nog, een aanzienlijk Romein.

Munátius plancus. Een aanzienlijk Romein, en, als redenaar, een leerling van Cicero. Hij was een man die van een niet gunstige zijde bekend staat. Hij vleide eerst

Antonius en Cleopàtra en verliet hen in den slag bij Actium, om tot Augustus over te loopen, in wiens gunst hij zich ook wist in te dringen.

MUNICIPÀLITEIT. Beteekent zooveel als: gemeentebestuur.

MUNICÍPIEN. Waren, bij de Romeinen, de steden, die hare eigene overheden hadden en, of volgens Romeinsche of volgens hare eigene wetten bestuurd werden; in het eerste geval hadden hare burgers het regt, om in den Romeinschen staat zelfs de hoogste eereposten te bekleeden; in het laatste geval waren zij alleen tot posten bij het leger geregtigd.

MUNÍTIE. Krijgsbehoeften, als kruid en lood, enz.

MUNYCHÌA. Eene haven van Attìca.

MURRHÍNISCHE VAZEN. Prachtige vazen der ouden. Eenige derzelve werden door Pompéjus, uit Azië naar Rome, overgebragt, na het overwinnen van den koning Mithridátes. Men zegt, dat nog enkele dier vazen bestaan.

MUSEN. De zanggodinnen, dochters van Jupìter en Mnemosỳné. Zij waren negen in getal en heetten: Clío, Euterpé, Thalía, Melpomèné, Terpsichòré, Eráto, Polyhymnìa, Calliòpé en Uránìa. Zie elk op haren naam.

MUSAEUS. Een der oudste Grieksche lierdichters, van wiens gedichten slechts nog zeer weinig overig is. — Een andere MUSAEUS was er, van wien wij nog een gedicht bezitten, behelzende: de liefde van Hero en Leander. Hij leefde waarschijnlijk in de vierde of vijfde eeuw na Chr.

MUSéUM. Woordelijk: tempel der zanggodinnen. Deze benaming werd het eerst gegeven aan een gebouw te Alexandrie, hetwelk de koning Ptolemaeus Philadélphus tot eene openbare bibliotheek bestemde. Thans verstaat men er

door eene verzameling, zoowel van zeldzame voorwerpen uit de natuurlijke geschiedenis, als van kunstwerken.

Mutína. Eene oude stad van Gallia Cisalpina (*Opper-Italië*). Zij is bekend in den Romeinschen burgeroorlog tegen de moordenaars van Caesar; Brutus werd in dezelve door Antonius belegerd. Thans heet zij *Modéna*.

Mycàlé. Een voorgebergte in het westen van Klein-Azië, tegenover het eiland Samos; het is beroemd door eene overwinning ter zee, welke de Grieken op de Persen aldaar bevochten; thans heet het *kaap St. Marie*.

Mycéne. Eene oude Grieksche stad, in het oosten van den Peloponnésus (*Morea*). Zij was oudtijds de hoofdstad van het landschap, waarover Agamemnon eens regeerde. Thans zijn er nog overblijfsels van die stad aanwezig.

Mylitta. De Venus der Assyriers; zij werd ook in Babylon vereerd. De Grieksche geschiedschrijver Herodòtus verhaalt, dat, ter harer eere, de vrouwen, zich eenmaal in hun leven aan eenen vreemdeling moesten prijsgeven. Zij zaten daartoe met bloemen bekranst, in de galerijen van den tempel, en moesten de som, die daarvoor werd betaald, in de schatkist storten.

Myòlógie. De leer der spieren.

Myops. Bijziende.

Myriáde. Tienduizendtal.

Myrioráma. Volgens de woordelijke beteekenis: een tafereel, waarin men tienduizenderlei verschillende voorwerpen zien kan.

Myrmecìdes. Een kunstenaar te Miléte; hij vervaardigde eenen wagen met vier paarden bespannen, zoo klein, dat eene vlieg denzelven met hare vleugels konde bedekken.

Myrmidoniërs. Een volk van Thessálie, hetwelk den held Achilles in den Trojaanschen oorlog volgde. De dichters zeggen, dat zij hunnen naam ontleenden van een woord, dat *mier* beteekent; omdat, toen eens het volk door eene pest bijna was uitgestorven, de mieren, op de bede des konings Aeàcus, in menschen veranderd werden.

Myron. Een beroemd beeldhouwer in Griekenland; die de natuur zeer getrouw wist na te bootsen. Hij vervaardigde, onder anderen, eens eene koe, zoo natuurlijk, dat zelfs het vee daardoor misleid werd.

Myrrha. Zie Adónis.

Mysië. Een landschap in klein Azië; het werd verdeeld in groot en klein Mysië; het eerste lag aan de *Egeïsche zee*; het andere andere aan den Hellespont (*Dardanellen*).

Mystérien. Geheime godsdienstplegtigheden, bij Grieken en Romeinen. Zie onder anderen Eleusis.

Mysticísmus. In het algemeen, eene neiging tot al wat geheimzinnig en duister is.

Mytholögie. Fabelleer, fabelkunde. Men verstaat hierdoor gewoonlijk: de, somtijds zeer ongerijmde, voorstellingen en verdichtselen der heidensche volken, ten opzigte van hunne godsdienst.

N.

Nábis. Een listig en wreed dwingeland van Lacedaemon. Hij leefde omtrent 200 jaren vóór Chr. en zoude bijna den geheelen Peloponnésus door list en geweld aan zijne magt onderworpen hebben; doch, door de Romei-

nen te vergeefs beoorloogd, werd hij eindelijk door Philopoemen, legerhoofd van het Achaïsch verbond, overwonnen en verloor het leven.

NABÒNASSAR. Een koning van Babỳlon, met den aanvang van wiens regering eene nieuwe jaartelling begint, de Nabonassarische jaartelling geheeten; volgens sommigen begon zij 746 of 747 vóór Chr.

NABOPÒLASSAR. De veroveraar van Babylon, in het laatst der zevende eeuw vóór Chr. Hij was de stichter van het Chaldeeuwsch-Babylonische rijk.

NAENÌËN. Klaagliederen, zoo als, bij de ouden, op begrafenissen, meestal door daartoe gehuurde vrouwen, werden gezongen.

NAEVIUS. Een latijnsch dichter, van wiens werken nog slechts brokstukken overig zijn. Hij schreef een heldendicht, ten onderwerp hebbende den Punischen oorlog. Ook schreef hij treur- en blijspelen, in welke laatste hij met zulke bijtenden versen de Romeinsche aanzienlijken tentoonstelde, dat hij Rome verlaten moest en in ballingschap stierf te Utica, in het noorden van Afrika.

NAJÁDEN. Bron- en riviernimfen.

NAR. Oude benaming der Italiaansche rivier de *Nerva, in den kerkelijken staat.*

NARBONENSIS GALLIA. Eene landstreek van het oude Gallie. Het bevatte een gedeelte van Zwitserland en strekte zich zuidwestelijk uit over een groot gedeelte van *Languedoc.*

NARCISSUS. Een schoon Grieksch jongeling, van wien de dichters zeggen, dat hij de liefde koel verachtte en hiervoor op de volgende wijze gestraft werd: dorstig van de jagt terug gekeerd boog hij zich, om te drinken in

eene heldere beek, zag daarin zijn beeld en ontbrandde op het hevigst in liefde tot zich zelven. Daar deze liefde niet kon beantwoord worden, verkwijnde Narcissus en werd in eene bloem veranderd, die zijnen naam draagt en wier neigend hoofd zich nog gaarne in het heldere water spiegelt.

NASÍCA. Zie SCIPIO.

NASO. Zie OVIDIUS.

NAUMÀCHIE. In het algemeen, zeegevecht; in het bijzonder een zoodanig, als, ten tijde van Caesar en Augustus, openlijk te Rome werden vertoond. Er werd daartoe opzettelijk eene soort van amphitheater gebouwd, hetwelk, door onderaardsche kanalen, van water voorzien werd en ook den naam droeg van *Naumàchie.*

NAUPLIUS. Koning van Euboea (*Negropont*). Hij was de vader van Palamédes, wien Ulysses, in het leger vóór Troje, uit wraak had doen ombrengen. Om zich hierover te wreken, gaf hij zich moeite, de vrouwen der uitgetrokkene vorsten tot echtbreuk te doen verleiden. Ook stelde hij op een voorgebergte van Euboea eene vuurbaak, om alzoo de, van Troje terugkeerende, Grieken op blinde klippen te doen verzeilen; doch toen hij hoorde, dat velen en ook Ulysses, gelukkig ontkomen waren, stortte hij zich, uit wanhoop, in zee.

NAUSÍCAÄ. Dochter van Alcinòus, koning van het eiland Phaeácia (het tegenwoordige *Corfu*). Zij trok zich medelijdend Ulysses aan, toen deze, van alles ontbloot, aan haar eiland was aangedreven, en bragt hem in het huis haars vaders.

NAUTIEK. De kennis der scheepvaart.

NAXOS. Een eiland in de Egeïsche zee; een der Cy-

cladeh; thans draagt het den naam van *Naxia* of *Naschia*. In de oudste tijden heette het DIA en STRONGYLÉ.

NEAPÒLIS. Woordelijk: nieuwe stad. Oude benaming van *Napels*.

NEBUCADNÉSAR. Koning van Babylon. Hij volgde zijnen vader Nabopòlassar op, in het begin der zevende eeuw vóór Chr. Hij breidde het vaderlijk rijk nog verder uit, vooral door de verovering van het oude Tyrus en van Jeruzàlem; terwijl hij vele Joden naar Babylon voerde. Hij deed zijn rijk bloeijen; doch verviel naderhand tot waanzinnigheid, zoo als uit den Bijbel bekend is.

NECO of NECHOS. Een Egyptisch koning, die ongeveer 600 jaar vóór Chr. leefde. Men verhaalt van hem, dat hij eene poging deed, om de tegenwoordige landengte van *Sues* te doorgraven en het eerst waagde Afrika om te zeilen.

NECROLÒGIE. Vermelding van den dood van verdienstelijke mannen, somtijds met een korte beschrijving van hun leven gepaard.

NECRÒMANTIE. De kunst om, door het voorgewend te voorschijn doen komen van afgestorvenen, de toekomst te voorspellen.

NEGÀTIEF. In het algemeen: ontkennend; in tegenoverstelling van *positief: stellig*.

NEMÈSIS. Bij de ouden, de strenge richtster van de daden en gedachten der menschen. Hare vereering was verbreid over Klein-Azië en Italië, alwaar zij vele tempels had; sommigen noemen haar ook *Adrastéa*, d. i. de Godin, die men niet ontvlieden kan.

NEOLÒGIE. Eigenlijk: eene nieuwigheid in de taal, zoowals het gebruik van nieuwe woorden. Van daar nieu-

wigheid, in het algemeen, in eenen ongunstigen zin; in het bijzonder, nieuwigheid in het godsdienstige.

NEOPTOLÈMUS. Zie PYRRHUS.

NEORÁMA. Woordelijk: beschouwing van een nieuw tafereel. Dezen naam gaf Alaux in Frankrijk aan een, door hem uitgevonden, tafereel, waarbij de toeschouwers, als het ware, midden in een gebouw verplaatst worden, waar het geheel, met al zijne groepen, zich aan hen voordoet.

NEPHÈLÉ. Moeder van Phryxus en Hellé. Zie deze.

NEPOS. Een latijnsch schrijver, gemeenzaam vriend van Cicero en Atticus. Wij bezitten van hem nog eenige korte levensbeschrijvingen van buitenlandsche veldheeren. Hij wordt om de zuiverheid van zijnen stijl geprezen.

NEPOTIÁNUS. Neef van den keizer Constantius. Door eenig slecht volk geholpen, maakte hij zich van Rome meester en plunderde de stad. Hij werd toen tot keizer uitgeroepen; doch verloor reeds binnen weinige dagen het leven. Dit viel voor in het midden der vierde eeuw na Chr.

NEPÒTISMUS. Begunstiging van neven of aanverwanten.

NEPTÚNUS. De God der zee. Toen de drie zonen van Saturnus het bestuur des heelals onder elkander deelden, viel hem dit gebied ten deel. Vroeger werd Oceànus voor den beheerscher der buitenzeeën gehouden, die de aarde omringen; terwijl Neptunus de, tusschen het land gelegene, zeeën en rivieren bestuurde. Zijn wapen is een drietand, waarmede men meende, dat hij de aarde schudde, waar om hij ook den bijnaam draagt van *aardschudder;* eene dichterlijke voorstelling van het verkeerde

begrip, dat men oudtijds koesterde, dat de aardbevingen ontstonden door het indringen van de zee in onderaardsche kanalen.

NEREUS. Een zeegod, die de kunst van waarzeggen verstond en, onder anderen, aan den Trojaanschen prins Páris, toen deze de schoone Helèna schaakte, den val van Troje voorspelde. Hij was de zoon van Oceànus en was gehuwd met zijne zuster Dóris, die hem vijftig dochters schonk, NEREÍDEN genoemd.

NERÌTOS. Een berg op het eiland Ithàca, naar welken berg Ulysses meermalen de *Neritische held* genoemd wordt.

NERO. De beruchte Romeinsche keizer. Hij was een zoon van Domitius Aënobarbus en van moeders zijde een kleinzoon van den beroemden en te vroeg gestorven Germanìcus. Zijne moeder Agrippína, die, na den dood haars gemaals, aan den keizer Claudius huwde, wist het zoo ver te brengen, dat haar zoon tot des keizers opvolger werd benoemd. In het jaar 54 van onze jaartelling volgde hij Claudius op en betoonde zich, in den beginne, als een goed vorst, ja zelfs zoo menschlievend, dat hij, bij het onderteekenen van een doodvonnis, eens uitriep: »ik wenschte niet te kunnen schrijven." Weldra echter veranderde hij van gedrag en werd een der snoodste en wreedste tirannen, of liever een monster, als schaars de aarde voortbragt. Niets was hem heilig; het leven zijner eigene moeder belaagde hij meer dan eens, en deed haar eindelijk met geweld ombrengen; zijne zwangere echtgenoot mishandelde hij zoodanig, dat zij het bestierf; zijnen leermeester, den braven Senèca, deed hij vermoorden. Als uit tijdverdrijf deed hij de stad

Rome in brand steken, om zich, zooals hij zeide, den brand van Troje beter te kunnen voorstellen. Deze brand, die een groot gedeelte van Rome verwoestte, vernietigde tevens de schoonste gedenkteekenen der kunst. Daarna schoof hij de schuld van dezen brand op de Christenen en deed hen, in zijne geheele rijk, op het hevigst vervolgen. Bij al deze gruwelen beving hem de belagchelijke zucht, om voor een groot kunstenaar in het zingen door te gaan. Hij liet zich openlijk hooren, en zij, die hem niet genoeg toejuichten, kwamen in gevaar van hun leven. Na den brand liet hij de stad weder prachtig opbouwen, terwijl er voor den geweldenaar een prachtig paleis oprees, dat bekend is onder den naam van het gouden huis van Nero. Zijne verkwisting was zonder voorbeeld, zoodat hij weldra de schatkist uitputte en door allerlei afpersingen zich geld trachtte te verschaffen. Deze afpersingen, gevoegd bij de overmaat zijner schanddaden, veroorzaakten dan ook verscheidene zamenzweringen tegen hem, die eerst, tot verderf der aanleggers mislukten; eindelijk echter gelukte de opstand van Galba, den stadhouder van Spanje. Het monster voorkwam zijne regtvaardige straf, door zich zelf het leven te benemen. Men zegt, dat de dwaas, doelende op zijn vermeend talent in de muzijk, stervende nog uitriep: »welk een groot kunstenaar gaat in mij verloren."

Nerva. Opvolger van Domitiánus, als Romeinsch keizer. Hij was een braaf en regtvaardig vorst; doch reeds te bejaard en daarom te zwak, om de grove gebreken in den staat tegen te gaan en te verbeteren. Hij zorgde echter voor het geluk zijner onderdanen door het aannemen van den goeden Trajánus, tot zoon en opvolger.

Hij stierf in het 74ste jaar zijns levens, na eene regering van slechts één jaar en vier maanden. Zijn dood viel voor in het jaar 98 onzer jaartelling.

NERVIËRS. Een volk van het oude Gallie; zij woonden waarschijnlijk in het landschap *Artois*.

NESSUS. Zie JOLÉ.

NESTOR. Koning van Pylos in den Peloponnésus (*Moréa*). Reeds hoog bejaard nam hij deel aan den togt tegen Troje en was, door zijne wijsheid en ondervinding, de raadgever der Grieksche vorsten. Vandaar dat zijn naam ook nu nog gebruikt wordt, om eenen ouden raadsman aan te duiden, wien de ondervinding heeft wijs gemaakt.

NEUROLÓGIE. Leer, aangaande de zenuwen en pezen.

NEUTRALÌTEIT. Onzijdigheid.

NICÁNDER. Een Grieksch geneesheer en dichter, die 160 jaar vóór Chr. leefde. Van hem bezitten wij nog twee gedichten; het eene: over de giftige dieren en de middelen tegen hunnen beet, en het andere: over de tegengiften, in het algemeen.

NICAEA. Eene oude stad in Bithynie, een landschap in Klein-Azië. Deze stad is bekend door twee christelijke kerkvergaderingen, de eene door Constantius, den groote, verordend in het jaar 325, en de andere door de Grieksche keizerin Iréné, in het jaar 787. Thans beslaat een arm dorp, *Isnik* genaamd, de plaats waar eens Nicaea stond.

NICìAS. Een Atheensch veldheer, die ten tijde van den Peloponnesischen oorlog leefde en beroemd werd. Hij bewerkte een 50 jarig bestand tusschen Athene en Sparta, welk bestand bekend is onder den naam van vrede van

Nicias; het duurde echter slechts korten tijd. Tegelijk met den vermaarden Alcibiàdes werd hij, benevens eenen zekeren Lamàchus tot bevelhebber benoemd over eenen kruistogt tegen het eiland Sicilie. Hier ook maakte hij zich het vertrouwen zijner medeburgers waardig; doch door de onvoorzigtigheid van eenen hem, na het teruggeroepen van Alcibiàdes en Lamàchus, toegezonden ambtgenoot leed hij eene nederlaag. Beide werden zij gevangen genomen en stierven in de gevangenis, in het begin der vijfde eeuw vóór Chr.

Nicomédes. Verscheidene koningen van dien naam hebben over Bithynie, in Klein-Azië, geregeerd. De derde is bekend daardoor, dat hij in den oorlog tegen den koning Mithridátes, de zijde der Romeinen hield, en met Julius Caesar zeer bevriend was.

Nicopòlis. Naam van verscheidene steden der oudheid. Het beteekent *overwinningsstad*. De beroemdste der steden van dien naam is de stad, welke Augustus bouwen liet, in de nabijheid van het voorgebergte Actium, ter verheerlijking zijner overwinning op Antonius. Er zijn thans nog aanzienlijke bouwvallen van deze stad overig.

Nimfen. Waren, volgens de oude fabelleer, wezens die den afstand tusschen de Goden en de menschen aanvulden. Zij waren niet onsterfelijk; doch leefden veel langer dan de menschen, zoodat zij bijna 10000 jaren oud werden. Zij waren in verschillende soorten verdeeld, welke soorten alle op haren bijzonderen naam te vinden zijn.

Ninìvé. Door de Grieken en Romeinen Ninus genoemd; het was de hoofdstad van het Assyrische rijk. Zij is uit den Bijbel bekend.

Ninus. Koning van Assyrie en stichter van Ninivé, gemaal der beroemde Semiràmis, door welke hij ook werd opgevolgd in het Assyrische rijk, hetwelk hij zeer heeft uitgebreid.

Niòbé. Koningin van Thebe, gemalin van Amphíon. Zij was met talrijk kroost gezegend en had twaalf bloeijende zonen en dochteren. Op deze kinderen was zij zoo trotsch, dat zij zich hier door boven Latóna, de moeder van Apollo en Diana, stelde. Latóna, hierover gebelgd, klaagde dit aan hare kinderen, die om hunne moeder te wreken, al het kroost van Niòbé doodden; Apollo bragt, met zijne pijlen, de zonen om, en Diána de dochters. Niòbè was ontroostbaar, en de fabel voegt er bij, dat zij in eenen steen veranderd werd, die nog steeds vochtig is van hare tranen.

Nocturlábium. Een werktuig, hetwelk de zeelieden gebruiken, om de breedte eener plaats, bij nacht, te bepalen.

Noctúrnen. Muzijkstukken, bij avond en bij nacht, uitgevoerd; zoo als: *Serenáden.*

Nomáden. Zwervénde herdersvolken.

Nomenclátor. Bij de Romeinen, de naam van eenen slaaf, die, bij een gastmaal, aan de gasten de namen der geregten oplas. Thans verstaat men hierdoor eene naamlijst.

Nominále waarde. Een woord gebezigd, voornamelijk bij staatspapieren (*effecten*). Het staat tegenover *wezenlijke waarde*, wanneer beide gelijk zijn, zegt men: het effect staat *pari.*

Nónae. Bij de Romeinen de 7de dag in de maanden Maart, Mei, Julij en October; in de andere maanden de 5de.

NONCONFORMISTEN. De partij, in Engeland, die zich niet met de Episcopale (Bisschoppelijke) kerk vereenigt.

NORBA. Oude benaming der stad *Alcantàra* in Spanje.

NORÌCUM. Een landschap, hetwelk, ten tijde der Romeinen, het tegenwoordige *Oostenrijk*, *Stiermark*, *Carinthië*, *Beijeren*, *Tyrol* en het bisdom *Salzburg* bevatte.

NORMAALJAAR. Het jaar 1624. Bij den Westphaalschen vrede, namelijk, was bepaald, dat de toestand der kerkelijke regten, zooals die op den 1sten dag van dat jaar was, als *norma* dat is: *regel*, zoude worden aangenomen, naar welke de kerlijke aangelegenheden in Duitschland zouden geregeld worden. NORMAALSCHOLEN zijn dezulke, wier inrigting tot regel, voor de overigen, dienen moet.

NOSOCÒMIUM. Ziekenhuis.

NOSOLÒGIE. Ziektenleer; de leer aangaande de benaming en rangschikking der ziekten. Zie ook PATHOLÒGIE.

NOVATIÁNEN. Aanhangers van Novatiánus, een christenleeraar in het midden der 3de eeuw; gedurende de vervolging der Christenen, onder den Romeinschen keizer Decius, beweerde hij, dat zij, die, uit vrees voor tijdedelijke rampen, van het christendom afvallig werden, niet meer konden worden aangenomen, al keerden zij boetvaardig in den schoot der kerk terug.

NOVICIAAT. Het proefjaar der genen, die zich in eene geestelijke orde begeven willen.

NOVIODÚNUM. Romeinsche benaming der stad *Nevers* in Frankrijk.

NULLÌTEIT. Nietigheid, onbestaanbaarheid.

NUMA POMPILIUS. De tweede koning van Rome. Hij was een wijs en vredelievend vorst, die de, toen nog

ruwe, Romeinen door godsdienst en wetten beschaafde.

Numantia. Zie Jugurtha. Men zegt, dat de tegenwoordige Spaansche stad *Soria*, aan de *Douro;* het *Numantia* der ouden is.

Numeriánus. Zoon van den Romeinschen keizer Cárus. Na den dood van dezen werd hij tot keizer uitgeroepen; doch door de droefheid over het verlies zijns vader ziek zijnde, werd hij in zijn bed vermoord door zijnen schoonvader Aper. Hij wordt om zijne welprekendheid en dichterlijk talent geroemd.

Numèrus. De maat in de dichtkunde. Numèrus oratórius heet de maat of welluidendheid in den prozastijl.

Numídië. Een landstreek in het noorden van Afrika; ongeveer het tegenwoordige *Algiers*.

Numismàtiek. Penningkunde.

Numìtor. Zie Amúlius.

Nuntìus. Woordelijk: bode. Dezen naam dragen de gezanten van den Paus.

Nymphen. Zie Nimfen.

Oase. Afrikaansche Zandwoestijn; de keizer Augustus verbande somtijds misdadigers derwaarts.

Obductio. Geregtelijke lijkopening.

Obelisken. Hooge vierkante zuilen; zij zijn de oudste gedenkteekenen der Egyptische bouwkunst.

Object. Een voorwerp, in tegenstelling van Subject, een wezen, persoon. Objectief. Is: voorwerpelijk, dat is: in betrekking tot het voorwerp.

OBÒLUS. Een kleine Grieksche munt, van geringe waarde; de Grieken staken den lijken zulk eenen obòlus in den mond, tot veerloon voor Cháron.

OBSCURANTÍSMUS. Verduistering, in eenen zedelijken zin.

OBSERVÁNTEN. Monniken van de orde des heiligen Franciscus.

OBSERVATÓRIUM. Sterrenwacht; een gebouw ingerigt tot waarneming der sterren.

OCEANÍDEN. Dochters van Oceànus.

OCEÀNUS. Zie NEPTÚNUS.

OCCULÁTIE. Bedekking, een woord in de sterrekunde gebezigd.

OCÉLLUS LUCÁNUS. Een oud wijsgeer, die in de 5de eeuw vóór Chr. leefde. Er bestaat een werk over de natuur der dingen, waarvan men hem als schrijver noemt. Hij was een aanhanger van Pythagòras.

OCHLOCRÀTIE. Heerschappij van het gemeene volk.

OCHUS. Koning van Perzie, opvolger van Darius. Hij was een wreed en wellustig vorst, die, om die reden, ook vermoord werd. Van zijne beenderen werden, zegt men, gevesten voor zwaarden gemaakt.

OCTAËDRUM. In de meetkunde, eene regelmatige figuur, wier oppervlakte 8 gelijkzijdige driehoeken vormt.

OCTÁVIA. Zie ANTÓNIUS.

OCTÁVÍUS. Zie AUGUSTUS.

OCTÒGON of OCTANGÙLUM. In de meetkunde eene figuur, die 8 hoeken en evenzoo vele zijden heeft.

OCÙLAIR GETUIGE. Ooggetuige.

OCULÉREN. Dit onderscheidt zich van het enten hierdoor, dat men, in plaats van eene loot, een' knop met eenigen bast er aan, van eenen edelen boom neemt

en tusschen den bast of het hout van eenen anderen schuift, om deze alzoo te doen groeijen.

Ocùli. Bij de Roomschen, een feestdag, die op den 4den zondag vóór Paschen invalt en aldus genoemd wordt naar Psalm 15 vs. 15, waarvan de eerste woorden, volgens de vertaling der *Vulgata*, aldus luiden: *Oculi mei semper ad Dominum*, dat is: mijne oogen zijn bestendig op den Heer, enz.

Ode. In het algemeen: een gezang. Thans verstaat men er onder: een gedicht, waarin de dichter zijn gevoel in korte, doch krachtige en verhevene woorden uitdrukt en zich aan geene bepaalde versmaat bindt. Bijzonder wordt tot de *ode* gerekend elk gedicht, vervaardigd in de versmaat der oude lierdichters Anacrèon, Horátius, enz.

Odéum. Bij de ouden, een openbaar gebouw tot dichterlijke en muzijkale wedstrijden bestemd.

Odoácer. Deze maakte aan het westersch Romeinsche rijk een einde, door, aan het hoofd van eenige Duitsche volken, op Rome aan te rukken en den laatsten en zwakken Romeinschen keizer Romùlus Augustùlus te onttroonen in het jaar 476 na Chr. Hij zelf werd door Theodòrik, koning der Oost-Gothen beoorloogd en gedood, na eene regering van 16 jaren.

Odysséa. Een gedicht van Homérus, behelzende de lotgevallen van Ulysses, na de inneming van Troje. Odysseus is de Grieksche naam van Ulysses.

Oeconòmie. Woordelijk: huishoudelijk bestuur.

Oedìpus. De ongelukken van dezen man hebben aan vele dichters der oudheid stof geleverd tot hunne gedichten. Meer dan een heerlijk treurspel van den dichter Sophòcles bezitten wij, waarvan de ongelukken van Oedi-

pus het onderwerp zijn. Zijn levensloop is kortelijk aldus: Door zijnen vader Laïus, koning van Thebe, werd hij te vondeling gelegd; daar aan Laïus voorspeld was, dat hij door de hand zijns zoons zou sterven. Men had het kind de voeten doorbooid en alzoo aan eenen boom gehangen, waardoor zijne voeten, ook in lateren leeftijd, zeer gezwollen waren en hij den naam van *Oedìpus*, dat is: *zwelvoet* verkreeg. De vondeling werd echter gered en aan het hof des Corinthischen konings opgevoed. Steeds had hij zich als den zoon des konings aangemerkt, toen, op een gastmaal, een der gasten, in dronkenschap, hem zijne onbekende afkomst verweet en hij hierdoor van zijne dwaling werd overtuigd. Nu kon de hooggevoelende jongeling het in Corinthe niet langer uithouden; hij besloot niet te rusten, voordat hij zijnen vader gevonden of zijne afkomst ontdekt had. Hij wendt zich ten dien einde tot het orakel van Apollo; maar in plaats van licht en troost, vindt hij hier nieuwe bezwaren. Apollo voorzegt hem, dat hij zijnen vader ombrengen, uit bloedschande met zijne moeder, een ongelukkig kroost zal voortbrengen. Oedìpus, die ten minste geene bevestiging gekregen had van het verwijt, dat hem deze reis had doen ondernemen, verliet nu zijne vermeende ouders, om, zoo hij waande, dit onheil te voorkomen en kwam op zijnen togt in de nabijheid van Thebe; hier ontmoette hem de koning Laïus, met zijn gevolg. Oedìpus, den koning niet kennende, bewees hem den verschuldigden eerbied niet. Hierdoor ontstond twist, waarvan het gevolg was, dat Oedìpus den koning en zijn gezelschap versloeg, op éénen man na, die het door de vlugt ontkwam. Zijnen weg naar de stad vervolgende vernam Oedìpus, dat de omtrek onveilig werd

gemaakt door een monster SPHINX genaamd (zie dit). Aan den overwinnaar van dit monster werd de hand der koningin, nu weduwe geworden, als prijs uitgeloofd. De ongelukkige jongeling won dezen prijs en bekwam alzoo, na het verslaan zijns vaders, zijne eigene moeder tot echtgenoot. Eenige jaren regeerde Oedìpus gelukkig en werd door zijne onderdanen bemind, toen er eene hevige pest te Thebe ontstond, die de inwoners schier tot wanhoop bragt. De koning met het lot zijner onderdanen bewogen, stelde alles in het werk, ten einde dit vreeslijk onheil te keer te gaan en besloot eindelijk, in dezen nood het orakel om raad te vragen. Het antwoord des orakels was: »de pest zal niet ophouden, voor dat de stad verlost is van een' onverlaat, die zijnen vader vermoord heeft en met zijne moeder bloedschande bedrijft." Aanstonds geeft hij bevel, geen middel onbeproefd te laten, om dezen gruwelijken booswicht uit te vinden. Langzamerhand echter komt hij, door het ontdekken van velerlei bijzonderheden, tot de zekerheid, dat hij zelf het is, die deze dubbele wandaad heeft bedreven. Nu kent zijn jammer geene perken, hij verwenscht het oogenblik zijner geboorte, en, als onwaardig het daglicht te aanschouwen, boort hij zich zelf de oogen uit. Hij verlaat Thebe en geleid door zijne dochter Antigoné, die haren vader in het ongeluk niet wilde verlaten, zwierf hij, als balling rond, totdat eindelijk, in de nabijheid van Athene, de dood een einde aan zijne ellende maakte. Zijne beide zonen Eteòcles en Polynìces zouden, na hem, beurtelings om het andere jaar, regeren; doch zij kwamen, reeds bij het einde van het eerste jaar, door onderlinge twist, ellendig om het leven.

Oeneus. Vader van Meleáger. Zie dezen.

Oenomáus. Zie Hippodamía.

Oeta. Een berg in Thessalie, thans *Agrafa*, waar Hercùles het leven liet.

Offertórium. In de Roomsche kerk, het gezang, dat aangeheven wordt of de muzijk die wordt voorgedragen, gedurende de mis, als het volk ten offer gaat. Ook het offergeld draagt dezen naam.

Ogýges. Oudste koning van Attica. In zijnen tijd viel de Ogygische watervloed voor, die gansch Attica verwoestte; waarschijnlijk in het jaar 1759 vóór Chr. Sommigen noemen Ogyges eenen koning van Thebe, in Boeótië.

Oïleus. Vader van Ajax, eenen der beide Grieksche helden van dien naam.

Olennius. Romeinsch bevelhebber in Friesland, die; door zijne verdrukking, de Friesen tot opstand bragt. Hij eischte van hen het leveren van ossenhuiden, zoo groot als de huiden van buffels.

Oligàrchie. Heerschappij van weinigen; de aristocràtie kan in oligarchie veranderen, wanneer de hoogste magt in handen van eenige weinige familien of enkele personen overgaat.

Olympia. Eene stad van Elis, in het noordwesten ven den Peloponnésus (*Morea*); alwaar zich een prachtige tempel van Jupiter bevond, en de Olympische spelen, om de 4 jaren, gehouden werden, waartoe gansch Griekenland zich vereenigde. Allerlei soort van wedstrijden werden hier ingesteld en de overwinnaars genoten de hoogste eer; nog vindt men aldaar, bij de tegenwoordige stad *Lagganica*, sporen van gebouwen, die men voor overblijfsels van de renbaan houdt.

Olympiáde. Een tijdvak van 4 jaren, die tusschen elk der Olympische spelen verliepen. Het diende tot tijdrekening bij de Grieken.

Olympias. Moeder van Alexander, den groote. Wegens haar oneerbaar gedrag had haar gemaal, de koning Philippus, zich van haar gescheiden en eene andere vrouw, met name Cleopàtra, getrouwd. Men zegt, dat zij hierom, uit wraakzucht, medepligtig was aan den moord des konings. Na diens dood dwong zij ook Cleopàtra tot zelfmoord. Zij was eene heerschzuchtige vrouw, en trachtte, na het overlijden van haren zoon Alexander, de regering te bemagtigen. Zie Aridéus.

Olympus. Een berg op de noordelijke grenzen van Thessalië. De oude dichters plaatsten, op deszelfs top, het verblijf der Goden. Het is waarschijnlijk dezelfde, die thans *Volatza* heet.

Omen. Zoo noemde het bijgeloof der Romeinen een voorteeken van geluk of ongeluk.

Omnìum. Door deze uitdrukking verstaat men, in Engeland, het geheel der schuldbekentenissen, welke iemand, van de regering, voor een gedaan voorschot ontvangt.

Omphàlé. Eene koningin van Lydië, in Klein-Azië. Hercùles werd aan haar als slaaf verkocht, en zoo zeer in liefde tot haar ontstoken, dat de held, ten gevalle van Omphàlé, alle vrouwelijke diensten verrigtte.

Onomastìcon. Eene lijst van namen; ook een woordenboek van eigennamen.

Onomàtopoeïa. Naam of woordvorming, voornamelijk door het nabootsen van het geluid der voorwerpen.

Ontològie. De leer der dingen; een gedeelte der bovennatuurkunde.

Onyx. Een edelgesteente, hetwelk reeds bij de Romeinen groote waarde had, en ook thans nog hoog geschat wordt.

Ophíten. Slangenbroeders. Eene godsdienstige secte, die in de 2de eeuw onzer jaartelling ontstond. Zij bedienden zich, bij hunne godsdienstoefeningen, van eene slang, als zinnebeeld der zinnelijkheid en tevens der schranderheid in den mensch.

Ophthalmie. Oogontsteking. **Ophthalmiàtriek** is de kunst, om dezelve te genezen.

Oppiánus. Een Grieksch dichter, uit de 2de eeuw onzer jaartelling. Hij schreef twee gedichten, het eene over de jagt, het andere over de vischvangst; die niet van dichterlijke waarde ontbloot zijn, en welke wij nog bezitten.

Oppositie. Tegenoverstelling, ook tegenstand.

Optìca. In het algemeen gezigtkunde, of de leer, die aanwijst, hoe de lichtstralen op ons oog werken. Met dezen naam bestempelt men ook wel eenen vergrootspiegel.

Optimáten. Bij de Romeinen de partij der aanzienlijken, in tegenoverstelling der volkspartij.

Optìmismus. Het wijsgeerig en godsdienstig gevoelen, dat de wereld, in weerwil harer schijnbare onvolmaaktheid, echter door God volmaakt geschapen is en niet anders zijn kan, als zij is.

Orakel. Godspraak. Bij de ouden vindt men verscheidene zulke orakels vermeld, waarvan dat van Apollo, te Delphi, een der voornaamste was. Zij ondervroegen hier de godheid omtrent het welslagen hunner ondernemingen. Deze orakels, of liever de priesters

door dezelve, oefenden eenen grooten invloed uit op de staatkundige handelingen der Grieken en Romeinen.

Oráma. Overzigt. Zie Panoráma.

Oratórium. Een muzijkstuk vol handeling, hetwelk, hoezeer niet in den strengsten zin van het tooneelspel, echter eene handeling of gebeurtenis voorstelt; men heeft steeds voornamelijk bijbelsche onderwerpen en geschiedenis in de oratóriën behandeld, zoo als, b. v. de schepping.

Orcus. Dezelfde als Pluto. Ook wel het rijk van Pluto, de onderwereld.

Ordinátie. De priesterwijding of inzegening tot het priesterlijk ambt.

Oreáden. Bergnimfen.

Orestes. Zie Aegisthus.

Orgaan. Werktuig. Onder organen verstaat men gewoonlijk de deelen van het menschelijk ligchaam, die als werktuigen dienen tot spijsvertering, voeding enz.

Orgiën. In het algemeen, Bacchusfeesten.

Orìflamme. Eigenlijk Auriflamme. Zoo heette het voormalige rijksvaandel van Frankrijk. Het was een stuk vuurrood taf, waarvan het ook zijnen naam ontleende.

Origènes. Een ijverig, doch hevig vervolgd Christenleeraar. Hij werd geboren te Alexandrië, in het laatste der tweede eeuw onzer tijdrekening.

Ormuzd. Ook Oremásis of Orosmádis. De oorsprong van al het goede, die, volgens de leer van Zoroaster, onder het beeld der zon, vooral door de Persen vereerd en aangebeden werd.

Oríon. Een geweldig jager bij de oude Grieken. Hij is onder de sterren geplaatst, en vormt aldaar het prachtigste sterrenbeeld aan den ganschen hemel, in hetwelk

door verrekijkers over de 2000 sterren zigtbaar zijn. Op de meeste sterrekaarten wordt hij afgebeeld, als een tegen den stier, in den dierenriem, opstijgende man, die in de eene hand eene knods en in de andere eene leeuwenhuid, of ook wel een schild draagt. Onze beroemde, te vroeg gestorven, Nieuwland heeft hem heerlijk bezongen.

ORNITHOLÒGIE. De natuurlijke geschiedenis der vogelen.

ORÓDES. Zie CRASSUS.

OROGRÀPHIE. Bergbeschrijving.

ORÓNTES. Eene groote rivier in Azië; zij ontspringt op den Libànon.

ORPHEUS. Een overoude dichter bij de Grieken. Om de lieflijkheid van zijn snarenspel en gezang aan te duiden, zeide men, dat hij rotsen en boomen door zijn gezang bewoog, en zelfs wilde dieren temde. Hij was koning van Thracië en wijze wetgever zijns volks. Zie EURYDICE.

ORTHÒDOX. Zoo noemt men dengene, die zich streng aan de leerbegrippen zijner kerk houdt.

ORTHÒGONIUS. In de meetkunde, eene regelmatige figuur.

ORTHOGRÀPHIE. De kunst om juist te schrijven.

ORTHOPAEDISCH INSTITUUT. Instelling, ten doel hebbende de genezing van uitwendige ligchamelijke gebreken, bij kinderen.

ORTÝGIA. Oude benaming van het eiland Délos, het heette ook Asterié.

ORYCTÒGNÒSIE. De kennis der delfstoffen; ORYCTOGRÀPHIE, de beschrijving, en ORYCTOLÒGIE, de wetenschap derzelve.

OSCILLA. Kleine figuren of popjes, welke, naar het getal der kinderen van eenen huisvader te Rome, aan Saturnus of de Lamiën geofferd werden.

OSÍRIS. Een der voornaamste Goden van Egypte; hij was het zinnebeeld der zon, van het zonnejaar, van den Nijl en van de vruchtbaar makende kracht der natuur.

OSTEÒLITH. Beenderenversteening.

OSTEOLÒGIE. De leer der beenderen.

OSTÌA. Eene oude stad aan den mond van den Tiber; van deze stad zijn nog heden bouwvallen overig. Het tegenwoordige Ostia, hetwelk een eindwegs meer landwaarts ligt, is een klein, morsig plaatsje, dat naauwelijks den naam van stad verdient.

OSTRÀCISMUS. Woordelijk: het schervengeregt. Oudtijds had, te Athene, de volksvergadering de bevoegdheid, den invloed van magtige burgers, door eene tienjarige verbanning onschadelijk te maken. Men schreef den naam desgenen, dien men wilde verbannen, op een scherfje, en leide dit op eene daartoe bestemde plaats neder.

OTHO. Een Romeinsch keizer, opvolger van Galba. Omdat hij door dezen niet tot opvolger was benoemd, maakte hij zich met behulp der Praetorianen (keizerlijke lijfwacht) meester van de heerschappij; terwijl Galba door die soldaten vermoord werd. Otho regeerde echter slechts 95 dagen, en werd door Vitellius, zijnen mededinger naar de regering, in eenen veldslag overwonnen, weshalve hij zich zelven om het leven bragt, in het jaar 65 na Chr.

OVÁTIE. De zegepralende intogt van eenen Romeinschen veldheer; welke intogt, minder luisterrijk dan een triumf, van dezen daarin onderscheiden was, dat de veldheer niet op eenen zegewagen, maar te voet of te paard de stad binnentrok. Ook was hij niet als een zegepralende veldheer uitgedoscht, en droeg eene myrten-

in plaats van eene lauwerkrans. Na zijnen intogt offerde hij een schaap, waarvan de naam ontleend is.

OVIDÌUS NASO. Een Romeinsch dichter, die ten tijde van den keizer Augustus leefde. Zijne gedichten, welke wij nog bezitten, onderscheiden zich door hunnen levendigen gang en, hier en daar, door eenen regt lieven verhaaltrant. Op dichterlijke en verhevene schoonheden kunnen zij echter geenen aanspraak maken; terwijl sommige zijner gedichten, door hunnen zedeloozen inhoud hem bijna den naam van dichter onwaardig doen zijn. Hij stierf in ballingschap, in den ouderdom van 60 jaren, in het 17de van onze jaartelling. De reden zijner verbanning is niet met zekerheid bekend.

OXUS. Eene rivier in Azië, thans *Harrat* en door de Arabieren *Gihon* geheeten.

OXÝDE. De verbinding met zuurstof van een ligchaam, hetwelk geene eigenschappen van zuren heeft. Zoo is het water eene oxyde van de waterstof, omdat het uit waterstof en zuurstof is zamengesteld.

OXYMÓRON. Eene redekunstige figuur, voorstellende: het met elkander verbinden van tegenstrijdige zaken.

P.

PACHÝNUS. Oude benaming van het zuidelijk voorgebergte op Sicilië; thans heet het *Passaro*.

PACÚVIUS. De oudste Romeinsche treurspeldichter, van wiens geschriften slechts zeer weinig overig is. Zijn stijl is onbeschaafd en ruw. Hij beoefende ook de schilderkunst.

PADACERS. Een oud volk van Indië; de geschied-

schrijver Herodòtus verhaalt, dat dit volk gewoon was, de oude lieden, onder hen, te dooden en derzelver vleesch te eten.

PÁDUS. Oude benaming der rivier de *Po*.

PAEAN. Bijnaam der Goden, aan welken men eene genezende kracht toeschreef, zoo als Apollo. Bij aanstekende ziekten zong men lofzangen ter eere van Apollo; zij begonnen gewoonlijk met de woorden: *Io Paean;* van daar dat zulk een lofzang ook *Paean* genoemd werd.

PAEDÀGOOG. Bij de Grieken en Romeinen de slaaf, die de kinderen van zijnen heer naar de school geleidde. Daar ook slaven somtijds eene geleerde opvoeding genoten hadden, zoo bediende men zich dikwijls van hen, als huisleeraars en opvoeders, van daar dat deze naam in later tijd somtijds aan eenen opvoeder gegeven wordt.

PAEDONÒMUS. Zoo heette bij de Lacedaemoniers de overheidspersoon, die het toezigt had over de jonge lieden.

PAEMÁNEN. Een volk van het oude Gallië; het woonde op de grenzen van *Luik* en *Luxemburg*.

PAETUS. (Caecína). Zie ARRÌA.

PAGANÁLIËN. Romeinsche feesten, die in ieder distrikt, *pagus* genoemd, jaarlijks na het inzamelen van den oogst gevierd werden.

PALAEMON. Dezelfde als MELICERTES.

PALAEOGRÀPHIE. De wetenschap, om de schriftteekenen der ouden te ontcijferen.

PALAESTÍNA. Het in Azië gelegen land, hetwelk door God aan de nakomelingen van Abraham beloofd en geschonken werd.

PALAESTRA. Zie GYMNASIËN.

Palamédes. Een der Grieksche helden vóór Troje. Men zegt, dat hij, om de soldaten voor verveling te behoeden, het dobbelspel heeft uitgevonden; ook wordt hem de uitvinding van vier Grieksche letters toegeschreven. Hij had het bedrog ontdekt van Ulysses, die, om niet mede naar Troje te trekken, zich krankzinnig veinsde. Uit wraak hierover beschuldigde Ulysses hem van verstandhouding met den vijand en wist aan zijne beschuldiging zoo veel schijn van waarheid te geven, dat Palamédes werd ter dood gebragt.

Palatynsche berg. Een der zeven heuvels, waarop het oude Rome was gebouwd; keizer Augustus had er zijne woning, die daarvan het Palatium heette; van hier is waarschijnlijk, in later tijd, het fransche *palais* en ons *paleis* afkomstig.

Palès. Eene landelijke godheid bij de Romeinen; zij had voornamelijk het toezigt over het voeder der kudden. Hare feesten heetten *Paliliën.*

Palimpsesten. Zijn handschriften, die, oudtijds, werken van classieke schrijvers bevatten; doch in latere eeuwen, bij schaarschheid van het parkement, uitgeschrapt zijn, om tot geschriften van dien tijd te dienen. Op sommige echter waren de oude letters nog zigtbaar; hetwelk vooral den bibliothecaris van het Vaticaan, te Rome, den Heer Angelo Majo, aanleiding gaf, om dezelve te onderzoeken; aan welk onderzoek wij onder anderen een werk van Cicero te danken hebben, waarvan tot nog toe slechts een brokstuk bestond.

Palindrómon. Een vers, hetwelk denzelfden zin oplevert, hetzij men het van voren of van achteren begint te lezen.

Palingenésie. Eigenlijk, wedergeboorte; doch men verstaat hierdoor gewoonlijk de gedaanteverwisseling der insekten, zoo als de rups, enz.

Palinúrus. Een voorgebergte van Beneden-Italië, dus genaamd naar den stuurman van het schip, waarop Aenéas voer, welke stuurman, zoo als de dichter Virgilius verhaalt, door den slaap bevangen over boord viel. Het heet thans nog kaap *Palìnúro.*

Palládium. Het beroemde beeld der Godin Pallas of Minerva, hetwelk Troje zoo lang het zich aldaar bevond, onoverwinnelijk maakte, waarom de Grieken hun best deden, het in hunne magt te krijgen; hetgeen aan Ulysses en Diomédes gelukte. Het was het houten beeld eener gewapende jonkvrouw. In later tijd, zegt men, werd het naar Rome gebragt.

Pallas. Dezelfde als Minerva.

Palliàtief. Woordelijk: iets, dat tot bedekking geschikt is; men leidt het af van het latijnsche woord *pallium*, *een mantel;* Palliàtief middel beteekent dus: een middel geschikt, om een kwaad of ongemak voor het oog te verbergen of weg te nemen, zonder tot de oorzaak des kwaads door te dringen.

Pallìum. Zie het voorgaande art. Het was reeds in de vierde eeuw in gebruik en werd aan de hooge geestelijkheid gezonden, bij de bevestiging in hun ambt. Deze gewoonte is ook thans nog in zwang.

Palmýra. Eene stad in Syrië, zij heette in het Oostersch *Thamar* of *Thadmor*, dat is palmenstad, hetgeen de Romeinen in hunne taal overbragten. Zij bereikte eenen hoogen trap van bloei onder de Romeinsche keizers. Beroemd is hare koningin Zenóbia, onder wier

regeiing de stad verwoest werd door de Romeinen, ten tijde des keizers Aureliánus, 275 jaren na Chr. Weder opgebouwd zijnde, werd zij andermaal verwoest door de Saracénen in het jaar 744. Hare prachtige bouwvallen verwekken thans nog de bewondering der reizigers, vooral hare prachtige zonnetempel, waarvan nog veel is in wezen gebleven. Thans is op dezelfde plaats, in de woestijn van Syrië, een dorp, hetwelk de oude benaming *Thadmor* draagt.

Pamphýlië. Oudtijds een landschap in het zuiden van Klein-Azië, aan de Middellandsche zee.

Pan. De God der herders; hij was een bijzonder lelijk persoon, ruig en met bokkenpoten. De vereering van dezen God was algemeen verbreid door Griekenland en Italië, en vele landelijke feesten waren hem gewijd. Ook als oudtijds legers door eenen plotselingen schrik werden overvallen, schreef men dit toe aan den invloed van eenen God of Daemon, en bragt dit langzamerhand op Pan over, alsof ook deze, door zijne lelijke gestalte, den herders somtijds schrik aanjoeg; en van daar den naam van *Panische schrik;* zoo als ten minste gewoonlijk deze uitdrukking verklaard wordt.

Panaetìus. Een Grieksch wijsgeer van de secte der Stoicynen. Wij kennen hem, onder anderen, uit de schriften van Cicero; want van zijne geschriften is niets overig.

Panathénaeën. Feesten ter eere van Minerva; die bij de Grieken Athéné heette.

Pandaemónium. Bij de ouden, de algemeene tempel der Goden.

Pandàrus. Een bekwaam Grieksch boogschutter, in

den oorlog vóór Troje. Hij verstoorde, op aanstoken van Minerva, de vredesonderhandelingen, door Meneláus te wonden.

PANDECTEN. Een gedeelte van het burgerlijk wetboek, op bevel des keizers Justiniánus in orde gebragt. Zij bevatten eene stelselmatig gerangschikte verzameling uit de werken der oude Romeinsche regtsgeleerden.

PANDATÁRIA. Een klein eiland aan de westkust van Italië. Het is waarschijnlijk het tegenwoordige eiland *San Stefano.*

PANDÉMOS. Bijnaam van Venus, in eenen slechten zin, als Godin der onkuische liefde.

PANDÍON. Zie PROCNÉ.

PANDÓRA. Zie EPIMÉTHEUS.

PANEGYRÌCUS. In het algemeen, lofrede.

PANISCHE SCHRIK. Zie PAN.

PANNÓNIE. Dit was oudtijds eene provincie van het Romeinsche rijk en strekte zich uit over het oostelijk gedeelte van *Oostenrijk* en *Stiermarken*, een gedeelte van *Hongarije*, ten zuiden van den *Donau*, van *Croatie*, geheel *Slavonië*, en een deel van *Bosnië.*

PANORÁMA. Een kunstig vervaardigd tafereel, voorstellende eene stad of landschap, met al wat zich daarin bevindt.

PANÓRMUS. Oude latijnsche benaming der hedendaagsche stad *Palermo.* Het is eene oude stad, reeds door de Phoeniciers gesticht.

PANTHEÏSMUS. Een wijsgeerig stelsel, hetwelk het heelal voor God houdt, of liever God met het heelal vereenzelvigt.

PANTHÉON. Bij Grieken en Romeinen, een tempel, aan

alle Goden te zamen of aan de voornaamste derzelve gewijd. Nog zijn er te Rome overblijfselen van een prachtig Panthéon; alsook van een diergelijk te Athéne, op last van keizer Hadriánus gebouwd.

PANTOMéTER. Een wiskundig werktuig, om alle soorten van hoeken te meten.

PANTOMÍMEN. Zie MÍMEN.

PAPHLàGONIë. Een landstreek in het noorden van Klein-Azië, aan de Zwarte zee.

PAPHOS. Eene stad op het eiland Cyprus; zij was beroemd door de eeredienst der Godin Venus.

PAPINIÁNUS. Zie AEMYLIUS PAPINIÁNUS.

PAPIRìUS CURSOR. Een der leden van het aanzienlijk geslacht der Papiriussen te Rome. Hij gaf een staaltje van strenge krijgstucht in den oorlog tegen de Samniten. Zie FABIUS. — Een andere PAPIRIUS heeft zich als knaap beroemd gemaakt door het bewaren van een geheim. Het was oudtijds de gewoonte te Rome, dat de Raadsheeren somtijds hunne jonge zonen medenamen naar de raadsvergadering. Zoo vergezelde ook eens Papirius zijnen vader, doch daar er op dat tijdstip eene zaak van gewigt werd behandeld, zoo werd, vooral den jongen lieden, geheimhouding aanbevolen. Te huis komende werd de jonge Papirius door zijne moeder gevraagd, wat er in den raad verhandeld was. In het eerst gaf hij een ontwijkend antwoord; doch door zijne moeder gedrongen en het geheim niet willende verraden, vertelde hij haar, dat in den raad gehandeld was over de vraag, of het beter ware, dat één man twee vrouwen of ééne vrouw twee mannen had. De moeder verhaalde dit aan hare vriendinnen, en wel-

dra verspreidde zich dit door de geheele stad. De raad dit hoorende en tevens vernemende, dat de jonge Papirius tot dit sprookje had aanleiding gegeven, prees dezen wegens zijne schranderheid; doch bepaalde voor het vervolg, dat het den raadsheeren niet meer zoude vrijstaan, als zij naar de vergadering gingen, zich door hunne minderjarige zonen te doen vergezellen. De jonge Papirius werd echter van dit verbod uitgesloten en kreeg den bijnaam van *Praetextàtus*, dat is: met de *toga praetexta*, *het kleed der kindsheid*, bekleed.

Papyrogràphie. De kunst om, in plaats van steenplaten, zich tot drukken te bedienen van bordpapier, met eene kalkaardige massa bestreken, (*lithographisch papier* genoemd).

Paràbel. Gelijkenis. Verhaal in gelijkenissen, zoo als die, welke in de Evangeliën voorkomen, als van onzen Heiland gebezigd.

Paràbole. In de wiskunde eene kromme lijn, in de kegelsnede gebruikelijk. Parabolisch gekromde spiegel is een brandspiegel. Eene verdere bepaling hiervan te geven, gedoogt ons bestek niet.

Paràdox. Iets, dat met eene of andere denkwijze strijdig is.

Paràlipsis. Is die wending eener rede, waarbij men zegt, van eenig onderwerp te willen zwijgen; terwijl men er juist daardoor toch van gewaagt.

Paràllax. Een hoek, waarvan de sterrekundigen zich bedienen, om den afstand der hemelligchamen te bepalen. Het is de hoek, dien twee verschillende gezichtslijnen naar een en hetzelfde voorwerp maken.

Paràllel. Evenwijdig. — Parallelògram in de wis-

kunde eene vierhoekige figuur, waarvan elke twee tegenover elkander staande zijden evenwijdig en gelijk zijn. — PARALLELEPIPÈDUM. Eene figuur van 6 Parallelogrammen ingesloten, zoodat de tegenover elkander staande gelijk loopen.

PARALÒGISMUS. Verkeerde gevolgtrekking.

PARALY'TISCH. Is in de geneeskunde die toestand des ligchaams, wanneer een lid van willekeurige beweging, somtijds ook van gevoel beroofd is.

PARAMYTHIËN. Kleine verdichte verhalen, vooral tot onderhoud en leering.

PARANYMPHEN. Bij de ouden degenen, die het toezigt over de bruiloft hadden. Bij de Romeinen vooral heetten alzoo de jonge lieden, die de bruid naar het huis des bruidegoms geleidden. Op onze hoogeschoolen noemt men aldus de twee studenten, die hunnen medestudent, welke tot doctor bevorderd wordt, ten dienste staan.

PARAPHRÀSIS. Het in andere woorden omzetten of omschrijven en uitbreiden van een geschrift, spreuk, enz.

PARCEN. De schikgodinnen, die den draad van 's menschen leven sponnen. Zij heetten Clótho, Lachèsis en Atròpos. Zij werden afgebeeld als oude vrouwen, met een' witten wollen band om het hoofd, in lang afhangende kleederen gehuld en bezig aan den arbeid.

PARENTHèsis. De in eene rede, als opmerking of verklaring, ingevoegde zinsnede, waardoor de volgorde wordt afgebroken; ook de teekens ( ), waardoor zulk eene zinsnede wordt ingesloten.

PÁRIS. Zie HELÈNA en PELEUS.

PARÍSII. Een volk van Gallië (*Frankrijk*), welks

hoofdstad denzelfden naam droeg; waarvan de naam van *Parijs* afkomstig is.

PARMENÍDES. Een beroemd Grieksch wijsgeer van de zoogenaamde Eleátische school. Hij leefde in den tijd van Socràtes en alzoo in de 5de eeuw vóór onze jaartelling. Ook als wetgever heeft hij zich eenen naam gemaakt. Van zijne werken zijn nog slechts eenige brokstukken overig.

PARMÉNIO. Een der veldheeren van Alexander, den groote. Hij was eerst zeer bemind bij dezen vorst, doch werd, op zijnen last, wegens vermoeden van verraad, omgebragt.

PARNÁSSUS. Een berg in het Grieksche landschap Phocis (*Rumelië*). Aan deszelfs voet lag de stad Delphi; hij was aan Apollo en de zanggodinnen gewijd. Thans heet de berg *Liakura*.

PARÒDIE. Door dit woord wordt thans aangeduid een werk of dichtstuk, waarin een ernstig gedicht is omgewerkt in eenen luimigen of spottenden trant.

PARONOMÁSIE. Woordspeling. Dit heeft plaats, wanneer men door geringe verandering van een woord in eene voorafgaande zinsnede gebezigd, aan de volgende een geheel ander denkbeeld geeft. b. v. de man is wigtig, maar niet gewigtig.

PÁROS. Een eiland in de Egeische zee (*Grieksche Archipel*). Het was oudtijds beroemd vooral door het heerlijke witte marmer, hetwelk het opleverde; aldaar werd ook vervaardigd de beroemde marmerkronijk. Zie ARUNDELIÁNUM MARMOR. De Turken noemen dit eiland *Bara*.

PAROXÝSMUS. De hoogste verheffing eener koorts of andere ziekte.

Parrhásius. Een beroemd schilder bij de oude Grieken. Hij leefde in de eerste helft der 5de eeuw vóór Chr. Hij was een tijdgenoot van den beroemden Zeuxis. Men verhaalt, dat deze laatste eens druiven schilderde, zoo natuurlijk, dat zelfs de vogels er door misleid werden. Toen Zeuxis hierdoor algemeenen lof inoogstte, ontstak Parrhasius in naijver en schilderde een eenvoudig voorhangsel; daarop noodigde hij Zeuxis, om zijn nieuw geschilderd stuk te komen zien, en toen deze bij hem intrad, zeide Parrhasius: »het hangt achter gindsche gordijn." De andere naderde inderdaad om de gordijn weg te schuiven en bemerkte de misleiding. Hij erkende zich daarop voor overwonnen, daar Parrhasius geene redelooze dieren, maar eenen meester in de kunst had weten te misleiden.

Partheniën. Toen, in den oorlog der Spartanen met de Messeniërs, de mannen uit Sparta vele jaren afwezig bleven, terwijl zij zich door eenen eed verbonden hadden, niet eerder terug te keeren, voordat Messene was ingenomen, ontstond er vrees, dat de bevolking op den duur daardoor zoude lijden. Men kwam dus overeen, dat diegene der manschappen, welke den eed niet gedaan hadden, zouden naar huis gezonden worden; terwijl ook de getrouwde mannen hun regt als echtgenooten aan dezen moesten afstaan. De kinderen uit deze, met de wetten der zedelijkheid weinig strookende, vereeniging gesproten, waren na den terugkeer der mannen, in verachting te Sparta en werden met den naam van Partheniën, d. i. kinderen uit geenen wettigen echt geboren, bestempeld. Opgegroeid zijnde, begaven zij zich, onder aanvoering van zekeren Phalantus, naar Beneden-

Italië, en stichtten aldaar Tarentum, het tegenwoordige *Taranto.*

PARTHÉNOPÉ. Oude benaming der stad *Napels.*

PARTHIË. Een uitgestrekt land in Azië. De inwoners, nadat zij langen tijd aan andere volken, vooral aan de Persen, onderworpen waren geweest, begonnen eerst eene rol in de geschiedenis te spelen in het jaar 256 vóór Chr., toen Arsáces een nieuw Parthisch rijk stichtte, hetwelk 450 jaren bleef bestaan. De Parthen waren een krijgshaftig volk en zelfs voor Rome geducht, getuige de nederlaag van Crassus (zie dezen). De afstammelingen van Arsaces, Arsaciden geheeten, zaten steeds op den Parthischen troon, totdat zij in het jaar 221 onzer jaartelling, daarvan werden beroofd door Artaxerxes, den zoon van Sassan, geboortig uit Persië, die een nieuw Persisch rijk stichtte, waarover zijne afstammelingen, de Sassaniden, nog heden den schepter voeren.

PASIGRÀPHIE. Woordelijk schrift voor allen. Eene algemeene taal voor alle volken der aarde verstaanbaar. Tot het daarstellen van zulk eene taal zijn wel pogingen aangewend; doch tot nog toe zonder goed gevolg.

PASÍPHAÉ. Zie MINÒTAURUS.

PASSIEF. Zie ACTIEF.

PASTÒRAAL. Herderlijk, wat betrekking heeft op het herderlijk ambt, het ambt van Christenleeraar.

PATÁVIUM. Oude benaming der stad *Padua.*

PATÈRA. Eene offerschaal, waarin de Romeinen aan de Goden den offerwijn bragten. Ook vingen zij het bloed der geofferde dieren daarin op.

PATERCÙLUS (Velléjus). Een Romeinsch geschiedschrijver, die onder den keizer Tiberius leefde. Zijn werk

bezitten wij nog gedeeltelijk. Hij deelde in de ongenade van des keizers gunsteling Sejánus en kwam met dezen om.

Pathogénie. De leer van het ontstaan der ziekten.

Pathognómiek. De kunst, om de gemoedsbewegingen uit de verandering, vooral der gelaatstrekken, te kennen.

Pathológie. Over het algemeen, ziektenleer.

Pathos. Eigenlijk: lijden, van daar lijden des gemoeds, gemoedsbeweging, *pathétick* hetgeen eene hevige gemoedsbeweging uitdrukt. Door *pathos* verstaat men ook wel het verhevene in de kunsten, maar voornamelijk in het treurspel.

Patmos. Het eiland in den Griekschen Archipel, hetwelk het verbanningsoord was van den Apostel Joannes. Thans heet het *Pamimo* of *Patmosa.*

Patrae. Eene stad in het noorden van den Peloponnesus (*Morea*). Zij heet thans *Patrasso*, aan de golf van *Lepanto.*

Patriciërs. Zoo heette de aanzienlijkste stand in het oude Rome. Het was de raadsheerlijke stand; terwijl het woord afkomstig is van *Patres* d. i. *Vaders;* zoo was de titel der raadsheeren.

Patrimónium petri. Erfdeel van Petrus. Zoo heet een gedeelte van den Kerkelijken staat.

Patróclus. Een boezemvriend van den held Achilles. Hij was bij het leger der Grieken vóór Troje en werd door den Trojaan Hector gedood. Toen namelijk, Achilles wegens zijnen twist met Agamemnon, zich aan de gevechten onttrok, bediende Patróclus zich van de wapenrusting zijns vriends, om alzoo den Trojanen, die voor Achilles beefden, ontzag in te boezemen. Hij werd door Hector aangevallen en bezweek onder de slagen van diens

krachtigen arm. Alleen om den dood des vriends te wreken, aangordde Achilles zich wederom ten strijde en de verdediger van Troje, de dappere Hector viel op zijne beurt.

PATROON. Eigenlijk: een beschermer. In de tijden van het Romeinsche gemeenebest beteekende dit een voornaam burger (Patriciër), die eenen of meer burgers in zijne bescherming genomen had, wier belangen hij behartigde en die zijne *clienten* heetten. Later toen Rome's magt grooter werd, hadden zelfs provincien en geheele volken zulk eenen Patronus in den raad. CAUSARUM PATRONUS. Verdediger in regtszaken.

PAULLINA. Zie ANIÚBIS.

PAULLUS AEMILIUS. Zie AEMILIUS.

PAUSÁNIAS. Een koning van Sparta, die, in den slag bij Plataeae tegen de Persen, zich grooten roem verwierf. Dezen roem bezwalkte hij echter naderhand door zijne trotsche aanmatiging, die zoo ver ging, dat hij Griekenland aan Xerxes trachtte te verraden, mits deze hem het oppergebied over hetzelve schonk. Zijn aanslag werd ontdekt, en, op het punt van te worden gevangen genomen, vlugtte hij, als tot eene vrijplaats, in eenen tempel van Minerva. Daar men hem nu, volgens de gewoonte der ouden, hier niet mogt uithalen, metselde men de toegangen des tempels digt, om hem alzoo door honger te doen omkomen. Men zegt, dat zijne eigene moeder den eersten steen, tot dat einde, aanbragt.

PECÙLAAT. Bij de Romeinen, de ontvreemding van openbare gelden; ook het vervalschen van goud of zilver, aan den staat behoorende.

PECÚLIUM. Volgens het Romeinsche regt, het vermo-

gen, hetwelk een zoon of slaaf voor zich verworven heeft, zonder dat de vader of heer daarop aanspraak kan maken.

PEGÀSUS. Het gevleugeld paard, uit het bloed van Medúsa voortgekomen. Het beeld van Pegàsus staat onder de sterren, tusschen Andromèda en den Waterman. Zie verder AGÀNIPPÉ.

PELÁGIUS. Een monnik, die in het begin der 5de eeuw, te Rome, leefde. Hij was een gelukkig beoefenaar der wetenschappen en een man van de zuiverste zeden. Zijn godsdienstig stelsel, heeft steeds vele aanhangers en ook bestrijders gevonden; hij loochende de erfzonde en beweerde, dat de mensch, in zich zelven, krachten genoeg bezat tot uitoefening van die deugden, die den Christen voegen, enz. Zijn stelsel heet *Pelágianismus*.

PELASGEN. Oudste bewoners van den Peloponnèsus (*Morea*). Zij verbreidden zich in later tijd over geheel Griekenland en hun naam is, door hunne vermenging met andere volken, verloren gegaan. Bij de dichters vindt men somtijds dezen naam voor Grieken, in het algemeen.

PELEUS. Vader van den held Achilles, die van daar Pelídes heet. Zijne echtgenoot was de zeegodin Thetis. Op de bruiloft van dit paar waren alle Goden en Godinnen genoodigd, behalve de Tweedragt. Deze hierover verstoord, wierp heimelijk, midden onder de feestvierende menigte, eenen gouden appel, met het opschrift: de schoonste moet mij hebben. Dit verwekte oneenigheid tusschen de Godinnen Juno, Minerva en Venus, die, ieder voor zich, aanspraak maakten op den appel. Jupiter, om zijne beslissing verzocht, durfde geene uitspraak doen; maar zond de Godinnen naar Paris, den zoon des Trojaanschen konings Priamus, die toen,

als herder, op den berg Ida, de schapen weidde. Deze kende aan Venus den prijs der schoonheid toe. De uitspraak van Paris was, volgens de dichters, de oorzaak van den Trojaanschen oorlog; want Venus had den schoonheidsregter beloofd, hem de schoonste vrouw te zullen geven. Daar er nu geene schooner was, dan de Grieksche Helèna, werd Paris door Venus aangezet, om deze te schaken. Zie verder Agàmemnon, Helèna en Menelaüs.

Pelìas. Zie Jàson.

Pelìon. Een gebergte van Thessalië; het heet thans *Sagari*. De reuzen, zoo verhalen de dichters, stapelden den berg Ossa op dezen Pelion, om den hemel te bestormen en Jupiter van zijnen troon te stooten.

Pelópidas. Een Thebaan, die zijn vaderland van de onderdrukking der Lacedaemoniers bevrijdde. Uit Thebe verdreven zijnde, vereenigde hij zich met eenige andere uitgewekenen en kwam heimelijk in de stad, waar hij de, door de Lacedaemoniërs ingestelde overheden, die op een feestmaal bijeen waren, ombragt en de Lacedaemoniërs uit den burg verdreef, dien zij, in vollen vrede, wederregtelijk bezet hadden. Ook bij Leuctra onderscheidde zich Pelopidas roemrijk onder den grooten Epaminondas.

Peloponnésische oorlog. Aldus genoemd, omdat de meeste staten van den Peloponnésus zich tegen Athene vereenigden. Deze oorlog, die de Grieken in twee partijen verdeelde, aan het hoofd van welke Sparta en Athene stonden, werd eigenlijk gevoerd ter oplossing van het vraagstuk: of Sparta dan of Athene de eerste staat van Griekenland zijn zoude. Het was eene oorlog, die even als alle burgeroorlogen, eenen verderfelijken invloed uitoefende op den bloei van het gezamenlijke Griekenland en

die eindigde met de onderwerping van Athene. Behalve den geessel des krijgs werd Athene, in dien tijd, ook nog door eene verschrikkelijke pest geteisterd, waardoor het vele zijner edelste burgers en onder anderen den beroemden Pericles verloor, in het jaar 429 vóór Chr., het derde jaar van den oorlog.

Peloponnésus. Woordelijk: eiland van Pelops; het is de oude naam van het tegenwoordige schiereiland *Morea*.

Pelops. Zoon van Tantàlus; hij kwam uit Klein-Azië, alwaar zijn vader over het landschap Lydië heerschte, naar Griekenland en trouwde Hippodamía de dochter van Oenomáus, koning van Elis, in den Peloponnésus, aan welk schiereiland hij later zijnen naam gaf; daar het vroeger *Apia* heette. Zie verder Atreus.

Pelórum. Een voorgebergte van Sicilie; thans heet het *Faro di Messina*.

Penáten. Zie Láren.

Penélopé. De eerbare echtgenoot van Ulysses. Twintig jaren lang derfde zij het bijzijn van haren gemaal; daar deze, na den tienjarigen Trojaanschen oorlog, nog tien jaren rondzwierf, alvorens zijn vaderland te bereiken. Gedurende al die jaren bleef zij haren man getrouw, nog altijd op zijne terugkomst hopende; niettegenstaande vele naburige vorsten haar met aanzoeken om hare hand, als het ware, bestormden. Als eene vlijtige huisvrouw hield zij zich steeds met vrouwelijke handwerken van dien tijd en met de opvoeding van haren zoon Télémàchus bezig. De uitkomst beloonde hare trouw; Ulysses kwam eindelijk behouden terug en strafte de indringers, die, zoo vele jaren, zijn goed verbrast hadden, allen met den dood.

PENTÀGLOTTE. Wat in 5 talen geschreven is: b. v. de bijbel in 5 ta'en.

PENTAMÈTER. Eene versmaat bestaande uit vijf voeten, dactyli - ◡ ◡ en spondaei - -. Het maakt een gedeelte uit der elègie, die om de andere regel, uit een Hexamèter en Pentamèter bestaat. Het Pentamèter wordt in twee deelen, telkens van $2\frac{1}{2}$ voet gesplitst.

PENTÀPLA. Hetzelfde als: PENTÀGLOTTE.

PENTÀTEUCH. Grieksche benaming der vijf boeken van Mozes.

PENTATHLON. De vijfvoudige wedstrijd: met den wagen, de werpschijf, het loopen, worstelen en vuistvechten. Zie OLYMPIA.

PENTÉLICUS. Een berg in Attica; thans heet hij *Ozia*. Men vond daar oudtijds veel schoon marmer.

PENTHESILÉA. Koningin der Amazonen. Zij kwam, zeggen de dichters, den Trojaanschen koning Priàmus te hulp, toen de Grïeken hem beoorloogden, en kweet zich dapper, doch werd door Achilles verslagen.

PENTHEUS. Koning van Thebe. Hij verzette zich, zegt men, tegen den dienst van Bacchus en werd door de Bacchanten, waaronder ook zijne moeder was, vermoord. Zie AGÁVE.

PERAEA. Eene landstreek van Judaea, naar den kant van Egypte.

PERDICCAS. Een veldheer en vertrouweling van Alexander, den groote. Aan hem gaf Alexander, op zijn sterfbed zijnen zegelring en scheen hem daardoor tot zijnen opvolger te benoemen. Zijne mededingers bewerkten echter, dat hem slechts de voogdijschap van den troonsopvolger werd opgedragen. Hij trachtte zich de

heerschappij te verschaffen, doch werd in het derde jaar zijner voogdijschap vermoord.

Peregrínus Proteus. Een godsdienstig dweeper, die in de tweede eeuw onzer jaartelling leefde. Om zijn slecht gedrag werd hij van de gemeenschap der kerk uitgesloten en algemeen veracht. Hij wilde zich echter eenen naam verwerven en maakte bekend, dat hij zich, bij de Olympische spelen, vrijwillig zoude laten verbranden, welk voornemen, men zegt, dat hij werkelijk heeft uitgevoerd in het jaar 168.

Pergàmus. Eene stad in Klein-Azië, zij heet thans nog *Pergama* en ligt niet ver van de Middellandsche zee, tegenover het eiland Lesbos (*Metelin*). Oudtijds werd aldaar het pergament of parkement uitgevonden, hetwelk er ook zijnen naam van draagt.

Perìander. Een koning van Corinthe. Hij was een wreed dwingeland, die, niettegenstaande eene groote menigte, door hem gepleegde, gruwelen, veertig jaren regeerde. — Een ander van dien naam wordt onder de zeven wijzen van Griekenland genoemd.

Perìcles. Een beroemd staatsman te Athene, in de 5de eeuw vóór Chr. Door zijne groote welsprekendheid en innemend gedrag won hij zoodanig de genegenheid des volks, dat men het staatsbestuur, gedurende 40 jaren, bijna alleen in zijne handen liet. Van zijne magt maakte hij slechts ten voordeele van zijn vaderland gebruik, en was er steeds op uit, aan Athene het overwigt over alle Grieksche staten te verschaffen; en werkelijk bekleedde deze stad, zoo lang hij aan het hoofd des bestuurs stond, zoowel ten opzigte der beschaving, als der staatkunde, den eersten rang. Men beschuldigt hem ech-

ter, van den verderfelijken Peloponnésischen oorlog de oorzaak geweest te zijn, door zijne landslieden over te halen, aan de billijke eischen der staten van den Peloponnèsus niet te voldoen. Sommigen zeggen, dat hij te meer tot den oorlog neigde, omdat het getal zijner vijanden in de stad steeds vermeerderde en men hem misschien zou gedwongen hebben, rekenschap te geven van zijn gehouden bestuur, vooral ten aanzien der geldmiddelen; welke rekenschap hem moeijelijk zoude geweest zijn, niet omdat hij dit geld voor zich zelven gebruikt had, maar omdat zijne kunstliefde hem steeds aanspoorde, Athene te verrijken met die heerlijke openbare gebouwen, waarvan de overblijfsels, hoe gering ook, den aanschouwer nog heden verbaasd doen staan; om dit middel te bereiken was geld noodig en de kosten daarvan schijnt Pericles de schatkist te hebben doen dragen. Nog eene andere oorzaak tot dien oorlog voert men aan: namelijk, dat de schoone en geleerde Aspásia, naderhand zijne gemalin, uit haat tegen de Spartanen, hem tot dien oorlog zoude hebben aangezet. Toen in dien oorlog eene hevige pest Athene ontvolkte, verloor ook Pericles vele zijner verwanten en eindelijk ook zijnen eenig overgeblevenen zoon Paràlus. Om hem te troosten herriepen de Atheners de wet, door Pericles zelven ingesteld, welke wet het burgerregt ontzeide aan kinderen, wier ouders niet beide Atheners waren, en zoo bragt Pericles zijnen, bij Aspasia verwekten, zoon op de lijst der burgers. Hij overleefde dit echter niet lang, maar bezweek ook kort daarna, 429 jaar vóór Chr. Toen hij op zijn sterfbed schijnbaar bewusteloos daar heen lag, spraken zijne bedroefde vrienden over zijne verdiensten en noemden zijne groote daden op;

plotseling verhief Pericles zijne stem en zeide: »deze dingen heb ik met anderen gemeen; doch mijnen grootsten roem stel ik daarin, dat door mijn toedoen nooit een Athener getreurd heeft." Deze bijzonderheid, die zijne geschiedschrijvers verhalen, zoude bijna doen denken, dat zijn geweten vrij was van de schuld, die men hem te laste legt: het veroorzaken van den genoemden oorlog.

PERICÓPEN. Bijbelsche plaatsen, tot voorlezing bij de Godsdienstoefening, en ook tot prediken voorgeschreven.

PERIÓDE. Tijdkring, tijdvak. In de sterrekunde, geschiedenis, als ook in den stijl bezigt men dit woord, in welk laatste geval het, in het algemeen, volzin beteekent.

PERÍLLUS. Zie PHALÀRIS.

PERIPATÉTISCH. Zoo heetten de aanhangers van den wijsgeer Aristotéles, naar een Grieksch woord, dat wandelen beteekent; omdat de wijsgeer de gewoonte had, in eenen schoonen zuilengang van het Lyceum te Athene, al wandelende zijne wijsbegeerte voor te dragen.

PERIPÈTIE. Onverwachte verandering, welke in den gelukkigen of ongelukkigen toestand der hoofdpersonen van een episch of dramatisch gedicht of roman voorvalt en hen in den tegenovergestelden toestand verplaatst.

PERISTYL. Een zuilengang, die eene opene plaats insluit.

PERPENDICÚLAIR. Loodregt. Regt naar beneden hangend, even als eene lijn, waaraan van onder een gewigt, b. v. van lood, bevestigd is.

PERPÉTUUM MOBÌLE. Iets dat zich onophoudelijk en van zelf beweegt. Tot het uitvinden van zoodanig iets, hebben de natuurkundigen zich reeds lang moeite gegeven; en zijn in zoo verre geslaagd, dat men werktuigen ver-

vaardigd heeft, die zich reeds eenige jaren voortbewegen. Eene altijddurende beweging wordt echter door het denkbeeld van een begin der beweging wederlegd.

Persepòlis. Zie Alexander, den groote.

Perses of Perseus. Een koning van Macedonië. Om de Carthagers bij te staan beoorloogde hij de Romeinen; doch werd door Aemilius Paullus overwonnen.

Perseus. Zie Danaé en Andromèda.

Persìus. Een Romeinsch hekeldichter, die in de eerste eeuw onzer jaartelling leefde. Wij bezitten nog eenige zijner gedichten, waarin hij het zedebederf zijner eeuw gestreng doorhaalt en die, hoezeer niet van verdienste ontbloot, echter van gedrongenheid niet zijn vrij te pleiten, die hen somtijds vrij duister doen zijn. Persius stierf reeds in den ouderdom van 28 jaren.

Personificátie. Persoonsverbeelding; het als persoon voorstellen van een levenloos voorwerp. Hetzelfde als: Prosopòpoeïa.

Pertìnax. Opvolger van den Romeinschen keizer Commòdus. Hij was van eene onaanzienlijke geboorte en was eerst onderwijzer geweest. Naderhand zich in den krijgsdienst begevende had hij zich, door zijne dapperheid, weldra tot de hoogste waardigheden den weg gebaand. Hij had reeds den ouderdom van 70 jaren bereikt, toen hij tot keizer werd uitgeroepen. Doch de vervallene krijgstucht onder de lijfwacht (Praetoriánen) willende herstellen, werd hij door deze omgebragt, na eene regering van slechts 80 dagen.

Perturbátie. Storing. In de sterrekunde duidt men hierdoor aan: de afwijking eens hemelligchaams van zijnen regelmatigen loop.

Pervigílien. Bij de ouden, nachtelijke feesten ter eere der Goden. Ook een nachtelijk gastmaal.

Perzië. Dit land wiens koningen oudtijds, over een groot gedeelte van Azië, hunne heerschappij uitstrekten, en eene groote rol in de geschiedenis speelden, bevat thans de landschappen *Iran* of het eigenlijk *Perzië*, *Kabulitzan* en *Beludschistan*.

Petitie. In het algemeen, verzoek; van daar verzoekschrift bij de overheid ingezonden, b. v. tot afschaffing van werkelijke of vermeende onregtvaardigheden.

Petitio principii. De fout, die men begaat, als men iets tracht te bewijzen uit eene stelling, die zelve nog moet bewezen worden.

Petrefacten. Versteeningen.

Petréjus. Een onderbevelhebber van den consul Antonius. Bij eene ongesteldheid van den bevelhebber, voerde hij het bevel en versloeg den beruchten Catilína. Zie dezen.

Petrónius arbìter. Een dichter ten tijde van den keizer Nero, en diens gunsteling. Hij werd echter ook het slagtoffer der achterdocht en wreedheid van dien tijran. Zijne geschriften, waarvan nog een gedeelte overig is, leveren ons een tafereel van het schandelijk zedebederf van zijnen tijd.

Phaeácia. Een eiland in de Ionische zee, ook Corcyra genoemd, thans *Corfu*. Hier dreef Ulysses aan, na zijne schipbreuk, en werd door den koning Alcinòus, op een van diens schepen, naar zijn vaderland Ithàka gezonden.

Phaedo. Een leerling van Socrates. Denzelfden naam voert ook eene der zamenspraken van Plato, behelzende

een gesprek van Socrates, met zijne leerlingen, in de gevangenis, over de onsterfelijkheid der ziel.

PHAEDRA. Gemalin van den Atheenschen koning Theseus in diens tweede huwelijk, Zie HIPPOLŸTUS.

PHAEDRUS. Een latijnsch fabeldichter. Hij was een Thraciër en, als knaap, in slavernij naar Rome gevoerd. Door den keizer Augustus, in wiens dienst hij kwam, werd hij vrijgelaten. Zijne fabelen, die wij nog bezitten, onderscheiden zich zoo door juistheid van uitdrukking, als door eenvoudigheid en leerrijke gedachten. Hij heeft den Griekschen Aesopus nagevolgd. Er zijn echter letterkundigen, die de fabelen van Phaedrus voor onecht houden en door eenen schrijver van lateren tijd vervaardigd.

PHAENÓMEN. Een verschijnsel; in het bijzonder, een luchtverschijnsel.

PHAËTON. Een zoon van Apollo, den zonnegod. Hem werd eens, zoo verhalen de dichters, door eenen zijner speelmakkers verweten, dat hij zich ten onregte voor eenen zoon van Apollo uitgaf. Om zich van de echtheid zijner afkomst te overtuigen, besloot hij tot Apollo te gaan, om van den God zelven de waarheid te vernemen. Deze verzekerde hem, dat hij werkelijk zijn zoon was, en tot bevestiging van zijne woorden, veroorloofde hij hem, eene gunst voor zich te verzoeken, wat het ook zijn mogt. Hierop verzocht Phaëton, voor éénen dag den zonnewagen te mogen besturen. Apollo berouw hebbende, dat hij zoo onvoorzigtig zijn woord gegeven had, zocht het den jongeling te ontraden; doch te vergeefs, Phaëton bleef aanhouden en zijn vader moest eindelijk toegeven. Hij zette zich dan op den wagen; maar

niet bekwaam de vurige rossen te besturen, bragt hij de geheele wereld in verwarring en kwam op eene ellendige wijze om het leven.

Phalántus. Zie Parthéniën.

Phalanx. Eene slagorde in de krijgskunst der ouden beroemd. Zij was eene langwerpig vierkante ordening van troepen, met lange spiesen gewapend en bestond eerst uit 4000 man. De koning Philippus van Macedonië verdubbelde dit aantal, hetwelk daarvan de Macedonische Phalanx genoemd werd. Zij stonden schild aan schild en beslisten gewoonlijk het gevecht door hunnen hevigen aanval.

Phalàris. Een wreed tijran van Agrigentum op Sicilië. Hij deed, door eenen zekeren Perillus, eene koperen koe vervaardigen, om de menschen daarin te sluiten en hen alzoo te pijnigen, even als Aemílius Censorinus, zie dezen. Toen de maat zijner gruweldaden vol was, bragt het volk hem door zijn eigen foltertuig om het leven.

Phalaréus. Zie Demétrius.

Phallus. Zie Priàpus.

Phantàsie. In het algemeen, inbeeldingskracht.

Phantasmagòrie. De kunst, om door middel van holle spiegels, als anderzins, schijnbeelden b. v. van menschelijke gestalten te doen verschijnen.

Phantóme. Iets dat niet in de wezenlijkheid, maar slechts in de verbeelding bestaat; een ingebeeld verschijnsel.

Pharmàcie. De kennis der geneesmiddelen, hunne bereiding enz. — Pharmacològie. Leer aangaande de werking en aanwending der geneesmiddelen. Pharmacopoea. De kunst der bereiding van de geneesmiddelen.

Zoo noemt men doorgaans eene verzameling van voorschriften ter bereiding van geneesmiddelen.

PHARNÁCES. Zoon van den Pontischen koning Mithridátes. Hij viel, in den oorlog tegen de Romeinen, van zijnen vader af en was mede oorzaak van diens dood. Zie MITHRIDÁTES.

PHAROS. Een klein eiland, dat voor de haven van Alexandrie lag. Beroemd was in de oudheid de, op het oostelijk voorgebergte van dit eiland gebouwde, vuurtoren tot baken voor de schippers. Van daar dat zulke torens den naam van *Pharen* verkregen.

PHARSÀLUS. Eene stad van Thessalie. Zij is in de geschiedenis bekend door den veldslag, waarin Pompejus door Caesar werd overwonnen.

PHASEN. Zoo noemt men de veranderlijke gestalten, welke de planeten aannemen, naarmate zij door de zon verlicht worden, zoodat zij dan eens rond, dan eens ovaal, dan sikkelvormig, dan weder als eene donkere vlek verschijnen.

PHÉBUS. Zie PHOEBUS.

PHELLOPLASTIEK. De kunst om, uit gesnedene kurk, werken van bouwkunde verkleind voor te stellen.

PHÉNICIË. Zie PHOENICIË.

PHÉNIX. Zie PHOENIX.

PHERECÝDES. Een beroemd Grieksch wijsgeer, die in het begin der 7de eeuw vóór Chr. leefde. Men zegt, dat hij de eerste was, die de onsterfelijkheid der ziel leerde.

PHIDÌAS. De grootste Grieksche beeldhouwer en bouwkundige van zijnen tijd. De beroemde Pericles gebruikte deszelfs talenten tot het stichten van de heerlijke gebou-

wen, die het oude Athene versierden. Behalve zijne overige werken is beroemd het standbeeld van Jupiter, van goud en elpenbeen vervaardigd; hetwelk in den tempel te Olympia stond. Dit beeld werd tot de zeven wonderen der wereld gerekend; men zegt dat op het gelaat van dat beeld de hoogste majesteit was uitgedrukt.

Philàdelphus. Zie Ptolemaeus.

Philaeni. Twee broeders uit Carthago, in het noorden van Afrika. Voor de uitbreiding der grenzen van hun vaderland lieten zij vrijwillig het leven. Toen, namelijk de Carthagers met de inwoners van Cyréne, omtrent de grensscheiding oneenig waren, kwam men overeen, dat men, uit beide steden, op denzelfden tijd, twee mannen zoude doen vertrekken, en dat de grensscheiding zijn zoude ter plaatse, waar deze mannen elkander ontmoetten. De Carthaagsche jongelingen, waarschijnlijk meerder spoed gemaakt hebbende, waren reeds meer dan de helft van den afstand der beide steden gevorderd, toen die van Cyréne hen ontmoetten. Deze klaagden nu over bedrog en verzekerden, dat zij niet zouden toegeven, tenzij de Carthaagsche broeders zich op de plaats zelve levend lieten begraven. Deze namen aanstonds de voorwaarde aan en bevestigden alzoo de grenzen van hun vaderland met hunnen dood. De Carthagers rigtten, ter eere van deze stadgenooten, op die plaats twee altaren op.

Philanthroop. Menschenvriend.

Philémon en Baucis. Zie Baucis.

Philippi. Eene stad in Macedónie. Zij is beroemd door den veldslag, waarin Octavianus (Augustus) Brutus en Cassius, de hoofden der zamengezworenen tegen Cae-

zar, overwon. De brief van Paulus, aan de Philippenzen, was gerigt aan de Christelijke gemeente, die hier door dien Apostel was opgerigt.

PHILIPPUS. Koning van Macedónië en vader van Alexander, den groote. Hij was een der bekwaamste mannen van zijnen tijd. In zijne jeugd, als gijzelaar, naar Thebe gezonden, had hij veel te danken aan den omgang met den grooten Epaminondas. In zijn 22ste jaar besteeg hij den troon van Macedónië en had eerst veel moeite de verwarde zaken in orde te brengen, hetgeen echter aan zijne bekwaamheden gelukte. Nu breidde hij steeds door veroveringen zijn rijk uit, totdat hij, zich de onderlinge oneenigheden der Grieken ten nutte makende, eindelijk der Grieksche vrijheid den laatsten slag toebragt door de overwinning bij Chaeronéa, in het jaar 338 voor Chr. In het 47ste jaar zijns levens, werd hij, bij de voltrekking van het huwelijk zijner dochter, door eenen zekeren Pausanias vermoord. Philippus was dapper en bezat vele talenten, die hem tot een' groot veldheer en heerscher maakten; doch eerzucht en soms dronkenschap ontsierden zijn karakter.

PHILO. Een joodsch geleerde, die in de eerste eeuw onzer jaartelling te Alexandrie leefde. Hij was een groot beminnaar van de geschriften van Plato, die hij ijverig schijnt gelezen te hebben. Ten tijde des keizers Caligùla (42 na Chr.) kwam hij, aan het hoofd van een gezantschap te Rome, om de zaak der Joden te verdedigen. Het gezantschap werd echter niet tot den keizer toegelaten, zoodat Philo de verdediging schriftelijk opstelde, welke na den dood van Caligùla, in den raad werd voorgelezen en blijken droeg van groote geleerdheid en wel-

sprekendheid. Eenige van zijne geschriften zijn nog voorhanden. — Een andere PHILO van Biblus, een taalkundige, leefde onder den keizer Nero, van hem bezitten wij nog eenige stukken van eene vertaling der Phenicische geschiedenis van Sanchoniáthon. — PHILO van Byzantium, die in de 2e en 3e eeuw leefde, wordt genoemd als de schrijver van een werk over de krijgswerktuigen en van een geschrift over de zeven wonderen der wereld.

PHILOCTÉTES. Een der bevelhebbers, die mede naar den Trojaanschen oorlog trok. Onder weg echter werd hij door eene slang zoo gevaarlijk gebeten, dat men hem op het eiland Lemnos achterliet, alwaar hij negen jaren hulpeloos doorbragt. Daar hij echter bezitter was van de pijlen van Hercùles, en, volgens het orakel, Troje, zonder deze pijlen, niet kon ingenomen worden, zoo was men genoodzaakt hem van Lemnos af te halen. Waarna dan ook Troje werd ingenomen. De Grieksche treurspeldichter Sophocles heeft Philoctétes tot den held van een treurspel gemaakt, hetwelk wij nog bezitten en dat zijnen naam draagt.

PHILÒLOOG. Een vriend der letteren, letterkundige.

PHILOMÉLA. Zie PROCNÉ.

PHILOPÀTER. Zie PTOLÈMAEUS.

PHILÒPOEMEN. Een beroemd veldheer der Achaeërs. Hij was geboren te Megalopòlis, in Arcádië, in het jaar 253 vóór Chr. Eene uitmuntende òpvoeding, die hem het aanschaffen der krijgskundige bekwaamheden gemakkelijk maakte, deed hem weldra bekend worden en later den roem verwerven, een der grootste veldheeren te zijn van zijnen tijd. Hij bewees zijn vaderland uitstekende diensten in den oorlog tegen Sparta, hetwelk hij dikwijls

eene nederlaag deed ondergaan. Philopoemen eindigde reeds bejaard zijne loopbaan in den kerker; nadat hij was krijgsgevangen gemaakt in een gevecht tegen de Messeniërs, die tegen het Achaïsch verbond waren opgestaan.

PHILOSÒPHIE. Wijsbegeerte.

PHILTRUM. Een liefde verwekkende drank. Van zulk eenen drank vindt men, vooral bij de oude dichters, dikwijls gewag gemaakt.

PHINÉUS. Zie ANDROMÉDA.

PHLEGÈTHON. Volgens de oude dichters eene rivier in de onderwereld; in plaats van water voert zij vurige golven met zich voort.

PHLEGMA. Oorspronkelijk beteekent dit woord: *slijm.* Doorgaans verstaat men hierdoor een waterachtig vocht, voornamelijk in het bloed. Een *phlegmatiek temperament* kenmerkt zich door koude, bedaardheid en neiging tot rust.

PHLOGÍSTON. Woordelijk: hetgeen brandbaar is. Vroegere scheikundigen meenden, dat dit *phlogiston*, deze brandbare stof in alle brandbare ligchamen en alle metalen aanwezig was; lateren gaven aan het denkbeeld van *phlogiston* nog eene veel ruimere beteekenis, en trachtten door hetzelve vele scheikundige verschijnselen te verklaren. De beroemde scheikundige Lavoisier echter heeft door zijne ontdekkingen bewezen, dat men de scheikundige werking der ligchamen veel eenvoudiger en grondiger konde verklaren. Sedert dien tijd is het *phlogiston* uit de scheikunde verbannen. *Antiphlogistisch* is hetgeen met het *phlogiston* in strijd is.

PHOCÌON. Deze Griek, die in de laatste helft der 4de eeuw vóór Chr. leefde, was van onaanzienlijke ouders te

Athene geboren. Niettegenstaande zijne nederige afkomst echter, gevormd door de lessen der wijsgeeren van zijnen tijd, werd hij een der edelste menschen, welke de oudheid kan aanwijzen. Als krijgsbevelhebber was hij zijn vaderland dikwijls van groot nut, vooral in den oorlog met den Macedonischen koning Philippus. Bij zijne bekwaamheid als veldheer paarde hij eene groote menschlievendheid, zoodat hij eens de, op Philippus gemaakte gevangenen, vrij liet vertrekken, om hen niet aan de wraakzucht der Atheners bloot te stellen. Hoezeer hij meermalen over groote geldmiddelen, van wege den staat, te beschikken had, was hij zoo belangeloos, dat hij steeds in behoeftige omstandigheden verkeerde, en de, door vorsten hem aangebodene, aanzienlijke geschenken van de hand wees. Zijne landgenooten vergolden slecht de, hun door Phocion bewezene, diensten. Hij werd ten onregte van verraad beschuldigd en moest den giftbeker drinken. Steeds bleef hij gelaten in zijn lot berusten, en toen zijne vrienden hem vroegen: of hij ook nog iets te zeggen had, antwoordde de grootmoedige man: »Zegt aan mijnen zoon, dat ik hem verzoek, dit onregt, zijnen vader aangedaan, te vergeten." Kort daarna hadden de wufte Atheners berouw over hunne onregtvaardigheid en rigtten hem eerzuilen op.

Phócis. Een landschap van Griekenland, ten noorden aan Thessalie grenzende. Hier was de stad Delphi, met den beroemden tempel van Apollo.

Phoebus. Dezelfde als Apollo, de Zonnegod.

Phoenicië. Een landschap van Azië, aan de Middellandsche zee. Reeds in de vroegste eeuwen dreven deszelfs inwoners eenen voordeeligen handel en waren be-

roemd wegens hunne nijverheid. Hier waren eene menigte bloeijende steden, zoo als: Sidon, thans *Saëd*, beroemd door hare werken van kunst; Tyrus met hare purperverwerijen; dit laatste kreeg den naam van Oud-Tyrus, toen een ander Tyrus, op een eilandje aan de kust, zich verhief, hetwelk naderhand door Alexander, den groote, is ingenomen, die van de kust naar het eilandje eenen dijk liet opwerpen; voorts Byblus, door de dienst van Adónis beroemd; Acé, naderhand *Ptolemaïs* en in de laatste tijden *St. Jean d'Acre* genoemd, en andere. De Phoeniciërs zonden vele volkplantingen uit, waarvan het beroemde Carthago eene der voornaamste was.

PHOENIX. Een wondervogel, die, volgens de oude fabel, zich, bij het naderen van zijnen dood, een nest van welriekende kruiden vervaardigde, en zich in hetzelve verbrandde; doch alsdan verjongd uit zijne asch te voorschijn kwam. Men zegt, dat deze fabelachtige vogel, bij de Phoeniciërs, een zinnebeeld was van eenen grooten jaarkring, die, bij het einde, zich telkens weder vernieuwt; of ook wel een zinnebeeld der eeuwigheid.

PHORCUS of PHORCYS. De vader der Gorgonen. Zie deze. Ook noemt men hem als vader van alle mogelijke zeemonsters.

PHORÒMETRIE. Een tak der werktuigkunde, leerende de maat der beweging bepalen.

PHOTÒMETER. Lichtmeter; een werktuig, om de sterkte van het licht, bij lichtgevende ligchamen, te meten.

PHOSPHÒRUS. Woordelijk: lichtdrager. Er bestaan in de natuur vele ligchamen, welke in het donker licht

van zich geven, zoo als: behalve rottend vleesch, rottend hout, enz., ook sommige insekten. Aan de nasporingen der Alchymisten, die naar den steen der wijzen zochten, heeft men eene stof te danken, die men *phosphòrus* noemt. Zij is, zuiver zijnde, half doorschijnend, heeft eene geelachtige kleur en de weekheid van was, en geeft eenen onaangenamen, naar knoflook of brandende *arsenicum* zwemenden reuk van zich. Zij bezit ook eene lichtgevende eigenschap.

Phraseològie. Zoo heet dat gedeelte der spraakkunst, hetwelk over de, aan eene taal bijzonder eigene, wijze van uitdrukken handelt.

Phrixus. Deze ontvlugtte, met zijne zuster Hellé, de vervolging zijner stiefmoeder Ino, en voer, volgens de fabel, over den Hellespont op een gouden ram; op dezen overtogt verdronk Hellé, en Phrixus begaf zich met het ram naar Colchis, ten oosten van den Pontus Euxinus (*zwarte zee*). Aldaar werd hij vriendschappelijk opgenomen door den koning Aeëtes, kreeg deszelfs dochter ten huwelijk en offerde het ram den Goden; de huid van het dier hing hij in den tempel op, waaruit de Argonauten het naderhand weghaalden.

Phrygië. Het grootste landschap van Klein-Azië; het gebied der Trojanen behoorde ook tot hetzelve.

Phryné. Eene vrouw van buitengewone schoonheid, doch van gelijken stempel als Laïs; zie deze. Zij was geboortig van Thespis in Boeótië, en had door hare slechte kostwinning zulke groote schatten verworven, dat zij aannam, de, door Alexander, den groote, verwoeste muren van Thebe, op eigene kosten, weder te zullen doen opbouwen, mits men op dezelve het opschrift plaat-

ste: *door Alexander, den groote, verwoest; door de openbare Phryné weder opgebouwd.*

PHTHÍA. Deze stad behoorde tot het gebied van den beroemden Achilles. Zij lag in Thessalië.

PHTHÍSIS. Tering.

PHYSCON. Zie CORNELIA en PTOLEMAEUS.

PHYSÌCA. Natuurkunde.

PHYSIOGNÒMIE. Gelaatkunde.

PHYSIOLÒGIE. De leer van den gezonden staat der werktuigelijke deelen van het menschelijke ligchaam, van de bijzondere verrigtingen derzelve enz.

PHYTOLÒGIE. Plantenkunde.

PICÉNUM. Oude benaming van een landschap in Italië. Het maakt thans een gedeelte uit van den Kerkelijken Staat.

PICTEN. Een oud volk van Scythie (*Rusland*), hetwelk zich het ligchaam beschilderde (tatoueerde), waarvan het zijnen naam ontleende.

PIERÌDEN. Bijnaam der Zanggodinnen. De oorsprong van dezen naam wordt verschillend opgegeven.

PIGNORÁTIE. Verpanding.

PINACÒTHEEK. Bewaarplaats van schilderijen.

PINDÀRUS. Een der grootste dichters van het oude Griekenland. Wij bezitten van hem nog eenige lierdichten, waarin hij de overwinnaars bezingt in onderscheidene wedspelen der Grieken. De overwinning in zulke spelen, door de gezamenlijke Grieken gevierd, en waaraan zelfs koningen deelnamen, verheerlijkte niet alleen den overwinnaar, maar zelfs de geheele stad, waartoe hij behoorde. Het was dus geenszins beneden de waardigheid van eenen Pindàrus, aan zulk een onderwerp zijne zangen te

wijden. Die zangen getuigen ook van het verheven genie des dichters. Bij de ouden stond hij in zulk een aanzien, dat zelfs Alexander, de groote, toen hij de stad Thebe, de vaderstad van Pindàrus, stormenderhand innam, beval het huis en de familie des grooten dichters te sparen.

Pindus. Een berg oudtijds aan Apollo en de Zanggodinnen gewijd. Hij ligt tusschen het tegenwoordige *Albanie* en *Livadie*, en wordt op de landkaarten nog met de oude benaming gevonden.

Piraeus. De beroemde haven van Athene, aan de stad verbonden door eenen dubbelen muur, die zoo breed was, dat twee wagens op denzelven elkander kònden voorbijgaan; van welken muur, door Themistòcles gebouwd, thans nog overblijfsels aanwezig zijn. De haven zelve was oudtijds zoo ruim, dat zij 400 schepen konde bevatten.

Piramiden. Groote vierkante gebouwen, die uit verscheidene gangen en vertrekken bestaan. Zij hebben eene zeer breede grondvlakte, loopen langzaam spitser toe, eindigen in een volkomen spits of wel in een klein vierkant en zijn met hunne vier zijden naar de vier hemelstreken gerigt. Van de beroemde Egyptische Piramiden zijn nog vijf groepen voorhanden, die te zamen een getal van 40 uitmaken, waarvan er nog zeven welbewaard gebleven zijn. Zij staan bijna allen op hoogten, tusschen Cairo en Medan, en zijn van verschillende bouwstoffen, kalksteen, bazalt, graniet enz. zamengesteld. De afzonderlijke steenklompen zijn zoo kunstig zamengevoegd, dat duizenden van jaren deze gevaarten niet hebben kunnen verwoesten. Zie verder Cephren en Cheops.

Pirithòus. Deze Grieksche held is beroemd wegens zijne vriendschap met Theseus; zoodat hunne namen, even

als die van Pylàdes en Orestes, als een voorbeeld van naauwe vriendschapsbetrekking gebezigd werden. Hij stond zijnen vriend bij in het ontvoeren van de beruchte Helèna, die toen nog slechts een kind van 9 jaren was. Wederkeerig zoude Theseus hem bijstaan in het schaken van Proserpìna, gemalin van den onderaardschen God Pluto. Hunne onderneming mislukte echter, en het terugkeeren werd hun belet. Theseus werd naderhand door Hercùles verlost; doch Pirithòus moest, met 300 ketenen beladen, in de onderwereld achterblijven.

Pisistràtus. Deze man speelde eene voorname rol in de geschiedenis van Athene. Hij vernietigde voor eenen tijd de volksregering en wierp zich tot alleenheerscher op. Hiertoe bediende hij zich van de volgende list: hij veinsde de burgers tegen de magt der aanzienlijken te beschermen, en eens zich zelven eenige wonden toegebragt hebbende, gaf hij voor, deze mishandeling, om zijnen ijver voor het volk, geleden te hebben. Om hem tegen deze gewaande mishandeling voortaan te beschermen, gaf men hem eene lijfwacht van 50 man. Met deze bemagtigde hij den burg van Athene, en dwong zijne medeburgers, hem als alleenheerscher te erkennen. Na eenige jaren werd hij echter verdreven; doch wist zich andermaal, met behulp van zekeren Megàcles, wiens dochter hij beloofd had te trouwen, van de heerschappij meester te maken. Men verhaalt, dat hij door eene ligtekooi, van eene schoone gestalte, zich in Athene liet binnenleiden; terwijl zijne aanhangers den ligtgeloovigen Atheners diets maakten, dat Minerva zelve Pisistràtus op zijnen troon terugbragt. Door toedoen van Megàcles werd hij andermaal verdreven; doch na elf ja-

ren van ballingschap rukte hij met een leger op Athene aan, en maakte zich ten derdenmale meester van de heerschappij, welke hij nu tot zijnen dood behield. Hij was overigens een verstandig vorst en beminnaar der wetenschappen. Hij rigtte eene openbare boekerij op, en op zijnen last werden de verspreide gezangen van Homerus bijeenverzameld in den vorm, zoo als wij ze thans nog bezitten. Zijne zonen Hippias en Hipparchus volgden hem op. Zie deze.

Piso. Een aanzienlijk geslacht te Rome. Eenige van deszelfs leden zijn niet onbekend in de geschiedenis. Een derzelven onderscheidde zich, als Praetor op Sicilië, door zijne belangeloosheid bij den inkoop van koren, toen daaraan te Rome groot gebrek was. — Een ander was een vijand van Cicero, die ook hevig tegen hem uitvaart in eene redevoering, welke wij nog bezitten. — Een derde leefde onder den keizer Tiberius, op wiens last hij gezegd wordt, den edelen Germanicus door vergif te hebben omgebragt.

Pistor. Bijnaam van Jupiter. Het woord beteekent *bakker*, en de bijnaam werd aan dezen God gegeven, omdat hij, bij de belegering van het Capitolium door de Galliërs, den Romeinschen bevelhebbers in den droom zoude vermaand hebben, brood over de borstwering te werpen, om alzoo de belegeraars te doen aftrekken, door hen in den waan te brengen, dat de bezetting niet door honger tot de overgave konde gedwongen worden.

Pittàcus. Een der zeven wijzen van Griekenland. Hij was koning van Mitylène, op het eiland Lesbos.

Placentia. Oude benaming der stad *Piacenza*, in het hertogdom *Parma*.

Plagiaat. Zoo heette oorspronkelijk, in het Romeinsche regt, de misdaad, waarbij men eenen slaaf aan iemand ontroofde, of eenen vrijen man ontvoerde, om hem tot slaaf te maken. Ook wordt hierdoor thans letterdieverij verstaan, en degene, die dezen diefstal pleegt, dat is: die de woorden of gedachten eens anderen voor de zijne uitgeeft, heet Plagiarius,

Planásia. Waarschijnlijk thans *Pianosa;* een eilandje in de Middellandsche zee, ten zuidwesten van *Elba.* De wreede keizer Tiberius hield aldaar eenen kleinzoon van zijnen voorganger Augustus gevangen en deed hem eindelijk ombrengen.

Planetárium. Zigtbare voorstelling van de beweging der hemelligchamen. Bekend is in ons vaderland het kunstig Planetárium van Eysinga te Franeker.

Planiglobium. Hetzelfde als Planisphaerium.

Planimètrie. Meetkunde der vlakken.

Planisphaerium. Afteekening van een halfrond, zoo wel van den sterrenhemel, als van de aarde.

Plastiek. In het algemeen de kunst om uit eene weeke of harde stof beelden te vormen.

Plataeae. Eene stad van Boeótië, landschap van Oud-Griekenland. Beroemd is de overwinning, welke nabij deze stad bevochten werd door de Grieken, onder aanvoering van den Lacedaemoniër Pausanias en den Athener Aristídes. De veldheer Mardonius, die het leger van den Persischen koning Xerxes aanvoerde, sneuvelde in dit gevecht, en zijn leger, dat uit 300,000 man bestond, werd door een veel geringer krijgsmagt der Grieken (zij telden ruim 100,000 man) geheel verslagen.

Plato. Een der grootste wijsgeeren van het oude

Griekenland, een vriend en leerling van den eenigen Socràtes. Wij bezitten van hem menigvuldige schriften, in den vorm van zamenspraken, waarin hij de leeringen van zijnen onsterfelijken meester voor de nakomelingschap heeft bewaard. Deze geschriften hebben de bewondering van alle volgende eeuwen weggedragen en verrukken ook nu nog den denkenden lezer. Plato leefde in de eerste helft der 4de eeuw vóór Christus.

Plautus. Een Romeinsch blijspeldichter, die omstreeks 200 jaren vóór Chr. leefde. Vele zijner blijspelen zijn nog bewaard gebleven en getuigen van zijnen geestigen luim, schoon zijne uitdrukkingen niet altijd welvoegelijk zijn.

Plebéjers. De burgerstand te Rome. Het was de derde stand; de raadsheeren en ridders maakten de beide eerste standen uit.

Plectrum. Een werktuig, waarmede de ouden de lier bespeelden, het was waarschijnlijk een stokje van hout of ivoor.

Pleïaden. Oude naam van het zevengesternte. De oude dichters verhalen, dat zij zeven dochters van Atlas waren, en door Oríon met zijne liefde onophoudelijk vervolgd, door Jupiter eindelijk, uit medelijden, als sterren aan den hemel zijn geplaatst.

Pleònasmus. Zoo noemt men de fout, die men maakt in den stijl, door hetzelfde denkbeeld in woorden van gelijke beteekenis te herhalen.

Plinìus. De oude. Een Romeinsch ridder en een der grootste geleerden van het oude Rome. In de krijgsdienst, zoowel als in het burgerlijke, bekleedde hij onderscheidene posten; doch niettegenstaande de menigvul-

dige werkzaamheden daaraan verbonden, vond hij tijd zich met ijver op de wetenschappen toe te leggen, en liet geen oogenblik ongebruikt voorbijgaan; zelfs onder den maaltijd deed hij zich voorlezen uit een of ander nuttig boek, en als hem de gelegenheid tot schrijven ontbrak, dicteerde hij aan eenen bediende over een of ander onderwerp. De natuur vooral bestudeerde hij met ijver; zoo zeer, dat hij eindelijk het slagtoffer werd van zijne zucht tot onderzoek. Hij bevond zich namelijk, in het jaar 79 onzer jaartelling, in de nabijheid van den Vesuvius, toen eene vreesselijke uitbarsting, hem, in weerwil van het dreigende gevaar, bewoog, dit schouwspel van nabij te zien. Doch hij vond zijnen dood in den verstikkenden damp, die zich over den geheelen omtrek verbreidde. Veel heeft Plinius geschreven, hetgeen tot groot verlies der wetenschappen meestendeels is verloren gegaan. Wij bezitten echter nog van hem eene natuurlijke geschiedenis, die eenen rijken schat levert van merkwaardigheden van allerlei aard uit de geheele natuur. Men kan niet ontkennen, dat er wel onnaauwkeurigheden in dit werk zijn; het is echter, in weerwil daarvan, zeer belangrijk; en wij zouden, zonder hetzelve, van vele voorwerpen der oudheid onkundig gebleven zijn. — PLINIUS. De jonge, zusterszoon van den voorgaande. Hij leefde onder den keizer Trajánus, wiens gunsteling hij was. Ook hij was een uitmuntend beoefenaar der wetenschappen; van zijne werken is echter slechts eene verzameling van brieven overig, deels aan vrienden, deels aan den keizer zelven gerigt, onder welke laatsten er een is, waarin hij de Christenen tegen de beschuldigingen hunner vijanden verdedigt.

Plutarchus. Een geleerde Griek, die, onder den keizer Trajánus, te Rome eenige burgerlijke ambten bekleedde en ook aldaar lessen over de wijsbegeerte voordroeg. Hij heeft eene groote menigte schriften nagelaten, waarvan wij nog een aantal bezitten, van wijsgeerigen en geschiedkundigen inhoud. Het voornaamste derzelve bevat de levensbeschrijvingen van beroemde Grieken en Romeinen, waarin hij telkens twee personen van beide volken met elkander vergelijkt. Wij hebben daarvan eene uitmuntende vertaling door wijlen de Heeren Wassenberg en Bosscha bezorgd.

Pluto. De God der onderwereld. Hem viel dit onderaardsche rijk ten deel, toen zijne broeders Jupiter en Neptunus, de eerste het rijk des hemels en de ander de heerschappij der wateren verkreeg.

Plutus. De God des rijkdoms. Hij werd door Jupiter met blindheid geslagen, omdat hij eerst slechts brave menschen met zijne gaven bedeelde.

Podalírius. Een der geneesheeren in het leger der Grieken vóór Troje.

Poecilé. Een zuilengang te Athene, met vele schilderstukken versierd. De wijsgeer Zeno leerde hier en heette daarvan *de Stoicyn*, naar het Grieksche woord *Stoa*, hetwelk *zuilengang* beteekent.

Poenitentiáris. Zoo heet in de Roomsch-Katholijke kerk degene, aan wien een bisschop de magt verleend heeft, in zekere gevallen, absolutie te geven.

Polèmo. Een Atheensch wijsgeer, die, in zijne jeugd losbandig zijnde, eens dronken in de school van den wijsgeer Xenocràtes binnenkwam. Deze hield juist eene redevoering over de matigheid, waardoor Polèmo zoo zeer

getroffen werd, dat hij tot inkeer kwam en een ijverig leerling des wijsgeers werd, wien hij naderhand opvolgde.

POLARITEIT. Deze benaming is ontleend uit de leer des magneets en beduidt het bestaan van twee krachten op twee tegenover elkander staande punten.

POLEMIEK. Hieronder verstaat men, de vroeger met veel drift, wel eens gevoerde pennestrijd over eenige punten in de Godgeleerdheid. Het is ontleend van een Grieksch woord, dat *oorlog* beteekent.

POLLUX. Zie CASTOR.

POLYANDRIA. Planten, die vele mannelijke bloesems dragen, van waar de naam is ontleend, die Grieksch is. Zij kenmerken zich door hun aantal stofdraden, die meer dan 19 bedragen, en op den vruchtbodem, maar niet op de kelk of de kroon gevonden worden. Behalve andere gewassen, behooren ook hiertoe vele in het wild groeijende planten, die meest alle vergiftigend zijn.

POLYBIUS. Schrijver van een geschiedkundig werk in het Grieksch, hetwelk aanvangt met den tweeden Punischen oorlog en loopt tot den ondergang van het Macedonisch rijk. Van de 38 boeken, waaruit het oorspronkelijk werk bestond, zijn er slechts 5, benevens eenige brokstukken, bewaard gebleven, die ons, wegens de belangrijkheid van den inhoud, het verlies der overigen doen betreuren. Hij was geboren te Megalopòlis in Arcádië (in den Peloponnésus) en naar Rome gekomen met de 1000 Achaeërs, die aldaar 17 jaren lang werden opgehouden. Na de vernietiging van het Achaïsch verbond door de Romeinen, wilde hij niet weder naar zijn vernederd vaderland terugkeeren, maar bleef te Rome en was aldaar in achting, vooral bij Scipio Aemiliánus. Hij

bleef echter aan zijn vaderland gehecht en bewees, schoon verwijderd, aan hetzelve gewigtige diensten. Na den dood van Scipio keerde hij echter naar zijn vaderland terug en stierf aldaar in den ouderdom van 82 jaren.

Polyclétus. Een beroemd bouwkundige en beeldhouwer in Griekenland, die leefde in de 5de eeuw vóór Chr. Hij wedijverde met den grooten Phidias, wiens tijdgenoot hij was.

Polycràtes. Koning van het eiland Samos, in de Middellandsche zee. De ouden verhalen van hem, dat hij in alles een buitengewoon geluk genoot; zoodat eens zijn vriend, de Egyptische koning Amasis, hem vermaande iets van zijn geluk op te offeren, ten einde daardoor de Goden, als het ware, te nopen, een grooter onheil van hem af te wenden. Polycràtes volgde dezen raad en wierp zijn geliefdste kleinood eenen kostbaren ring in zee. Na weinige dagen echter vond hij hem terug in de maag van eenen visch, die hem, wegens zijne zeldzame grootte, ten geschenke gebragt was. Dit bewoog Amàsis alle verbindtenis met hem af te breken. Ook straften ten laatste, zoo luidt verder het verhaal, de Goden den overmoed van Polycràtes. Toen hij, namelijk, voornemens was, zich de heerschappij over geheel Ionië en de naburige eilanden te verwerven, lokte de Persische landvoogd Oroetes hem tot zich en liet hem, wegens eene van hem ontvangene beleediging, kruisigen.

Polygàmie. Veelwijverij; verbindtenis van eenen man met meerdere vrouwen.

Polyglotte. Een werk, dat denzelfden inhoud in meer dan ééne taal bevat, b. v. de bijbel in verscheidene talen.

Polygnótus. Een beroemd schilder te Athene. Hij verrijkte zijn vaderstad met vele kostbare voortbrengselen zijner kunst, onder anderen was ook het Poecilé, zie dit art., met zijne schilderstukken versierd. Hij was een tijdgenoot van Pericles, zie ook dezen.

Polygon. Veelhoek; eene meetkunstige figuur, die uit meer dan vier hoeken bestaat.

Polygraaph. Veelschrijver; iemand die vele geschriften opstelt.

Polyhistor. Veelweter; een geleerde, die in vele vakken van wetenschappen bedreven is.

Polyhymnìa. Eene der negen zanggodinnen. Onder haar opzigt stonden het gezang en de tooneelkunst.

Polyníces. Zie Eteòcles.

Polypen. Woordelijk, veelvoeten. Eene soort van plantdieren, d. i. die den overgang van de dieren tot de planten vormen. Hunnen naam hebben zij ontvangen wegens de menigvuldige armen, waarvan zij voorzien zijn. Ook in de geneeskunde bestempelt men tegennatuurlijke uitwassen met dezen naam.

Polyphémus. Een der ontzagchelijke cyclopen, zie dit art. Ulysses kwam op zijne omzwervingen ook tot dezen, en ontging slechts door behendigheid en list, eenen gewissen dood, met verlies echter van vele zijner reisgenooten, die door Polyphémus verslonden werden.

Polytechnìsche school. Eene school, waar vele kunsten en wetenschappen werden onderwezen.

Polytheismus. Veelgodendom.

Polyxèna. Jongste dochter van den Trojaanschen koning Priàmus. Zij was zoo schoon, dat zelfs de Grieksche held Achilles beloofde, Troje tegen de Grie-

ken zelven te willen verdedigen, zoo zij hem tot gemalin gegeven werd. In eenen tempel van Apollo eene geheime bijeenkomst met haar hebbende, werd hij door den beruchten Paris heimelijk omgebragt, daar deze hem met eene vergiftigde pijl in den voet wondde, de eenige plaats waar Achilles kwetsbaar was. Na de verovering van Troje werd Polyxèna door de Grieken, bij het graf van Achilles, aan deszelfs schim opgeofferd.

Pomològie. Leer aangaande de kennis der boomvruchten.

Pomóna. De Godin der vruchtdragende boomen, of der tuinen in het algemeen.

Pompéja. Zie Clódius.

Pompéji. Zie Herculánum.

Pompéjus. (Cnéjus). Een der grootste veldheeren van het oude Rome. Reeds als jongeling, ten tijde van Sylla, muntte hij bij vele gelegenheden uit, en hem werd, schoon tot den ridderstand en dus niet tot den aanzienlijksten stand behoorende, het bevel over Romeinsche legers opgedragen, in welk opperbevel hij, door zijne daden, zich den bijnaam van *den groote* verwierf. Hij berokkende echter zijn vaderland groote onheilen door zijnen burgeroorlog met Caesar, nadat het driemanschap tusschen dezen laatste, Pompejus en Crassus verbroken was. Hij versloeg Caesar in een hevig gevecht, doch verzuimende deze overwinning zich ten nutte te maken, liet hij aan Caesar den tijd, zijne verstrooide troepen te verzamelen en werd eindelijk door dezen overwonnen bij Pharsàlus, eene stad in Thessálie. Pompéjus vlugtte nu naar Egypte, om bescherming te zoeken bij den jongen Ptolemaeus XIII, Dionysius bijgenaamd, die veel aan

hem te danken had, doch laaghartig genoeg was, zijnen weldoener te laten ombrengen; want toen, op het berigt van de aankomst van Pompéjus, in den raad des konings beraadslaagd werd, of men hem zou aannemen of afwijzen, daar het eerste den overwinnenden Caesar verbitteren kon, en het laatste den afgewezene tot wraak nemen kon aansporen, indien hij eens weder de overhand verkreeg. Terwijl men dus aarselde om een besluit te nemen, meende een der raadsleden, dat men het veiligst handelen zoude, zoo men Pompéjus ombragt, »want," zeide hij, »de dooden bijten niet." Dit vond goedkeuring. Onder den schijn van pligtpleging zond men den aankomende een vaartuig te gemoet, en toen hij hierin overgestapt was en men zich een weinig verwijderd had, werd hij, in het gezigt zijner gemalin en reisgenooten vermoord. Het hoofd werd hem afgehouwen en aan Caesar gebragt, die op deszelfs gezigt tranen stortte en het plegtig deed begraven. Aan zijn verder overschot, dat men op het strand had laten liggen, werd door eenen getrouwen vrijgelatene en een' Romeinsch soldaat, die onder hem gediend had, op het strand de laatste eer bewezen. Pompéjus liet 2 dappere zonen na, Cnéjus en Sextus, die den oorlog tegen Caesar besloten voort te zetten, doch beide in die worsteling het leven verloren.

Pompílius. Zie Numa.

Pontus Euxínus. Zie Euxínus.

Pontus. Oudtijds de naam van een landschap in Klein-Azië, aan de Zwarte zee. Het is beroemd door deszelfs koning Mithridátes. Zie dezen.

Poppaea Sabína. Zie Sabína.

Populariteit. Volksgezindheid, ook geschiktheid, om met het volk om te gaan.

Porcia. Dochter van Cato, den Uticenser, aldus genaamd, omdat hij zich te Utica, op de noordkust van Africa, om het leven bragt, ten einde, als behoorende tot de partij van Pompejus, niet levend in handen van Caesar te vallen. Zij was de gemalin van Brutus, het hoofd der zamenzwering tegen Caesar en bragt zich zelve om het leven, toen de zaak der republikeinen verloren was. Men zegt, dat men, haar plan tot zelfmoord vermoedende, alle wapenen van haar verwijderd had, doch dat Porcia, door het inslikken van gloeijende kolen, op eene verschrikkelijke wijze haar leven eindigde.

Porphyr. Eene soort van veelkleurige steen, die in sommige landstreken tot bouwkunstige versierselen gebruikt wordt en waarvan de ouden zich ook tot dat einde bedienden.

Porsèna. Een koning van Etrúrie, die den verdreven Romeinschen koning Tarquinius te hulp komende, om het rijk te herwinnen, Rome belegerde; doch door den heldenmoed van Mucius Scaevola genoopt werd tot den aftogt. Zie Scaevola.

Porticus. Een overdekte zuilengang bij de ouden, dienende tot wandelplaats bij de hitte der zon of bij s'echt weder. De beroemde Poecilé te Athene was ook zulk een gang. Zie Poecilé.

Portumnus. De God der havens bij de Romeinen. Bij de Grieken werd Palaemon als zoodanig vereerd.

Poseidon. Grieksche benaming van den zeegod Neptunus.

Posidónius. Een stoicijnsch wijsgeer, die, ten tijde

van Cicèro, te Rome kwam en, benevens andere aanzienlijke Romeinen, ook dien grooten redenaar tot leerling had. Men zegt, dat hij de denkbeelden aangaande God, het noodlot en de natuur naauwkeuriger voorstelde dan de overige Stoicynen.

POSITIEF. Stellig, waardoor iets bepaalds gezegd of toegestemd wordt, in tegenoverstelling van NEGATIEF.

POSTILLEN. Zoo worden somtijds de boeken genoemd, die godsdienstige leerreden bevatten. Het woord is gevormd uit de latijnsche woorden *post illa* (*textus verba*) Na die (woorden van den tekst); omdat doorgaans de leerrede uit de tekstwoorden afgeleid wordt.

POSTÙLAAT. Vordering, eisch. In de wiskunde eene stelling, welke de uitvoering van een denkbeeld bepaalt.

PRAKTISCH. Dit woord wordt tegen bloote beschouwing overgesteld en beteekent alzoo: al wat het handelen betreft.

PRAEBENDE. Een jaarlijks inkomen eener geestelijke stichting. Ook, inzonderheid in de Roomsche kerk een geestelijk ambt, waaraan eenige kerkelijke goederen of inkomsten, tot noodig onderhoud, zijn toegewezen.

PRAECIPÌTAAT. In de scheikunde, het bezinksel.

PRAECLÚSIE. In regten, het aan iemand ontzeggen van zijne aanspraak op eene erfenis enz.

PRAEDESTINÁTIE. Voorbeschikking.

PRAEDETERMINISMUS. Zie DETERMINISMUS.

PRAEDICAAT, ook PRAEDICAMENT. Al wat aan eenig onderwerp wordt toegeschreven.

PRAEËXISTENTIE. Het bestaan der menschelijke ziel, vóór de schepping van het ligchaam. De oude Grieksche wijsgeeren, in het bijzonder de aanhangers van Pythago-

ras, die de leer der zielsverhuizing waren toegedaan, stelden het eerst zulk eene *praeëxistentie*.

PRAELIMINAIREN. Voorloopige bepalingen, om, bij een te sluiten verdrag, tot grondslag te dienen.

PRAELÚDIUM. Voorspel.

PRAEMISSE. Eene vooruitgezette stelling; in het algemeen, een oordeel, waaruit men een gevolg trekt.

PRAESCRIPTIE. Verjaring; het, door verloop van jaren, vervallen regt.

PRAESTIGIÀTOREN. Eene soort van goochelaars bij de Romeinen.

PRAETOR. Een der voornaamste overheidspersonen te Rome, aan wien de handhaving van het regt was opgedragen.

PRAETORIÁNEN. Zoo heette de lijfwacht der Romeinsche keizers. Augustus stelde dezelve in, en zij werd door Constantinus, den groote, weder afgeschaft. De Praetoriánen speelden eene voorname rol bij de verkiezing der latere keizers; zij vermoordden of zetteden, naar willekeur, eenen keizer af, en benoemden eenen anderen in zijne plaats.

PRAEVARICÁTIE. Zoo heette in het Romeinsche regt het misdrijf, waarbij een aanklager den aangeklaagde wederregtelijk spaarde. Heden noemt men *praevaricátie*, wanneer de pleitbezorger der eene partij de tegenpartij begunstigt of beide partijen dient.

PRAGMATIEKE SANCTIE. In de middeleeuwen noemde men alzoo eene wet, door eenig vorst uitgevaardigd, die op de nakoming derzelve grooten prijs stelde. Bekend is de *pragmatieke Sanctie* van keizer Karel VI, bij welke hij bepaalde, dat, na zijnen dood, zijne Oostenrijksche

erflanden onverdeeld bij elkander blijven, en (daar hij geene zonen naliet) op zijne dochters, doch, bij ontstentenis van dezelve, op de dochters van zijnen ouderen broeder, keizer Jozef I, vervallen zouden; zoodat, daar zijne oudste dochter Maria Theresia hem overleefde, deze zich in 1740, ten gevolge dier *pragmatieke Sanctie*, in het bezit van alle deelen der Oostenrijksche monarchie stelde. Dat verscheidene mogendheden van Europa haar dit bezit betwistten, vindt men in de geschiedenis vermeld. — PRAGMATISCH heet de geschiedenis, wanneer uit de oorzaken der verhaalde gebeurtenissen leerrijke wenken gegeven worden.

PRAXITÈLES. Een der grootste beeldhouwers van Griekenland. Hij wist eene buitengewone bevalligheid en leven aan zijne beelden bij te zetten. Praxitèles leefde in de tweede helft der 4de eeuw vóór Christus.

PRÉBENDE. Zie PRAEBENDE.

PRÉCÀRIUM. Een leenverdrag, bij hetwelk men aan iemand het gebruik eener zaak voor eenen onbepaalden tijd toestaat.

PRIÀMUS. De ongelukkige koning van Troje, die bij de belegering dier stad, door de Grieken, het verlies van zoo vele dappere zonen te betreuren had en bij het innemen derzelve het leven verloor, door de hand van Pyrrhus of Neoptolèmus, den zoon van Achilles.

PRIÀPUS. Een God der vruchtbaarheid, voornamelijk der voortplanting van het vee. Hetgeen naar onze zeden onbetamelijk is, was het niet altijd bij de oude Grieken. Zoo werd deze God, als zinnebeeld der vruchtbaarheid, in zijne geheele naaktheid voorgesteld, zoodanig, dat de kieschheid de verdere beschrijving verbiedt. Even zoo

werd ook bij de oude Egyptenaren de *phallos* (*het mannelijk lid*) openlijk vereerd.

PRIMAAT. De eerste, de opperste; b. v. de opperste aartsbisschop.

PRIMÍTIEN. Eerstelingen.

PRÌMOGÉNITUUR. Eerstgeboorte.

PRIÓRI. Zie A PRIORI.

PRIORÌTEIT. Het regt, om, boven anderen, een voordeel, ambt of dergelijke te verkrijgen.

PRISCUS. Zie TARQUINIUS.

PRISMA. In de meetkunde een langwerpig ligchaam, hetwelk door meer dan vier vlakten is ingesloten en welks grondvlakten gelijk en evenwijdig zijn. In de gezigtkunde bedient men zich, tot proeven over de lichtstralen en kleuren, van een glazen *prisma*.

PRIVILÉGIE. In het algemeen, voorregt, uitsluitend regt.

PROBABÀLISMUS. De leer, welke zich slechts aan het waarschijnlijke houdt. Volgens die leer, moet men, in de zedekunde, zulke beweegreden tot handelen volgen, als het meest verstandig schijnen te zijn, daar het goede slechts met waarschijnlijkheid zoude kunnen bepaald worden.

PROBUS. De 35ste Romeinsche keizer. Door zijne krijgskundige bekwaamheden was hij door het leger, na den dood des keizers Tacìtus, tot deszelfs opvolger gekozen, en die keuze werd te Rome bekrachtigd. Hij maakte zich ook, door zijne krijgsbedrijven en goede hoedanigheden, deze keuze allezins waardig. Hij was het, die door zijne soldaten, in Duitschland, wijnbergen deed aanleggen. In een oproer verloor hij het leven, na eene regering van ruim zes jaren.

PROCNÉ. De dochter van den Atheenschen koning Pandíon; zij was gehuwd met Tereus, eenen Thracischen koning. Deze zoude de zuster zijner gemalin halen; doch die zuster, met name Philoméla, werd door hem onteerd, en, zoo luidt verder de fabel, hij sneed haar de tong af, opdat zij niets verraden zoude. Zij weefde echter hare ongelukkige geschiedenis op het doek, waardoor Procné dit vernam en tot de vreesselijkste wraak besloot. Zij slagtte haren eenigen zoon Itys en zette hem haren man ten eten voor; daarop ontdekte zij hem het gebeurde en ontvlood. De Goden veranderden Philoméla daarom in eene zwaluw en Procné in eene nachtegaal (de dichters keeren het echter om en noemen de nachtegaal: Philoméla); voorts werd Tereus in eenen hop en Itys in eene fazant veranderd.

PROCÓNSUL. Toen de bezittingen der Romeinen te uitgebreid werden, om door consuls en praetors bestuurd te worden, werd het bewind in de provinciën opgedragen aan afgetreden consuls en praetors, die den naam van proconsul en propraetor verkregen. Hun ambt duurde eigenlijk slechts één jaar; doch werd dikwijls bij vernieuwing aan hen opgedragen. De proconsuls bestuurden gewoonlijk zulke landen, waar de tegenwoordigheid van een leger noodzakelijk was. Zoowel de proconsuls als de propraetors waren, bij hunne terugkomst, verpligt, rekenschap van hun bewind af te leggen.

PROCRÚSTES. Woordelijk: folteraar, bijnaam van eenen zekeren Polýpaemon in Attica. Wanneer reizigers bij hem hunnen intrek namen, folterde hij hen, totdat zij den geest gaven. Hij had, namelijk, twee legersteden, eene lange en eene korte; was nu zijn gast klein van gestalte,

wees hij hem, tot slaapplaats, de lange legerstede, en rekte hem zoo lang uit, totdat zij hem juist van pas was. Zoo daarentegen een lang man bij hem kwam, werd hem de korte slaapplaats aangewezen, en aan den ongelukkige werd zoo veel van zijne beenen afgehouwen, totdat de legerstede hem niet meer te lang was.

Procurátor. In het algemeen, een zaakwaarnemer, iemand, die volmagt heeft, om de zaken van eenen anderen te bezorgen.

Prodìcus. Een Grieksch leermeester in de welsprekendheid. De wijze Socràtes behoorde onder zijne leerlingen. Hij was de schrijver der fabel van Hercùles op den kruisweg, waar deugd en wellust hem elk aan hare zijde trachten te lokken, maar de held de eerste tot gezellin kiest.

Prodròmus. Woordelijk: voorlooper. Gewoonlijk beduidt het een geschrift, waardoor de schrijver een voorloopig begrip wil geven van datgene, wat hij voornemens is, in een later te verschijnen werk uitvoeriger te behandelen.

Prodúctie. In het algemeen, het voortbrengen eener zaak, die te voren, als zoodanig niet bestond.

Profaan. Wereldlijk, in tegenoverstelling van geestelijk en kerkelijk. Het beteekent ook onheilig, niet ingewijd in zekere geheimen.

Prognostìcon. Voorzegging.

Programma. Openlijke bekendmaking van een of ander bedrijf; b. v. op hooge scholen, de bekendmaking van een te houden examen, redevoering enz.

Progressie. Voortgang, volgreeks. Eene arithmetische progressie is eene reeks van getallen, waarin deze

met hetzelfde verschil toe- of afnemen, eene geometrische progressie neemt toe of af met dezelfde onderlinge verhouding (reden) der getallen; zoo is 2, 5, 8, 11 enz. eene arithmetische; 2, 6, 18, 54 enz. eene geometrische progressie.

PROHIBITIEFSTELSEL. Verbodstelsel.

PROLEGOMÈNA. Voorafspraak, voorrede.

PROLETARIËN. Zoo heette, te Rome, de laagste volksklasse, die aan den staat niets dan hun *proles*, dat is: *kroost*, konde opbrengen.

PROLÒGUS. Zoo heet, in de tooneelpoëzij, eene rede, die het stuk zelf voorafgaat.

PROLÚSIE. Eigenlijk: voorspel; ook eene rede, die eene plegtige handeling voorafgaat. In Duitschland vervult op de hoogescholen zulk eene *Prolúsie* dikwijls de plaats van *Programma*.

PROMÉTHEUS. Eerst een lieveling der Goden en vooral van Jupìter. Doch toen hij, om zijne, van klei gemaakte, menschelijke beelden te bezielen, vuur van den hemel had gestolen, liet Jupìter hem door Vulcánus aan den berg Caucàsus vastnagelen, en zond dagelijks eenen adelaar, om aan Prométheus de lever, die ook telkens weder aangroeide, uit te pikken. Van deze straf werd hij naderhand door Hercùles bevrijd. De Grieksche treurspeldichter Aeschÿlus heeft Prométheus tot den held van een zijner treurspelen gemaakt.

PROMÓTIE. In het algemeen, bevordering.

PROPAEDEUTISCHE KUNDIGHEDEN zijn diegene, welke tot het grondig beoefenen van elk vak van wetenschap, vooraf moeten verkregen worden.

PROPÀGANDA. Zoo heeten in het algemeen, de inrig-

tingen tot verbreiding van de Christelijke godsdienst. Het woord zelf beteekent: hetgeen verbreid moet worden.

PROPÉRTIUS. Een beroemd latijnsch dichter, die ten tijde van den keizer Augustus leefde. Wij bezitten nog eenige zijner gedichten (elegiën), die bij deskundigen hoog staan aangeschreven.

PROPÓNTIS. Oude benaming van het meer van *Marmora*.

PROPRAETOR. Zie PROCONSUL.

PROPỲLÉËN. Zoo heette bij de Grieken de, van zuilengangen omringde, plaats vóór den tempel; op welke plaats het offeraltaar stond. Beroemd zijn de prachtige *Propyléën* in Athene, welke tot den Acropòlis of burg voerden, en door Pericles, naar het plan en onder opzigt van den bouwkundigen Mnesìcles, gebouwd waren.

PROROGÁTIE. Het uitstellen, verschuiven tot eenen anderen tijd.

PROSCÉNIUM. Zoo heette, bij de Romeinen, de voorzijde van het tooneel, die eenigzins vooruitsprong, en op welke de tooneelspelers hunne rol opzegden. Zij werd ook *pulpìtum* of *scena extérior* genoemd.

PROSÈLYT. Eigenlijk: aankomeling, vreemdeling; gewoonlijk iemand, die tot eene andere godsdienst overgaat.

PROSERPÌNA. Zie CÉRES.

PROSÒDIE. Een deel der spraakkunst, handelende over de langheid of kortheid der lettergrepen, over de voetmaat, en dus over den werktuigelijken versbouw.

PROSOPÒPOEÏA. Zie PERSONIFICÁTIE.

PROTÁGÒRUS. Een Grieksch wijsgeer, geboortig van Abdéra. Hij bezat de gave, om over elke zaak, met de grootste scherpzinnigheid, voor en tegen te kunnen spre-

ken. De Atheners verbanden hem uit hunne stad, omdat hij zeide, niet te weten, of er Goden waren. Men zegt, dat hij leefde omtrent het midden der 5de eeuw vóór onze jaartelling.

PROTÉCTOR. Beschermer. Onder dezen titel is de bekende Cromwel berucht geworden.

PROTÉSILÁUS. Een der Grieksche helden vóór Troje. Men zegt, dat hij eigenlijk Joláus heette; doch den naam van Protesiláus verkreeg, omdat hij, bij de landing der Grieken vóór Troje, het eerst van al het volk aan land sprong. Hij sneuvelde echter reeds kort na de landing. Na zijnen dood werd hij, als een vergoode held, vereerd, had in zijnen tempel eene godspraak en genas verscheidene ziekten.

PROTESTÁTIE. In het algemeen, tegenspraak; in het bijzonder, eene plegtige of geregtelijke verklaring, dat men zich tegen eene handeling enz. verzet.

PRÓTEUS. Een Zeegod, die de gave van voorspellen had en zich in allerlei gedaanten kon veranderen.

PROTÒCOL. In het algemeen, schriftelijke opteekening eener handeling.

PROTOGÈNES. Een beroemd Grieksch schilder, tijdgenoot van Apelles. Zie dezen.

PROVOCÁTIE. Uitdaging. Ook wordt dit woord in regtszaken gebezigd en beteekent zoo veel als *appél* of ook wel opvordering tot het bewijzen eener voorgewende aanspraak of ingebragte beschuldiging.

PRUDENTIUS. Een dichter, die onder den keizer Theodósius leefde. Hij was de Christelijke godsdienst toegedaan.

PRÚSIAS. Zie HANNÌBAL.

PRYTANÉUM. Een gebouw te Athene, alwaar de *prytanen*, dat is: vijftig der verdienstelijke mannen uit den raad, gedurende 35 of 36 dagen, vergaderden en op kosten van den staat onderhouden werden. Dit gold voor een zeer groot eerbewijs. Waarom ook Socrates, in zijne *Apològie* (*verdediging*), die Plato hem in den mond legt, beweert, dat hij, door zijn' handel en wandel, verdiend had, in plaats van de doodstraf, voortdurend in het *Prytanéum* gespijzigd te worden.

PSAMMETÌCHUS. Een koning van Egypte. Hij leefde in de 7de eeuw vóór onze jaartelling en was de stichter eener nieuwe heerschappij, welke bijna eene eeuw had stand gehouden, toen Egypte door de Persen werd veroverd.

PSEUDO. Een Grieksch woord, hetwelk vóór namen en woorden geplaatst wordt, om daardoor iets onechts uit te drukken.

PSYCHÉ. Een bevallig Grieksch meisje, wier schoonheid zoo bewonderd werd, dat men haar de tweede Venus noemde; waarover deze Godin dermate in toorn ontstak, dat zij, volgens het fabelachtig verhaal, besloot het verderf van Psyché te bewerken, en haren zoon Amor beval, haar met de pijl der smart te treffen en op den slechtsten mensch te doen verlieven. Ingevolge het bevel zijner moeder, vloog Amor naar de aarde, zag echter naauwelijks het bekoorlijke meisje, of vatte terstond de vurigste liefde voor haar op. Hij voerde haar nu naar een paleis, omgeven van eeuwig bloeijende tuinen, waar zij aan zijne zijde het hoogste geluk genoot, doch den geliefde zelven nooit zag, dewijl hij haar slechts des nachts bezocht en haar verbood, onderzoek naar hem

te doen. Psyché gaf, na eenigen tijd, aan haren beminde den wensch te kennen, om hare zusters te zien; doch het vervullen van dezen wensch bragt onheil over haar. Want de zusters, vol nijd over het geluk van het meisje, wisten haar te beduiden, dat zij alle nachten een' monster in hare armen ontving, en dat het haar pligt was, aan zulk eene afschuwelijke verbindtenis een einde te maken, door het ondier te vermoorden. In hare eenvoudigheid aan dezen laster geloof slaande en vol afschuw jegens het gewaande gedrogt, stond Psyché in den eerstvolgenden nacht van hare legerstede op en nam eene verborgen gehouden lamp, benevens eenen dolk. Reeds overlegt zij bij zich zelve, hoe den zekersten doodsteek te geven, — daar ziet zij den schoonen jongeling, wiens schoonheid door den slaap nog werd verhoogd, op de legerstede rusten, welke zij zoo vaak met hem deelde. Zij kon zich niet losrukken van de beschouwing dier heerlijke gestalte en beminnelijke gelaatstrekken, toen eensklaps een drop olie op zijnen ontblooten schouder viel. Amor ontwaakte en vergramd, zijne wenschen niet opgevolgd te zien, ontvlood hij, de arme Psyché in vertwijfeling achterlatende. Nu zocht de ongelukkige overal den geliefde, en kwam ten laatste zelfs in het paleis van Venus, welke onbarmhartig genoeg was, het meisje als slavin te behandelen en haar telkens eenen last op te dragen, die klaarblijkelijk haren ondergang ten doel had; zoo moest zij, onder anderen, eene doos met schoonheidszalf, van Proserpina uit de onderwereld halen. Doodelijk ware voor haar het openen der noodlottige doos geweest, door den verderfelijken walm, dien de zalf van zich gaf, zoo niet Amor, die haar steeds onzigtbaar ter

zijde stond, haar had gered; hij verscheen — en de doodbrengende walm veranderde in eene versterkende geur. (*Dit denkbeeld heeft de beroemde Italiaansche beeldhouwer Canova, zegt men, op de volkomenste wijze, in het marmer uitgedrukt*). Amor bad nu bij Jupiter, om de verlossing der geliefde, en zoo werd zij onder de onsterfelijke Goden opgenomen en met Amor op het plegtigste verbonden. Sedert dien tijd, zoo luidt verder het verhaal, heeft de God der liefde zich van de aarde teruggetrokken en laat slechts aan zijnen broeder *Pathos* (*het verlangen*) de heerschappij der harten over. Psyché wordt gewoonlijk met vleugels eener vlinder afgebeeld; ook houdt zij eene vlinder op de opene hand. Woordelijk beteekent *Psyché: ziel.*

Psychològie. De leer aangaande den aard en de gesteldheid der ziel.

Ptolèmaeus. Beroemd is de rij der koningen van dien naam, die, na den dood van Alexander, den groote, achtereenvolgens den troon van Egypte beklommen. Zij waren 13 in getal en regeerden over Egypte, totdat het Romeinsche rijk werd ingelijfd, ongeveer 40 jaren vóór Chr. De drie eersten waren voornamelijk beminnaars der wetenschappen. 1°. Ptolèmaeus, de zoon van Lagus, naar wien zij juister *Lagiden* heetten; hij had den bijnaam van *Soter*, d. i. *redder*, wegens verleenden bijstand aan de Rhodiërs. — 2°. Ptolèmaeus *Philadelphus*, of de *broederlievende*, zoon van den vorigen, een prachtminnend vorst. — 3°. Ptolèmaeus *Euergètes*, d. i. de *weldoener*. De eerste van hen stichtte de beroemde boekerij te Alexandrië, welke de beide anderen zeer verrijkten; terwijl alle drie de wetenschappen voorstonden

en Alexandrië tot den zetel maakten der geleerdheid. De overigen waren van minderen naam en onder hen ook vele slechten.

PUBèRTEIT. Het tijdstip des levens, waarin de kindschheid eindigt en de jongelingsjaren eenen aanvang nemen.

PUBLICòLA. Zie VALéRIUS.

PUGILíSMUS. Het vuistvechten bij de ouden.

PUNìSCHE OORLOGEN. De Romeinen noemden de Carthagers ook Puniërs of Poeniërs, hetzelfde als Phoeníciërs, omdat zij van Phoenícischen oorsprong waren. Van daar de naam van Punìsche oorlogen, welke de Romeinen met de Carthagers voerden, en die met den ondergang van Carthago eindigden, alzoo het vraagstuk beslissende: of Rome, dan of Carthago de wereld zou beheerschen. Meer dan eens werd Rome, in dezen strijd, op den rand des verderfs gebragt, vooral toen de beroemde Hannìbal, in den tweeden oorlog, door zijnen stouten togt over de Alpen, Italië tot het tooneel van den oorlog maakte. Vele krijgskundige bekwaamheden werden in deze oorlogen, aan weêrskanten, ten toon gespreid. De Romeinen beschuldigden de Carthagers, in dien tijd, van ontrouw in het nakomen hunner verbindtenissen, zoodat Carthaagsche trouwloosheid bij hen tot een spreekwoord werd; schoon zij zelven meermalen het regt der volken met voeten traden en het regt van den sterkste deden gelden.

PUPIéNUS. Een man van eene onaanzienlijke geboorte, die, alle graden in de krijgsdienst doorloopende, het eindelijk zoo ver bragt, dat hij, na den dood van Gordiánus, tegelijk met Balbinus, tot Romeinsch keizer werd gekozen. Beide vol beleid en ondervinding, verzetteden

zich tegen de Maximinussen; doch werden door de soldaten vermoord, in de 4de eeuw onzer jaartelling.

PURGATÓRIUM. De zuiveringseed. Ook het *vagevuur*, in de Roomsche kerk.

PURÍSMUS. De zucht om zijne moedertaal van vreemde woorden te zuiveren.

PYANÉPSIA, of, volgens de Grieksche uitspraak, PUANÉPSIA. Een feest bij de Atheners, ter eere van Apollo. Het werd gevierd in de maand *Puanepsion*, die daarvan haren naam had, en die overeenkwam met een gedeelte van October en November.

PYGMAEËN. Een fabelachtig volk van eene buitengewoon kleine gestalte; zij woonden in middel Afrika en in de nabijheid der bronnen van den Nijl, en leefden steeds in oorlog met de kraanvogels. De Pygmaeën waren, behalve hunne kleinheid, nog zoo misvormd, dat hun hoofd het derde gedeelte van het ligchaam besloeg.

PYGMÁLION. Zie DÍDO.

PYLÀDES. Boezemvriend van Orestes. Zie dezen.

PYLOS. Eene stad in het noordwesten van den Peloponnésus (*Morea*). Men houdt haar voor het tegenwoordige *Navarino*. Zij was de zetel der regering van den grijzen Nestor, den raadsman der Grieksche helden vóór Troje.

PYRÀMIDEN. Zie PIRÀMIDEN.

PYRÀMUS. Een fraai verdicht verhaal, aangaande dezen jongeling en zijne beminde *Thisbé*, vindt men bij den latijnschen dichter Ovidius, in zijne *gedaanteverwisselingen*. Het verhaal komt hierop neder: De ouders der beide jongelieden woonden in onmiddelijk aan elkander grenzende huizen, zoodat die, aan den eenen kant, eenen

gemeenschappelijken muur hadden. Deze nabuurschap gaf natuurlijk aanleiding tot kennismaking, en hieruit onstond allengs tusschen Pyràmus en Thisbé een liefdehandel. De ouders, waarschijnlijk wegens verschil in stand, weigerden hunne toestemming tot een huwelijk en verboden hun het onderling verkeer. In den gemeenschappelijken muur was echter, door ouderdom, eene scheur ontstaan, breed genoeg, dat de gelieven elkander daardoor dagelijks konden spreken. Eens dat zij weder, elk aan zijnen kant, voor dien muur stonden en het nijdige lot beschuldigden, dat hun niet toestond elkander te omhelzen, kwamen zij op het denkbeeld van eene geheime bijeenkomst, en kozen daartoe de graftombe van koning Ninus, even buiten de stad gelegen. De eerstvolgende nacht werd tot tijdstip van die bijeenkomst bepaald. Traag schenen den beiden verlangenden de uren van den dag te verloopen, en die dag zelf had voor hen den duur eener eeuw, toen eindelijk het ondergaan der zon hun hunne wenschen naderbragt. Heimelijk, zoodra de huisgenooten in eenen diepen slaap lagen, sloop Thisbé ter deure uit en begaf zich naar de afgesproken plaats; desgelijks de jongeling, die echter een weinig later uitging. Thisbé, die het eerst ter plaatse was, zette zich neder en wachtte met ongeduld haren Pyràmus. Zie, daar komt eene leeuwin, om uit de naburige bron haren dorst te lesschen. Verschrikt vliegt het meisje weg en verbergt zich in de nabijheid; in de haast had zij echter haren sluijer laten liggen. De leeuwin vindt dien sluijer en verscheurt denzelven met hare tanden; terwijl haar muil, met het bloed van pas gedoode dieren geverwd, bloedige sporen op het kleed achterlaat. Kort nadat de leeuwin zich verwijderd had, komt Pyràmus aan.

en vindt op de afgesproken plaats zijne Thisbé niet; maar rondziende, ontdekte hij het met bloed bevlekte kleed, en nu is er bij hem geen twijfel meer aan, of zijne geliefde is door een wild dier verscheurd. Wanhopend roept hij uit: »Ik, mijne Thisbé! ben schuldig aan uwen dood, ik heb u overgehaald het ouderlijk huis te verlaten en u aan de gevaren van den nacht bloot te stellen; doch deze nacht, die ons scheidde, zal ons ook hereenigen." Met deze woorden stort hij zich in zijn zwaard. Nog naauwelijks van den schrik bekomen, waagt zich Thisbé uit hare schuilplaats, uit vrees van haren beminde te doen wachten. Doch wie beschrijft hare ontzetting, toen zij den jongeling in zijn bloed badende op den grond ziet liggen! Zij stort zich op den stervende neder, noemt hem bij zijnen naam; doch te vergeefs. »Mijn Pyràmus!" zegt zij, »sla uwe oogen op, zie mij aan, uwe Thisbé roept u." Op het hooren van den naam van Thisbé, slaat de jongeling de oogen op, om ze voor altijd te sluiten. Nu heeft ook voor haar het leven geene waarde meer; zij grijpt het zwaard en hetzelfde staal maakt ook einde aan haar jeugdig leven. Dit treurig tooneel viel voor onder eenen moerbeziënboom, die het graf van Ninus overschaduwde; de vruchten van dien boom, verhaalt de dichter, waren eertijds wit; doch hebben, sedert dien tijd, eene donkerroode kleur, de kleur des bloeds, aangenomen. De ouders der beide jongelieden, te laat berouw hebbende over hunne strengheid, legden het stoffelijk overblijfsel hunner kinderen in hetzelfde graf.

Pyrgotèles. Een beroemd Grieksch beeldsnijder. Alexander de groote wilde, dat door niemand, dan door hem, zijne beeldtenis in steen gegraveerd werd.

Pyrométer. Vuur- of warmtemeter; een werktuig, waarvan men zich bedient, om den hoogeren graad van vuur of warmte, en derzelver werking op metalen en andere vaste ligchamen te bepalen.

Pyrotéchnie. Vuurwerkkunst.

Pyrrha. Zie Deucálion.

Pyrrho. Een wijsgeer, geboortig uit het landschap Elis, in het noordwesten van den Peloponnésus (*Morea*). Hij leefde omstreeks 300 jaren vóór Chr. Zijn stelregel was: dat men niets met zekerheid kon bepalen. Naar hem werd zijne leer *Pyrrhonismus* of ook wel *Scepticismus*, d. i. *de leer der twijfeling* genoemd.

Pyrrhus. Zoon van den Griekschen held Achilles; hij heet ook Neoptolèmus bij de dichters. Pyrrhus II, koning van Epírus (*Albanie*), leefde omtrent 300 jaren vóór Chr. Hij was een der grootste veldheeren van zijnen tijd. Hij deed den Romeinen den oorlog aan, en overwon hen eerst door hulp van olifanten, die bij de Romeinen onbekend waren; doch leed, niettegenstaande dit, zulk een verlies, dat hij uitriep: »nog ééné overwinning, dan zijn wij verloren!" Toen hij, het slagveld rondgaande, de gesneuvelde Romeinen, allen met wonden op de borst en met een dreigend gelaat, zag liggen, zeide hij tot zijn gevolg: »met zulke mannen zoude ik de geheele wereld ten onderbrengen." Hij werd eindelijk genoodzaakt uit Italië terug te trekken, en verloor, bij de belegering van Argos, eene stad in het oosten van den Peloponnésus (*Morea*) het leven. Zie verder Cinéas en Fabricius.

Pythagòras. Een beroemd Grieksch wijsgeer, die waarschijnlijk omstreeks 586 vóór Chr. geboren werd te

Samos, eene stad op het eiland van denzelfden naam, in de Middellandsche zee gelegen; door anderen echter wordt eene andere geboorteplaats opgegeven. Hij was ook een ijverig beoefenaar der wiskunde en de bekende stelling in de meetkunde: dat, in eenen regthoekigen driehoek, het vierkant op de *hypotenuse* (de langste zijde) gelijk is aan de vierkanten op de beide regthoekige zijden, schrijft men aan hem toe; ja, men zegt, dat hij, na het vinden van dit vraagstuk, zoo verheugd was, dat hij honderd stuks vee (eene *hecatombe*) aan Jupiter offerde. Een groot gedeelte van zijn leven bragt hij met reizen door en zette zich eindelijk te Croton, in Beneden-Italië, neder, alwaar hij door leer en wandel veel toebragt ter verbetering van de bedorvene zeden der inwoners. Hij stichtte ook aldaar eene wijsgeerige school en telde weldra meer dan 500 leerlingen, bij welke hij zoo zeer in achting stond, dat zij zijne gevoelens voor eene godspraak hielden, en alleen de woorden: hij zelf heeft het gezegd (in het Grieksch *autos epha*), genoegzaam waren, om allen twijfel bij hen weg te nemen. Ook in andere plaatsen van Italië en waarheen hij zich ook begaf, verkreeg hij talrijke aanhangers. Wegens zijne onderrigtingen in het staatkundige maakte hij zich echter vele vijanden, zoo dat hij op het laatst van zijn leven nog genoodzaakt was te vlugten en als zwerveling stierf, in het 80ste jaar zijns levens. Over zijne leer uit te weiden, gedoogt ons bestek niet, alleen zij nog gezegd, dat hij zijne leerstelling, aangaande de zielsverhuizing, uit Egypte medebragt.

PYTHIA. Naam der priesteres, die in den tempel van Apollo, te Delphi, de godspraak gaf.

Python. Eene vervaarlijk groote slang, die door Apollo gedood werd, om zijne moeder te wreken, want Python had Latóna, Apollo's moeder, steeds hevig vervolgd, omdat hij wist, dat haar zoon hem zou ombrengen. Na den dood dier slang nam Apollo bezit van het orakel te Delphi. Ter eere van Apollo werden, wegens het dooden der slang, te Delphi en later ook in andere gedeelten van Griekenland, groote spelen ingesteld, waarbij men om den prijs dong, zoowel in dichtkunde en muzijk als in ligchaamsoefeningen; zij werden **Pythische** spelen genoemd. Anderen zeggen dat die naam niet afkomstig is van *Python*, maar *Pythia* den ouden naam van *Delphi*.

Q.

Quaden. Een oud volk in Duitschland; het woonde aan den Donau, ten oosten en strekte zich ten noorden uit tot aan het Karpatisch gebergte. De keizer Marcus Aurelius, in de tweede eeuw, na Chr., had met hen eenen harden kamp te verduren. Na de vijfde eeuw vindt men van hen geen spoor meer in de geschiedenis.

Quadraat. Een gelijkzijdig en regthoekig vierkant.

Quadrábilé. Zoo heet in de landmeetkunde eene vlakteruimte, welker verhouding tot een gegeven Quadraat men in getallen of in regte lijnen uitdrukken kan.

Quadragesìma. Bij de Roomsch-Katholijke kerk een feestdag, die voor Paschen en wel, op zondag invalt en in den almanak onder dezen naam wordt aangewezen. Het woord beteekent de 40ste dag; doch daar deze zon-

dag 6 weken voor Paschen komt, zoo is het niet de 40ste maar de 42ste dag vóór dat feest.

QUÁDRANT. In het algemeen, het vierde deel van een geheel; in het bijzonder het vierde deel van den cirkel, en om die reden worden de werktuigen waarmede men de hoeken meet, ook quadranten genoemd, in zoo ver dezelve uit het vierde gedeelte van den cirkel, dat is uit eenen boog van 90° bestaan. Men heeft quadranten tot sterrekundig en ook tot landmeetkundig gebruik. Ook wordt somtijds op een quadrant een zonne-uurwijzer beschreven, hetwelk men een zonne-quadrant of quadrantaal uurwijzer noemt.

QUADRÁTUUR. In het algemeen de bevinding van den inhoud, welke iedere vlakte, voornamelijk door kromme lijnen ingesloten, bevat; van daar ook het woord quadreren.

QUADRÚPEL. Viervoudig.

QUAESTOR. Het ambt van quaestor was een der aanzienlijkste in het oude Rome. In den beginne waren er slechts 2 quaestors, wier getal in het jaar 33 vóór Chr. op 4, vervolgens op 8 en door Julius Caesar op 40 gebragt werd. Zij waren met den ontvangst en het beheer der geldmiddelen belast, zoo als de *quaestores provinciarum* of de quaestors der wingewesten, (in welke zij den eersten rang, na den landvoogd, bekleedden,) en de *quaestores urbani* of stedelijke quaestors, die te Rome over de openbare schatkist (*aerárium*) gesteld waren. Zij hadden ook het opzigt over de staatsarchieven, zorgden voor het onthaal van vreemde gezanten, bewaarden de vaandels en den oorlogsbuit en reikten de eerbewijzen uit, die van staatswege gegeven werden. Na

hunne aftreding werden zij naar de provinciën gezonden. Voorts de *quaestores principis* of *quaestores candidati* waren, onder het keizerlijk bestuur, de ambtenaren, die de besluiten en bevelschriften van den vorst (*princeps*) uitvaardigden, onderteekenden en aan den senaat mededeelden. Zij hadden ook het opzigt over de bijzondere keizerlijke schatkist en heetten *candidati* naar het witte kleed, waarin zij, door den keizer, aan het volk werden aanbevolen.

QUALITÁTE QUA. Een bijvoegsel, hetwelk men somtijds bij onderteekeningen vindt en met de letters qq. verkort wordt. Het beduidt dan: in de hoedanigheid van (dengene, in wiens plaats men onderteekent).

QUALÌTEIT. Hoedanigheid.

QUANTÌTEIT. Hoegrootheid.

QUARTÉT. In de instrumentale muzijk, een muzijkstuk voor vier speeltuigen; en bij zangstukken, een stuk voor vier stemmen, met of zonder instrumenten.

QUASIMÓDO. Bij de Roomschen een feestdag, op den eersten zondag na Paschen, invallende en aldus genoemd naar het begin van 1 Petr. II: vs. 2, luidende: *Quasi modo geniti infantes* enz., d. i. *gelijk eerstgeborene kinderen* enz.

QUATERTÉMPER. Een Roomsche feestdag, die viermaal in het jaar, telkens nagenoeg om de drie maanden, invalt. Ieder *quatertémper* bestaat uit 3 dagen, namelijk: woensdag, vrijdag en zaturdag, welke voor de Roomschen plegtige vastendagen zijn. Het woord beteekent viertijdig; doch is geen latijn van den besten stempel.

QUIËS. De rust: eene Godin, die te Rome eenen tempel had.

QUIETÍSTEN. De rustenden of gerusten; hetzelfde als HESYCHASTEN. Zie dit woord. Zij beroemden zich op eene bijzondere gerustheid des gemoeds, die zij onder het gebed deelachtig werden.

QUINCTILIÁNUS of QUINTILIÁNUS. Een beroemd leeraar der welsprekendheid te Rome, geboren te Calagúris (thans *Calahorea* in *Spanje*). Hij was zeer in achting bij den keizer Domitiánus en werd door dezen tot consul verheven, in de eerste eeuw na Chr. Wij bezitten nog van hem een uitmuntend werk over de welsprekendheid; de andere geschriften die nog, onder zijnen naam, in omloop zijn, worden door deskundigen aan hem niet toegekend.

QUINQUAGÉSIMA. Een Roomsche feestdag, welke zeven weken voor Paschen invalt en dus op den 49sten dag vóór dit feest; het woord beteekent echter 50ste dag.

QUINQUÁTRIA of QUINQUÁTRUS. Een feest in het oude Rome, ter eere der Godin Minerva; het ving aan op den 19 Maart, en op hetzelve lazen dichters en redenaars hunne werken voor. Die den meesten bijval vond, werd met een' olijfkrans beschonken. Aanzienlijken vierden dit feest met gastmalen en andere vermakelijkheden. De *quinquátrus minóres* of het kleine feest van dien naam, hetwelk de fluitspelers vierden, ter eere van Minerva, uitvindster der fluit, ving aan op den 13 Junij. Volgens hunnen naam werden zij gedurende 5 dagen gevierd. Alsdan hadden de kinderen op de scholen vacantie en werd het *Minerval* (schoolgeld) betaald.

QUÍNT. In de muzijk de vijfde toon, van den grondtoon afgerekend.

QUINTET. Een muzijkstuk voor 5 speeltuigen en ook een zangstuk voor 5 stemmen ingerigt.

QUINTILIÁNUS. Zie QUINCTILIÁNUS.

QUINTÍLIS. De vijfde maand van het jaar, door den Romeinschen koning Romulus ingesteld. Dit jaar begon met Maart, zoodat *Quintilis* met onze maand *Julij* overeenkomt.

QUINTUS CALÀBER. Een Grieksch dichter wiens regte naam niet bekend is, evenmin als de tijd waarin hij leefde. Hij wordt *Calàber* genoemd, omdat het gedicht hetwelk wij van hem bezitten in *Calábrië* gevonden is, uit hetzelve zoude men opmaken, dat hij te Smyrna of geboren is, of gewoond heeft. Het gedicht is eene voortzetting van de *Iliáde* van Homérus, doch bereikt op ver na niet de voortreffelijkheid van den genoemden zanger.

QUIRÍNUS. Bijnaam van den *vreedzamen* Mars, onder welken naam deze God te Rome eenen tempel had. Deze bijnaam werd ook gegeven aan den koning Romùlus; het werd gevierd op den 18 of 19 Februarij. — QUIRINÁLIS was de naam van eenen heuvel binnen Rome waarop een tempel van Quirínus stond.

QUIRÍTES. Bijnaam des Romeinschen volks, naar de Sabynsche stad Quiris of Cures. De Romeinen verkregen dezen naam, toen zij, na de verhuizing der Sabynen naar Rome, met dit volk vereenigd werden.

QUIRÍTIS. Bijnaam der Godin Juno. Men vindt dezen naam in Romeinsche opschriften.

QUODLÌBET. Woordelijk: hetgeen belieft. Van daar beteekent het: alles, wat zonder orde of zamenhang, maar toch met schijnbare willekeur bij elkander gevoegd is.

QUOTIËNT, Zoo heet, in de deeling, het getal, het-

welk aantoont, hoe vele malen een gegeven getal in een ander begrepen is.

QUOTUM. Het deel, hetwelk na gemaakte verdeeling, aan elk der belanghebbenden toekomt.

R.

RABIRIUS. Een Romeinsch ridder, die van moord beschuldigd zijnde, verdedigd werd door den beroemden Cicero, wiens voortreffelijke pleitrede voor Rabirius wij nog bezitten.

RADÌCAAL. Woordelijk: met wortel en al; *radicaal* hervormen is dus: eene zaak veranderen, zoodat derzelver verkeerdheden met wortel en tak worden uitgeroeid.

RADÌUS. Een straal, in de meetkunde de helft der middellijn des cirkels en dus eene regte lijn, die uit het middelpunt naar den omtrek getrokken wordt.

RAMÌSES of RHAMSES. Een magtig koning van Egypte, die zijn rijk over een groot gedeelte van Afrika en Azië uitbreidde. Sommigen houden hem voor denzelfden als Sesostris.

RAMNENSES. Zie LUCÈRES.

RATIÒNAAL. Dit wordt in het wetenschappelijke tegenover het *proefondervindelijke* gesteld en beteekent de kennis, die men verkrijgt door de rede en het nadenken.

RATIONÀLISMUS. Is de leer dergenen, die, door de rede alleen geleid, naar God en Goddelijke zaken onderzoek doen, en zich om geene openbaring bekreunen.

RAVÉNNA. Eene zeer oude stad van Italië, en die thans nog denzelfden naam draagt. Zij ligt in het noor-

den van den Kerkelijken staat niet ver van de Adriatische zee; oudtijds behoorde dat gedeelte van den Kerkelijken staat, waarin zij ligt, tot Gallia Cispadána. Door Augustus werd zij tot eene zeehaven gemaakt. Op het einde van het Westersch-Romeinsch keizerrijk was zij van tijd tot tijd de zetel des gebieds, gelijk ook onder den Gothischen koning Theodorik. De exarchen of onderkoningen der Grieksche keizers hadden insgelijks te Ravénna hunnen zetel.

Reaal. Het wezenlijke, in tegenoverstelling van *ideaal*: het denkbeeldige. — **Realísmus.** Een wijsgeerig stelsel, hetwelk, in tegenoverstelling van *idealismus*, aanneemt, dat de dingen, buiten ons, werkelijk bestaan.

Reactie. Tegenwerking.

Reagentia. Tegenwerkende, terugwerkende middelen.

Recèpis. Bewijs van ontvangst.

Recìdief. Het terugvallen, het andermaal vervallen, b. v. tot eene misdaad.

Recipiangùlum. Hoekmeter.

Recipiënt. Zoo heet, in de proefondervindelijke natuur- en scheikunde, een werktuig, dienende, om druipbare of gazvormige vloeistoffen te verzamelen of op te sluiten.

Recitàtief. Eene muzijkale voordragt, houdende het midden tusschen redevoeren en kunstmatig zingen.

Recognoscéren. Een term in de krijgskunst, welke beteekent: zich, door aanschouwing, onderrigten van de stelling des vijands of van de gesteldheid eener plaats.

Rectangùlum of **Oblongum.** In de landmeetkunde, een langwerpig, regthoekig vierkant. Ook heet het: *Rectangùlum parallèlògrammum.*

Rectificéren. Zoo heet in de scheikunde: eene, door destilleeren verkregene, vloeistof door eene tweede destillatie van de, haar nog bijblijvende, vreemdaartige deelen zuiveren.

Rectilinèum. Eene figuur, welke geheel en al in regte lijnen kan worden ingestoken.

Redacteur. Bij het uitgeven van dagbladen of bij letterkundige tijdschriften enz. zijn een of meer personen noodig, die de te plaatsen stukken uitkiezen en rangschikken. Zulk eenen noemt men *redacteur;* de gezamenlijke redacteurs van eene of andere onderneming worden *redactie* genoemd, en hun werk heet *redigeren* d. i. rangschikken.

Redemptoristen of **Ligoriánen.** Eene orde van geestelijken in Oostenrijk, waarvan stichter is Alfonsus Liguórie. De ijverige navolging van Jezus, het opleiden van anderen tot het Roomsch-Katholijke geloof, door middel van de opvoeding en het onderrigt der jeugd, behooren tot hunne pligten.

Redúctie. In het algemeen, terugbrengen; het terugvoeren van iets tot zijnen vorigen staat; het beteekent ook somtijds vermindering van waarde.

Refráctie en **Refráctor.** Het eerste beteekent: straalbreking; het tweede is een werktuig, waarvan de sterrekundigen zich bedienen, om kleine voorwerpen, met meer naauwkeurigheid, te meten.

Regáliën. Zoo noemde men in de middeleeuwen, in het algemeen, alle regten van eenen koning of vorst.

Regíllus. Naam van een oud meer in de nabijheid van Rome. Het is beroemd door eene overwinning, die de dictator Posthumus op de, aan Rome naburige, volken behaalde.

Regína. Bijnaam der Godin Juno, bij de Romeinen, als hemelkoningin; onder welke benaming zij te Rome eenen tempel had.

Regùlus. Een aanzienlijk Romein, met wien onze Albrecht Beiling dikwijls in eenen adem genoemd wordt, wat het houden van een eens gegeven woord betreft. In het jaar 256 vóór Chr., tijdens den eersten Punischen oorlog voerde Regùlus, als consul, met zijnen ambtgenoot Vulso het bevel over eene Romeinsche vloot, de eerste, die de Romeinen tot nog toe hadden uitgerust. Niettegenstaande hunne onbedrevenheid in het zeewezen, behaalde de Romeinsche dapperheid eene volkomene overwinning, bij de ontmoeting der Carthaagsche vloot, welke geheel verslagen werd. Daarop deden de Romeinen eene landing in Africa en rukten op Carthago aan. De verschrikte Carthagers trachtten de overwinnaars tot den vrede te bewegen, doch Regúlus eischte voor alles eene geheele onderwerping. Tot geluk van Carthago echter daagde hulp op van de Lacedaemoniërs, die hun, op hun verzoek, een leger toezonden, onder aanvoering van den veldheer Xanthippus. In een gevecht tegen dezen bekwamen krijgsoverste leden de Romeinen eene volkomene nederlaag, terwijl Regùlus gevangen genomen en in zegepraal binnen Carthago gebragt werd. Thans hoopten de Carthagers voordeeliger vredesvoorwaarden te kunnen bedingen en zonden ten dien einde Regùlus, met eenige gezanten, naar Rome, om tevens over de uitwisseling der gevangenen te handelen. Vooraf echter lieten zij hem zweren: in geval van mislukking, naar zijne gevangenschap te zullen terugkeeren. Te Rome aangekomen en in den raad binnengeleid sprak de edele man niet voor zijn eigen behoud,

maar voor het welzijn des vaderlands. Hij beweerde rond uit, dat niets dan de nood de Carthagers tot vredesonderhandelingen noopte, en dat het tegen Rome's belang was, hun den vrede toe te staan; voorts dat *hij* niet zoo veel waard was, dat om *hem* alleen en de weinigen, die uit de Romeinen gevangen genomen waren, zulk eene groote menigte Carthaagsche gevangenen werd terug gegeven. Zijne redenen vonden ingang bij den raad en men wees den vrede van de hand. Men trachtte echter Regùlus over te halen, om niet tot den vijand weer te keeren Doch de held achtte het schandelijk zijnen eed, schoon jegens eenen meineedigen vijand, te breken en, niettegenstaande de tranen van zijne echtgenoot en kinderen, die smeekende zijne knieën omvatten, niettegenstaande het aandringen van zijne vrienden, ja van het gansche volk, keerde Regùlus rustig en bedaard, tot de slavernij en welligt tot eenen gewissen dood, naar Carthago terug.

Rehabilitátie. Is de handeling, waarbij iemand, aan wien, door eene wet of regterlijke uitspraak, het bezit zijner goederen, ambt of waardigheden ontnomen is, van dit vonnis weder wordt ontheven.

Relàtief. Betrekkelijk. *Relative* begrippen zijn zoodanige, die uit de vergelijking van het eene voorwerp met het andere geboren worden.

Relegátie. Zoo heette bij de Romeinen de ballingschap, waarvan de plaats bepaald was; zij ging niet altijd met het verlies van regten en bezittingen gepaard.

Reliquiën. Woordelijk: overblijfsels. In het bijzonder, overblijfsels, welke de kruisvaarders uit het heilige land medebragten, zoo als: stukken van het kruis van

Christus enz. Ook verstaat men er door: overblijfsels van heiligen, die de Roomsche kerk vereert.

REMÉDIE. Woordelijk een geneesmiddel, een middel tot herstel. Bij het muntwezen is deze benaming ook in gebruik. Men is namelijk niet in staat, muntspeciën zoo juist te maken, dat zij volkomen aan anderen van dezelfde soort gelijk zijn. Daarom heeft men eenen hoogeren en lageren muntvoet bepaald; en dit is het, dat men *Remédie* noemt.

REMIËRS. Een oud volk in Gallia Belgica; zij woonden in het tegenwoordige *Departement des Ardennes*, in *Frankrijk*.

REMINISCÈRE. Een der feestdagen van de Roomsche kerk, invallende op den 5den zondag vóór Paschen. De naam is afkomstig van Psalm XXV: 6, volgens de latijnsche vertaling der *Vulgata*, aldus luidende: *Reminiscère miserationum tuarum, Domine!* enz., dat is: *Gedenk uwer barmhartigheden, o Heer!*

RENÈGAAT. In het algemeen, iemand die zijne godsdienst verloochent; in het bijzonder degene, die van de Christelijke godsdienst afvallig wordt en tot de leer van Mahomed overgaat.

REMÚRIA. Hetzelfde als LEMÚRIA. Zie LEMÙRES.

RÉMUS. Broeder van Romùlus, den eersten koning van Rome. Hij kwam, tijdens de stichting dier stad, in een oproer om het leven. Anderen zeggen, dat hij, uit spotternij, over de muren springende, toen zij nog niet hoog waren opgetrokken, door Romulus, in toorn, werd gedood, daar deze niet dulden kon, dat men de stad bespotte, aan welke hij, volgens de uitspraak der wigchelaars zijnen naam zoude geven en over welke hij

heerschen zou. De dichter Ovidius vermeldt, dat hij door eenen zekeren Céler, die het opzigt had over het bouwen der muren, met eene spade is doodgeslagen.

Repertórium. In het algemeen, een register, in het bijzonder, bij de schouwburgen, een register der, voor het tooneel geschikte, stukken.

Repraesèntant. Vertegenwoordiger.

Reprodúctie. Zoo heet, bij dierlijke ligchamen, het weder aanwassen van gebrokene of gekwetste deelen.

Requiëm. In de Roomsch-Katholijke kerk eene plegtige muzijkale zielmis voor afgestorvenen. Zij begint met de woorden: *Requiëm aeternam dona:* Schenk eeuwige rust enz.

Requisítie. In het algemeen, verzoek. Ook opeisching tot het leveren van manschappen voor den krijgsdienst.

Reservátio mentális. Voorbehoud van gedachten. Dit heeft plaats, wanneer men aan de woorden, met welke men iets verzekert of belooft, in zijne gedachten eene andere beteekenis geeft.

Restaurátie. In het algemeen, herstelling eener zaak.

Restitútio in intègrum. Herstelling in den vorigen staat.

Retardátie. In het algemeen, vertraging.

Retórsie. Verdraaijing; in het bijzonder, van wetten of regten.

Retort. Naam van een voorwerp, in de scheikunde gebruikelijk. Het is een vat van glas, metaal of ook wel van aardewerk en heeft eenen bolronden vorm, van boven van eenen hals voorzien. Men bezigt het tot het zoogenaamd overhalen.

Retractéren. Het herroepen, b. v. van zijne woorden,

Reúnie. Hereeniging.

Rhabdològie. Rekening met stokjes of staafjes, zoo als b. v. bij de Chinesen in gebruik is.

Rhabdòmantie. Waarzegging uit stokjes. De geschiedschrijver Tacìtus verhaalt, dat de priesters, bij de oude Germanen (*Duitschers*) een aantal zulke stokjes op den grond wierpen en, uit de bijzondere ligging derzelve, den goeden of kwaden uitslag van een gevecht voorspelden. Ook noemt men alzoo het vermogen van sommige menschen, om metalen of andere, onder de aarde verborgene zaken, met behulp van roeden, te ontdekken. De natuurkundigen houden echter het voorgeven, dat men zulk een vermogen bezit, voor bedriegerij.

Rhachítis. De zoogenaamde engelsche ziekte.

Rhadamánthus. Een vorst, die oudtijds over vele eilanden der Grieksche Archipel en over een deel van Azië regeerde. Hij werd om zijne regtvaardigheid geroemd; weshalve men zeide, dat hij, na zijnen dood, tot regter in de onderwereld was aangesteld, tegelijk met Minos en Aeàcus.

Rhadàmistus. Echtgenoot der beroemde Zenóbia. Zie deze.

Rhaetia. Zoo noemden de Romeinen die landstreek, welke thans *Vooralberg* en *Tirol*, benevens een gedeelte van *Graauwbunderland* beslaat.

Rhamnúsia. Bijnaam der Godin Nemèsis. Zij had dien naam van een vlek in Attica, *Rhamnus* geheeten, alwaar zij bijzonder geëerd werd. Een groot standbeeld, dier Godin, door den beroemden Phidìas vervaardigd, namen de Persen, bij hunnen inval in Griekenland, mede, om daarvan een beeld der overwinning te maken, als

de Grieken zouden overwonnen zijn. De geschiedenis leert, hoezeer zij zich in hunnen trotschen waan bedrogen.

RHAMSES. Zie RAMÌSES.

RHAPSÒDIE. Zoo noemde men oudtijds de afzonderlijke zangen van den onsterfelijken Homérus. — RHAPSÓDEN noemde men degene, welke die zangen aan de hoven der vorsten of de huizen der aanzienlijken opzongen. — RHAPSÒDIE noemt men thans eene verzameling van verhalen, gedichten enz. waarbij de onderlinge zamenhang niet een noodzakelijk vereischte is.

RHÉA. De moeder der Goden en echtgenoot van Saturnus. Daar deze laatste, zoo als de dichters verhalen, al zijne kinderen, bij de geboorte, verslond, bedacht Rhéa, toen zij Jupiter baarde, eene list, om dit kind te sparen, welke list volkomen gelukte. Zij vertoonde namelijk aan Saturnus eenen steen, dien zij zeide gebaard te hebben, en redde alzoo den jonggeborene het leven. Zie SATURNUS. Rhéa is waarschijnlijk dezelfde als CYBÈLÉ. Zie ook deze.

RHÉA SILVIA. Moeder van Romùlus en Rémus. Zij was de dochter van Numìtor, koning van Alba. Toen deze door zijnen broeder Amúlius van den troon was gestooten, werd Rhéa Silvia, door haren oom tot Vestaalsche maagd gemaakt; opdat zij niet zoude huwen, en alzoo kroost ter wereld brengen, hetwelk eens zijne regten op den troon zou kunnen doen gelden. De God Mars echter, zoo luidt het verdicht verhaal, wist haar te naderen, en zij bragt twee zoons ter wereld, welke de wreede Amúlius liet te vondeling leggen, terwijl hij de moeder deed opsluiten, die echter naderhand door hare kinderen verlost werd. Zie verder ROMÙLUS.

Rhegìum. Oude benaming der stad *Reggio*, in Beneden-Italië.

Rhemiërs. Zie Remiërs.

Rhénus. Latijnsche benaming der rivier de *Rijn.*

Rhésus. Een Thracisch koning, die den Trojanen, tegen de Grieken, te hulp kwam. Hij was bezitter van een edel ras van paarden, van welke het lot van Troje afhing; want er was voorspeld, dat die stad niet kon ingenomen worden, zoo de paarden van Rhésus, uit den Xanthus (een riviertje bij Troje) gedronken hadden. Zoodra dus de aankomst van Rhésus met zijne krijgsmagt bekend werd, waagden het Ulysses en Diomédes, des nachts, in zijne legerplaats te sluipen, waar zij Rhésus in zijne tent doodden en zijne paarden wegvoerden.

Rhétor. Bij de Grieken, een redenaar; de Romeinen verstonden hierdoor eenen leermeester in de welsprekendheid. — Rhetorìca. De redekunst, kunst om wel te leeren spreken.

Rhinocòlastes. De neuzenafsnijder; bijnaam van Hercùles.

Rhinòplastiek. De kunst om het verlies van den neus te verhelpen, door middel van een ander stuk vleesch, uit eenig gedeelte des ligchaams b. v. uit den arm, gesneden. De zaak zelve schijnt reeds in vroegere tijden in Indië bekend geweest te zijn.

Rhodànus. Latijnsche benaming der rivier de *Rhône.*

Rhodòpé. Eene der Egyptische piramiden, kleiner dan de beide grootsten, doch veel kostbaarder door den, uit het verre Aethiopische gebergte, aangebragten steen, van welken zij gebouwd is, heeft, naar luid der fabel, haar bestaan te danken aan de schoone Rhodòpé. Dit

beminnelijk meisje baadde zich eens, met hare slavin, in den Nijl, toen een adelaar eene der sierlijke pantoffels dier schoone roofde. Hij vloog daarmede weg en liet hem den beheerscher van Egypte, die te Memphis, onder den blooten hemel gerigt hield, in den schoot vallen. Het wonderbare van het voorval, verbonden met de nieuwsgierigheid, welke de kleinheid der pantoffel verwekte, spoorde den koning aan, in het geheele land naar derzelver eigenares te doen onderzoeken, en als men haar eindelijk in de stad Neucràtes vond, verrukte hare schoonheid den koning zoo zeer, dat hij haar tot gemalin nam. Toen zij na eene reeks van gelukkige jaren stierf, rigtte de bedroefde koning haar dit kostbaar gedenkteeken op. — Rhodòpé was ook oudtijds den naam van een gebergte in Thracië, waarschijnlijk een gedeelte van den *Balkan.*

Rhódus. Een in de oudheid reeds beroemd eiland, hetwelk thans nog denzelfden naam draagt. Het ligt in de Middellandsche zee ten zuiden van Klein-Azië (*Natólië*). Het bloeide oudtijds door den handel en stond in verbond met de magtigste volken, zoo als de Romeinen, Carthagers enz. Ook de Malthezer ridders hadden aldaar hun verblijf, voordat zij, door de Turken verdreven, naar Maltha de wijk namen. Zie verder Colossus.

Rhombus. Eene ruit. Eene meetkunstige figuur, die vier gelijke zijden heeft, doch niet regthoekig is. De beide tegenover elkander staande hoeken zijn gelijk, twee derzelve zijn stomp en twee regt.

Rhýthmus. Is hetgeen wij door een niet nederduitsch woord *kadans* uitdrukken. Het behoort alzoo tot den werktuiglijken versbouw. Ook in prozastijl bevordert de

rhythmus de welluidendheid en alzoo het uitwendig schoon der rede.

Rigórismus. In het algemeen, gestrengheid.

Riphaei montes. Zoo noemde men de bergketen, die uit den *Don* ontspringt en tot de bronnen van de Wolga voortloopt, waarvan zij den loop bepaalt.

Rituálé. Het Roomsch kerkboek, waarin de voorgeschrevene plegtigheden en gebruiken vervat zijn, die bij de Katholijke godsdienst moeten worden in acht genomen.

Robígo, Rubígo of Robígus. Eene Godheid, die, bij de Romeinen, door de landlieden werd aangeroepen, om den brand uit het, te velde staande, koren te weren.

Roma. De wereldstad, die twee malen over bijna alle bekende volken den scepter voerde, eerst door kracht van wapenen en later door het geloof, kan den aanschouwer niets meer dan een schaduwbeeld van hare vorige grootheid aanbieden. De bouwvallen van hare tempels, schouwburgen enz. doen den reiziger ook thans nog verbaasd staan. Zie onder anderen Amphithèater. Uit geringe beginselen voortgekomen had zij zich oudtijds tot zulk eene hoogte verheven, dat slaafsche volken aan haar, als aan eene godheid, tempels wijdden, zoo als te Smyrna en elders geschied is. Ook de keizer Hadriánus bouwde, in de stad zelve, voor Roma eenen prachtigen tempel.

Romúlus. Stichter en eerste koning van Rome. Toen hij, met zijnen broeder Remus, door Amúlius (zie dezen) was te vondeling gelegd, werden beide kinderen door den herder Faustúlus gevonden en opgevoed. Tot jongelingsjaren gekomen, muntten zij weldra, in allerlei ligchaamsoefeningen en de behandeling der wapenen, onder hunne

evenouders, uit. Naderhand hunne afkomst vernemende, en hoorende, dat hunne moeder Rhea Silvia wreedaardig werd opgesloten gehouden door Amúlius, die zijnen broeder Numìtor, den vader van Rhea, wederregtelijk van den troon had beroofd, besloten zij den geweldenaar te straffen. Zij vielen, met eene gewapende bende, de stad Alba, den zetel van Amúlius, aan, doodden dezen en herstelden hunnen grootvader op den troon, terwijl zij tevens hunne moeder uit hare langdurige gevangenis verlosten. Nu besloten zij, op de plaats, waar zij te vondeling gelegd waren, eene stad te bouwen. Doch daar zij tweelingen waren, was het moeijelijk te beslissen, wie van beiden aan de nieuw te bouwen stad eenen naam geven en over dezelve heerschen zoude. Men kwam overeen, om de vlugt der vogelen waar te nemen (een gewoonlijk middel in die tijden, om, zoo als men meende, den wil der Godheid te vernemen). Zij plaatsten zich, te dien einde, ieder op eenen afzonderlijken heuvel. Weldra zag Remus zes gieren vliegen, en naauwelijks was dit aan Romùlus gemeld, of een dubbel getal vertoonde zich aan zijne oogen. Het was nu weder twijfelachtig, aan wien de voorkeur toekwam, daar Remus wel een minder getal vogels, maar deze toch eerder gezien had. In den twist, die hierover ontstond, verloor, zegt men, Remus het leven. Anderen verhalen zijnen dood op eene andere wijze. Zie Remus. Romùlus ving nu aan, de stad te bouwen en maakte ze tot eene vrijplaats, zoodat weldra eene groote menigte toevloeide, die echter meest uit misdadigers of bannelingen bestond; dit was oorzaak, dat de naburige volken, toen de Romeinen, gebrek hebbende aan vrouwen, bij hen om hunne doch-

ters aanzoek deden, deze aan de bewoners der nieuwe stad niet wilden ten huwelijk geven. Door welke list Romùlus zich vrouwen verschafte, zie men op het art. CONSUS. Reeds in den beginne had het nieuw gebouwde Rome vele vijanden te bestrijden, die de nabuurschap van zulke ondernemende lieden gevaarlijk voor zich achtten; doch Romùlus overwon hen allen en breidde alzoo zijne heerschappij meer en meer uit. Eindelijk werd hij, bij eene monstering van zijn leger, toen er eensklaps een hevig onweder ontstond, vermist. Men zegt, dat hij heimelijk door de senatoren is omgebragt, die zijne willekeurige regering moede waren. Aan het volk echter, hetwelk hem hartstogtelijk beminde, deed men gelooven, dat hij ten hemel gevaren was, en, om hieraan meer kracht bij te zetten, rigtte men hem, onder den naam van *Quirinus*, eenen tempel op.

ROSCÌUS QUINTUS. Een beroemd tooneelspeler te Rome, in de eerste eeuw vóór onze jaartelling. Hij was een man, die met een uitstekend talent onberispelijke zeden paarde, zoodat Cicèro, die zich zijne lessen voor de uiterlijke welsprekendheid ten nutte maakte, van hem zeide: »Roscìus alleen verdient het tòoneel te betreden en is ook alleen waardig er niet te verschijnen;" doelende, bij het laatste, op zijne goede zeden. Wij bezitten nog eene redevoering, waarin Cicèro hem tegen eene aanklagt verdedigt. — Ook voor eenen anderen Roscìus, met name Sextus, ten onregte van vadermoord beschuldigd, hield Cicèro eene pleitrede, die wij nog bezitten.

ROSTRA. Eigenlijk: scheepsnebben. Zoo heette, te Rome, het spreekgestoelte, hetwelk op het *forum* stond en van waar de redenaars tot het volk spraken. De naam

is ontleend van de nebben der veroverde schepen. Na de eerste overwinning ter zee, op de Carthagers behaald, versierden de Romeinen daarmede het genoemde spreekgestoelte, tot aandenken aan deze gebeurtenis, en hielden, in het vervolg, steeds deze gewoonte.

ROTÚNDA. In het algemeen, een rond, vooral openbaar, gebouw.

ROXÁNÉ. Echtgenoot van Alexander, den groote. Zij was de dochter van eenen Persischen landvoogd en bezat eene uitstekende schoonheid. Na den dood des konings, werd zij met haren zoon omgebragt, op last der veldheeren van Alexander, die het geslacht van dezen wilden uitroeijen, om te ongestoorder te kunnen heerschen.

RUBÌCO. Een riviertje van Italië (thans heet het *Marocchio*, in den Kerkelijken Staat, nabij de republiek *St. Marino*). Het maakte oudtijds de grensscheiding uit tusschen Gallië en Italië. Toen Caesar, in Gallië oorlog voerende en op den Romeinschen raad misnoegd, met zijn leger op Rome wilde aanrukken, aarzelde hij eerst deze rivier gewapenderhand over te trekken, daar zij de grensscheiding uitmaakte van zijn Gallisch bestuur, en de veldheer, alvorens op Romeinsch grondgebied te komen, het leger moest afdanken. Doch eindelijk overwon zijne heerschzucht en de naijver op Pompéjus, wien de raad begunstigde. Hij gaf bevel tot den overtogt, uitroepende: »de teerling zij geworpen," en deed hiermede den eersten stap tot den bloedigen burgeroorlog tusschen hem en Pompéjus.

RUBÍGO. Zie ROBÍGO.

RUFÌUS CRISPÍNUS. Zie SABÍNA.

RUMANCHAE MATRÓNAE. Plaatselijke godheden der oude

Aduatikers (een volk, wonende in de tegenwoordige *Rijnprovinciën* en wel in de nabijheid van *Keulen*). Men vindt dezen naam in Romeinsche opschriften.

RUMÍLIA of RUMÍNIA. Eene Godin, die door de Romeinsche moeders werd aangeroepen. Men schreef aan haar de magt toe, om te bewerken, dat de kinderen rustig waren, gemakkelijk het voedsel aannamen en verduwden.

RUNCÍNA. Bij de Romeinen, eene Godin, aan welke de landlieden offerden, als zij het veldgewas van onkruid zuiverden.

RUSÍNA. Dezelfde als RUNCÍNA.

RUTÍLIUS LUPUS. Een leeraar der welsprekendheid te Rome. Hij heeft ons een geschrift nagelaten over de redekunstige figuren en de uitspraak.

RUTULÌERS. Een volk van Latium (*landschap, waarin oud Rome lag*). Hun koning of aanvoerder Turnus stelde zich vijandig tegen den Trojaanschen Aenéas, toen deze in Latium kwam en van den koning Latínus deszelfs dochter ten huwelijk ontving, die eerst aan Turnus was verloofd geweest.

RUTÙPAE. Oudtijds eene zeehaven van *Engeland*, in het tegenwoordige *Kentshire*.

S.

SABAEÜRS. Zoo heetten bij de ouden, de bewoners van het tegenwoordige *Jemen* in *Arabië*. Hunne hoofdstad was Saba en de landstreek vruchtbaar in wierook, balsem en reukwerken.

SABAEÏSMUS. De Godsdienst, welke de hemelligchamen, zoo als zon en maan, als Goden vereert.

SABELLÍUS. Een Christen-leeraar te Ptolemaïs. Hij leefde omstreeks 250 na Chr. en was de stichter eener partij in de Christelijke kerk, die, in de leer der drieëenheid, daardoor van het later kerkgeloof afweek, dat zij den zoon en den heiligen geest niet als één met de godheid aannam.

SABIëRS. Aanhangers eener godsdienstige secte, welke zich vormde uit diegenen der leerlingen van Johannes, den dooper, welke niet tot het Christendom wilden overgaan. Volgens berigten van reizigers vindt men die secte nog heden in het oosten. Zij vereeren Johannes, den dooper, als den stichter hunner godsdienst en als den voornaamsten propheet. Zij gelooven aan eenen eenigen God en aan eenen op aarde gezonden Godmensch, die door Johannes is gedoopt en slechts korten tijd op aarde vertoefd heeft, doch verschillend is met Jezus, die door ons en met regt voor den stichter des Christendoms gehouden wordt en welken zij eenen valschen propheet noemen. Den door hen vereerden Godmensch, noemen zij *manda de Chaïe*, d. i. woord des levens, en, naar hem, zichzelven Mandaeërs.

SABÍNA POPPAEA. Eene aanzienlijke vrouw te Rome. Zij was van eene uitstekende schoonheid, doch van zeer slechte zeden. Zij was eerst gehuwd geweest aan zekeren Rufius Crispínus, en werd vervolgens de vrouw van Otho, den gunsteling van keizer Nero. Door dezen kwam zij in kennis met Nero, wien zij zoodanig in hare netten verstrikte, dat hij Otho van de hand zond en haar tot vrouw nam. Toen zij naderhand bij Nero zwanger was,

werd zij door dezen, in drift, zoodanig geschopt en mishandeld, dat zij het bestierf.

Sabínus Aulus. Een latijnsch dichter, tijdgenoot van Ovidius. Hij was schrijver van eenige brieven in dichtmaat, die echter zijn verloren gegaan; want de brieven, die thans nog onder zijnen naam gelezen worden, hebben, volgens het oordeel van deskundigen, eenen anderen schrijver.

Sabynen. Een oud volk van Italië, dat de bergachtige streken der Appenijnen bewoonde. Zij legden zich op de veeteelt toe. Ten tijde der stichting van Rome waren zij reeds een, naar die tijden, vrij beschaafd en zedig volk, hetwelk met de ruwe bewoners van het nieuw gebouwde Rome geene gemeenschap wilde hebben, getuige de *Sabijnsche maagdenroof.* Zie Consus. Na den oorlog uit dezen roof ontstaan, verbroederden de Sabijnen zich met Rome's bewoners en verhuisden naar deze stad.

Sacèr mons. De heilige berg. Een berg in de nabijheid van Rome, naar welken het volk de wijk nam, toen het door de Patriciërs onderdrukt werd. Zie Agrippa Menénius.

Sacos. Volgens de fabel, een zoon van Jupiter. Hij werd gezegd het goud het eerst te hebben gevonden.

Sacràment. Bij de Romeinen heette de soldateneed *sacramentum.* Bij de oude kerkelijke schrijvers beteekent het: eene geheimzinnige of zinnebeeldige godsdienstige handeling. Tegenwoordig heeft men, bij de Roomsche kerk, zeven zulke sacramenten; bij de protestanten echechter worden slechts doop en avondmaal voor sacramenten erkend, als zijnde door Christus zelven ingesteld.

Sacra via. De heilige weg. Dit was eene straat te Rome, langs welke de zegepralende veldheeren naar het Capitólium trokken, om aan Jupiter te offeren.

Sacrìstie. Zoo noemt men in de Roomsche kerk een vertrek, bestemd ter bewaring der heilige boeken, vaten enz., alsmede tot het verrigten van kerkelijke handelingen, die niet openlijk mogen geschieden. De geestelijke, die van dit vertrek den sleutel bewaart, heet *sacrist.*

Saecùlum. Eigenlijk: eene eeuw, tijdperk van 100 jaren. In het kerkelijke beteekent het: de wereld en het burgerlijke leven, in tegenoverstelling der kerk en der wereldlijke zaken. Van daar *saecularisatie.* De verandering van geestelijke goederen in wereldlijke.

Saducéën. Eene der vier hoofdsecten bij de Joden. De stichter van deze secte was Sadoc, een joodsch rabijn, die ongeveer 200 jaren vóór Chr. leefde. De leer der saducéën was, dat men de deugd, om haar zelfswille en zonder uitzigt op belooning, moest beoefenen en dat er dus, na dit leven, geene belooning noch straf plaats had. De saducéën ontkenden daarom ook de opstanding en de onsterfelijkheid der ziel; doch zij waren overigens zeer streng in hunne zeden.

Sagittárius. Onder de beelden van den dierenriem is er een die sagittárius of de schutter heet. Volgens de fabelleer wordt Crotos, de zoon van Pan, door dit beeld voorgesteld. Zijne moeder Euphémé, dat is: de beroemdheid, was de voedster der zanggodinnen en voedde hem tegelijk met deze op. Crotos bewees aan de zanggodinnen vele diensten, weshalve zij Jupiter verzochten, hem eene plaats aan den hemel te schenken. Anderen echter zeggen, dat het de Centaurus, de be-

roemde opvoeder van Achilles is, wiens aandenken in dit sterrenbeeld vereeuwigd wordt.

SAGÚNTUM of SAGÚNTUS. Oudtijds eene beroemde stad in Spanje, niet ver van de rivier Túrius (*Murviédro*). Zie HANNIBAL.

SALÀMIS. Een in de geschiedenis beroemd Grieksch eilandje, het ligt nabij de kust van Attìca en heet thans *Colouri*. Zie verder THEMISTÒCLES.

SALASSIËRS. Een volk, hetwelk oudtijds woonde in dat gedeelte van Gallia Cisalpína, hetwelk thans *Savoye* heet. Zij voerden verscheidene oorlogen met de Romeinen en werden eindelijk, onder Augustus, geheel overwonnen.

SALENTYNEN of SALLENTYNEN. Een oud volk van Italië; het woonde in dat gedeelte van Apulië, hetwelk thans *Terra di Otrante* heet.

SALERNUM. Oude benaming der stad *Salerno* in Beneden-Italië. Zij is in later tijd beroemd geworden door de zoogenaamde *Civìtas Hippocràtica*, eene geneeskundige school, die reeds in de 12de eeuw onzer jaartelling aldaar bloeide en, in de geneeskunde, de kweekschool voor Europa geworden is.

SALIËRS. Bij de Romeinen eene soort van priesters van den God Mars. Zij hadden hunnen naam van het woord *salire*, hetwelk *huppelen*, *dansen* beteekent. Zij droegen jaarlijks, onder het uitvoeren van eenen krijgsdans, op den 1 Maart, (de aan Mars geheiligde maand) de heilige schilden door de stad rond. Zie verder ANCÍLÉ. De voordanser der Saliërs heette *Praesul* en was tevens de opperste der priesters. — SALIËRS heette ook eene Frankische volksstam, die waarschijnlijk

aan de rivier de *Saale* woonde en van dezelve haren naam ontleende; of dit echter de Saale in Beijeren, dan wel die in Thuringen is, weet men niet met zekerheid. Zij woonden eerst op het eiland der Batavieren en zetten zich, van daar verdreven zijnde, ten zuiden der Maas neder. Van deze Saliërs is de Salische wet afkomstig, bij welke de dochters van de erfenis en ook van het regt van opvolging werden uitgesloten.

Sallustius of Salustius. Crispus. Een Romeinsch geschiedschrijver, die in de eerste eeuw voor Chr. leefde. Hij bekleedde eerst aanzienlijke posten, maar trok zich naderhand in het ambteloos leven terug en beoefende met ijver de geschiedenis zijns vaderlands. Van eene uitvoerige door hem geschrevene geschiedenis is niets, dan eenige kleine brokstukken overig. Twee andere geschiedkundige geschriften, die, in hun geheel, zijn bewaard gebleven, behelzen den oorlog der Romeinen tegen den sluwen Jugurtha en de zamenzwering van den stoutmoedigen Catilina. Zie beiden. In zijne jeugd schijnt Sallustius zeer losbandig geleefd te hebben en zelfs, wegens slecht gedrag uit den raad te zijn geweerd. In meer gevorderden leeftijd schijnt hij meer matig geweest te zijn. De tuinen van Sallustius waren beroemd wegens hunnen prachtigen en smaakvollen aanleg; om deze tuinen te kunnen aanleggen was hij in staat gesteld door zijne, gedurende zijn Praetorschap in Numidië, verworvene schatten.

Salmăcis. Zie Hermaphrodītus.

Salmóneus. Een Grieksch vorst der oudheid. Hij was zoo hoogmoedig, dat hij voor Jupiter gehouden en als deze aangebeden wilde worden. Hij beproefde het

den bliksem van Jupiter na te bootsen, door met brandende fakkels om zich heen te werpen, en het geluid des donders trachtte hij voort te brengen, door met zijnen zwaren strijdwagen over eene koperen brug te rijden. Eindelijk werd, bij een onweder, de bliksem door dit metaal aangetrokken, zoodat Salmóneus het leven verloor. Men zeide daarom, dat Jupiter hem met zijnen bliksem had verpletterd.

Salo of Salóna. Eene stad van Dalmátië, aan de zeekust. De keizer Dioclétiánus plagt somtijds in dezelve zijn verblijf te houden; welke bijzonderheid haar doet bekend zijn in de geschiedenis. — Salo was ook de naam eener rivier in Spanje, waarschijnlijk de tegenwoordige *Xatou* in *Arragonië.*

Salonína. Gemalin van den Romeinschen keizer Galiénus. Zij was eene vrouw van een zachtaardig karakter, die ook de wetenschappen beschermde en die er veel toe bijbragt, dat de Romeinen, eenen tijd lang, vrede en voorspoed genoten.

Salpingorgànon. Een kunstig muzijkinstrument, hetwelk door de toonen der trompet (*salpinx*) en van andere instrumenten een voortreffelijk krijgsmuzijk maakt. Het is vervaardigd door de Heeren van Oekelen en zonen, te *Breda.*

Sálus. Woordelijk: heil. Eene Godin der openlijke welvaart, te Rome. Zij bezat eenen tempel, die onder den keizer Claudius afbrandde.

Salvus conductus. Woordelijk: veilig geleide.

Samária. Eene landstreek van Palaestina, ten noorden door Galiléa en ten zuiden door Judaea begrensd.

Samarobrívae, Oudtijds eene stad in het noorden

van Gallië (*Frankrijk*). Men houdt haar voor dezelfde, als het tegenwoordige *Amiens*. Caesar overwinterde aldaar.

Samníten. Een oud krijgshaftig volk van Italië, met hetwelk de Romeinen lange en bloedige oorlogen voerden, die met eenige tusschenpoozingen, bijna 70 jaren duurden, voor dat het hun gelukte, de Samniten ten onder te brengen. De eerste oorlog nam eenen aanvang in het jaar 411 na de stichting van Rome of ongeveer 332 vóór Chr. Gedurende die oorlogen maakten zich, onder anderen, beroemd de Romeinsche consuls Papírius Cursor, Curius Dentátus, Cajus Fabricius enz.

Samnìum. De landstreek in Italië, waar oudtijds de Samniten woonden. Zij besloeg ongeveer de helft van het tegenwoordig koningrijk *Napels*.

Sámos. Een oudtijds beroemd eiland in den Griekschen Archipel; het draagt nog thans denzelfden naam en wordt ook wel *Susam Adasi* genoemd. De Godin Juno werd aldaar voornamelijk geëerd. De Samiërs beoefenden kunsten en wetenschappen, en men zegt, dat op Samos het eerst beelden van brons gegoten zijn. Ook dreven de inwoners eenen uitgestrekten koophandel en waren ondernemende zeelieden. Op dit eiland was, zegt men, de wijsgeer Pythagòras geboren. Ook heerschte hier eens de tiran Polycràtes.

Samothráce. Thans *Samondrachi*, een eiland in het noorden der Egeïsche zee (*Grieksche Archipel*). Het was in oude tijden beroemd door de eigendommelijke, hier heerschende godsdienst. Een geheel uitgebreide leer der zielsverhuizing schijnt de grondtrek dezer godsdienst geweest te zijn, welke in de oudheid in hooge achting stond, zoodat ieder die slechts kon, zich in de geheimen

dezer godsdienst liet inwijden, en de tempel, zoo als ook de priesters, door ontelbare aldaar gebragte offers onmetelijk rijk werd.

Sanchoniáthon. Omtrent dezen Phoenicischen schrijver stemmen de geleerden niet overeen. Het is niet bekend, wanneer hij geleefd heeft; sommigen zelfs trekken het in twijfel of er wel ooit zulk een schrijver geweest zij. Men schreef reeds oudtijds eenige jaarboeken aan hem toe aangaande de godsdienstige en staatkundige geschiedenis der oude Egyptenaars en Phoeniciërs. Er zijn nog eenige brokstukken dier jaarboeken overig.

Sanctie. Zie Pragmatieke sanctie.

Sancus. Een oude God der Sabynen, die men voor denzelfden als Hercules houdt.

Sandalen. Bij de oude Grieken en Romeinen eene soort van schoeisel. Het waren dikke kurkenzolen, van onder en boven met leder bekleed; zoodanig echter, dat zij het bovenste gedeelte van den voet bloot lieten. Zij waren met gekruiste riemen bijna op het midden van het been bevestigd. In later tijd werden deze sandalen of pantoffels tot een voorwerp van weelde en de aanzienlijke vrouwen hadden hare bijzondere pantoffeldraagsters. De hoogere Roomsche geestelijken dragen ook eene soort van kostbaar gestikte pantoffels, die men sandalen noemt. Ook noemt men alzoo in het Oosten de zoogenoemde ligters voor groote schepen, dienende om deze laatsten van een gedeelte van de last te verligten.

Sanguínisch. Zie Temperament.

Sanguinische teekenen. Zoo noemen de sterrekundigen de sterrenbeelden: de Tweelingen, de Weegschaal en den Waterman.

Sanscrit. Eene oude Indische taal, waarin vele wetenschappelijke en godsdienstige werken geschreven zijn. Het was voornamelijk de taal der *Braminen* of priesters.

Santónen. Een oud Gallisch volk, het woonde in het westen van het tegenwoordige *Frankrijk* omstreeks *Bordeaux*.

Sápor. Naam van eenige koningen des nieuw Perzischen rijks. Sapor I bragt een groot gedeelte van Azië onder zijne magt en is bekend wegens zijne overwinning op den keizer Valeriánus, wien hij, als zijnen gevangene, zeer mishandelde, terwijl hy, zoo dikwijls hij uitreed, den voet op des keizers nek zette, om alzoo in zijn rijtuig te stijgen. Hij werd echter meermalen door Odenátus, den koning van Palmyra en echtgenoot der beroemde Zenóbia, die in bondgenootschap was met den Romeinschen keizer, overwonnen en eindelijk door zijne eigene landslieden vermoord, na eene regering van 32 jaren. — Sapor II voerde oorlog met den Romeinschen keizer Juliánus, die in een gevecht tegen hem doodelijk werd gewond en aan de gevolgen dier wonde overleed. Ook overwon hij den keizer Valens, na den vrede te hebben verbroken, dien hij met Joviánus gesloten had. Hij regeerde 70 jaren, daar hij reeds zeer jong als koning was erkend.

Sappho. Eene beroemde Grieksche dichteres, van wier lierdichten wij nog brokstukken bezitten. Zij stond bij de ouden in hooge achting, doch stierf als slagtoffer eener onbeantwoordde liefde jegens eenen schoonen jongeling, met name Pháon. Zij werd geboren te Mityléne op het eiland Lesbos en leefde omstreeks 600 jaren vóór Chr. Wij bezitten eene opera, door onzen dichter J,

van Lennep, ten onderwerp hebbende den dood van Sappho, welke opera op muzijk gebragt is door den beroemden Amsterdamschen componist van Bree.

Sarcásme. In het algemeen, bijtende spotternij.

Sarcòphaag. Eigenlijk: vleescheter. Men noemde bij de ouden alzoo eene doodkist uit eene steensoort vervaardigd, die de eigenschap bezat, om het vleesch van den gestorvene, behalve de tanden, binnen 40 dagen te verteren. Later gaf men deze benaming aan de grafzerken, in het algemeen.

Sardanapálus. Een koning van Assyrië en opvolger van Ninus en Semiràmis. Hij was een verwijfd vorst, die zich steeds bij zijne vrouwen ophield en in schandelijke ontucht leefde. Hij werd door den stedehouder van Medië Arbáces van den troon gestooten, nam de vlugt in zijn paleis te Nìnève, stak het in brand en werd met al zijne vrouwen en schatten eene prooi der vlammen, nadat hij 20 jaren geregeerd had. Arbáces stichtte daarna een nieuw Medisch rijk. Sardanapálus is misschien dezelfde als *Esar Haddòn* in den bijbel.

Sardes. Eene beroemde stad van Lydië, in Klein-Azië. Zij was de zetel des konings, totdat Lydië, door den Perzischen veroveraar Cyrus, bij diens rijk werd ingelijfd. Alstoen werd zij de verblijfplaats der Perzische landvoogden van Klein-Azië. Bij den opstand der Grieksch Aziatische volkplantingen werd zij verbrand, hetgeen mede aanleiding gaf tot den inval der Persen in Griekenland, omdat men de Atheners beschuldigde aan die verwoesting te hebben deel genomen. Sardes bloeide oudtijds door den handel en was de voornaamste slavenmarkt. Na van dien brand hersteld te zijn, werd zij

later door eene aardbeving verwoest; doch op last van den Romeinschen keizer Tiberius herbouwd. Hare bouwvallen getuigen thans nog van hare voormalige grootheid.

Sardínië. Het bekende eiland in de Middellandsche zee; onder de Romeinen droeg het reeds dien naam; het was toen vermaard wegens zijne vruchtbaarheid en leverde veel koren aan geheel Italië. In oudere tijden heette het ook *Ichnúsa*, naar een Grieksch woord, hetwelk *voetspoor* beteekent, omdat het veel gelijkenis heeft met het afdruksel van den menschelijken voet.

Sardo. Een eiland, hetwelk volgens de ouden, nabij de straat van *Gibraltar* moest liggen. Aldaar zeide men dat een vergiftig kruid groeide, hetwelk de eigenschap had, om degenen, die er van aten, lagchende te doen sterven. Van daar de naam van *Sardonischen lach* voor eenen stuipachtigen lach. Anderen zeggen, dat de inwoners van Sardo hunne oude lieden aan den God Saturnus offerden, en daarbij geweldig lachten, hetgeen tot den naam van den *Sardonischen lach* zoude aanleiding gegeven hebben.

Sardónische lach. Zie het voorgaande art.

Sardònyx. Een steen van eenige waarde, de sardynsteen of kornalijn of wel de zoogenaamde *Achaat*.

Sarmáten. Zoo heetten, bij de ouden, de volken, die het noorden van Europa en Azië bewoonden. Zij leidden een zwervend herdersleven. Ook met de Romeînen voerden zij langdurige oorlogen. De keizer Martiánus, aan wien zij zich later onderwierpen, wees hun vaste woonplaatsen aan den *Donau* aan, en hier vermengden zij zich naderhand met de Gothen.

Sarónische zeeboezem. Thans zeeboezem van *Egina*,

tusschen den Peloponnésus (*Morea*) en Attica (het landschap, waarin Athene lag).

SARPÉDON. Een koning van Lycië, in Klein-Azië. Hij kwam den Trojaanschen koning Priàmus te hulp, toen de Grieken dezen beoorloogden, en verrigtte vele dappere daden, doch sneuvelde eindelijk door de hand van Patróclus, den vriend van Achilles. De dichters noemen hem eenen zoon van Jupiter. Zijn gevecht met Patroclus maakt eene der heerlijke plaatsen uit in de Ilias van Homerus.

SARRA. Oudere benaming der stad Tyrus. Van daar Sarrànische kleederen voor Tyrische of purperkleederen.

SARRON. Een koning der Celten, die gezegd wordt, bij zijn volk het eerst de kunsten en wetenschappen te hebben ingesteld. Van waar de wijsgeeren bij hen den naam van *Sarroniden* droegen.

SATELLÍTEN. Trawanten. Zoo noemt men ook de kleine planeten, die rondom eenen grooten loopen en dien gestadig vergezellen.

SATRÁPEN. Landvoogden.

SATURNÁLIËN. Een feest, bij de Romeinen, ter gedachtenis van de gouden eeuw onder Saturnus. Gedurende dit feest, hetwelk eerst 2 of 3, dan 5 en naderhand 7 dagen duurde, verwisselden heeren en slaven hunne rollen, en, terwijl de laatsten aan tafel zaten en smulden, werden zij door de heeren bediend. In lateren tijd zond men elkander ook geschenken, als kleine Godenbeeldjes, welke men *Sigilla* noemde; van daar ook de naam van *Sigillariën* voor dit feest. Ook werden alsdan eenige gevangenen losgelaten, die hunne boeijen wijdden aan Saturnus.

SATURNIA. Bijnaam van de Godin Juno, als dochter van Saturnus.

SATURNIUS. Bijnaam van Jupiter, zoon van Saturnus.

SATURNUS. Of, zoo als de Grieken hem noemden, KRÓNOS, was een der oudste Goden. Rhéa was zijne zuster en gemalin. Hij verslond zijne eigene kinderen, dadelijk na hunne geboorte. Rhéa verborg daarom haren jongsten zoon Jupiter op het eiland Créta (*Kandia*). Jupiter dwong naderhand zijnen vader Krónos, de verslondene kinderen in het leven terug te roepen, stootte hem van den troon en verbande hem naar den Tartàrus (onderwereld), gelijk Krónos of Saturnus zelf zijnen vader Uranus te voren verdreven had. Saturnus, zegt de fabel, door Jupiter verdreven, vlugtte naar Italië, alwaar toen Janus regeerde. Van daar zou die landstreek van Italië, alwaar Saturnus aankwam, den naam verkregen hebben van *Latium*, van een latijnsch woord, dat *schuilen* beteekent; dus zoo veel als *schuilplaats*. Janus deelde het rijksgebied met den voortvlugtigen Saturnus, die uit dankbaarheid de inwoners beschaafde. Toen bloeide de gouden eeuw, zoo beroemd bij de oude dichters. Krónos beteekent eigenlijk den tijd. Zijn vader heette Uranus, dat is: de hemel; zijne moeder was Gaea, d. i. de aarde. Nadat hemel en aarde waren daargesteld, ontstond ook Krónos, d. i. de tijd. Van deze beteekenis moet men ook het vreemde denkbeeld afleiden, dat Saturnus of Krónos zijne eigene kinderen verslond. Het is het beeld des tijds, die alles voortbrengt, maar ook weder alles vernietigt; ten minste zoo dachten de Grieken. Want waarschijnlijk is Krónos oorspronkelijk eene oostersche Godheid, die men door kinderoffers meende te dienen.

Satýre. In het algemeen, een geestig spotten met de gebreken van anderen; in het bijzonder, een gedicht, hetwelk, in eenen luimigen toon, de gebreken en dwaasheden der menschen van hunne belagchelijke zijde voorstelt.

Satyrs. Eene soort van landelijke Godheden. Men beeldt hen gewoonlijk af met bokkenpooten en hoornen, terwijl hun gelaat meestal hoon en spot uitdrukt. Met de vereering van Bacchus stonden zij in een naauw verband.

Sauromáten. Dezelfde als Sarmáten.

Scaeische poort. Eene der poorten van het oude Troje. De naam komt dikwijls voor in de Iliade van Homerus; en door deze poorten rukten doorgaans de Trojanen ten strijde tegen de Grieken.

Scaevòla. Bijnaam van Múcius Cordus. Deze dappere Romein verkreeg dien bijnaam wegens het verlies van zijne regterhand; het woord beteekent: de linksche. Toen namelijk de Etrurische koning Porsèna, ten gunste van den verdreven' koning Tarquinius, Rome belegerde, en de belegerden in eenen hagchelijken toestand begonnen te geraken, besloot Scaevòla zijn vaderland te verlossen, door in de vijandelijke legerplaats te sluipen en den koning te dooden. Om niet, zonder verlof uit de stad gaande, als overlooper te worden gegrepen, verzocht hij aan den raad het verlof hiertoe, zeggende, dat hij een plan ter bevrijding der stad wilde volvoeren. De raad gaf, zonder dit plan te kennen, vol vertrouwen op den jongeling, het gevraagde verlof. In de legerplaats gekomen, zag hij van verre eene menigte soldaten nabij eene tent staan en naderende, ontwaarde hij, dat hier

de koning zelf met zijnen geheimschrijver bezig was, den soldaten hunne soldij uit te betalen; want in die eenvoudige tijden schenen de koningen zelven zich hiermede te bemoeijen. Schoon Scaevòla den koning niet kende, durfde hij echter, uit vrees van zich te verraden, niet vragen, wie de koning was. Hij besloot dus, dengene, die van beiden het fraaist gekleed was, zijnen dolk in het hart te stooten. Hij naderde en — in plaats van den koning — doodde hij zijnen geheimschrijver. Hij werd gegrepen en voor den koning gebragt. Toen deze van hem wilde weten, of hij ook medepligtigen had, en wie en hoe talrijk zij waren, en om hem, zoo hij meende, tot bekentenis te dwingen, foltertuigen had doen aanbrengen, stak Múcius zijne regterhand in het vuur, dat aldaar op een altaar brandde, en liet zijne hand verbranden, zoodat de omstanders naauwelijks den stank konden verdragen; »ziedaar," zeide hij, »hoe weinig een echt Romein om ligchaamssmart geeft." Porsèna hierover getroffen, beval hem, ongeschonden terug te keeren. Hierop zeide de jongeling: »om deze weldaad te vergelden, zal ik u uit vrijen wil bekennen, hetgeen uwe bedreigingen niet konden uitwerken. Weet dan, o koning! dat 300 jonge Romeinen tot uw verderf hebben zamengezworen. Het lot bepaalde mij, om het eerst den aanslag op uw leven te wagen. De overigen zullen elk op hunne beurt hier zijn." Porsèna dit verzinsel van Múcius voor waarheid houdende, brak het beleg op en — Rome was verlost.

Scálden. Eene soort van dichters bij de oude Scandinavische volken, de IJslanders, Zweden, Denen, enz.

Scáldis. Latijnsche benaming van de rivier *de Schelde*.

Scamánder. Eene rivier, die, in de Iliáde van Homérus, menigvuldig voorkomt; het is dezelfde als de Xanthus. Zij liep door het Trojaansche gebied.

Scandéren. Een vers, bij het lezen, in zijne voetmaat verdeelen.

Scandinávië. Oude benaming van Denemarken, Noorwegen en Zweden.

Scapulárium. Zoo heet een gedeelte van een monnikskleed. Het bestaat uit twee stukken, waarvan het eene de borst en het andere den rug bedekt.

Scarábaeus. De kever. Men vindt zijne beeldtenis op vele kunstwerken der ouden, bijzonder der Egyptenaren. Eenigen houden hem voor het zinnebeeld der zon.

Scaurus. Marcus Aemílius. Een aanzienlijk Romein. Door zijne welsprekendheid, zoowel als door zijne talenten als krijgsman, heeft hij zich roem verworven. In den oorlog tegen Jugurtha beschuldigde men hem echter van kwade trouw, alsof hij uit hebzucht zich door dezen koning had laten omkoopen. De geschiedenis doet hem kennen als een man, die zich meesterlijk van de omstandigheden, tot zijn voordeel, wist te bedienen. Zijn zoon, die denzelfden naam droeg, is bekend door den prachtigen schouwburg, welken hij, als *Aedilis*, deed bouwen. Wegens onderdrukking in zijn bestuur over Sardinië aangeklaagd, werd deze door Cicèro verdedigd, welke redevoering wij nog bezitten.

Sceleráta porta. De afschuwelijke poort. Zoo heette de poort van Carmenta te Rome, dewijl door dezelve de 306 Fabiërs getrokken waren tegen de Vejenten. Zie Fabius.

Sceleràtus campus. Het afschuwelijke veld. Zoo heette

een veld te Rome bij de Collijnsche poort, omdat aldaar de Vestaalsche maagden, die ontucht bedreven hadden, levend begraven werden.

SCELERÁTUS VÍCUS. Afschuwelijke straat. Zoo heette te Rome de straat, alwaar Tullia, de dochter van den koning Servius Tullius, over het lijk haars vermoorden vaders henen reed. Zie TULLIA.

SCENÍTEN. Tentbewoners. Oude benaming der Arabieren, die het zuidelijk gedeelte van Mesopotámië bewoonden.

SCEPTÌCI en SCEPTÌCISMUS. Zie PYRRHO. Het is hetzelfde als APORÉTICI.

SCHÉMA. Woordelijk: houding, b. v. des ligchaams. De taalkundigen verstaan hierdoor eene figuurlijke of verbloemde wijze van spreken. Ook in de wijsbegeerte wordt dit woord gebezigd.

SCHÉRIA. Oudere benaming van het eiland, dat naderhand Corcýra genoemd werd en thans *Corfu* heet.

SCHERVENGERIGT. Zie OSTRACÍSMUS.

SCHÍSMA. Scheuring; in het bijzonder in het kerkelijke. — SCHISMATIEKEN. Scheurmakers.

SCHOENEUS. Vader der snelvoetige Atalanta. Zie deze.

SCHOLÁRCHEN. Opzieners, bestuurders van scholen.

SCHOLASTIEKEN. Bij de Romeinen, de leeraars der welsprekendheid. Men noemde, in de middeleeuwen, ook eene soort van wijsgeeren *scholastieken*, d. i. schoolwijzen. In hunne wijsbegeerte pasten zij eene, uit de oudheid afkomstige, redeneerkunde, en wel van den wijsgeer Aristotèles, op de godgeleerdheid toe.

SCHÓLIËN. Zoo noemt men verklaringen van Grieksche en Latijnsche schrijvers, door oude taalkundigen bij de

werken dier schrijvers gevoegd. — SCHOLIÁSTEN heeten de vervaardigers van zulke *schóliën*.

SCIAGRÀPHIE. Het beschrijven van den omtrek der schaduw van een ligchaam; zoo als b. v. het zoogenaamde *silhouettéren*. Het beteekent ook de schets van eene schilderij of van het werk eens schrijvers.

SCIAPÓDEN. Volgens een sprookje bij de oude Grieken, woonde in Indië een volk met zulke ontzagchelijk groote voeten, dat zij als zonneschermen dienden. Hiertoe zetteden zich deze *sciapóden* of *schaduwvoeters* neder en strekten eenen hunner voeten naar de zon uit.

SCILÚRUS. Een koning van Scythië, die eene menigte zonen had. Van hem wordt verhaald, dat hij op zijn sterfbed, ten einde zijne zonen tot eendragt te vermanen, eenen bundel stokjes liet brengen en aan elk afzonderlijk dien bundel beval te breken. Toen geen hunner dit doen kon, deed hij hen de stokjes één voor één breken, hen alzoo leerende, hoe sterk men is door eendragt en hoe zwak door verdeeldheid.

SCÍNIS. Een beruchte roover, op de landengte van Corinthe. Hij droeg den bijnaam van *Pityocamptes*, d. i. *dennenbuiger*; omdat hij degenen, die in zijne handen vielen, aan twee gebogene dennentakken bond en deze dan losliet, waardoor hun ligchaam werd van een gescheurd. De held Theseus vergold hem met gelijke munt.

SCÍPIO. Beroemd is in de Romeinsche geschiedenis het geslacht van CORNÉLIUS, hetwelk den toenaam droeg van SCÍPIO. De beroemdste leden van dit geslacht waren Scípio, met den eernaam van den ouderen *Africanus*. Reeds als jongeling van 16 jaren woonde hij den bloe-

digen slag tegen Hannibal bij, omstreeks de rivier Ticinus (*Tessino*) in Opper-Italië, in welk gevecht hij zijnen gewonden en door vijanden omringden vader met buitengewone dapperheid het leven redde. Drie of vier jaren later, na den noodlottigen veldslag bij Cannae, hereenigde hij de verstrooide Romeinsche ruiterij en voerde ze naar Rome terug. Hier bewoog hij, door zijne koene beradenheid, eene menigte aanzienlijke jongelingen, die aan het behoud van Rome wanhoopten, en daarom Italië wilden verlaten, te blijven en het vaderland te verdedigen. Met uitgetogen zwaard trad hij onverwachts in hun midden en dreigde dengene neder te stooten, die weigeren zou, den eed na te spreken, welke hij hun zoude voorzeggen. Allen voegden zich naar zijnen wil en hielpen Rome redden van den ondergang. Naar Spanje gezonden, won hij de achting der inwoners, door zijne krijgskundige talenten, maar nog meer door zijn innemend voorkomen en zijne grootmoedige handelwijze. Aan de Spanjaarden, die, in de rijen der Carthagers strijdende, gevangen genomen waren, schonk hij de vrijheid en de schoone bruid van eenen jongen vorst der Celtibériers in Spanje, met name Allúcius, gaf hij aan hare familie terug, toen dit jonge meisje door zijne soldaten gevangen genomen en, als eene schoone buit, tot den veldheer gebragt was. Het aanzienlijk losgeld, hetwelk de verrukte ouders den edelen overwinnaar opdrongen, schonk hij aan het jonge paar tot eenen bruidschat. Uit dankbaarheid ging nu Allúcius, met eene uitgelezene bende ruiterij, tot de Romeinen over en bewees hun gewigtige diensten. Weldra had hij de Carthagers uit Spanje verdreven en het geheele land voor de Romeinen gewonnen.

Daarop keerde hij naar Rome terug, ten einde den senaat een voorstel te doen, om de Carthagers in hun eigen land te beoorlogen. Vooraf echter trachtte hij, zich in Afrika bondgenooten te maken. Reeds in Spanje had hij den Numidischen koning Masinissa voor Rome gewonnen; nu begaf hij zich, door geene troepen vergezeld, met eene galei, naar Syphax, eenen anderen koning van Numidië, ten einde ook dezen tot het bondgenootschap met de Romeinen over te halen. Het toeval wilde, dat hier juist de Carthaagsche veldheer Hasdrubal met hetzelfde doel was aangekomen. Tusschen hen had evenwel een vriendschappelijk onderhoud plaats, en, op begeerte des konings, zetteden zij zich naast elkander aan den maaltijd, of liever, volgens de gewoonte der ouden, lagen zij bij elkander op hetzelfde aanlegbed. Te Rome gekomen, gelukte het hem, den raad over te halen, zoodat hij met een leger naar Afrika gezonden werd. Hier overwon hij eerst den zoo even genoemden Syphax, die de zijde der Carthagers had gekozen; te meer daar hem eene dochter van den veldheer Hasdrubal, de schoone Sophonisbé tot vrouw gegeven was. Scipio's bondgenoot Masinissa, die na het innemen der hoofdstad van Syphax, vol jeugdige drift naar het koninklijk paleis reed, ontmoette aldaar de koningin Sophonisbé. Door de verblindende schoonheid dezer vrouw werd de jonge koning zoodanig getroffen, dat hij, niettegenstaande zij de gemalin eens anderen was, zich terstond met haar in het huwelijk liet verbinden, om tevens voor te komen, dat zij niet gevankelijk in handen der Romeinen kwam, daar zij nu voor zijne gemalin kon doorgaan. Scipio echter mispreês deze overijlde daad en eischte haar,

als gevangene, van hem terug. Om zijne belofte, haar niet levend in handen der Romeinen te zullen brengen, na te komen, zond Masinissa haar nu eenen gifbeker, dien zij onverschrokken ledigde, tot den overbrenger nog deze woorden sprekende: »zeg aan uwen meester, dat ik dit geschenk van hem, volgaarne aanneem, dewijl hij mij geen beter kan aanbieden, doch dat ik minder ongelukkig zoude zijn, zoo ik niet op den rand van mijn graf gehuwd ware." Nu trok Scipio op Carthago aan. De bevreesde Carthagers riepen Hannibal, tot verdediging des vaderlands, uit Italië terug, hetwelk 16 jaren lang het tooneel van zijnen roem geweest was. Met tranen in de oogen volgde deze het bevel der Carthaagsche overheid op en kwam in Afrika aan. Zijn geoefende blik zag weldra in, dat thans Carthago niet bestand was tegen de Romeinen, hij raadde dus den vrede aan, en verzocht hiertoe een mondgesprek met Scipio. Niet ver van de stad Zama kwamen de beide grootste veldheeren van hunnen tijd bijeen. Vol wederzijdsche bewondering zagen zij elkander eenen tijd lang aan, toen Hannibal eindelijk het stilzwijgen afbrak en vredesvoorslagen deed. De voorwaarden door Scipio gesteld waren te drukkend, dan dat zij konden aangenomen worden, en zoo scheidden de beide veldheeren, om zich tot eenen beslissenden slag te wapenen. Deze viel voor bij Zama en had de nederlaag der Carthagers ten gevolge. Hannibal redde zich naauwelijks door de vlugt. Nu werd de vrede onder de hardste voorwaarden verleend en aangenomen. Scipio keerde, met eenen ontzagchelijken buit, in zegepraal naar Rome terug. Na nog eenige jaren het vaderland met roem gediend te hebben, keerde hij tot den ambteloozen stand weder. Kort

daarna echter ondervond hij van zijne medeburgers de zwartste ondankbaarheid. Op aanklagte van den strengen Cato, eenen onverzoenlijken vijand der Scipio's, werd hij gedagvaard om rekenschap af te leggen omtrent de gelden, door hem, in zijn bestuur van staatswege, ontvangen. Hoezeer gekrenkt verscheen hij, toonde het volk de rekeningboeken en verscheurde ze dan voor de oogen der menigte: »Heden," zoo sprak hij, »heden is het de dag, waarop Hannibal verslagen en Carthago bedwongen is; waarom verliezen wij hier den tijd met onnutte redenen; volgt mij, Romeinen! en laat ons den Goden onzen dank brengen." Het volk getroffen en beschaamd volgde hem en liet zijne aanklagers staan. Voor de tweede maal werd hij echter gedagvaard; doch nu wilde hij niet verschijnen, verliet de ondankbare stad en begaf zich naar zijn landgoed bij Linternum. Toen men ook hier zijne rust wilde storen, ondernam de volkstribuun Tiberius Gracchus zijne verdediging en toonde het volk, hoe laag en onregtvaardig het dezen verdienstelijken man behandelde. Nu hielden wel de vervolgingen op, maar de gekrenkte man stierf kort daarna in zijne afzondering. Aan zijne echtgenoot gaf hij last, op zijnen grafzerk deze woorden te doen plaatsen: *ondankbaar vaderland, zelfs mijn gebeente zult gij niet hebben.* Hij stierf in het zelfde jaar als Hannibal, 183 vóór Chr. — SCIPIO AEMILIÁNUS. De jongere Africánus bijgenaamd was een zoon van den beroemden Paulus Aemilius; van daar, dat hij, volgens eene gewoonte bij de Romeinen, den naam van Aemiliánus verkreeg, toen hij door den kinderloozen zoon van den eersten Afrikaner als kind was aangenomen en voortaan den naam der

familie, waarin hij opgenomen was, voeren zou. Na in Spanje, even als zijn aangenomen grootvader, vele bewijzen, zoo van edelmoedigheid, als van dapperheid en beleid gegeven te hebben, werd hij tot consul benoemd, en verkreeg het bevel over een leger, met hetwelk hij naar Afrika toog, om Carthago aan te tasten. Na eene hardnekkige verdediging van de zijde der belegerden, gelukte het hem deze mededingster van Rome stormenderhand in te nemen en, volgens uitdrukkelijk bevel van den raad, geheel te verwoesten. Men zegt, dat hij, bij het aanschouwen van de puinhoopen der beroemde stad, tranen vergoot. In zijn tweede consulschap veroverde hij Numentia eene magtige stad in Spanje, die den Romeinen langen tijd weerstand geboden had. Bij deze belegering kwam Jugurtha, op last van zijnen oom, den Numidischen koning Micipsa, tot hem. Zie JUGURTHA. Op het einde van zijn leven ondervond ook hij de ondankbaarheid zijner medeburgers. Een tegenstander zijnde van de agrarische wet, (zie deze) had hij zich vele vijanden gemaakt en werd des morgens levenloos in zijn bed gevonden, met sporen van eenen geweldigen dood. Men zegt, dat zelfs zijne echtgenoot, eene zuster der Gracchen, de bekende voorstanders van gemelde wet, aandeel aan dezen moord genomen heeft. Hij stierf in het jaar 129 vóór Chr., het 56ste zijns levens.

SCÍRON. Een beruchte roover in oud Griekenland. Hij hield zich op tusschen Athene en Megàra, viel de voorbijtrekkende reizigers aan, en beval hen, hem de voeten te wasschen, bij welke bezigheid hij hen, door eenen schop met den voet, in zee stortte. De held Theseus deed hem hetzelfde lot ondergaan. Sommigen

meenen, dat deze Sciron dezelfde was als Procrustes en Sinis. Zie dezen.

Sciropphórion. Naam eener Attische maand, overeenkomende met een gedeelte van Maart en April.

Sciros. Zie Scyros.

Sclaven. Een magtig volk van Germanië (Duitschland). De Romeinsche geschiedschrijver Tacìtus maakt gewag van hen, in zijn boek *over de zeden der Germanen.* Zij waren uit Azië afkomstig en breidden hunne magt over een groot gedeelte van Europa uit en wel over het tegenwoordige *Hongarije*, *Polen*, *Rusland*, *Pruissen*, *Pommeren*, *Silezië* enz. Zij stamden af van de Wenden, die in de 4de eeuw onzer jaartelling in Europa, aan de Weichsel, zich uitbreidden en een tak der Sarmaten waren.

Scolìon. Bij de Grieken een tafellied. Zulke *scoliën* die men niet verwarren moet met *scholiën*, werden door de gasten, elk op zijne beurt, opgezongen.

Scombrus. Een berg in Thracië; waarschijnlijk ook een gedeelte van den tegenwoordigen *Balkan.*

Scópas. Een voornaam beeldhouwer te Ephèse. Hij werkte mede aan de versiering van het beroemde Mausoleum.

Scordíscen. Een ruw volk, hetwelk waarschijnlijk in het tegenwoordige Hongarijë woonde. Het voerde oorlog met de Romeinsche keizers.

Scribónia. Zie Livia.

Scrutínium. Dit wordt afgeleid van een latijnsch woord, hetwelk *onderzoeken* beteekent. Het is alzoo *onderzoek*, en men verstaat er door zulk een onderzoek, als de overdraging van een, vooral geestelijk, ambt, voor-

afgaat. In de Roomsche kerk echter heeft het eene andere beteekenis en wel die van *stemming* bij de keuze van eenen bisschop enz.

SCULPTUUR. De kunst van uitbeitelen. Ook graveerkunst.

SCYLÁCIUM. Oude benaming van de stad *Squillace*, aan de golf van dien naam in Beneden-Italië.

SCYLLA. Een zeegedrogt, hetwelk zich, volgens de fabel, ophield op de klippen van de zeeëngte tusschen Italië en Sicilië (de straat van *Messina*). Het was een onverzadelijk monster, dat, met zijne zes lange halzen, zes koppen uitstak, gereed om de zeelieden, die het ongeluk daar voorbij voerde, te verslinden. Ulysses door de genoemde zeeëngte varende trachtte de Scylla af te weren, doch verloor zes zijner reisgezellen. Tegenover hetzelve was de beruchte draaikolk Charybdis. Zie deze.

SCÝROS. Een eiland in de Egeische zee, thans *Skyro*. Aldaar regeerde oudtijds de koning Lycomédes, bij wien de held Achilles, in vrouwenkleederen, werd verborgen gehouden. Zie ACHILLES.

SCYTHEN. Een oud volk, dat in het noorden van Europa, en ook in Azië woonde. De Europische Scythen hadden in overoude tijden hunnen zetel aan den *Donau*, de *Dniester*, de *Dnieper* en de *Don*. In Azië woonden zij ten noorden van de Caspische zee.

SCYTHON. Een Griek, van wien de fabel zegt, dat hij naar willekeur, van geslacht veranderen kon.

SÉCANS. Zoo heet, in de hoogere meetkunde, de regte lijn, die een kromme lijn in twee of meer punten snijdt. In de driehoeksmeting is het de regte lijn, getrokken uit het middelpunt des cirkels, door het eind-

punt van den betrekkelijken boog tot aan deszelfs tangens of raaklijn.

SECTE. Woordelijk: eene afdeeling; van daar eene, vooral godsdienstige, partij, die zich van de heerschende kerk heeft afgezonderd.

SECTIE. Het versnijden, stuksgewijze verdeelen of verkoopen van goederen. In de scheikunde beteekent het: de snijding, insnijding; ook beteekent het: afdeeling.

SEGÉSTES. Een vorst der oude Germanen. Hij was de schoonvader van den beroemden Arminius of Herman. Zie dezen.

SEGÉTIA. Eene Romeinsche godheid, die men aanriep om het, op den akker gestrooide, zaad voordeelig te doen ontkiemen.

SEGMENT. Woordelijk: een afgesneden stuk. In de meetkunde bezigt men dezen term.

SEGÓNTIA of SEGÚNTIA. Oude benaming der tegenwoordige Spaansche stad *Segunza* in *Nieuw-Castilië.*

SEGÓVIA. Eene oudtijds magtige stad in Spanje; thans draagt zij nog denzelfden naam en ligt in *Oud-Castilië.*

SEJÁNUS. Vertrouweling des keizers Tiberius. Hij was een heerschzuchtig en trotsch mensch, die echter zijn karakter voor den achterdochtigen Tiberius zoo wel wist te verbergen, dat deze hem zelfs onbepaald liet heerschen. Sejanus had, door vergif als anderzins, allen uit den weg geruimd, die hem hinderlijk konden zijn, om eens den keizerlijken troon te beklimmen; doch toen eindelijk Tiberius achterdocht opvatte, liet hij zijnen gunsteling ter dood brengen; zijn lijk werd nu langs de straten gesleept en in den Tiber geworpen door het volk, dat hem kort te voren, als eenen God, vereerde.

Sejaansch paard. Een paard te Rome van buitengewone schoonheid. Het toeval wilde, dat deszelfs bezitters allen eenen ellendigen dood stierven. Deszelfs eerste bezitter was marcus antonius. Zie dezen. Het paard had zijnen naam van eenen zekeren Sejus, aan wien het ook had toebehoord. Van hetzelve ontstond het spreekwoord: *hij bezit het Sejaansche paard;* om iemand aan te duiden, die in het ongeluk gestort was.

Seléné. De maan, dikwijls met Diána verwisseld.

Seleníten. Maanbewoners, is ook de naam van eenen doorschijnenden steen, die ook wel *gips-spaath*, *vrouwen-ijs* of *Mariënglas* genoemd wordt.

Selénium. Eene delfstof, die voor eenige jaren door den Zweedschen geleerde Berzelius is ontdekt. Zij heeft vele overeenkomst met de zwavel; doch derzelver damp riekt naar radijs en haar glans is ook sterker dan die van zwavel.

Selénográphie. Beschrijving der maan.

Seleucíden. Opvolgers van den Syrischen koning Seleucus, den zoon van Antiochus en veldheer van Alexander, den groote, na wiens dood hij zich tot koning van Syrië maakte en alle oostelijke landen van het gebied van Alexander aan zich onderwierp van den Hellespont (*Dardanellen*) tot aan Indië toe. Vele steden, door hem in het oosten gesticht, droegen den naam van *Seleucia.* Deze Seleucus wordt geroemd als een goed en wijs vorst, die de wetenschappen beminde. Hij zelf had den bijnaam van Seleucus Nicátor. Zijne opvolgers heetten: Antiochus Soter, Antiochus Théus, Seleucus Callinícus, Seleucus Ceraunus, Antiochus de groote, Seleucus Philopàtor, Antiochus Epiphànes, Antiochus Eupator, De-

metrius Soter, Alexander Bala, Demetrius Nicátor, Alexander Zechina, Antiochus Théus, Antiochus Sidétes, Antiochus Gryphus, Antiochus Cyzicénus, Seleucus, Antiochus Eusèbes of Píus, Demetrius Euchaerus, Philippus, Antiochus Dionýsius, Tigránes, Antiochus Asiaticus. Het tijdperk van 268 jaren, gedurende welke deze vorsten regeerden, heet het tijdperk der Seleuciden.

Semèlé. De moeder van Bacchus. De ongerijmdste fabel, aangaande de geboorte van dezen haren zoon, wordt door de oude dichters vermeld. Semèlé verlangde haren minnaar Jupiter in al zijne majesteit tot zich te zien naderen. De jaloersche Juno had, uit wraak, haar dit ingegeven. Jupiter verscheen, doch Semèlé konde, als stervelinge, dien glans niet verdragen en bestierf hét. Daar zij echter zwanger was, verborg Jupiter het nog ongeboren kind, tot aan den tijd der geboorte, in zijne dije. Van daar noemen de dichters Bacchus ook den *tweemaal geborenen.*

Seminárium. In het algemeen kweekschool; in het bijzonder eene school, waar jonge lieden tot den geleerden stand worden opgeleid. Bij de Roomsch-Katholijken is het de school, waar geestelijken gevormd worden.

Semíotiek. De leer der teekenen. Een tak der geneeskunde, welke de uiterlijke teekenen in het menschelijk ligchaam, ten opzigte van gezondheid, ziekte of dood, leert kennen.

Semiràmis. Koningin der Assyriërs, gemalin van den koning Ninus. Zij was vroeger gehuwd geweest met een' ondergeschikt koninklijk beambte; doch na diens dood nam Ninus haar tot vrouw, en bij dezen kreeg zij eenen zoon, met name Ninyas. De koning liet, bij zijn ster-

ven, aan haar het bestuur des rijks in handen, hetwelk zij 42 jaren met grooten roem behield, totdat eene zamenzwering van haren zoon haar dwong afstand te doen van den troon. Hoezeer de geschiedenis van Semiràmis veel duisters bevat, meent men toch te kunnen vaststellen, dat zij omstreeks 2000 jaren vóór Chr. leefde. Zij moet ook eene begunstigster van kunsten en wetenschappen zijn geweest en vele prachtige gebouwen hebben gesticht. De hangende tuinen van Semiràmis zijn beroemd.

Semitàtríces deae. Dezen naam vindt men, in Hongarije, in Romeinsche opschriften. Waarschijnlijk waren dit schutgodinnen der straten en wegen.

Semnónen. Zoo noemden de ouden de zoogenaamde halve Goden of menschen die, na hunnen dood, door het volk vergood waren.

Senaat. Eigenlijk de vergadering der oudsten. Zoo was zij door den Romeinschen koning Romulus ingesteld; de leden van dien raad werden daarom ook *Patres* d. i. *Vaders* genoemd, en van daar de naam van Patriciërs voor den raadsheerlijken of aanzienlijksten stand te Rome.

Sènèca. Marcus Annaeus. Een leeraar der welsprekendheid te Rome. Hij was geboren te Cordùba (*Cordova*) in Spanje en onder de regering van Augustus te Rome gekomen.

Senèca. Lucius Annaeus. Zoon des voorgaanden. Met zijnen vader naar Rome gekomen, genoot hij aldaar eene zorgvuldige opvoeding en bekleedde, tot rijpere jaren genaderd, vele aanzienlijke posten onder den keizer Nero, wiens gunsteling hij was, als zijnde vroeger zijn leermeester geweest. Zijn vader had hem aanzien-

lijke rijkdommen nagelaten, welke in het eerst door de mildheid van Nero nog vermeerderd waren. Deze schatten waren misschien mede oorzaak, dat hij door den ondankbaren Nero werd ter dood veroordeeld, omdat de verkwistende en dus altijd geld gebrek hebbende dwingeland op die schatten een begeerig oog geslagen had. Hij werd, schoon waarschijnlijk ten onregte, beschuldigd deel genomen te hebben aan eene zamenzwering tegen Nero en moest alzoo de doodstraf ondergaan. De dwingeland liet echter aan zijnen voormaligen leermeester (uit overgroote genade!) de keuze des doods over. Senèca liet zich de aderen openen en toen dit niet spoedig genoeg werkte, nam hij vergif en werd ten laatste in een heet bad gelegd, waarin hij zijn leven met de grootste gelatenheid eindigde in het 69ste jaar onzer tijdrekening. Hij heeft veel geschreven van wijsgeerigen inhoud, waarvan wij nog een groot gedeelte bezitten, hetwelk veel schoons bevat, hoezeer zijn stijl door deskundigen niet geprezen wordt. Ook zijn er nog eenige treurspelen van hem overig.

Senónen. Een magtig volk van Gallia Cisalpina (Opper-Italië) het woonde oorspronkelijk aan de Seine in Frankrijk en was van daar naar Italië getrokken. De Senonen namen Rome in en verbrandden de stad, onder hunnen veldheer Brennus. Zie dezen.

Sensibilìteit. In het algemeen, gevoeligheid. In het bijzonder verstaat men hierdoor de levenskracht der zenuwen.

Sentimentéel. Zoo noemt men de toestand dergenen, bij welke het gevoel de overhand heeft.

Separàtisten. Woordelijk: afgescheidenen. De zaak zelve is in onze dagen genoegzaam bekend.

Septa. Oude benaming der stad *Ceuta*, op de Afrikaansche kust tegenover *Gibraltar*.

Septennaliteit. In het algemeen, een tijdperk van 7 jaren.

Septuagésima. Woordelijk: de zeventigste. Bij de Roomsche kerk een feestdag, die op den 9den zondag vóór Paschen invalt en dus niet de 70ste maar de 63ste dag vóór dit feest. Waarschijnlijk is deze benaming aan dit feest gegeven, omdat hetzelve, in vroeger tijd, misschien niet aan den zondag bepaald was, maar op den dag, dien de benaming aanduidt, gevierd werd, welke benaming het naderhand, toen men de viering op zondag vaststelde, heeft behouden. Zie ook Sexagésima, Quinquagésima, Quadragésima.

Septuaginta. Woordelijk: zeventig. Zoo heet de Grieksche overzetting van het oude Testament; omdat hetzelve, zoo als men, waarschijnlijk ten onregte, verhaalt, op last van den Egyptischen koning Ptolemaeus Philadelphus, door 70 of liever 72 geleerde Joden in het Grieksch is overgezet, die daartoe opzettelijk naar Alexandrie ontboden waren en ieder afzonderlijk werkende, echter letterlijk in hunne vertaling met elkander overeenkwamen. Met zekerheid weet men, dat onder de regering van dien koning, 295 vóór Chr., de 5 boeken van Mozes zijn overgezet, ten gebruike der synagoge te Alexandrie. De overige boeken des ouden Testaments schijnen later te zijn vertaald, maar waren in de 2de eeuw vóór Chr. reeds aanwezig in het Grieksch.

Sequàna. Oude benaming der Fransche rivier de *Seine*.

Sequàni. Een oud Gallisch volk, hetwelk woonde in het tegenwoordige *Franche Comté* en wel in het oostelijk gedeelte.

Sequestrátie. De bewaring van goederen, gelden, enz. aan iemand toevertrouwd, gedurende een proces of geschil, om dezelve, na de beslissing, terug te geven.

Serápis. Een Egyptische God, omtrent wien veel duisterheid heerscht. Geschiedkundig is van hem bekend, dat hij te Memphis bijzonder vereerd werd, alwaar hem, op eene rots, eene kapel was opgerigt, die door Alexander, den groote, in eenen prachtigen tempel veranderd werd. Serápis schijnt, in een sterrekundig opzigt, vereerd te zijn geweest en de zon in haren winterstand beteekend te hebben, tot dat, onder den koning Ptolemaeus Sóter, de naam eene andere beduiding verkreeg. Aan dezen koning namelijk, verscheen, zoo verhaalt men, in den droom een schoon jongeling, die hem beval zijn standbeeld van Sinòpé naar Alexandrië te halen en hem daarbij openbaarde, dat hij Serápis was, de zegen en vloek brengende God. Zoo trad Serápis geheel in de plaats van Osiris. Het beeld werd, zegt men, in den Nijl geplaatst en diende tevens tot waarneming van den stand des waters. De dienst van dezen God verbreidde zich niet alleen over Egypte, maar ook over Italie en Griekenland, tot dat de Christelijke Godsdienst hem verdrong.

Series. In het algemeen, eene reeks.

Serìphus. Thans *Serpho*, een eiland in den Griekschen *Archipel*, een der Cycladen.

Serpent. Woordelijk: slang. Zoo noemt men een muzijkinstrument, in de gedaante van eene zich kronkelende slang. Het is van dun geel koper of ook wel van zwart hout met leder overtrokken en 5 a 6 voet lang.

Sertórius. Een Romeinsch krijgsoverste, ten tijde van

Marius en Sylla. Hij was de partij des eersten toegedaan en vlugtte naar Spanje, toen Sylla de overhand kreeg. Door zijne ervaring in het krijgswezen wist hij zich de genegenheid der Spanjaarden te verwerven, zoodat hij bij hen in hooge achting stond, waartoe ook bijbragt eene witte hinde, welke hij altijd met zich voerde en welke hij voor eene godheid uitgaf, van wier goeden raad hij zich bediende. Door dit een en ander werd hij in staat gesteld eene krijgsbende te verzamelen, met welke hij vele steden veroverde, verscheidene tegen hem gezondene legers versloeg, en zelfs aan Pompejus dapper weerstand bood. Eindelijk is hij door verraad omgebragt. Hij heeft, ongetwijfeld door zijne veldheerstalenten verdiend, naast de grootste mannen van Rome te worden geplaatst, waarvan hij zeer velen overtrof in goedheid van hart, hetwelk onder anderen bleek in den burgeroorlog van Marius en Sylla.

Servíten. Eene benaming, afkomstig van een latijnsch woord, dat *dienen* beteekent. Het is de naam eener geestelijke orde, die zich dienaars der heilige maagd noemt.

Servìtuut. Is het regt, dat men heeft, eene zaak tot bepaalde einden te gebruiken, zonder het eigendomsregt te bezitten.

Servius tullius. De zesde koning van Rome. Hij werd aan het hof van den koning Tarquinius Priscus opgevoed, alwaar zijne moeder, schoon van aanzienlijke afkomst, als slavin diende. De koninklijke familie schijnt reeds vroeg genegenheid voor hem te hebben opgevat, althans hij werd, te gelijk met de zonen des konings onderwezen, schoon hij ouder in jaren was. Toen nu Tarquinius, door de zonen des vorigen konings Ancus

Marcius, was omgebragt, wist de koningin Tanaquil den dood des konings eenen tijd lang geheim te houden, terwijl zij aan het, vóór het paleis verzamelde volk, bekend maakte, dat de koning wel zwaar, doch niet doodelijk gewond was en begeerde, dat Servius de regering zoude op zich nemen, tot dat hij zelf weder hersteld was. Na eenige dagen, toen het volk zich reeds aan het bestuur van Servius begon te gewennen, werd de dood des konings openlijk bekend gemaakt. Alzoo bleef Servius op den Romeinschen koningstroon, maakte eenige goede verordeningen in het staatsbestuur en vergrootte ook de stad. Zijne dochters gaf hij ten huwelijk aan de beide zonen van Tarquinius. Op aanstoken van eene dier dochters, is hij vermoord. Zie, wegens dit gruwelijk misdrijf, TULLIA; zoo heette die ontaarde dochter.

SESÓSTRIS. Een koning van Egijpte, die zoo als men meende, in de 13de eeuw vóór onze tijdrekening leefde. Hij wordt door de oudheid voorgesteld als een groot veroveraar, maar tevens als een weldadig vorst, die vele nuttige inrigtingen daarstelde; zoo als het graven van kanalen, om de jaarlijksche overstroomingen des Nijls, tot meer algemeene vruchtbaarmaking, behoorlijk af te leiden. Er wordt gezegd, dat hij, na eene regering van 44 jaren, blind geworden zijnde, zich zelf ombragt.

SESSIE. Zitting, vergadering van een gezelschap of een of ander bestuur.

SESTERTIUS. Eene kleine Romeinsche zilvermunt, naar ons geld de waarde van $7\frac{1}{2}$ cent. Men moet dit woord vooral niet verwarren met SESTERTIUM, hetwelk eene som van 1000 zulke *Sestertiën* bedroeg en dus zoo veel als 75 Guldens van ons geld. Het woord *Sestertius* zamen-

getrokken uit *Sesquitertius*, beteekent: derde half, als hebbende de waarde van $2\frac{1}{2}$ cent, eene kleine Romeinsche koperen munt.

SEVÉRUS. Lucius Septimius. Een Romeinsch keizer, die in de laatste helft der tweede eeuw na Chr. den troon beklom. Hij was te Leptis, in het noorden van Afrika, geboren. Door zijne bekwaamheden te Rome tot de eerste staatsambten opgeklommen, waagde hij het naar den troon te dingen, toen, na het vermoorden van den keizer Pertinax, de zwakke Didius Juliánus de heerschappij van de soldaten gekocht had. Hij stelde zich daartoe aan het hoofd zijner troepen, waarover hij in Panonie het bevel voerde. Toen de raad zijne aankomst vernam, werd Julianus afgezet en Sevérus tot keizer uitgeroepen. Zijn eerste werk was het afschaffen der Praetorianen, (keizerlijke lijfwacht), die, even als vroeger de *Janitsaren* in *Turkijë*, naar willekeur over den troon beschikten. Hij verzamelde hen op een open veld, beval hen toen de wapenen af te leggen en verbande hen 100 mijlen van de hoofdstad. Hij handelde hierin menschlievender dan de verdelger der genoemde *Jánitsaren*. Niet altijd echter was hij zoo menschlievend, want toen, reeds in het begin der aanvaarding van zijn bestuur, twee mededingers optraden, Pescennius Niger in Syrië en Albinus in Brittannië en beide, de een na den ander, door hem overwonnen werden, liet hij de familie zoo wel als de aanhangers van beiden wreedaardiglijk vermoorden. Daar nu zulke daden hem bij de aanzienlijken gehaat maakten, trachtte hij zich de gunst van het gemeen te verwerven, door feestelijke spelen, vrijdom van belastingen enz., en de soldaten door verhooging van soldij aan zich te verbinden, door

welke maatregel hij de krijgstucht bedierf en veel toebragt tot het verval der Romeinsche heerschappij. Na gelukkige oorlogen in het Oosten, ondernam hij eindelijk, van zijne zonen begeleid, eenen togt naar Brittannië, en veroverde het zuidelijk gedeelte van Calédónië (Schotland). Verscheidene aanvallen op zijn leven, door zijnen zoon Caracalla gesmeed, benevens de zwakheid des ouderdoms, maakten zijne laatste levensdagen ongelukkig en hij stierf te Eboràcum (York) 66 jaren oud, 209 na Chr. Behalve zijne betoonde wreedheid was Sevérus een vorst, die achting verdiende wegens zijnen moed en werkzaamheid. Ook was hij matig in zijne levenswijze. Eerst was hij het Christendom toegedaan en liet zelfs zijnen zoon Caracalla daarin onderwijzen; doch de snelle verbreiding dezer godsdienst verontrustte hem, zoodat hij de Christenen alsook de Joden hevig vervolgde.

Sexagesìmaal verdeeling. De verdeeling van het uur in 60 min., de min. in 60 sec., enz.

Sextánt. Een werktuig tot het meten van hoeken, het bestaat in eenen koperen boog, naauwkeurig afgedeeld in 60 graden, d. i. het zesde gedeelte eens cirkels.

Sextárius. Eene Romeinsche maat, houdende nagenoeg 20 oncen van ons gewigt.

Sextet. Een muzijkstuk voor zes instrumenten of even zoo vele stemmen.

Sextiae aquae. Oude benaming van het tegenwoordige *Aix* in *Provence.*

Sextus Empíricus. Een wijsgeer, die tot de aanhangers der leer van Pyrrho of tot de *Sceptici* behoorde; vandaar zijn bijnaam van Empíricus, d. i. *onderzoeker.*

Hij leefde in het begin der 3de eeuw na Chr. Eenige zijner wijsgeerige schriften zijn nog aanwezig.

Sextus rufus. Schrijver eener korte geschiedenis der, door de Romeinen, behaalde overwinningen en veroverde landen. Hij schreef ook eene verhandeling over de onderscheidene wijken der stad Rome, welke beide werken wij nog bezitten. Zijn leeftijd stelt men in de laatste helft der 4de eeuw na Chr.

Skiàpoden. Zie Sciàpoden.

Skython. Zie Scython.

Sibyllen. Vrouwen der heidensche voortijd, welke men meende, dat den wil der Goden konden openbaren. De uitspraken der eerste Grieksche Sibylle waren in *hexameters* (zesvoetige versen) vervat; iets, dat waarschijnlijk door de Priesters geschiedde, die later ook verzamelingen van zulke spreuken verkochten, onder den naam van *Sibyllynsche boeken*. Van dezen aard was eene zeer beroemde verzameling, ten getalie van 9 boeken, door de *Sibylle* van Cumae, zoo als men verhaalt, aan den Romeinschen koning Tarquinius Priscus te koop aangeboden. De koning vond de som, die zij eischte, te hoog; daarop wierp zij drie dier boeken in het vuur en vorderde voor de 6 overigen nog denzelfden hoogen prijs. Bij een herhaald aanbod en vernieuwde weigering wierp zij weder drie dier boeken in de vlammen, en verlangde voor de overige drie nog steeds den eersten prijs. Verwonderd over deze zonderlinge handelwijze, nam Tarquinius raad met de grooten zijns rijks, en daarop werden de drie overige boeken gekocht. Eene bijzondere priesterschap bekwam het opzigt over dezelve en zij werden

een blijvend orakel voor den staat. Bij elke staatkundige aangelegenheid, werden deze boeken geraadpleegd en maakten alzoo de magtigen in den staat tot bestuurders der zaken, naar hunnen wil; dewijl men uit de boeken verklaren konde, wat men wilde, daar de zin derzelve zoo duister was, dat de eene uitlegging even goed was als de andere; en zoo konden de boeken, bij elke gelegenheid, een antwoord geven. De als echt erkende boeken bevonden zich op het Capitolium, in den tempel van Jupìter, waren in een steenen kastje gesloten en in de aarde begraven, om ze voor het vuur te bewaren. Zij gingen echter, bij den brand des tempels, in den Marsischen oorlog verloren, en werden niet zonder veel moeite, uit enkele spreuken, welke in de mond des volks bewaard gebleven waren, en uit verzamelingen van bijzondere personen weder in zoo ver bijeengebragt, dat men 1000 versen bekwam, die als echt beschouwd en in staatszaken, evenzoo behandeld werden, als de vroegeren. De keizer Augustus deed dezelve nogmaals naauwkeurig onderzoeken en op nieuw afschrijven, waarna zij, in een gouden kistje, onder het voetstuk van het standbeeld des Palatijnschen Apollo's begraven werden. Nog in de 5de eeuw onzer jaartelling waren zij voorhanden en in hoog aanzien, tot dat *Stilìcho* (zie dezen) uit haat tegen het Romeinsche rijk, welks bestaan, hij meende, dat van die boeken afhing, dezelve vernietigde.

Sicàmbren. Een oud Duitsch volk, hetwelk in het tegenwoordige *Westphalen* woonde. Zij weerstonden de Romeinen langen tijd; doch werden door Drusus overwonnen.

Sicàni. Een oud volk in Spanje, hetwelk van daar

naar Sicilië verhuisde; zoodat dit eiland ook wel *Sicánië* heet.

SICHAEUS. Echtgenoot van Dido. Zie deze.

SICILIË. Het bekende eiland in de Middellandsche zee. Het werd eertijds de korenschuur van Rome geheeten; thans nog is het zeer vruchtbaar en zend veel koren naar Napels en den kerkelijken staat. Om het bezit van Sicilië is veel, in den ouden tijd, gestreden. Phoeniciërs, Grieken en Carthagers legden hier volkplantingen aan en zochten er vasten voet te krijgen; het gelukte den Romeinen het geheel in hunne magt te brengen in het jaar 262 vóór Chr.

SICÍNIUS DENTÁTUS. Wegens zijne dapperheid de Romeinsche Achilles genoemd. Hij had 120 veldslagen bijgewoond en 45 wonden, alle op de borst, ontvangen; 9 zegepralende intogten had hij, met zijne veldheeren, gedaan. De door hem ontvangene eereblijken waren menigvuldig en bestonden in: 8 gouden kroonen, 14 burgerkroonen, wegens het redden van burgers, 3 wegens het beklimmen van eenen vijandelijken muur, éene belegeringskroon, 183 gouden halsketenen en 160 armbanden van hetzelfde metaal, 18 spiezen en 25 paardentuigen.

SICÒRIS. Oude benaming der Spaansche rivier *Sigae* in *Catalonië.*

SICYON. Eene stad van oud Griekenland, in het noorden van den Peloponnésus (*Moréa*). Zij vormde oudtijds met hare omstreken eenen afzonderlijken staat. Zij maakte ook een gedeelte uit van het Achaïsch verbond. Zie dit.

SIDÈRAAL MAGNETISMUS. De heilzame magnetische invloed der starren op zieken.

SIDÉRISMUS. De magnetische werking der metalen op zieken. Het woord is afgeleid van het Grieksche *Sidecros*, hetwelk ijzer beteekent.

SIDÉROGRÀPHIE. Het vervaardigen van plaatwerken, door middel van staalplaten, in plaats van koperplaten; en alzoo het vervaardigen van dusgenaamde Duitsche *Stahlstiche*. Het is van hetzelfde Grieksche woord afkomstig, als in het voorgaande art.

SIDON. Eene der beroemde handelsteden van het oude Phoenicië. Het heet tegenwoordig *Sayd* of *Saida*.

SIDONIUS APOLLINÁRIS. Een latijnsch schrijver der 5de eeuw na Chr. Hij heeft eenige brieven en gedichten nagelaten, die nog voorhanden zijn.

SIÉNE. Zie SYÉNE.

SIGALÌON. Dezelfde als HARPOCRÀTES. Zie dezen.

SIGILLÁRIËN. Zie SATURNÁLIËN.

SIGÉON of SIGÉUM. Een voorgebergte in het noordwesten van klein Azië, in de nabijheid van Troje. Aldaar was de held Achilles, benevens zijnen vriend Patróclus, begraven.

SILÀRUS. Oude benaming der tegenwoordige rivier *Silo*, nabij de baai van *Salerno*, in het *Napelsche*.

SILÉNUS. De begeleider van Bacchus. Hij wordt afgebeeld als een dik man, rijdende op een' ezel en steeds in eenen staat van dronkenschap.

SILÌUS. Een latijnsch dichter, die onder den keizer Nero leefde. Hij had den bijnaam van *Italìcus*, misschien omdat hij uit de Spaansche stad *Italìca* afkomstig was. Hij bekleedde te Rome vele aanzienlijke posten en was Consul, tijdens den dood van Nero. Wij bezitten van hem een gedicht, ten onderwerp hebbende: den tweeden Punischen oorlog. Hij trachtte daarin den dich-

ter Virgilius na te volgen; doch is ver beneden zijn model gebleven. Hij bezat een landgoed, dat eens aan Cicèro had behoord en een waarop Virgilius begraven was. Silius gaf zich, in het 75ste jaar zijns levens, zelf den dood, om bevrijd te zijn van de pijnen van een ongeneeslijk en smartelijk ongemak.

Silvánus. Een landelijke God, bij de Romeinen. Hij had het opzigt over den akker en het vee; ook werd hij soms als God der grensscheiding vereerd. Als boschgod vindt men Silvánus ook wel vermeld.

Simaethus of Symaethus. Thans *Giaretta*. Eene rivier in het oosten van Sicilië.

Simòïs. Eene rivier, in de nabijheid van Troje, aan wier oevers vele gevechten tusschen Grieken en Trojanen geleverd zijn. De naam komt dikwijls voor, in de gedichten van Homérus.

Simonìdes. Een Grieksch dichter, die in de 2de helft der 6de eeuw vóór Chr. leefde. Hij was op het eiland *Cos*, een der Cycláden geboren. Hij begaf zich naar Athene en leefde eenen tijd lang aan het hof der zonen van Pisistràtus. De dichters Anàcreon en Theognis, alsook Aeschỳlus waren zijne tijdgenooten. Van Athene begaf hij zich naar Sicilië, tot den koning Hièro, bij wien hij wegens zijn vernuft, zeer bemind was. Na zijnen dood rigtte Hièro hem een prachtig grafteeken op. Van zijne gedichten is zeer weinig tot ons gekomen; doch dit weinige doet ons het verlies der overige betreuren. Simonides werd oudtijds van hebzucht beschuldigd, als de eerste geweest te zijn, die zijne versen voor loon maakte. Men verhaalt van hem, dat hij eens een lofdicht had gemaakt voor zekeren Scópas, die eenen prijs behaald had

in de Olympische spelen. Doch daar er van dien Scópas weinig te zeggen viel, had Simonides de, in ligchaamsoefeningen beroemde, Goden Castor en Pollux er bij aangehaald. Toen hij nu aan Scópas het gedicht overhandigde, bemerkte deze, dat de lof der zoo evengenoemde goden een groot gedeelte van hetzelve besloeg, en gaf den dichter daarom slechts een gedeelte van den bedongenen prijs, zeggende: »Castor en Pollux moeten u het overige betalen." Scopas verzocht hem echter, te willen deel nemen aan den feestelijken maaltijd, dien hij gaf ter eere zijner overwinning. Toen nu de gasten hier waren aangezeten, riep een slaaf den dichter Simonìdes naar buiten, omdat er twee jonge lieden waren, die hem wenschten te spreken. Buiten gekomen zijnde zag Simonìdes, dat de jongelingen verdwenen waren. Hierover verwonderd, wilde hij naar de eetzaal terugkeeren, toen eensklaps het dak instortte en alle gasten verpletterde. Zoo werd Simonìdes door Castor en Pollux, tot loon voor zijn' arbeid, gered. Cicero verhaalt dit; doch of hij zelf het geloofd hebbe, willen wij niet beslissen. Aan Simonìdes schreven de ouden de uitvinding der kunst toe, om het geheugen te oefenen.

Simultáneum. Zoo noemt men het regt, dat zoowel protestanten als katholieken in den zelfden staat hebben, om openlijk hunne godsdienst uit te oefenen. — Ook noemt men alzoo het verdrag, volgens hetwelk leden van verschillende godsdienstige belijdenis, in hetzelfde kerkgebouw, hunne godsdienst uitoefenen, bij afwisseling, ieder op zijne beurt.

Sinecúre. Woordelijk: zonder zorg. Zoo heet een geestelijk ambt, waarvan men de inkomsten trekt, zonder er de bezigheden van waar te nemen.

Sínis. Zie Scinis.

schen koning Cambýses, op welken broeder, die omgebragt was, hij wel geleek en wiens naam hij voerde. Zijn bedrog gelukte aanvankelijk en hij volgde Cambýses op; doch werd eindelijk, toen het bedrog ontdekt werd, door eenige zamengezworenen, waaronder Daríus Hystaspes, vermoord en door dezen laatsten opgevolgd.

SMILAX. Zie CRÓCUS.

SMINTHEUS. Bijnaam van Apollo. De oorsprong dezer benaming is onzeker.

SMYRNA. Deze stad, thans nog onder denzelfden naam bekend, is van hooge oudheid en was reeds vóór eeuwen beroemd; vooral ook daardoor, dat zij mede naar de eer dong, het vaderland van den onsterfelijken dichter Homérus te zijn. Schoon herhaalde malen, zoo door aardbeving, als door den oorlog verwoest, is zij telkens weder opgebouwd. Smyrna was oudtijds het middelpunt van den handel van Klein-Azië, en bloeide door de beoefening der kunsten, vooral der bouw- en beeldhouwkunst.

SOCCUS. Bij de oude Grieken, eene soort van laag schoeisel, waarvan de tooneelspelers, in het blijspel, zich bedienden. Ons woord *Sok* is daarvan waarschijnlijk afkomstig. Bij de latijnsche dichters komt *Soccus* dikwijls voor, als het blijspel zelf beteekenende.

SOCRÀTES. Te overbekend en te zeer in aller mond is de naam van den wijzen Socràtes, dan dat het noodig zoude zijn, over dezen grooten man hier uit te weiden. Slechts dat weinige zij gezegd: Socràtes was de zoon eens beeldhouwers, met name Sophroníscus, en zijne moeder Phaenarété was eene vroedvrouw. Het strekt dus tot grooter eer voor den onsterfelijken man, dat hij,

Sinópé. Eene zeestad, van het landschap Pontus, in het noorden van klein Azië; zij was somtijds de verblijfplaats van den beroemden Mithridátes.

Sínus. De loodlijn, welke uit het eindpunt eens boogs valt op den radius, die naar het andere eindpunt van dezen boog getrokken is, noemt men den sinus van dien boog of van den hoek, die door dezen boog gemeten wordt. — Cosinus noemt men den sínus, dienende tot voltooijing van den hoek tot 90°.

Siris. Thans *Sinno*; eene rivier in het koningrijk *Napels*. Zij stort zich in de golf van Tarente en is beroemd door eenen veldslag, die aan hare oevers oudtijds werd geleverd tusschen den koning Pyrrhus en de Romeinen.

Sistrum. Een muzijkinstrument door de oude Egyptenaren uitgevonden; ook thans nog vindt men het in Egypte. Het bestaat uit eenen langwerpig ronden ring, met een handvatsel, waardoor gaten geboord zijn, in welke zich metalen staafjes bevinden, die bij de beweging van het speeltuig een geruisch maken.

Sisýphus. Een Griek, die openlijk het schaken der schoone Aegina door Jupìter bekend gemaakt had, waarom deze God zoo zeer op hem vertoornd werd, dat hij in de onderwereld eene bijzondere soort van straf voor hem uitdacht. Sisýphus moest namelijk eenen grooten steen tegen eenen berg oprollen; doch als de steen den top bereikt had, rolde hij, aan de andere zijde, weder naar beneden, en Sisýphus moest op nieuw beginnen. Een zinnebeeld, waardoor de ouden de eeuwige straffen aanduidden.

Slaven. Zie Sclaven.

Smerdis. Ook Pseudosmerdis, d. i. valsche Smerdis genoemd, gaf zich uit voor eenen broeder van den Persi-

schoon in onaanzienlijken stand geboren, door eigene oefening en nadenken, zich den roem verwierf, de wijste zijner tijdgenooten te zijn, welken titel het orakel van Apollo hem gaf en allen met regt hem toekenden. Het hooren der winderige Sophisten (zoogenaamde wijzen), van zijnen tijd, deed hem weldra inzien, dat hun gezwets de menschen niet gelukkiger zou maken, daar zij meestal redekavelden over dingen, die ver boven het bereik van het volk, ja boven hunne eigene bevatting waren. Socrates besloot dus te onderzoeken, wat deugd en waarheid was en welke weg tot deze leidde. Geene gelegenheid liet hij ongebruikt, de menschen omtrent hunne ware belangen in te lichten en hun hunne verkeerdheden onder het oog te brengen. Dit laatste verwekte hem vele vijanden en kostte hem eindelijk het leven. Hij werd beschuldigd valsche leeringen te verbreiden en moest den giftbeker drinken. Zijn. dood viel voor, 400 jaren vóór Chr., toen zijne vaderstad Athene zuchtte onder de zoogenaamde 30 tijrannen, eenen regeringsvorm ingesteld door de Lacedaemoniërs na den, voor de Atheners ongelukkigen, slag bij Aegos Potamos, die een einde maakte aan den Peloponnesischen oorlog.

Sodáles Augusti. Aldus werden de bedienaren des tempels genoemd, welke men ter eere van Augustus, na zijnen dood, oprigtte; zij waren 25 in getal en de aanzienlijkste Romeinen bevonden zich onder hen; zijne weduwe Livia was priesteres des tempels.

Solidum. *In solidum* beteekent: in zijn geheel, allen te zamen.

Soloecismus. Dit woord ontleent zijnen oorsprong van de stad Soli of (volgens het Grieksch) Soloi, in het oos-

ten van Cilicië, in Klein-Azië. De inwoners dezer stad, die de Grieksche taal zeer slecht spraken, gaven aanleiding tot het woord SOLOECISMUS, d. i. uitspraak der inwoners van Soloï; en, daar deze uitspraak de taal verbasterde, beteekent het zoo veel als: bastaardtaal. Ook verstaat men er door eenen misslag tegen de regelen der spraakkunst.

SOLON. De beroemde wetgever der Atheners en een der zoogenaamde zeven wijzen van Griekenland. Door zijne reizen had hij zich vele kundigheden verworven en stond daardoor bij zijne medeburgers in hoog aanzien. Het was daarom, dat men, de al te strenge wetten van Draco moede en het gebrek der toenmalige staatsregeling inziende, aan Solon opdroeg, eene nieuwe staatsregeling en een nieuw wetboek te ontwerpen. Van deze taak kweet hij zich zoodanig, dat hij zoowel aan rijken als armen eene wezenlijke weldaad bewees. Daarna begaf hij zich weder op reis, ten einde (zoo als de geschiedschrijver Herodotus verhaalt) door de wispelturige Atheners niet gedwongen te worden, iets in de wetten te veranderen, daar hij hen had doen zweren, dezelve tien jaren lang te zullen gebruiken. Hij kwam echter nooit terug en stierf in den ouderdom van 80 jaren, 520 jaren vóór Chr. Men zie CROESUS, omtrent zijne ontmoeting met dezen.

SOLSTÍTIUM. Woordelijk: zonnestilstand. Het is het tijdstip, wanneer op 21 Junij en 21 December de zon, als het ware, van de keerkring naar den evenaar terugkeert, en voor ons oog eenen tijd lang schijnt stil te staan.

SOMNAMBULISMUS. Het slaapwandelen.

SOMNUS. De slaap. Volgens de oude fabelleer, een

zoon van den Erèbus (onderwereld) en den nacht; een broeder van den dood. Zijne kinderen zijn de droomen.

Sophisten. Deze naam, die *wijze* beteekent, was uit trotschheid aangenomen door eene soort van leeraars der welsprekendheid, wijsbegeerte enz., die in de 5de eeuw vóór Chr. leefden. Daar in later tijd degene, die dezen naam voerden, de wetenschap, welke zij leerden, misbruikten, en door duistere voorstelling en aanmatiging zich belagchelijk maakten, voorts door hunne verderfelijke grondstellingen zich den haat en de verachtingen aller verstandigen op den hals haalden, zoo werd de naam van *Sophist* een schimpnaam, en beteekent eenen man, die door bedriegelijke redenen (*Sophismen*) het verstand zijner hoorders verwart en door nietige spitsvinnigheden en slechte grondstellingen den menschen hunne godsdienstige overtuiging zoekt te benemen.

Sophonísbé. Zie Scipio.

Sophroníscus. Zie Socràtes.

Sosigènes. Een Egyptisch sterrekundige, wiens hulp Julius Caesar gebruikte, om het jaar naar den loop der zon te regelen.

Sosipòlis. Woordelijk redder van den staat. Een Beschermgod der inwoners van Elis, in het noordwesten van den Peloponnésus (*Morea*). Toen deze met de Arcadiërs oorlog voerden, kwam eene vrouw, met een zuigeling op den arm, en verklaarde, dat, volgens eenen droom, dien zij gehad had, dit kind hun zou te hulp komen. De Eleërs droegen het kind vóór het leger uit, en toen het gevecht begon, veranderde het zich in eene slang, waardoor de Arcadiërs zoo zeer verschrikt werden, dat zij ijlings de vlugt namen. Men bouwde voor dezen Be-

schermgod eenen tempel, waarvan eene oude vrouw priesteres was.

Sparta. Een der magtigste staten van het oude Griekenland. Sparta was de hoofdstad van het landschap Lacónie, in het zuiden van den Peloponnésus (*Morea*). De Spartanen zijn beroemd in de oudheid, wegens hunne sobere leefwijze en hunnen krijgshaftigen aard, waartoe de wetten van Lycurgus hen gevormd hadden, terwijl volgens die wetten niemand zijne medeburgers mogt overtreffen in weelde. Zij aten daarom gezamenlijk en het *jus nigrum,* de zwarte soep, een, uit grof brood en varkensbloed bestaand, geregt, was de hoofdschotel. Sparta en Athene betwistten elkander steeds den voorrang onder de volken van Griekenland. Het laatste bezweek bij Aegos Potamos. Zie dit.

Spartàcus. Deze man, die, zoo het lot hem in betere omstandigheden had geplaatst, een sieraad zijns vaderlands zou geweest zijn, stierf, schoon dapper strijdende, toch als oproerling, eenen roemloozen dood. Hij was uit Thraciё, zijn geboorteland, als slaaf weggevoerd en te Capua in eene zwaardvechters school gebragt, van waar het hem gelukte met 70 zijner lotgenooten te ontvlugten. Hij verwierf zich weldra eene krijgsmagt, meest uit weggeloopen slaven, en versloeg verscheidene, op hem afgezondene Romeinsche legers, zoodat hij zelf het trotsche Rome deed sidderen, totdat hij, door Licinìus Crassus overwonnen en geene uitkomst meer ziende, zich in het digtste der vijanden stortte en alzoo omkwam. De oorlog, door hem verwekt, is bekend onder den naam van slavenoorlog en viel voor in het jaar 73 vóór Chr.

Sparti. Woordelijk: gezaaiden. Zie Cadmus.

SPECIËS. Het onderdeel eener soort; ook *het bijzondere*, in tegenoverstelling van *het algemeene*.

SPECIFIEK. Zoo noemt men hetgeen betrekking heeft op de onderdeelen eener soort. — Ook in de natuurkunde bezigt men dit woord; zoo noemt men b. v. het gewigt van eene hoeveelheid kwikzilver, in vergelijking met eene even groote hoeveelheid van eene andere stof, het *specifiek* gewigt van dit kwikzilver. — In de geneeskunde duidt het zulk een middel, hetwelk bijzonderlijk tot herstel eener ziekte geschikt is, b. v. kina, tegen afwisselende koortsen.

SPERMA CETI. Woordelijk: zaad van den walvisch. De bekende stof, die men vindt in de hersenen van den cachelot of mannelijken walvisch.

SPES. De hoop, als persoon voorgesteld. Zij had eenen tempel op het *forum* te Rome. Zij wordt afgebeeld als eene schoone jonge vrouw, met een anker bij zich.

SPEUSÍPPUS. Een Grieksch wijsgeer, leerling en aanverwant van den grooten Plato. Van zijne vele schriften, die door de ouden op hoogen prijs gesteld werden, is niets overgebleven. De zeden van Speusíppus worden niet zeer geroemd.

SPHAER of SPHEER. In het algemeen, eene bol; in het bijzonder, onze aarde en de sterrenhemel, zoo als die zich aan ons oog voordoet. — SPHAEROÏDE. Iets, dat de gedaante eener spheer heeft.

SPHINX. Een monster met het ligchaam van eenen leeuw en een menschenhoofd, dikwijls ook met eene menschelijke borst en armen afgebeeld. Het was van Egyptischen oorsprong en een zinnebeeld der wijsheid en sterkte. Zoodanige beelden vond men oudtijds in Egypte, in de nabijheid eens tempels, vele honderden in getal,

in rijën van somtijds een half uur gaans. De Grieken hadden ook dien Sphinx overgenomen. Zie OED PUS.

SPHRAGISTIEK. Woordelijk: wat tot eenen zegelring behoort. Van daar beteekent het de kennis der onderscheidene zegelen.

SPINENSIS DEUS. Bij de Romeinen, eene Veldgodheid, welke men aanbad, opdat de doornen (*spinae*) niet de overhand bekwamen.

SPIRAALLIJN. Eene zich slangsgewijze krommende lijn, b. v. als eene schroef.

SPIRITUÀLEN. Zoo heeten de opzieners over de geestelijke en zedelijke vorming der kweekelingen in sommige scholen, waar Roomsch-Katholieken tot priesters worden opgeleid. — SPIRITUÀLISMUS. Het tegenovergestelde van *materialismus*. Zie dit.

SPLANCHNOLÒGIE. De leer der ingewanden.

SPONDÉUS. Zie ELÈGIE en PENTAMÈTER.

SPONSALIËN. Verlovingen.

SPONTANEÏTEIT. Zelfsbedrijvigheid, bedrijvigheid, die uit eigene beweging ontstaat.

SPÒRADEN. Eenige eilanden in de Egeïsche zee (*Grieksche Archipel*). Zij ontleenen hunnen naam van een Grieksch woord, hetwelk *zaaijen* beteekent; omdat zij door elkander liggen, alsof zij gezaaid waren.

SPORTÙLA. Een kleine korf, waarin men, bij de Romeinen, ten tijde der republiek, aan degenen, die bij openbare maaltijden niet tegenwoordig konden zijn, hun aandeel aan spijzen naar huis zond; welke gift naderhand, onder dezelfde benaming, in geld veranderde. — Van daar beteekent het ook een gunstbewijs, hetwelk de *patroon* aan zijnen *client* betoonde, door hem ter maal-

tijd te noodigen of eenige spijzen aan huis te zenden. De gift in geld, ontvangen door de *clienten*, die eenen man van aanzien naar het *forum* vergezelden, droeg ook den naam van *sportula*.

STÁBAT MÁTER. Een in de Roomsche kerk beroemd gezang, hetwelk eenen monnik uit de 13de eeuw tot maker heeft.

STADIUM. Eene lengtemaat van 600 voeten. Evenwel verschilde, bij de ouden, de lengte dezer maat. Het was eigenlijk de naam der renbaan in de spelen der Grieken; het Olympische *stadium* was, zoo als men zeide, door Hercules afgetreden en 600 voeten lang. — Opene of overdekte renbanen, met oploopende zitplaatsen voor de toeschouwers, werden ook *stadiën* genoemd. Overigens bedraagt *stadium*, als lengtemaat, ongeveer $1\frac{1}{2}$ minuut.

STALAKTIEK. Druipsteen.

STATIEK. Een tak der werktuigkunde, bevattende de leer van het evenwigt der krachten, die op vaste ligchamen werken.

STATÍRA. Gemalin van den Persischen koning Artaxerxes. Zij werd vermoord door Parisátis, weduwe van den koning Daríus Nothus. Terwijl zij te zamen het middagmaal hielden, diende Parisátis haar eenen halven vogel toe, dien zij doorgesneden had met een mes, hetwelk aan de eene zijde met vergif was bestreken. — STATÍRA heet ook de dochter van den laatsten Persischen koning Daríus Codománnus. Zij werd de gemalin van Alexander, den groote.

STATISTIEK. De kennis der bevolking, sterkte, bronnen, hulpmiddelen enz. van eenen staat.

STATIUS. Een Latijnsch dichter, die onder den kei-

zer Domitiánus leefde. Wij bezitten van hem de volgende gedichten: *Thebáïs*, ten onderwerp hebbende den oorlog der 7 vorsten tegen Thebe, voorts *Achilléïs*, behelzende bijzonderheden omtrent den held Achilles, vóór den Trojaanschen oorlog; en *Silvae* (bosschen) gedichten van gemengden inhoud, in 5 boeken. Hij stierf in den ouderdom van 35 jaren, zoo men zegt, uit verdriet, dat hij met zijne *Thebáïs* den prijs niet behaalde. Zijne werken, schoon niet tot den besten tijd der latijnsche letterkunde behoorende, zijn evenwel niet geheel van verdienste ontbloot.

Státor. Bijnaam van Jupìter, om dat hij het voor de Sabijnen vlugtende leger, tot staan bragt, toen hij door Romulus werd aangeroepen. Romulus deed eene gelofte hem eenen tempel te bouwen, hetgeen echter eerst na hem gebeurd is.

Statúten. Zoo noemt men de wetten of bepalingen, bij welke een of ander genootschap is tot stand gebragt.

Stegranogràphie. Geheimschrift.

Stellionátus. Zoo wordt in het Romeinsche regt het bedrog genoemd, hetwelk uitgeoefend wordt door het verwekken van valsche voorstellingen bij anderen, ten einde hen in hun vermogen te benadeelen.

Stenogràphie. De kunst, om met verkortingen te schrijven.

Stentor. Een Griek bij het leger vóór Troje. Homerus verzekert van hem, dat hij zoo sterk schreeuwen kon, als 50 andere mannen te zamen. Van daar de uitdrukking van *Stentorstem*.

Stercúlius. Bij de Romeinen, een landelijke God, die het opzigt had over de bemesting der akkers.

Stereomètrie. Een deel der meetkunde, handelende over het meten van vaste ligchamen.

Stereotýpe. Het drukken met vaste letters.

Steròpé. Eene der *Pleïaden*. Zie deze.

Stesichòrus. Een beroemd Grieksch lierdichter. Hij was geboren te Himéra, eene stad van Sicilië en bereikte den ouderdom van 85 jaren. Van zijne gedichten zijn nog eenige brokstukken overig.

Stéthoscoop. Een werktuig, door middel van hetwelk de geneeskundigen, sedert eenige jaren aangevangen hebben, den inwendigen toestand des menschelijken ligchaams te onderzoeken, b. v. de ongesteldheden in de borst, waarvan het zijnen naam ontleent, die *borstkijker* beteekent.

Sthéno. Eene der *Gorgónen*. Zie deze.

Stichòmantie. Woordelijk: waarzegging uit versen. Bij de oude Romeinen was dit gebruikelijk. Men schreef, op kleine briefjes, versen uit de Sibijllijnsche boeken, en mengde die briefjes ondereen, trok er vervolgens een uit, hetwelk de toekomst moest openbaren. Ook bij de christenen, vooral bij de Hernhutters en Methodisten is het, zegt men, nog in gebruik; doch op eene andere wijze. Men steekt eene naald tusschen de bladen van eenen toegeslagen bijbel, en de plaats des bijbels, waar de naald zich bevindt, geldt voor eene orakelspreuk.

Stigma. Een brandmerk, waarmede eén weggeloopen slaaf werd geteekend.

Stilicho. Eerste staatsdienaar van den Westersch-Romeinschen keizer Honórius. Aan hem had de keizer Theodósius, toen hij het Romeinsche gebied in Oostersch en Westersch rijk verdeelde, de voogdijschap opgedragen

van zijnen onmondigen zoon Honórius en hem alzoo het bewind van geheel het Westersch rijk in handen gegeven. Op zulk eene hoogte geplaatst, werd Stilicho heerschzuchtig en verwekte zich daardoor vele vijanden. Hij verdededigde evenwel, als een bekwaam veldheer, het rijk dapper tegen de indringende Gothen. De zwakke Honorius, schoon met eene dochter van Stilicho gehuwd, vreesde echter dezen zijnen krachtigen schoonvader en liet hem, zijne verdiensten niet achtende, ombrengen, in het jaar 408 onzer tijdrekening.

STILPO. Een Grieksch wijsgeer uit Megàra. Hij leefde ten tijde van den Egyptischen koning Ptolemaeus Sóter, bij wien hij zeer geacht was. Hij had uit zijnen aard eene sterke neiging tot dronkenschap en wellust; doch wist deze kwade neiging zoo zeer te betoomen, dat men hem geen oogenblik aan die ondeugden heeft zien toegeven.

STIMÙLA. Eene Romeinsche Godin, van welke men geloofde, dat zij de menschen tot alle gewaagde ondernemingen aanspoorde.

STIPENDÌUM. Soldij. Gedurende het beleg van Veji, in het jaar 348 na Romes stichting, werd het eerst soldij toegekend aan de krijgslieden, die te voren zonder loon dienen moesten. — Men gebruikt ook dien naam voor onderstand aan studerende jongelingen verleend.

STOBAEUS. Een geleerde uit de 5de eeuw na Chr. Hij heeft ons eene bloemlezing nagelaten uit onderscheidene oude schrijvers, en daar deze ook stukken bevatten van verlorene geschriften, zoo is deze bloemlezing, in dit opzigt, van waarde. Hij heette Joannes en was van *Stobi* eene stad van Macedonië. Van daar de naam van *Stobaeus*.

Stoëchiométrie. Woordelijk: De leer aangaande het meten der grondstoffen.

Stoa. Zie Stoicynen.

Stoicynen. Zoo werden te Athene de aanhangers van den wijsgeer Zeno genoemd, naar het woord *Stoa*, hetwelk *gaanderij* beteekent; omdat Zeno de gewoonte had in eene openbare gaanderij zijne leerlingen te onderwijzen. De Stoicijnen beroemden zich, onderanderen, vrij te zijn van aandoeningen, driften en al wat de ziel verontrustte.

Stola. Een Romeinsch vrouwengewaad, met spitse mouwen, hetwelk tot de voeten afhing en meest wit van kleur was. In de vroegste tijden echter droegen de vrouwen, even als de mannen, eene toga. Toen de stola in gebruik kwam, werd de toga alleen door ontuchtige vrouwen gedragen. — Het misgewaad der Roomsche priesters draagt ook den naam van *Stola*.

Strabo. Een Grieksch aardrijkskundige, die in het begin onzer tijdrekening leefde. Wij bezitten van hem een uitvoerig aardrijkskundig werk, hetwelk door de geleerden hoog geschat wordt.

Stratégie. De kunst om een leger aan te voeren.

Stratonícé. Zie Antiòchus.

Strenìa. De Godin der nieuwjaarsgeschenken. Zij had te Rome eenen kleinen tempel.

Strenùa. De Godin der snelle volvoering. Men schreef aan haar het spoedig gelukken van gewaagde ondernemingen toe.

Strongýlé. Thans *Stromboli*. Een eiland nabij Sicilië en Italië. Oudtijds had het eenen vuurspuwenden berg.

Strophé. Zie Choots.

Stylíten. Zuilen-heiligen. Zoo werden de christelijke

dweepers genoemd, die eene bijzondere wijze van boete doen uitvonden, namelijk, dat zij het grootste deel van hun leven op de spitsen van hooge zuilen doorbragten. Een zekere Simeon, een Syrische monnik vond deze nieuwe soort van boete doen uit. Hij bragt, in de nabijheid van Antiochië, 9 jaren door op eene zuil, die naauwelijks vier voeten in omvang had, en besteeg eindelijk eene zuil van 80 voeten hoogte, op welke hij 30 jaren leefde.

Stymphalíden. Verschrikkelijke roofvogels uit de oude fabel. Zij hadden vleugels, snavels en klaauwen van ijzer, hadden de groote van eenen kraanvogel en de gedaante van eenen ooijevaar. Zij hielden zich op in Arcadië nabij het meer Stymphalus, van hetwelk zij hunnen naam ontleenden. Volgens anderen waren zij dochters van eenen ouden koning Stymphalus.

Styx. De donkere stroom in de onderwereld; bij wiens naam de goden hunnen onverbrekelijken eed zwoeren. De Styx was eigenlijk een waterplas in Arcadië, waarvan het water voor vergiftig gehouden werd.

Suáda. Ook Suadéla. De Godin der overreding, voor welke Theseus, te Athene, het eerst eenen tempel bouwde.

Subhastátie. Openlijke verkooping van vaste goederen.

Subìgus. Bij de Romeinen een huwelijksgod, die door den jongman werd aangeroepen, om zijne jonge vrouw aan hem onderworpen te maken.

Subject. In het algemeen het voorwerp. In de wijsbegeerte komt *Subject* voor in eenen bedrijvenden zin en staat dan tegenover *Object*.

Subsídie. Ondersteuning, toelage.

Substitútie. Eigenlijk: het stellen van iemand in de plaats eens anderen. Ook het aan iemand toevoegen van

eenen helper in zijn ambt. Verder het in de plaats stellen van eenen anderen erfgenaam.

SUCRO. Oude benaming van eene stad en rivier in Spanje. De rivier heet thans *Xucar*.

SUDéTEN. Onder dezen naam was bij de ouden bekend het tegenwoordig *Iser-*, *Reuzen-* en *Moravische* gebergte.

SUETóNIUS. Een geschiedschrijver te Rome. Van zijne vele geschriften bezitten wij nog de levensbeschrijvingen der 12 eerste keizers, welk werk zeer veel, voor de geschiedenis, belangrijks bevat. Hij was geheimschrijver van den keizer Hadriánus; doch verloor dien post, omdat hij, zegt men, met de keizerin Sabína te vertrouwelijk omging.

SUéVEN. Een oud volk, dat een groot gedeelte van Duitschland bewoonde. Zij woonden eerst tusschen de *Weichsel* en de *Oder* en breidden zich over de *Elbe* tot aan den *Neckar* en den Rijn uit. Hier woonden zij kort vóór onze jaartelling. Later verhuisde het grootste gedeelte naar Gallië, Spanje en elders; de overigen die in Duitschland achterbleven vindt men in de 5e eeuw, onder den naam van *Zwaben*, zij zijn de stamvaders van het tegenwoordige volk van dien naam.

SUFFéTEN. Overheden van het oude Carthago. Zij werden jaarlijks benoemd, even als de Consuls te Rome.

SUFFRAGáNTEN. Eene soort van hoofden der kerk vóór den tijd der Pausen. Zij waren echter ondergeschikt aan den bisschop der hoofdstad (*Metropolìtaan*).

SUFFRAGìUM. De stem, die oudtijds ieder Romeisch burger het regt had uittebrengen in de *Comitiën*. Zie deze.

SULLA of SYLLA. Met bloedige letters staat de naam

van dezen man in de Romeinsche geschiedenis aangeteekend. Hij was uit het beroemde geslacht der Corneliussen gesproten en leefde in de eerste eeuw vóór Chr. In den oorlog tegen den beruchten Jugurtha, in den Cimbrischen oorlog en elders had hij zich roem verworven; doch zijne wreedheid na zijne overwinningen op Marius doen ons zijne goede hoedanigheden vergeten en niets in hem zien, dan de bloeddorstigen tyran. Op zijn bevel werden in Italië geheele steden vernield en zijne tegenstanders, bij duizenden, koelbloedig vermoord. Na eenige jaren als Dictator onbepaald geheerscht te hebben, legde hij, tot verbazing van allen, zijn ambt neder en even alsof zijne heerschappij eene aaneenschakeling van geregtigheid geweest was, bood hij aan, rekenschap te geven van al zijne handelingen, ofschoon hij over de 100,000 menschen, waaronder 90 raadsheeren, 15 oudconsuls en 2600 ridders, had laten ombrengen. Daarop begaf hij zich naar zijn landgoed bij Puteòli, waar hij zich aan de schandelijkste buitensporigheden overgaf en 78 jaar vóór onze tijdrekening aan eene verschrikkelijke ziekte stierf. Zie verder **Marius.**

Sunìum. Een voorgebergte van Attica (het landschap, waarvan Athene de hoofdstad was), alwaar zich een tempel bevond, gewijd aan de Godin Minerva, die vandaar den naam van *Sunische* Minerva droeg. Er was aldaar ook eene stad van dien naam.

Suovetaurilia. Een gewoon offer, bij de Romeinen, na het eindigen der volkstelling. Het bestond uit een zwijn, schaap en stier, hetwelk ook de naam aanduidt.

Supernaturalìsmus. De leer van het boven natuurlijke. Om, in het algemeen, een denkbeeld te geven van de

beteekenis, waarin men dit woord gewoonlijk gebruikt; zij gezegd, dat: het *Supernaturalismus* aanneemt, dat de christelijke godsdienst eene door buitengewone gebeurtenissen gestaafde en het menschelijk verstand te boven gaande waarheid geopenbaard heeft.

SUPREMÀTIE. Zoo noemt men de magt, welke de paus over de gansche Roomsche kerk uitoefent. — SUPREMAAT-EED. Een eed, welke, in sommige landen, van de geestelijkheid wordt gevorderd, en waarbij men belooft, niet alleen het kerkelijk, maar ook het wereldlijk opperhoofd te zullen eerbiedigen. In de vorige eeuw werd, in Engeland, deze eed gevorderd en moest dienen, om alle heimelijke katholijken en aanhangers van het huis Stuart te leeren kennen en te straffen.

SURRÒGAAT. Iets, dat de plaats van eene andere zaak vervangt.

SUSA. Eene beroemde stad in Azië. Zij was het winterverblijf der Persische koningen.

SYBÀRIS. Eene stad in Beneden-Italië, aan de golf van Tarenta. Zij werd ook FHURII en naderhand COPIAE genoemd. Deze stad bloeide eens door den handel, zoodat derzelver inwoners zich groote rijkdommen verwierven. Hierdoor vervielen zij tot zulk eene groote weelde, dat zij zich bij hunne naburen zelfs bespottelijk maakten en de verwijfdheid der Sybariten ten spreekwoord werd.

SYCÒPHANT. Zoo noemt men degenen, die te Athene belast waren om op te passen, dat er, tegen het verbod der wetten, geene vijgen uit de stad gevoerd werden. Het woord beteekent *vijgenaanwijzer*, en men bestempelde iederen valschen aanklager met dezen naam.

SYÈNE. Eene stad in Egypte. Men zegt, dat aldaar,

ten tijde van den zomer zonnestilstand, midden op den dag geene schaduw werd waargenomen en zelfs de bodem van eenen put alsdan zigtbaar was. Een geleerde, met name Eratosthenes, die te Alexandrië woonde, was daarvan onderrigt en besloot daaruit, dat de zon, op dat oogenblik zich in de *vertikaal* van Syéne bevond. Hij kwam op het denkbeeld, om, op datzelfde oogenblik, den hoek te meten, welken de zon met de *vertikaal* te Alexandrie maakte, en bepaalde den afstand van Alexandrie tot Syéne, door het eenvoudige leerstuk: dat twee evenwijdige lijnen, door eene regte lijn, onder gelijke hoeken gesneden worden.

Syèniet. Eene soort van steen, reeds door de oude Egyptenaren tot zuilen enz. gebezigd. Het is een steen van eene roode en ook van eene graauwe kleur; men vindt hem in Saksen, Schotland en elders.

Sygámbren. Zie Sicámbren.

Sylla. Zie Sulla.

Symaethus. Zie Simaethus.

Symbòlum. Zinnebeeld. — Symbolische boeken. Zijn geloofsbelijdenissen, opgesteld door eene kerkvergadering, ter wering van ketterij, of wel door bijzondere personen, welke zich van de verdenking van ketterij wilden zuiveren. Deze laatsten echter verkregen dan eerst een symbolisch aanzien, wanneer zij door eene algemeene synode waren goedgekeurd en door de kerk zelve, als behelzende hare eigene overtuiging, waren aangenomen.

Sympàthie. In het algemeen, overeenstemming van gevoel.

Symphònie. Woordelijk: overeenstemming van toonen. Een muzijkstuk, hetwelk door verscheidene speeltuigen tegelijk wordt uitgevoerd.

SYMPLÉGADEN. Zie CYANEAE.

SYMPTÓMEN. Zoo noemt men in de geneeskunde, verschijnselen, uit welke men tot den aard eener ziekte kan besluiten.

SYNAGÓGE. Een Grieksch woord, hetwelk *verzameling* beteekent. Het is bekend, dat de plaats, waar de Joden zich verzamelen op sabbath of feestdagen, om hunne gebeden te verrigten, aldus genoemd wordt.

SYNCHRONISMUS. Het te zamen voegen van personen, die gelijktijdig geleefd, en van gebeurtenissen, die gelijktijdig hebben plaats gehad.

SYNCRÀTIE. Woordelijk: mederegering. Eene staatsregeling, volgens welke het volk, door middel van zelf gekozene personen, eenig aandeel aan de regering heeft.

SYNCRÈTISMUS. In het algemeen, vereeniging van zaken of denkbeelden van verschillenden aard.

SYNDICUS. Bezorger van de, vooral geldelijke, belangen eener gemeente.

SYNDESMOLÒGIE. Zie DESMOLÒGIE.

SYNEDRIUM. Vergadering, zitting.

SYNGENÈSIE. Benaming, volgens Linnaeus, van de 19e klasse van planten, bij welke niet de stofdraden, maar de toppen van de vezeltjes der bloemen vereenigd zijn.

SYNÓDE. Woordelijk, bijeenkomst. De zaak zelve is genoegzaam bekend.

SYNONÝMEN. Woorden van gelijke beteekenis.

SYNTÁXIS. De leer der woordvoeging; of dat gedeelte der spraakkunst, hetwelk de woorden tot volzinnen leert bijeenvoegen.

SYNTHÈSIS. Het tegenovergestelde van ANALỲSES of ANALYSE. Zie dit.

SYPHAX. Koning der Massaesyliers, een volk van Numídië, in het noorden van Africa. Hij was bondgenoot der Carthagers in den tweeden Punischen oorlog, doch werd door Scipio Africanus overwonnen en moest als gevangene den zegewagen van dien veldheer vergezellen. Zie verder SCIPIO.

SYRINX. Eene nimf, om hare schoonheid, door den herdersgod Pan vervolgd, doch in riet veranderd door het medelijden der Goden, ten einde haar aan die vervolging te onttrekken. Pan sneed dit riet af en voegde het tot eene herdersfluit bijeen, aan welke fluit hij den naam zijner beminde gaf, zoodat eene herdersfluit in het Grieksch *Syrinx* heet.

SYROS. Een eiland in de Egeïsche zee (Grieksche Archipel); het behoort tot de *Cycláden* en heet thans SYRA.

SYRTEN. Zoo noemden de ouden eenige zandbanken en ondiepten in de Middellandsche zee, aan de noordkust van Afrika.

SYSTÉMA. Woordelijk: zamenstelling. Men verstaat er echter door, datgene hetwelk men *stelsel* noemt.

SYZYGIËN. Verbindingen. Zoo noemt men de stelling van twee planeten, bij hun zamentreffen of stand tegenover elkander, wanneer zij zich met de aarde bijna in eene regte lijn bevinden.

T.

TABULÁTUUR. Eene kunstterm, welke voorheen den ganschen omvang der muzijkale schrijfteekens aanduidde,

TACBUS of TACHUS. Zie AGESILÁUS.

TACHYGRÁPHIE. De kunst van snelschrijven.

TACÌTA. Bij de Romeinen eene Godin der stilzwijgendheid.

TACÌTUS. Een Romeinsch geschiedschrijver, die onder de keizers Domitiánus, Nerva en Trajánus leefde. Hij werd voor eenen der bekwaamste mannen van zijnen tijd gehouden. Er zijn van zijne werken nog voorhanden: 1°. jaarboeken, behelzende de gebeurtenissen van den dood van Augustus tot dien van Nero. 2°. Geschiedenis van zijnen tijd; van welke beide werken een gedeelte door den tijd is verloren geraakt. Voorts 3°. een boekje over de zeden en gewoonten der oude Germanen. 4°. Levensbeschrijving van zijnen schoonvader den beroemden Agricòla.

TACTIEK. De kunst van het in slagorde stellen eens legers.

TAENÀRUS. Zie MÉNÀRUS.

TÁGUS. Latijnsche benaming der bekende rivier de Taag. In hare bedding werd oudtijds goud gevonden.

TALENT. Bij de Grieken, eene geldsom, die echter van verschillende waarde was. Het Attisch talent bedroeg 2000 guldens Nederlandsch. Het beteekent eigenlijk een werktuig om te wegen; later gaf men er de beteekenis aan van *pond*. Wat men in onze tijd door *talent* verstaat is bekend.

TALOS. Volgens de fabel, een koperen man, wien Vulcánus aan Minos schonk, ten einde hij zijn koningrijk Creta zou beschermen. Hij liep driemaal daags rondom het eiland en verhinderde het landen van vreemden. Zoodra hij vreemdelingen zag, sprong hij in een groot

vuur, maakte zich gloeïjend en sloot de aanlandenden in zijne armen, zoodat zij den geest gaven. Ook met de Argonauten zoude het zoo gegaan zijn, indien niet Medéa hen gered had.

Talthybìus. De uit de Iliade van Homérus bekende heraut des Konings Agamemnon.

Tamárus. Oude benaming van eenen berg in Epírus (*Albanië*). Thans heet hij *Volatza.*

Tamèsis. Latijnsche benaming der bekende rivier de *Theems.*

Tanäis. Oude benaming van de rivier de *Don.*

Tanaquil. Zie Tarquinius en Servius Tullius.

Tangent. Raaklijn. Zoo heet in de driehoeksmeting de lijn, welke loodregt op het uiteinde van de middellijn eens cirkels staat.

Tantàlus. Een Grieksch vorst uit de vroegste tijden. Van hem verhaalt de fabel, dat hij een gunsteling der Goden was, zoo zeer, dat Jupiter hem tot den maaltijd der Goden toeliet. Doch toen hij, deze gunst misbruikende, de beraadslagingen der Goden aan de menschen bekend maakte, werd hij door Jupiter in den Tartarus (onderwereld) geworpen, alwaar hij de volgende straf leed: hij werd altijd door hevigen dorst gekweld, schoon hij bestendig tot aan de kin in het water stond, doch zoodra hij drinken wilde, week het water van zijne lippen; ook had hij steeds eenen razenden honger en, als hij van eenen boom, met vruchten beladen, plukken wilde, weken de takken terug. Anderen geven van deze straf eene andere oorzaak op.

Taphìae of Telèbrae. Oude benaming van eene kleine groep eilandjes in de Jonische zee, in de nabijheid van

de tegenwoordige eilanden *Santa Maura* en *Thiaki*, aan de kust van *Livádie.*

Taprobàné. Oude naam van het hedendaagsche eiland *Ceilon.*

Taràxippus. Woordelijk: paardenverschrikker. Als in de renbaan van Elis (zie dit) de paarden schuw werden, schreven de oude Grieken dit toe aan de werking van eenen boozen geest, die men *Taràxippus* noemde. Om zijne gunst te verwerven offerde men hem, alvorens den wedloop te beginnen.

Tarentum. Oude benaming der Napelsche stad *Tarento*, aan de golf van dien naam. Deze stad was oudtijds bloeijend door den handel en heeft eene gewigtige rol gespeeld in de geschiedenis. Zij is reeds 700 jaren vóór Chr. gesticht door de Partheniërs. Zie deze.

Tarpéja. Eene Romeinsche maagd, die, toen de Sabynen Rome belegerden, haar vaderstad aan de vijanden verried. Tot loon van dit verraad bedong zij, hetgeen de Sabynen aan den linkerarm hadden, bedoelende hunne gouden armringen; doch daar zij ook de schilden aan dien arm droegen, wierpen de Sabynen, toen zij door haar binnen de sterkte op de Tarpeische rots gelaten waren, het gewigt van al hunne schilden op haar, waardoor zij omkwam. De Tarpeische rots, die men zegt, dat van haar zijnen naam ontleende, was op de zuidelijke punt van den Capitolijnscheu berg. Later werden misdadigers en vooral verraders van deze rots geworpen.

Tarquínius. Naam van twee koningen van het oude Rome. De eerste, *Priscus* of *de oude* bijgenaamd, was de 5e koning van Rome. Hij was de zoon van een rijk

Corinthisch koopman met name Demaratus en had den naam van *Tarquinius* of de *Tarquiniër*, omdat hij van de Etrurische stad *Tarquinii* te Rome gekomen was. Door zijnen rijkdom kwam hij weldra in aanzien en won het vertrouwen van den koning Ancus Martius, die hem stervende tot voogd over zijne onmondige zonen benoemde. Dit vertrouwen misbruikte hij echter, door zelf den troon te bemagtigen, die aan eenen zijner pupillen toebehoorde. Deze laatsten bragten hem, uit wraak, door eene list, om het leven. Door bewerking zijner gemalin Tanaquil, volgde Servius Tullius hem in de regering op. Zie dezen. — Tarquinius. Bijgenaamd *Superbus* of de *trotsche*, verdiende dezen bijnaam door zijne weelde en willekeurige handelingen. Hij was de 7e koning van Rome. Reeds zijne troonbestijging werd door eene misdaad gebrandmerkt; want op zijnen last werd zijn schoonvader, de vorige koning Servius Tullius, op aanzetten, zoo als men zegt, van deszelfs eigene dochter Tullia, vermoord. In verscheidene oorlogen met zijne naburen betoonde hij zich wel is waar, als een bekwaam veldheer, doch dit beschermde hem niet tegen het misnoegen van het volk; zoodat er eene zamenzwering tegen hem uitbarstte, aan wier hoofd zich Brutus stelde. Na eene 25 jarige regering, moest hij met zijne zonen vlugten en stierf in ballingschap, in den ouderdom van 90 jaren, nadat hij te vergeefs door list en geweld beproefd had, zijne vorige heerschappij te herwinnen. Hij had namelijk eerst eene menigte aanzienlijke jonge lieden te Rome op zijne zijde gekregen, doch dit werd ontdekt en verijdeld, terwijl Brutus de smart moest ondervinden, dat zijne beide zonen hadden deelgenomen aan deze za-

menspanning, tot herstel van den verdrevenen koning. De hevige republikein gaf, schoon zekerlijk met een bloedend hart, een voorbeeld van gestrengheid door zijne eigene zonen ter dood te veroordeelen en in zijn bijzijn te doen onthoofden. Zie verder PORSENA.

TARQUINIUS COLLATINUS. Deze man, tot het geslacht der Tarquiniussen behoorende, had den bijnaam van Collatinus verkregen door het innemen van Collatia, eene stad van Latium (oude benaming van het landschap waarin Rome ligt). Zijne echtgenoot Lucretia gaf aanleiding tot het uitbarsten van het openbaar misnoegen tegen den koning Tarquinius Superbus en het verdrijven van dien vorst. Dit had plaats op de volgende wijze: in het leger voor de stad Ardéa (zie deze) waren de jonge Tarquiniussen met eenige andere aanzienlijke jonge lieden, in eene tent. Onder het schertsen en drinken viel het gesprek op hunne jonge vrouwen en men uitte de begeerte om eens te weten, waarmede deze zich wel bezig hielden in afwezigheid der mannen. »Hiervan kunnen wij ons spoedig met eigene oogen overtuigen.'' riep Sextus Tarquinius uit, »laat ons allen te paard stijgen en voor den nacht zijn wij te Rome.'' Dit vond bijval en weldra waren de jonge lieden op weg naar de stad. Aldaar gekomen vonden zij de prinsessen zich in gezelschap, als anderzins, vermakende; alleen Lucretia, die zij te Collatia bezochten, hield zich met hare slavinnen ijverig bezig, met huisselijken arbeid. Allen waren verrukt over haar zedig gedrag en schoonheid, die door haar eenvoudig kleed, als het ware, nog meer verhoogd werd. Nu keerden de jongelingen terug, terwijl ieder aan de echtgenoot van Collatinus den verdienden lof toezwaaide. Doch Sex-

tus Tarquinius vormde al aanstonds het plan, het huwelijksbed van zijnen neef door een nachtelijk bezoek te onteeren. Reeds den eerstvolgenden nacht begaf hij zich tot haar en verzocht om nachtverblijf. Schoon haar zijn bezoek eenigzins bevreemdde, ontving zij toch haren bloedverwant met de behoorlijke wellevendheid. Nadat allen zich hadden ter rust begeven, sloop Sextus heimelijk, met het zwaard in de hand, naar het slaapvertrek van Lucrétia en dreigde, zoo zij gerucht maakte, haar te zullen dooden en eenen insgelijks gedooden slaaf nevens haar te bed te leggen, om alzoo aan haren echtgenoot te kunnen zeggen, dat hij haar in overspel met dien slaaf gevonden en, om de eer van zijn geslacht te wreken, beide met den dood gestraft had. Lucrétia, die hare eer boven alles stelde en den snooden Sextus tot zulk een gruwelstuk in staat achtte, durfde, uit vrees, niet om hulp roepen en moest, haar ondanks, voor den wellusteling onderdoen. In den vroegen morgen, nadat Sextus vertrokken was, ontbood zij ijlings haren vader en echtgenoot uit het leger. Zoodra zij kwamen, vergezeld van Brutus, (zie dezen) openbaarde Lucrétia hare schande en nadat zij hen bezworen had, den onverlaat te straffen, doorstak zij zich met een mes, hetwelk zij onder haar kleed had verborgen. Daarop nam Brutus het bebloede mes, terwijl hij zwoer niet te zullen rusten, voor dat Tarquinius en zijn geslacht uit Rome gebannen was, en hij hield woord. Tarquinius Collatínus, die na het verdrijven des konings, met Brutus, het eerst consul werd, moest naderhand Rome verlaten, omdat het volk niemand van dat geslacht in de stad wilde dulden.

Tarquinius (Sextus). Behalve het onteeren van Lu-

crétia, (zie het vorige artikel), is deze nog bekend, door zijn listig gedrag, omtrent de stad Gabii, in Latium. Zijn vader, de koning, had te vergeefs beproefd de stad in zijne magt te krijgen, toen de zoon een middel uitdacht, om dit doel te bereiken. Hij liet zich op het bloote lijf geeselen, zoodat de sporen van die geeseling zigtbaar waren; daarop begaf hij zich tot de Gabiërs en klaagde over de wreede handelwijze zijns vaders, waarvan hij de bewijzen toonde, hen biddende, hem in bescherming te willen nemen. De Gabiërs lieten zich verschalken en namen hem gastvrij op. Weldra won hij hun vertrouwen zoozeer, dat zij hem aan het hoofd van hunne stad plaatsten. Toen hij nu de magt in handen had, zond hij eenen vertrouwden bode tot zijnen vader, om diens verdere bevelen te vernemen. De bode vond den koning in zijnen tuin wandelen en volbragt zijnen last. Doch de koning antwoordde niets, maar, onder het wandelen, sloeg hij de toppen der papavers af. Na eenigen tijd op antwoord gewacht te hebben, vroeg de bode welk berigt hij den prins moest terug brengen. »Zeg hem," hernam Tarquinius, »wat gij mij hier hebt zien doen." Sextus verstond dezen wenk en liet de voornaamsten der stad heimelijk ombrengen; en nu niemand meer hebbende, die zich tegen hem konde verzetten, gaf hij de stad aan zijnen vader over.

Tarracína of Terracína. Zie Anxier.

Tarràgo. Oude benaming der stad *Tarragóna*, hoofdstad van geheel oud Spanje.

Tarsus. Oudtijds eene beroemde stad van Cilicië, in het zuidoosten van Klein-Azië, het was de geboorteplaats van den apostel Paulus. Thans bestaat zij nog in naam, maar is inderdaad arm en vervallen.

Tartărus. De onderwereld, het rijk van Pluto en Proserpina.

Tatiënsen. Zie Lucères.

Taunus. Naam van eenen berg in Germanië, in deszelfs nabijheid woonden de Catten. Hij draagt nog thans denzelfden naam en bevindt zich in het tegenwoordig *Nassausche graafschap Katsenellenbogen.*

Taurica chersonésus. Oude benaming van het schiereiland *de Krim.*

Tauríni. Een oud volk van Opper-Italië, hunne stad heette Augusta Taurinorum en is het tegenwoordige *Turin.*

Taurus. Oude benaming van een gebergte in het oosten van Klein-Azië. Thans heet het *Karun.*

Tautochrónisch. Hetzelfde als Isochrónisch. Zie dit.

Tautològie. Zoo heet de fout, die men in eene rede begaat, door de *onnoodige* herhaling van hetzelfde denkbeeld, in verschillende bewoordingen. Men verwarre dit niet met de herhaling van hetzelfde denkbeeld, hetwelk dikwijls geschiedt, om meer nadruk bij te zetten en dus een sieraad der rede is.

Techniek. Leer der regelen eener kunst.

Technològie. Leer der kunsten, voor zoo ver, die op het maatschappelijk leven worden toegepast.

Tectuur. Het geen tot bedekking dient, b. v. een omslag om een pak, boek, enz.

Té Deum. Deze zijn de eerste woorden van een lofzang in de Roomsche kerk. Het begint aldus: *Te Deum laudamus* cet. Wij prijzen U, o Heer! enz. Zoo wordt ook, in protestantsche kerken, de lofzang genoemd, die men, bij feestelijke gelegenheden, b. v. overwinningen, aanheft, om God te danken.

TELÀMON. Vader van Ajax en Teucer. Zie dezen.

TELÉBOAE. Zie TAPHÌAE.

TELÉGÒNUS. Zoon van Ulijsses bij Circé. Zie deze. De dichters verhalen van hem, dat hij zijnen vader heeft gedood; want daar hij, zijne moeder verlatende, zijnen vader ging zoeken, kwam hij op de kust van Ithaca en toen Ulysses, hem als eenen roover wilde verdrijven, doodde hij zijnen vader, zonder hem te kennen, noch van hem gekend te worden.

TÉLÈGRAAF. Woordelijk: iets, hetwelk van verre schrijft; dus een werktuig, om in de verte teekenen te geven.

TÉLÉMÀCHUS. Zoon van Ulysses bij Penélòpé. Hij was nog een kind, toen zijn vader naar Troje trok; doch, gedurende de lange afwezendheid van Ulysses, tot jongeling opgegroeid, nam hij het besluit, zijnen vader te zoeken of althans berigten van hem in te winnen. Bekend is het schoon verdicht verhaal van Fenelon, getiteld: *les avantures de Telemaque.*

TELEOLÒGIE. Zoo noemt men, in de wijsbegeerte, de leer van Gods weldadige oogmerken, die men in de natuur kan opmerken en waaruit men het bewijs kan ontlenen van het bestaan van God.

TELÈPHUS. Een vorst uit Mysië, in Klein-Azië. Hij kwam den Trojaanschen koning Priàmus tegen de Grieken te hulp en werd gewond door den held Achilles. Toen nu deze wond door niemand kon genezen worden en men het orakel deswegen ondervraagde, kreeg men ten antwoord, dat de wond van Telèphus moest genezen worden, door dezelfde speer, die ze veroorzaakt had. De dichters verhalen verder, dat die wond genezen is door

het roest van de speer van Achilles, hetwelk men zich had weten te verschaffen.

Télescoop. Een Grieksch woord, hetwelk woordelijk *verrekijker* beteekent. Wat men er overigens door verstaat, is genoegzaam bekend.

Telésilla. Eene beroemde heldin der oudheid. Zij was de redster der stad Argos in den Peloponnésus (*Moréa*). De stad was van mannen ontbloot, daar deze in eenen veldslag tegen de Lacedaemoniërs bijna allen gesneuveld waren. Deze laatsten rukten nu tegen Argos op en alles verkeerde in den grootsten angst. Doch daar verschijnt eene schoone moedige vrouw, de dichteres Telésilla, welke in dichterlijk talent de beroemde Sappho zelfs op zijde streefde. Zij riep de knapen en grijsaards, welke achtergebleven waren, zij riep de moedigste vrouwen tot redding van het vaderland op, bragt overal van daan wapenen bijeen en schaarde dit nieuwe leger op de muren. De Spartanen (Lacedaemoniërs) vielen de stad aan, daar zij echter moedigen wederstand vonden, beproefden zij geenen tweeden storm, maar trokken af. Door het dankbare volk werd voor de edele Telésilla een gedenkteeken opgerigt. Haar standbeeld hield eenen helm in de hand, welken zij, met het voornemen om hem op te zetten, scheen te beschouwen. Eene rol papier, welke op hare gezangen duidt, ligt aan hare voeten.

Tellìas. Een priester, die aan de inwoners van Phocis, toen zij met de Thessaliërs oorlog voerden, den volgenden raad gaf. Zes honderd mannen moesten zich zelven en hunne wapenen met gips wit maken en des nachts eenen

aanval doen op de vijanden. De voorposten der Thessaliërs namen op hunne aankomst ijlings de vlugt en verbreidden zulk eenen schrik in het leger, dat het den Phocensers gemakkelijk viel, eene groote slagting aan te rigten. Ter eere van Tellias plaatste men een standbeeld in den tempel van Apollo te Delphi.

TELLURÍSMUS. De aanwending van het dierlijk magnetismus op het plantenrijk.

TELLÚRIUM. Eene soort van gouderts, in het laatst der vorige eeuw ontdekt.

TELLUS. Latijnsche benaming der aarde, hetzelfde als het Grieksche *Gaea.*

TEMPÉ. Een beroemd dal in Thessalië, tusschen de bergen Olympus en Ossa, de rivier Peneus stroomde door hetzelve. De ouden prijzen om strijd de bekoorlijkheid van dit oord.

TEMPERÀMENT. Hierdoor verstaat men de, door het ligchaamsgestel gewijzigde, manier van gevoelen en handelen. Men telt gewoonlijk vier *temperamenten*, 1°. het *cholerisch temperament*, d. i. het driftige of warmbloedige, 2°. het *phlegmatisch temperament*, d. i. het trage of koudbloedige, 3°. het *sanguinisch temperament*, d. i. het vlugtige of ligtbloedige, 4°. het *melancholisch temperament*, d. i. het bestendige of zwaarbloedige. Het laatste beteekent woordelijk: zwartgallig. Zie MELANCHOLISCH.

TEMPERÀTUUR. Zoo noemt men de gesteldheid van onzen dampkring, ten opzigte van den graad van warmte.

TENÈDOS. Een klein vruchtbaar eiland in de Egeïsche zee, aan de Asiatische kust, tegen over de plaats, waar eens Troje lag. Achter hetzelve verborg zich de vloot

der Grieken, toen zij de Trojanen in den waan bragten, dat zij waren teruggekeerd. Het eiland draagt thans nog den ouden naam.

Tenes. Deze schoone jonge man werd door zijne stiefmoeder Philonòmé tot overspel aangezocht; doch hij wees haar met verachting af. Zij klaagde hem daar om bij haren echtgenoot Cygnus aan, alsof hij iets onbehoorlijks van haar gevergd had. Hevig hierover vertoornd liet de vader hem en zijne zuster Hemithea, die ook beschuldigd werd deel aan dit misdrijf gehad te hebben, in eene kist sluiten en in zee werpen. De kist dreef echter aan op een eiland in de Egeïsche zee en beide werden gered. Tenes noemde dit eiland naar zijnen naam Tenèdos en werd de beheerscher van hetzelve. Ter herinnering aan de onschuldig geleden straf liet Tenes in zijn rijk het gebruik invoeren, dat achter den klager voor het gericht een scherpregter stond, om hem, wanneer zijne aanklagt valsch bevonden werd, terstond ter dood te brengen. Men verhaalt verder, dat Tenes door den Griekschen held Achilles gedood is en vervolgens op Ténèdos, als God, vereerd werd. Zijn schoon marmeren standbeeld werd naderhand naar Rome gebragt.

Teos. Oudtijds eene stad van Jonië, op de westkust van Klein-Azië. Zij was het vaderland van den dichter Anácrèon. Zie dezen.

Terentìa. Echtgenoot van den beroemden Cicèro. Wij bezitten nog brieven van hem aan deze vrouw.

Terentiánus Maurus. Een Romeinsch bevelhebber te Syéne in Egypte. Wij bezitten van hem nog een werkje over de versmaat.

Terentìus. Een Romeinsch blijspeldichter. Hij was

in het jaar 194 vóór Chr., in Afrika geboren, waarvan hij den bijnaam had van Afer, d. i. Afrikaan. Als slaaf werd hij naar Rome gevoerd en kwam hij in dienst van den raadsheer Publius Terentius Lucánus, die hem naderhand de vrijheid schonk, terwijl de vrijgelatene den naam zijns voormaligen meesters aannam. Door zijn vernuft werd hij bij de aanzienlijksten van zijnen tijd, te Rome, bekend, en Laelius, benevens deszelfs vriend de jonge Scipio, de verwoester van Carthago en Numantia, werd zijn begunstiger; zelfs zoude men uit eene plaats in de geschriften van Terentius opmaken, dat deze beroemde mannen met hem werkten aan zijne blijspelen. Verscheidene zijner blijspelen zijn nog voorhanden, die van zijnen echt geestigen luim getuigen; hij zelf echter verklaart, den Griekschen Menander nagevolgd, zoo niet meerendeels in het latijn vertaald te hebben. Onder de nieuweren heeft de fransche blijspeldichter Molière onzen Terentius tot zijn model gekozen.

Tereus. Zie Procné.

Tergesté. Oude benaming der stad *Triëst.*

Termèrus. Een befaamde roover in Thessalië, die de zonderlinge gewoonte had, de genen in zijne handen vielen, zoo lang met zijn hoofd even als een bok te stooten, totdat zij den geest gaven. Hercules bragt hem op dezelfde wijze ter dood.

Terminália. De feestdag der grensgoden, op den 21 Febr. jaarlijks bij de Romeinsche landlieden gevierd.

Termináten. Zoogenaamde bedelmonniken, aan welke bepaalde grenzen zijn voorgeschreven, binnen welke zij levensmiddelen en geld, tot onderhouding van hun klooster, mogen inzamelen.

Terminismus. De leer dergeenen, die gelooven, dat God den menschen eenen bepaalden termijn tot bekeering gesteld heeft, na welks verloop vergeving en zaligheid verbeurd is. De Godgeleerden, die deze leer aankleven, noemt men Terministen. Het woord *Terminismus* wordt ook somtijds als eensluidend gebruikt met *Determinismus*. Zie dit.

Terminològie. De leer der kunsttermen.

Terminus. Bij de Romeinen, de grensgod, die, door den tweeden koning van Rome Numa Pompilius, tot bescherming der eigendommen ingevoerd werd. Hij werd meestal vereerd onder de gedaante van eenen vierkanten steen. Zijn beeld werd voor zoo onschendbaar gehouden, dat, toen de koning Tarquinius eenen tempel voor Jupìter wilde bouwen op de Tarpeïsche rots, de priesters niet wilden gedogen, dat de God Terminus verplaatst werd; zoo kwam dan de steen binnen den tempel te staan; doch daar de grensgod onder den blooten hemel staan moest, was men genoodzaakt, zich andermaal naar de priesters te schikken en de plaats boven hem zonder dak te laten; namelijk door op die plaats eene opening in het dak te maken. Aan den grensgod werden koeken en veldvruchten geofferd.

Terpander. Een beroemd Grieksch dìchter en toonkunstenaar, die ongeveer 650 jaren vóór Chr. leefde op het eiland Lesbos. Toen eens Lacedaemon door onlusten beroerd werd, vroeg men het orakel om raad, hoe deze gestild konden worden. Men bekwam tot antwoord, dat de Lesbische zanger moest ontboden worden. Hij kwam, deed zijne, door de citer begeleide, liederen hooren — en rust en vrede keerden terug. Zijne zangwijzen werden

in het vervolg *de Lesbische* genoemd en dienden langen tijd tot voorbeeld. Ook omtrent de verbetering der muzijk van zijnen tijd heeft Terpander zich verdienstelijk gemaakt. De Lacedaemoniërs zongen zijne gezangen bij hunne gastmalen; van daar, dat men aan hem de uitvinding der *Scoliën* toeschrijft. Zie dezen.

TERPSICHORÉ. Eene der negen zanggodinnen. Zij had het citerspel onder hare bijzondere bescherming.

TERRACÍNA. Zie TARRACÍNA.

TERRA FIRMA. Woordelijk: vast land.

TERRITÓRIUM. Grondgebied.

TERRORISMUS. Schrikbewind. Zoo wordt gewoonlijk genoemd het, op het einde der vorige eeuw gevolgde regeringsstelsel van de beruchte hoofden der Fransche omwenteling Marat en Robespierre.

TERTULLIANUS. Naam van een' beroemd' regtsgeleerde, als ook van den oudsten latijnschen kerkleeraar in de 2de eeuw onzer jaartelling. Men schijnt niet met zekerheid te kunnen bepalen of één en dezelfde persoon beide hoedanigheden in zich vereenigde; echter zijn er sommigen, die den regtsgeleerden Tertulliánus voor denzelfden persoon als den kerkleeraar houden. Tertulliánus ging in het jaar 185 tot het Christendom over, hetwelk in hem eenen ijverigen verdediger vond. Hij is de schrijver van eene verdediging (*apològie*) der Christenen.

TETÀNUS. Eene soort van hevige kramp, waardoor het geheele ligchaam stijf wordt en de ademhaling belemmerd is.

TEUCER. Een zoon van Telàmon en halve broeder van Ajax. Hij streed met dezen voor Troje en door zijne pijlen vielen meer dan 30 helden. Na den dood van Ajax

keerde hij naar huis terug; doch werd door zijnen vader afgewezen, omdat hij zijnen broeder niet gewroken had.

TEUTÓNEN. Een krijgshaftig volk, hetwelk met de Cimbren (zie dezen) naar Italië trok in het begin der eerste eeuw vóór Chr. Zij waren van Germaanschen oorsprong; doch hunne woonplaats is niet met zekerheid te bepalen, sommigen meenen, dat zij uit het tegenwoordige *Jutland* kwamen. Zij versloegen de Romeinen in verscheidene veldslagen; doch werden eindelijk, in het jaar 102 vóór Chr., tegelijk met de Cimbren door Marius verslagen. Zie verder CIMBREN.

THÁCUS. Zie AGÉSILÁUS.

THÁIS. De beruchte bijzit van Alexander, den groote. Zij was geboortig van Athene en had, zegt men, uit wraak over de, door den Persischen koning Xerxes, tegen hare vaderstad bedrevene vijandelijkheden, eens bij een gastmaal te Persépòlis, het verbranden van den koninglijken burg geëischt en Alexander, die door den wijn bevangen was, bewogen er het eerst den brand in te steken.

THALASSìUS of THALASSìO. Een jong Romein, wien, bij den roof der Sabynsche maagden, het schoonste meisje ten deel viel. Een gering burger had haar geroofd en gemeend zijnen buit te beveiligen door het voorgeven, dat zij voor Thalassius bestemd was. Het volk juichte dit toe, met den uitroep: »ja, naar Thalassius." Zoo kwam deze werkelijk in haar bezit. Hieruit ontstond naderhand de gewoonte te Rome, dat de begeleiders der bruid steeds het geroep deden hooren: »naar Thalassius."

THÁLES. Een oud wijsgeer van Griekenland, die aldaar onder de 7 wijzen geteld werd. Hij was te Milétus

in Jonië (op de Westkust van Klein-Azië) geboren, zoo men meent, in het jaar 640 vóór onze jaartelling. Hij ondernam verscheidene reizen naar Egypte en ontving aldaar onderrigt van de priesters, die hem ook in de meetkunde onderwezen. Hij verwierf zich door zijne kundigheden, eenen grooten naam bij zijne landgenooten. Zijne wijsgeerige denkbeelden deelde hij mondeling mede en zoo werden zij voortgeplant, tot dat latere wijsgeeren, onder anderen Aristoteles, ze opteekenden. Tot de spreuken, die men aan hem toeschrijft, behoort ook het *ken u zelven.* Ook zegt men, dat hij het eerst eene zonsverduistering vooraf verkondigde. Hij was de stichter eener wijsgeerige school, naar hem *de Jonische* genoemd.

THALÍA. Eene der zanggodinnen. Het blijspel stond onder haar opzigt.

THAMŸRIS of THAMŸRAS. Een beroemd Grieksch zanger. Hij was even schoon als vermetel en daagde, zoo verhalen de dichters, de zanggodinnen tot eenen wedstrijd uit, tot voorwaarde stellende, dat, ingeval hij overwon, hare hoogste gunst zijn loon zou zijn, en daarentegen, dat hij zich aan hare willekeur zou overgeven, zoo hij overwonnen werd. De wedstrijd had plaats en Thamÿris verloor. De zanggodinnen rukten hem de oogen uit en benamen hem de gaven des gezangs. Hij was ook dichter en had bij de Pythische spelen meermalen den prijs behaald.

THÁSUS. Een zoon van den koning Agénor. Hij was ook door zijnen vader uitgezonden om Európa te zoeken. Zie dit art.

THEÁNO. Eene koningin van Icaria. Bij haren gemaal

Metapontus geene kinderen hebbende nam zij twee vondelingen tot zich, Acòlus en Boeötus, die, te vondeling gelegd en van eene koe, zoo zegt het verdicht verhaal, gezoogd waren. Zij gaf deze voor hare eigene kinderen uit. Doch toen zij naderhand zelve moeder werd, spoorde zij hare eigene zonen aan, de vreemde kinderen te dooden. Die zonen echter werden het slagtoffer van deze poging. Theáno verhing zich zelve. — Eene andere THEÁNO, zuster der Trojaansche koningin Hecuba was het, zegt men, die het Pallädium aan de Grieken overleverde, waardoor de stad Troje de bescherming van Pallas of Minerva verloor.

THÉBEN. De hoofdstad van Opper-Egypte, hetwelk naar haar Thebäïs heette. Zij heette ook *Diospòlis* of *Jupìtersstad*, en wegens hare honderd poorten, droeg zij den naam van *Hecantonpòlis* of *honderdpoortige*. Zij was de oudste hoofdstad van het oude Egypte en de zetel der koningen van het Thebaïsche rijk in Opper-Egypte, hetwelk, ouder dan het Memphítische in Middel-Egypte, lang nevens dit rijk bloeide en ten laatste met hetzelve vereenigd werd. Oude Grieksche schrijvers noemen dan eens Osíris, dan weder Busíris als stichter dezer stad. Zij bevatte eene menigte prachtige gebouwen van ongemeene grootte, van welke, zelfs in onzen tijd, nog overblijfsels aanwezig zijn. Een harer tempels had ongeveer 8 minuten gaans in omvang, eene hoogte van bijna 100 voeten en deszelfs muren waren 24 voet dik. Hij was inwendig allerprachtigst versierd en goud noch zilver was er aan gespaard. Thans nog leiden 8 groote toegangen tot de bouwallen van dezen tempel. De deuren waren buitengewoon hoog en breed, in den vorm

van piramiden, uit rood, fijn geslepen graniet gebouwd en vooral met beeldschrift (*hieroglyphen*) versierd. Het inwendige des tempels rustte op 134 zuilen. Buitendien vindt men thans nog bij denzelven verscheidene nevengebouwen met prachtige zuilen en ruime vertrekken. Behalve de andere bouwvallen dezer stad zijn ook de graven van koningen hoogstmerkwaardig. De reiziger Denon vond in eenen derzelven eene galerij van 12 voet hoogte en de wanden met beeldschrift beschilderd. In zes van deze graven waren zelfs de kleuren, geel op eenen blaauwen grond, nog zeer frisch. Aan het einde der galerij stonden prachtige *sarcophagen* (zie dit woord) met deksels, alles vol *hieroglyphische* figuren. De meubelen b. v. zoogenaamde tabourets en leuningstoelen waren uit indisch hout, verguld en met snijwerk bearbeid. Theben bloeide nog voort, toen het ook reeds niet meer de zetel der koningen was; doch werd door Cambýses geheel vernield. Het herstelde zich echter weder en werd onder de Ptolemaeën (zie deze) nogmaals eene der bloeijendste en rijkste steden; doch eindelijk is Theben door Ptolemaeus Lathùrus, tegen wien het in opstand kwam, veroverd en geheel te gronde gerigt in het jaar 82 vóór onze tijdrekening. — Een ander Theben, thans *Stive* en de zetel van eenen Griekschen Bisschop was oudtijds de hoofdstad van het landschap Boeötië en eene der beroemdste steden van Griekenland. Het was het vaderland van den dichter Pindàrus, van de beroemde veldheeren Epaminóndas en Pelopìdas enz. Den grond tot dit Theben legde Cadmus, aanvoerder van eene Phoenicische volkplanting. Hij bouwde aldaar eenen burg, die naar zijnen naam Cadméa heette. Om dezen burg leide Amphìon na-

derhand de stad aan, omgaf ze met muren en bouwde 7 poorten, die hij noemde naar de 7 dochters, bij zijne gemalin Niòbé verwekt. De stad had eenen omvang van 2 uren gaans en bevatte vele prachtige tempels, openbare gebouwen en standbeelden. Ten oosten lag de bron Oedipodia, waarin men zegt, dat Oedìpus zich van zijnen vadermoord reinigde. (Zie Oedìpus.) De regeringsvorm te Theben was eerst monarchaal. Over de oorlogen om de heerschappij van deze stad, zie men onder anderen de artikelen Eteòcles, Polynìces, Epigónen. Omstreeks het jaar 1126 vóór onze jaartelling kreeg Theben eene volksregering en nn streefde het, even als Athene en Sparta, naar de opperheerschappij in Griekenland; doch was eerst in deze poging ongelukkig. In den Peloponnésischen oorlog bewezen de inwoners van Theben aan de Spartanen gewigtige diensten en waren in hunne oorlogen tegen Athene en Sparta niet ongelukkig. Eindelijk bemagtigden de Spartanen, in vollen vrede, de burg Cadméa en nu bukten de Thebanen onder het juk van Sparta, tot dat Pelopìdas en Epaminóndas hun vaderland bevrijdden. De laatste verhief, door steeds gelukkige oorlogen, Theben tot het hoofd van Griekenland; doch hetzelve verloor dien hoogen stand weder, toen Epamìnondas, schoon zegevierende, bij Mantinéa den heldendood stierf. In den zoogenaamden heiligen oorlog kozen de Thebanen partij tegen Phocis en verbonden zich met de Atheners en andere Grieken tegen den koning Philippus van Macedónië. Na den ongelukkigen slag bij Chaeronéa echter kwamen de Thebanen onder de heerschappij der Macedóniërs. Bij den dood van den koning Philippus en de troonsbeklimming van deszelfs zoon Alexander stonden de Thebanen op,

om hunne vrijheid te herkrijgen. Doch Alexander rukte spoedig met een leger aan, veroverde en vernielde de stad. 20 jaren later bouwde Cassander, een van Alexanders veldheeren, Theben weder op; doch het verhief zich niet tot zijne vorige grootheid en bleef slechts eene weinig beduidende stad. Langzamerhand verviel ook die nieuwe stad weder; tot dat de naam van Theben uit de geschiedenis verloren ging.

THEÏSMUS, hetzelfde als DEÏSMUS. Zie dit.

THÉMIS. Eene der minnaressen van Jupìter. Zij baarde hem de Horen en de Parcen. Zie deze. Voorts is zij de persoonsverbeelding van het regt en de wet. Dat men Thémis geblinddoekt, met zwaard en weegschaal in de hand voorstelt, is eene latere uitvinding; want hoe uitgebreid haar dienst ook was, is van haar geen standbeeld uit de oudheid tot ons gekomen.

THEMISTO. Gemalin des konings Athàmas, nadat hij Ino had verstooten. Met het voornemen een kind van Ino (zie deze) te dooden, bragt zij, bij vergissing, haar eigen kind om het leven en verhing zich uit wanhoop.

THEMISTÒCLES. Een beroemd Athener, die leefde tijdens den inval der Persen in Griekenland. Hij was in het jaar 514 vóór onze tijdrekening geboren. In zijne jeugd leefde hij losbandig; doch naderhand veranderde hij geheel van gedrag en was slechts op middelen bedacht, om zich roem te verwerven. De lauweren door de Grieken te Maràthon geplukt wekten al zijne geestdrift op; zoodat hij zelfs verklaarde: »de zegeteekenen van Miltiàdes benemen mij de nachtrust." Weldra baande hij zich den weg tot staatsambten en in dezelve betoonde hij veel werkzaamheid en doorzigt. Na den slag bij Maràthon voorzag

Themistòcles, dat de Persen hunnen aanval zouden hernieuwen en bewoog hij de Atheners, van de opbrengst der zilvermijnen, die anders onder het volk verdeeld werd, eene scheepsmagt te doen bouwen, welke hun naderhand zeer te stade kwam. Drie jaren later hernieuwden de Persen hunnen aanval. Themistòcles overreedde de Grieken, zich, met terzijdestelling van hunne onderlinge twisten, tegen den gemeenschappelijken vijand te vereenigen. Daar ondertusschen het bezetten van den bergpas van Thermopỳlae (zie LEONÌDAS) de Persen niet belette voort te rukken en de vijanden reeds op Athene aantrokken, sloeg Themistòcles, door het oràkel te Delphi ondersteund, den Atheners voor, hunne vrouwen en kinderen naar een veilig oord te brengen, de stad aan de vijanden over te laten en alle weerbare manschap in te schepen. Het orakel namelijk, om raad gevraagd, had, door bemiddeling van Themistòcles geantwoord: »dat men zich binnen houten muren moest verschansen." Themistòcles beduidde zijnen stadgenooten ligtelijk, dat door *houten muren* schepen bedoeld werden; want hij zag wel in, dat men de stad tegen de reuzenmagt der Persen, voor het oogenblik, niet verdedigen konde. Men volgde den raad, met uitzondering van eenige weinigen die de uitspraak des orakels letterlijk opvattende in de stad bleven en het slagtoffer hunner dwaasheid werden. De overige Grieken vereenigden zich met de Atheners, wier schepen echter het talrijkst waren. Het bevel over deze vereenigde vloot werd aan eenen Spartaan, met name Eurybiades, opgedragen. Deze waagde het, in zijne overmoed, Themistòcles te slaan, toen hij, met hem over de te nemen maatregelen oneens, zich met drift

tegen hem verzette. »Sla mij," riep de vaderlandlievende man, overtuigd van het doeltreffende der door hem voorgeslagene maatregelen, »sla mij, doch hoor mij ook." Edele taal eens echten vaderlanders, die voor het algemeene welzijn zelfs persoonlijke vernedering verduurt! Eurybiades moest eindelijk Themistòcles aanhooren en kon toen niet anders als die maatregelen ten volle goedkeuren. Een gevolg daarvan was de slag bij Salàmis, in de maand September van het jaar 480 vóór Chr., waarin de Persen hunne vloot grootendeels verloren en Griekenland van het gedreigde juk bevrijd werd. Het voornaamste aandeel aan deze overwinning had Themistòcles, die evenveel dapperheid als beleid aan den dag legde. Bedenkende, dat de overige magt der Persen voor Griekenland nog gevaarlijk was, zond hij eenen bode tot den koning Xerxes, om hem te berigten, dat de Grieken voornemens waren, de brug af te breken, waarop de koning den Hellespont (*Dardanellen*) was overgetrokken, en hem aldus het terugkeeren te beletten. Xerxes door de nederlaag bij Salàmis ontmoedigd liet zich verschalken en volgde dezen, in schijn, vriendschappelijken raad. De overwinning bij Salàmis had den naam van Themistòcles tot den hoogsten top van roem doen stijgen, en niet alleen Athene, maar ook de overige staten eerden en beloonden zijne verdiensten. Toen Athene, hetwelk door de Persen geheel verwoest was, weder opgebouwd werd, deed Themistòcles den voorslag, de stad zoodanig te versterken, dat men in het vervolg tegen eenen overval van buitenlandsche vijanden beveiligd was. Doch dit voorstel maakte de ijverzucht der Spartanen gaande. Zij wilden niet, dat Athene, hetwelk door het verslaan der Persen reeds zooveel roem

behaald had, zich nu nog meer onder de overige Grieken zou verheffen, wanneer het, als het ware, tot eene sterke vesting werd gemaakt. Zij verzetten er zich tegen, onder voorwendsel, dat, als de Persen het aldus versterkte Athene nogmaals innamen, zij van daaruit alle Grieksche staten zouden kunnen bedwingen. Themistòcles ging als gezant naar Sparta, om over deze zaak te onderhandelen, de Atheners aansporende, intusschen met het bouwen van de muren voort te gaan. Te Sparta aangekomen rekte hij, onder allerlei voorwendsels, de zaak zoo lang, tot dat hij vernam, dat de muren hoog genoeg waren opgetrokken. Van tijd tot tijd kwam er wel berigt aan de Spartanen, dat te Athene het werk der versterking steeds voortging, en toen men Themistòcles daarover meermalen had onderhouden en hij het steeds bleef ontkennen, gaf hij hun eindelijk den raad, eenige aanzienlijke en vertrouwde mannen naar Athene te zenden, ten einde de zaak zelve in oogenschouw te nemen. Met deze lieden deed hij zijne medegezanten vertrekken, met de vermaning deze aanzienlijke Spartanen, zoo lang te Athene vast te houden, tot dat men hoorde, dat hij zelf uit Sparta vertrokken of te Athene aangekomen was. Hij bleef dan alleen terug en zoodra hij kon vermoeden, dat het gezantschap ter bestemder plaatse was aangekomen, ging hij tot de overheden van Sparta en verklaarde ronduit: dat de Atheners hunne stad met muren hadden omringd, hetgeen zij volgens het regt der volken doen konden, en dat, zoo zij de gezanten, welke zij naar Athene gezonden hadden, terug wilden zien, zij hem vrij moesten laten vertrekken, dat, in het tegengesteld geval, hunne stadgenooten nooit terug zouden keeren. Themistòcles

had echter dit met andere groote mannen gemeen; zijne verdiensten konden den nijd niet doen zwijgen, en zoo werd ook hij, op aanstoken zijner vijanden, en welligt door geheime medewerking der Spartanen, door het *ostracismus* (zie dit) verbannen. Zelfs in zijne ballingschap hielden zijne vijanden niet op hem te vervolgen, zoodat hij eindelijk genoodzaakt werd, tot den Persischen koning Artaxerxes, den vijand zijns vaderlands, zijne toevlugt te nemen. Hier werd hij, om zijne groote talenten, gastvrij ontvangen en met onderscheiding behandeld. Hij stierf aldaar in het 65ste jaar zijns levens.

THEOCRATIE. Godsregering. Onmiddelijke uitoefening van het staatsbestuur door God zelven; zoo als men leest, dat oudtijds bij het Joodsche volk plaats had.

THEOCRÌTUS. Een grieksch dichter, van wien wij nog eenige herdersdichten bezitten. Hij was geboren te Syracuse en leefde in het laatst der derde eeuw vóór Chr. Bij de Egyptische koningen Ptolèmaeus, den zoon van Lagus en Ptòlemaeus Philadélphus was hij in groot aanzien.

THEODÒLÍTH. Een werktuig, dienende om de hoeken, zoowel tusschen voorwerpen aan den hemel als op de aarde, zeer naauwkeurig te meten.

THEODÓRA. Gemalin des keizers Justiniánus. Zij was eene vrouw van zeer slechte zeden.

THEODÓSIUS. De laatste Romeinsche keizer, die over het geheele rijk heerschte, vóór deszelfs verdeeling in oostersch en westersch keizerijk, welke verdeeling door hem zelven geschiedde. Hij was een Spanjaard van geboorte en in het jaar 379 onzer tijdrekening, door den toenmaligen keizer Gratiánus, tot mederegent aangenomen. De buitenlandsche vijanden, die het Romeinsche gebied

aan alle kanten bedreigden, dreef Theodósius terug; ook de Oost-Gothen overwon hij en maakte zijnen naam in Azië gevreesd; zoo dat de Persen zijne vriendschap zochten. Even gelukkig was hij tegen zijne mededingers naar de kroon; zoodat hij in het jaar 394 alleenheerscher werd van het geheele Romeinsche rijk. Zijn krachtige en vurige geest, en doorzigt in de keuze zijner raadslieden onderscheidden dezen keizer als eenen der merkwaardigste onder zijne voorgangers en opvolgers. Hij herstelde de orde in het inwendige en het aanzien van den Romeinschen naam bij de buitenlanders, gaf wijze wetten, die in het *Codex* des jongen Theodósius zijn opgenomen. Te Thessaloníca, zijnen eersten rijkszetel, liet hij zich door den doop in het Christendom inwijden en bewees zijnen ijver voor de kerk door zijne verordeningen tegen de ketters of liever tegen degenen, die anders denken, als de heerschende kerk. De priesters wisten meesterlijk gebruik te maken van zijnen godsdienstigen ijver en versterkten vooral zijne achting voor de geestelijken. Toen eens een zijner krijgsbevelhebbers te Thessaloníca vermoord was, gaf de keizer, in drift, de stad aan de plundering zijner soldaten prijs en 7000 inwoners werden door de teugellooze menigte nedergehouwen. Zoodra de keizer, na deze gebeurtenis, in Milaan kwam, wees hem de bisschop Ambrósius aan de deur der kerk af. Acht maanden lang moest de keizer in den kerkban blijven en boete doen, en niet eerder liet de bisschop zich bevredigen, voordat Theodósius zich vernederde, om onder den arm des bisschops door te gaan Schadevergoeding voor de huisgezinnen der vermoorden en geplunderden van den keizer te eischen, hieraan dacht de heilige priester niet; neen, de keizer moest alleen

gevoelen, hoe ver een priester boven hem stond! Voor deze gehoorzaamheid bekwam hij dan ook den bijnaam van den groote. Dat hij echter in de staatkunde niet groot was, toonde zijne beschikking omtrent de troonsopvolging, daar hij, voor zijnen oudsten zoon Arcádius het oostersch en zijnen jongsten zoon Honorius het westersch Romeinsche rijk bepaalde. Theodósius stierf in het jaar 395 te Milaan, en liet de, door de ijverzucht der beide broeders en van hunne ministers, voor altijd gescheidene deelen des rijks in handen dier onwaardigen, wier zwakke en ongelukkige regering het verval der oude Romeinsche grootheid verhaastte.

Theognis. Een Grieksch dichter, die te Megàra leefde, ongeveer 500 jaren vóór Chr. Hij heeft zedespreuken in versen nagelaten, waarvan nog overblijfselen voorhanden zijn, die door deskundigen geroemd worden.

Theogònie. De leer van het ontstaan der Goden, volgens de oude fabel.

Theològie. Godgeleerdheid.

Theomantie. Bij de ouden, de voorzegging van de toekomst, door eenen God zelven aan de menschen ingegeven.

Theophané. Eene beminde van Neptunus, den God der zee. Deze, om haar aan de oogen harer menigvuldige vrijers te onttrekken, veranderde haar in een schaap en verwekte, zelf in eenen ram zich veranderende, bij haar, naar luid der fabel, het ram met het guldenvlies, waarop Phrixus en Hellé voeren. Zie deze.

Theophànes. Een geschiedschrijver van Mityléne, op het eiland Lesbos, geboren. Hij beschreef de daden van Pompejus, den groote, die hem daarvoor met het Romeinsch burgerregt beschonk.

THEOPHILANTHRÓPEN. Vrienden van God en de menschen. Onder dien naam vormde zich te Parijs een godsdienstig genootschap, in het laatst der vorige eeuw.

THEOPHRASTUS. Een Grieksch wijsgeer, leerling van Plato en naderhand van Aristotèles. Van dezen laatste werd hij de opvolger en behaalde zulk eenen roem, dat hij wel 2000 leerlingen op eenmaal telde. Ook was hij een voortreffelijk redenaar, zoodat men zegt, dat zijn naam, die eerst Tyrtàmus was, naderhand door zijnen leermeester in Theophrastus, d. i. *de goddelijke redenaar*, is veranderd. Hij stond in zulk eene achting, bij de Atheners, dat, toen men hem eens van verkeerde grondstellingen in het godsdienstige beschuldigde, de aanklager zelf naauwelijks de straf ontging, die hij aan Theophrastus had toegedacht. Hij stierf in eenen 85 jarigen ouderdom en het geheele volk woonde zijne begrafenis bij. Van zijne menigvuldige wijsgeerige schriften is slechts weinig tot ons gekomen. Het bekendste is een werkje getiteld: *karakters*, behelzende eene schildering van menschelijke dwaasheden en zeden. Buitendien bezitten wij nog van hem een brokstuk van eene natuurlijke geschiedenis der planten.

THEORÉMA. Woordelijk: hetgeen beschouwd wordt, schouwspel. Ook stelling, leerstelling.

THEORIE. Beschouwing. Van daar wetenschappelijke beschouwing, beschouwing eener wetenschap volgens derzelver grondregels.

THEOSÒPHIE. Woordelijk: wetenschap der goddelijke dingen. — THEOSOOPH. Iemand, die naar het wezen der godheid onderzoek doet en het met zijn verstand tracht te bevatten.

THERAMÈNES. Een Grieksch wijsgeer, leerling van den grooten Socrates. Gedurende den Peloponnésischen oorlog verkeerde hij in staatkundige betrekkingen en scheen op het einde van dien oorlog de partij der Lacedaemoniers toegedaan te zijn, zoodat hij ook werd aangesteld onder het getal der 30 tyrannen, die door den Lacedaemonischen vlootvoogd Lysander aan het hoofd van het bestuur te Athene geplaatst werden. Hij verzette zich echter tegen de willekeurige handelingen zijner ambtgenooten en door eenen hunner, met name Critiàs, aangeklaagd, moest hij even als zijn leermeester, den gifbeker drinken.

THERÀPIE. Heelkunde.

THÉRÌAC. Een tegengif; bijzonder, volgens de woordelijke beteekenis, tegen den beet van vergiftige dieren. Het is thans nog een tegengif uit eene menigte van geneesmiddelen zamengesteld.

THERMEN. Warme baden. Onder de zoodanige zijn uit de oudheid beroemd de prachtige baden van de keizers Nero, Titus, Caracalla en Diocletianus, te Rome.

THERMÓDON. Eene rivier, aan wier oevers men zeide, dat de Amazonen woonden.

THERMOLAMP. Eene, door den Franschen ingenieur Lebon, in het laatste der vorige eeuw, uitgevondene wijze van verlichting, door brandbare lucht. In onzen tijd heeft deze uitvinding eene groote uitgebreidheid verkregen, getuige de overal in zwang zijnde gazverlichting.

THERMOMETER. Woordelijk: warmtemeter. De zaak zelve is genoegzaam bekend.

THERMOPỲLAE. Zie LEONÌDAS.

THERPANDER. Een dichter en toonkunstenaar van het eiland Lesbos. Hij werd te Sparta door de overheid in

in de gevangenis geworpen, omdat hij bij de lier nog eene snaar gevoegd had.

THERSÌTES. De leelijkste en boosaardigste onder alle Grieken, die naar Troje getrokken waren. Zijne zucht tot schimpen verschoonde niemand. Hij werd eens, in de vergadering der Grieken vóór Troje, voor dit schimpen gestraft door Ulysses, die hem met zijnen schepter duchtig afroste.

THESEUS. Zoon van den Atheenschen koning Aegeus (zie dezen). Hij werd bij zijnen grootvader opgevoed en kwam te Athene in zijn zestiende jaar, op welken leeftijd hij echter reeds zoo veel kracht had, dat hij den ontzaggelijk grooten steen konde opheffen, onder welken het zwaard zijns vaders verborgen was, waardoor hij zich bij zijnen vader moest kenbaar maken. De landengte van Corinthe, welke hij, om te Athene te komen, moest overtrekken werd door roovers onveilig gemaakt, die allen door hem gedood werden. Zie PROCRUSTES, SCIRON, SINIS. Hij bevrijdde vervolgens zijn vaderland van de schandelijke schatting door koning Minos opgelegd, waartoe hem de schoone Ariadné behulpzaam was. Zie AEGEUS en ARIADNÉ. Te Athene teruggekeerd en, door den dood zijns vaders, in het bezit van den troon geraakt zijnde regelde hij eerst de zaken des bestuurs en vergezelde toen Hercùles op den togt der Argonauten; alsook tegen de Amazonen, van welke hij de schoone koningin Hippolỳta medebragt, bij welke hij eenen zoon verwekte, met name Hippolỳtus. Zie dezen. Hij sloot vervolgens vriendschap met den held Pirithòus, schaakte met dezen de schoone Helèna, op welke, schoon toen nog een kind, beide verliefd waren en, die door het lot, aan Theseus te beurt

viel; waarop hij Pirithòus beloofde, hem eene even schoone vrouw te zullen verschaffen. Ten dien einde daalden beide helden in de onderwereld af, om Proserpìna, gemalin van den onderaardschen koning Pluto te halen. Doch hun aanslag mislukte en zij moesten in de benedenwereld achterblijven. Theseus werd echter later door Hercùles bevrijd; doch Pirithòus werd met zware ketenen gebonden. Een ander verhaal meldt, dat beide door Hercùles bevrijd zijn, en dat Pirithòus naderhand met Hippodamía trouwde, op wier bruiloft het beroemde gevecht der Lapíthen en Centauren voorviel, in hetwelk de laatsten bijna geheel vernietigd werden. Theseus nam vervolgens Phaedra tot vrouw. (Zie Hippolỳtus.) Eindelijk, nadat Theseus, door vele overwinningen, zijn rijk in Attica groot en magtig had gemaakt, werd hij door zekeren Menestheus uit Athene verdreven en vlugtte tot den koning Lycomédes, op het eiland Scyros (*Skyro*), alwaar hij van eene rots werd afgestort en alzoo omkwam. Lang daarna, en eerst op bevel des orakels, werd zijn stoffelijk overschot opgezocht en naar Athene vervoerd. Aldaar werd hij sedert als een God vereerd, en bouwde men hem eenen prachtigen tempel van wit marmer, die nog in onzen tijd, voor een groot gedeelte, aanwezig is.

Thésis. In de redeneerkunde, eene stelling, die nog moet bewezen worden.

Thesmophorìa. Bij de Grieken een feest ter eere van Ceres, als *Thesmophoros*, d. i. wetgeefster. In verscheidene staten van Griekenland, maar vooral te Athéne, werd dit feest met grooten luister gevierd.

Thesmothéten. Te Athene werden, na den dood des konings Codrus, (zie dezen). *Archonten*, d. i. bestuur-

ders benoemd, wier getal in het laatst tot negen steeg, die elk hunne verschillende beroepsbezigheden hadden. Zoo waren de *Thesmothéten* belast met de handhaving der wetten, zoo als ook de naam aanduidt.

THESPIáDEN. Bijnaam der Zanggodinnen, naar de stad Thespiae, in Boeótie; volgens sommigen hadden zij dezen naam naar hare moeder, die Thespia heette.

THESPIS. Een Griek die ongeveer 600 jaren vóór Chr. leefde en wien men den uitvinder van het treurspel noemt.

THESSALIë. Een landschap, hetwelk van het eigenlijke Griekenland oudtijds de noordelijke grenzen vormde; de rivier Peneus stroomde door hetzelve, tusschen de bergen Ossa en Olympus, die het bekoorlijke dal Tempé vormden.

THESSALONíCA. Thans *Salonichi*. Eene oude stad van Macedonia (*Makdonia*). Zij had haren naam naar de echtgenoot van Cassander, een' der veldheeren van Alexander, den groote. Vóór dien tijd heette deze stad *Thermá*. In de eerste tijden van het christendom was aldaar eene christelijke gemeente, en de brief aan de Thessalonicensen was aan deze gemeente gerigt. In de stad en derzelver nabijheid vindt men thans nog vele overblijfselen der oudheid met opschriften.

THESTOR. Een der Argonauten. Hij had, behalve andere kinderen, ook eene dochter van buitengewone schoonheid; haar naam was Theonöé. Nog zeer jong werd dit meisje hem ontroofd en als slavin verkocht. Niemand wist, waarheen zij gevoerd was. Thestor haar zoekende werd even eens door zeeroovers gevangen genomen en toevallig aan denzelfden heer verkocht. Theonöé had de liefde haars meesters gewonnen en was in hare slavernij gelukkig, toen ook hare zuster Leucippé, als priester

verkleed, naar Carië kwam, aan het hof des konings Icarius, waar haar vader en hare zuster, zonder elkander te kennen, zich ophielden. Op bevel des orakels had Leucippé, deze reis ondernomen, om hare bloedverwanten te zoeken. Nadat zij hier eenigen tijd vertoefd had, werd Theonöé door liefde jegens den jongen en schoonen priester bevangen en, zoo als natuurlijk was, geen gehoor vindende, gaf zij bevel aan den slaaf Thestor, die door haren echtgenoot aan haar tot haren dienst was afgestaan, den vermeenden priester te vermoorden. Luid klagende over zijn lot, hetwelk hem van zijne kinderen beroofde, tot slavernij doemde en nu nog tot eenen schandelijken moord dwong, was hij op het punt zich zelf het leven te benemen, toen hij door zijne dochter erkend werd. De koning, geroerd door dezen merkwaardigen zamenloop van omstandigheden, zond hen rijkelijk begiftigd naar huis.

Thétis. Eene dochter van den zeegod Nereus. Volgens eene uitspraak van het orakel moest haar zoon aanzienlijker en beroemder worden dan zijn vader. Daarom moest zij, de onsterfelijke, zich met eenen sterfelijken in het huwelijk begeven en kreeg Peleus tot gemaal, bij wien zij moeder werd van Achilles. Zie dezen.

Theürgie. Tooverij.

Thisbé. Zie Pyrămus.

Thóas. De Argonauten kwamen, onder Jasons aanvoering, op het eiland Lemnos, hetwelk toen juist zonder mannen was en geregeerd werd door de koningin Hypsipylé, de dochter van Thoas. De vrouwen op Lemnos hadden namelijk de Godin Venus met minachting behandeld en werden daarvoor met eenen onaangenamen

reuk, die zij van zich gaven, gestraft. De echtgenooten der Lemnische vrouwen vonden daarom goed, meisjes uit het naburige Thracie weg te voeren en hunne eigene vrouwen te verwaarlozen, waarop deze het besluit namen, alle mannen in eenen nacht te vermoorden. Dit besluit werd ook uitgevoerd; slechts Hypsipylé verschoonde haren ouden vader Thóas, en hij redde zich door de vlugt. Verder verhaalt men, dat de Argonauten aldaar een jaar lang bleven, totdat zij door Hercùles, die vreesde, dat zij al hunnen moed zouden verliezen, van daar verdreven werden. Hypsipỳlé werd echter bij Jason moeder van twee zonen, die haar naderhand het leven redden. Want het werd bekend, dat de koningin haren vader van den moord verschoond had, weshalve zij door de gezamenlijke vrouwen werd afgezet en vlugten moest. Zij begaf zich nu tot den Arcádischen koning Lycurgus en werd voedster van diens zoon Opheltes. Toen Adrastus met de zeven vorsten naar Troje trok, wees zij hun, op hun verzoek, eene bron aan, waaruit zij water konden putten, en hier toe met hen gaande, liet zij, voor een oogenblik haren voedsterzoon achter, die, in dien tusschentijd, door eene slang gedood werd. De zeven vorsten hielden dit voor een kwaad voorteeken en stelden voor den knaap, onder den naam van *Archemórus*, d. i. eerstgestorvene (in dezen oorlog) lijkspelen in. De moeder van het kind liet zich echter hierdoor over het verlies van haren zoon niet troosten; zij liet de ongelukkige Hypsipỳlé in eenen kerker sluiten en was voornemens haar eenen vreeselijken dood te doen ondergaan, toen hare zonen kwamen, die hunne moeder bevrijdden.

THORAX. Woordelijk: harnas, borstharnas. Vandaar, bij de geneeskundigen, de borst.

THOT, THOUTH of THEUT. Eene aloude Godheid der Egyptenaren en tevens eene *Hieroglyphe* (zie dit woord), waarmede zij het begin van een sterrekundig jaar aanduidden. Volgens hen was hij de uitvinder daarvan, terwijl hij tegelijk de sterren en haren loop deed kennen. Men schreef hem ook wel de uitvinding van het schrift en de wetenschappen over het algemeen toe, en van hier zijne gelijkvormigheid met den Griekschen Hermes en den Romeinschen Mercúrius, waarmede Cicero hem verbindt.

THRACÌA. Thans *Rumélie* of *Románie*. Oudtijds de landstreek tusschen den berg Haemus (*Balkan*), de Egeïsche zee (*Grieksche Archipel*), de Propontis (*zee van Marmora*) en den Pontus Euxínus (*zwarte zee*). De inwoners waren krijgshaftig; doch aan den wijn en wellust overgegeven.

THRASÈA. Zie PAETUS.

THRASIMÉNUS. Een meer in Italië, thans *Lago di Perugia, in den kerkelijken staat.* Het is beroemd door de nederlaag, die Hannibal de Romeinen, onder den consul Flaminius, deed ondergaan.

THRASYBÚLUS. Een beroemd Athener, die in het jaar 404 vóór Chr. zijn vaderland van de onderdrukking bevrijdde der 30 tyrannen, die, na den voor Athene noodlottigen slag bij Aegospotamos, door den Spartaanschen vlootvoogd Lysander in gemelde stad aan het hoofd van het bestuur waren gesteld. Met een klein hoopje moedige burgers ondernam hij het waagstuk, bezette eerst eene sterkte op de grenzen van Attìca; aldaar verzamelde hij

een klein leger, trok tegen de onderdrukkers zijns vaderlands op en bemagtigde de haven Piraeus. Nu verdreven de Atheensche burgers, door het voorbeeld van Thrasybúlus bemoedigd, de Spartaanschgezinde regering, en de de volksregering werd weder hersteld. Ook reeds in den Peloponnésischen oorlog had Thrasybúlus, als krijgsbevelhebber, zijn vaderland uitstekende diensten bewezen en na de bevrijding van Athene, openbaarde hij nog meer zijne edele gezindheid, door eene algemeene *amnestie* te bewerken, d. i. eene wet, dat niemand wegens zijne staatkundige handelingen mogt gemoeid worden. Naderhand naar het eiland Rhodus gezonden zijnde, om de aldaar ontstane wanorde te keer te gaan, werd hij des nachts verraderlijk vermoord.

Thrasýllus. Een Athener, van wien men verhaalt, dat hij, schoon overigens blijken gevende van wel bij zijnen zinnen te zijn, aangaande een punt echter door een vreemd soort van krankzinnigheid was aangetast. Hij verbeeldde zich namelijk, dat alle schepen, die in en uit de haven liepen, hem toebehoorden, en om te beter daarop het oog te kunnen houden, verhuisde hij uit de stad en ging in de nabijheid der haven Piraeus wonen. Aldaar hield hij naauwkeurig boek van alle aankomende en vertrekkende schepen. Vele jaren bragt hij alzoo door; doch werd eindelijk, door eenen geneesheer, van die krankzinnigheid genezen.

Thrénodie. Treurzang, klaaglied.

Thucydìdes. Een beroemd Grieksch geschiedschrijver, wiens werken wij nog gedeeltelijk bezitten en die door deskundigen in hooge waarde gehouden worden. Hij was van een aanzienlijk geslacht en in zijne jeugd door de

bekwaamste meesters gevormd. Zijnen lust tot geschiedkundige oefeningen schijnt hij gekregen te hebben door de bewondering van den ouden geschiedschrijver Heròdòtus en den roem, dien deze bij zijne landgenooten had ingeoogst. Thucydìdes leefde ten tijde van den Peloponnésischen oorlog en diende in denzelven zijn vaderland in de hoedanigheid van krijgsbevelhebber. Zonder zijn toedoen viel de Thracische stad Amphipòlis in handen der Spartanen; de Atheners straften daarom hunnen bevelhebber Thucydídes, dien zij meenden, dat de stad had moeten beschermen, met ballingschap. En nu gaf hij zich, in zijne afzondering, geheel aan het schrijven van geschiedenis over. Hij beschreef den Peloponnésischen oorlog, dien hij zelf beleefde en waar omtrent hij de naauwkeurigste narigten inwon. Dit werk bezitten wij nog, het bestaat uit 8 boeken, waarvan het 8ste niet geheel is afgewerkt, hetwelk te doen de dood hem verhinderde. Deze 8 boeken bevatten echter slechts 21 jaren van dien oorlog en worden steeds geroemd als een model voor alle geschiedschrijvers, wat de inrigting van het werk betreft, terwijl zijn stijl, overeenkomstig met het ontwerp deftig is en krachtig tevens.

Thuïsco. De Romeinsche geschiedschrijver Tacitus vermeldt, dat de oude Germanen (Duitschers) dezen aanmerkten als den stamvader huns volks. Hij werd met zijnen zoon Mann hoog vereerd, en hem werden door de Druïden menschenoffers geslagt, hetwelk zoo als Caesar verhaalt, niet alleen in Germanië, maar door geheel Gallië geschiedde. Zijn beeld was dat van eenen krachtigen man, eene knods in de hand houdende en met dierenvellen bekleed.

THYÁDEN. Hetzelfde als MAENÁDEN.

THYESTES. Zie ATREUS en AEGISTHUS. Onder den naam van Thyestes bezitten wij nog een treurspel van den latijnschen dichter Senèca.

THYRSUS. Een staf, dien de Bacchanten (zie deze) op de Bacchusfeesten in de hand hadden. Hij was omwonden met klimop of wijnstokloof.

TIÀRA. Zoo heette het hoofddeksel of de muts door de oude Persische koningen gedragen.

TIBERIS of TIBER. De bekende rivier, die door de stad Rome stroomt en thans nog haren vorigen naam behouden heeft.

TIBÉRIUS. Opvolger van den keizer Augustus. Hij was een vorst, die goede eigenschappen bezat, doch welke, vooral in den laatsten tijd zijner regering, ten eenenmale werden uitgedoofd, door zijne wreedheid, hebzucht, schandelijken wellust en andere ondeugden. Alvorens den troon te bestijgen had hij als veldheer roem verworven en beoorloogde, onder anderen, de Germanen met een gelukkig gevolg. Dit bragt hem in gunst bij den keizer Augustus, wiens stiefzoon hij geworden was door het huwelijk des keizers met Livia Drusilla, gemalin van Tibérius Nero. Volgens den wil van Augustus moest hij zijne echtgenoot Vipsania, die hij beminde, verstooten en des Keizers dochter Julia ten huwelijk nemen, eene vrouw van zeer slechte zeden en die reeds voor de tweede maal weduwe was. Weldra echter verliet hij Rome en begaf zich in eene soort van afzondering naar het eiland Rhodus, zoo het heette, om zijnen stiefzonen Cajus en Lucius, zonen van Julia en als vermoedelijke troonsopvolgers door Augustus aangenomen, niet in den

weg te zijn; doch waarschijnlijk om zich van eene gemalin te verwijderen, die hij haatte. Na eenige jaren echter, toen de buitensporigheden van Julia, die steeds bekender werden, den keizer bewogen, hem wettig van haar te scheiden, keerde Tibérius naar Rome terug. Ondertusschen stierven zijne beide stiefzonen Cajus en Lucius en Augustus nam thans, minder uit toegenegenheid, als om eenen helper in de regering te hebben, Tibérius tot zijnen zoon aan. Er was nog wel een derde kleinzoon van Augustus in leven; doch de gemalin van Augustus, de listige Livia wist zoo veel bij den keizer te bewerken, dat deze jongeling, met name Agrippa Posthumus uit Rome verwijderd en naar het, aan de kust gelegen, eilandje Pandatária verbannen werd. Hierdoor moest de weg gebaand worden tot de toekomstige troonsopvolging van haren zoon Tibérius, terwijl het niet onwaarschijnlijk is dat ook de vroeggestorvene Cajus en Lucius, om dat doel te bereiken, waren uit den weg geruimd. In het veertiende jaar onzer tijdrekening volgde hij Augustus in de regering op en liet, om zich volkomen van de heerschappij te verzekeren, den zoo even genoemden Agrippa Posthumus om het leven brengen. In het begin zijner regering schijnt hij aan zijne ondeugden niet den vrijen teugel te hebben gevierd; althans in die jaren leefden de Romeinen in eenen tamelijk gelukkigen tijd. Weldra echter openbaarde zich zijn karakter in al deszelfs hatelijkheid. Hij liet den edelen Germanicus (zie dezen), die hem, wegens zijnen behaalden roem en de liefde des volks, gevaarlijk scheen, heimelijk door vergif ombrengen. Hij werd in den hoogsten graad ijverzuchtig op zijne magt, en elk jaar werd, door het ongelukkig lot van

beroemde personen, gekenmerkt, die schuldig of onschuldig met den dood gestraft werden. Den nietswaardigen Séjanus (zie dezen) schonk hij zijn volle vertrouwen; doch liet ook hem naderhand ombrengen, toen hij omtrent deszelfs handelingen achterdocht had opgevat. In het twaalfde jaar zijner regering begaf hij zich naar het eiland Capreae, thans *Capri*, aan de golf van *Napels*, en bragt hier zijne dagen in de schandelijkste buitensporigheden door, terwijl hij menigvuldige gruwzame bevelen van daar uitvaardigde. Somtijds echter, als het ware om zijn folterend geweten eenige rust te verschaffen, gaf hij blijken van menschlievendheid, b. v. toen een herhaalde vreesselijke brand vele inwoners van Rome tot den bedelstaf bragt, betoonde hij zich zeer mildadig jegens die ongelukkigen. Nog op het laatst van zijn leven verliet hij het eiland Capreae en betrok, na meermalen van woonplaats te zijn veranderd, een landgoed, hetwelk aan den rijken Lucullus had toebehoord, niet ver van het voorgebergte Misénum (aan den golf van *Napels*). Door zijne buitensporigheden naar ligchaam en ziel verzwakt, werd hij op last van eenen bevelhebber zijner lijfwacht, met name Macro, in zijn bed verstikt, na eene 23 jarige regering, in den ouderdom van 78 jaren.

Tibullus. Een Romeinsch dichter uit den besten tijd der latijnsche letterkunde. Hij leefde in de eerste eeuw vóór onze tijdrekening en bereikte naauwelijks den mannelijken leeftijd. Wij bezitten nog van hem eenige gedichten, in elegeïsche versmaat (zie Elegie); welke van zijn talent als dichter getuigen en door de geleerden gerangschikt worden onder de beste voortbrengselen der oude latijnsche dichtkunde.

TIBUR. Eene door de Grieken gestichte stad in Latium (landschap waarin Rome lag). Zij was bij de ouden bekend wegens hare aangename ligging in een bevallig oord en wegens de zachtheid van het klimaat. Zij was gebouwd aan den oever der rivier Anio, thans *Teveorne*. Van het prachtige landgoed, hetwelk de Romeinsche keizer Hadriánus aldaar bezat, zijn nog overblijfselen voorhanden.

TICÌNUS. Oude benaming der rivier *Tessino*, op de grenzen van het *Lombardysch-Venetiaansch koningrijk* en *Piemont*.

TIGRÁNES. Een magtig koning van Groot-Arménie, die in de eeuw vóór Chr. leefde. In verbond met Mithridates den koning van Pontus, voerde hij met dezen oorlog tegen de Romeinen. Naderhand, toen Mithridates zonder bondgenoot tegen Rome oorloogde en door de Romeinen uit zijn land verdreven was, nam Tigránes hem gastvrij op en weigerde hem uit te leveren, toen zijne vijanden hem opeischten. Dit bragt Tigránes weder in oorlog met de Romeinen; welke oorlog echter ongelukkig voor hem uitviel. Oneenigheden, in dien tijd te Rome ontstaan, gaven wel eenige verademing aan de beide koningen; doch toen zijn eigen zoon tegen hem opstond gaf Tigránes zich aan den Romeinschen veldheer Pompéjus over, die hem in een groot gedeelte van zijn rijk bevestigde. De ondankbare zoon, die zich zoo wel tegen de Romeinen als tegen zijnen vader vijandig betoonde, werd door Pompéjus in ketenen naar Rome gezonden.

TIGRANÒCERTA. Eene stad van Arménie, door den, in het voorgaande artikel, genoemden Tigránes gesticht. Zij werd door den Romeinschen veldheer Lucullus ingenomen, die er onmetelijke schatten vond.

TIGRIS. Eene bekende groote rivier in Azië, die thans nog denzelfden naam draagt. Met den Euphraat vormt zij het landschap Mesopotamië, of het land tusschen twee rivieren. De naam *Tigris* is medisch en beteekent, zegt men, eene pijl, welke naam dan ook de snelheid van haren loop zou aanduiden.

TIMAEUS. Er zijn verscheidene Grieken van dien naam geweest. De meest bekende zijn: Timaeus, de leermeester van den beroemden wijsgeer Plato, die ook eenen zijner wijsgeerige zamenspraken naar zijnen naam genoemd heeft; en Timaeus, een vriend van Alexander, den groote, wien hij dapper verdedigde, toen deze zich eens in levensgevaar bevond, en bij welke verdediging hij sneuvelde.

TIMAGÒRAS. Een Athener, die ter dood gebragt werd, omdat hij, schoon een vrij man, zich slaafsch gedragen had jegens den Persischen koning Daríus, tot wien hij in gezantschap gezonden was. Hij had namelijk, op de wijze der oosterlingen van dien tijd, zich voor den koning ter aarde geworpen, toen hij dezen naderde.

TIMOCRÀTIE. Eene regeringsvorm, waarin de wetten een zeker vermogen bepalen, hetwelk men moest bezitten, om tot staatsambten te geraken. Het is eene benaming, die men bij den wijsgeer Aristotèles vindt.

TIMÒLEON. Een der vurigste vrijheidshelden van Oud-Griekenland, die zelfs om de vrijheid zijns vaderlands, den dood zijns broeders werkeloos aanzag, ja zelfs, zoo men zegt, bevolen had, hetgeen zekerlijk eene overdrevene, zoo niet misdadige vaderlandsliefde is. Timóleon was een Corinthier en had voor zijn vaderland reeds in menigen veldslag, ook als bevelhebber, met roem gestreden, toen zijn broeder Timophànes eene poging deed om

zich van de alleenheerschappij meester te maken. Timoléon zocht hem van dit voornemen af te brengen; doch toen hij hier in niet slaagde, begaf hij zich vergezeld van een paar gewapende vrienden tot hem, die hem, na nog eenmaal geëischt te hebben, dat hij van zijn voornemen zou afzien, op zijn weigerend antwoord, doorstaken in het bijzijn van Timoléon, die echter zijne oogen bedekte. Naderhand had hij groot berouw over deze daad en werd door velen daarom gehaat, vooral door zijne moeder, die hem nooit zag, zonder hem *broedermoorder* te noemen. Dit deed hem besluiten, zijn vaderland te verlaten en hij begaf zich in vrijwillige ballingschap. Na verloop van 20 jaren, toen de Syracusanen, de heerschappij van den jongeren Dionysius moede, de Corinthiers om hulp verzochten tegen dezen dwingeland, riep men Timoléon terug en stelde hem aan het hoofd van het ter hulp der Syracusanen verzameld leger. Hij noodzaakte Dionysius Syracuse te verlaten en dwong ook de Carthagers de hoop op het bezit van Sicilië te laten varen. Alzoo de vrijheid hersteld hebbende gaf hij den Syracusanen eene nieuwe en betere staatsregeling, legde toen, de hem toevertrouwde magt, die hij ligtelijk had kunnen behouden vrijwillig neder en keerde tot het ambteloos leven terug. Zijn loon voor deze edele en onbaatzuchtige handelwijze was de achting van alle Sicilianen, onder welke hij zijne overige dagen doorbragt, zonder op eene andere belooning aanspraak te maken. Zij noemden hem hunnen weldoener en vader; geene zaak van eenig aanbelang werd besloten, zonder dat men hem eerst naar zijn gevoelen gevraagd had. Deze algemeene achting behield hij tot aan zijnen dood die hem, eerst, in hoogen ouderdom, wegnam. Geheel Sici-

lië weende om zijnen dood en eene ontelbare menigte, uit alle steden des eilands zamengevloeid, volgde zijne lijkstatie, en ter zijner eere werd jaarlijks een lijkfeest ingesteld. Van de woning, die hem door de dankbare Syracusanen geschonken werd en waarin hij zijne overige dagen in rust doorbragt, worden thans nog den reiziger de puinhoopen getoond. Timoléon leefde omtrent 400 jaren vóór Chr.

TIMÓLUS. Zie TMOLUS.

TIMON. De geschiedenis vermeldt twee Grieken van dezen naam. De eerste, de menschenhater bijgenaamd, is uit de blijspelen van Aristophánes en uit eene geestige zamenspraak van Lucianus, welk geschrift den naam van *Timon* draagt, bekend. Hij schijnt echter een regtschapen man geweest te zijn, wiens haat jegens de menschen voortsproot uit zijne verbittering over het toenemend zedebederf van zijnen tijd, tegen hetwelk hij, bij iedere gelegenheid, hevig uitvoer; doch zijne drift en al te groote ijver maakte de menschen afkeerig van hem en hierdoor hem zelven tot eenen menschenhater. Deze Timon leefde ten tijde van den Peloponnésischen oorlog. De andere TIMON, die bijna drie eeuwen voor onze tijdrekening leefde, was een leerling en vriend van den Sceptischen wijsgeer Pyrrho. Zie dezen. Van zijne talrijke geschriften, zoo van dichterlijken als wijsgeerigen inhoud, zijn slechts eenige brokstukken voorhanden. Hij stond bij de ouden in hooge achting.

TIMOPHÀNES. Zie TIMOLÉON.

TIMOTHÉUS. Een Atheensch veldheer, zoon van Cónon. Zie dezen. Ook hij bewees zijn vaderland gewigtige diensten; zijne krijgsbedrijven hadden doorgaans zulk eenen gelukkigen uitslag, dat de schilders van zijnen tijd eens de Fortuin afschil-

derden, bezig met steden in een, door Timothéus gespannen, net te drijven, terwijl hij zelf er bij ligt te slapen. Hij ondervond, even als zoo vele anderen zijner landgenooten, de zwartste ondankbaarheid der wispelturige Atheners en stierf in ballingschap op het eiland Euboea (*Negropont*).

Tinctuur. Zoo noemt men in de Heraldiek (wapenkunde) de kleur van het veld des wapens en ook der figuren op hetzelve. Ook in de geneeskunde gebruikt men dit woord, om een vocht aan te duiden, hetwelk uit eenige stof of zelfstandigheid getrokken wordt.

Tirésias. Een blinde waarzegger uit Thebe. Van zijne blindheid verhalen de dichters de volgende verschillende oorzaken. Eenigen zeggen, dat hij door de Goden met het verlies van zijn gezigt gestraft werd, omdat hij hunne geheimen had verraden; anderen: dat hij eens de Godin Minerva had zien baden, die hem water in de oogen wierp, waardoor hij blind werd. Zijne moeder de nimf Chariclo bad Minerva haren zoon het gebruik zijner oogen terug te geven. Daar deze dit niet vermogt, scherpte zij zijn gehoor, zoodat hij zelfs de taal der vogelen verstond; ook schonk zij hem eenen zwarten staf, waarmede hij, gelijk zienden, wandelen konde. Volgens een ander verdicht verhaal had hij, op weg zijnde, twee slangen, van beiderlei geslacht, in vereeniging gezien, had deze door eenen slag gewond en was daarop eensklaps in eene vrouw veranderd. Toen nu eens Jupiter met zijne gemalin Juno in eenen woordenstrijd was, wie van beiden voor meerder genot vatbaar was, de man of de vrouw; werd Tirésias, die dit uit eigene ondervinding weten konde, tot scheidsregter gekozen. Hij besliste ten voordeele der vrouwen. De Godin Juno, die het tegendeel beweerd had, hier

over vertoornd, strafte Tirésias met blindheid; doch Jupiter schonk hem tot vergoeding de kunst van waarzeggen.

TISIPHÒNÉ. Eene der Furiën of Eumèniden. Zie deze.

TISSAPHERNES. Landvoogd van den Persischen koning Artaxerxes. Hij kwam bij den koning in hooge gunst, omdat hij dezen gewaarschuwd had, toen zijn broeder Cyrus de jongere, met behulp van eene Grieksche krijgsmagt, uit ruim 10000 man bestaande, benevens een aanzienlijk leger van Aziaten, optrok, om hem den troon te betwisten. Na het sneuvelen van Cyrus werd hem het bestuur geschonken over alle landschappen, die tot de landvoogdij van dezen behoord hadden. Toen hij echter tegen den Spartaanschen veldheer Agésiláus, die met eene legermagt der Persische heerschappij aanviel, niet bestand was, viel hij in ongenade en werd onthoofd, vooral op aanzetten van Parysatis, de moeder des konings, die hem het verraden van haren beminden zoon Cyrus, wiens aanslag zij begunstigd had, niet vergeven konde.

TITANEN. Kinderen van Urànus (*hemel*) en Gaea (*aarde*). Zij waren 24 in getal en de reuzen der oude wereld. Het latere godengeslacht, met Jupìter aan het hoofd, stamde van hen af. Door hunne moeder aangespoord waren zij steeds met Jupìter in eenen hevigen strijd, totdat zij door dezen in den Tartàrus (*onderwereld*) geworpen werden.

TITHÓNUS. Een schoon jongeling, die bemind werd door de Godin Auróra, welke voor hem de onsterfelijkheid verkreeg. Doch bij het verzoek daartoe had Auróra vergeten, van de Goden, voor haren beminde te verzoeken, dat hij altijd jong mogt blijven. Het gevolg hiervan was, dat Tithónus eindelijk door ouderdom ver-

zwakt steeds den dood wenschte, tot dat hij, door de Goden, uit medelijden in eenen krekel werd veranderd.

Títus. De beroemde Romeinsche keizer, die zijnen vader, den keizer Vespasiánus, in het bestuur opvolgde, in het jaar 79 onzer jaartelling. Reeds in zijne jeugd verwierf hij zich de algemeene genegenheid door zijn welvoegelijk en innemend gedrag, zoowel als door zijnen moed en krijgskundige bekwaamheden. Hij volgde zijnen vader, die nog onder Nero krijgsbevelhebber was, in den oorlog tegen de Joden, en toen, na den dood van Nero en de kortstondige regeringen van Galba en Otho, Vespasiánus naar Italië trok, om den keizerskroon te bemagtigen, bleef Títus in Judaea achter, om den oorlog tegen de Joden voort te zetten. Hij nam kort daarna Jerusalem in, hetwelk de vreesselijkste rampen leed, waarvan de geschiedenis naauwelijks een voorbeeld kan aanwijzen, en alzoo kreeg de voorzegging van den Heiland der wereld, de volkomenste vervulling. Ofschoon Títus den tempel te Jerusalem, dat pronkstuk van oude bouwkunde, had willen sparen, werd dezelve echter geheel vernield, zoodat geen steen op den anderen bleef. Na zijne terugkomst te Rome, werd hij door zijnen vader tot medereegent aangenomen. Van dezen tijd af tot aan zijne troonsbestijging schijnt zijn gedrag niet zonder vlek geweest te zijn, ten minste zijn levensbeschrijver Suetónius vermeldt dit en zegt zelfs, dat men destijds vreesde, in hem eenen tweeden Nero te zullen zien. Doch toen hij, na den dood zijns vaders, den troon bestegen had, bleef er geen zweem van zijn vorige gedrag overig en hij betoonde zulk eene goedheid van hart en zulk eene zucht voor het

welzijn zijner onderdanen, dat men hem met regt den benijdenswaardigen titel van *liefde en wellust des menschelijken geslachts*, gaf. De wet, die dengenen, welke door woorden, of schriften den persoon des keizers beleedigd had, strafte, vernietigde hij, zeggende; »als de beleediging onverdiend is, kan zij mij niet kwetsen; is echter de berisping gegrond, zoude het groote tijrannij zijn, de menschen te straffen wegens het openbaren der waarheid.'' Zijne grondstelling was: dat niemand ontevreden van zijnen vorst moest henen gaan. Op den avond van eenen dag, waarop hij zich herinnerde niemand iets goeds bewezen te hebben, riep hij uit: »vrienden, ik heb eenen dag verloren.'' Onder zijne regering viel de groote uitbarsting van den Vesuvius voor, waardoor Herculánum, Pompeji, Stabiae en andere steden bedolven werden, alsook een groote brand en eene verschrikkelijke pest. Op de edelste wijze beijverde hij zich in dien tijd de openbare ellende te verzachten en den lijdenden te hulp te komen. Zijne regering was helaas slechts van korten duur. Hij stierf na eene regering van nog geen twee jaren, 41 jaren oud, in het jaar 81 onzer tijdrekening.

Tity̆us. Een ontzagchelijke reus, die aan Latóna, de moeder van Apollo en Diana geweld poogde aan te doen, en daarom door de pijlen van Apollo werd doorboord en in de onderwereld gesmeten, alwaar hem door eene gier de lever wordt uitgepikt, die telkens weder aangroeit, om op nieuw door dit dier verslonden te worden, zoodat Tity̆us aldaar onophoudelijk de hevigste pijnen lijdt.

Tlepolĕmus. Een zoon van Hercúles en een dergenen, die om de hand der schoone Helèna geworven hadden,

Hij nam deel aan den togt tegen Troje en viel door de hand van den Lycischen koning Sarpédon, die bondgenoot der Trojanen was.

TMÓLUS. Een berg van Lydië, in Klein-Azië, thans heet hij *Bozdag*. Hij had, zegt men, zijnen naam van zekeren Tmòlus, eenen koning van Lydië en echtgenoot der schoone Omphàle, beminde van Hercúles.

TOGA. Zoo heette het kleed, hetwelk de Romeinsche burgers droegen in vredestijd. Het was van witte wol en werd bijna uitsluitend door de mannen gedragen, die in tijd van oorlog hetzelve met den krijgsrok (*sagum*) verwisselden. Bij sommigen sloot de togà eng om het lijf, bij anderen hing zij in wijde plooijen naar beneden. De zoogenaamde *toga praetexta* had een purperen boordsel en werd door vrijgeborene kinderen van beide geslachten gedragen, bij de jongens tot aan het 17de, bij de meisjes tot aan het 14de jaar. De zegepralende veldheer droeg eene toga met palmtakken geborduurd, die daarom *toga palmata* heette. Zij die naar een ambt stonden droegen de *toga candida*, eene sneeuwwitte toga, van waar zij den naam hadden van *candidaten*, welk woord nog bij ons in dezelfde beteekenis gebruikt wordt. In den rouw droeg men eene zwarte toga, *toga pulla* en de aangeklaagden waren in eene *toga sordida*, d. i. vuile toga gekleed.

TOLèRANT. Verdraagzaam, vooral in zaken van godsdienst. Het tegenovergestelde heet *intolèrant*.

TOLÓSA. Oude benaming der stad *Toulouze*, in het zuiden van *Frankrijk*.

TOMI of TOMOS. Oudtijds eene stad, op de Europesche kust van den Pontus Euxìnus (*Zwarte zee*). De dichter

Ovidius, die aldaar lang in ballingschap leefde, verhaalt, dat zij den naam had van een Grieksch woord, dat *snijden* beteekent, omdat de beruchte Medéa haren broeder Absyrtus aldaar had in stukken gesneden. Zie Medéa.

TOMŸRIS. Eene koningin der Scythen, die, zoo als men verhaalt, den dood van haren eenigen zoon, welke door den Persischen koning Cyrus met zijn leger verslagen en gedood was, wreedaardiglijk heeft gewroken. Zij liet namelijk den gevangenen Cyrus het hoofd afslaan en hetzelve in eenen lederen zak, met menschenbloed gevuld, werpen, onder het uitspreken der volgende woorden: »verzadig u nu met bloed, waarnaar gij gedorst hebt en waarvan gij altijd onverzadelijk zijt geweest."

TOPÍCA. Zoo noemden de ouden eene stelselmatige ontwikkeling van eenige algemeene begrippen en stellingen, tot de redeneerkunde betrekkelijk.

TÓPISCH. Plaatselijk.

TOPOGRÀPHIE. Plaatsbeschrijving.

TOREÚTIEK. Men meent, dat de ouden hierdoor verstonden; half of geheel verheven beeldwerk van metaal, hetwelk door vormen en gieten en niet door graveren gemaakt werd.

TORQUÁTUS. Zie MANLIUS.

TORTUUR. Ligchamelijke pijniging of foltering, om de waarheid uit te vorschen.

TOTALÌTER. Geheel en al.

TOXICOLÒGIE. De leer der vergiften en tegengiften.

TRADÍTIE. Overlevering, b. v. van een verhaal, hetwelk van geslacht tot geslacht bij monde is voortgeplant.

TRADITÓREN. Zoo noemde men de Christenen, die zich, bij de vervolging hunner geloofsgenooten in oude

tijden, schuldig maakten aan het overleveren van heilige boeken en vaatwerk aan de heidensche overheid.

TRADÚCTIE STELSEL. Voortplantingsstelsel. Zoo heette het stelsel dergenen, die geloofden, dat de kiem van de ziel der kinderen reeds in de ouders voorhanden was en zich, als het ware, door overdraging voortplantte. Die dit stelsel aankleefden, werden daarom *Traduciánen* genoemd.

TRAGISCH. Zie het volgende art. TRAGOEDIE.

TRAGOEDIE. Woordelijk: boksgezang, van een Grieksch woord *tragos*, hetwelk *bok* beteekent. Bij de Grieken had men, in de oudste tijden, de gewoonte, op de feesten van Bacchus, ernstige liederen of heldendichten te zingen of op te zeggen, uit welke naderhand het treurspel is voortgekomen. Deze gezangen noemde men *tragoediën*; hetzij omdat op zulke feesten een *tragos* of bok aan Bacchus geofferd werd of omdat de beste zanger eenen bok tot prijs bekwam. In later tijd heeft men voor het treurspel denzelfden naam behouden. TRAGISCH beteekent hetgeen tot de *tragoedie* behoort; van daar iets, hetwelk eene treurige uitkomst heeft.

TRAJÁNUS. Een Romeinsch keizer, die om zijne deugden den naam van *den besten* verkreeg en ook verdiende. Hij was de zoon eens krijgsbevelhebbers onder den keizer Vespasiánus en diende eerst onder zijnen vader. Naderhand werd hij tot hooge ambten in het krijgswezen verheven en onderscheidde zich steeds door zijne bekwaamheid en moed. De voortreffelijke doch bejaarde keizer Nerva vond, toen hij den troon besteeg, niemand waardiger, dan Trajánus om, daar hij kinderloos was, tot zoon aan te nemen. Na den dood van Nerva, in het jaar 98 van

onze jaartelling, besteeg Trajánus den Romeinschen keizertroon en deed van toen af den wil en de bekwaamheid blijken, om zijn volk gelukkig te maken. Alle misbruiken en drukkende lasten schafte hij, zoo veel mogelijk, af, waartoe matigheid en spaarzaamheid hem in staat stelden. Hij bezat de voor eenen vorst zoo gelukkige gave, mannen van verdienste uit te vinden, ten einde hen de staatsambten op te dragen, zoodat hij steeds regt en billijkheid deed heerschen. Eens eenen bevelhebber zijner lijfwacht, bij deszelfs aanstelling, het zwaard overreikende, zeide hij: »draag het zwaard ter mijner verdediging, zoo ik *wel*, doch *tegen* mij, zoo ik *slecht* regeer." Met de aanzienlijken te Rome ging hij vertrouwelijk om, bezocht hen in hunne huizen en noodigde hen aan zijne tafel, waar hij zich op het ongedwongenste met hen onderhield, zoo dat hij, hetgeen zoo schaarsch aan eenen vorst te beurt valt, zeggen konde, dat hij ware vrienden had. Zijn paleis stond voor ieder open en aan elken burger verleende hij ten allen tijde gehoor. Ook hield hij kunsten en wetenschappen in waarde en achtte derzelver beoefenaars hoog. Bij dit alles paarde zich echter bij Trajánus eene groote zucht naar krijgsroem, zoodat hij vele oorlogen, zoo in Europa als in Azië voerde, waarin hij wel steeds overwinnaar bleef, doch die Rome op stroomen bloeds te staan kwamen. Eene zonderlinge tegenstrijdigheid met zijn anders zoo zachtaardig karakter. Het prachtige *forum Trajani* werd onder zijne regering gebouwd en de beroemde zuil van Trajànus opgerigt, die zijne zegepralen moest vereeuwigen en nog aanwezig is. Terwijl hij zich met het leger in Azië bevond en op nieuwe veroveringen bedacht was, werd hij eensklaps ziek en scheepte zich naar Italië

in, nadat hij aan Hadriánus het bevel over het leger had overgegeven. Hij stierf echter op zijne reis derwaarts, in het 64ste jaar zijns levens, het 20ste zijner regering. Zijn opvolger was Hadriánus, wien hij als zoon had aangenomen. Er bestaan nog eenige brieven van Plinius, den jongere, aan den keizer Trajánus, waaruit blijkt, dat zijn zachte inborst hem van het strenge vervolgen der Christenen terug hield. De schoonste lofrede op dezen buitengewonen keizer, is de daadzaak, dat men nog eenige eeuwen na zijnen dood den nieuwen keizers, bij hunne troonsbestijging, den wensch toeriep: »wees gelukkiger als Augustus en beter als Trajánus.'' Het is evenwel te betreuren, dat ook zulk een man niet vrij van ondeugden was, men legt hem onder anderen, dronkenschap ten laste.

Trajectória. Zoo noemt men de kromme lijn, die een geworpen ligchaam, b. v. een steen beschrijft, wanneer hij, door de op hem werkende zwaartekracht, ieder oogenblik van zijne regtlijnige beweging wordt afgebragt, in het geval namelijk, dat de worp niet vertikaal is, dat is niet lijnregt naar boven geworpen wordt, want dan valt hij in dezelfde rigting weder naar beneden.

Transfigurátie. Verandering van gedaante. Zoo noemt men in de Roomsche kerk de verandering van Christus in een verheerlijkt ligchaam, op den berg Tabor. Tot gedachtenis hiervan is ook bij de Roomschen een feestdag ingesteld.

Transscendentaal. Woordelijk wat de grenzen overschrijdt. Vandaar wordt het gebezigd als een kunstterm in de wijsbegeerte en beduidt: iets, dat het menschelijk waarnemingsvermogen, door middel der zintuigen, te boven gaat.

Transsubstantiátie. De overgang van het ligchaam van Christus, in den gewijden ouwel, die bij sommige Christelijke gemeenten, bij het avondmaal, gebruikt wordt.

Trapézium. In de meetkunde, een vierkant, waarvan slechts twee zijden evenwijdig zijn.

Trapézus. Oude benaming der stad *Trapezunt* of *Trebisonde*, aan de zwarte zee in Klein-Azie. In de middeleeuwen had de stad eenen grooteren omvang, als thans, en was het toevlugtsoord der verdrevene Grieksch-keizerlijke familie, toen de kruisvaarders in 1204 de stad Konstantinopel innamen. Een prins uit het verdrevene keizerhuis, rigtte aldaar toen een klein rijk op, onder den naam van het Trapezuntische keizerrijk.

Trasiménus. Zie Thrasiménus.

Trebellius. Pollio. Een Romein, als geschiedschrijver bekend. Hij leefde in de 3de eeuw van onze tijdrekening en beschreef het leven van eenige latere keizers en wel van den keizer Philippus tot Claudius. Er is van het werk slechts zeer weinig overig.

Trébia. Oude benaming der tegenwoordige rivier *Trebbia* in het hertogdom *Parma*. Zij is bekend in de geschiedenis door de nederlaag, die de beroemde Hannibal, in hare nabijheid, den Romeinschen Consul Semprónius deed ondergaan.

Triandrìa. Eene klasse van planten, waarvan de bloemen tweeslachtig zijn, en ieder drie stofdraden of mannelijke deelen hebben.

Triboniánus. Een beroemd regtsgeleerde, aan wien, in vereeniging met andere regtsgeleerden, de keizer Justiniánus het verzamelen opdroeg der onderscheidene wetten, die het zoogenaamde *corpus juris* uitmaken. Door

zijne bekwaamheden had hij zich de gunst des keizers verworven en steeg tot de hoogste ambten in den staat, schoon hij, van den kant der zedelijkheid, niet in den besten naam stond.

Tribràchys. Eene voetmaat der ouden bestaande uit drie korte lettergrepen: ᴗ ᴗ ᴗ.

Trevìri. Een volk van het oude Gallia Belgica. Deszelfs hoofdstad was Augusta Trevirorum, het hedendaagsche *Trier* in de *Rijn-Provinciën.*

Tribúnen. Deze benaming werd, oudtijds te Rome, aan beambten van verschillenden aard gegeven. *Tribúnus milìtum* was een krijgsoverste, hoedanig er drie bij elk legioen waren. *Tribúni milìtum consulari potestàte*, d. i. krijgsoversten met de magt van consul, werden meermalen verkozen, als het volk vorderde, dat ook uit de lagere standen personen tot de hoogste ambten verkiesbaar zouden zijn en men hen toch tot het consulschap niet wilde toelaten. *Tribúnus celèrum* heette de bevelhebber der lijfwacht onder de koningen. *Tribúnus aerarii* was een ondergeschikt beambte, die aan den quæstor, (algemeenen ontvanger) was toegevoegd, om gelden in te vorderen, uit te betalen enz. *Tribúni plebis*, volkstribúnen werden in het jaar 261 na de stichting van Rome aangesteld, om het volk tegen de aanmatiging van den hoogsten stand (de Patriciërs) te beschermen. Hun aantal was eerst twee, vervolgens vijf en daarna gewoonlijk tien. Zij konden zich door het uitspreken van het woord *veto* (ik verbied het) tegen alle besluiten van den raad verzetten. Hierdoor was hunne magt zeer groot, terwijl zij die meermalen misbruikten. Hunne personen waren onschendbaar en hun aanzien steeg allengskens zoo zeer,

dat zij zelfs zitting kregen in den raad en de magt hadden, om besluiten voor te stellen, welke voor het geheele volk verbindend waren. Sullá beperkte hunne magt weder tot het regt van tegenstand tegen de besluiten van den raad. Pompéjus gaf hun de vorige regten terug, maar Augustus verklaarde zichzelf tot volkstribuun en vernederde daardoor hun aanzien tot een schaduwbeeld, ofschoon men tot aan de regering van Constantinus volkstribunen vermeld vindt.

Trichorrhoea. Het uitvallen der haren. Een Grieksch woord in de geneeskunde gebruikelijk.

Trietérica. Een feest van Bacchus, hetwelk om de drie jaren gevierd werd, van waar het den naam had.

Trigonòmetrie. Driehoeksmeting.

Trilògie. Zoo noemden de oude Grieken eene vereeniging van drie treurspelen, die te zamen één geheel uitmaakten, hoedanige er van de oude Grieksche treurspeldichters nog voorhanden zijn.

Trinácria. Woordelijk: het eiland met drie voorgebergten. Het was de oude benaming van het eiland *Sicilië*, vooral bij de dichters.

Trinìteit. Drieëenheid.

Triptolèmus. Zie Céres.

Tritheïten. Zoo werden diegene genoemd, welke, uit de leer der drieëénheid, het bestaan van drie afzonderlijke Godheden wilden afleiden.

Tríton. Een zeegod, dienaar en heraut van Neptúnus. Hij wordt afgebeeld van boven in menschelijke gestalte; het onderste gedeelte van zijn ligchaam eindigt in eene slangenstaart. De Tritons zwommen om den wagen van Neptúnus en bliezen op zeeschelpen.

TRIUMVIRAAT. Driemanschap. Beroemd waren te Rome de driemanschappen van Caesar, Pompéjus en Crassus en van Antonius, Lepidus en Octaviánus.

TROAS. Een landschap van het oude Phrygië in Klein-Azië. De beroemde stad Troje lag in dit landschap.

TROCHAEUS. Eene voetmaat der ouden, bestaande uit ééne lange en ééne korte lettergreep - ◡.

TROEZEN of TROEZÉNE. Eene stad van Argòlis, in den Peloponnésus (*Moréa*). Hierheen bragten de Atheners, bij den aantogt der Persen, gedeeltelijk hunne vrouwen en kinderen, benevens hunne beweegbare bezittingen.

TROGLODÝTEN. Holbewoners. In het bijzonder degenen, die in holen wonen onder den grond.

TRÓGUS POMPÉJUS. Zie JUSTÍNUS.

TROJA. Beroemde stad der oudheid; haar naam is door de gezangen van Homérus vereeuwigd. Zij lag op de noordwestkust van Klein-Azië (*Natólië*) in het landschap, dat oudtijds Phrygië heette. De oorlog, dien de Grieken tegen haar gevoerd hebben en die hare geheele verdelging ten gevolge had, is de eerste krijgstogt geweest, welken de gezamenlijke Grieken ondernomen hebben, en die veel heeft toegebragt tot verdere ontwikkeling van het Grieksche volk. Op de plaats, waar eens Troje stond, vindt men nu slechts een dorp *Bunarbaschi* genaamd.

TROJAANSCH PAARD. Na eene vergeefsche belegering van 10 jaren beproefden de Grieken de stad Troje, door verrassing te winnen en bezigden daartoe de volgende list: Zij veinsden naar huis terug te keeren en lieten een ontzagchelijk groot houten paard achter, in welks hollen buik zich eene groote menigte der voornaamste strijders

verborgen hield. Een der Grieken, die zich daartoe opzettelijk door de Trojanen had laten vangen, moest hen in den waan brengen, dat dit achtergelaten paard een geschenk was voor de Godin Minerva en dat de Trojanen, door het in hunne stad te brengen, ongetwijfeld de gunst dier Godin konden verwerven. Door de bedriegljke taal van dezen man, Sinon genaamd, misleid, haalden de Trojanen, uitgelaten van vreugde over het vertrek hunner vijanden, het noodlottige paard in zegepraal binnen hunne muren. Toen des nachts alles in de stad in diepe rust gedompeld lag, opende Sinon, aan wien de Trojanen, in hunne vreugde het leven geschonken hadden, den verborgenen ingang in den buik des paards, en de daarin schuilende strijders lieten zich langs een touw naar beneden. Nu werd de wacht aan de poort overrompeld en het, inmiddels teruggekeerde leger der Grieken trok, dorstende naar buit, de stad binnen. Vreesselijk was het ontwaken der ongelukkige Trojanen; vol wanhoop grepen zij naar de wapenen, doch zij vermogten hunne vaderstad niet langer te verdedigen, en die het niet door de vlugt ontkwamen, vielen onder de slagen der overwinnaars. Dit is de korte inhoud van het tweede boek der Aeneis van den dichter Virgilius, die in dit boek den ondergang van Troje bezingt.

Trojaansch spel. Een soort van paardrijden waarin de Romeinsche jeugd zich oefende; het had veel overeenkomst met het *caroussel* rijden.

Tropheën of liever **Tropeën.** Zegeteekens, na het verslaan der vijanden, op het slagveld zelf, uit buitgemaakte wapenen opgerigt.

Trophónius. Zie **Agamédes.**

TRÓPUS. Eene spraakwending. Zie onder anderen, METAPHÓRA en IRÒNIE.

TUBA. Bij de Romeinen een blaasinstrument, bij het krijgsvolk in gebruik, waarschijnlijk eene trompet.

TUBUS. Een buis of pijp, van metaal, hout enz.

TUISCO of TUISTO. Zie THUISCO.

TULLIA. De ontaarde dochter des Romeinschen Konings Servius Tullius. Zij was door haren vader aan eenen zoon van zijnen voorganger Tarquinius uitgehuwelijkt. Dezen haren man, die zachtzinnig van aard was, wist zij eerst uit den weg te ruimen, om met deszelfs broeder, die met hare zuster was getrouwd en van een wreed en heerschzuchtig karakter was, te kunnen in het huwelijk treden. Zoodra zij dit haar doel bereikt had, rustte zij niet, voordat zij haren man had overgehaald, zich van Servius Tullius te ontdoen en den troon, dien zij zeide, dat hem toekwam, in bezit te nemen. De ongelukkige koning werd dan ook op last van Tarquinius vermoord, die daarna onder den bijnaam van Superbus is bekend geworden. Zoodra zij den dood haars vaders vernam, spoedde Tullia zich naar het *forum*, om haren man als koning te begroeten; en toen zij naar huis keerde, zag zij het vermoorde lijk haars vaders op straat liggen. In plaats echter van eenen omweg te maken, ten einde zulk een ijsselijk schouwspel niet te zien, beval het monster den voerman over het lijk des konings te rijden.

TULLIUS. Zie CICÈRO.

TULLUS HOSTÍLIUS. Derde koning van Rome en opvolger van den vreedzamen Numa Pompilius. Hij was een krijgshaftig vorst, die de grenzen van zijn gebied steeds trachtte uit te breiden en ook werkelijk hierin

slaagde, zoo als onder anderen door het overwinnen van Alba. Zie dit Art.

TUNÍCA. Een onderkleed, hetwelk, bij de Romeinen zoo wel door mannen als vrouwen, onder de toga, op het bloote lijf gedragen werd, gewoonlijk was het van wol en wit van kleur. Alleen de slaven droegen dezelve zonder toga.

TUSCULÁNUM. Een landgoed van den beroemden Cicèro; het lag in de nabijheid van Rome. Het had zijnen naam van het stadje Tuscùlum (thans *Frascati*), in welks omtrek het lag. Hier onderhield de groote man zich dikwijls met zijne vrienden over wijsgeerige onderwerpen. Zijn werkje, getiteld: *Tusculanae quaestiones*, hetwelk nog voorhanden is, geeft ons eene schets van die gesprekken.

TYCHÉ. Zie FORTÚNA.

TYCHIUS. Een bekwaam werkman in leder. Homérus gewaagt van hem en zegt, dat hij het schild van Ajax had vervaardigd.

TYDEUS. Vader van den Griekschen held Diomédes, die vóór Troje streed. Tydeus was de zoon van Oeneus, koning van Calydon. (Zie dit) In zijne jeugd moest hij, wegens eenen beganen moord, het vaderlijk huis verlaten, en nam de wijk naar Argos, tot den koning Adrastus, die hem zijne dochter ten huwelijk gaf. Door Polyníces, die met eene andere dochter van Adrastus gehuwd was, werd hij naar Thebe gezonden, om Eteòcles over te halen, volgens verdrag de regering aan zijnen broeder over te geven. (Zie ETEÒCLES.) Aldaar aangekomen, overwon Tydeus in eenen wedstrijd alle aan het hof aanwezigen, en toen de Thebanen, hierover verbit-

terd, hem op zijne terugreis lagen legden, versloeg hij de 50 mannen, die, om hem te dooden, in eene hinderlaag gelegd waren, eenen slechts sparende, ten einde deze de tijding dier nederlaag aan den koning konde overbrengen. Toen nu Eteòcles weigerde, aan den billijken eisch zijns broeders gehoor te geven, trok ook Theseus mede tegen Thebe op, onder de zeven vorsten, die het regt van Polyníces wilden verdedigen; doch kwam aldaar om.

Tydídes. Bijnaam van Dioméde̊s, als zoon van Tydeus.

Tymólus. Zie Tmólus.

Tympànum. Een muzijkinstrument, bij de oude Grieken en Romeinen; het werd, even als de tamboerin, met de hand geslagen. Het trommelvlies in het oor wordt door de geneeskundigen ook *tympanum* genoemd.

Tyndàreus. Koning van Sparta en gemaal der schoone Leda, bij welke Jupìter, staande haar huwelijk met Tyndàreus, Castor en Pollux, alsook de beruchte Helèna verwekte, die ook *Tyndariden* genoemd werden, dewijl Tyndàreus voor hunnen vader doorging.

Tyndarídan. Zie het vorige artikel.

Typhoeus. Een vervaarlijke reus, die, met zijne gezellen, Jupìter den oorlog aandeed. Hij werd door Jupìter met zijnen bliksem verslagen, en de berg Aetna op hem geworpen, die nog vuur opwerpt, hetwelk door Typhoeus wordt uitgebraakt.

Typhon. Eene Egyptische Godheid, die als een kwade geest beschouwd werd. — Typhon heette ook bij de ouden een hevige storm en wervelwind, die nog thans, in het heetere jaargetijde, in de Indische zee woedt.

Typhus. Eene soort van hevige koorts, die den lijder

alle bewustzijn beneemt en hem in korten tijd alle krachten doet verliezen.

Typographie. Boekdrukkunst.

Typolíthen. Versteeningen, waarbij de uitwendige vorm des voorwerps nog te zien is.

Typomètrie. De kunst om landkaarten met bewegelijke letters te drukken.

Typùs. Afbeeldsel, afdruk.

Tyrrheensche zee. Zoo noemden de Romeinen de zee nabij Etrúrie (het tegenwoordige *Toscáne*).

Tyrtaeus. In den tweeden oorlog, dien de Spartanen tegen de Messeniërs voerden, hadden deze laatsten hunne vijanden reeds in twee veldslagen overwonnen. In dezen nood, toen zij ook hunne voornaamste bevelhebbers verloren hadden, wendden de Spartanen zich tot de Atheners, van hen eenen veldheer verzoekende. Deze naijverig op Sparta en zich in deszelfs vernedering verheugende, zonden eenen man, ten eenenmale onbedreven in den oorlog. Deze man was Tyrtaeus, een schoolmeester, die mank ging; doch die, een goed dichter zijnde, door zijne verzen zoo zeer den moed der Spartanen aanvuurde, dat zij bij elke gelegenheid zegevierden. Van de verzen van Tyrtaeus, bij die gelegenheid vervaardigd, zijn nog brokstukken overig. Hij leefde ongeveer 684 jaren vóór Chr.

Tyrus. Eene van de beroemdste steden der oudheid. Zie Phenícië.

U.

UBÉRTAS. Bij de Romeinen, de Godin des overvloeds. Men vindt haar dikwijls op munten afgebeeld, als eene schoone vrouw, met eenen omgekeerden horen des overvloeds.

UBÏERS. Een oud volk van Germánië. (*Duitschland*). Zij woonden omstreeks *Keulen*.

UBIQUITEIT. Alomtegenwoordigheid. Het is een Latijnsch woord; doch niet van den besten stempel.

ULPHÌLAS of ULFÌLAS. Een Bisschop der Christelijke kerk, bij de Gothen in Dacië en Moesië. (Zie deze artikels.) Hij leefde in het laatst der 4de eeuw onzer tijdrekening. Men schrijft hem de uitvinding der Gothische letters toe; doch anderen meenen, dat door hem het Gothische schrift meer verbreid en bekend werd. Hij vertaalde den bijbel in de Gothische taal, van welke vertaling nog veel aanwezig is, hetwelk als oudste gedenkstuk der Duitsche taal in hooge waarde gehouden wordt.

ULIXES. Zie ULYSSES.

ULPIÁNUS. Een beroemd Romeinsch regtsgeleerde, die in het begin der derde eeuw onzer tijdrekening, onder den Romeinschen keizer Alexander Sevérus leefde. Zijne beslissingen omtrent regtspunten en de verklaringen dienaangaande zijn uit zijn schriften getrokken en opgenomen in de *Pandecten*. Zie dit art.

ULTIMÁTUM. Een Latijnsch woord van den nieuwen stempel. Men verstaat er door: de laatste onherroepelijke bepaling.

Ultra. Aan gene zijde, over de grenzen. Van daar dat men er iemand door aanduidt, die, vooral in het staatkundige, de grenzen te buitengaat.

Ultramàrin. Eene schoone, hemelsblaauwe verw, bereid uit lazuursteen, die voornamelijk uit China, Tibet en Rusland gehaald wordt. Uit den blaauwen lazuursteen wordt *ultramàrin* bereid. Men gebruikte deze verw voormaals tot emailleren en schilderen op porcelein. In de middeleeuwen werd zij gebruikt tot het schilderen der hoofdletters in de handschriften en naderhand meest door den beroemden schilder Titiaan.

Ultramontaan. Woordelijk: hetgeen over de bergen is. Door deze bergen verstaat men, bij het bezigen van dit woord, *de Alpen;* zoodat men, in *Italië*, *Duitschland* en *Frankrijk* en, in *Frankrijk*, *Italië* daardoor aanduidt. Ultramontaansche denkwijze wordt gewoonlijk genoemd: de denkwijze door het Hof van Rome voorgestaan.

Ulysses. In het Grieksch Odysseus. De beroemde koning van Ithaka (*Thiaki*), een der tegenwoordige Jonische eilanden. Hij onttrok zich eerst, onder voorwendsel van krankzinnigheid, aan den togt tegen Troje; doch zijne list werd ontdekt door Palamédes. (Zie dezen.) Ulysses werd dus genoodzaakt den togt mede te maken, en werd in dezen oorlog wegens zijne ligchaamskracht, zijne bekwaamheid in het boogschieten en zijne listigheid tot alle gevaarlijke en schranderheid vorderende ondernemingen gebruikt. Op het einde der belegering van Troje besteeg ook hij het beroemde houten paard. (Zie Trojaansch paard.) Zijn terugtogt van Troje, op welken hij tien jaren doorbragt, is het onderwerp van het bekende

gedicht de Odysséa van Homérus, waarin de menigvuldige ontmoetingen voorkomen, die de held ondervond bij de Laestrygoniërs, Sirénen, Cyclopen, Lotophágen, Circé, Calypso, Scylla, Aeòlus en de Phaeaciërs. (Zie al deze art.) Eindelijk kwam hij, nadat zijn zoon hem overal te vergeefs gezocht had, op Ithaca terug, ontwaarde aldaar het ergerlijke leven der vrijers van zijne echtgenoot Penelopé (zie deze), doodde allen, alsook de knechten en dienstmeiden, die hun ter dienste gestaan hadden. Hij stierf, zegt men, door de hand van zijn' eigen' zoon Telegonus, dien hij bij Circé had verwekt.

Unciaal letters. Zijn groote letters, zoo als men vindt op gedenkteekenen, enz.

Uniformiteit. Een Latijnsch woord van later maaksel, hetwelk *eenvormigheid* beteekent.

Unigenìtus Dei filius. De eeniggeboren Zoon van God. Zoodanig is de aanvang eener bulle door den Paus Clemens XI in het jaar 1713 uitgevaardigd. Zij diende tot veroordeeling der stellingen voorkomende in de *zedelijke beschouwingen over het N. Testament* van den geestelijke Quesnel. Daar deze stellingen geenszins met den bijbel in strijd waren, doch alleen door den haat der Jezuiten tegen Quesnel werden veroordeeld, zoo heeft deze bulle gevaarlijke gevolgen gehad voor den vrede der Katholieke kerk.

Unitariërs. Eene secte van Christenen, die ook *antitrinitariërs* genoemd wordt, omdat zij de leer der drieëénheid verwerpt en de éénheid van God tot een punt van geloof maakt.

Universiteiten. Zijn hooge scholen, op welke alle wetenschappen geleerd worden. De benaming komt van

een Latijnsch woord, hetwelk *alles te zamen genomen* beteekent.

URANIA. Eene der Zanggodinnen. De sterren stonden onder haar toezigt.

URANIUM. Eene soort van metaal, in het laatst der vorige eeuw ontdekt; het is donkergraauw en kan niet dan zeer moeijelijk vloeibaar gemaakt worden.

URÀNUS. De stamvader van het gansche Godengeslacht. Hij werd door zijnen zoon Saturnus van den troon des hemels gestooten.

URBANÌTEIT. Steedsche manieren; van daar beschaafde toon in den omgang.

URÒCYSTIS. De blaas in het menschelijk ligchaam.

UROLITHIÀSIS. De steen in de blaas, het graveel.

UROMANTÍE. De voorgewende kunst van waarzeggen uit het water door den zieke geloosd, namelijk om daaruit den aard der ziekte te kennen.

URORRHAGIE. De sterke waterlozing bij eenen zieke.

URORRHOEA. Het van zelf afloopen van het water bij eenen mensch.

UROSCOPIÀ. Het onderzoek of de beschouwing van het geloosde water, bij eenen zieke.

USIPÉTEN. Een oud volk van Germanië. Het woonde eerst aan de oevers van de rivier *de Lippe* en naderhand bij het *Schwartzwald.*

USUSFRUCTUS. Vruchtgebruik.

USURPÀTOR. Zoo noemt men dengene, die op eene wederregtelijke wijze zich van de hoogste magt in den staat, van eenen troon of eens anders eigendom meester maakt; meer echter onder schijn van eenigen grond van regt, als uit openbare roofzucht.

Uteríni. Kinderen van dezelfde moeder. Van het Latijnsche woord uterus (*baarmoeder*).

Utìca. Eene stad op de noordkust van Afrika. Zij is in de geschiedenis bekend vooral door den dood van Cato, den jongere. Zie Cato.

Utopìa. Een uit het Grieksch gevormd woord, hetwelk een land aanduidt, dat nergens bestaat. Bekend was bij ons voorheen de *Utopiaansche Courant.*

Uxórium. Bij de Romeinen, eene belasting, die van ongehuwde mannen geheven werd, wanneer zij in staat waren, eene vrouw te onderhouden.

V.

Vaccinéren. Het inenten met de koepokstof. Het woord is afkomstig van het Latijnsche *vacca*, hetwelk *koe* beteekent.

Vacúna. Eene oud-Italiaansche Godin van den landbouw. Men offerde haar na volbragten oogst, en dus in rust en ledigen tijd, hetgeen ook de benaming aanduidt.

Vacùum. Woordelijk: ledige ruimte.

Vademécum. Woordelijk: *ga met mij.* Men geeft deze benaming doorgaans aan een of ander klein boekje, hetwelk men op reis of anderzins medeneemt en gemakkelijk in den zak steekt.

Vahàlis. Oude Latijnsche benaming der Nederlandsche rivier *de Waal.*

Valens. Een Romeinsch keizer, die in de 2de helft der 4de eeuw onzer jaartelling leefde. Hij werd door zijnen broeder Valentiniànus tot mederegent aangenomen

en hem het bestuur van het Oosten toevertrouwd. Hij overwon ook de Gothen en wees hun woonplaatsen in Thracië aan. Toen zij echter weder in opstand kwamen en Valens optrok, om hen te beteugelen, kwam hij om na eene regering van 15 jaren, in het 50ste jaar zijns levens.

VALENTINIÁNUS. Er zijn drie Romeinsche keizers van dien naam geweest, de eerste, broeder van Valens (zie het vorige art.) en, even als deze, een zoon van Gratiánus, was wel een dapper vorst, doch zonder eenige beschaving of wetenschappelijke kennis. Aan allerlei buitensporigheden zich overgevende, was hij daardoor nog te minder in staat het toenemend verval der Romeinsche heerschappij te verhoeden en stierf in het jaar 375 onzer tijdrekening. — Zijn zoon VALENTINIÁNUS II volgde niet zijnen vader, maar eenen ouderen broeder, met name Gratiánus, op, die in het jaar 383 na Chr. overleed. Hij regeerde negen jaren en onder de voogdijschap zijner moeder; hij werd vermoord door eenen zijner bevelhebbers, Arbogastes, eenen Galliër. — VALENTINIÁNUS III. Een kleinzoon van Theodósius, den groote. Hij was reeds in zijn 6de levensjaar tot keizer uitgeroepen, en volgde zijnen oom Honorius op. Ook hij was niet in staat, wegens zijne verwijfdheid en wellustige levenswijze, den stroom van barbaren te keer te gaan, die de onderscheidene provinciën des rijks bestormden; en zoo gingen dan, onder zijne regering, geheele landen verloren en had hij het verdriet Italië door Attila en zijne Hunnen te zien verwoesten. Er werd tegen zijn leven eene zamenzwering gesmeed en hij werd vermoord in het jaar 455 onzer tijdrekening.

Valeriánus. Een Romeinsch keizer, die om zijn uitmuntend karakter geprezen wordt. Hij nam zijnen zoon Galliénus tot mederegent aan; doch zijne regering leverde niets op dan eene aaneenschakeling van invallen der buitenlandsche volken in het Romeinsche gebied, en toen een latere Artaxerxes, in Azië, een nieuw Persisch rijk had gesticht en deszelfs opvolger Sapor de landen, die vroeger tot het Persische rijk hadden behoord, aan de Romeinen wilde ontweldigen, trok Valeriánus tegen hem op, doch werd geslagen en gevangen genomen. Hij stierf in de gevangenis uit verdriet over de vernederende behandeling, die hij onderging, in het jaar 260 onzer tijdrekening, na eene regering van 10 jaren.

Valérius Flaccus. Een vriend van den beroemden Marcus Cato en diens ambtgenoot in het consulschap, in welke betrekking hij eene beslissende overwinning behaalde op de Galliërs, nabij Mediolánum (*Milaan*). — Ook was er een dichter van dien naam, die het ondernam den togt der Argonauten te beschrijven; doch dit gedicht, door den dood verhinderd, niet ten einde bragt. — Valérius Publicòla. Deze nam een werkzaam deel aan de verdrijving van den laatsten Romeinschen koning Tarquinius en was een der eerste consuls. Hij verwierf den bijnaam van *Publicòla*, dat is *volksvriend*, door zijne volksgezinde handelwijze; want in het waarnemen van zijne overheidsambten was hij zoo belangeloos, dat hij arm stierf en op kosten van den staat moest begraven worden. Zijn huis, hetwelk in het hoogere gedeelte der stad stond en daarom door het volk met wantrouwen werd aangezien, alsof Valérius zich boven zijne medeburgers wilde verheffen, liet hij afbreken en ging in het lagere gedeelte der

stad wonen, om ook den schijn van aanmatiging te vermijden. Na zijnen dood werd hem, uit dankbaarheid, een grafteeken opgerigt, en de vrouwen namen over hem, even als over Brutus, voor een jaar den rouw aan.

VANDÁLEN. Een volk, hetwelk oorspronkelijk tusschen *de Elbe* en *de Weichsel* woonde en ook het zijne toebragt tot den ondergang des Romeinschen rijks. In het jaar 272 verleende de keizer Aureliánus hun woonplaatsen in Dacië (*Sevenbergen* en *een gedeelte van Hongarijë*). Hieruit verdreven, werden zij door Constantínus, den Groote, in Pannónië (zie dit) gevestigd. Van daar echter verhuisden zij weder, in het jaar 406 na Chr., en trokken door Gallië naar Spanje, alles op hunnen togt verwoestende. In Spanje rigtten zij een nieuw rijk op in het tegenwoordige *Oud-Kastilië* en *Gallicië*. Hier werden zij door de Romeinen beoorloogd, doch deden hen eene gevoelige nederlaag lijden. Onder hunnen ondernemenden koning Genserik trokken zij naar Afrika en bemagtigden het grootste gedeelte der noordelijke kusten van dat werelddeel. Met denzelfden koning aan het hoofd deden zij in het jaar 455 eenen togt naar Italië, namen Rome in en vermoordden den toenmaligen keizer Maximus. Veertien dagen lang plunderden zij de stad, waarbij niets gespaard werd en de schoonste gedenkstukken der kunst vernield werden. Deze woede, met welke de Vandálen die kunstwerken vernielden, gaf aanleiding tot het woord VANDÀLISMUS, waardoor men de dolzinnigheid aanduidt van onbeschaafde menschen, om alle werken van kunst en smaak, op eene barbaarsche wijze te vernietigen.

VANGIÒNES. Zoo noemden de Romeinen oudtijds de bewoners der tegenwoordige stad *Worms*.

VARIANTEN. Zoo noemt men de plaatsen, die in de handschriften van eenen en denzelfden ouden schrijver dikwijls verschillen en aan nalatigheid of onkunde der afschrijvers moeten geweten worden.

VARRO. Een Romeinsch consul, die Marcus Terentius Varro heette en door wiens onkunde de Romeinen de beruchte nederlaag bij Cannae leden. (Zie CANNAE.) — Een andere Marcus Terentius VARRO leefde 116 jaren vóór Chr. Hij was een geleerd man, van wiens menigvuldige geschriften slechts tot ons gekomen zijn een werk over den landbouw en brokstukken van een boek over de Latijnsche taal.

VARUS. Zie ARMÍNIUS.

VASCÒNES. Een oud volk van Spanje, het woonde in het tegenwoordige koningrijk *Navarre*.

VATICÁNUS. Een der heuvels van Rome. Thans staat er het groote pausselijke paleis; alwaar zich ook de beroemde Vaticaansche boekerij en eene overgroote menigte gedenkteekenen van kunst bevinden.

VATUÁNUS. Een Romeinsche God, die aangebeden werd, om de kinderen behulpzaam te zijn in het leeren spreken.

VEGETABÍLIËN. In het algemeen, de planten.

VEGETÁTIE. Plantengroei.

VEJENTEN. Zie FABÍUS.

VEJOVIS of VEJUPÌTER. Een God, die eenen tempel te Rome had, en wien men slechts de magt om te schaden toekende. Men bragt hem offers, om hem van het kwaaddoen af te houden. Sommigen meenen deze eigen-

schap des Gods uit den naam zelven te kunnen afleiden. Anderen echter zijn van oordeel, dat de naam *den kleinen* of *jongen* Jupìter beteekent.

VELLÉDA. Eene waarzegster bij de oude Duitschers, ten tijde dat de Romeinen dit volk beoorloogden, in de eerste eeuw onzer jaartelling. Zij oefende grooten invloed uit op hare landgenooten de Bructeren. (Zie dezen.)

VELÍTEN. Ligt gewapende soldaten, bij de oude Romeinen. Zij streden niet in het gelid, maar verspreidden zich voor het leger uit, zoo als onze *tirailleurs*.

VELLÉJUS. Patercùlus. Een aanzienlijk Romein, die onder den keizer Tibérius leefde en verschillende ambten, zoo in de krijgsdienst als in het burgerlijke, bekleedde. Hij schreef een uittreksel uit de Romeinsche geschiedenis, waarvan nog twee boeken aanwezig zijn. Zijn stijl wordt door deskundigen geprezen; doch hij zelf is niet van partijdigheid vrij te pleiten.

VENÁFRUM. Eene stad van het oude Campanië (het westelijk gedeelte van het koningrijk *Napels*). De in deszelfs omstreken groeijende olijven waren beroemd.

VENERABÌLE. Het hoogwaardige, dat is de gewijde hostie, in de Roomsche kerk.

VENTILÁTOR. Woordelijk: windaanbrenger. Het dient om een besloten vertrek van versche lucht te voorzien.

VÉNUS. De Godin der liefde. Zij was eene dochter van Jupìter en Dióné. Anderen echter zeggen, dat zij uit de zee geboren is. De dichters sierden met alle mogelijke bekoorlijkheden, deze altijd bevallige, altijd bloeijende, eeuwig jeugdige Godin. Alle menschen bragten haar offers en zelfs de onsterfelijke Goden huldigden haar. Vulcánus was de gelukkige, die haar tot echtge-

noot verkreeg. Jupiter wilde hem daardoor het onheil vergoeden, hetwelk hij hem had aangedaan, toen hij hem, in zijnen toorn, uit den hemel wierp, waardoor hij kreupel werd. Doch deze vergoeding baarde hem veel verdriet; want de schoone Vénus vond, dat Mars veel beminnenswaardiger was, dan haar hinkende gemaal en verleende aan dezen hare gunsten. Ook andere Goden en zelfs stervelingen deelden in hare omhelzingen. Van de stervelingen, die haar hun hof maakten, wordt onder anderen, de Trojaan Anchises genoemd, die bij haar den beroemden Aenéas verwekte. Hare dienst had zich over de oudtijds bekende deelen van Azië, Afrika en Europa verspreid, en ontelbaar waren hare afbeeldingen, zoodat van haar de meeste beeldtenissen uit de oudheid zijn overgebleven; terwijl de grootste meesters hunne krachten aan dat onderwerp besteedden, en de bevalligste meisjes van Griekenland het voor eene eer hielden, tot model voor eene Vénus te dienen.

VERCINGETÒRIX. Een opperhoofd in het oude Gallië. Hij spoorde zijne landgenooten, bij welke hij in hoog aanzien stond, tot den afval en oorlog tegen de Romeinen aan; doch werd door Julius Caesar overwonnen en in zegepraal naar Rome gebragt.

VERGÉLLUS. Een riviertje in beneden-Italië, nabij Cannae. (Zie dit.) Om dit riviertje met zijn leger over te trekken, maakte Hannibal, zoo als men verhaalt, eene brug van de lijken der in den slag gesneuvelde Romeinen.

VEROMANDUI. Een oud volk van Gallië; het woonde in het tegenwoordige *Picardië*.

VERÓNA. Eene oude, beroemde stad van opper-Italië. Zij heeft thans nog denzelfden naam en ligt in het *Lom-*

bardysch-Venetiaansch Koningrijk, aan de rivier *de Etsch*. Er worden aldaar nog vele oud-Romeinsche overblijfselen gevonden. Het amphitheater, onder anderen, is van alle uit de oudheid overgeblevene gebouwen het best bewaard gebleven. Het is, naar men zegt, door den Romeinschen keizer Domitiánus gebouwd van marmer en heeft eenen eironden vorm. Het konde 22000 menschen bevatten.

VERRES. Een Romein, die berucht geworden is door eene pleitrede van den beroemden Cicèro tegen hem. Hij werd namelijk beschuldigd van verregaande verdrukking en knevelarij, gedurende zijn bestuur over Sicilië. Cicero nam de zaak der verdrukte Sicilianen op zich en bragt de misdadige handelwijze van Verres zoo welsprekend aan den dag, dat deze genoodzaakt werd zich uit Rome te verwijderen, 26 jaren in ballingschap doorbragt en eindelijk op last der driemannen Antonius, Lepidus en Octaviánus voor vogelvrij verklaard en gedood werd.

VERTEBRAAL STELSEL. Van een latijnsch woord, hetwelk *wervelbeenderen aan den ruggegraad* beteekent. Het is een deel van het zenuwstelsel en bestaat uit het ruggemerg en al de zenuwen, die daarvan uitgaan.

VERTICORDÌA. De neigster der harten. Een bijnaam der Godin Vénus. Onder dezen naam werd haar te Rome een tempel gebouwd. Om het beeld der Godin in dien tempel te plaatsen, werden uit honderd der voor kuisch erkende vrouwen tien gekozen, en uit deze tien werd nog in het bijzonder eene uitgekozen om den tempel te wijden; deze was Sulpitia, echtgenoot van den Romeinschen raadsheer Fulvius Flaccus.

VERTUMNUS. Oorspronkelijk een oude God der Volscen. Ook door de Romeinen werd hij aangebeden als de zegenaanbrengende God van den herfst.

VERUACTOR. Eene Romeinsche Godheid, die aangebeden werd, om aan de braaklanden de uitgeputte vruchtbaarheid terug te geven.

VESICULAAR STELSEL. Van een latijnsch woord, hetwelk *blaasje* beteekent. Het is het stelsel dergenen, die van oordeel zijn, dat het, door uitdamping, in de lucht opstijgende water zich niet oplost, maar in den vorm van kleine blaasjes aan de luchtdeelen blijft hangen.

VESPASIÁNUS. Titus Flavius. Een der Romeinsche keizers, die door het leger tot die waardigheid werd verkozen en in het jaar 69 onzer jaartelling den troon beklom. Schoon van geringe afkomst, had hij zich echter door zijnen moed en bekwaamheid tot de hoogste posten in den krijgsdienst den weg gebaand. Door den keizer Nero was hij tegen de in opstand geraakte Joden gezonden en was op het punt om Jeruzalem te belegeren, toen hij tot keizer werd uitgeroepen. Hij droeg alzoo het bevel des legers over aan zijnen zoon Titus, die Jeruzalem innam en verwoestte. Vespasiánus wordt onder de beste keizers gerekend en was een bevorderaar van kunsten en wetenschappen. Het groote amphitheater te Rome, dat, onder den naam van *Coliseo*, nog voorhanden is, werd op zijnen last gebouwd. Hij stierf in den ouderdom van 70 jaren en werd door zijnen zoon Titus opgevolgd. Zijne tienjarige regering was rustig en gelukkig geweest.

VESPER. De avond. Bij de Roomsch katholicken de namiddag godsdienst.

VESTA. Eene der voornaamste Godinnen van het oude

Rome. Uit Troje was hare dienst door Aenéas naar Italië overgebragt en later door den Romeinschen koning Numa Pompilius uitgebreid, ofschoon reeds vóór de bouwing van Rome, te Alba Longa een tempel van Vesta stond, waarin jonge meisjes haar leven wijdden aan den dienst dier Godin; zoo als ook Rhea Silvia, die, door Mars, moeder werd van Romùlus en Rémus, eene Vestaalsche priesteres was. Op haar altaar werd door de priesteressen een altijd brandend vuur onderhouden.

Vestaalsche maagden. Deze waren eerst vier, daarna zes in getal en genoten de hoogste eer en de grootste voorregten. Zij waren verpligt altijd reine maagd te blijven. Overtredingen van de wetten der kuischheid werden met den wreedsten dood gestraft. Geheel Rome was dan in diepe rouw gedompeld, dewijl men zulk een geval niet als menschelijke zwakheid, maar als de toorn der Goden aanzag. Iederen dag had eene Vestaalsche maagd de wacht in den tempel en moest het vuur op het altaar onderhouden, als het vuur door hare schuld uitgedoofd werd, moest zij door de hand des opperpriesters eene zware tuchtiging ondergaan, welke in eene gruwzame geesseling bestond. Het uitgedoofde vuur werd door de stralen der zon weder ontstoken.

Vesuvìus. De bekende vuurspuwende berg nabij Napels. Hij had reeds oudtijds denzelfden naam en door zijne uitbarsting gingen eens de steden Herculánum en Pompéji te gronde. Zie deze.

Veteránen. Zoo noemden de oude Romeinen de soldaten, die hunnen tijd uitgediend hadden. Als zij besloten niet langer te dienen, genoten zij steeds eene bijzondere achting; wanneer zij echter in dienst bleven,

trokken zij dubbelde soldij en droegen, tot eereteeken, eenen stok van wijngaardhout.

VETERINÁRIUS of MEDÌCUS VETERINÁRIUS. Een vee-arts.

VETÚRIA. Zie CORIOLÁNUS.

VIATÌCUM. Een latijnsch woord, hetwelk reisgeld beteekent of in het algemeen al wat men iemand op reis medegeeft, zoowel geld als mondbehoeften.

VIBRÁTIE. Woordelijk: Trilling, ook slingering.

VICA PÓTA. Onder dezen naam was te Rome aan de overwinning eenen tempel gewijd: men leidt deze benaming af van twee latijnsche woorden, die *overwinnen* en *bemagtigen* beteekenen.

VICÁRIUS. Plaatsvervanger.

VICE. Een latijnsch woord, hetwelk *in de plaats van* beteekent. Men vindt het veelal in zamenstellingen, als: vice-admiraal, vice-president. — VICE VERSA beteekent: bij omgekeerde beurt, heen en weder.

VICTOR. Aurelius. Een Romeinsch geschiedschrijver, onder de latere keizers. Hij schreef een boek over de *Caesars.*

VIDÙUS. Een Romeinsche God, van wien men geloofde, dat hij aan de stervenden de ziel ontnam. Hij had eenen kleinen tempel buiten Rome.

VIENNA. Oude latijnsche benaming der tegenwoordige Fransche stad *Vienne* in Dauphiné.

VIGILIA. Bij de Romeinen de wacht bij nacht of nachtwake. De schildwachten der Romeinen werden om de 3 uren afgelost, van waar men zoowel den dag als den nacht in vier wachten verdeelde. De eerste nachtwake was van 6 tot 9 ure des avonds. Zoo noemden ook, in de eerste tijden van het Christendom, de Christenen

den dag, vóór eenen der grootste kerkfeesten *Vigilia*, omdat zij een gedeelte van den nacht, die zulk een feest voorafging, met waken en bidden doorbragten. Van daar de Fransche benaming van *la veille*, d. i. den dag te voren. Het woord echter beteekent ook *het waken*.

VILLA. Een latijnsch woord, hetwelk landhuis beteekent. De hedendaagsche Italianen hebben, voor dezelfde zaak, hetzelfde woord behouden.

VIMINALIS. Een der zeven heuvelen, waarop het oude Rome gebouwd was. Het droeg dien naam, omdat aldaar vroeger een wilgenboschje geweest was.

VINÁLIA. Het feest van den wijnoogst bij de Romeinen. Men vierde dit feest op den 21 Augustus, om van Jupiter eenen overvloedigen wijnoogst af te bidden. Een feest van denzelfden naam werd ook gevierd op den 23 April. Omtrent den oorsprong van dit feest verhaalt men het volgende: De inwoners van Latium (landschap waarin Rome lag), waren eens door de Etruriërs (*Toscaners*) overwonnen en konden den vrede niet bekomen, dan onder voorwaarde, dat zij al hunnen wijn den overwinnaars moesten overleveren. De latijnen vonden deze voorwaarde te hard en besloten nogmaals het geluk der wapenen te beproeven. Thans overwonnen zij en uit dankbaarheid werd aan Jupiter, op den gemelden dag een beker wijn geofferd.

VINDÉLICI. Een oud volk van Germánie. Hunne hoofdstad was Augusta Vindelicorum, het tegenwoordige *Augsburg* in *Beijeren*.

VINDÉMIÁTOR. Woordelijk: wijngaardenier. Het is de benaming eener ster in het gesternte der maagd, omdat zij opkomt in het begin van den wijnoogst.

VINDEX. Een krijgsbevelhebber van den keizer Nero.

Hij trachtte zich de heerschappij aan te matigen, doch werd met zijn leger verslagen en sneuvelde.

VINDICTA. Zoo heette bij de Romeinen de staf, waarmede men de slaven aanraakte, als men hun de vrijheid gaf. Het woord beteekent eigenlijk wraak, straf. Het verschil van beteekenis komt daar van daan, dat het woord *vindex*, waarvan *vindicta* wordt afgeleid, te gelijk *straffer* en *beschermer* beteekent, omdat de regter, door den misdadiger te straffen, de maatschappelijke orde handhaaft en beschermt.

VINDICIUS. Zoo heette de slaaf, die de zamenzwering om den verdreven koning Tarquinius op den Romeinschen troon te herstellen, waaraan ook de zonen van Brutus deel namen, ontdekte en openbaarde. Tot loon hiervan werd hem de vrijheid en het burgerregt geschonken.

VIRGILIUS. Een beroemd Romeinsch dichter, die in de gouden eeuw der latijnsche letterkunde, de eeuw van Augustus, leefde en schreef. Wij bezitten nog van hem gedichten van verschillenden aard, als: herderszangen, een gedicht over den landbouw en een heldendicht, welke allen hem als den grooten meester in de dichtkunde doen erkennen. Het heldendicht, hetwelk den beroemden Aenéas (zie dezen) tot onderwerp heeft en den titel voert van *Aenéis of de Aenéide* had hij, bij zijn overlijden, gelast, dat verbrand zoude worden, omdat de laatste beschavende hand er nog niet aangelegd was. Tot geluk der letteren is het echter in wezen gebleven.

VIRGINIA. Zie CLAUDIUS.

VIRIATUS of VIRIATHUS. Een inwoner van Lusitánie (*Portugal.*) Als krijgsbevelhebber streed hij, voor de vrijheid van zijn vaderland, tegen de werelddwingende

Romeinen en versloeg hunne legers verscheidene malen. Zoodat de Romeinen, geen kans ziende, hem ten onder te brengen, besloten een verbond van vriendschap met hem te maken; doch hem naderhand verraderlijk deden vermoorden, omstreeks het jaar 141, vóór onze tijdrekening.

VIRIDOMÀRUS. Een krijgsbevelhebber der Aeduërs in het oude Gallië (*Frankrijk*). Hij werd door Julius Caesar, uit lagen stand, tot de hoogste waardigheid verheven, doch vatte naderhand de wapenen tegen hem op.

VIRÍLIS. Woordelijk: de mannelijke. Onder dezen naam had de Godin Fortùna, te Rome, eenen tempel, in welks nabijheid de meisjes zich dikwijls baadden, en daarbij de Goden aanriepen, om haar behulpzaam te zijn, de gebreken, zoo zij die hadden, den mannen te verbergen.

VIRIPLÀCA. Woordelijk: de mannenverzoenster. Eene Godin te Rome, in wier, op den Palatijnschen berg staanden, tempel de onvergenoegde echte lieden hunne klagten gewoon waren te brengen. Zij zond gewoonlijk de klagenden bevredigd naar huis.

VIRTUS. De, als Godin, voorgestelde deugd. Zij had te Rome eenen tempel.

VISUM REPERTUM. Zoo noemt men de geregtelijke verklaring der wondschouwing, bijzonder aan een lijk.

VITELLÌUS. Een Romeinsch keizer, die na den dood van Galba, aan den, door de Praetoriánen (keizerlijke lijfwacht), tot keizer uitgeroepen Otho den troon betwistte. In drie veldslagen door Otho overwonnen behaalde hij de zege in eenen vierden slag, waarop de vrijwillige dood van zijnen mededinger hem tot bezitter

des troons maakte. Hij was een nietswaardig vorst, die aan alle geweldenarijen en buitensporigheden zich overgaf en zich om de regering niet bekreunde. Zijn slecht gedrag was dan ook oorzaak, dat men een einde aan zijne regering wenschte en de troepen in het Oosten Vespasiánus tot keizer uitriepen. Op de tijding der aankomst van zijne tegenpartij zocht hij zich te verbergen, doch werd ontdekt. Nu werd hij op de smadelijkste wijze door de straten gesleept, vermoord en zijn lijk in den Tiber geworpen. Hij regeerde slechts 7 maanden en stierf in den ouderdom van 57 jaren, omstreeks het jaar 69 onzer tijdrekening.

VITRÚVIUS. Een Romeinsch bouwkundige, van wien wij nog een werk over de bouwkunde bezitten, hetwelk om zijnen inhoud van waarde is, schoon de stijl des boeks door deskundigen gelaakt wordt. Hij leefde onder de keizers Augustus en Tiberius.

VITÚLA. Eene Godin bij de oude Romeinen. Hare taak was den menschen vrolijkheid te schenken. De oorsprong van haren naam is onbekend.

VOCONTII. Een oud volk van het oude Gallië (*Frankrijk*). Zij woonden in het tegenwoordige *Dauphiné*.

VOGÈSUS. Zoo heette ook oudtijds het gebergte in *Frankrijk*, hetwelk thans nog denzelfden naam draagt, het Vogesisch gebergte tusschen den *Elsas* en *Lotharingen*.

VOLCAE. Een oud Gallisch volk, het woonde in het tegenwoordige *Languedoc*.

VOLSCEN. Een volk van Latium, (landschap waarin het oude Rome lag.) In het begin van het ontstaan van Rome voerden zij onderscheidene oorlogen met de Ro-

meinen; doch werden eindelijk door dezen onderworpen. Zie verder CORIOLÁNUS.

VOLUMNIA. Echtgenoot van Coriolánus. Zie dezen.

VOTUM. Een wensch, ook eene gelofte, verder eene stem bij de stemming.

VULCÁNUS. De zoon van Jupiter en Juno. Hij was zeer mismaakt en echter de gemaal van de Godin der liefde. Zie VENUS. Jupiter had hem eens, toen hij zich in eenen twist tusschen zijne ouders mengde, uit den hemel gesmeten, zoodat hij, na den geheelen dag tusschen hemel en aarde gezweefd te hebben, des avonds op het eiland Lemnos nederviel en zijn been brak, waarna hij altijd kreupel is gebleven. Hij was echter een groot kunstenaar en werd geeerd als de God des vuurs, omdat dit tot het smeden en vervaardigen van onderscheidene kunstwerken onontbeerlijk is.

VULTURNUS en VULTURNUM. Oude benaming der rivier *Volturno* in het *Napelsche*.

W.

WODAN. Een God der oude Germanen (*Duitschers*). Aan hem was de Woensdag (eigenlijk Wodansdag) gewijd. De Romeinen, die bij de buitenlandsche volken hunne Goden meenden weder te vinden, maakten er hunnen *Mercurius* van.

X.

XANTHIPPE. Echtgenoot van den wijzen Socrátes. De oude schrijvers schilderen haar als eene grillige en twist-

zieke vrouw, die haren man het leven trachtte ondragelijk te maken. De wijsgeer echter verdroeg hare luimen met voorbeeldeloos geduld. Toen eens zijn leerling Alcibiàdes hem vroeg, waarom hij zulk een boos wijf niet uit zijn huis joeg, antwoordde Socràtes: »door hare luimen te huis te dulden, gewen ik mij beter, de onregtvaardigheden, mij door anderen, buiten 's huis aangedaan, te verdragen."

XANTHÌPPUS. Een Lacedaemoniër, die den Carthagers op hun verzoek, als veldheer toegezonden werd, om tegen de Romeinen te dienen in den eersten Punischen oorlog. Hij stuitte de overwinningen, die de Romeinsche bevelhebber Regulus in Afrika behaalde, versloeg zijn leger en nam hemzelven gevangen.

XANTHUS. Naam eener rivier, in het landschap Troas. Zij werd ook *Scamander* genoemd. Zie dit art.

XENIËN. Een Grieksch woord, hetwelk beteekent: geschenken die men aan vreemde gasten geeft, zoo als dit de Grieken in de oudste tijden, gewoon waren.

XENÏUS. Bijnaam van Jupiter, als beschermer der vreemdelingen.

XENOCRÀTES. Een Grieksch wijsgeer, leerling van den beroemden Plato. Hij was bij zijnen leermeester zeer bemind om zijnen onvermoeiden ijver, te meer daar hij, vooral in het begin, de lessen zijns meesters met moeite begreep. Hij was de tweede opvolger van Plato in diens school en leeraarde hier, met grooten roem, gedurende 25 jaren, tot aan zijnen dood, die in het jaar 314 vóór Chr. voorviel.

XENODÒCIE of XENODÒCHIE. Eene plaats, waar men vreemdelingen, ter verpleging, opneemt.

XENOPHAGIËN. Zoo heetten bij de Christenen eertijds eenige kerkelijke feestdagen, waarop men niets dan droog brood met zout en water mogt gebruiken. Naderhand echter werd het gebruik van groenten toegestaan.

XENOPHÀNES. Een Grieksche wijsgeer uit Colòphon. Zie dit. Hij werd genoodzaakt zijn vaderland te verlaten en begaf zich naar Beneden-Italië, alwaar hij te Eléa eene wijsgeerige school stichtte, die naar hem de *Eleatische school* heet. Hij was een tijdgenoot van Pythagòras.

XENÒPHON. Een leerling van Socràtes. Hij is beroemd als geschiedschrijver en krijgsbevelhebber. In den Peloponnésischen oorlog, waarin zijne vaderstad Athene gewikkeld was, streed hij mede, even als zijn leermeester. Toen de Persische landvoogd Cyrus de jongere, zijnen broeder Artaxerxes den troon betwistte, bevond Xenophon zich in het leger des eersten, en na het sneuvelen van Cyrus werd hij, nevens anderen, tot bevelhebber gekozen, om de 10,000 Grieken, die den landvoogd als hulptroepen hadden gediend, naar het vaderland terug te geleiden. Dezen moeitevollen togt te midden van een vijandelijk land en omringd van vijanden, die de Grieken onophondelijk aanvielen, heeft Xenophon zelf keurig beschreven in een werk, hetwelk wij nog bezitten. Ook schreef hij eene geschiedenis der Grieken, als voortzetting van het werk van Thucydides, die den Peloponnésischen oorlog beschreef. Dit werk is van hem nog over, benevens meer andere geschriften, onder welke zijne Apologie of verdediging van Socràtes eene eerste plaats bekleedt. Hij leefde in de 5de eeuw voor onze jaartelling. Een andere Xenòphon, bijgenaamd de Ephesiër, leefde

in de 3de eeuw na Chr. en schreef eenen roman, dien wij nog bezitten en den titel voert van: Abrocomas en Anthia. Van dezen Griekschen roman bestaat eene vertaling van den Heer Mr. Telting.

XERÏON. Een droog geneesmiddel, strooipoeder.

XEROPTHÀLMIE. Drooge oogontsteking.

XERXES. Zoon van Darius Hystaspes. Hij was het, die, het voorbeeld zijns vaders volgende, met een ontzettend leger op Griekenland aantrok; doch nog smadelijker teleurstelling ondervond, dan deze. Zie verder THEMISTOCLES en PAUSANIAS, ook SALAMIS.

XÙTHUS. Zoon van Hellen, naar wien de Grieken *Hellénen* heetten. Zie verder Iön.

XYLOGRÀPHIE. De kunst van beelden in het hout te snijden.

XYNOECÏA. De zamenwoning. Zoo heette een feest te Athene, ingesteld ter gedachtenis van den tijd, waarop Theseus de verstrooide bewoners van Attica binnen eene stad te zamenbragt.

XYLOPYTRÌTEN. Eene soort van steenkolen, die in de nabijheid van Leipzig gevonden wordt.

Z.

ZACYNTHUS. Zoo noemden de oude Romeinen het tegenwoordig eiland *Zante*, behoorende tot de Iönische eilanden.

ZALEUCUS. Wetgever van Locri, eene Grieksche volkplanting in Beneden-Italië. Wanneer hij geleefd heeft, is onzeker. Sommigen meenen, dat hij 5 eeuwen vóór

Chr. leefde. Zijne wetten waren zeer gestreng, vooral tegen de weelde en het overspel bepaalde hij zware straffen. Hij, die zich aan overspel schuldig maakte, werd met het verlies zijner beide oogen gestraft. Men zegt, dat de eigen zoon van Zaleucus zich aan dit misdrijf schuldig maakte. Uit achting voor den vader verzocht het volk kwijtschelding van straf voor den zoon; doch Zaleucus bleef onverbiddelijk. Eindelijk echter stond hij toe, dat de straf eenigzins gewijzigd werd; hij liet namelijk zich zelven één oog uitsteken, terwijl ook zijn zoon er een' verliezen moest. Men zegt ook, dat hij eene wet maakte, dat al wie eenige verandering in de wetten wilde voorstellen, met eenen strop om den hals voor het volk verscheen, om aanstonds te kunnen worden opgehangen, wanneer de voorgestelde verandering niet eene wezenlijke verbetering bevonden werd.

Zama. Eene stad van Numidië, in het noorden van Afrika. Zij is beroemd door de nederlaag, welke de Romeinsche Scipio, den Carthager Hannibal, in derzelver nabijheid deed ondergaan.

Zanclé. Oude benaming der stad *Messina* op Sicilië. Zij heette ook Messána.

Zelóten. IJveraars, vooral in het godsdienstige.

Zénd Avesta. Zoo heeten de heilige boeken, die, naar men zegt, de leer van Zoroaster bevatten en misschien voor meer dan 3000 jaren door dezen vervaardigd zijn. Zij bestaan nog, doch worden, misschien te regt, voor valsch gehouden; daar men beweert, dat de oude echte boeken vóór eeuwen reeds verloren zijn gegaan. De inhoud dier boeken op te geven, zou ons te wijdloopig doen zijn.

Zeno. Er zijn voornamelijk twee wijsgeeren van dezen naam in Griekenland beroemd geworden. De een was

geboortig uit Elea, eene Grieksche volkplanting in Beneden-Italië. Hij was een aanhanger der zoogenaamde Eleatische school. Zie XENOPHÀNES. Van zijne geschriften is niets, als eenige brokstukken, overgebleven. — ZENO. De stichter der Stoicynsche school, welke school aldus genaamd werd, omdat Zeno in eenen zuilengang (in het Grieksch *Stoa*) zijne lessen gaf. Zie verder STOICYNEN.

ZENÓBIA. De beroemde koningin van Palmýra. (Zie dit). Na den dood van haren gemaal Odenatus nam zij de regering op, voor haren onmondigen zoon, en zocht zich aan de heerschappij der Romeinen te onttrekken. Doch de keizer Aureliánus, trok met een leger tegen haar op, versloeg hare krijgsmagt en belegerde Palmyra. Zenóbia bleef zich verdedigen trots alle aanbiedingen des keizers. De stad werd echter veroverd en de koningin gevangen genomen. Zij werd in zegepraal naar Rome gevoerd, alwaar hare vorstelijke houding aller oogen tot zich trok en aller harten voor haar won, zoodat zij door den keizer met groote goederen, in de nabijheid van Rome, begiftigd werd, waarvan zij onbekrompen, naar haren stand, leven konde. Hare dochters werden aan de voornaamste Romeinen uitgehuwelijkt.

ZEOLITHEN. Schuimsteen. Eene delfstof van eene meestal witte kleur, schoon zij ook in andere kleuren gevonden wordt. Zij wordt door verwarming electriek en heeft de eigenschap van voor de soldeerpijp schuimend op te blazen, van waar zij den naam ontleent.

ZEPHÝRUS. Door de Romeinen ook Javónius genoemd, was de westewind. Het was eigenlijk de westzuidweste wind. De ouden maakten hem tot eenen God, omdat hij in de lente alles verkwikt. Hij werd afgebeeld als een bevallig jongeling, met eenen bloemenkrans op het hoofd.

ZéTHUS. Deze nam, met zijnen broeder Calaïs, deel aan den togt der Argonauten. Zij waren beroemd wegens hunne snelheid en verdreven de Harpijen. Zie deze.

ZEUS. Grieksche naam van Jupiter.

ZEUXIS. Zie PARRHASIUS.

ZOÌLUS. Een oud Grieksch taalkundige, die ongeveer drie eeuwen vóór Chr. leefde. Hij ging met zulk eene scherpe kritiek de gedichten van Homerus na, dat men hem den geesel van Homérus noemde. Hij schijnt in het geheel van een kwaadsprekend karakter geweest te zijn, zoodat men naderhand eenen kwaadspreker, naar hem, eenen *Zoìlus* noemde.

ZODÌAC. De zoogenaamde dierenriem.

ZOANTHROPIE. Eene krankzinnigheid, waarbij de lijder het denkbeeld heeft, van in een dier veranderd te zijn.

ZOGRAPHIE of ZOÖGRAPHIE. De beschrijving en afbeelding van dieren.

ZONE. Hemelstreek.

ZOÖLàTRIE. Godsdienstige vereering van dieren.

ZOÖLITHEN. Versteeningen van dieren.

ZOÖLOGIE. De leer aangaande de dieren, natuurlijke geschiedenis der dieren.

ZOÖPHỳTEN. Dierplanten.

ZOÖTòCON. Een dier, hetwelk levende jongen voortbrengt. Het meervoud is ZOÖTòCA.

ZOPỳRUS. Deze gaf een merkwaardig voorbeeld van ijver voor zijnen vorst. Hij was een der bevelhebbers van den Persischen koning Darius, toen deze Babylon belegerde. Daar dit beleg lang duurde en den koning begon te verdrieten, verscheen op eenmaal Zopyrus voor hem, geheel verminkt en onkenbaar, hebbende zich neus, ooren en lippen afgesneden en zeide, dat hij op deze

46 *

wijze wilde trachten, Babylon den koning in handen te geven. Hij liep tot de Babyloniers over en toonde hun, hoe gruwelijk, volgens zijn zeggen, Darius hem mishandeld had, terwijl hij zich hield, alsof hij op niets dan wraak bedacht was. De Babyloniers zijne bekwaamheid als krijgsoverste kennende en meenende, dat hij nu niets zou verzuimen, om zijnen vorigen meester, zoo veel mogelijk, te schaden, droegen hem gereedelijk het bevel over de stad op, welke Zopyrus nu gemakkelijk den koning in handen gaf. Darius verklaarde echter naderhand dikwijls, dat hij liever Zopyrus in het bezit zijner ledematen zag, als twintig Babylons te winnen.

Zoroaster. De beroemde verbeteraar der godsdienst, onder de Meden en Persen. De tijd, wanneer hij geleefd heeft, is onzeker; sommigen zijn van oordeel, dat hij wel 1000, anderen, dat hij ongeveer 600 jaren vóór Chr. leefde. Zijne leer was vervat in de heilige boeken, die bekend zijn, onder den naam van Zend Avesta. Zie dit.

Zygìa. Huwelijksverbindster. Zoo noemden de Grieken de Godin Juno, onder wier bescherming het huwelijk stond.

BIJVOEGSEL.

Het volgende Art., hetwelk op Letter C. *had behooren ingevoegd te worden, vinde hier eene plaats.*

Cyrus. De grondlegger der Persische heerschappij. Hij bragt geheel het Oosten onder zijne magt. Zie verder Medië en Harpàgus. — Cyrus, de jongere. Zie Artaxérxes en Xenophon.